

OULU JA OULULAISET

SODISSA

1918 JA 1939 -1945

Teos Oulu ja oululaiset sodissa 1918 ja 1939 - 1945 kuvaa monipuolisesti ja elämänläheisesti Pohjois-Suomen suurimman kaupungin ja sen asukkaiden sotavuosia.

Sota-ajan tapahtumat välittyvät lukijalle asiantuntijoiden kirjoitusten, sotilaiden ja lottien muistelmien, kirjeiden ja valokuvien välityksellä. Kirjassa on runsaasti ennen julkaisemattomia kuvia.

Kirjan kuvaukset painottuvat paikallishistoriaan ja ihmiskohtaloihin, mutta kytkeytyvät myös maailmanpoliittisiin yhteyksiin. Kirjaan koottu oululainen veteraaniperinne tuo esiin sota-ajan monet kasvot niin etulinjassa kuin kotirintamalla.

Kirjassa kuvastuu sotiemme veteraanien väkevä elämänvoima myös jälleenrakennuksessa ja veteraanityössä.

OULU JA OULULAISET SODISSA 1918 JA 1939 – 1945

OULUN VETERAANIKIRJA

Omistetaan oululaisille sotiemme veteraaneille
ja kotirintaman ahertajille.

Oulu ja oululaiset sodissa
1918 ja 1939 – 1945
Oulun veteraanikirja

Toimittaneet

Janne Kankainen
Panu-Pekka Rauhala
Jouko Vahtola

**Oulun kaupungin
veteraanikirjatoimikunta**

Pekka Moilanen, puheenjohtaja

Risto Vuoria, varapuheenjohtaja

Panu-Pekka Rauhala, sihteeri

Maija-Liisa Bäckström, filosofian maisteri

Hannu Ojalehto, kirkkoherra

Samuli Onnela, Oulun maakunta-arkiston johtaja

Matti Rossi, opetusneuvos

Aarno Strömmer, professori

Jouko Vahtola, professori

Matti Vasala, kotiseutuneuvos

Veteraanien haastattelut Janne Kankainen

Haastattelunauhojen purku Ritva Kylli ja Anu Vahtola

Taitto Veijo Honkanen

Kansi Veijo Honkanen ja Panu-Pekka Rauhala

Kustantaja Oulun kaupunki

Painopaikka Painotalo Suomenmaa Oulu 2003

ISBN 951-9234-92-6

Toinen painos

Esipuhe toiseen painokseen

Oulun veteraanikirja sai lukijoiden keskuudessa niin suuren suosion, että ensimmäinen painos loppui muutaman kuukauden kuluttua sen ilmestymisestä. Kirja on siis osoittautunut tarpeelliseksi ja sen tärkeä viesti on saavuttanut suuren joukon ihmisiä. Kirja muodostui koko kansan veteraanikirjaksi. Oulun kaupungin veteraanikirjatoimikunta on iloinen kirjan saamisesta vastaanotosta. Toimikunnalla on vielä kerran syytä kiittää kirjan kirjoittajia ja toimittajia erinomaisesta työstä.

Olemme murheellisia, että veteraanikirjatoimikunnan puheenjohtaja ja veteraanien asioihin suurella sydämellä paneutunut sosiaali- ja terveystoimen johtaja Pekka Moilanen ei enää ehtinyt nähdä kirjan toisen painoksen ilmestymistä. Välittäköön kirja edelleen hengen voimaa Pekka Moilasan toivomalla tavalla: Vahvaa sanomaa oululaisuudesta ja suomalaisuudesta kaikille lukijoille.

Risto Vuoria

Veteraanikirjatoimikunnan varapuheenjohtaja

Esipuhe

Tuttu sanonta ”kun aika on kypsä” kuvaa hyvin Oulun veteraanikirjan toteuttamisen päätösajankohtaa. Oli kulunut 60 vuotta talvisodan alkamisesta. Oulun kaupunginhallitus päätti 29.11.1999, että kaupunki toteuttaa Oulun veteraanikirjan. Veteraanikirjan toteuttamista oli esittänyt myös Oulun läänin rintamaveteraaniasiain neuvottelukunta 22.1.1999. Näin Oulun kaupungin veteraanijärjestöjen yhteistyötoimikunnan monivuotinen toive sai konkreettisen muodon. Toisaalta oli myös viimeinen hetki toteuttaa kirja, koska varsinaisista historian tekijöistä on enää keskuudessamme vain murto-osa kertomassa, mitä todella tapahtui. Tämä kirja on Oulun kaupungin ja kirjan toteuttamiseen osallistuvien kunnianosoitus sotiemme veteraaneille ja nykypolven nöyrä kiitos siitä, että saamme elää vaapaassa, itsenäisessä, demokraattisessa Suomessa.

Oulun veteraanijärjestöjen yhteistyötoimikunnan ensisijainen tavoite oli saada oululaisista sotiemme veteraaneista matrickeli. Tämä tavoite osoittautui kuitenkin ylivoimaiseksi sotiin osallistuneiden suuren määrän vuoksi verrattuna moniin pieniin kuntiin. Tästä tavoitteesta luovuttiin ja sovittiin, että tehdään erilainen veteraanikirja. Näin syntyi teema Oulu ja oululaiset sodissa 1918 ja 1939–1945. Kirjan tavoitteena on ollut koota oululainen näkökulma käytyihin sotiin, koottuna yksin kansiin. Kirjassa olevien asiantuntija-artikkeleiden rinnalla välittyy vahvasti veteraanien oma ääni muistelmien, kirjeiden, päiväkirjojen ja valokuvien välityksellä.

Kirjan sisältö on laaja ja monipuolinen. Kirjan tapahtumat nivoutuvat hyvin Suomen historian kokonaiskuvaan. Se sisältää monia kiinnostavia, mutta myös erityisen koskettavia yksityiskohtaisia, henkilökohtaisia kertomuksia ja kuvauksia. Minulle henkilökohtaisesti kirjan sanoma oululaisuudesta ja suomalaisuudesta on vahva, sanalla sanottuna se on hengen voima. Vuoden 1918 sodassa molemmat osapuolet uskoivat asiansa oikeutukseen, mutta sota päättyi valkoisten voittoon ja punaisten kat-

keraan tappioon. Henkiset voimavarat suuntautuivat kuitenkin yhteisen hyvän rakentamiseen. Henkisiä voimavaroja ja yksituumaisuutta tarvittiin, kun talvisota 1939 alkoi. Niitä tarvittiin vielä kuuden vuoden ajan.

Nuoren lukijan on hyvä lukea, miten paitsi rintamalla, myös kotona ja kotirintamalla tultiin toimeen. Kertomukset ovat uskomattomia ja ihmisen kekseliäisyydellä ei ole rajoja. Senkin kirja kertoo erityisesti Lapin sodan loppuvaiheista, kuinka voimat ovat loppumaisillaan, mutta ne riittivät. Uskomattoman nopeaa oli henkisten voimavarojen palautuminen, joka näkyy vahvana uskona tulevaisuuteen ja konkreettisesti maan jälleerakentamisena ja huolehtimisena raskaista sotakorvauksista. Uudelle kasvavalle sukupolvelle haluttiin turvata tulevaisuus. Tulevaisuus turvattiin järjestämällä erityisesti mahdollisuus eriasteiseen koulutukseen.

Haluan kiittää sotiemme veteraaneja kaikesta siitä tuesta, joka on mahdollistanut kirjan toteuttamisen. Erityisesti haluan kiittää niitä veteraaneja, jotka tulivat mukaan kirjan tekemiseen, kun me julkisella haulla teitä mukaan pyysimme. Samalla haluan kiittää kaikkia kirjan kirjoittajia.

Kirjan toteuttaminen ei olisi onnistunut, ellemmme olisi saaneet hyviä yhteistyökumppaneita. Heitä haluamme kiittää erityisessä kunniaaulussa.

Kirjan toimittamista on ohjannut Oulun kaupungin veteraanikirjatoimikunta. Toimikunnan työilmapiiri on ollut erityisen innostava, asiantunteva ja inspiroiva, aika-ajoin hyvinkin polveileva. Veteraanikirjatoimikunnan puolesta esitän kiitokset kirjan toimittajille professori Jouko Vahtolalle ja maisteri Janne Kankaiselle ja erityisesti kuntoutussihteeri Panu-Pekka Rauhalle.

Pekka Moilanen

Veteraanikirjatoimikunnan puheenjohtaja

Kiitämme seuraavia yrityksiä ja yhteisöjä, jotka ovat tukeneet Oulun veteraanikirjan kustantamista:

CCC Software Professionals Oy

Kaleva Kustannus Oy

Kuntoutuskoti Taukokangas

Medici Data Oy

Oulun Diakonissalaitos

Oulun evankelis-luterilaiset seurakunnat

Oulun kaupunki
Sosiaali- ja terveystoimi
Lääkinnällisen kuntoutuksen palveluyksikkö

Oulun Ortodoksinen seurakunta

Oulun Osuuspankki

Oulun Suomalainen Klubi ry

Oulun veteraanijärjestöjen yhteistyötoimikunta

Oulun Yliopisto

Rajaville Oy

Respecta Oy

Riihi säätiö

Rokuan Kuntokeskus

Suomenmaa-yhtiöt

Tietoenator Oyj

Oulun kunnianosoitus sotiemme veteraaneille

*He ovat täällä tänään,,miehet, naiset harmaapäät.
Tervehtiköön heitä sinun keväinen kuulautesi, Oulu.
Kuovien soidinhuudot Liminganlahdella, maidonvalkea yö
yhtykööt tervehdykseesi, Oulu.*

*Soittakoot sinun kaikkien kirkkojesi kellot,
pysähtyköön liikenteen arki risteyksissä
ja kaupanteko kassoilla
laskeutukoon hetken hiljaisuus katujesi ylle, Oulu,
kun nämä miehet marssivat hautausmaalle,
laskevat seppeleensä kivilaattojen kentälle
jonka kulottuneen heinän alta
pian nousee 50 vuoden takainen nurmi.*

*Näiden miesten myötä täällä tänään läsnä
ovat Summa-Suomussalmi, Kiestinki-Karhumäki,
Kuuterselkä ja Vuosalmi ja he kaikki jotka
näkymättöminä näissä miehissä,
he joiden kohtaloksi tuli parhaassa iässään
katsoa kuolemaa silmiin;
he marssivat mukana riveissä,
jos unohdat heidät, Oulu,
ja sen mitä he kantavat sisimmässään,
väivut itse unohdukseen, ei nimeäsi muista kukaan.*

*Jos osaat lukea, Oulu, lue mitä kertovat
näiden vanhojen ihmisten kasvot,
älä unohda, heilläkin oli nuoruus,
vielä elokuussa -39 tulevaisuuden toiveista hartain
oli rauha, niin kuin sinulla tänään, Oulu,
mutta tulivat ankarat vuodet ja koko vuosisata
myrskysi tulta, savua, rautaa, itkua ja raunioita
jossa sortuivat valtiot, kielet ja kansakunnat.
Tee kunniaa näille vanhoille ihmisille, Oulu,
ymmärrä, missä nyt olisit ja keiden lauluja laulaisit
jos nämä miehet jotka vielä viimeisen kerran
marssivat kadullasi, olisivat väistäneet vastuunsa.*

*Eivät he enää kauan ole katukuvassasi marssimassa
muistojumalanpalveluksessa kaatuneita tovereita suremassa
juhlasalissa yhteiseen tilaisuuteen kokoontuneina.
Kun uusi vuosisata ja niiden Oulu
jotka tänään vielä uinuvat kehdoissa
hiljentyy muistamaan Suomen kohtalonvuosia 1939-45
kaikki, jotka vielä tänään täällä läsnä,
ovat silloin kuvasta poissa.
He ovat menneet edellämme, missä ikuinen rauha,
sinne mihin heidän viereltään tulimyrskyssä
kun helvetin portit avautuivat Euroopalle
marssivat suoraan toiseen maailmaan - kuin Puolan ratsuväki -
heidän koulutoverinsa, heidän naapurinsa, Kollaalla,
Taipaleenjoella ja Muolaassa, Äyräpäässä ja Talissa.*

*Paljasta pääsi, Oulu, kun tänään kunnioitat
sotiemme veteraaneja. Talleta muistiisi
se mitä he läsnäolollaan tänään kertovat sinulle,
tämä on viimeinen kerta, huomenna he ovat poissa
ja silloin kysytään sinulta, Oulu, muistatko
miten 27. huhtikuuta sinua puhuttelivat läsnäolollaan
miehet, jotka voittivat sinulle rauhan ja lapsillesi
turvaton tulevaisuuden.*

*Oulu, Ouluni, ymmärrätkö miten paljon tulee osaksesi tänään.
Historiallinen päivä sinulle.
Säilytä heidän muistonsa, taltioi heidän kunniansa
ja se suuri kertomus vapaudesta, kielestä, isänmaasta
jota he kantavat sydämessään,
liitä se renkaaksi vuosisatojen muistin ketjuun
että tällä maalla ja kansakunnalla
olisi tulevaisuudessakin menneisyys jota kunnioittaa
sillä ilman menneisyyttä, ilman muistia, Oulu,
sinä unohdat omatkin kasvosi.*

Paavo Rintala

Runo esitetty ensimmäisen kerran kansallisen
veteraanipäivän pääjuhlassa Oulussa 27.4.1995

Sisällys

Vuoden 1918 sota

Aktivismi, jääkäri liike ja Oulu,

Matti Lackman 13

Vuoden 1918 sodan synty ja kulku

-oululaiset sodan valkoisella ja punaisella puolella,

Turo Manninen 23

Tietolaatikat

- Otteita Ensimmäisen krenatöörirykmentin Oulun pataljoonan sotapäiväkirjasta vuodelta 1918, Turo Manninen 37
- Tampereen taisteluissa kuolleiden oululaisten hautaus, Siina ja Joni Kauralan haudalla, Jouni Similä 39

Oulun valtaus,

Mauno Jokipii 47

Tietolaatikat

- Yrjö Kallinen ja Otto Karhi –vuoden 1918 sodan erilaiset kohtalot, Turo Manninen ja Jouni Similä 48
- Väinö Huotari (1896–1997), Eero Ylitalo 52

Ajankuvia vuoden 1918 sodasta

Veteraanit muistelevat 56

- ”Kovaa elämää se oli”, Saimi Heinonen
- Tulen loimussa, Atte Kalajoki
- ”Isä haki äitinsä ja sisarensa meille”, Kaarlo Kovero
- ”Kun vähäki toisitte leipää ja silahkan”, Antti Niemelä

Kirjeiden kertomaa 57

- ”Älkää nyt enää pitkö pikkupoikana”, Armas Kolström
- ”Siellä ammutaan kamalasti”, Sylvi Tidström

Oululaiset heimosodissa,

Jouko Vahtola 61

Eheytyksen vuosikymmenet

Kohti eheytymistä

– Yhteiskunta ja maanpuolustustyö Oulussa 1918–1939, Olavi K. Fält 71

Tietolaatikat

- Lotta Svärd perustetaan Ouluun, Jouni Similä 76
- Pohjolan Työ ja talvisodan synty 83

Ajankuvia eheytyksen vuosilta

Veteraanit muistelevat 85

- Kohti talvisotaa, Maija-Liisa Bäckström
- Suojeluskuntaan 16-vuotiaana, Atte Kalajoki
- Veljen paikalle suojeluskuntaan, Kaarlo Kovero
- Idylli lapsuusajan Tuirassa, Simo Miesmaa
- Urheilua suojeluskunnan poikaosastossa Lauri Ollakka
- Suojeluskunta vapaa-ajan harrastuksena, Kaarina Soini
- Talonmiehenä Seurahuoneella, Mauno Viiri

Talvisota

Talvisodan rintamalla,

Antero Tervonen 91

Tietolaatikat

- ”Isänmaa on Jumalan ajatus” –Lottajohtaja Fanni Luukkonen, Maija-Liisa Bäckström 93
- Taistelu Pelkosenniemestä 18.–19.12.1939, Janne Kankainen 108
- Häränpäänniemen taistelu 8.–13.3.1940, Janne Kankainen 110

Oulun kotirintama talvisodan aikana,

Antero Tervonen 113

Tietolaatikat

- Vihollista vastaan sanan aseina, Sinikka Wunsch 114
- Antakaa meille lisää lentokoneita!, Jouni Similä 120
- Sotilaspapit talvisodassa, Hannu Ojalehto 132

Ajankuvia talvisodasta

Veteraanit muistelevat 135

- ”Suurin osa uskoi, että sota ei syttyisi”, Pentti Alho
- ”Meidän paras nuoruus oli tämmönen”, Niilo Anisimaa
- Koulutytö talvisodan Oulussa, Maija-Liisa Bäckström
- ”Kyllä ne asemalle marssi ja on jo kaukana”, Valter Bäckström
- Kun rivivahvuudet hupenivat huolestuttavasti, Yrjö Granlund
- Lähettinä talvisodan Oulussa, Asko Haikala
- ”Kaikkein tärkeintä, että se loppu”, Väinö Heikkinen

- Talvisota työvelvollisena, Pentti Huikuri
- ”Ensimmäinen päivä oli sodan kauhein päivä”, Aarre Hyttinen
- Talvisotamuistoja Raatteen tieltä ja Kuhmosta, Tauno Karjalainen
- ”Isänmaan henki kaikissa”, Vilho Karjalainen
- ”Nyt tulee pommitus”, Knut Karppinen
- Raksilasta alokkaaksi Korialle, Yrjö Kempainen
- Kannaksella joulukuussa 1939, Urho Kettunen
- Suomussalmelta Pitkäänrantaan, Lauri Kilpeläinen
- Tulipaloja sammuttamassa, Eino Koivupuro
- Partioopojasta väestönsuojelukeskuksen lähetiksi, Eero Kokko
- Koruton lähtö –vapaaehtoisena talvisotaan, Niilo Koskela
- Ahvenanmaalta Suomussalmelle, Kaarlo Kovero
- Nuorukaisena kotirintamalla, Kaarlo Lehtomäki
- Talvisota kotirintamalla, Ilmari Mattila
- ”Semmonen yhteishenki kyllä tuli”, Eino Metso
- ”Millon me pääsemme sinne sottaan?”, Simo Miesmaa
- ”Tosi sottaa pienellä porukalla”, Otto Moilanen
- Vapaaehtoisena talvisodan rintamalle, Aarno Mustonen
- ”Yökaudet lyötiin miinoja”, Väinö Mäkelä
- Rakennukselta ruumisarkkuja tekemään, Antti Niemelä
- Radistina talvisodassa, Tauno Pakonen
- ”Se oli hyvin kirjavaa se koulunkäynti, Lars Palmroos
- ”Se oli Suomen voitto, Jumalan sallima”, Aarne Pelkonen
- Evakkona talvisodan Oulussa, Helli Pyy
- Patteriston pappina talvisodassa, Pentti Pyy
- Talvisotani 38. Autokomppaniassa, Kaarlo Pyykkönen
- Viestipataljoonassa Suomussalmella ja Kuhmossa, Pentti Rahko
- Lottatyössä talvisodan aikana, Annikki Reinikainen
- ”Hyvä henki oikeen, ei siinä mittään”, Olavi Smed
- Uudenvuodenpäivän pommituksissa, Kaarina Soini
- ”Parasta oli ihmishenkien pelastaminen”, Valde Tenhula

Kirjeiden ja päiväkirjojen kertomaa 181

- ”Kirjoita, rakas Gunnar”, Gunnar Kontiopää
- ”Herra! Armahda Suomen kansaa”, Eino Lukka
- ”Vielä olemme ehjänä”, Toivo ja Olavi Talvisara
- Päiväkirjani talvisodasta, Hemmi Polojärvi

Välirauha

Välirauhan aika Oulussa,

Matti Salo 201

Tietolaatikat

- ”Riikinkylä” –ruotsalaistalot sijoitetaan Karjasillalle, Jouni Similä 208
- Valkealinna valmistuu, Jouni Similä 209
- Uusi asuntoalue Peltolaan, Jouni Similä 212
- Maaottelumarssi Oulussa, Jouni Similä 217

Jatkosota

Oululaisten sotatie jatkosodassa,

Kalle Korpi 221

Tietolaatikat

- Kenraalimajuri Hjalmar Siilasvuo, Kalle Korpi 224
- Kentältä sairaalaan, haavoittuneen sotilaan vaikea tie, Panu-Pekka Rauhala 230
- Kokkosalmen lukko, Kalle Korpi 232
- Kenraalimajuri Siilasvuon 50-vuotispäivät, Kalle Korpi 242
- Oululainen ”kuplettimestari” Erkki Tiesmaa, Janne Kankainen 250
- Piispa Wallinmaa neuvostopartisaanien hyökkäyksen uhrina, Panu-Pekka Rauhala 252
- Sotilasapit jatkosodassa, Hannu Ojalehto 254

”Kuinka siellä kotona pärjätään”,

Marianne Junila 265

Tietolaatikat

- Sotalapset, Panu-Pekka Rauhala 272
- Inkerin pakolaiset Oulussa, Jouni Similä 274
- Sotasairaala 32 Oulussa, Jouni Similä 285
- Saksalaisen sotilaan käden kosketus, Samuli Onnela 292
- Sotavankileiri 19 Oulussa, Jouni Similä 295

Ihmisiä jatkosodan vaiheissa

Veteraanien matkassa 302

- Aimon ja Toivon sotatiet, kaksi erilaista veteraanitarinaa Oulusta, Janne Kankainen
- Arvo ”Ala” Alanne –oululaisen toimittajan taival sotavuosina, Janne Kankainen
- Kalle Päätaalo sota-ajan Oulussa, Jouko Vahtola
- Johannes Heilala lääkärinä Pohjois-Vienassa, Janne Kankainen
- Leo Skurnik, rautaristillä palkittu juutalainen, Janne Kankainen
- Oululaiset Mannerheim-ristin ritarit, Janne Kankainen

Ajankuvia jatkosodasta

Veteraanit muistelevat 329

- Kranaatinheitinmiehenä jatkosodassa, Väinö Aarreaho
- ”Minä oon ihan alkuperäisiä jänkjäkääreitä”, Niilo Alatalo
- Elämää asemasodan aikana, Pentti Alho
- Työvelvollisena ja konepistoolimiehenä, Niilo Anisimaa
- ”Talvisodan henki oli mielessä”, Pentti Anttonen
- ”Sodassa näin tulee käymään”, Eila Arvola
- Saksankielisiä hommia hoitelemassa, Valter Bäckström
- Sähköttäjänä Päämajan Viestiosastossa, Pentti Hauru
- ”Sinne jäi hirviän paljon kaatuneita suomalaisia”, Veikko Hannula
- Tykistöissä oululaisten joukoissa, Pentti Huikuri

- "Kannaksella ne tykit jäivät ryssälle", Bror Hyvärinen
  - Uhtualta Kannakselle, Kaarlo Häikiö
  - "Suomalainen pelastaa kaikki kaverit", Väinö Jakkula
  - "Sehän oli hurja reissu", Erkki Järvelä
  - Mannerheimin turvamies, Atte Kalajoki
  - Panssarilaiva Ilmarisella ja Äänisellä, Veikko Kallinen
  - Kotirintaman sota lapsen silmin, Ilmari Kankainen
  - Pioneerina Uhtualla, Yrjö Kemppainen
  - Leipäsuolta vankileirille, Lauri Kilpeläinen
  - Viipurista Ouluun ja jatkosotaan, Reino Kohonen
  - Sotilaspoikana jatkosodan Oulussa, Eero Kokko
  - "Oli se niin pitkäaikainen savotta", Niilo Koskela
  - "Ei tämä niin yksinkertaista olekaan", Kaarlo Kovero
  - Sotakoira pelasti väijytykseltä, Ossi Lauste
  - Vapaaehtoisena jatkosotaan, Kaarlo Lehtomäki
  - Syväriltä Kannakselle, Ilmari Mattila
  - "Kyllä se rajua oli", Simo Miesmaa
  - Saksalaisten parakkeja rakentamassa, Antti Niemelä
  - Aselepo Ilomantsissa Möhkö-Kuolismaa -tien suunnassa
4.-6.9.1944, Lauri Ollakka
  - Neljä kertaa evakkoon, Maria Paalainen
  - Haavoittuminen Kannaksella, Tauno Pakonen
  - Pommikoneita aseistamassa, Lars Palmroos
  - "On saatu vapaassa isänmaassa asua", Aarne Pelkonen
  - Automiehenä jatkosodassa, Kaarlo Pyykkönen
  - Kaatuneita evakuoimassa, Pauliina Rajamäki
  - Lottatyössä Kuittijärvellä, Annikki Reinikainen
  - Kirjakauppiaan sotatie kentältä kouluttajaksi, Arvo Rounaja
  - "Kyllä mulla vieläkin pysyy kirves kädessä", Rakel Siilasvuo
  - Lottatyössä jatkosodan Oulussa, Kaarina Soini
  - Aseseppä Takaluoman ratkaiseva keksintö
  - "Oltiin hyviä kavereita", Mauno Viiri
- Kirjeiden ja päiväkirjojen kertomaa* 420
- "Minä olen kuin kotonani täällä", Pentti Huikuri
  - Muistoja Erillisosasto Sau:n ajoilta, Eero Määttä
  - "Rukoilkaa taistelumme puolesta", Martti Siitonen

Lapin sota

- Oululaiset Lapin sodassa,**
Janne Kankainen 431

Tietolaatikat

- Toppilan "kirjava" satama Lapin sodan aattopäivinä,
Jouni Similä 433
- Oulu evakkojen ja jälleenrakennuksen kauttakulku-
kaupunkina, Jouni Similä 434
- Kenraalimajuri Aaro Pajarin puhe lehtimiehille
Torniossa 1944, Janne Kankainen 445

Sodasta rauhaan

- Rintamalta siviilielämään,**
Jouni Similä 459

Tietolaatikat

- "Hyvästi Merikoski kuohuinesi ja muistoinesi",
Jouni Similä 463
- Maanhankintalailla tiloja oululaisille rintamamiehille,
Jouni Similä 465
- Asevelikylä nousee Karjasillalle, Jouni Similä 466

- Veteraanit rauhan varmistajina ja rakentajina,**
Matti Rossi 471

Tietolaatikat

- Jälleenrakennuskauden yritystoiminta, Janne Kankainen 474

Veteraanit rauhan töissä

- Veteraanitoiminta Oulussa,**
Aarno Strömmer 489

Tietolaatikat

- Unohdettujen veteraanien puolesta, Aarno Strömmer ... 491
- Sotiemme veteraanit ja veteraanijärjestöt vuonna 2001,
Aarno Strömmer 491
- Kaatuneiden evakuointi ja siunaaminen kotimaan
multiin 1990-luvulla, Juhani Liukkonen 492
- Aseveljeys jatkuu elämän loppuun asti,
Panu-Pekka Rauhala 494
- Minulla ei ole nuoruutta 495
- Kaatuneiden haudat Oulussa, Aarno Strömmer 505

- Lähdeluettelo** 510

Suomen Kansalle.

Suomen Eduskunnan istunnossa tänä päivänä on Suomen Senaatti puheenjohtajansa kautta antanut Eduskunnan käsiteltäväksi n. m. ehdotuksen uudeksi hallitusmuodoksi Suomelle. Antaessaan tämän esityksen Eduskunnalle on Senaatin puheenjohtaja Senaatin puolesta lausunut:

Suomen Eduskunta on 15 päivänä viime marraskuuta, nojaten maan Hallitusmuodon 38 §:ään, julistautunut korkeimman valtiovallan haltijaksi sekä sittemmin asettanut maalle hallituksen, joka tärkeimmäksi tehtäväkseen on ottanut Suomen valtiollisen itsenäisyyden toteuttamisen ja turvaamisen. Tämän kautta on Suomen kansa ottanut kohtalonsa omiin käsiinsä, ja nykyiset olot sekä oikeuttavat että velvoittavat sen siihen. Suomen kansa tuntee syvästi, ettei se voi täyttää kansallista ja yleisinhimillistä tehtäväänsä muuten kuin täysin vapaana. Vuosisatainen vapaudenkai-puimme on nyt toteutettava; Suomen kansan on astottava muiden maailman kansojen rinnalle itsenäisenä kansakuntana.

Tämän päämäärän saavuttamiseksi tarvitaan lähinnä eräitä toimenpiteitä Eduskunnan puolelta. Suomen voimassaoleva Hallitusmuoto, joka on nykyisiin oloihin soveluttamaton, vaatii täydellistä uusimista, ja siitä syystä hallitus nyt on Eduskunnan käsiteltäväksi antanut ehdotuksen Suomen hallitusmuodoksi, ehdotuksen, joka on rakennettu sille perusteelle, että Suomi on oleva riippumaton tasavalta. Katsoen siihen, että uuden hallitusmuodon pääperusteet on saatava viipymättä voimaan, on Hallitus samalla antanut esityksen perustolain säännöksiksi tästä asiasta sekä eräitä muitakin läpiseurauksia, jotka tarkoittavat tyydyttää kipeimmät uudistustarpeet ennen uuden hallitusmuodon aikaansaamista.

Sama päämäärä vaatii myös toimenpiteitä Hallituksen puolelta. Hallitus on kääntynyt toisten valtojen puoleen saadakseen maamme valtiollisen itsenäisyyden kansainvälisesti tunnustetuksi. Tämä on erityisesti nykyhetkellä sitä välttämättömämpää, kun maan täydellisestä eristäytymisestä aiheutunut vakava asema, nälänhätä ja työttömyys pakottavat Hallitusta asettumaan suoraan ulkomaisten valtojen kanssa, joiden kiireellinen apu elintarpeiden ja teollisuutta varten välttämättömien tavarama maahan-tuomiseksi on meidän ainoa pelastuksemme nälänhädästä ja teollisuuden pysähtymisestä.

Venäjäin kansa on, kukoistettunsa tsaarivallan, useampia kertoja ilmoittanut aikovansa suoda Suomen kansalle sen vuosisataisen sivistyskehitykseen perustuvan oikeuden omien kohtaloittensa määräämiseen. Ja laajalti yli sodan kaikkien kauhujen on kaikkunut ääni, että yhtenä nykyisen maailmansodan tärkeimmistä päämääristä on oleva, ettei yhtäkään kansaa ole vastoin tahtonsa pakotettava olemaan toisesta riippuvaisena. Suomen kansa uskoo, että vapaa Venäjän kansa ja sen perustava kansalliskokous eivät tahdo estää Suomen pyrkimystä astua vapaiden ja riippumattomien kansojen joukkoon. Ja Suomen kansa rohkenee samalla toivoa maailman muiden kansojen tunnustavan, että Suomen kansa riippumattomana ja vapaana parhaiten voi työskennellä sen tehtävään toteuttamiseksi, jonka suorittamisella se toivoo ansaitsevänsä itsenäisen sijan maailman sivistyskansojen joukossa.

Samalla kuin Hallitus on tahtonut saattaa nämä sanat kaikkien Suomen kansalaisten tietoon, kääntyy Hallitus kansalaisten, sekä yksityisten että viranomaisten puoleen, hartaasti kehoittaen kutakin kohdastansa, järkkä-tämättömästi noudattamalla järjestystä ja täyttämällä isänmaallisen velvollisuutensa, ponnistamaan kaikki voimansa kansakunnan yhteisen pää-määrän saavuttamiseksi tänä ajankohtana, jota tärkeämpää ja ratkaise-vampaa ei tähän asti ole Suomen kansan elämässä ollut. Helsingissä 4 päivänä joulukuuta 1917.

Suomen Senaatti:

P. E. SVINHUFVUD.
KYÖSTI KALLIO.
ONNI TALAS.
HEIKKI RENVALL.
ALEXANDER FREY.
O. W. LOUHVUORI.

E. N. SETÄLÄ.
JALMAR CASTREN.
ARTHUR CASTRÉN.
JUHANI ARAJÄRVI.
E. Y. PEIKONEN.

A. E. Rantavaara.

Itsenäisyys oli laajojen piirien, erityisesti aktivistien, unelma sortovuosista lähtien. Usko siihen kesti vaikei-nakin aikoina. Haave toteutettiin keisariuden romahdettua vallankumouksiin 1917. Suomen eduskunta ot-ti korkeimman vallan käsiinsä 15.11.1917. Se oli itse-näistymisen toteuttamisessa ratkaisevin askel.

Svinhufvudin senaatti julisti itsenäisyyden Suomen kansalle oheisella julistuksella 4.12.1917. Sen toteu-tuksessa tärkeitä olivat uusi tasavaltainen hallitusmuoto ja tunnustusten hankkiminen ulkovalloilta, myös Venäjältä. Hallitus kantoi julistuksessa huolta myös jär-jestyksen säilymisestä maassa. Senaatin esityksestä eduskunta julisti 6.12.1917 Suomen itsenäiseksi val-tioksi. Radikalisoituvat sosiaalidemokraatit eivät olleet enää mukana tässä päätöksessä, he olivat valinneet omaksi linjakseen itsenäisyyden toteuttamisen yhteis-työssä Leninin kanssa. Se vei Suomen 1918 punais-ten vallankumousyritykseen ja kansalaissotaan.

Suomen itsenäisyys varmistui vasta senaatin jouk-kojen, valkoisen armeijan, kukistettua vuonna 1918 punaisten kapinan.

Aktivismi, jääkäriiliike ja Oulu

Matti Lackman

Katsaus varhaisaktivismiin

Monet näkivät Venäjän politiikassa suuren vaaran ja ryhtyivät vastustamaan keisarin vuonna 1899 Suomelle antamaa helmikuun manifestia. Niin tapahtui Oulussakin. Jotkut nuoret boikotoivat myös kutsuntoja ja pakenivat maasta välttyäkseen sotapalveluksesta. Oululainen Väinö Kokko toimi kotilääninsä kutsuntalakkojen agitaattorina.

Keisari antoi vuoden 1903 huhtikuussa asetuksen, jonka nojalla kenraalikuvernööri Nikolai Bobrikov sai poikkeusvaltuudet maan järjestykseen panemiseksi. Muun muassa oululaiset rehtori Mauno Rosendal, vaatturi Jaakko Kemppainen, kirkkoherra Waldemar Wallin ja valtiopäivämies Pekka Ahmavaara karkotettiin Ruotsiin.

Kiihkeimmät Venäjän vastustajat halveksivat myöntäväisyyttä kannattaneita vanhasuomalaisia Oulussakin. Kaikulehden ikkunat lyötiin säpäleiksi tämän tästä. Osansa sai myös Rosendalin viran perinyt rehtori Sakari Westerlund, jonka ikkunan alla käytiin viheltämässä.

Ennen pitkää yltiöpäisimmät katsoivat, ettei passiivinen vastarinta riittänyt. Tukholmassa vuoden 1903 syyskuussa pitämänsä kokouksen jälkeen aktiivisuutta kannattaneet hakeutuivat yhteistyöhön Venäjän sosialistisen vallankumouspuolueen (SR) kanssa ja omaksuivat siltä terroriteot. Kun Venäjän ja Ja-

panin välinen sota alkoi vuoden 1904 alussa, pohjalaiset pitivät 15.3.1904 Bodenissa kokouksen, johon osallistuivat mm. oululaiset Mauno Rosendal ja Jaakko Kemppainen. Tilaisuuteen saapuneille oli Väinö Kokko toimittanut salaisesti kutsut.

Eugen Schaumanin 16.6.1904 toimeenpanema Bobrikovin murha panttiin Oulussakin merkille. Vaikka jotkut tuomitsivat teon, monet pitivät sitä oikeutettuna. Väinö Kokko toimitti Oulun Lyseon poikien seppeleen myös itsensä surmanneen Schaumanin haudalle.

Konni Zilliacus perusti 3.11.1904 muiden samanhenkisten kanssa Suomen Aktiivisen Vastustuspuolueen (SAVP), joka oli kumouksellinen niin sisä- kuin ulkopoliitikassakin. SAVP:n taistelujärjestö järjesti ensimmäiseksi prokuraattori Johan Märten Eliel Soisalon-Soinisen (Johnsson) murhan, joka ei saanut kuitenkaan samaa hyväksyntää kuin Bobrikovin murha. Myös Oulussa sitä paheksuttiin, vaikka jotkut koulupojat tunsivat edelleenkin mielenkiintoa terroritekoihin.

SAVP:n johtohenkilöitä Oulussa olivat mm. Jaakko Kemppainen, Zeth Snellman ja Hanna Åström, joka rahoitti puolueen aseistautumista. Kun SAVP:n valtakunnallisessa kokouksessa keskusteltiin 14.5.1905 kumouksen aloittamisesta, Oulun ja Kemin edustajat kertoivat, että Oulusta saataisiin aseisiin 1000 miestä, Kemistä 500.

Vuoden 1905 syksyllä John Grafton-laiva kuljetti aselastin Pohjanlahdelle ja purki siitä osan Kemin Möylynkarille. Myös oululaiset saivat tällöin joitakin 'graftoneita' käyttöönsä.

Venäläiset olivat harkinneet politiik-

eduskunta, yleinen ja yhtäläinen ääni-oikeus. Ensimmäiset eduskuntavaalit pidettiin 1907.

Vaikka uudistukset tyydyttivät monia, aktivistit valmistautuivat edelleen sosialistivallankumouksellisten kanssa ku-

Voima-liitto pysyttelivät siitä viisaasti erossa.

Oulussa Voima-liitto naamioitui Oulun Yleiseksi Urheiluseuraksi (OYU). Sillä oli alaostaja lähikunnissakin. Konttoristi Juho Piirainen oli OYU:n

Jääkäriliikkeen synty ja luonne

Kun ensimmäinen maailmansota puh-

oppilaspiireissä pidettiin sotilaskoulutuksen hankkimista välttämättömänä. Koska puolueettomaksi julistautunut Ruotsi ei halunnut auttaa eivätkä ympärysvallat tulleet kysymykseen, ainoaksi varteenotettavaksi suomalaisten koulutajaksi jäi Saksa. Asialle oli eduksi, että se ymmärsi Venäjän vastaisen separatismien merkityksen ja tunsu hanketta koh-

Rehtori Mauno Rosendalista (1848-1917) tuli Venäjän vastustajien esikuva 1900-luvun alun Oulussa. Hän osallistui maanpakoisena aktivistien Tukholman kokoukseen vuoden 1903 syksyllä. Seuraavan vuoden maaliskuussa hän oli taas yksi Bodenin kokouksen keskeisimpiä henkilöitä. Vaikka Rosendalista oli vastustanut kansalle ja siten lähellä aktivisteja, hän ei kuitenkaan ollut sellisen suuren miehen, joka ei hyväksynyt Bobitzovin teurastusta eikä

kyynn... Vähitellen...
aktivistien kanssa johtivat yhteisymmärrykseen: Saksa lupasi antaa sotilaskoulutusta sitä pyytävälle suomalaisille.

Vaikka Saksa teki jääkäriliikkeen toipulta mahdolliseksi, se tarvitsi siihen suomalaisia. Kun Ostrobotniassa pidettiin 20.11.1914 ns. kassahuonekokous, jossa päätös sotilaskoulutuksen pyytämisestä tehtiin, Pohjois-Pohjalaisen Osakunnan kuraattori Väinö Kokko toimi tilaisuuden puheenjohtajana ja ylioppilas Esko Rieki jonkinlaisena "tamburimajurina", kuten hän on asiaa itse kääntänyt. Mitä totuutta oli siinä, jossa ei ollut.

Jääkäriliike oli kuin suuri muni, jossa koettu vaino, aktivismin perimö, na-

Kuva Eero Kokon kokoelmat

Kenenkään toisen oululaisen panos jääkäriliikkeen syntyyn ei ole yhtä merkittävä kuin Väinö Kokon (1880-1943), joka oli toiminut jo varhaisaktivistien riveissä. Hän oli Pohjois-Pohjalaisen Osakunnan kuraattori, jonka johdolla itsenäisyysmiehet pitivät vuoden 1914 syksyllä salaisia kokouksia sotilaskoulutuksen hankkimiseksi. Hän toimi puheenjohtajana myös Ostrobotnialla 20.11.1914 järjestetyssä kassahuonekokouksessa, jonka jälkeen kaksi ylioppilasta lähetettiin Ruotsiin pyytämään koulutusta. Kun Kokko jättäytyi pian tämän jälkeen sivuun, siinä ei ollut mitään hämärää. Mies, jota seurattiin, katsoi viisaimmaksi vetäytyä Hankoon hoitamaan sieltä saamaansa rehtorinvirkaa. Myöhemmin hän toimi pankinjohtajana Oulussa sekä kansanedustajana.

tionalismin voimistuminen ja maailmansodan luoma edullinen tilanne olivat sivujuuria. Puuta pystyssä pitävä pääjuuri oli kuitenkin Saksa.

Ilman Saksaa liike ei olisi ollut elinkelpoinen. Mutta samalla kun Saksa teki jääkäriliikkeen mahdolliseksi rahoittamalla sitä, antamalla turvapaikan, kouluttamalla ja aseistamalla jääkärit, se käytti liikettä häikäilemättömästi omiin tarkoituksiinsa.

Jääkäriliike oli Venäjän rikoslain ja Suomen vuoden 1889 rikoslain mukaan maanpetoksellinen liike, johon kuulumisesta saattoi seurata kuolemanrangaistus.

Varhaisaktivismista, jääkäriliikkeestä ja kommunistisesta liikkeestä varhaisaktivistit olivat kaikkein itsenäisimpiä, mutta heillä ei ollut voimaa takanaan. Jääkäriliikkeellä ja kommunistisella liikkeellä sitä sen sijaan oli, mutta niiden poliittinen liikkumatila oli vastaavasti vähäinen. Jääkäriliikkeen 'pääkonttori' oli epäilemättä Berliinissä.

Suomalaisten enemmistö suhtautui aluksi varovaisesti tai jopa kielteisestikin jääkäriliikkeeseen; monet vaikutusvaltaisimmista ryhmistä, kuten esim. liike ja pankkimiehet, olivat Venäjän kannalla. Mm. 544 suomalaista värväytyi julkisuuskampanjan jälkeen vapaaehtoisina Venäjän armeijaan. Joukossa lie-nee ollut joku oululainenkin.

Vaikka Oulusta lähti 44 miestä jääkäriksi ja paikkakunnalla toimi aktivisteja, kielteisestikin suhtautuvia oli. Etenkin liikemiehissä ja virkamiehissä oli sellaisia. Rahdinajo Pohjois-Norjasta ja Venäjältä Perämeren rannikolle, josta tavarat kuljetettiin rautateitse Pietariin, tarjosi työtä rahdinajajille ja tuloja kauppaliikkeille. Esimerkiksi oululainen A. A. Ension kauppaliike välitti sotamateriaalia Kantalahdesta Kuusamon kautta Ouluun. Åströmin nahkatehdas taas möi tykkivaljaita ja sotilassaappaita armeijalle.

Jääkäriliike oli pohjoinen liike. Laajalta Pohjanmaalta lähti satoja nuoria miehiä matkaan. Sabotaasikoulutuksen saaneiden suomalaisten oli häiritävä pohjoisessa Venäjän huoltokuljetuksia. Myös Saksaan meno tapahtui suurimmaksi osaksi sitä kautta.

Värväminen ja Venäjän vastatoimet

Esko Riecki, konttoristi Amatus Johansson, viskaali Kaarlo Hällfors ja maisteri Arvi Hällfors olivat tunnetuimmat oululaiset jääkärivärvärit ja etappimiehet. Monessa oli mukana myös ylioppilas Eero Heickell (Kuusaari), joka toimi tällöin tosin jo Torniossa. Myös vaatturi Jaakko Kempainen ja päätoimittaja Yrjö Mäkelin on mainittava, samoin Oulussa koulunsa

Kuva Olli Riekin kokoelmat

Esko Riecki (1891-1973) oli jääkäriliikkeessä alusta lähtien mukana ja oli yksi merkittävimmistä oululaisvärväreistä. Hänet pidätettiin 24.2.1916 ja tuomittiin Spalernajaan. Vapauduttuaan sieltä hän siirtyi Ruotsiin, jossa hän työskenteli hetken aikaa itsenäisen Suomen Tukholman-lähetystössä. Helmikuussa 1918 hän palasi Ouluun ja osallistui sotatoimiin hallituksen joukoissa. Myöhemmin hän toimi etappikomendanttina ja rajavartioston järjestäjänä sekä Etsivän Keskuspoliisin päällikkönä (1923-38). Hallitusneuvoksen arvon hän sai vuonna 1935.

käynyt utajärvinen ylioppilas Arvi Korhonen.

Nuoret matkustivat Ruotsin kautta passilla Hampurin läheisellä Lockstedtin leirillä (nyk. Hohenlockstedt) 15.2.1915 alkaneelle Pfadfinder-kursseille. Kun toiminta paljastui myöhemmin, Saksaan meno muuttui salaiseksi.

Vaikka alunperin ajateltiin, että miehet matkustaisivat Merenkurkun kautta, suurin osa heistä käytti pohjoisia etappeja. 1897:stä matkaan uskaltautuneesta noin 1650 matkusti Kemin tie-noon ja Tornionlaakson kautta, mikä merkitsi sitä, että etenkin liikkeen alkuvaiheessa he kulkivat myös Oulun kautta. Vuoden 1915 syyskesällä harkittiin jopa miesten kuljettamista proomuilla Oulusta Luulajaan, mutta reitin toimivuutta ei koskaan testattu.

Kuva Pohjois-Pohjanmaan museo.

Venäläiset tuomitsivat ainoastaan kaksi suomalaista kuolemaan ja teloitivat ensimmäisen maailmansodan aikana. Toinen heistä oli Saksan laskuun vakoillut raippaluotolainen Johan Gustavsson, toinen miehiä jääkäriksi värvännyt ja saksalaisia sotavankeja maksusta Muurmannilta Pohjois-Suomen poikki Ruotsiin salakuljettanut keminmaalainen Taavetti Lukkarinen, joka hirtettiin 6.10.1916 Oulun Kontinkankaalla. Hirttopaikalla on Oulun Seudun Rintamamiesyhdistyksen vuonna 1935 pystyttämä muistomerkki. Kuva muistomerkistä.

Jääkäreiden ja värväreiden asema muuttui vaaralliseksi vuoden 1915 joulukuussa. Kun viranomaiset olivat saaneet varmuuden liikkeen olemassaolosta, luonnollisesti he yrittivät tukahduttaa sen.

Rikoslaissa luvattu rangaistus toimi hyvin pelotteena. Lisäksi sotatila antoi viranomaisille poikkeusvaltuudet. Santarmilaitos ja armeija tehostivat toimintaansa. Vaikka kenraalikuvernööri F. A. Seynia on pidetty yhtenä 'Suomi-syöjänä', tosiasiasa hän kannatti kuitenkin maltillisempaa suhtautumista jääkäri-liikkeeseen kuin sotilaat.

Koska Oulun lääni oli suuri rajalääni, siellä tarvittiin tarmokasta kuvernööriä. Hj. Langinkoskea seurannut Alex Fabian af Enehjelm (1915-17) oli sellai-

nen. Hänen toimestaan 'Saksan agentit' pantiin ennen pitkää kuriin. Simon kahakan (11.12.1916) jälkeen perustettu noin 100-miehininen poliisikaarti piti huolen siitä, ettei jääkäreillä ollut enää asiaa maahan. Vaikka af Enehjelm toimi vuodelta 1894 olleen kuvernöörin johtosäännön ja voimassa olevien muiden lakien mukaan oikein, hänen toimintansa on nähty vain aktivistien silmin. Epäilemättä hän oli vihattu mies, koska hän iski myös salakuljettajien ja keinottelijoiden kimppuun. Hän olikin aktivistien tappolistalla. Kun Venäjän vallankumous alkoi vuoden 1917 maaliskuussa, hänen oli erottava ja paettava maasta.

Vuoden 1916 alku oli vaikea oululaisaktivisteille. Esko Riekin kotona suori-

tettiin 24.2.1916 kotitarkastus ja hänet pidätettiin saman tien. Jaakko Kemppaisen asema vaikeutui kesällä. Santarmit saapuivat 2.9.1916 hänen verstaalleen ja suorittivat kotitarkastuksen. Vaikka Kemppainen ei tunnustanut mitään, hänet vangittiin ja hän joutui Riekin lailla Špalernajaan.

Kemistä käsin toiminut Arvi Hällfors säilytti vapautensa. Hän pakeni Haaparantaan, jossa toimi lehtimiehenä. Vierailipa hän Lockstedtin leirilläkin tutustumassa jääkäreiden asemaan ja mieliloihin.

Viranomaisten jääkäri liikkeen vastaisia toimia on usein liioiteltu. Kysymys oli valtion puolustautumisesta sitä vastaan suuntautuvaa vieraan vallan tukemaa hanketta vastaan. Viranomaiset noudattivat toimissaan voimassa olevia lakeja. Vaikka yhtään jääkäriä ei teloitettu, sentään kaksi Saksan laskuun työskennellyttä tuomittiin kuolemaan. Toinen heistä oli Oulussa vuonna 1916 hirtetty Taavetti Lukkarinen.

Sama kohtalo olisi mahdollisesti koittanut muutamille muillekin tutkintavankeuteen joutuneille, sillä lain mukaan siihen olivat kaikki edellytykset. Špalernajassa olleille ja muissa vankiloissa viruneille ei ehditty lukea kuitenkaan tuomioita ennen vallankumousta, jonka puhkeaminen aukaisi sellien portit.

Oululaiset pfdfinderit ja jääkärit

Jääkärikoulutuksen ensi vaihetta (25.2.-31.8.1915) on kutsuttu pfdfinder-kurssiksi. Sille värvättiin lähinnä vain ylioppilaita tai muuten luotettavia nuoria miehiä. Vaikka varhaisaktivistit olivat liittoutuneet Venäjän vallankumouksellisten ja työväenliikkeen kanssa, samanlaiseen yhteistyöhön ei pitänyt enää ryhtyä.

Pfdfindereita oli kaikkiaan 189, joista pohjoissuomalaisia oli 10. Se oli 3,2 % pohjoissuomalaisten jääkäreiden kokonaismäärästä. Pfdfindereissa oli yksi oululainen, Väinö Iisakki Palomäki (1888-1965), joka kirjoittautui leirille

Kuva Kansan arkiston kokoelmat.

Jo suurlakon aikana näkyvällä tavalla toimineen päätoimittaja Yrjö Mäkelinin (1875–1923) merkitys jääkäriliikkeelle oli tavallista suurempi. Hän lähetti Oulusta etenkin työläisnuoria Saksaan. Kansan Tahdossa hän kirjoitti niin rohkeasti, että venäläiset lakkauttivat hänen lehtensä vuonna 1915 ja tuomitsivat hänet vankilaan. Myöhemmin hän kirjoitti vuoden 1917 maaliskuun Haaparannan aktivistokokouksesta jääkäripojalleen Leolle Libauhun rohkaisevan kirjeen, jonka jääkärit tunsivat laajasti. Jääkäriliikkeen suomalaisessa johdossa esim. Kai Donner arvosti Mäkeliniä suuresti. Vaikka hän oli sairaana vuoden 1918 sodan aikana, eikä osallistunut juuri punaisten toimintaan, hänet vangittiin myöhemmin ja tuomittiin kuolemaan. Tuomio muutettiin sittemmin elinkautiseksi. Kun hän palasi vankilasta, hän jätti sosiaalidemokraatit ja liittyi jyrkempään sosialistiseen työväenpuolueeseen. Hän kuoli epäselvissä oloissa tutkintavankeudessa vuonna 1923.

8.3.1915. Tällöin hänet sijoitettiin I.Komppaniaan.

Kun Saksa päätti vuoden 1915 elokuussa jatkaa koulutusta ja perusti Lockstedtin koulutusjoukon, alkoi suuri väräys. Sen tarkoituksena oli hankkia lisää väkeä tavallisen kansan keskuudesta.

Näin syntyi koko jääkärijoukko, johon kuului 1897 miestä. Suurin osa heistä oli Pohjanmaalta, Karjalasta ja Uudeltamaalta. Pohjoissuomalaisia (nykyisis-

sä Oulun ja Lapin lääneissä syntyneitä) oli 316, mikä oli 16,7 % koko maan ja 40,3 % koko Pohjanmaalta olevista jääkäreistä. Oululaisia jääkäreitä oli 44, mikä oli 13,9 % pohjoissuomalaisista jääkäreistä. Määrä oli suuri, vaikkei suhteellisesti suurin.

Jääkäreistä suurin osa oli tavallisen kansan keskuudesta lähteneitä työläis- ja talonpoikaisnuoria. Mukana oli runsaasti myös merimiehiä ja käsityöläisiä, joten alimmat sosiaaliryhmät olivat hyvin edustettuina.

Vaikka jääkäreiden enemmistö oli saanut vain nimeksi koulusivistystä, liikkeessä oli kuitenkin varsin paljon ylioppilaita. He olivat lähinnä ruotsinkielisistä porvariskodeista ja edustivat niiden arvomaailmaa. Oululaisissa jääkäreissä oli viisi ylioppilasta.

Vaikka jääkäreiden enemmistö lukeutui porvaripuolueiden kannattajiin, joutokossa oli ilmeisen paljon myös sosialisteja, minkä tekee ymmärrettäväksi suuri työläisten, merimiesten, käsityöläisten ja maaseudun mökkien poikien määrä. Myös muutamat tunnetut sosialistit (K. H. Wiik, Yrjö Mäkelin, Jaako Kemppainen, Hannes Uksila) kannattivat jääkäriliikettä. Oululaisten jääkäreiden poliittisesta kannasta on mahdotonta sanoa mitään varmaa, vaikka heissä olikin varsin kirjavaa väkeä.

Enemmistö jääkäreistä saapui leirille vuonna 1916. Tammikuussa 'pestin otaneita' oululaisia saapui Lockstedtiin 16 ja helmikuussakin 12. Sen jälkeen tulijoiden määrä väheni, kunnes tulo tyrehtyi jääkäreiden rintamalle viennin vuoksi lopulta kokonaan.

Pfadfinder-kurssille pestautujat lähtivät Saksaan, koska he halusivat vapauttaa Suomen Venäjän vallasta. Myöhemmin motiivit vaihtelivat. Internoidut merimiehet joutuivat puolipakon edessä astumaan joukkoon. Monilla oli sitä paitsi täysin väärä kuva koko hankkeesta.

Verner Viklund kirjoitti vuoden 1916 kesäkuussa, jolloin jääkärit olivat jo rintamalla, että vasta täällä hänelle oli kunnolla selvinnyt, "kuinka välttämätön tehtävä se oli ja kuinka useimpien mui-

Kuva jääkärimatkella.

Oulujokinen Matti Fält (1894–1917) haavoittui Schmardenin taistelussa 25.7.1916 kuolettavasti. Hän menehtyi haavoihinsa vasta 13.8.1917 Hannoverin sotilassairalassa. Hänelle myönnettiin ansioistaan rautaristi. Fält on haudattu Hannoverin hautausmaahan.

denkin olisi ollut se tehtävä, siksi iloisin mielin menen vaikka kuolemaan”.

Rintamalla

Vuoden 1916 keväällä perustettu jääkäripataljoona 27 (Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona 27) vietiin rintamalle kesäkuun alussa, jolloin jääkärit ottivat rintamavastuun Misse-joella (nyk. Misa). Näissä asemissa jääkärit olivat elokuun loppuun saakka. Sen jälkeen heidät siirrettiin Riianlahden rannalle, jossa joukko oli – Libaussa (nyk. Liepāja) vietetyn joulun jälkeen – aina vuoden 1917 maaliskuuhun saakka. Tällöin rintamakausi päättyi ja joukko vedettiin lopullisesti selustaan.

Oululaiset lähtivät pääsääntöisesti rintamalle, kun käsky kävi. Kuitenkin 12 siirtyi jo sitä ennen siviilitöihin, joutui rangaistusleirille tai saapui Saksaan vasta rintamakauden jälkeen.

Vuoden 1916 vappuna Lockstedtin leirillä puhkesi Pion. K:ssa 'kapina', jo-

hon osallistui kaikkiaan 13 miestä. Syy-
nä tyytymättömyyteen oli edessä oleva
rintamalle lähtö. Kolme heistä joutui
vastaamaan teostaan sota-oikeudessa ja
seitsemän sai arestirangaistuksen. Kol-
melle jääkäritoverit antoivat 'sakinhivu-
tuksen' nahkaremmillä. Päiväkirjojen
mukaan 'kapinaa' oli edeltänyt hermos-
tuneisuutta ja muutamia karkaamisyrityksiä.
Oululaisten osuudesta kertonee se, että heti vapun jälkeen siviilitöihin
siirretty Paul Koistinen oli pioneeri.

Jääkäripataljoona 27 osallistui Misse-
joen, Riianlahden ja Aa-joen taisteluihin.
Lisäksi pataljoonan Pion.K hyök-
käsi Schmardenissa ja tykkijaos osallistui
Ekkau-Kekkaun tykistötaisteluun.

Ensimmäiset jääkärit kaatuivat Misse-
joella kesäkuussa. Jos hän sattuisi – Ver-
ner Viklund kirjoitti - kokemaan saman
kohtalon, hän toivoi, että hänen si-
sarensa pitäisivät "mammasta" huolen.
"Kantakaa reippaina ne uhrit, jotka
maamme teiltä vaatii, elkää vaipuko
epätoivoon, vaan tehkää työtä niin var-
masti kaikki hyvin vielä kerran onnis-
tuu", hän kirjoitti.

Kaikkiaan 31 oululaista osallistui Mis-
se-joen, 30 Riianlahden ja 25 Aa-joen
taisteluun. Schmardenin pioneeritaiste-
luun osallistui kuusi ja Ekkau-Kekkaun
tykistötaisteluun kaksi.

Verner Viklund viittasi vuoden 1916
kesällä aiemmin sattuneisiin loikkaa-
misiin. "On surullista ja melkein pä-
mentävää että urhoollisten suomalaisten
joukossa jotka ovat tulleet tänne maan-
sa vapauden puolesta taistelemaan on
sellaisia raukkoja, toivottavasti he vielä
kerran saavat ansaitun palkintonsa."

Viklund kertoi 23.7.1916, että jääkä-
reiden hyökkäys Schmardenissa oli pe-
ruttu viime tingassa. "Sinne olisi jäänyt
suurin osa meidän poikia." Lopulta jää-
kärit kuitenkin iskivät (25.7.1916) ja
saavuttivat loistavan voiton. Tappiot jäi-
vät mitättömiksi, vaikka vaara oli ollut
suuri. Taistelussa haavoittunut oulujoi-
kinen jääkäri Matti Fält menehtyi myö-
hemmin saamiinsa vammoihin.

Jääkäriiliike oli varsin riitaisa. Myös it-
se jääkäripataljoonassa esiintyi ristiriit-
toja, kriisejä ja kurittomuutta, joista ei

Kuva Hillilän kokoelmat Oulun maakunta-arkisto.

Verner Viklund (myöhemmin Viikla,
1895–1941) oli jääkärikenraalimajuri Erkki
Johannes Raappanan ja jääkärieversti-
luutnantti Väinö lisäksi Palomäen ohella
parhaiten sotilasurallaan menestynyt ou-
lulaisjääkäri. Hän aloitti jääkäri-
tiensä 13.1.1916 suuren värväyksen aikana ja
palasi kotimaahan 25.2.1918 vänrikkinä.
Hän kuoli jääkärieverstinä ja 6.D:n ko-
mentajana Sallassa vuonna 1941.

selviydytty ilman haavoja. Kaikkiaan
216 jääkäriä joutui erilaisista syistä Al-
tona-Bahrenfeldtin työosastoon. Heissä
olleissa 48 pohjoissuomalaisessa oli
kahdeksan oululaista.

Jääkäripataljoonassa puhkesi Riian-
lahdella vuoden 1916 syyskuussa paha
kriisi. Vaikka oululaiset olivat ilmeisesti
jokseenkin nuhteettomia, heidänkin
keskuuteensa oli hiipinyt pessimismi.
Enää ei uskottu päästävän jouluksi ko-
tiin. Kun Verner Viklund oli saanut kir-
jeen joltakin Ruotsissa vaikeuksiin jou-
tuneelta ystävältään, hän kirjoitti loka-
kuun lopussa päiväkirjaansa, että tämän
asiat olivat "perseellään niin kuin mei-
dän toistenkin". Levottomuuksien seu-
rauksena Frans Päätalo siirrettiin
23.11.1916 ja Lauri R. Juntunen
24.11.1916 tyytymättömiä varten pe-

rustettuun Altona-Bahrenfeldtin työ-
osastoon. Kokonaisuudessaan leirille
suljettiin kymmeniä tyytymättömiä.

Lopulta jääkärit alistuivat kohtaloon-
sa. Pimeät syysillat kuuluivat paikalleen
pysähtyneellä rintamalla monenlaisen
touhun merkeissä. Milloin näyteltiin,
milloin tanssittiin poikaparilla, milloin
vain kerrottiin tarinoita ja kaipahtiin ko-
tiin. "Niin elämämme iltaisin hanurin
soittoineen ei paljoakaan eronnut tuk-
kisaunojen elämästä Suomen saloilla
(täineen ja kirppuineen)", Viklund kir-
joitti. Joskus oululaiset ottivat toisten
jääkäreiden tapaan kunnan 'kännin'.
Viklund, joka kuului 2.K:aan, kertoikin
8.11. juhlitun oikein perusteellisesti.
Kämpässä oli ollut hulinaa monta iltaa.
"Nyt on pari kolme tulevaa sotamiehen
tiliä velkaa."

Jouluksi jääkärit vedettiin Tuksumin
(nyk. Tukums) kautta Libauhun, jossa
he olivat tammikuun alkuun saakka. Li-
baussa puhuttiin venäjää, lättiä ja mui-
takin kieliä. Jääkärit, jotka majoitettiin
vanhoihin kasarmeihin, saivat tehdä
tuttavuutta kaupungin väestön kanssa.

Viklund kirjoitti 17.12.1916: "Me
saamme vapaasti kulkea kaupungilla ja
huvitella miten tahdomme ainoastaan
snapsien juonti on kielletty mutta sitä-
kään ei voida mitenkään estää." Libau
oli tyypillinen varuskuntakaupunki, jos-
sa oli kuusi ilotaloa ja monia pienempiä
synninpesiä. Niitä jääkärit käyttivät hy-
väkseen sen kuin ehdivät.

Libaussa oloaikanaan Viklund kertoi,
että "Eeka" (Erkki Merikallio) oli ollut
komennuksella Suomessa ja oli käynyt
Oulussa sekä hänen kotonaankin. Siel-
lä oli oltu iloisia, koska oli saatu tietää
pojan olevan elossa.

Rauhallisen joulun jälkeen jääkärit
heitettiin vuoden 1917 tammikuun alus-
sa Aa-joelle (nyk. Lielupe) torjumaan
venäläisten viimeistä läpimurtoyritystä.
Koska jääkäreille oli aiemmin luvattu,
ettei heitä vietäisi enää rintamalle, käs-
ky nostatti vastalauseiden myrskyn. Kun
vielä oberzugführer Armas Ståhlberg
ampui 24.1.1917 merimiesjääkäri Mat-
ti Sven Saarikosken tottelemattomuus-
den vuoksi miehistön edessä Aa-joen

jäällä, soppa oli valmis. Seurasi kymmenien kieltäytyminen. Oululaiset Lauri Jokiperä, Väinö Sanaksenaho ja Johan Lahti siirrettiin 11.2.1917, Kaarlo Sipola 12.2.1917, Eino Heikkinen 22.2.1917, Aksel Koivukangas 28.2.1917 ja Niiles Mäkelä 28.3.1917 Altona-Bahrenfeldtiin työosastoon.

Jääkäriliikkeen suomalainen poliittinen ja sotilaallinen johto oli suunnitellut vuoden 1916 lopusta lähtien maihinnousua Pohjois-Suomeen. Ouluun tehtävällä maihinnousulla alue piti ottaa haltuun mahdollisimman pitkäksi aikaa ja kiinnittää sillä maailman huomio Suomen asiaan.

Jääkäreiden tarkoitus oli myös vapauttaa Simon kahakassa 11.12.1916 vangiksi joutuneet ja Oulun lääninvankilassa säilytettävät Sven Weckström ja Heikki Repo. Suunnitelmassa edellytettiin yhteistyötä oululaisten aktivistien kanssa.

Maaliskuussa puhkesi Venäjän vallankumous, joka muutti kuitenkin tilannetta. Venäjän ja Suomen vankiloissa olleet jääkärit ja aktivistit vapautuivat. Oulun lääninvankilan vangit vapautettiin paikallisin voimin. Vankilasta vapautuivat myös saksalaisia sotavankeja Muurmannilta pakenemaan auttaneet Kaaleb Savukoski ja Anders Kurth, jotka siirtyivät monien muiden lailla Ruotsiin.

Rintamakaudella ainoastaan 12 jääkäriä oli kaatunut, yksi teloitettu ja muutamia kymmeniä menehtynyt erilaisiin sairauksiin. Kaatuneihin kuului oulujokinen Matti Fält. Jääkäri Frans Kostin Ouluvirta oli kuollut muutoin 20.9.1916 ja haudattu Oscherslebeniin.

Venäjän vallankumouksen jälkeen

Jääkärit vedettiin Venäjän vallankumouksen jälkeen toistamiseen Libauhun. Jääkärijoukkoa ja sen oululaisia jäseniä rohkaisi Yrjö Mäkelinin Haaparannan aktivistikokouksesta 26.3.1917 pojalleen Leo Mäkelinille lähettämä kirje, jonka sisällön jääkärit tunsivat tarkein.

Jääkärit suhtautuivat kriittisesti Suomesta huhtikuussa saapuneeseen lähetystyöhön, mutta arvostivat kovasti sen sijaan sitä, että senaatin puheenjohtajaksi (pääministeriksi) noussut sosiaalidemokraatti Oskari Tokoi oli ensimmäisenä antanut julkista tunnustusta jääkäriliikkeelle.

Vuoden 1917 kesällä valmisteltiin jääkäreiden maihinnousua Suomeen. Oululaiset Verner Viklund, Eino Lehto, Erkki Merikallio ja Eino Toivonen olivat 80:n muun mukana Polangenin rantakylässä saamassa lisäkoulutusta operaatiota varten. Koska se edellytti kansannousua Suomessa, sosiaalidemokraattien apua pidettiin välttämättömänä. Esimerkiksi Kai Donner toivoi Yrjö Mäkeliniltä tukea hankkeelle. Vuoden 1917 kesäkuussa Tukholmassa käydyt aktivistien ja sosiaalidemokraattien neuvottelut eivät johtaneet kuitenkaan myönteiseen tulokseen. Lopulta maihinnousu peruttiin, koska kävi ilmi, ettei saksalaisia joukkoja olisi osallistunut siihen lainkaan.

Jääkäripataljoona 27 ajautui vuoden 1917 kesällä pahaan käymistilaan. Syntyi oppositio, joka järjestäytyi ”pataljoonanneuvostoksi”. Se vaati suoraa yhteyttä kotimaahan. Toiminnan taustalla vaikuttivat Venäjän ja Suomen tapahtumat, eri syistä syntynyt tyytymättömyys, sosiaalidemokraattien (Oskari Tokoi, Yrjö Mäkelin) jääkäriliikkeelle antama julkinen tunnustus ja Mäkelinin Haaparannasta lähettämä kirje. Mäkelinin kehoitus suoran yhteyden ottamisesta uusiin johtajiin nostatti vaatimuksen jääkärilähetystöstä Suomeen.

Tyytymättömyyden aiheet olivat varsin inhimillisiä. Oli puutetta ruuasta ja taskurahoista. Koulutus lyötiin monien mielestä laimin. Ilmeni myös sotaväsymystä.

Pitkän kesän aikana pataljoonassa tapahtui kaksi itsemurhaa. Oululaistenkin rivit harvenivat. Jääkäri Aksel J. Koivukangas kuoli 11.7.1917. Hänet haudattiin Bremeniin.

Myös oululaisissa oli tyytymättömiä. Erkki Merikallio kirjoitti vuoden 1917 heinäkuussa: ”Puolueellisuus ja monet

muut epäkohdat ovat täällä vallalla, mutta kaikesta vielä tili tehdään myöhemmin”. Kun tyytymättömyys syveni, ja kun lähinnä sosialistit perustivat 9.9.1917 ”työläisjääkäreiden toimeenpanevan komitean”, ainakin Otto Johannes Ahmala osallistui oululaisista tämän vasemmistolaisen ryhmittymän kokouksiin.

Mitään erikoisempia ylennyksiä oululaiset eivät jääkäripataljoonassa saaneet, eivätkä he niistä erityisemmin välittäneetkään, mikäli Erkki Merikalliota on uskominen, sillä ne olivat ”ainoastaan ’notkeaselkäisytyöllä’ ansaittuja”. Väinö I. Palomäki, joka oli oululaisista ainoa pfadfinder, oli ylennetty sentään gruppenführeriksi. Lisäksi oli kolme hilfsgruppenführeriä. Muut olivat jääkäreitä.

Monet siirtyivät vuoden 1917 syksyllä kotimatkan viivästymisen vuoksi siviilitöihin. Muutama oululainenkin otti tämän askeleen. Kun tällaisia jääkäreitä oltiin saattamassa vuoden 1918 tammi-kuun alkupäivinä siviililomalle, kaksi junaan törmäsi Osnabrücken lähellä sillä seurauksella, että kaksitoista jääkäriä sai surmansa. Oululainen Toivo A. Piipponen oli transportissa mukana, mutta selvisi rytkästä loukkaantumisella.

Jääkäripataljoona 27 hajotettiin 13.2.1918. Suomen hallituksen edustajana jääkärit komentoonsa ottanut everstiluutnantti Wilhelm Thesleff ylensi heistä 1130 suomalaisiin sotilasarvoihin. Väinö I. Palomäestä tuli yli- luutnantti, kahdesta muusta luutnantti (Eino J. Toivonen ja Erkki Raappana) sekä viidestä vänrikki (Kaarlo A. Aura, Eino Lehto, Erkki Merikallio, Lauri Tilus ja Verner A. Viklund). Muut saivat aliupseerin arvoja (14) tai jäivät jääkäreiksi (17). Heickell (Kuussaari) ylennettiin samana vuonna vielä luutnantiksi. Kolmen sotilasarvo ei ole tiedossa.

Vuoden 1918 sota

Aktivistit ja jääkärit olivat valmistautuneet alusta lähtien venäläisten vastaiseen vapaussotaan, johon aiottiin ryhtyä Saksasta vuoden 1917 loppupuolel-

la kuljetetuilla aseilla. Ensimmäisenä niitä tuoneesta Equity-laivasta riitti jonkin verran kiväärejä myös Ouluun.

Jääkäreiden paluu kuitenkin viipyi. Vaikka Suomi oli itsenäistynyt jo vuoden 1917 joulukuussa, jääkäripataljoona 27 oli osa Saksan armeijaa aina 13.2.1918 saakka. Suomen hallitus rohkeni esittää kotiuttamista vasta 14.1.1918, jolloin maan sisäinen tilanne oli jo hyvin synkkä. Oululaisia ei ollut mukana 140:ssä sotaa ennen kotiutuneessa ”vorkommandojääkäriissä”.

Pääjoukkoja odotettiin kotiin sodan ensi hetkistä alkaen. ”Päivystä toiseen odotetaan jääkärijunaa, jonka varmasti tiedetään olevan tulossa”, kirjoitti koulutyttö Elsa Säippä 2.2.1918. Jääkäreiden paluu varmistui lopullisesti kuitenkin vasta siinä vaiheessa, kun Saksan ja Neuvosto-Venäjän rauhanneuvottelut olivat kariutumassa ja Saksan etu vaati joukkojen lähettämistä Suomeen. Jääkäreiden pääjoukot saapuivat Vaasaan 18. ja 25.2.1918, jolloin sisällissota oli jo käynnissä.

Sodan aikana Suomeen pääsi vain sellaisia jääkäreitä, joiden tiedettiin olevan uskollisia Suomen hallitukselle - ja samalla Saksalle. Tämä varmistettiin kontrahdilla ja sotilasvalalla. Kaikkiaan 451 jääkäriä kotiutui sodan jälkeen. Toisia heistä ei uskallettu laskea kotimat-kalle, koska heidän pelättiin liittyvän punakaartiin, toiset eivät taas halunneet lähteä omia kansalaisiaan vastaan. Syy-nä oli usein myös sairaus ja komennus.

Väitteet, etteivät jääkärit tienneet joutuvansa venäläisten lisäksi myös omia kansalaisiaan vastaan, ovat naiiveja. Jääkäreillä oli Suomeen radioyhteydet. Kotimaan punaisten tiedettiin liittoutuneen venäläisten kanssa. Tästä syystä muutamat jääkärit ja aktivistit vaativat jo ennen taistelujen alkua puhdistuksia.

Oululaisista palasi sodan aikana 23 miestä, joista 19 saapui 25.2.1918 pääjoukossa Vaasaan. Maaliskuussa palasi kolme. Nämä 26 jääkäriä osallistuivat eri puolilla maata hallituksen joukoissa kapinan kukistamiseen.

Vuoden 1918 sodassa kaatui kaikkiaan 127 jääkäriä, joiden joukossa oli

Kuva jääkärimatrikkelii.

Jääkärien tie ei ollut aina menestyksellinen; useimmiten se oli aivan muuta. Vaikka oululaisjääkäreissä oli menestyjiäkin, oli muitakin. Oululaisen Frans Anders Päätalon (1892–1932) rivijääkärien ura oli kivinen. Hän oli taustaltaan työmiehen ja merimiehen, jonka jääkärikausi alkoi suuren väräyksen aikana vuoden 1916 helmikuussa. Hän sortui rettelöimään Riiianlahden rintamalla ja joutui vuoden 1916 marraskuussa Altona-Bahrenfeldin työosastoon. Kotimaahan hän palasi vasta vuoden 1918 joulukuussa. Myös varhainen kuolema kertoo kovasta tiestä.

vain yksi oululainen. Väepeli Urho Oiva Rustanius haavoittui ja joutui Kelhon taistelun jälkeen 7.4.1918 vihollisen käsiin. Myöhemmin hänet löydettiin kuolleena Mäyhäjärvestä. Hänet on haudattu Ouluun.

Jääkäreille ja jääkäriperinteen vaalijoille vuoden 1918 sota on aina ollut vapaussota. Vaikka alunperin olikin kysymys siihen valmistautumisesta, sodasta tuli valitettavasti enemmänkin kansalais- ja sisällissota. Vapaussotaa se oli vain siksi, ettei venäläisten aikeista ollut sodan alkaessa mitään varmuutta ja että muutamissa taisteluissa (esim. Tornio) hallituksen joukot iskivät heidän kanssaan tulisesti yhteen. Loppujen lopuksi heitä osallistui taistelutoimintaan kuitenkin vain noin 2000-3000 miestä.

Lisäksi 7.3.1918 tehdyt sopimukset ja niiden seurauksena tapahtunut totaalinen sitoutuminen Saksaan, himmentävät vapaussotamyytin. Edvard Hjelt ja Rafael Erich nimittäin allekirjoittivat tuolloin rauhansopimuksen, joka sisälsi myös kauppa- ja merenkulkusopimuksen sekä salaisen lisäpöytäkirjan. Niiden mukaan Suomen tuli ottaa aina Saksan edut huomioon solmiessaan sopimuksia muiden valtioiden kanssa. Saksa sai taloudellisen suosituimmuusaseman ja saattoi valvoa Suomea sotilaallisesti. Suomen piti luovuttaa tarvittaessa tukikohtia ja Tornioon oli perustettava ”saksalainen tarkastusasema vihollisen vakoilun valvontaa varten”. Suomen johdossa ainoastaan ylipäällikkö Carl Gustaf Mannerheim oli vastustanut Saksan puuttumista asioihin.

Myöhemmin vuoden 1918 kesällä, kun Mannerheim oli jo eronnut, J. K. Paasikiven hallitus ryhtyi jopa neuvottelemaan saksalaisten tarjoamasta sotilasliitosta. Se olisi toteutuessaan tehnyt Suomesta REINO ARIMON mukaan ”Saksan sotilaallisen vasallin”. Mannerheim oli varottanut samasta.

Liitto Saksan kanssa olisi vielä varmistettu hallitsijasitein. Saksalais- tai ruotsalaissyntyinen prinssi joskus syntyvän monarkian johtoon oli kuulunut jo varhain aktivistien ohjelmaan. Vaikka vielä itsenäisyysjulistuksessa oli puhuttu tasavallasta, vuoden 1918 keväällä oli jo toinen ääni kellossa. Sen lisäksi, että äänioikeutta piti rajoittaa, maasta oli tehtävä monarkia. Tynkäeduskunta valitsikin Suomen kuninkaaksi 9.10.1918 Hessenin prinssi Friedrich Karlin. Hän ei ottanut kuitenkaan tehtävää koskaan vastaan, sillä Saksa romahti muutaman viikon päästä.

Sodan lopputulos ja sitä seurannut muutaman kuukauden jakso ovat vapaussotamyytin kannalta murskaavia tosiasioita. Sotaa, jonka tuloksena alkoi muodostua ”Saksalainen Suomi”, on vaikea pitää vapaussotana. Suomihan ei vapautunut sodan tuloksena muista kuin venäläisistä ja ’punikeista’. Suomesta tuli itsenäinen ja vapaa valtio de facto vasta sitten, kun Saksa oli romah-

tanut, Saksassa tapahtunut vallankumous ja saksalaiset poistuneet vuoden 1918 loppuun mennessä maasta. Tällöin heidän kanssaan tehdyt sitoumukset raukesivat.

Jääkäri liikkeen ja jääkäreiden jälkimaineen kannalta olikin eduksi, että saksalaisvaihe jäi vain muutaman kuukauden mittaiseksi.

Oululainen Atte Merikallio oli varsin kriittinen saksalaisia kohtaan. "Vähän koko sodan aikana oli kaunaa saksalaisia kohtaan. Kaikki, mikä oli kiiltävää, oli heille mieluista ja sellaista he varastelivat. Kun saksalaiset tulivat, ajateltiin että miksi he tulivat. Olisihan sitä pärjätty ilman heitäkin."

Vuoden 1918 toukokuun jälkeen palasi kotiin vielä 16 oululaista, jotka eivät olleet osallistuneet mitenkään sotaan. Georg Henrik Franzén palasi jo 3.5.1918. Vaikka hän oli ollut vahva urheilijatyyppejä, hän oli sairastunut hivuttavaan keuhkotautiin ja oli tällöinkin vielä toipilas.

Turkuun 29.11.1918 saapunut 125 jääkäriin ryhmä oli suurin jälkijoukosta. Sitä pidettiin myös punaisimpana, minkä vuoksi sekä sisäministeriö että suojeluskunnat olivat varpaillaan. Joukossa kotiutui kuusi oululaista (Pauli Huhtala, Lauri Jokiperä, Lauri Juntunen, Kaarlo Keltamäki, Johan A. Lahti ja Kaarlo Sipola). Heistä ainoastaan Sipola, joka 'loikkasi' pian Neuvosto-Venäjälle ja vaati Suomen Kommunistisen Puolueen (SKP:n) lehdessä Punasotilaassa "työläisjääkäreitä" liittymään vallankumousrintamaan, 'noteerattiin', sillä vain hän jäi mainituista ilman jääkärimerkkiä.

Kolme oululaista (Paul B. Koistinen, Kaarlo Kaihola ja Yrjö Paavonperä) palasi vuoden 1919 keväällä. Yhteensä kuusi jäi palaamatta kokonaan. Neljän heistä tiedetään varmasti kuolleen. Kaksi (Vilho Heikkilä ja Eino Heikkinen) katosi jäljettömiin.

Kun jääkärioppositio liittyi elosyyskuussa 1918 perustetun SKP:n kanssa ja valmistautui Suomeen syntyneen järjestelmän kaatamiseen, tähän soppaan ei kovin moni oululainen jää-

käri pistänyt lusikkaansa. Hankkeen yhtenä keskeisimpänä johtajana tosin toimi oululaistunut Leo Mäkelin. Kun tämä 'suuri jääkärisalaliitto' paljastui vuoden 1919 kevättalvella, Mäkelinin lisäksi pidätettiin sentään yksi oululaisjääkärikin (Toivo A. Piipponen).

Neuvosto-Venäjälle loikkasi 22 jääkäriä. Heihin lukeutuivat oululaiset Kaarlo Sipola ja Kaarlo Kaihola, jotka osallistuivat punaisten riveissä heimosotiin. Kaihola kuoli epämääräisissä oloissa vuonna 1921. Sipola teki sen sijaan uudelleenarvion vuonna 1924 ja loikkasi takaisin Suomeen.

Järjestelmällä on tapana palkita sille uskollisia yksilöitä. "Suomen naisten" perustamaa ns. jääkäri-ristiä ei saanut myöntää niille jääkäreille, jotka olivat syyllistyneet "kunniattomaan tekoon". Merkittä jäivät lähinnä sellaiset, jotka olivat sosialisteja tai olivat politikoneet Saksassa eivätkä olleet hyväksyneet tarjottua kontraktia ja osallisuutta hallituksen joukoissa. Kaikkiaan 233 jääkäriä jäi ilman tätä merkkiä. Pohjois-suomalaisia heissä oli 44. Joukossa olleesta kahdeksasta oululaisesta (Otto J. Ahmala, Vilho Heikkilä, Anders A. Hyvärinen, Kaarlo A. Kaihola, Toivo A. Kantonen, Eino L. Petrell, Leevi A. Päättalo, Kaarlo J. Sipola) viisi oli sodan jälkeen palannutta ja kaksi kokonaan palaamatta jäänyttä. Yksi heistä oli myös pääjoukoissa palannut.

Jääkäri liikkeen jälkeen monet oululaisista jääkäreistä osallistuivat Viron vapaussotaan ja heimosotiin. Sotilasuralla menestyi myöhemmätkin sodat huomioiden otettuina parhaiten Erkki Johannes Raappana, josta tuli kenraalimajuri ja Mannerheim-ristin ritari.

Kuva Majja-Liisa Bäckerströmmin kokoelmista.

Oulun suojeluskunnassa olleita lyseolaisia vuoden 1918 sodan aikoihin. Suurin osa kuvassa olevista henkilöistä osallistui v. 1918 vapaussotaan sekä Viron ja Aunuksen retkille v. 1919. Eturivi vas. V. Oksa, A. Pakaslahti, K. Kaitera, V. Toivonen, O. Hellman, L. Kivekäs, P. Merikallio. Toinen rivi vas. U. Merenheimo, E. Levón, E. Simelius, E. Härmä, T. Vuorio, T. Oulasvirta, E. Wallin, V. Hyhkö, K. Peltoniemi. Kolmas rivi vas. H. Mantila, J. Palomäki, T. Lagerlöf, E. Pallari, H. Merenheimo, Y. Mehtonen, H. Knuutila, A. Merikallio, H. Kauppinen, K. Määttä, E. Wallin. Takarivi vas. P. Sevón, A. Salo, E. Hedman, V. Lappalainen, E. Lappalainen, K. Merenheimo, I. Raistakka, Y. Saarenpuu.

Vuoden 1918 sodan synty ja kulku

– oululaiset sodan valkoisella ja punaisella puolella

Turo Manninen

Vuosina 1917–1918 Oulun kaupungin tapahtumat nivoutuivat kiinteästi muun Suomen, Venäjän ja koko Euroopan vaiheisiin. Euroopassa riehui kansoja raastava suursota. Venäjällä puhkesi maaliskuussa 1917 vallankumous, joka kaatoi tsaarivallan ja vei valtion kaaoksen partaalle. Heti vallankumouksen alettua Suomi tempautui mukaan suurten tapahtumien vyöryyn. Maailmansodan lamaanuttama poliittinen elämä elpyi. Porvarilliset puolueet ja sosiaalidemokraatit aloittivat keisarin jälkeensä jättämästä vallasta kiivaan taistelun, jonka sosiaalidemokraatit lopulta hävisivät verisesti.

Ristiriidat kärjistyvät

Olojen maaliskuussa 1917 vapauduttua ja sensuurimääräysten lakattua vaikuttamasta kaikkialla Suomessa pidettiin kansalaiskokouksia, joissa edellisinä vuosina peitossa olleet yhteiskunnalliset ristiriidat nousivat esiin. Porvarilliset kansalaiset juhlivat omissa kokouksissaan vapauden ja veljeyden voittoa sorrosta ja tyranniasta, kun taas työväestö käsitteli omissa tilaisuuksissaan järjestysvaltaan ja elintarvikekysymykseen liittyviä ongelmia. Oululaisista voimakaimmin äänenpainoin puhui sosiaalidemokraatti Yrjö Mäkelin, joka vaati täydellistä olojen muutosta. Ensimmäisinä tehtävinään Oskari Tokoin johdama kokoomussenaatti erotti Nikolai II:ta palvelleet kuvernöörit ja nimitti heidän tilalleen uudet miehet. Oulun läänissä everstiluutnantti Axel af Enehjelm sai lähteä ja hänen tilalleen tuli Haminan kadettikoulun käynyt Matts von Nandelstadh, joka oli Suomen sotaväen lakkauttamisen jälkeen toiminut opettajana, poliisimestarina ja tehtailijana.

Monissa Etelä-Suomen kaupungeissa sosiaalidemokraatit pyrkivät tsaarinai-kaisten poliisilaitosten lakkauttamiseen ja järjestysvallan siirtämiseen kansalaisten valitsemille miliiseille. Oulussa sosiaalidemokraatit perustivat maaliskuussa Työväenneuvoston, johon kuuluivat muun muassa Yrjö Kallinen, Yrjö ja Ellen Mäkelin, Kalle Hautala sekä Hannes Uksila. Estääkseen järjestysvaltaa koskevan kysymyksen kärjistyksen kuvernööri Matts von Nandelstadh kutsui kaupungin poliisimestarin sekä Yrjö Mäkelinin ja Hannes Uksilan neuvottelemaan tilanteesta. Neuvottelussa sovittiin, ettei poliisilaitosta ”pantaisi viralta” vaan työväen edustajaksi laitokseen nimitettäisiin rautatieläinen Yrjö Kallinen, joka saisi poliisitarkastajan titelin. Vaikka kaupunginvaltuusto ja Työväenneuvosto Oulussa sen jälkeenkin jatkuvasti kiistelivät kunnallispolitiikasta, vakavilta ristiriidoilta kuitenkin keväällä ja alkukesällä vältyttiin.

Vuonna 1917 yleinen levottomuus maassa lisääntyi ja väkivalta- ja omaisuusrikosten määrä kasvoi. Useissa kaupungeissa työväestö tunkeutui valtuustojen kokouksiin ja vaati kunnallisen äänioikeuden laajentamista. Venäläisten teettämien linnoitustöiden loppua työttömyys lisääntyi. Ristiriitoja kärjistikivät myös tehtaissa ja pelloilla alkaneet lakot. Vuosina 1915–1916 Åströmin tehtaat olivat myyneet saappaita ja valjaita Venäjän armeijalle. Maaliskuun vallankumouksen jälkeen vienti väheni selvästi. Selkkaukset alkoivat huhtikuun puolivälissä Åströmin nahkatehtaassa, kun työläiset vaativat kolmen työnjohtajan erottamista ”heidän työväkeä kohtaan osoittamansa röyhkeän ja sopimattoman esiintymisen vuoksi”. Kun tehtaahan johto ei suostunut erottamiseen, alkoi useiden viikkojen mittainen lakko. Kaikkiaan Oulussa oli vuoden 1917 aikana kolmetoista eri pituista lakkoa, mikä oli enemmän kuin koskaan aikaisemmin.

Maaliskuussa 1917 Venäjän sotilasjohto pelkäsi, että saksalaiset hyökkäisivät Suomeen ja että suomalaiset ryhtyisivät kapinaan. Keväällä ja kesällä Suomeen siirrettiin lisää joukkoja, niin että elokuussa maassa oli 125 000 venäläistä sotilasta eli enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Jo pelkästään venäläisten joukkojen ruokkiminen tuotti elintarvikkeiden pulan aikana suomalaisille vaikeuksia. Kesällä 1917 monet Suomen kunnat – niiden joukossa Oulu – pyysivät senaatilta, että se ryhtyisi toimiin venäläisten joukkojen poistamiseksi maasta. Neuvoteltuaan asiasta Venäjän väliaikaisen hallituksen kanssa senaatti vastasi kunnille, ettei joukkoja voitu poistaa, koska niitä tarvittiin Suomessa ”strategisista syistä”.

Kesällä 1917 Suomen sanomalehdistö syytti jatkuvasti venäläisiä sotilasmielivallasta. Ouluun oli maailmansodan alkuvuosina sijoitettu joukko-osastoja, jotka majailivat Intiön kasarmialueella, Maneesissa ja Raatin parakkikylässä. Venäläisten joukkojen kuri pysyi Oulussa kesä- ja heinäkuun aikana tyydyttävänä. Elokuussa alkoivat levottomuudet. Elo-

kuun 19. päivänä juopuneet matruusit pahoinpitelivät Isollakadulla pastori A. H. Järventauksen ja Norjan konsulin pojan Gunnar Fleischerin. Tilannetta rauhoittamaan tuli Oulun poliisimestarin ja konstaapeleiden lisäksi myös varuskunnan päällikkö Golikov, joka otti matruusit haltuunsa ja vei heidät kasarmille rangaistaviksi. Samana päivänä humalaiset sotilaat sekaantuivat tulipalon sammuttamiseen. Kerran sotilaat häiritsivät teatterinäytöstä meluamalla ja miekkoja heiluttelemalla. Keskimäärin venäläiset eivät kuitenkaan olleet Oulussa sen väkivaltaisempia tai rikollisempia kuin kaupungin siviilit. Venäläisiä kuitenkin pelättiin, koska heillä oli ampuma-aseita, ja heidän tekojaan kuvattiin sanomalehdissä asioita voimakkaasti paisutellen.

Maaliskuun vallankumouksen jälkeen viljantuonti Venäjältä Suomeen uhkasi loppua kokonaan. Kesä 1917 oli kuiva. Koska satoi harvoin, laitumet kuivuivat, ja maidon ja voin tuotanto romahti. Eduskunta koetti hoitaa tilanteen säätämällä elintarvikelain, jonka mukaan valtiolla oli oikeus takavarikoida ylimääräiset elintarvikkeet ja jakaa ne yhteiseen käyttöön. Senaatti puolestaan määräsi elintarvikkeille rajahinnat, joita ei saanut luvatta ylittää. Ongelmia aiheutti myös hintojen jatkuva nousu: esimerkiksi Oulussa arvioitiin hintojen nousseen maailmansodan alkuvuosina 150 prosenttia, kun samaan aikaan työntekijöiden keskituntiansio kasvoi vain 44:stä 50 penniin.

Elintarvikkeiden niukkuus, hintojen jatkuva nousu ja piittaamattomuus säännöstelymääräyksistä synnyttivät riitoja ja katkeruutta. Oulussakaan kaikki eivät välittäneet elintarvikesäädöksistä. Kauppiaat rikkoivat rajahintoja koskevia määräyksiä, ja Tuirassa toimi maidonjakeluyhdistys, joka otti maaseudulta hankkimastaan maidosta ylihintaa. Kauppahallissa puodinpitäjät kauppasivat lihaa, vaikka sen myyminen oli karjanmyyntiosuuskunta Pohjolan yksinoikeus. Moitteilta ei säästynyt itse Pohjolakaan. Lokakuussa varatuomari Jurvelius ilmoitti poliisilaitokselle, että Poh-

jola, jolla oli ”valtion puolesta” yksinoikeus ostaa ja myydä lihaa Oulun läänissä, oli ”käyttänyt väärin monopoliasemaansa, ylittänyt rajahintoja ulosmyynnissä, alentanut hintoja sisään ostaessaan sekä väärinkäyttänyt Oulussa lihan tarkastusleimaa”. Lisäksi Pohjola oli valmistanut makkaraa pilaantuneesta lihasta ja antanut savustaa kelvottomiksi tuomittuja poronruhoja. Oulun lääninhallitus ilmoitti väärinkäytöksistä senaattiin, joka aikanaan antoi niistä muistutuksen Pohjolalle.

Voipulan ollessa maassa pahimmillaan Etelä-Suomen kaupungeissa oli huhujen synnyttämiä voimellakoita. Oulussakin alkoi kiertää huhu, että eri puolilla kaupunkia olisi salaisia voivaraostoja. Elokuun 13. päivänä puhkesi vakava voimellakka, jonka aikana väkijoukko pahoinpiteli elintarvikelautakunnan jäseniä ja vaati voivaraostojen paljastamista. Poliisitarkastaja Yrjö Kallinen tutki kahden miliisin kanssa Kemi-yhtiön varaston ja löysi sieltä 2 700 kiloa voita, joka oli yhtiön johdon mukaan tarkoitettu jaettavaksi pohjoisen savotoille. Kallinen ja miliisit takavarikoivat voin ja siirsivät sen myytäväksi Oulun Osuuskauppaan. Mellakan jälkeen elintarvikelautakunta ilmoitti jättävänsä tehtävänsä, mutta valtuusto ei suostunut eronpyyntöön. Poliisi kuulusteli pahimpia rettelöitsijöitä, joille raastuvanoikeus myöhemmin langetti vankeus- ja sakkotuomioita. Mellakkaa seuraavana päivänä oululaiset sanomalehdet tuomitsivat tapahtuman jyrkästi, vaikka olivatkin sen syistä eri mieltä.

Syykuussa Åströmin tehtaahan varastosta löytyi 26 000 kiloa ruisjauhoja, joita ei ollut lain vaatimalla tavalla ilmoitettu lautakunnalle. Tehtaan johdon mukaan ruisjauho oli välttämätöntä ”valtion töissä tarvittavan mänttinahkan valmistuksessa”. Åströmin tehtaiden vienti Venäjälle oli jo ehtymässä, eikä jauhovarastoa voitu vallitsevassa tilanteessa pitää laillisena. Samoihin aikoihin Tuiran kansakoulun vahtimestari löysi koulunsa heinämakasiinista neljä jauhosäkkiä, joiden hän arveli kuuluvan koulun opettajalle. Hän ei kuitenkaan

halunnut ilmiantaa opettajaa vaan ilmoitti poliisille, että koulun heinämakasiinissa oli varas. Tultuaan paikalle poliisi ei löytänyt varasta vaan opettajan jauhosäkit. Hän vei opettajan poliisi-asemalle, missä tämä kertoi, ettei ollut ilmoittanut jauhoja elintarvikelautakunnalle, koska oli pitänyt ”perheensä ruokatavaroilla varustamisen tärkeämpänä kuin lain täyttämisen”. Raastuvan oikeus määräsi opettajalle sakkorangaistuksen.

Vuoden 1898 kunnallislaki sääti, että kuntien oli tarvittaessa vastattava järjestyksestä. Oulussa Kaleva vetosi kesäkuussa 1917 monien muiden porvarillisten sanomalehtien tavoin kunnallislakiin ja vaati, että ”kaikkiin kyliin” asetettaisiin järjestysmiehiä. Kesän aikana kuntakokoukset ja yksityiset kansalaiset perustivatkin ruotsalaisella Pohjanmaalla ja Karjalassa kansalaisten ”hengen ja omaisuuden” suojaksi järjestysmiehistöjä, joilla oli varusteina käsiasetta ja haulikkoja. Varsinais-Suomessa ja Satakunnassa maanviljelijät organisoivat maatalouslakkajien aikana järjestyskuntia, ja Pohjanmaalla ja Itä-Suomessa aktivistit muodostivat kansannousua ja järjestyksenpitoa varten omia palokuntiaan. Lokakuussa suojeluskuntaliikkeen linjat lähenivät toisiaan ja rivit tiivistyivät.

Hankkiakseen tukea horjuvalle järjestysvallalleen E. N. Setälän porvarillinen senaatti ja läänien kuvernöörit tukivat suojeluskuntahankkeita, jotka saivat näin puolivirallisen leiman. Sosialistisen vallankumouksen pelossa pankit ja yritykset tukivat suojeluskuntia rahalahjoituksilla. Suojeluskunnat ostivat aseita venäläiseltä sotaväeltä ja pietarilaisilta salakuljettajilta, minkä lisäksi ne saivat syksyllä Saksasta suuren aselastin. Oulun suojeluskunnan toiminta alkoi 20. lokakuuta, jolloin suojeluskunta sai säännöt ja kanslian. Suojeluskunnan sihteerinä toimi Kalle Tiger ja kouluttajana voimistelunopettaja Erkki Lyly. Harjoituksia pidettiin reaaliyseoalla, eräässä maalaistalossa Oulujoella sekä talven tultua Pyykösjärven jäällä. Toiminnan tehostamiseksi suojeluskunta-

Kuva Pohjois-Pohjanmaan museo.

Maaliskuun vallankumouksessa keisarius sortui Venäjällä. Kuvassa vallankumousjuhla Oulun torilla 19.3.1917.

liikkeen valtakunnallinen johto jakoi maan piireihin. Yksi niistä oli koko Pohjois-Pohjanmaan kattava Oulun piiri, jonka päällikkönä oli Uleå-yhtiön toimitusjohtaja, vuonna 1901 lakkautetun sotaväen luutnantti Johan Reinhold Weckman, joka oli 1880-luvulla käynyt Haminan kadettikoulua yhdessä C. G. Mannerheimin kanssa.

Myös työväestö varustautui. Se perustettiin keväällä ja kesällä kaupunkeihin järjestysmiehistöjä, joiden tehtävänä oli lakkojen ja mielenosoitusten valvominen. Elokuun 15. päivänä, heti voimellakan jälkeen, Oulun sosiaalidemokraattinen kunnallisjärjestö perusti järjestyskaartin. Siihen hyväksyttiin ainoastaan järjestäytyneitä työläisiä, koska vain näiden katsottiin olevan kyllin kurrinalaisia. Taloudellisen ja poliittisen tilanteen syksyllä kärjistyttyä Suomen Ammattijärjestö antoi 20. lokakuuta julistuksen, jossa se korosti, että ”kun porvarisluokka nyt kuumeisesti järjestäytyy ja aseistautuu ilmeisesti työväkeä vastaan”, työväestön oli ”itsepuolustukse-

seen” perustettava kaikkialle maahan järjestyskaarteja, joihin työläisten oli ”runsaslukuisina liityttävä”. Julistuksen jälkeen kaartiin määrä moninkertaistui nopeasti. Syksyn aikana monet järjestyskaartit ostivat aseita venäläiseltä sotaväeltä. Oulussa järjestyskaartille hyväksyttiin lokakuun lopussa säännöt, valittiin viisihenkinen johtokunta ja otettiin käyttöön komppania-, plutoona- ja osastonimitykset. Marraskuun alussa Oulun järjestyskaartissa oli kolme komppaniaa. Rautatieläisten Liiton kehotuksesta VR:n Oulun työntekijät perustivat aseettoman järjestysjoukon suojelemaan rautateiden omaisuutta.

Taloudellisten, yhteiskunnallisten ja poliittisten ristiriitojen kesällä ja syksyllä kärjistyessä kasvoivat myös järjestysjoukkojen vastakohtaisuudet. Työläisten mielestä suojeluskunnat olivat heitä vastaan suunnattuja ”lahtrikaarteja”. Monet porvarilliset taas pitivät työväenkaarteja ”ryövärijärjestöinä”. Suojeluskunnilla ja työväenkaarteilla oli lokakuun lopussa kuitenkin vielä niin vähän

aseita, ettei väkivaltainen yhteenotto tuntunut todennäköiseltä.

Kesän 1917 aikana eri puolilla maata esitettiin ajatuksia Suomen itsenäisyydestä, vaikka mitenkään laajaa kannatusta asia ei vielä tuolloin saanut. Heinäkuun 3. päivänä Ouluun perustettiin porvarillinen riippumattomuusklubi, jonka tavoitteet olivat aatteellisia. Klubiin kuului salainen valiokunta, joka piti yhteyksiä kansannousua valmisteleviin aktivisteihin. Klubi perusti Oulun piirin, jota johti toimitusjohtaja Isak Kaitera. Muita piirihallituksen jäseniä olivat toimitusjohtaja Yrjö Kemppainen, kaupunginyksikaali Kaarlo Hällfors, varatuomari P. V. Snellman sekä tohtori Ismael Olsoni. Syyskuun 19. päivänä riippumattomuusklubi järjesti Oulussa maakunnallisen kokouksen, jossa kehiteltiin järjestön organisaatiota. Lokakuussa klubi sulautui Oulun suojeluskuntaan.

Huomattava oululainen itsenäisyysmies oli Kansan Tahdon päätoimittaja Yrjö Mäkelin. Hän kuului jääkäriiliikkeen tukijoihin, ja keväällä ja kesällä hän julkaisi lehdessään artikkeleita, joissa vaati Suomen itsenäisyyttä ja puolueettomien järjestysjoukkojen perustamista. Valtalakihankkeen kaatumisen ja eduskunnan hajottaminen muuttivat kuitenkin Mäkelinin asennoitumisen ja hän tulkitsi, että perustamalla suojeluskuntia porvaristo aseistautui työväestöä vastaan.

Tie sotaan

Kesän ja syksyn aikana sosiaalidemokraatit kärsivät useita tappioita. Heinäkuussa heidän valtalakihankkeensa kaatui eduskunnan hajottamiseen, syyskuussa he lähtivät senaatista ja lokakuun eduskuntavaaleissa he menettivät enemmistönsä. Marraskuussa he ryhtyivät vastaiskuun ja koettivat suurlakon avulla vallata takaisin asemansa.

Marraskuun alussa bolševikit kaappasivat vallan Pietarissa, minkä jälkeen he alkoivat yllyttää suomalaisia sosiaalidemokraatteja tekemään samoin. Bolševikit pystyivätkin vaikuttamaan suoma-

laisten sosialistien radikaaliin siipeen. Marraskuun 13. päivänä Suomessa alkoi yleislakko, jonka aikana lakkolaisten johto pohti, miten valta voitaisiin ottaa työväestölle. Oulussa sosiaalidemokraatit erottivat suurlakon aikana poliisimestarin ja nimittivät hänen tilalleen järjestyspääliköksi Yrjö Kallisen. Vastalauseksi poliisikunta keskeytti työnsä, ja järjestyksenpito siirtyi kokonaan työväen järjestyskaartille. Kuvernööri af Enehjelm oli 1916 perustanut jääkäri-värväreitä etsimään poliisiosaston, jolle oli hankittu ampuma-aseita. Lakon alettua työväen järjestyskaarti otti haltuunsa ”Enehjelmin aseet” eli 50 kivääriä, 30 revolveria ja 30 000 patruunaa.

Lakon aikana työväen järjestyskaarti miehitti Oulussa rautatieaseman, puhelinkeskuksen ja lennätinkonttorin. Sanomalehdet eivät ilmestyneet, ja koulut olivat suljettuina, mutta kaupat olivat auki. Kun lakko oli jo loppumaisillaan, järjestyskaarti valtasi lääninhallituksen, minkä jälkeen kuvernööri von Nandelstadh ja muut virkamiehet poistuivat työpaikaltaan. Muuten elämä kaupungissa kulki – näin STT ilmoitti Etelä-Suomeen – ”säännöllistä latuaan”.

Suurlakon aikana eduskunta julistautui korkeimman valtiovallan haltijaksi ja vahvisti kahdeksan tunnin työaikalain ja kunnallislait. Marraskuun 18. päivän vastaisena yönä työväestön johtajat päättivät lopettaa lakon ja antoivat julistuksen, jossa he lupasivat, että vallankumous jatkuisi ja että sosiaalidemokraatit muodostaisivat maalle punaisen hallituksen. Oulun sosiaalidemokraattien radikaali siipi ei hyväksynyt lopettamis päätöstä vaan jatkoi lakkoo. Se poisti väkisin lakon loppumisesta kertovan sähkeen Kalevan ikkunasta ja koetti estää sen levittämisen kaupungilla. Lakko loppui Oulussa 21. marraskuuta. Tuolloin monet radikaalin siiven oululaiset sosiaalidemokraatit olivat sitä mieltä, että lakko olisi joko pitänyt toteuttaa rauhallisena suurlakkona tai se olisi pitänyt muuttaa ”tosi taisteluksi vallasta”. Tapahtuneesta ”pikkuvallankumouksesta” oli oululaisten mielestä vain haittaa puolueelle.

Suojeluskunnat ja työväen järjestyskaartit iskivät suurlakon aikana verisesti yhteen viidellä paikkakunnalla. Taistelussa kuoli kuusi suojeluskuntalaista ja kolme järjestyskaartilasta. Lisäksi lakon aikana tehtiin kuusitoista eriaisteista henkirikosta ja lakkoo seuranneella viikolla vielä yhdeksän murhaa. Porvarilliset puolueet syyttivät rikoksista sosiaalidemokraatteja ja vaativat suojeluskuntien määrän lisäämistä. Sosiaalidemokraatit vastasivat, että he olivat koettaneet saada maan järjestykseen ja poistaa ”kansan pohjakerrosten” tyytymättömyyden. Porvaristo oli kuitenkin estänyt hankkeen ja oli siis vastuussa ”anarkistisista ilmiöistä”.

Vielä lokakuussa Oulun venäläinen varuskunta pysytteli erossa suomalaisten selkkauksista. Bolševikkien vallankaappaus muutti kuitenkin tilanteen. Oululaisten sosiaalidemokraattien ja radikaalien venäläisten sotilaiden yhteistoiminta tiivistyi. Joulukuun 6. päivänä eduskunta hyväksyi Suomen itsenäisyyttä koskevan julistuksen. Oululaiset ottivat sen innostuneina vastaan. Joulukuun 9. päivänä porvarilliset piirit pitivät seuruoneella kansalaisyhteistyön kokouksen ja ilmaisivat tyytymättömyytensä ja kiitollisuutensa itsenäisyyden saavuttamisesta.

Marraskuun loppupuoli ja joulukuun sujuivat Oulussa näennäisen rauhallisesti, vaikka pinnan alla kyti. Pahin ongelma oli edelleen puute elintarvikkeista. Marraskuun lopussa valtion elintarvikevalvojat ilmoittivat Helsinkiin, että Oulun läänin kunnissa viljaan oli sekoitettava pettua. Joulukuussa tilanne paheni: tuolloin sosiaalidemokraattisen piiritoimikunnan puheenjohtaja Kalle Hautala totesi, että joissakin Oulun läänin kunnissa vilja oli jo loppunut. Oulun lääninsairaalaan aiottiin rakentaa höyryputkista ja kuivauslaitteesta jäkäläjauhokone, mutta asia raukesi senaatin vastustukseen.

Taloudellisten, yhteiskunnallisten ja poliittisten ristiriitojen kärjistyessä tilanteen teki erittäin vaaralliseksi se, että maassa oli kaksi yksityisarmeijaa, jotka monista merkeistä päätellen olivat luisumassa aseelliseen yhteenottoon.

Riippumatonta erotuomaria ei joulukuussa enää ollut, koska P. E. Svinhufvudin senaatti oli jo puolensa valinnut. Oulussa suojeluskunta ja työväen järjestyskaarti harjoittelivat ja aseistautuivat kumpikin tahollaan, eikä lähentymisen merkkejä ollut näkyvissä. Suurlakon jälkeen Oulun suojeluskunta sai tietää, että ruotsalaiselle Pohjanmaalle oli Saksasta tullut suuri aselasti. Joulukuussa oululaiset tekivät Pietarsaareen ja Kokkolan saaristoon hevosilla vaivalloisen retken ja saivat hankituksi 120 sotilaskivääriä, joista paluumatkalla antoivat 30 Nivalan ja Piippolan suojeluskunnille. Tammikuun loppupuolella suojeluskunnat tehostivat sotilaallista valmiuttaan tekemällä lääninhallituksen, maanmittauskonttorin ja lyseon rakennuksista tukikohdan, johon järjestettiin ympäri-vuorokautinen päivystys. Kaupungille suojeluskunta lähetti tiedustelijoita, jotka puhelimitse kertoivat tapahtumien kulusta tukikohtaan.

Vuoden 1917 lopussa Oulun sosiaalidemokraattinen työväenyhdistys jakautui kahtia siten, että toinen puoli kannatti aseetonta toimintaa ja toinen puoli piti mahdollisena myös voimakeinojen käyttöä. Rauhanomaista linjaa kannatti voimakkaimmin Yrjö Kallinen. Aseellisiä keinoja pitivät mahdollisina monet järjestyskaartilaiset sekä Yrjö Mäkelin, joka uskoivat vallankumoukseen. Piiritöimikunnan puheenjohtaja Kalle Hautala ilmoitti puoluetöimikunnalle Helsinkiin, että monet Oulun radikaalit odottivat sellaisen "uuden voimakkaan liikehtimisen" alkamista, jossa "käytettävissä olevia voimia suunnataan ratkaisevasti vallassa olevaa ja valtaa häikäilemättömästi käyttävää porvaristoa vastaan".

Oulun järjestyskaartiin kuului joulukuun lopussa viisi komppaniaa. Ne oli perustettu ammattiosastoittain siten, että esimerkiksi ensimmäiseen komppaniaan kuuluivat maalarien ja metallityöläisten, läkki- ja peltiseppiä sekä muurarien ammattiosastot. Kaartin johtajina toimivat eri vaiheissa Hugo Granath, O. Tervonen, Lennart Lindgren ja Vilho Lammassaari. Vain kahdella viimeksi

mainitulla oli sotilaskoulutusta: Lindgren oli buurisodan veteraani ja Lammassaari oli taistellut maailmansodassa Venäjän armeijassa.

Vuodenvaihteessa suojeluskunnat, järjestyskaartit ja venäläiset sotilaat kahakoivat keskenään eri puolilla Etelä-Suomea. Keskiyöllä 12. tammikuuta eduskunnan porvarillinen enemmistö myönsi senaatille täydet valtuudet lujan järjestysvallan luomiseen. Neljä päivää myöhemmin senaatin puheenjohtaja P. E. Svinhufvud antoi kenraaliluutnantti C. G. Mannerheimille tehtäväksi järjestyksen palauttamisen. Mannerheim matkusti lähimpien miestensä kanssa Vaasaan ja aloitti järjestysjoukkojen organisoimisen. Tammikuun 21. päivänä hän lähetti suojeluskuntapiireille kiertokirjeen, jossa kehotti niitä järjestyksen ylläpitämiseksi perustamaan neljänsadan miehen iskujoukkoja ja sijoittamaan ne liikenteen solmukohtiin. Oulun suojeluskuntapiirin päällikkö Reinhold Weckman sai Mannerheimin kiertokirjeen juuri ennen sodan syttymistä eikä ehtinyt ryhtyä siinä vaadittuihin toimiin.

Tammikuun 18. päivänä senaatti lähetti kuvernööreille sähkeen, jossa se pyysi näitä "kääntymään viipymättä rauhaa rakastavien kansalaisten ja järjestöjen puoleen kehottaen antamaan apua lailliselle järjestysvallalle turvallisuuden ylläpitämiseksi". Senaatti tarkoitti rauhaa rakastavilla järjestöillä suojeluskuntia. Oulussa sähke vuoti sosiaalidemokraattien tietoon, ja he tulkitsivat, että maaherra oli pyytänyt maaseudun suojeluskuntia Ouluun. Von Nandelstadh vastasi, ettei hän ollut pyytänyt joukkoja vaan oli vain kehottanut kuntia huolehtimaan järjestyksestä. Tammikuun 28. päivänä Oulun työväenneuvosto pohti, pitäisikö sen tasapuolisuuden nimissä kutsua maakunnan järjestyskaartit Ouluun.

Tammikuun loppupuolella Intiön karsamialueella, Maneesissa ja Raatissa oli noin tuhat venäläistä sotilasta. Työväen järjestyskaartilaisia oli 600, mutta heillä oli vain viitisenkymmentä sotilaskivääriä ja heiltä puuttuivat pätevät johtajat. Suojeluskunnan vahvuus oli 300 miestä, joil-

la oli 90 sotilaskivääriä ja 15 000 patruunaa. Suojeluskuntalaiset jaettiin kahdeksi komppaniaksi. Kouluttajana toimi jääkäri Teodor Grönn.

Tammikuun 22. päivänä noin kuusisataa aseistautunutta Karjalan suojeluskuntalaista meni Viipuriin palauttamaan järjestystä. Venäjän sota-asiaain kansankomissaari Podvoiski määräsi Viipurin armeijakunnan komitean riisumaan tältä suojeluskuntajoukolta aseet ja antamaan ne Viipurin järjestyskaartille. Senaatin puuttuttua asiaan Podvoiski perui määräyksensä. Myöhemmin valkoiset tulkitsivat propagandassaan, että Podvoiskin käsky olisi tarkoittanut kaikkia Suomen suojeluskuntia. Kun tilanne Viipurissa jatkuvasti kärjistyi, Mannerheimin päämaja määräsi aamulla 25.1., että Karjalan suojeluskunnat oli keskitettävä Viipurin pohjoispuolelle Antreaan.

Mannerheim päätti 25.1., että Etelä-Pohjanmaalle sijoitetut venäläiset varuskunnat riisuttaisiin aseista tammikuun 28. päivän vastaisena yönä. Seuraavana päivänä sosiaalidemokraattisen puolue-neuvoston valitsema radikaali toimeenpaneva komitea määräsi työväen järjestyskaartit liikekannalle. Tammikuun 27. ja 28. päivän välisenä yönä Suomen punaiseksi kaartiksi muuttuneet järjestyskaartit ottivat Etelä-Suomessa vallan. Samana yönä Mannerheimin johtamat suojeluskuntalaiset riisuiivat Etelä-Pohjanmaalla aseista venäläiset varuskunnat. Aseistariisuminen tapahtui helposti, ja Lars Westerlund onkin osoittanut, että Mannerheim oli useilla paikkakunnilla sopinut venäläisten upseerien kanssa ennakoita asiasta. Etelä-Pohjanmaan aseistariisuntojen jälkeen venäläisen armeijakunnan Viipurissa toimiva komitea totesi armeijakunnan olevan "sotatoimien kannalla suhteessaan Suomen porvarilliseen valkokaartiin". Tammikuun lopussa Helsinkiin jääneet senaattorit sähköittivät Mannerheimille Vaasaan ja kehottivat korostamaan venäläisille, ettei aseistariisunta merkinnyt vihollisuuksien aloittamista näitä vastaan. Mannerheim antoikin "Venäjän urheille sotilaille" julistuksen, jossa hän

Oulun valloittajat paraatissa kauppatorilla 4.2.1918.

Kuva Aili Tirkkosen kokoelmat.

pyysi venäläisiä olemaan sekaantumatta Suomen sisäisiin asioihin. Hän lupasi palauttaa venäläisille aseet rajalla, kun he poistuisivat maasta. Oulun piiripäällikölle Reinhold Weckmanille Mannerheim sähköitti, että aseet voitaisiin tarvittaessa ostaa venäläisiltä.

Valkoinen Oulu

Tammikuun viimeisinä päivinä Ouluun kantautui tietoja Helsingin ja Etelä-Pohjanmaan tapahtumista. Illalla 28.1. Oulun Työväenneuvosto kokoontui pohtimaan tilannetta. Kokouksen aikana puheenjohtaja S. Vuorio kertoi venäläisten lähetystöstä, joka oli käynyt Työväenneuvostolle ilmoittamassa, että venäläiset olivat päättäneet pysyä suomalaisten välisessä selkkauksessa puolueettomina. Keskustelun aikana Yrjö Kallinen ehdotti, että työväestö kävisi ”passiiviseen puolustukseen”. Useimmat neuvoston jäsenet kannattivat Kallista, ja päätökseksi tuli, että punakaarti jatkaisi harjoituksia, mutta pysyttelisi muuten

tapahtumista sivussa. Läheskään kaikki kaartilaiset eivät hyväksyneet Työväenneuvoston päätöstä.

Tammikuun 30. päivänä venäläiset pyysivät kaupungin rautatieneuvostolta junaa, jolla voisivat poistua Oulusta Venäjälle; tarkoitus oli sijoittaa aseet lukituihin vaunuihin erilleen miehistöstä. Piiripäällikkö Weckman välitti 30.1. pyynnön Mannerheimille ja kysyi, voitiinko siihen suostua. Sekavassa tilanteessa junaa ei voitu kuitenkaan järjestää. Radikaalit sotamiehet ja matruusit pitivät kasarmilla kokouksiaan ja vaativat, että varuskunnan joukkojen tuli osallistua punaisten puolella taisteluun. Kokouksissa päätettiin antaa punaisille 400 kivääriä. Muuten radikaalien osallistumisvaatimukset torjuttiin. Tammikuun 31. päivänä varuskunnan komentaja eversti Golikov kävi kolmen upseerin kanssa lääninhallituksessa ilmoittamassa maaherralle, etteivät venäläiset osallistu Suomen sisällissotaan.

Tammikuun 30. päivänä Weckman pyysi kahdesti sähköitse Mannerheimil-

tä ”heti apua Ouluun”. Mannerheim vastasi samana päivänä, että ”apu tulee”. Kun sosiaalidemokraatit saivat tietää Etelä-Pohjanmaalta lähteneestä avustusretkikunnasta, Yrjö Kallinen yritti Ruukin asemalla saada neuvottelemalla aikaan rauhanomaisen ratkaisun. Sovittelu kuitenkin epäonnistui, ja Oulussa käytiin helmikuun alkupäivinä verinen taistelu, jota kuvataan toisaalla tässä kirjassa. Taistelun lopputulokseen vaikutti se, että kaupungin venäläinen varuskunta pysytteli sivussa. Tosin joukko Raatissa majoilevia matruuseja ja jalkaväen sotamiehiä osallistui vapaaehtoisena taisteluun. Keskikaupungilla matruusit heittivät palopommin puhelin-keskukseen ja sytyttivät sen palamaan. Tuli levisi puhelinasemalta Ojakadun ja Kajaaninkadun väliseen kortteliin, joka paloi maan tasalle. Taistelun jälkeen valkoiset saarsivat Intiön kasarmialueelle seitsemänsataa venäläistä sotilasta. Seurasivat useita tunteja kestänyt väittely, jonka jälkeen venäläiset suostuivat antautumaan. Venäläisiltä valkoiset takavarikoivat

vat kaksituhatta japanilaista ja tuhat Berdan-kivääriä sekä kymmenen konekivääriä. Berdan-kiväärit lähetettiin päämajaan Seinäjoelle ja japanilaiset kiväärit jaettiin Pohjois-Pohjanmaan suojeluskunnille.

Helmikuun 4. päivänä valkoiset pitivät kauppatorilla voitonparaatin, jossa ratsumestari Hannes Ignatius lausui ylipäällikön tervehdyksen ja maaherran Nandelstadh kiitti eteläpohjalaisia kaupungin pelastamisesta. Voittoisan taistelun jälkeen Oulun porvarillisen väestönsosan valtasi isänmaallinen innostus. Sodassa kuolleiden hautajaisista tuli hartaita juhlatilaisuuksia, ja rintamalle lähtevät joukot saateltiin matkaan marssimusiikin ja hurraahuutojen raikuessa. Oppikoululaiset osallistuivat sankoin joukoin toimintaan valkoisten puolella: esimerkiksi Oulun lyseon lukion oppilaista kuusikymmentä prosenttia oli mukana rivimiehenä, lähteinä ja sairaala-apulaisina. Nuorten valkoisten tuntoja kuvasi kotiinsa Muonioon lähettämässään kirjeessä lyseolainen Armas Kolström, joka oli vähän aikaisemmin osallistunut Oulun taisteluun:

”Meillä on nyt Oulussa valta, mutta muualla taistellaan vielä, taistellaan vapaan Suomen puolesta ja siksi meidän täytyy voittaa, Jumala ei ole määrännyt

Suomi riepuamme ikuisesti kärsimään vieraan vallan iestä. -- Minun ei ole tarvinnut taistella kuin täällä Oulussa. Mutta ajatelkaa niitä jaloja eteläpohjalaisia, pääasiassa vaasalaisia, jotka tulivat meitä auttamaan, missä olisimme me nyt jos ne eivät olisi tulleet. Kuinka urhoollisesti ne taistelivat, uhmaten kuolemaa. Ei se tapahtunut seikkailunhalusta vaan isänmaanrakkaudesta. Miten voisin minä olla poissa, onhan tämä minunkin isänmaani. Eihän minun niin julma saa olla, että katselisin päältä kun muut uhraavat kotinsa ja elämänsä.”

Oulun valtaus oli valkoisille ratkaisevan tärkeä, sillä Oulun kautta kuljivat rautatie-, lennätin- ja puhelin-yhteydet Ruotsiin. Oulu oli Pohjois-Suomen pääkaupunki, ja sodan pitkittyessä sen merkitys valkoisten joukkojen huoltokeskuksena kasvoi jatkuvasti. Taistelun jälkeen ensimmäisiä tehtäviä oli räjähdyksessä tuhoutuneen telefoonyhtiön puhelinkeskuksen kunnostaminen. Oulujoelta saatiin rikkoutuneiden laitteiden tilalle satanumeroinen keskuspyytä, joka sijoitettiin silloisen kaupungintalon kolmannen kerroksen nurkkahuoneeseen. Keskukseen kytkettiin lääkäreiden, lääninsairaalan, suurimpien liikkeiden, virastojen ja paikallisten esikuntien puhelimet. Noin tuhat telefoonyhtiön yksityistä tilaajaa jäi vaille puhe-

linyhteyksiä. Valkoisten sodankäynnille oli kuitenkin tärkeää, että puhelin ylipäätään toimi ja tiedot kuljivat.

Sodan aikana Oulun suojeluskunta-piirin päällikkönä toimi edelleen Reinhold Weckman, jonka Mannerheim nopeasti ylensi luutnantista everstiluutnantiksi. Esikuntapäällikkönä oli kapteeni Ernst Bruun. Lisäksi esikunnassa oli rahastonhoitaja, kaksi kanslistia, konekirjoittaja sekä asevelvollisuusasioiden esittelijä ja sihteeri. Piiriesikunnan suurin työ oli uusien joukko-osastojen perustaminen valkoiseen armeijaan. Esikunnan toimipaikkana oli tyttökoulu.

Sen lisäksi, että valkoisten armeijaa johtivat ammattisotilaat, valkoisilla oli punaisiin verrattuna puolellaan sekin etu, että heidän huoltoaan organisoivat talouselämän johtotehtävissä kouliintuneet miehet. Helmikuussa 1918 Seinäjoella aloitti toimintansa Suomen sotalaitoksen intendenttihanke. Oulussa sen alaisena oli piirikonttori, jota johti toimitusjohtaja Hj. Rosenberg. Piirikonttorin toimipaikka oli lääninhallituksen talossa. Piirikonttorin alaisina olivat varustevarikko sekä Heinätorin kansakoululla sijaitseva muonituskanslia, joka huolehti lomalaisten ja haavoittuneiden ruokkimisesta.

Sodan aikana Oulun talouselämä pyöri täysillä kierroksilla. Toimintaa vauhditti intendentuurin piirikonttori. Åströmin tehtaat valmistivat armeijalle satuloita, rasvanahkasaappaita, reppuja ja patruunavöitä. Osakeyhtiö Puuseppä teki sotasairaaloille sänkyjä, ja Oulun konepaja valmisti joukoille muuripatoja, voistioita ja kenttäkeittiöitä. Kaupungin leipomot työskentelivät useassa vuorossa kaikkina viikonpäivinä, ja vaaturiliikkeitä ompelivat viidensadan kappaleen viikkovauhdilla univormuja. Oulun ympäristökunnissa suksisepät valmistivat piirikonttorin tilauksesta sukasia, ja naiset kutoivat konttorin hankkimasta langasta villasukkia. Ylipäätään varuskuntakaupungin elämä oli vilkasta: hotellit ja ravintolat olivat jatkuvasti täynnä, partureille riitti töitä ja useimmat myymälät toimivat täydellä teholla.

Kuva SRK:n arkisto.

Suomen Rauhanhdistysten Keskusyhdistyksen (SRK) käytännöllinen ambulanssi.

Kuva Sotamuseo

Ylipäällikön neuvottelukunta v. 1918. Oululainen Isak Kaitera kuvassa toinen oikealta.

Kaupungin komendantteina olivat vuoronperään kapteenit G. Schauman ja J. H. Luoma sekä everstiluutnantti G. O. Laurin. Komendantit huolehtivat kaupungissa olevien joukkojen majoittamisen ja muonittamisen lisäksi yleisestä järjestyksestä ja vartiopalveluksesta. Eniten vartijoita oli Raatin vankileirissä, kasarmilla, rautatieasemalla ja lääninvankilan muureilla. Kaduilla partioisoin järjestystä valvomassa parikymmentä miestä. Suojeluskunnan organisaatioon kuului lisäksi tiedusteluosasto, joka etsi punaisten johtajia, agitaattoreita ja muita valkoisille haitallisia henkilöitä. Lisäksi tiedusteluosasto koetti selvittää tuntemattomiksi jääneiden kaatuneiden henkilöllisyyden.

Kasarmeina valkoiset käyttivät tyttökouluja, Heinätorin ja Kirkkokadun kansakouluja sekä työväentaloa ja Maneesia.

Maaliskuun puolivälissä kaupungin terveydenhoitolautakunta tarkasti kasarmit ja havaitsi, että paikat olivat siivotomassa kunnossa. Likavesiä oli levitetty pitkin pihoja, ulkohuoneiden ympäristöjä oli käytetty vedenheittopaikkoina, ja palokujiiin oli jätetty ulosteita. Lautakunta kääntyi kaupungin komendantin puoleen ja pyysi tätä vaatimaan, että kasarmeissa noudatettaisiin puhtautta.

Sodan aikana lääkintähuolto organisoitiin siten, että Oulun lääninsairaalan lasarettiosasto muutettiin sotasairaalaksi, minkä lisäksi Diakonissakotiin, kuumomykkäin kouluun ja teollisuuskouluun järjestettiin sairaansijoja. Huopia ja sidetarpeita takavarikoitiin venäläisten kasarmeilta. Oululaiset perustivat myös kenttäsaaraalan, joka kulki oman kaupungin joukkojen mukana Ikaalisten ja

Viljakkalan kautta etelään. Kun Suomen Rauhanyhdistysten Keskusyhdistys (SRK) pyysi maaliskuussa päämajasta lupaa lähettää rintamalle ambulanssin, päämaja kysyi hämmästyneenä maaherran von Nandelstadhilta, miten Oulussa sodan aikana saattoi toimia rauhanatetta ajava yhdistys ja miten voitiin estää, ettei se tekisi rintamalla poliittista propagandaa. Saatuaan maaherralta rauhoittavan vastauksen päämaja antoi SRK:lle luvan ambulanssin lähettämiseen. Ambulanssin lisäksi lestadiolaisilla oli rintamalla junaan sijoitettu sairaanhoitovaunu. Sodan aikana useita kymmeniä oululaisia naisia osallistui sairaanhoitotehtäviin rintamalla. Naisia oli myös Oulussa sotilaiden, haavoittuneiden ja vankien muonittajina, minkä lisäksi he valmistivat ja keräsivät vaatteita armeijalle. Aktiivisesti valkoisten toi-

mintaan osallistuiivat muun muassa oululaiset Emilia Bergdahl, Märta Illikainen, Aina Bruun ja Dagmar Lagerbohm. Oulun naisten sodanaikaiset toimet olivat alkuna paikalliselle Lotta Svärd -järjestölle.

Ennen sotaa Oulussa oli toiminut neljä sanomalehteä: porvarilliset Kaiku, Kaleva ja Liitto sekä sosiaalidemokratinen Kansan Tahto. Oulun taistelun aikana sanomalehdet eivät ilmestyneet. Taistelun jälkeen voittajat lopettivat Kansan Tahdon toiminnan. Sodan alussa Kaleva nimitti otsikoissaan alkanutta yhteenottoa kansalaissodaksi ja vapaus-taisteluksi. Pääkirjoituksissaan lehti painotti sodan sisäistä luonnetta ja kutsui taistelua kansalaissodaksi ja sosialistien toimintaa valtiopetokseksi. Kaiku puolestaan syytti sosiaalidemokraatteja siitä, että he olivat tehneet liiton suomalaisia toista vuosisataa järjestelmällisesti sortaneen, alkutekijöihinsä hajoamassa olevan valtion sotajoukkojen kanssa. Liitto nimitti taistelua kansalaissodaksi ja totesi, miten ”maailmansodan hyökyaalto” uhkasi murskata alleen ”itsenäisyytemme hennon oraan”. Sodan jatkuessa valkoinen lehdistö alkoi yhä useammin luonnehtia tapahtumia vapaustaisteluksi ja vapaussodaksi. Nimitysten muuttuminen näyttää johtuneen lähinnä kolmesta syystä: jääkäri- ja aktivistiliikkeen propagandasta, Saksan interventtiosta sekä valkoisen Suomen hyökkäävästä Vienan-politiikasta. Paradoksaalista oli, että sitä mukaa kuin venäläisten osuus Suomen tapahtumiin väheni, Venäjän vastaisen vapaussodan korostaminen voimistui valkoisten lehdistöpropagandassa.

Helmikuun aikana Seinäjoen päämaja ja suojeluskuntien piiriesikunnat tarkkailivat sanomalehtien kirjoittelua ja huomauttivat liian avoimesta kielenkäytöstä; Oulussa Kaiku ja Kaleva saivat kumpikin yhden huomautuksen. Myös Mannerheim puuttui lehdistön kirjoitteluun. Maaliskuun 5. päivänä hän käski maaherroja järjestämään ”sanomalehtien tarkastuksen täysin pätevällä tavalla”. Oulun sotasensoriksi maaherran Nandelstadh määräsi Ernst Bruu-

nin. Kun valkoiset sanomalehdet arvos-telivat ennakkosensuuria, siitä luovut-tiin, ja Mannerheim antoi lehdille yksi-tyiskohtaiset toimintaohjeet.

Helmikuun 13. päivänä Seinäjoella aloitti työnsä ylipäällikön neuvottelu-kunta, jonka tuli hoitaa Mannerheimin ja suojeluskuntien välisiä yhteyksiä. Oululaisia neuvottelukunnassa edusti toi-mitusjohtaja Isak Kaitera. Neuvottelu-kunnan tärkein aikaansaannos oli sota-ajan oikeudenkäyttöä koskeva ristiriitai-nen ja moniselitteinen ohjeisto, jossa yh-täällä opastettiin maltillisuuteen, mutta toisaalla kehoitettiin ottamaan taisteluis-sa vankeja vain ”päällikön harkinnan mukaan”.

Joukkoja kootaan

Mannerheimin johtamat valkoiset aloit-tivat tammi-helmikuun vaihteessa tais-telun heikosti koulutetuilla ja organi-soiduilla suojeluskunnilla. Joukkoja oli liian vähän, ja siksi senaatti antoi 6. hel-mikuuta julistuksen, että ”jokaisen aseisiin kykenevän miehen onkin nyt velvollisuus liittyä suojeluskuntien rivei-hin”. Samoihin aikoihin useissa Suu-pohjan ja Etelä-Pohjanmaa pitäjissä tu-li voimaan kunnallinen asevelvollisuus. Helmikuun 12. päivänä Seinäjoelle ko-koontui noin kolmenkymmenen kun-nan edustajia pohtimaan tilannetta. Ko-kous lähetti kaikille valkoisen Suomen kunnille vetoamuksen, että ne ”siveelli-sellä velvoituksella” kehoittaisivat miehiä liittymään suojeluskuntiin.

Helmikuun alkupäivien jälkeen tilan-ne Oulussa ikään kuin lukkiintui pai-koilleen. Kärkevimmin asiaan kiinnitti huomiota Kaleva 9. helmikuuta pää-kirjoituksessaan ”Velvollisuuksien aika”. Siinä Kaleva syytti ”Oulun itsekylläisiä ja ahdaskatseisia herroja”, jotka eivät ym-märtäneet alkaneen sodan eurooppalai-sia yhteyksiä vaan pitivät sitä vain pai-kallisena ”katukahakkana”. Oulun piiri-päällikkö Weckman koetti saada oulu-laiset liikkeelle määräämällä 11. helmi-kuuta, että kaikkien kaupungin 18–50-vuotiaiden miesten tuli ilmoittautua kut-suntalautakunnalle. Oulusta ja sen ym-

päristöstä saatiinkin kootuksi useita sa-toja miehiä, joille Baltiasta ennen pää-joukon paluuta tulleet jääkärit alkoivat antaa taistelukoulutusta. Piiriesikunnan tavoitteena oli perustaa Oulussa täysi pataljoona. Päämaja kuitenkin tarvitsi nopeasti joukkoja, joten oululaisia jou-duttiin lähettämään rintamalle sitä mu-kaa kuin heistä muodostui komppanioi-ta. Olosuhteiden pakosta näiden jouk-kojen koulutusaika jäi liian lyhyeksi.

Oulun ensimmäinen, 220 miehen vahvuinen komennuskunta lähti Sata-kunnan rintamalle 23. helmikuuta ham-maslääkäri Tor Ekmanin johdolla. Komennuskunnan mukana lähti sotaan ou-lulainen kansakouluntarkastaja Leino Pentzin, joka seuraavana syksynä julkai-si kokemuksistaan kirjan ”Vapaussodan muistoja”. Pentzin kertoi lähteneensä vaikean eettisen kamppailun jälkeen rintamalle, koska punaiset olivat kään-tyneet ”kahta suurvaltaa, kansallisuutta ja ihmisyyttä vastaan, kumpaakin räi-keästi solvaten”.

Ensimmäisen rintamakomennuskun-nan lähdettyä alkoi toisen komennus-kunnan kokoaminen ja varustaminen. Sotaretkelle ilmoittautuneiden joukossa oli runsaasti lyseon seitsemäs- ja kah-deksaluokkalaisia. Armas Kolström kir-joitti kotiinsa Muonioon, miten hän teet-ti rintamalle lähtöä varten itselleen so-tilaspuvun ja saappaat sekä hankki val-koisen karvalakin. Maaliskuun 8. päivä-nä toisen rintamakomennuskunnan lip-pu vihittiin tuomiokirkossa, minkä jäl-keen seurasi lähtöparaati. Komennus-kunnan 259 miehen joukkoa johti jää-käri luutnantti Johan Gieschke. Seinäjo-ella oululaiset kohtasivat Mannerhei-min. Armas Kolström kertoi kirjeessään, miten Mannerheim, ”hauskan näköinen vanhanpuoleinen herrasmies, oikein ys-tävällisen mallinen”, kävi kädestä pitä-en tervehtimässä oululaisia ja sanoi heis-tä, että ”hauskaa, hyvin varustettua vä-keä”. Weckmanille Ouluun Manner-heim sähkötti tarkastaneensa Oulun po-jat, joiden varusteet olivat herättäneet hänessä ihailua.

Mannerheim suunnitteli Vaasassa vä-hän ennen sotaa, että suojeluskuntapii-

rit perustaisivat värvättyjä palkkajoukkoja, joilla vahvistettaisiin pian Saksasta saapuvaa jääkäripataljoonaa. Suunnittelua jatkettiin sodan syttyttyä: päämaja asetti tuolloin tavoitteeksi 21 värvätyn pataljoonan muodostamisen. Oulussa värväyskehotus julkaistiin 5. helmikuuta: Oulun suojeluskuntapiirin tuli päämajan laskelman mukaan värvätä 1 500 miestä. Värvätyille luvattiin maksaa palkkaa 450 markkaa kuukaudessa. Muutaman markan suuruista päivärahaa saavien vapaaehtoisten keskuudessa ”palkkajoukot” herättivät vastustusta ja halveksuntaa, eikä värväminen muutenkaan onnistunut toivotulla tavalla. Oulun piirissä saatiin värväämällä kokoon vain 644 miestä, joista koottiin ensimmäisen krenatöörirykmentin Oulun pataljoona. Helmikuun 27. päivänä tämä pataljoona lähti jääkäriluutnantti Yrjö Rehnbackin johdolla Satakunnan rintamalle.

Kun joukkojen värväminen osoittautui vaikeaksi, Vaasassa alettiin pohtia vuoden 1878 asevelvollisuuslain käyttöönottoa. Hankkeen vastustajat – heidän joukossaan Mannerheim – olivat sitä mieltä, ettei olisi oikein pakottaa ketään osallistumaan taisteluun, joka oli ”osittain saanut sisällissodan luonteen”. Asevelvollisuuden kannattajat puolestaan katsoivat, että ”kansakunnan vapauden puolesta” sodittaessa ei saanut kiinnittää huomiota yksityisten ihmisten tunteisiin. Mannerheimin luona 11. helmikuuta käynyt kansalaisvaltuuskunta sai taivuteltua ylipäällikön asevelvollisuuden kannattajaksi. Neuvoteltuaan muun muassa Vaasaan saapuneiden porvarillisten kansanedustajien kanssa senaatti antoi 18. helmikuuta julistuksen, jossa se ilmoitti kutsuvansa 21–40-vuotiaat miehet aseisiin ”vapautustyön onnelliseen loppuun saattamiseksi” ja ”isänmaan puolustamiseksi”. Hankkeen toteuttamiseksi jokaiseen kuntaan piti perustaa kutsuntalautakunta, johon kuului kolme kunnan edustajaa, kaksi tai kolme suojeluskunnan esikunnan jäsentä sekä lääkäri.

Virallinen kutsuntajulistus annettiin Oulussa 21. helmikuuta, minkä jälkeen

kutsunnat toteutettiin kahdessa vaiheessa 27.2 ja 11.3. Oulussa oli 21–40-vuotiaita asevelvollisia 3 080, heistä ”epäluotettavia” vasemmistolaisia 248 eli kahdeksan prosenttia. Erityistä huomiota Oulun kutsunnoissa kiinnitettiin 21–24-vuotiaisiin, jotka parhaiten soveltuivat rintamapalvelukseen. Oulussa näihin nuoriin ikäluokkiin kuuluvia oli 1 755, ja heistä rintamapalvelukseen määrättiin 495. Kutsuntojen jälkeen asevelvollisista alettiin perustaa jääkärirykmenttejä. Oululaisista muodostettiin ensimmäisen jääkärirykmentin ensimmäinen pataljoona. Lisäksi oululaisia komennettiin tykistökouluun ja kenttätelefoniosastoon Pietarsaareen. Intendenttikonttori hankki kolmellesadalle jääkäriille asetakit ja kaikille housut. Maaliskuun 13. päivänä saksalainen eversti Eduard Ausfeld kävi Oulussa tarkastamassa pataljoonan, minkä jälkeen sen ensimmäinen, toinen ja kolmas komppania, yhteensä 264 miestä, siirrettiin harjoitusleiriin Lapualle. Pataljoonaa komensi majuri Gustaf Täucher.

Asevelvollisuuskutsuntojen jälkeenkin päämaja toivoi saavansa Oulun piiristä vielä yhden viidensadan miehen suuruisen vapaaehtoisen suojeluskuntajoukon. Toivomus pystyttiin vain osittain toteuttamaan. Huhtikuun 4. päivänä Oulusta lähti Hämeen rintamalle kolmas suojeluskuntalaisten komennuskunta, jossa oli 221 miestä. Joukkoa johdatti ylioppilas Bertil Bergdahl. Yhteensä Oulusta koottiin kahden kuukauden aikana eteläisen suunnan joukkoihin noin 1 600 miestä, joista noin puolet oli vapaaehtoisia.

Ruotsissa perustettiin helmikuun alussa Finlands vänner -niminen yhdistys, joka otti tehtäväkseen tukea Suomen valkoisia keräämällä rahaa ja värväämällä vapaaehtoisia. Helmikuun lopussa yhdistyksen palkkaamia miehiä alkoi tulla Ouluun, missä heistä maaliskuun alkupuolella muodostettiin ruotsalainen prikaati. Noin kolmensadan miehen vahvuisessa prikaatissa oli tavallista enemmän upseeri- ja aliupseerikoulutuksen saaneita, joten se oli valkoisen armeijan koulutetuin osasto. Maaliskuun

puolivälissä prikaati piti Oulussa lähtöparaatin, jossa kannettiin leijonalipun jäljessä oululaisten naisten prikaatille valmistamaa viiriä. Paraatin jälkeen prikaati lähti rintamalle. Se osallistui muun muassa Tampereen taisteluihin ja kärsi niissä keskimääräistä suuremmat miehistötappiot.

Oulun valkoiset taistelussa

Helmikuun ensimmäisen viikon kiihkeitä taisteluita käytiin Vilppulassa, Mäntyharjulla ja Antreassa. Sitä mukaa kuin suojeluskuntalaisia ja punakaartilaisia saapui rintamalle, valkoisen ja punaisen Suomen välinen rajalinja hahmottui. Helmikuun 17. päivänä Mannerheim jakoi valkoisen armeijan rintamavastuun Satakunnan, Hämeen, Savon ja Karjalan ryhmille. Kuljetus- ja huoltoyhteyksistä johtui, että oululaisten joukkojen pääosa sijoitettiin Satakunnan ryhmään, jota komensi ruotsalainen eversti Ernst Linder.

Helmikuun 21. päivänä punaiset aloittivat länsirintamallaan hyökkäyksen. Vilppulassa ja Ruovedellä he koettivat murtaa valkoisten puolustuksen ja katkaista Haapamaen–Pieksämäen radan. Taisteluita käytiin myös Satakunnan rintamalla. Porin pohjoispuolella punaiset tunkeutuivat Ahlasiin ja Pomarkkuun ja uhkasivat katkaista valkoisten yhteydet Merikarvialle. Oulusta 23. helmikuuta lähtenyt ensimmäinen rintamakomennuskunta oli juuri tuolloin tulossa sotatoimialueelle. Kun tilanne muuttui Porin koillispuolella kriittiseksi, Linder määräsi oululaiset vapaaehtoiset Kristiinankaupungista Porin rintaman taisteluihin. Sotkuisten ja monivaiheisten tapahtumien jälkeen valkoisten onnistui vallata takaisin Ahlainen ja Pomarkku. Kyseessä oli ensimmäinen kerta, kun oululainen osasto oli mukana taistelussa.

Viimeistään helmikuun puolivälissä Mannerheim päätti, että valkoisten oli hyökättävä mahdollisimman nopeasti Etelä-Suomeen. Helmikuun 27. päivänä hän hyväksyi suunnitelman, jonka mukaan hyökkäys huipentuisi Tampereen

Kuva Museovirasto.

Oululaisia elintarvikejonossa v. 1917.

Kuva Aili Tirkkosen kokeilmat.

Rintamakomennuskunnan johtoa lähtöjuhllallisuuksien aikana. Vasemmalta hammaslääkäri Tor Ekman, liikemies Eino Engelberg, insinööri Ville Airas ja pankinjohtaja Hedman.

Ruotsalaisten vapaaehtoisten lähtö rintamalle.

Kuva Ilkka Käriäläisen kokoelmat

Oulun II rintamakomennuskunta Seinäjoella 9.3.1918.

Kuva Aili Tirkkoson kokoelmat

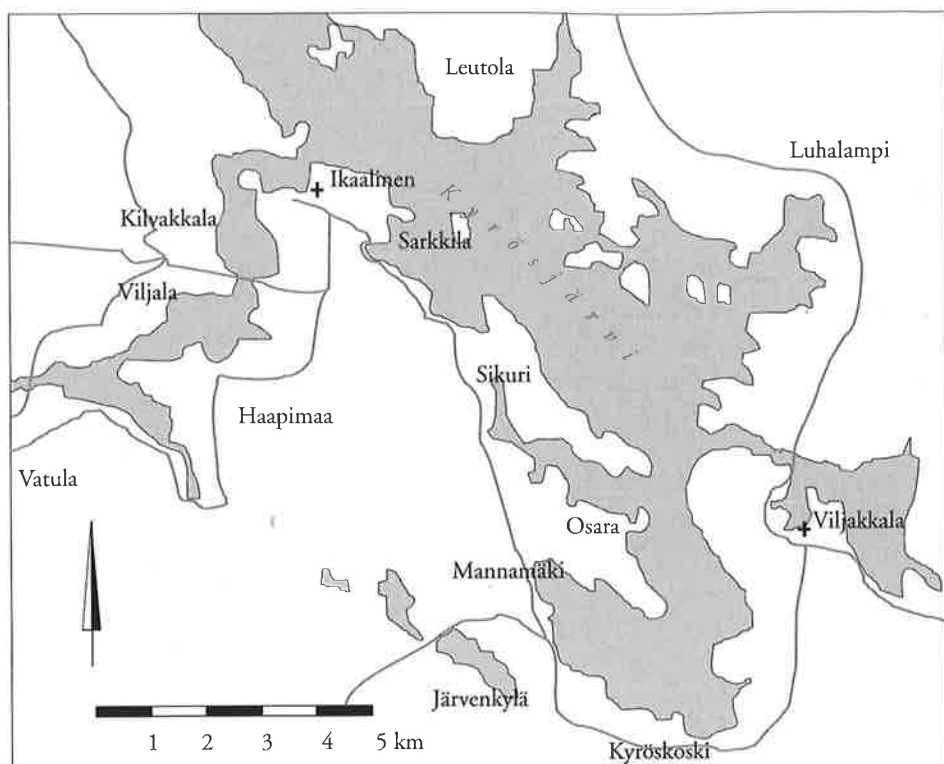
Oulun vapaaehtoinen ambulanssi Seinäjoella 9.3.1918. Vasemmalta tohtori Kananen, rouva Kananen sekä oululaisia sairaanhoitajia.

Kuva Aili Tirkkoson kokoelmat

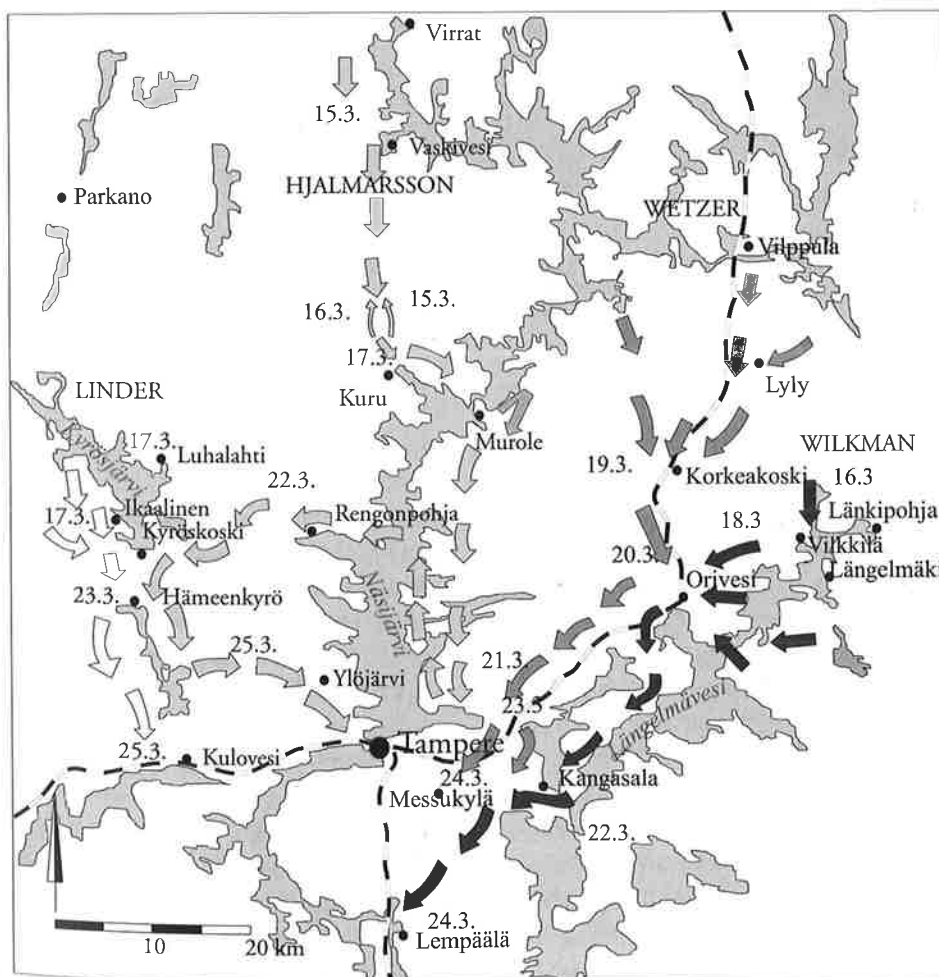
pohjoispuolella suureksi saarrostustais-
teluksi. Hyvän lähtökodan saarrostuk-
selle tarjosi Ruoveden ja Vilppulan koh-
dalla pohjoiseen kaartuva rintamalinja.
Päämaja lähetti hyökkäyskäskyt ryh-
mien komentajille maaliskuun ensim-
mäisen viikon aikana. Eversti M. Wetz-
erin johtaman Hämeen ryhmän tehtävä-
nä oli sitoa punaisten joukot Ruove-
den-Vilppulan-Mäntän linjalla ja pai-
naa ne Orivettä kohti. Eversti H. Hjal-
marsonin Virtain osaston oli vallattava
Kuru ja tuettava Hämeen ryhmän hyök-
käystä. Ratkaisevan iskun antaisi eversti
K. Wilkmanin Jämsän ryhmä katkai-
semalla Tampereen pohjoispuolella pu-
naisten yhteydet etelään. Hyökkäyk-
seen valkoisilla oli käytettävissä 12 000
 miestä.

Eversti Linderin johtaman Satakun-
nan ryhmän tehtävänä oli edetä La-
vian-Ikaalisten linjalta etelään ja kat-
kaista Porista Tampereelle johtava rau-
tatie. Linder piti saamaansa tehtävää
melkein ylivoimaisena. Hän lähetti
hyökkäyskäskyn tuoneen moottoripyö-
rälähetin mukana Mannerheimille kir-
jeen, jossa valitti, että joukkojen järjes-
tely oli vielä komppaniatasolla, päälly-
s-työ oli huonoa, liikkuvassa sodankäyn-
nissä tarvittavia majoitus- ja ruokailu-
välineitä ei ollut, kenttäkeittiöitä puuttui
eivätkä joukot pystyneet juuri muuhun
kuin puolustustaisteluun.

Vastaväitteistä huolimatta Manner-
heim määräsi, että kaikkien ryhmien oli
aloitettava hyökkäyksensä aamunkoit-
teessa 15. maaliskuuta. Linder sai hyök-
käystä varten lisää joukkoja Oulusta.
Maaliskuun 8. päivänä Oulusta lähtenyt
toinen rintamakomennuskunta siirtyi
Seinäjoelta Kristiinankaupunkiin ja
sieltä 150 hevosen rekikolonnana Ah-
lasiin, missä toisen komennuskunnan
miehet tapasivat ensimmäisen kome-
nuskunnan joukkoja. Ensimmäistä tais-
teluaan levottomana odottava Armas
Kolström kirjoitti reippaita äänen-
painoja tavoitellen 12.3. kotiin Muoni-
oon: "Saavuimme eilen myöhään tänne
(Ahlasiin). Täällä ovat meidän toiset
Oulun poikamme. Tapasin eilen joita-
kin. Eivät näyttäneet surullisilta. Reip-

Ikaalisten-Kyröskosken taistelualue

Tampereen piiritykseen johtaneet sotaliikkeet

paus loisti heistä, vaikka kolme päivää ovat saaneet taistella aikalailla punikeita vastaan, jotka ovat koettaneet hyökätä. -- Heti kun tulimme, määrättiin neljä ryhmää plutunastamme rintamalle eli johonkin saarien valtaukseseen." Kyseessä oli ilmeisesti luutnantti Paavo Talvelan johtama yritys vallata Reposaari valkoisille.

Oulun toinen rintamakomennuskunta siirrettiin Ahlaisista Ikaalisiin. Vähän myöhemmin Ikaalisiin tuli Kristiinan kaupungin kautta myös värvätystä koottu krenatööriyrykmentin Oulun pataljoona. Linder sijoitti joukkonsa niin, että Porin koillispuolella oli tuhat, Laviolla niin ikään tuhat ja Ikaalisissa kaksituhatta miestä. Oulun värvättyt sekä osa vapaaehtoisista yhdistettiin Ikaalisissa osastoksi, jonka johtajaksi Linder määräsi rintamalle juuri tulleen everstiluutnantin Waldemar Appelgrenin. Osaston tehtävänä oli "maaliskuun 15. päivänä vallata Kyröskoski ja Hämeenkyrö sekä erottaa pienempi joukko valtaamaan Viljakkalaa".

Linder halusi päästä nopeasti Hämeenkyröön ja siksi hän määräsi, että Appelgrenin osaston oli aloitettava hyökkäys vielä 15. maaliskuuta iltapäivällä. Appelgren jakoi joukkonsa kahteen osaan, joista suuremman eli oululaisten värvättyjen pataljoonan piti ylittää Kyrösjärvi ja vallata Viljakkala. Pienemmän, noin sadan miehen suuruisen osaston oli hyökättävä järven länsirantaa Kyröskoskelle.

Oululaisten joukkojen puutteellinen koulutus paljastui ensimmäisissä taisteluissa. Oulun krenatööripataljoona aloitti pimeässä Kyrösjärven ylittämisen. Järven itärannalla Luhalahden pohjoispuolella pataljoonan kärki törmäsi viholliseen. Kun jäällä vielä kulkeva jälkijoukko kuuli taistelun äänet, syntyi paniikki, joka vain vaivoi onnistuttiin hillitsemään. Koko pataljoona saatiin kuitenkin itärannalle, missä taistelu Luhalahden omistuksesta jatkui aamuun saakka.

Järven länsirantaa edennyt pienempi osasto törmäsi yön pimeydessä Sikurin kylän kohdalla punaisiin. Alko taistelu,

Kuva Alli Tirkkosen kokoelmat

Oulun II rintamakomennuskunta soppajonossa rintaman takana 25.3.1918.

jonka aikana joukot sekaantuivat keskenään, ja ammuskelu muuttui sekasortoiseksi. Asiaa pahensi sekin, ettei Appelgren osannut suomea. Hyökkäys keskeytyi, ja valkoiset palasivat aamulla 16.3. majapaikkoihinsa Ikaalisiin.

Oulun ensimmäinen rintamakomennuskunta siirrettiin 14.3. Ahlaisista Kankaanpään kautta Lavialle. Maaliskuun 16. päivänä vähän jälkeen puolen yön noin 700 valkoisen joukko aloitti hyökkäyksen Lavialta kohti Suodenniemeä. Majuri Eugen Schönbergin johtamaan osastoon kuului vaasalaisten ja kristiinankaupunkilaisten lisäksi Oulun komennuskunta. Oululaiset toimivat osaston kärkijoukkona. Korkealla mäellä sijaitsevan Suodenniemen kirkonkylän omistuksesta käyty taistelu oli verinen. Sen aikana Schönbergiin osui tappava tykinammus. Taistelussa sai surmansa neljä oululaisista. Illalla kuuden aikaan tehtiin viimeinen rynnäkkö, joka kuitenkin epäonnistui. Väsyneet ja nälkäiset sotilaat valtasi paniikki: oululaisten paonomainen vetäytyminen jatkui Lavialle saakka.

Maaliskuun 16. päivä kului epäonnistelta Ikaalisten osastolta järjestelyihin. Aamulla 17.3. alkoi uusi hyökkäys kohti Kyröskoskea. Kapealla järvikannaksella Kyröskoskelle johtavan tien varres-

sa oli jyrkkärinteinen Mannamäki. Sen omistuksesta syntyi ankara taistelu. Eteneminen vyötäröön asti ulottuvassa lumessa oli vaikeaa, ja tappiot nousivat suuriksi. Illalla 17.3. valkoiset vihdoinkin saivat Mannamäen ja sen etelälaidassa olevan Järvenkylän haltuunsa. Seuraavan yön valkoiset viettivät Järvenkylän taloissa. Yhtä oululaiskomppaniaa johti jääkäriluutnantti Johan Gieschke. Miesten mielestä hän oli ylimielinen ja työkeä ja he pyysivät, että Linder erottaisi hänet. Linder suostui pyyntöön.

Heti Järvenkylän kaakkoispuolella oli Nuutin taloryhmä, joka oli tiukasti punaisten hallussa. Aamulla 18.3. Linder määräsi, että Kyrösjärven itäpuolella olevan Appelgrenin osaston piti siirtyä järven länsirannalle ja koukata sivustasta Nuuttiin. Oululaiset myöhästyivät useita tunteja sovitusta hyökkäyshetkestä. Appelgren selitti Linderille myöhästymisen johtuneen siitä, että oululaisilla oli käytössään vain kaksi keinoa kenttäkeittiötä ja muitakin ruokailuvälineitä niin vähän, että syömiseen oli kulunut arvioitua enemmän aikaa. Lisäksi Appelgren kertoi, ettei ruokailua ollut voitu loputtomasti lykätä, sillä pataljoonan edellisestä aterialta oli ehtinyt kuluu kaksi vuorokautta.

Kuunneltuaan selitykset Linder mää-

räsi, että myöhästyneen oululaisosaston piti vallata Nuutin talot suoralla rintamahyökkäyksellä. Eteneminen alkoi 18.3. kello kahdeksan aikaan illalla. Oulun pataljoona pääsi sakeassa sumussa lähelle punaisten puolustuslinjaa, mutta kun punaiset aloittivat yllättäen pistinhyökkäyksen, oululaisten moraalit murtui. Pataljoona pakeni epäjärjestyksessä. Kiväärejä heiteltiin lumeen, koska ne haittasivat juoksua paksussa hangeissa. Pakokauhu hellitti kuitenkin aikanaan ja punaisia vastaan saatiin järjestetyksi ohut puolustuslinja. Epäonnistuneen hyökkäyksen jälkeen Linder otti tilapäisesti Appelgrenin osaston komentoonsa. Aamulla 19.3. sumu hälveni, ja päivästä tuli aurinkoinen ja lämmin. Sotilaat linjan molemmin puolin riisuiivat auringonpaisteessa paitojaan ja alkoivat tappaä täitä.

Sisällissodalle ominainen raakuus tuli pian esiin. Taistelujen jälkeen kumpikin puoli ampui joukoittain vankeja: alkoi koston kierre, jota oli vaikea pysäyttää. Seuraava yksittäistapaus koskee oululaisia: Viljakkalan punakaartin päälliköihin kuuluva Erkki Raide näki 26.2. piilopaikastaan, miten valkoiset ampui kolme hänen vangiksi jäänyttä miestä. Maaliskuun 18. päivänä oululaispataljoona yritti vallata Viljakkalan,

Otteita Ensimmäisen krenatöörirykmentin Oulun pataljoonan sotapäiväkirjasta vuodelta 1918

Maaliskuun 13. päivä

Pataljoona, josta saadun määräyksen mukaan 4. komppania oli lähetetty Lapuan Harjoitusleiriin, seisoi lähtövalmiina Kristiinankaupungin sataman jäällä kello 2,30 j.p.p. Pataljoonan miesluku oli 547 miestä ja 5 upseeria.

Varustus oli sangen vaillinainen. Miesten vaatetus hyvin huono; Pataljoonalla ei ollut kenttäkeittiötä eikä ambulanssia.

Kello 3 lähti Pataljoona hevosilla Kristiinankaupungista saapuen Isonjoen kirkolle kello 8 j.p.p. Täällä yöpyi Pataljoona majoitettuna taloihin ja yleisiin rakennuksiin. Aamulla saapui Seinäjoelta 5 pienempää kamiinapataa, joita kenttäkeittiöiden puutteessa oli käytettävä ruoan valmistukseen. Täällä yhtyi myöskin Pataljoonaan sen ambulanssi.

Maaliskuun 16. päivä

Taistelu Luhalahden kylän edustalla jatkui kello 4:ään aamulla, jolloin vihollinen perääntyi kukkulolle Lokalahden kylän kansakoulun luona. Täällä syntyi uusi ankara taistelu, joka kesti kello 2 j.p.p., jolloin joukkomme rynnäköillä valloittivat vihollisen asemat, ajaen vihollisen hätäiseen pakoon. Tappiomme koko Luhalahden taistelussa olivat 2 kuollutta ja 8 haavoittunutta, joista yksi sittemmin on kuollut. Vihollisen mieshukka oli paljon suurempi. Löysimme 15 ruumista, ja väestön ilmoituksen mukaan oli monta kuormallista kaatuneita ja haavoittuneita kuljetettu etelään päin. Sotasaaliina otimme 3 konekiväärin nauhaa, noin 100 kuormallista viijaa, sekä suuret määrät lihaa, perunoita ja muita ruokavaroja.

Maaliskuun 23. päivä

Kun Nuutin talo ja linja siitä itään ja länteen oli vallattu hämärän tulesa, komennettiin pataljoonan II komppanian I ja II joukkue hyökkäykseen, jossa ne ensimmäisinä valloittivat ja miehittivät Kyröskosken tehtaat.

Toiset Pataljoonan joukot majoittuvat Järvenkylään pitäen vahtia lounaaseen ja länteen. Taistelussa otettiin saaliina 10 konekivääriä, toista sataa kivääriä sekä suuret määrät ruokavaroja ja ampumatarpeita.

Kun miehemme olivat yöllä vallanneet Kyröskosken sillan, alkoi toiselle rannalle ilmestyä Viljakkalasta päin eversti Hjalmarssonin joukkoja pakenevia vihollisia. Tietämättöminä siitä, että Kyröskoski oli valkoisten hallussa, hämmästyivät he kovasti, kun heitä epäystävällisesti otettiin kivääritulella vastaan. Joku heistä huusi: "älkää piruvie ampuko, me olemme punaisia, ellette usko, niin näytetään jäsenkortti. Tähän vastattiin siltaita: "Kyllä se uskotaan, mutta me olemme lahtareita!" Keskustelun aloittaja typeryksi tästä niin, että pudotti kiväärinsä ja joutui vangiksi, toiset kaatuivat melkein viimeiseen mieheen.

Huhtikuun 18. päivä

Punikit olivat hommanneet proomuunsa tykin, jolla alkoivat pommittaa Rantakartanoa kello 7 aikaan aamulla. Kello 11 he saivat ensimmäisen ja samalla viimeisen sattuman. Eräs kranaatti osui navettarakennukseen, jolloin yksi sen sirpale tappoi lehmän ja toinen haavoitti vasikkaa, joka oli teurastettava. "Lahtarit" järjestivät nopeasti ruoturintamaan toimittamaan tätä mieluista tehtävää.

Tässä yhteydessä mainittakoon, että toinen komppania oli tällöin suuressa lihapulassa, ja oltiin juuri lähdössä lihanhakuun, kun tuhoa tuottava kranaatti navettaan sattui.

Toukokuun 1. päivä

Kello 5,30 e.p.p. jatkoi Pataljoona marssiaan Lammin kirkolle päin, jonne saavuttiin kello 1,30 j.p.p. Kello 4 j.p.p. jatkettiin matkaa Oiten kylään, jonka eteen vedettiin vahti ja yövyttiin.

Koska tiedettiin saksalaisten joukkojen idästä päin ahdistavan täydellisesti saarroksiin joutunutta vihollista, odotettiin vihollisen yrittävän murtautua rintaman läpi, mutta vihollista ei näkynyt.

Koonnut Turo Manninen

mutta epäonnistui. Perääntyessään valkoiset tunkeutuivat Raiteen kotiin, ampuivat hänen vaimonsa ja jättivät kakisivuotiaan lapsen yksin asuntoon. Kun Viljakkalan työväentalolle tuotiin seuraavana päivänä kaksi vangittua Oulun pataljoonan sotilasta, Raide oitis teloitutti heidät.

Maaliskuun 21. päivänä Hjalmarssonin, Wetzlerin ja Wilkmanin osastot lähestyivät pohjoisesta ja idästä Tampereen. Linderin joukkojen hyökkäys sitä vastoin pysähtyi linjan Viljakkala-Korkeakoski-Suodenniemi pohjoispuolelle. Linderin olisi kuitenkin pitänyt edetä, jotta punaisten yhteydet Tampereelta länteen olisi saatu katkaistuksi. Laukaistakseen tilanteen Mannerheim määräsi Näsijärven itäpuolella etenevän Hjalmarssonin joukon Linderin avuksi. Hjalmarssonin osasto kääntyi Teiskosta pohjoiseen ja ylitti 22.3. haurasta jäätä pit-

kin Näsijärven. Maaliskuun 23. päivänä Hjalmarssonin joukot hyökkäsivät idästä Viljakkalaan ja valtasivat sen. Saman päivän iltana majuri Valter von Gerichin Turun pataljoona, jota oli vahvistettu kahdella Oulun krenatöörikomppanialla, ryhtyi hyökkäämään Mannamäeltä Kyröskoskelle. Maaliskuun 24. päivän vastaisena yönä punaiset vetäytyivät epäjärjestyksessä asemistaan Nuutin talojen luota ja pakenivat etelään päin. Sunnuntaina 24.3. Linderin ja Hjalmarssonin joukot kohtasivat punaisten tyhjäksi jättämässä Kyröskosken kirkonkylässä. Ikaalisen-Kyröskosken taisteluissa sai 16.3.-24.3. surmansa kolme oululaista. Lisäksi viisi menehtyi taistelujen jälkeen sairaaloissa.

Maaliskuun 25. päivänä valkoiset joukot, joihin kuului myös Oulun ensimmäinen rintamakomennuskunta, valtasivat Suodenniemen ja pian sen jälkeen

Mouhijärven. Mouhijärven, Salmenkylän ja Karkun valtauksissa kaatui viisi oululaista ja yksi menehtyi haavoihinsa sairaalassa. Maaliskuun 25. päivänä Linderin ja Hjalmarssonin joukot etenivät Kyröskoskelta Siuroon, ottivat sen haltuunsa ja katkaisivat Tampereen-Porin radan. Taistelut ja valkoisten puhdistustoimet panivat liikkeelle Kyröskoskella ja Hämeenkyrössä siviilipakolaisten vyöryn. (Väinö Linnan "Täällä Pohjantähden alla"-romaanissa Pentinkulman punainen plutoona taistelee Hämeenkyrön-Kyröskosken rintamalla ja vetäytyy hyökkäyksen epäonnistuttua Siuroon.)

Maaliskuun lopussa Linderin joukot etenivät Nokian kautta Ylöjärvelle, minne pysähtyivät 28. maaliskuuta lepäämään. Iltahämärissä viimeisten joukossa paikalle tulivat oululaiset, jotka joutuivat majoittumaan kylmään kirkkoon.

Illalla Ylöjärvelle saapui myös eversti-luutnantti Appelgren ja otti Oulun krenatööripataljoonan jälleen komentoonsa. Ylöjärvellä valkoiset tekivät sen virheen, etteivät heti hyökänneet vaan antoivat punaisille yön aikaa asettua puolustukseen venäläisten maailmansodan alkuvuosina Tampereen suojaksi rakennuttamalle puolustuslinjalle.

Oululaisten 29. maaliskuuta aloittama hyökkäys kilpistyi linjaan, jonka muodostivat – kuten krenatööripataljoonan sotapäiväkirja kertoo – ”betongiset juoksuhaudat ja moniriviset piikkilankaesteet sekä lukuisat konekiväärit”. Seuraavana päivänä valkoiset koettivat jäätä pitkin kiertää Reuharin niemestä Onkiniemeen ja uhata sieltä punaisten yhteyksiä. Punaisten kannalta kriittisessä tilanteessa paikalle saapui Pispalan naiskaarti, joka löi taistelussa valkoiset ja ajoi heidät pakoon. Onkiniemen retken epäonnistuttua eräs humalassa riehuva majuri pakotti oululaiset ja raahelaiset hyökkäämään jään yli Pispalan edustalla olevaan Saunasareen. Hyökkäys päättyi sekasortoon. Pääsiäispäivänä Mannerheim kiitti oululaisia näiden ansioista ”synkässä so-

dassa”, jota hallituksen joukot kävivät omia ”rikollisia kansalaisiaan vastaan”.

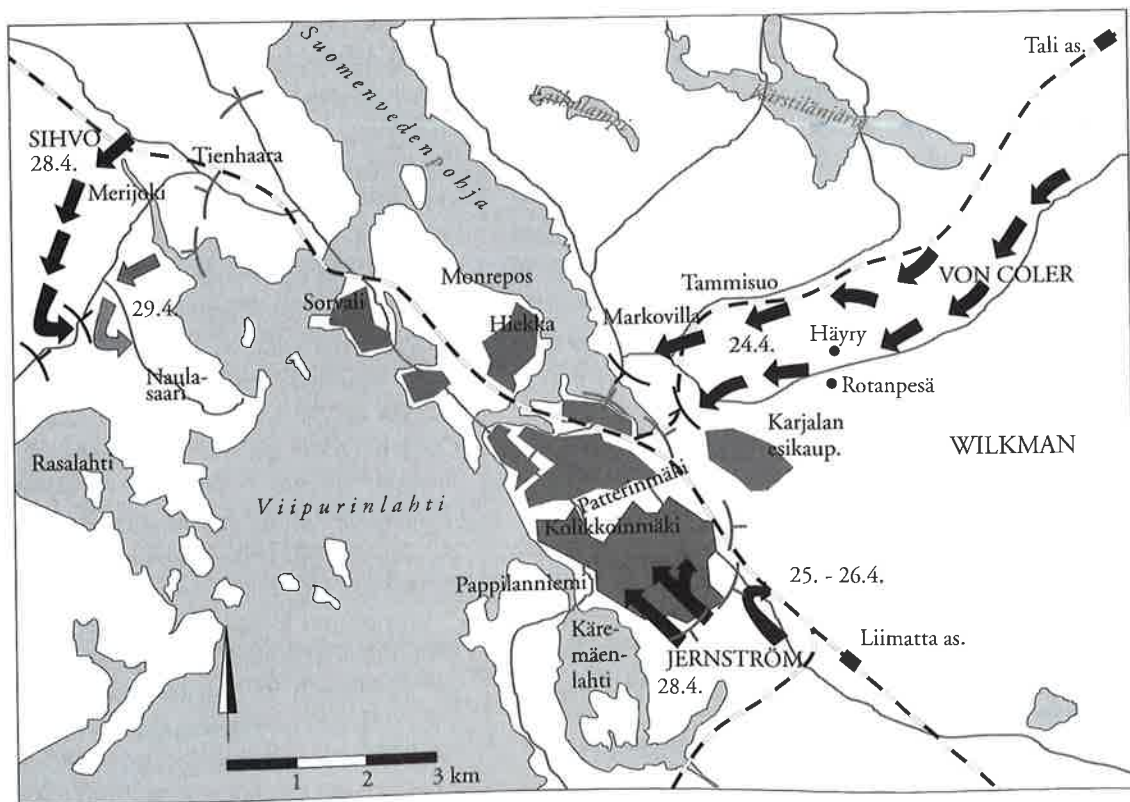
Huhtikuun 4–5. päivänä Tampereelle idästä tunkeutuneet Wetzlerin ja Wilkmanin joukot etenivät kiivaasti taistelun kaupungin halki Epilään ja Pispalaan, missä Hjalmarsonin ja Linderin osastot ottivat vastaan pakenevat punaiset. Viimeiset epätoivoiset kamppailunsa punaiset kävivät huhtikuun 5. päivän iltana Pispalan ja Epilän harjanteilla. Aamulla 6. huhtikuuta kello 8.30 Pyykinikin näkötorniin ilmaantui valkoinen lippu merkiksi antautumisesta. Tampereen ja sen ympäristön taisteluisa sai surmansa ainakin 11 oululaista.

Puolen päivän aikaan 5. huhtikuuta oululaiset marssivat Tampereelle ja aloittivat torilla vankien vartioinnin. Eversti Linder koetti viime hetkellä hyljittää joukkojensa kostomielialaa päiväkäskyllä, jossa kielsi teloittamasta ketään ilman laillista tutkintaa. Linder tähdenesi, että jos joku surmaisi antautuneen vihollisen ”koston halusta”, häntä syytettäisiin sota-oikeudessa murhasta.

Heti kaupungin valtauksen jälkeen alkoivat kuitenkin puhdistukset. Heikki Ylikankaan arvion mukaan valkoiset te-

loittivat Tampereen puhdistuksissa yhteensä noin tuhat henkeä, joiden joukossa oli suhteellisesti eniten venäläisiä sotilaita ja Pispalan naiskaartilaisia. Lomalta Oulusta joukko-osastoonsa Tampereelle palannut Leino Pentzin näki Kalevankankaan hautausmaalla kaatuneiden ja teloitettujen punaisten ruumispinon: ”Noin sadan metrin pituinen se oli ja paikoin metrin korkuinen. Siinä oli punaisten ruumiita. Näkyi haljenneita päitä, joista aivot olivat esillä. Siinä oli nuoria miehiä, joiden valkoiset ehyet hampaat loistivat avoimista suista. Siinä näkyi kasvoja, joihin paheet ja raakuus elämässä olivat merkinsä panneet. Mutta oli sellaisiakin, joiden kauniilla kasvoilla syvä rauha lepäsi.” Pentzin ei tuominut teloituksia vaan kirjoitti ”tilinteon hirmuisesta päivästä” sekä siitä, miten ”pahalla on pahan palkka”.

Kyröskosken taistelujen aikana Armas Kolström oli erään toverinsa kanssa jäänyt punaisten puolelle. Pojat piiloutuivat syvään kinokseen, missä makasivat valkoisten tuloon saakka. Kolström paleltui, sai kuumeen ja omasta tahdostaan siirron kuormastoon. Paleltuminen aiheutti reumatismia, joka vaivasi läpi

Viipurin taistelu

Tampereen taisteluissa kuolleiden oululaisten hautaus

Kuva: Alli Tikkosen kokoelma

Vapaussotureiden viimeinen matka. Gummeruksen, Heikelin, Kronholmin, Hiltusen ja Rambergin hautajaissaatto Oulun keskustassa 15.4.1918.

Viisi Tampereen ja Lempäälän taisteluissa maaliskuuhuhtikuun vaihteessa 1918 kaatunutta oululaista vapaussoturia, Antti Gummerus, Eero Heikel, Lauri Hiltunen, Martti Kronholm ja Leonard Ramberg, haudattiin juhlallisella menoin Tuomiokirkon vieressä sijainneeseen sankarihautaan 15.4.1918. Sanomalehti Kaiku kuvasi hautausta 16.4.1918.

Ruumissaattue lähti Oulun NMKY:n talolta suojeuskunnan muodostamaa kunniakuja pitkin kohti tuomiokirkkoa. Ruumissaarnan piti kansanopistonjohtaja, myöhemmin Oulun hiippakunnan piispa, Väinö Malmivaara. Hän korosti saarnassaan Suomen kansan joutuneen sodan seurauksena "avattujen hautojen ääreen", joihin kannetaan kansakunnan parhaimmat nuoret miehet.

Malmivaara korosti puheessaan, että "jumalattomuuden kauhea henki" pääsi Suomessa vallalle, mutta nuorukaiset olivat onnistuneet "estämään tämän kauhean pimeyden vallan levenemistä". Näin nuorukaiset olivat tehneet velvollisuutensa ja pelastamaan maan sitä uhanneesta hirmuvallasta. He olivat olleet ikään kuin "kalliita välikappaleita Herran kädessä".

Pastori D. I. Heikel toimitti saarnan jälkeen lyhyen alttarijumalanpalveluksen. Sen jälkeen vainajille laskettiin yhteisesti Oulun piirin esikun-

nan, Oulun suojeuskunnan, Oulun kaupungin, Tampereen kaupungin sekä tamperelaisten seppeleet. Tämän jälkeen kirstut kannettiin kirkkopuistoon, jossa ne kuoron laulaessa ja kunnialaukausten paukkuessa laskettiin hautaan.

Siina ja Joni Kauralan haudalla

Johan Brynolf (Joni) Kaurala kaatui joukkueenjohtajana Vesilahden kirkonkylässä 9.4.1918 punaisten ampuman luodin lävistettyä hänen sydämensä. Viisi päivää myöhemmin hänen vaimonsa kuoli. Heidät haudattiin yhdessä 20.4. Oulun hautausmaan sukhautoihin.

Joni Kaurala liittyi Oulun III Vapaaehtoiseen Rintamakomennuskuntaan 1.2.1918. Hän osallistui Oulun lääninhallituksen taisteluun, jonka jälkeen hänen matkansa kulki valkoisen armeijan mukana kohti etelää ja Vesilahtea, jossa hän siis saavutti tiensä pään. Siina Kaurala ei saanut ennen kuolemaansa tietää miehensä kaatuneen, koska omaiset eivät halunneet järkyttää sairavuoteella maannutta naista toivoen viimeiseen saakka tämän parantuvan. Parantumista ei kuitenkaan tapahtunut.

Sanomalehti Kaleva kuvasi 24.4.1918 avioparin hautaamista hyvin tunteellisesti. Ennen kaikkea huomiota sai aviopuolisojen rooli kotirintamalla miestensä sotaanlähden selustatukena. Siina Kaurala oli Kalevan toimittajan mielestä saanut upeimman mahdollisen hautauksen, koska oli "ylevän ylhäistä saada maalliselle tomullensa siunaus yhdessä vapaussankarien kera". Kunniaakasta Siina Kauralan sairautessa oli ollut, ettei hän ollut yrittänyt estää miehensä lähtöä sotaan, vaikka sairaus oli pakottanut hänet vuoteeseen. Naisista löytyykin Kalevan mukaan "selaista epäitsekkyyttä, oman mukavuutensa unohtamista silloin, kun miehemme kunnian kentälle lähteä haluavat". Siina Kaurala oli omalla esimerkillään rohkaissut naisia kestämaan vastukset vaikeillakin hetkillä.

Siina ja Joni Kauralan kohtalo sai oululaiset liikkeelle hautajaispäivänä. Tuntuikin, "kuin olisi koko Oulun kaupunki ollut liikkeellä näkemässä tätä harvinaista, ylen juhlallista ruumissaattuetta". Kukkia sateli avioparin haudalle ja monet yksityiset tekivät lahjoituksia heidän orvoiksi jääneille lapsilleen. Vapaussoturi Joni Kauralalle pidettiin lukuisia puheita – Siina Kauralaa ei Kalevan toimittajan suureksi harmiksi muistettu hautajaispuheilla.

Jouni Similä

elämän. Linderin joukkojen hevosmiehenä Kolström matkasi Siurosta Nokian kautta Tampereelle. Sieltä hän kirjoitti kotiin tavalla, joka kertoi nuoren mielen turtumisesta: "Hevosien raatoja oli pitkin katua ja mitä vielä kamalampaa punikkien raatoja. Verisinä ne rötköttivät rapakoissa. Ihmiset olivat jo näyttäneet tottuneen niihin, eivät paljon niistä välittäneet. Mulle se jo oli niin tuttua ja luonnollista, että tuskin pysähdyin katsomaan."

Tampereelta oululaisten ensimmäinen ja toinen rintamakomennuskunta siirrettiin Lempäälän kautta Karkkuun, minne saapui suoraan Oulusta myös

kaupungin kolmas rintamakomennuskunta. Tuossa vaiheessa valkoisten joukot organisoitiin uudelleen: oululaisten, raahelaisten, torniolaisten ja rovaniemeläisten osastoista muodostettiin Pohjois-Pohjanmaan rykmentti. Karkun valtauksen jälkeen Pohjois-Pohjanmaan rykmentti eteni Tyrvään kautta Vammalaan, minne se saapui heti sen jälkeen, kun punaiset olivat sytyttäneet kauppalaan palamaan. Teon järjettömyys ja tulipaloja pakenevien naisten ja lasten kauhu järkyttivät oululaisia syvästi.

Huhtikuun alussa saksalainen Itämeren-divisioona nousi maihin Hangossa, valtasi nopeasti Helsingin ja aloitti hyök-

käyksen Hämeenlinnaa ja Lahtea kohti. Huhtikuun 27. päivänä Mannerheim päätti, että Itämeren-divisioona saisi valata Lahden ja Hämeenlinnan. Hän piti tärkeämpänä, että valkoiset ehtisivät Kouvolaan ennen saksalaisia ja siksi hän määräsi, että Linderin joukkojen oli siirryttävä Savon rintamalle ja hyökättävä etelään. Huhtikuun 29. päivänä oululaiset marssivat Viialaan, nousivat siellä junaan ja siirtyivät Jyväskylän ja Mikkelin kautta Mäntyharjulle. Sen jälkeen he seurasivat vetäytyvää vihollista Tuohikotin, Kaipiaisten ja Sippolan kautta Vehkalahdelle, Kymiin ja Kotkaan, minne heidän sotaretkensä päättyi 5. touko-

Suojeluskunnan paraati Oulun kauppatorilla 23.4.1918.

kuuta. Kymin kahakassa juuri ennen sodan loppumista kuoli yksi oululainen.

Tampereen taistelun jälkeen krenatööriyrykmentin Oulun pataljoona liitettiin eversti Hjalmarsonin joukkoihin ja siirrettiin Lempäälän rintamalle, missä kaatui kaksi oululaista. Punaisten vetäytyttyä Lempäälästä oululaiset etenivät Viialaan. Pataljoonan sotapäiväkirjan mukaan ”matka kulki useiden poltettujen kylien kautta, joissa ei yhtäkään taloa ollut säästetty. Karja kulki hoidotta ja nälkäisenä tiellä ja vainioilla ja kodittomat ihmiset harhailivat poltettujen asuntojensa raunioilla”. Kosken kirkonkylässä oululaiset kohtasivat etelästä hyökkäävät saksalaiset. Toukokuun alussa oululaiset siirrettiin Hämeenlinnan kautta Helsinkiin, missä he joutuivat vartioimaan pohjoisesta vähän aikaisemmin tuotua parin tuhannen sotavangin joukkoa. Tuolloin oululainen vartiosto ampui neljä pakoon yrittänyttä vankia. Toukokuun alussa pataljoona sai Oulusta univormut, ja 16. toukokuuta se osallistui valkoisen armeijan voitonparaatiin. Kesäkuussa se oli Tampereella vartioimassa sotavankileiriä. Heinäkuun 4. päivän vastaisena yönä kello 12 pataljoona muun rykmentin mukana hajotettiin Tampereella.

Oululaisista asevelvollisista kootun

Pohjois-Pohjanmaan jääkäriyrykmentin ensimmäisen pataljoonan kolme komppaniaa siirrettiin huhtikuun alkupuolella Lapuan harjoitusleiristä Lempäälään. Huhtikuun 15. päivänä pataljoona torjui panssarijunan tukeman punaisten rajun hyökkäyksen. Huhtikuun lopussa pataljoona siirrettiin Lempäälästä Karjalan rintamalle. Siellä jääkärieverstiluutnantti Erik Jernströmin osastoon liitetty pataljoona eteni Muolaaseen, missä sai surmansa yksi oululainen. Muolaasta oululaiset hyökkäsivät Säiniön asemalle ja suistivat siellä 24. huhtikuuta raiteilta kaksi punaisten sotilasjunaa sekä kolmella kanuunalla ja kahdeksalatoista konekiväärillä varustetun panssarijunan. Huhtikuun viimeisinä päivinä pataljoona tunkeutui Tiiliruokin esikaupungin kautta Viipuriin. Ankarimman taistelunsa se kävi 27. huhtikuuta kaupungin linnoituksen alueella, missä punaiset tykistön ja konekiväärien avulla viimeiseen asti puolustivat asemiaan. Toukokuun 2. päivänä pataljoona osallistui kaupungin urheilukentällä Mannerheimin vastaanottamaan juhlaparaatiin, minkä jälkeen se siirtyi Oulun Raatiin vartioimaan vankileiriä.

Venäläisten kanssa oululaiset eivät taistelleet lukuun ottamatta niitä Raatin sotamiehiä ja matruuseja, jotka osallis-

tuivat helmikuun alussa ammuskeluun. Osa valkoisten puolella kaatuneista oululaisista haudattiin sankarihautaan tuomiokirkon kupeelle, osa laskettiin perhehautoihin Oulun hautausmaalle. Taistelujen jälkeen Ouluun palasi lyseolainen Armas Kolström. Viisaasti nuori mies kirjoitti sotaretkensä päättymisestä: ”Nyt äiti rievulta on puonnut taakka hartioilta. Kyllä minä ymmärrän mikä tuska teillä on ollut meistä. – Eilen meni sotilas juna tästä ohi. Siinä oli muoniolaisiakin. Aadan Hannesta, Raution Kallea sain puhutella niitä. Sanoivat, että kävivät meilläkin hyvästillä ja äiti oli itkenyt. Ei se kumma.”

Oulun (Raatin) sotavankileiri

Oulun punaiset taistelivat oman luokkasotansa Oulun sotavankileirissä; vain yksittäisiä oululaisia osallistui punaisten rintamilla taisteluun. Helmikuun alussa valkoiset ottivat kiinni noin 800 punaista, jotka kerättiin ensin lyseon pihaan ja siirrettiin sieltä lyseon sisätiloihin, lääninvankilaan, poliisivankilaan ja naisvankilaan. Ahtaus oli jatkuvasti kaikissa majoitustiloissa suuri, esimerkiksi lyseolla oli vielä maaliskuun puolivälissä kuusisataa vankia. Lyseolla yksi vangeista tuli ”mielenvikaan” ja alkoi huutaa ja saarnata. Kun hän ei suostunut ottamaan rauhoittavaa lääkettä, hänet siirrettiin lääninvankilaan.

Taistelun jälkeen voittajat pitivät työväestön asuttamissa kortteleissa kotitarkastuksia ja etsivät aseita. Hävinneiden joukossa puitiin nyrkkiä, ja monien mielessä kyti katkera viha: erään suojeluskunnalle saapuneen raportin mukaan punaisten vankien saattajat joutuivat usein kaupungilla ”raa’an ivan ja pilkan kohteeksi”, ja rautatieasemalla parveili jatkuvasti miesjoukkoja, jotka ”ivaten ja naurunhohotuksin” tervehtivät sekä rintamalle lähteviä joukkoja että junien tuomia kaatuneita ja haavoittuneita valkoisia. Lopettaakseen kriittiset mielenilmaisut piiripäällikkö Reinhold Weckman ilmoitti rankaisevansa kaikkia niitä, jotka vastustivat ”laillisen järjestyksen aikaansaamista maahan” ja ar-

vostelivat ”uhkaavasti” suojeluskuntaliikettä.

Helmikuun 5. päivänä Mannerheim lähetti Oulun piiripäällikkö Weckmanille sähkeen, jossa määräsi että ”sotaooperaatioiden aikana kiinni saadut murhaajat ja murhapolttajat teloitetaan”. Pian sen jälkeen Weckman perusti Ouluun kenttöoikeuden, johon kuuluivat puheenjohtajana everstiluutnantti G. O. Laurin ja jäseninä jääkäriluutnantit Erik Malmberg ja Ragnar Kajander sekä varatuomari P. W. Snellman. Oulun lyseolla teloitettiin taistelun jälkeen yksi punainen. Määrä oli pieni verrattuna maan muihin kaupunkeihin. Ratkaisun verettömyys johtui paljolti arvovaltaisen Weckmanin maltillisuudesta. Esimerkiksi, kun kenttöoikeus tuomitsi Yrjö Kallisen ja joukon hänen tovereitaan kuolemaan, Weckman jätti tuomiot vahvistamatta, koska hänen mielestään kenttöoikeuden tehtävänä oli tuomita ”vain vakoilijoita ja niihin verrattavia, eivätkä nämä miehet ole sellaisia”.

Työväenliikkeen aktiivijäsenet eristettiin lääninhallituksen kellariin, mistä heidät myöhemmin vietiin lääninvankilaan. Kun vankilan tiloissa tuolloin oli noin 130 tavallista vankia, 100 punaisen sijoittaminen heidän joukkoonsa tuotti vaikeuksia. Vankilan kolmannen kerroksen selleihin majoitettiin aina kolme vankia ja suuriin huoneisiin sijoitettiin kymmenen vankia kuhunkin. Ahtauden lisäksi erityisiä hankaluuksia aiheutti ruoka-astioiden ja klosettialjujen puute. Helmikuun 11. päivän vastaisena yönä yksi punaisista vangeista ammuttiin niskoittelun tähden.

Poliittisten vankien päivä noudatti normaaleja vankilarutiineja. Yksitoikkoisen oleskelun katkaisivat ruokailut ja ulkoilu vankilan pihalla. Oulun lääninvankilassa oli tuolloin suhteellisen monipuolinen kirjasto, jota poliittisista vangeista ahkerimmin käyttivät Yrjö Kallinen ja Hannes Uksila. Kallinen lainasi muun muassa J. R. Danielsonin teoksen ”Suomen sisällinen itsenäisyys”. Jotenkin puhuttelevaa on, että kuolemantuomiota odottavan Uksilan

Kuva Pohjois-Pohjanmaan museo.

Punavankeja Oulun lyseolla.

lainojen joukossa oli D. Garnegien kirja ”Miten saan ystäviä”.

Raatissa oli toiminut vuodesta 1915 lähtien merivalvonta-asema, jonka henkilökunta oli asunut kahdessa saarelle rakennetuissa puuparakissa. Lisäksi saarella oli radiolähetinhuone, Bergbomin makasiini ja hevostalli. Helmikuun loppupuolella valkoiset alkoivat kunnostaa Raatin rakennuksia vankileiriksi. Intendenttipiirin konttori hankki kuusituhatta metriä piikkilankaa, josta rakennettiin leirin ympärille aita. Huoneisiin laitettiin kalustus, joka varsinkin sänkyjen osalta jäi puutteelliseksi. Radiolähetinhuoneeseen sijoitettiin leirin kanslia. Maaliskuun puolivälissä paikat saatiin sellaiseen kuntoon, että vankeja voitiin siirtää mantereelta Raattiin.

Asiakirjoissa lääninvankilasta, naisvankilasta, lyseon vankilasta ja Raatin parakkileiristä käytettiin yhteisnimeä Oulun sotavankileiri tai Oulun (Raatin) sotavankileiri. Leirin päällikkönä toimi Oulun lääninvankilan johtaja V. O. Juvelius. Raatissa vankimäärä vaihteli 600:sta 800:aan. Vangeista enemmän kuin puolet oli alle 30-vuotiaita. Suurin osa heistä oli Oulusta ja sen ympäristöstä kotoisin olevia sekatyömiehiä, tehtaiden työntekijöitä ja käsityöläisiä. Vangitsemisen syinä olivat kapinaan osallis-

tuminen sekä asevelvollisuuskutsuntojen välttely. Aluksi Oulun sotavankileirissä oli noin seitsemänkymmentä naista, joista suurin osa oli pidätetty heti taistelun jälkeen venäläisten kasarmilla. Useimmat naiset vapautettiin pian pidätyksen jälkeen.

Oulun sotavankileiriä vartioivat ympäristökuntien suojeluskuntalaiset, asevelvolliset sekä tehtävään määrätty siviilit. Useimpien vartijoiden yhteiskunnallinen asema ja kotipaikka olivat samat kuin vankien, ja siksi he tunsivat vankeja kohtaan sympatiaa ja antoivat esimiesten kielloista huolimatta omaisten pitää yhteyksiä näihin. Vapaamielisesti vartijat suhtautuivat etenkin leirin ulkopuolella työssä käyviin vankeihin, joiden he antoivat poiketa kotonaan, istua kahviloissa tai käydä ostoksilla. Lisäksi monet vartijat auttoivat kaupungilla vankeja hankkimaan ruokapaketteja ja tupakkaa sekä postittamaan kirjeitä. Kaupungin komendantti ja leirin johtaja koettivat estää moisen toiminnan. Kielteistä asennoitumistaan he perustelivat sillä, että kun koko maa kärsi ankarasta elintarvikepulasta, ylimääräisiä ruokaannoksia ei pitänyt viedä leiriin.

Raatin parakit olivat ahtaat ja epähygieeniset. Aluksi vangit voivat käydä Anttilan saunassa Heikinkadulla, mutta

kun järjestely osoittautui vaikeaksi ja kalliiksi, leiriin rakennettiin heinäkuussa oma sauna. Vesien auettua vangit saivat peseytyä ja pestä pyykkiään rannassa. Näitä toimia varten leirin aitaan jätettiin Pikisaarta vastapäätä olevalle puolelle aukko. Ahtaasta ja likaisesta asumisesta johtui, että syöpäläiset ja kulkutaudit levisivät. Leirin lääkärinä toimi 4. kesäkuuta lähtien Karl Edwin Vikberg, jolla oli apunaan kaksi sairaanhoitajaa. Vangeille koetettiin tarjota myös hengellistä valistusta. Kovinkaan moni ei uskontotunneille osallistunut. Rippikoulun kävi kolme vankia, jotka leirissä myös konfirmoitiin.

Ravinnoksi vangeille annettiin silliä ja turskaa, joista valmistettiin keittoa tai jotka syötiin sellaisenaan. Kesällä ongelmia aiheutti kalan nopea pilaantuminen. Vangit saivat myös kauraleipää, joka kuitenkin usein oli syötäväksi kelpaamatonta. Kun koko maa oli vaikean elintarvikepulpan kourissa, lihaa tai maitotuotteita ei juuri liennyt vangeille. Kesän tultua vangit saivat lisäravintoa kasvien juurista, madoista, etanoista ja sammakoista. Raatissa vartijat ampuivat pikaistuksissaan kaksi vankia, joista toinen oli yrittänyt pyydystää sammakkoa aidan ulkopuolelta ja toinen oli rettelöinyt muiden vankien kanssa silakanruodoista.

Jaakko Paavolaisen mukaan 4.6.–15.9. Raatissa kuoli 23 vankia eli 2,6 prosenttia vankien suurimmasta ilmoitetusta määrästä. Asiaa perusteellisesti tutkinut Kai Ala-Häivälä on puolestaan ottanut huomioon koko Oulun sotavankileirin ja pidentänyt tapahtuma-aikaa. Hänen mukaansa 3.2.–31.8. Oulun sotavankileirissä kuoli 51 punaista eli 5,8 prosenttia suurimmasta kokonaismäärästä. Vangeista 43 kuoli nälkään ja kulkutauteihin, neljä (yksi venäläinen sekä kolme suomalaista) teloitettiin kurinpidollisista syistä ja neljä ammuttiin siksi, että he olivat vältelleet asevelvollisuuskutsuntoa. Asevelvollisuutta pakoilleet ammuttiin maaliskuun lopussa öiseen aikaan hautausmaan aidan vieressä, minkä jälkeen heidät haudattiin teloituspaikeen läheisyyteen. Oulun vankileirissä kuol-

leista 18 oli oululaisia. Valtaosa nälkään ja tauteihin Oulun sotavankileirissä menehtyneitä laskettiin yhteishautaan Oulun hautausmaalle.

Suomen vankileireissä kuoli vuonna 1918 vähintään 12 500 vankia, mikä oli 16,7 prosenttia leirien suurimmasta ilmoitetusta vankimäärästä. Oulussa kuolleiden määrä jäi siis selvästi keskimääräistä pienemmäksi. Oulun leirin alhaiseen kuolleisuuteen oli useita syitä. Viranomaisten kielloista huolimatta vartijat antoivat omaisten toimittama elintarvikepaketteja leiriin, minkä lisäksi leirin ulkopuolella työssä käyvät vangit saivat työpaikoillaan keskimääräistä ravitsevampaa ruokaa. Raatin vankien ravintotilanne oli siis keskimääräistä parempi, ja se alensi kuolleisuutta. Oulussa eivät myöskään yhteiskunnalliset suhteet olleet kärjistyneet niin pahoin kuin monissa Etelä-Suomen kaupungeissa, joten summittaisia teloituksia oli siellä vähemmän kuin muualla.

Intiönkankaan venäläiset vangit

Valtaosa punaiseen Suomeen jääneistä venäläisistä joukoista pysyi suomalaisten taistelussa puolueettomina ja poistui helmikuun aikana Venäjälle; vain joitakin tuhansia vapaaehtoisia taisteli samanaikaisesti punaisten puolella. Kuten edellä on kerrottu, Mannerheim antoi määräyksen, että taisteluihin osallistuneet ”murhaajat ja murhapolttajat” oli teloitettava. Heti taistelun jälkeen valkoiset pidättivät Raatissa 48 venäläistä jalkaväen sotamiestä ja matruusia. Oulun kenttäoikeus syytti 11. helmikuuta venäläisiä siitä, että he olivat kaupungissa käydyn taistelun aikana ampuneet kiväreillä ja kuularuiskuilla Raatista kaupunkiin ja että jotkut heistä olivat osallistuneet taisteluun myös kaupungin keskustassa. Lisäksi osa venäläisistä oli esiintynyt siviilivaatteissa, joten he kenttäoikeuden mielestä olivat toimineet kuten vakoojat. Kuulusteluissa venäläiset kiistivät osallistuneensa taisteluun. Kymmenkunnan suomalaisen todistajan ylimalkaisten lausuntojen perusteella

pikaoikeus tuomitsi 14. helmikuuta 33 matruusia ja sotamiestä ”yhteiskunnalle ja yleiselle järjestykselle vaarallisina henkilöinä heti ammuttaviksi”. Tiettävästi kuusi heistä teloitettiin metsikössä hautausmaan laidalla ja heidät haudattiin lähelle teloituspaikeaa. Ammuttujen joukossa olivat Nikolai Suvorov ja Nikolai Marosov, jotka kenttäoikeuden tulkinnan mukaan olivat taistelun aikana heittäneet palopommin puhelinkeskukseen ja saaneet aikaan laajan tulipalon. Teloitusten tarkoituksena oli toimia pelotteena. Syytetyistä 15 vapautettiin edesvastuusta ja heidät siirrettiin Intiön kasarmiin. Kenttäoikeuden pöytäkirja lähetettiin Mannerheimin päämajaan Seinäjoelle, missä kuolemantuomiot vahvistettiin jälkikäteen.

Taistelua seuranneina viikkoina Oulun poliisilaitokselle tuotiin venäläisiä sotilaita, joiden väitettiin osallistuneen kapinaan. Poliisilaitos lähetti lääninvankilaan 8 ja Raatiin 57 pidättämäänsä venäläistä. Muistitiedon mukaan Raatissa olisi ammuttu kolme pakoyn yrittänyttä venäläistä. Todennäköisesti Raatissa teloitettiin vain yksi venäläinen sotilas, jonka öinen pakomatka oli päättynyt meren jälle.

Sotamiesten ja matruusien lähes tuhannen miehen suuruinen pääjoukko suljettiin Intiön kasarmialueelle. Helmikuun alkupuolella Mannerheim, von Nandelstadh ja Weckman keskustelivat sähköitse siitä, mitä mahdollisuuksia oli lähettää sotilaat Vaasasta ja Oulusta joltain pohjoista reittiä Venäjälle. Maaherra vastasi Mannerheimille, että reittiä Oulu–Rovaniemi–Kuolajärvi–Kantalampi voitaisiin käyttää, jos parakkeja sijoitettaisiin ennakoilta sopiviin paikkoihin matkan varrelle. Rovaniemen suojeluskunnan esikunta puolestaan ilmoitti von Nandelstadhille voivansa auttaa siirrosta. Myöhemmin von Nandelstadh ja Weckman sähköittivät Mannerheimille, että venäläisten siirtäminen pohjoista reittiä olisi mahdollista mutta erittäin vaikeaa, ja he ehdottivat, että venäläiset kuljetettaisiin Pohjois-Suomesta Venäjälle Kajaanin, Nurmeksen ja Sortavalan kautta. Hanke kuitenkin raukesi, eikä sii-

hen myöhemmissä keskusteluissa palattu.

Siirtosuunnitelmista siis luovuttiin, ja venäläiset sotamiehet ja matruusit jäivät vangittuina Intiön kasarmeihin. Kar kaamisen estämiseksi sotilailta otettiin pois saappaat; välttämätöntä ulkona liikkumista varten jokaiseen rakennukseen jätettiin yksi kenkäpari. Lisäksi kaikissa kasarmirakennuksissa oli vanki, joka hengellään vastasi siitä, ettei kukaan yrittänyt karata. Ruokaa kasarmin venäläisille annettiin saman verran kuin Raatin suomalaisvangeille. Ylimääräisinä annoksina venäläiset saivat teetä ja sokeria. Helmikuun lopussa sotilaat ilmoittivat päällikkönsä välityksellä maaherra von Nandelstadhille, että he halusivat lähteä jalkaisin Kajaanin kautta Venäjälle. Maaherra ei hyväksynyt ehdotusta.

Pietarin valtausta ja Venäjän bolševikien kukistamista suunnitteleva Mannerheim toivoi hankkeilleen tukea porvarillisilta venäläisiltä upseereilta, ja siksi hän suhtautui heihin suopeasti ja antoi heille vapauksia: Oulussa he saivat asua perheineen kodeissaan kasarmialueella tai kaupungilla, ja heillä oli oikeus kunniasanaa vastaan pitää aseensa. Tilanne muuttui, kun jääkärit saapuivat helmikuussa Baltiasta Suomeen. Jääkärit pitivät venäläisiä vihollisina ja kritisoivat ankarasti nimenomaan upseereille annettuja vapauksia. Maaliskuun alussa Oulussa kiersi huhuja, että kaupungilla vapaasti liikkuvat venäläiset upseerit toimivat viestinviejinä punaisten ja kasarmeihin suljettujen sotamiesten välillä ja että kasarmilla oli vielä kätöksissä aseita.

Maaliskuun 11. päivänä suojeluskuntaosasto piti jääkärikapteeni Arvid Grönbergin (sittemmin Arvi Kalsta) johdolla kasarmeissa tarkastuksen ja löysi muutamia miekkoja ja kivääreitä. Tarkastuksen jälkeen osasto tutkimatta te loitti puolalaisen upseerin ja neljä sotamiestä. Mannerheim paheksui päiväkäskyssään sitä, että valkoiset olivat Oulussa ampuneet upseerin, ”korkeamman yliopistosivistyksen omaavan tiedemiehen”, joka oli kunniasanaansa

vastaan saanut luvan pitää aseensa. Mannerheim piti upseerin ampumista ”sotilaallisen kunniakäsitteen” vastaisena ja rankaisi Grönbergiä kolmekymmenellä vuorokaudella arestia. Maaliskuun lopussa joukko kasarmeja vartioivia suojeluskuntalaisia tunkeutui kahtena yönä venäläisten upseerien asuntoihin ja esiintyi ”sopimattomasti ja uhkaavasti”. Weckman tutki asian ja antoi kotirauhan rikkojille muistutuksen.

Huhtikuun alkupuolella senaatti ilmoitti maaherra von Nandelstadhille, että venäläisten upseerien oli perheineen poistuttava Oulun läänistä Venäjälle niin pian kuin mahdollista. Kerta kaikkisena korvauksena Suomen valtio maksoi upseereille näiden perheiden koosta riippuen 450–800 markkaa. Huhtikuun puolivälissä senaatti laajensi lähtökäskyn koskemaan myös venäläisiä siviilejä. Määräystä senaatti perusteli elintarvikkeiden niukkuudella sekä sillä, ettei se katsonut enää voivansa taata venäläisten turvallisuutta.

Jälkiselvittelyjä

Taistelujen päätyttyä saksalainen Itämeren-divisioona jäi Suomeen. Tilanne itärajan takana oli selkiytymätön, ja siksi saksalaisia tiedustelijoita kiersi Pohjois-Suomessa tutustumassa asioihin. Samaan aikaan Itämeren-divisioonan osastoja liikuteltiin, jotta ne eivät veltoistuisi kasarmeissa. Kesäkuun 7. päivän iltana Ouluun saapui divisioonan ulaanirykmentti, joka majoittui Intiön kasarmialueelle, suomalaiselle yhteiskoululle ja Aleksanterintorin kansakoululle. Seuraavana aamuna rykmentti piti kauppatorilla paraatin, minkä jälkeen sen esikunta tutustui Tornioon. Oulussa saksalaiset upseerit lahjoittivat erälle pikkupojalle aasinvarsan, joka lienee ollut lajissaan kaupungin ensimmäinen. Kesäkuun 9. päivänä rykmentti lähti marssien Muhoksen kautta Utajärvelle, mistä se jatkoi Kajaaniin. Rykmentin käynti lähellä itärajaa oli ilmeinen demonstraatio, joka oli osoitettu Vienassa operoiville englantilaisille joukoille.

Toukokuun alussa Intiön kasarmissa,

Kuva Majja-Liisa Bäckströmin kokoelmat.

Eteläpohjalaisten vapaussankarien patsas Oulussa Mannerheimin puistossa.

läninvankilassa ja Raatissa oli 980 venäläistä, ukrainalaista, puolalaista, sekä virolaista matruusia ja sotamiestä. Toukokuun lopussa heidät siirrettiin junilla Helsinkiin ja sieltä laivoilla Pietariin ja Libahun. Rikoksiin syyllystyneet venäläiset vietiin Suomenlinnaan, mistä heidät myöhemmin lähetettiin Venäjälle. Kuljetukset organisoivat suojeluskunta. Mukaansa vangit saivat kolmen päivän muonan.

Sodan aikana punaiset tappoivat taistelujen ulkopuolella 1649 henkeä. Punaisen terrorin motiiveina olivat voimakkaat vihan, katkeruuden ja kostonhimon tunteet. Punaisten johtajat ja sanomalehdet tuomitsivat omiensa tekemät surmatyöt jyrkästi, mutta eivät pystyneet niitä estämään. Oulussa ei ehtinyt esiintyä punaista terroria. Sen esti valkoisten helmikuun alussa saavuttama voitto.

Huhtikuun loppupuolella ja touko-

kuun alkupuolella Etelä-Suomessa niitti satoaan valkoinen terrori, joka vaati ainakin 8 400 ihmisen hengen. Terrori kasvoi esiin hallitsemattomasta vihasta ja pelosta, mutta samalla se oli ”hyvitykseen oikeutettujen” rangaistus niille ”alemmille aineksille”, jotka olivat nousseet vallitsevaa hierarkkista järjestystä kumoamaan. Valkoisten johto kielsi sanomalehdistöä käsittelemästä oman puolen terroritekoja, ja muutenkin valkoinen terrori näyttää olleen melko pitkälle sotilasjohdon organisoimaa. Mannerheimin uskottu mies Rudolf Walden kertoi häntä 1920-luvulla haastatelleelle Kai Donnerille, että Mannerheimin tarkoitus oli teloituttaa punaisten rikollinen aines ja päästää muut vangitut vapaiksi. Systemaattiset teloitukset alkoivat huhtikuun puolivälissä ja jatkuivat ainakin toukokuun puoliväliin. Toukokuun 11. päivänä Mannerheim käski Waldenia lopettamaan teloitukset, koska ”kysymyksen ratkaisua odottaessa ei arkebuseerauksia saa tapahtua”. Kielto ei heti näy vaikuttaneen toivotulla tavalla, sillä pian sen jälkeen prokuraattorinapulainen Knut Savonius ilmoitti senaatille saaneensa useista lähteistä tietää, että kapinan johdosta pidätettyjä oli edelleen haettu leireistä ja teloitettu. Toukokuun 23. päivänä senaatti vaati jyrkästi ylipäällikköä kieltämään teloitukset ja määräsi maaherrat valvomaan, että ne todella lopetettaisiin. Vaatimustaan senaatti perusteli sillä, että punaisten asiat aiottiin käsitellä tuolloin suunnitteilla olevissa valtiorikosoikeuksissa. Oulun lääninhallitukseen senaatin määräys saapui 18. kesäkuuta. Oulussa paineet olivat purkautuneet jo helmikuussa, eikä kaupungin suhteellisen suvaitsevaisessa ilmapiirissä muutenkaan päässyt syntymään samanlaista terroriaaltoa kuin Etelä-Suomessa.

Sodan loppuvaiheessa valkoisten käsiin jäi 80 000 punaista vankia. Selviytyäkseen ”vankisumasta” voittajat perustivat Helsinkiin, Tampereelle, Tammissaareen, Lahteen, Viipuriin ja muillekin paikkakunnille vankileirejä. Sotavankilaitoksen päälliköksi senaatti nimitti O. V. Juveliuksen, joka oli sitä en-

nen toiminut Raatin leirin johtajana. Uudessa tehtävässään Juvelius käytti hyväkseen Raatissa saamiaan kokemuksia. Juveliuksen jälkeen Raatin vankileiriä johti maanmittausinsinööri H. G. Thomé.

Toukokuun lopussa eduskunta sääti taannehtivasti lain valtiorikosoikeuksista, joiden oli tutkittava punaiset vangit ja langetettava heille rangaistukset. Valtiorikosoikeudessa tuli olla viisi jäsentä: kaksi ammattijuristia, kaksi rehellistä ja luotettavaa maallikkoa sekä yksi upseeri. Senaatti nimitti ensimmäiset valtiorikosoikeudet tehtäviinsä 31. toukokuuta.

Oulun valtiorikosoikeutta on toistaiseksi tarkimmin tutkinut Kai Ala-Häivälä. Oulun valtiorikosoikeus jakautui kahteen osastoon, joita johtivat varatuomari Vihtori Poropudas sekä Iivari Tervonen ja Väinö Haapala. Osastojen toiminta alkoi 19. kesäkuuta. Istuntoja pidettiin lyseolla. Kumpikin osasto käsiteli keskimäärin seitsemän tapausta päivässä; nopea vauhti johtui ainakin osittain siitä, että vankeja oli alustavasti kuulusteltu Raatissa jo kevään aikana. Osastojen toiminta jatkui pitkälle syksyyn. Oulun valtiorikosoikeus langetti maanpetoksesta, valtiopetoksesta tai avunannosta valtiopetokseen yhteensä 789 tuomiota, joista 6 oli kuolemantuomioita, 319 eri pituisia kuritushuonerangastuksia ja 464 ehdollisia tuomioita. Vapauttavia päätöksiä oli 142. Oululaisten ratkaisut noudattivat ankaruudessaan maan keskimääräistä tasoa.

Kuolemantuomion saivat Yrjö Kallinen, Anton Lindgren, Abram Määttä, Lauri Lehtisalo, Antti Laukkanen ja Veikko Uksila, jotka kaikki olivat Oulun työväenliikkeen johtajia. Eniten keskustelua herätti Yrjö Kallisen tapaus. Kallinen ei ollut osallistunut aseelliseen taisteluun vaan oli yrittänyt toimia sovittelijana. Kallisen puolesta esitettiin monia vetoomuksia, mutta niistä huolimatta tuomioistuin äänin kolme kaksi tuomitsi hänet kuolemaan. Ratkaisuaan tuomioistuin perusteli sillä, että Kallinen oli yrittänyt venäläisen sotaväen kanssa kumota Suomen laillisen hallituksen eikä ollut estänyt Oulun taistelun alkamista,

vaikka olisi Työväenneuvoston vaikutusvaltaisena jäsenenä siihen pystynyt. Myöhemmin Kallinen kirjoitti vuoden 1918 sodasta, että siinä oli kyse ”patriisien” ja heille aiemmin kuuluaisten ”plebeijien” valtataistelusta. Plebeijien nousu vakiintunutta maailmanjärjestystä vastaan säikäytti patriisit perinpohjaisesti, ja he toimivat sen mukaisesti. Kansalaissotaa Kallinen piti ”hivittävimpänä kaikista hirveistä älyttömyyksistä, joista käytetään peitenimeä sota”.

Oulun lääninvankilan kautta kulki myös Mäkelinin perheen tie. Sodan alkaessa Yrjö Mäkelin oli Helsingissä. Punaisten johtajat tarjosivat hänelle luotamustehtäviä, mutta hän ei ottanut niitä vastaan vaan siirtyi toimittajaksi Poriin. Maaliskuussa hän oli sairaalassa Tampereella, missä valkoiset hänet 1.4. pidättivät ja lähettivät Vilppulan kautta Oulun lääninvankilaan. Vankipassiin he merkitsivät, että Mäkelin siirretään Ouluun ”ylipäällikön käskystä siellä erittäin tarkasti vartioitavaksi”. Kesäkuun 22. päivänä Mäkelin lähetettiin Helsinkiin, missä valtiorikosoikeus tuomitsi hänet kuolemaan.

Myöhemmin rangaistus muutettiin 12 vuodeksi kuritushuonetta. Ehdonalaiseen vapauteen Mäkelin pääsi tammi-kuussa 1922. Ehdonalaisessa ollessaan hän osallistui niin näkyvästi kommunistien toimintaan, että valtiollinen poliisi pidätti hänet kesällä 1923 yhdessä sosialistisen työväenpuolueen kansanedustajien kanssa. Vankilassa masentunut Mäkelin teki itsemurhan nauttimalla liikaa lääkärin hänelle määräämää veronaalia.

Heti Oulun taistelun jälkeen pidätettiin Mäkelinin vaimo Elisabeth (Ellen) sekä heidän 16-vuotias tyttärensä Gertrud (Kerttu). Elisabet suljettiin lääninvankilaan, ja Gertrud joutui ilmeisesti naisvankilaan. Kun punaisia alettiin maaliskuussa siirtää Raatin vankileiriin, johtaja V. O. Juvelius havaitsi Gertrudin ja siirretti hänet ”irtolaisnaisten joukosta säilytettäväksi lääninvankilassa, olkoonpa vaikka äitinsä sellissä, jos keskenään sopivat ja eivät rauhaa häiritse”. Äiti ja tytär tulivat yhdessä hyvin toimeen.

Kuva Ilkka Sorini. Oulun Jätkemuseon kokoelmat.

Punavankien muistomerkki. Jouko Toiviainen 1988.

He olivat ahkeria lukijoita ja kävivät usein vankilan kirjastossa.

Elisabet ja Gertrud Mäkelin olivat olleet mukana työväenliikkeen järjestötoiminnassa, ja siksi Oulun valtiorikos-oikeus syytti kesäkuussa heitä osallisuudesta valtiopetokseen ja tuomitsi Elisabetin kolmeksi ja Gertrudin kahdeksi vuodeksi kuritushuoneeseen. Lisäksi kumpikin menetti määrääjäksi kansalaisluottamuksensa. Jo heinäkuun alussa molempien naisten tuomiot kuitenkin muutettiin ehdonalaisiksi rangaistuksiksi.

Elo- ja syyskuun aikana Raatin vankileiri vähitellen tyhjeni. Syyttömiksi havaitut ja ehdollisen tuomion saaneet lähtivät koteihinsa, ja ehdottomiin vapusrangaistuksiin tuomitut siirrettiin Tampereen vankileiriin. Kuolemantuomittuja ei teloitettu Oulussa vaan

heidätkin lähetettiin Etelä-Suomeen. Myöhemmin valtiorikosylioikeus muutti oululaisten kuolemantuomiot kuritushuonerangaistuksiksi. Aikanaan tuomitut pääsivät ehdonalaiseseen vapauteen.

Voittajat omaksuivat tulokunnan, että päättynyt taistelu oli vapaussota, joka oli irrotanut Suomen vuosisataisesta vihollisesta Venäjältä. Hävinneille taas kyseessä oli luokka- tai sisällissota, jonka avulla Suomen työväestö oli pyrkinyt lisäämään oikeuksiaan ja vapauksiaan. Jotta menneet ajat eivät unohtuisi, kumpikin puoli pystytti Ouluun omat muistomerkinsä. Vuonna 1922 Mannerheimin puistossa paljastettiin Into Saxelinin ”Eteläpohjalaisten vapaussankarien patsas”, ja samana vuonna Tuomiokirkon viereen sijoitettiin valkoisten kaatuneiden hautamuistomerkiksi todennäköisesti Väinö Aaltosen suunnitelma re-

liefi ”Pro patria”. Toisen maailmansodan jälkeen punaiset saivat Oulun hautausmaalle vakaumuksensa puolesta kaatuneiden patsaan, ja 1988 Raatissa paljastettiin Jouko Toiviaisen suunnittelema vankileirin muistomerkki ”Avojalokaisen polku”. Matka Mannerheimin puistossa korkealla jalustalla seisovasta alastomasta heeroksesta Raatinsaaren matalaan rosoiseen kivisommitelmaan oli ja on pitkä ja monipolvinen.

Kuva Ilkka Karjalaisen kokoelmat.

Oulun taistelujen tuhoja 2.2.1918. Taustalla oikealla Tuomiokirkko. Taustalla vasemmalla näkyvä Oulun lyseo saatiin ankarin ponnistuksin pelastettua tulipalolta.

Kuva Aili Tirkkosen kokoelmat.

Tulipalon jälkiä Fabritiuksen kulmassa 2.2.1918. Taustalla Oulun lyseon rakennus. Paikalla sijaitsee nykyisin ns. Kolmiotalo.

Oulun valtaus

Mauno Jokipii

Pohjois-Suomessa ”punainen ilmasto-alue” keskittyi vuosisadan alussa kaupunkeihin ja teollisuusseudulle, jotka yleensä olivat jokisuissa. Oulun työväen järjestyskaarti perustettiin 15.8.1917, hyvissä ajoin ennen marraskuun suurlakkoa. Suurlakko aktivoi muuallakin maassa järjestyskaartien muodostusta. Järjestyskaartit eivät kuitenkaan olleet samoja kuin myöhemmät, aluksi etelän suurten kaupunkien jyrkät punakaartit. Vielä joulukuussa 1917 työväen järjestyskaartien Tampereella pidetyn valtakunnallisen kokouksen enemmistö oli vahvalla ääntenemmistöllä rauhanomaisen ratkaisun kannalla. Punakaartien vallankumoussuunnitelmat olivat vallankumousta myös vanhaa yhteistä Suomen sos.dem. puoluetta ja sen alaisia järjestyskaarteja kohtaan.

Oulun järjestyskaartissakin oli enemmistönä laaja rauhanomainen ryhmittymä. Vaikka tämä ryhmittymä kärsikin lopuksi tappion, se kuitenkin vaikutti paljon kaupungin kapinatapauksiin v. 1918. Oulun punakaartin koko vahvuus laskettiin tällöin noin 700 mieheksi, joista ehkä 50:llä oli ase.

Oulussa, kuten muuallakin Suomessa, oli I maailmansodan jälkeen venäläisiä varuskuntia. Venäläiset pelkäsivät saksalaisten maihinnousua esim. Etelä-Pohjanmaalle ja suorituttivat sen vuoksi myös Pohjanlahden rannikoilla Vaasasta sisämaahan porrastettuja linnoitustöitä, ns. vallitöitä. Ne toivat hyvin palkattuja hätäaputöitä monelle suomalaiselle

työttömälle vuosina 1914–1917. Pohjois-Pohjanmaalla laskettiin v. 1918 noin 3000 venäläistä sotilasta, joista Oulun kasarmilla oli lähes 1000, Torniossa ehkä 500, sekä Kemissä ja Raahessa kummassakin muutama sata sotilasta. Loput olivat hajallaan maaseudulla ja itärajalta. Sotilaallisesti venäläiset olivat väsyneitä ja kyllästyneitä, vain kotiin lähtöä odottavia joukkoja.

Oulun suojeluskunta oli näihin vahvoihin kilpailijoihinsa verrattuna varsin heikko: suojeluskunnan vahvuus oli n. 300 miestä, joista 90:llä oli kivääri. Muutenkaan Pohjois-Suomi suojeluskunta-alueena ei ollut sillä tavoin vilkas kuin Etelä-Pohjanmaa, jossa talonpojat järjestäytyivät suojeluskuntiin suunnilleen mies talosta ja kaksi parhaasta -periaatteella. ”Perä-Pohjolan ahtaissa taloudellisissa oloissa elävän, tukkikapitalistin pettämän ja riistämän talonpoikaiston keskuudessa ei porvariston lietsonta saanut odotettua vastakaikua”, väittää kommunistinen kirjoittaja K. Kajava v. 1929. Huolimatta tendenssistään hän on tietyllä tavalla oikeassa, koska Ouluun sekä tarvittiin että saatiin apua etelän suojeluskuntaseuduilta, koska omat joukot eivät olisi yksin riittäneet.

Taistelujen alku

Kun Mannerheimin – ja Lapuan Laurilan – kansannousu Etelä-Pohjanmaalla oli 28.1.1918 onnistunut suorastaan yli odotusten, valkoinen kenraali käski ko-

Yrjö Kallinen ja Otto Karhi

- vuoden 1918 sodan erilaiset kohtalot

Yrjö Kallinen yritti estää verenvuodatuksen

Tammihelmikuun vaihteessa 1918 oululainen rautatieläinen Yrjö Kallinen koetti neuvottelemalla estää verenvuodatuksen. Kirjassaan "Hälinää ja hiljaisuutta" Kallinen kertoo:

"Tammikuun 31. päivänä saimme kuulla, että nyt oli etelästä käsin tulossa Oulua kohti kokonainen sotilasjuna. Jotkut puhuivat tässä yhteydessä jo 'hallituksen joukoista', toiset edelleen 'körttikaarteista' ja suojeluskunnista. Tarkemmin ei tiedetty, missä asti juna on tulossa, mutta jossakin Seinäjoen-Oulun välillä sen piti olla.

Keskusteltuani asiasta erään rautatieläisen kanssa menin Oulun Työväenneuvoston kokoukseen – olin sanotun neuvoston sihteeri – ja ehdotin että lähetettäisiin neuvottelijat ylimääräisellä junalla tulijoita vastaan tiedustamaan, missä tarkoituksessa he liikehtivät. Pidin tällaista neuvottelua asiallisempaa kuin umpimähkäistä radan särkemistä ja taisteluun valmistautumista, jota myös oli vaadittu. Lyhyen neuvottelun jälkeen ehdotukseni hyväksyttiin. Neuvottelijoiksi valittiin viilaaja Koskinen ja allekirjoittanut sekä Rautatieläisten neuvoston puolesta rautatieläinen Kinunen.

Lienee ollut lähimain puolenyön aika kun Ruukin asemalla saavuttamme aloitimme neuvottelut. Eversti Örnflikt (A. Tunzelmann von Adlerflug) oli jossakin asemarakennuksen sisähuoneessa, hänen ja minun välillä toimi välittäjänä ja samalla neuvottelijana jääkäriluutnantti Stenberg.

Selitin puolestani tilanteen täsmälleen sellaiseksi kuin se todella oli. Kerroin, miten siellä oli järjestystä ylläpidetty, miten järjestystä ylläpitämään aikoinaan perustettiin järjestyskaarti, jolla ei ollut minkäänlaista sotilaallista tarkoitusta eikä aseita. Kerroin venäläisten pyrkimyksistä päästä kotimaahansa. Kerroin myös, että tilanteen viime päivinä kärjistyessä järjestyskaarti oli julistautunut irti Työväenneuvoston määräysvallasta ja että tällä hetkellä se oli aseistautunut kasarmilla saamallaan kivääreillä. Sanoin vastaavani siitä, että venäläisten poiskuljettaminen tapahtuu Työväenneuvoston myötävaikutuksella ja että normaalioloihin päästään ilman välikäsiä, jos vain nyt ei ryhdytä aseelliseen hyökkäykseen työläisiä vastaan.

Ja lopuksi minä sitouduin seuraavaan: Koska aseiden väkivaltainen vaatiminen punakaartilta varmasti johtaisi veriseen taisteluun, minä vastaan hengelläni siitä, että kaarti luovuttaa aseensa muutaman päivän kuluessa Työväenneuvoston huostaan ja neuvosto puolestaan luovuttaa ne maan lailliselle hallitukselle. Lupasin vastata hengelläni siitä, että kaikki tapahtuu rauhallisesti, kunhan vain ei aseita hyökätä työväen kimppuun. Jos se tehdään, työväki tulee taistelemaan. Selitin, että se tulee häviämään taistelun, mutta taistelussa vuodatetaan paljon verta.

Tulos oli se, että vastapuoli hyväksyi ehdotukseni ja antamani lupaukset. Olin varma, täysin varma siitä, että verenvuodatus oli vältetty.

Heti Ouluun saavuttuamme hälytettiin kokoon Työväenneuvoston ja selitintilanteen sekä tekemäni sopimuksen. Lyhyen keskustelun jälkeen neuvosto hyväksyi ehdot ja päätti tehdä voitavansa niiden toteuttamiseksi. Nopeasti lähetettiin sana venäläisille ja ilmoitettiin, mitä heiltä todennäköisesti tullaan vaatimaan, sekä kehoitettiin heitä hyväksymään vaatimukset. Samalla kutsuttiin kokoon punakaartin johto.

Loppujen lopuksi kaikki myöntivät. Nyt puuttui vain venäläisten vastaus. – – Sähköitin luutnantti Stenbergille Ruukkiin ja sanoin tulomme viipyvän venäläisten pitkäpuheisuuden takia. Vasta illalla saapuivat venäläisten edustajat. Sen verran saimme heiltä tietää, että he olivat valmiit lähtemään maasta.

Illalla olimme jälleen junassa matkalla Ruukkiin. Mukana oli lisäty edustus Oulun Työväenneuvostosta, punakaartin esikunnan edustus sekä muutamia venäläisiä sotilaita.

Ruukin asemalla saimme istua melko kauan vaunussamme. Vihdoin meidät käskettiin ulos. Täysissä aseissa olevien sotilaiden muodostamaa kujaa pitkin meidät vietiin aseman konttoriin. – – Sitten tuli meidän vuoromme. Meille puhuttiin kovalla äänellä – ja aika heikolla suomen kielellä – etelässä tehdyistä roistontöistä, jopa joku erehtyi sanomaan meitäkin bolsheveikeiksi ja roistoiksi. Sillä hetkellä menetin viimeisenkin itsehillintäni. Huusin herroille, että ketkä tässä ovat roistoja, tekö vai me. Me olemme aseettomia neuvottelijoita, te olette aseissa ja kehtaatte solvata ja reuhata.

Meiltä vaadittiin ehdotonta antautumista. Vetosin minulle annettuihin

ko Pohjanmaata yrittämään samalla tavoin venäläisten aseistariisumista. Oulun suojeluskunnalla oli aluksi hyvä organisaattori, Norjasta saapunut eversti Vilho Nenonen. Nenosen ehdotuksesta suojeluskunta järjesti tukikohtansa kaupungin pohjoispäähän, kivistä rakennettuun Oulun lääninhallituksen taloon sekä viereiseen maanmittauskonttorin taloon. Myöhemmin tukikohtaa laajennettiin myös vieressä sijaitsevaan suomalaiseseen lyseoon. Kolmen kivirakennuksen ikkunat suojattiin mm. kirjoin ja arkistonitein, niin että ympäröiviä puistoja ja avoimia paikkoja voitiin niistä helposti hallita kivääritulella. Suojeluskunnan alivoimaisuutta kilpailijoihinsa

nähdessä päästäisiin näin korvaamaan järkevällä varustautumisella. Nenosen jouduttua tärkeämpiin tehtäviin etelässä siirtyi komento Oulussa luutnantti R. Weckmanille.

Oulun suojeluskunnan henki oli peräti aktiivinen. Kun Limingan suojeluskunta pyysi 29.1. Oulusta apua paikallista venäläisvaruskuntaa vastaan, lähti sinne heti parikymmentä miestä kivääreineen. Jääkäri Teodor Grönnin johdolla he piirittivät liminkalaisten avulla iltahämärissä 30.1. kunnantalolla asuvat venäläiset ja saivat heidät vangiksi laukaustakaan ampumatta. Saalis oli 143 kivääriä ja tuhansittain panoksia. Vangeista Limingan suojeluskunta va-

pautui siistillä ja kohteliaalla tavalla lähettämällä heidät hevos- ja junakyydillä Nurmekseen, josta heidät Lentiirassa päästettiin rajan yli Venäjälle. Yöllä voitot isot suojeluskuntajoukot palasivat hevoskyydillä Ouluun lääninhallituksen tukikohtaansa.

Voiton innostuksessa laadittiin jatkosuunnitelmat. Venäläisillä oli Oulussa kolme tukikohtaa, kaupungin eteläpäässä maneesi ja Fabritiuksen talo (=esikunta, noin 130 venäläistä), Raatinsaareissa sähkötysasema (n. 60 venäläistä merisotilasta konekivääreineen) sekä suurilla kasarmeilla kaupungin pohjoispäässä noin 700 venäläistä sotilasta hyvin varustautuneina. Varuskun-

ehtoihin. — — Vasta jäljestä päin sain tietää, mitä oli tapahtunut. Oulua kohti etenevä joukko-osasto oli saanut uuden ylipäällikön ja uusia ohjeita. Sana oli tullut syödyksi, mutta ehkäpä kukaan ei ollut sitä syönyt. Selaista on sota.

Lähdimme kotimatalle. Jälleen oli kaikki selvää ainakin minulle. Tiesin, että työläiset tulisivat raivostumaan. Tiesin, että mikään mahti maailmassa ei saisi heitä nyt sovinnolla antamaan aseita käsistään.

Nyt olin väsynyt. Oli aamupuoli yöstä, kun saavuimme Ouluun. Asemalla tapasin jonkun rautatieläistoverini. Menin hänen luokseen loppuyöksi. Saman päivän iltapuolella ammuttiin Oulussa sikäläisen veljessodan ensimmäiset laukaukset. Seuraavana päivänä oli Oulun taistelu”.

Koonnut Turo Manninen

Tuomio sotarikoksista

Kun valkoisten voitto alkoi kevään 1918 mittaan näyttää selviöltä, tuli kysymys punaisten sotarikosten tuomitsemisesta ajankohtaiseksi. Eduskunta hyväksyi toukokuun lopulla 1918 lait valtiorikosoikeuksista ja rangaistusten täytäntöönpanosta niissä. Ylimmäksi toimielimeksi määriteltiin seitsemänjäseninen valtiorikosylioikeus, jolta oli mahdollisuus anoa armoa valtiorikosoikeuden tuomion jälkeen.

Oulussa valtiorikosoikeuden toiminta alkoi 19.6.1918. Siihen asetettiin kaksi osastoa. Ensimmäisessä puheenjohtajina toimivat varatuomari Vihtori Poropudas ja tuomiokapitulinsihteeri Olavi Helanen ja toisessa varatuomari Iivari Tervonen ja Väinö Haapala. Oulun valtiorikosoikeus langetti toimintansa aikana reilut 800 tuomiota. Valtaosa niistä oli ehdollisia tai ehdottomia 1–12 vuoden vankeustuomioita. Elinkautisia kuritushuonetuomioita langetettiin 6, samoin kuin kuolemantuomioita. Yli puolet vankeustuomioista oli ehdollisia, ehdottomissa tuomioissa suurimman ryhmän muodostivat kahdeksanvuotiset tuomiot. Vajaan kahdeksansadan tuomion lisäksi vapauttavia tuomioita annettiin 142.

Kuolemantuomion sai siis kuusi miestä. He olivat työväenneuvoston jäsen, ”miliisipäälliköksi” tituleerattu Yrjö Kallinen, Oulun punakaartin päällikkö Anton Lindgren, työväenyhdistyksen puheenjohtaja Abram Määttä, työväenneuvoston jäsen Lauri Lehtisalo, entinen poliisi Antti Laukkanen ja nuori kirjaltaja Veikko Uksila. Kuolemaantuomittuja ei teloitettu Oulussa, vaan heidät siirrettiin eteenpäin Suomenlinnaan.

Yrjö Kallinen ei ollut osallistunut aktiivisesti varsinaiseen sodankäyntiin Oulussa. Pikemminkin hän pyrki neuvottelemaan rauhanomaisesta

ratkaisusta valkoisten kanssa ennen Oulun taistelua. Hänen oikeuskäsittelyynsä oli joukko hänet tunteneita vaikuttajia lähettänyt myönteisiä todistuksia Kallisen rauhanomaisesta ja työväkeä tyynttelevästä toiminnasta ennen sisällissodan puhkeamista. Rautatieläiset olivat keränneet 40 henkilön allekirjoittaman adressin Kallisen säästämisen puolesta. Syyttäjä ei kiistänyt Kallisen väkivallasta pidättäytymistä, mutta totesi Kallisen menneen pilalle muiden työväen johtomiesten tavoin. Valtiorikosoikeus joutui äänestämään Kallisen tuomiosta, koska yksimielisyyttä ei saavutettu. Kuolemantuomiota kannattivat puheenjohtaja Poropudas, valtiorikosoikeuden sotilasjäsen luutnantti A. Kästämä ja varatuomari A. Paavola. Elinikäisen kuritushuonetuomion kannalla olivat Kallisen entinen opettaja E. Kivekäs ja liikemies A. Snellman. Näin siis äänin 3–2 Kallinen tuomittiin kuolemaan. Kuolemantuomion julistamisen jälkeen Kallinen vietiin ulos, missä hänen omaisensa odottivat jännittyneinä. Kallisen tultua ulos joku kysyi tätä: ”Miten kävi?”. Kallinen nosti etusormensa ylös ja sanoi: ”Taivaaseen!” Taivaaseen Kallinen ei kuitenkaan kovin pian päässyt, sillä hänet vapautettiin myöhemmin kuolemantuomiosta.

Otto Karhi syytettynä

Vuonna 1876 syntynyt ja Osuuskaupan toimitusjohtajana ennen sisällissotaa toiminut Otto Karhi sai myös syytteen valtio- ja maanpetoksesta. Karhi oli liittynyt Oulun työväenyhdistykseen ja sosialidemokratiseen puolueeseen marraskuussa 1917. Oulun taistelujen aikana ja sitä ennen punakaartilaiset olivat käyttäneet Osuuskaupan asuntoa yöpymiseen ja Osuuskaupan hevosia asekuljetuksiin. Karhi itse oli kirjoittanut työläismyönteisiä artikkeleja Kansan Tahtoon ja Kaikuun. Karhi kiisti valtiorikosoikeuden istunnossa kaikki syytteet ja korosti vastustaneensa aseistautumista ja sota. Karhin tapauksen käsittelyä varten oli kuultu yhteensä yli 20 asianosaista ja saatu lisäksi lausunto Oulun suojeluskunnalta, jossa Karhia luonnehdittiin ”kiivaaksi, työtelijäksi sekä säännölliseksi elämäntavoltaan”. Lausunnon mukaan Karhi oli kuitenkin pitänyt kiihottavan puheen tammikuussa työväentalolla ja siten avustanut punakaartin toimintaa. Valtiorikosoikeus kuitenkin hylkäsi kaikki syytteet Karhia vastaan ja langetti vapauttavan tuomion. 1960-luvulla Karhi itse muisteli työväen muistitietotoimikunnan haastattelussa olleensa ”radikaali alusta alkaen” ja totesi, että ”yhteiskunnalliset epäkohdat saivat minussa heräämään kapina-ajatuksia nykyistä yhteiskuntaa vastaan”.

Jouni Similä

nan komendantti eversti Hotinskij edusti kantaa, etteivät venäläiset halunneet sekaantua suomalaisten keskinäisiin taisteluihin, vaan pysyä puolueettomina. Suojeluskunta pyrki Mannerheimin selvän määräyksen mukaan riisumaan punakaartin aseista. Taustalla oli pelko, että punakaarti sittenkin saisi venäläisiltä lisää aseita. Aamuhämärissä 31. tammikuuta 1918 aseista riisuminen onnistui maneesissa, Fabritiuksen talolla ja Raatissa. Suojeluskuntalaiset lähestyivät kasarmeja klo 8 aamulla kahtena osastona: jääkäri Jussi Väisäsen johdolla noin 40 miestä maantietä myöten luoteesta Åströmin nahka-tehtaalta päin ja saman verran ham-

maslääkäri Tor Ekmanin johdolla lounaasta Intiönkankaalta. Loput suojeluskuntalaiset jätettiin vartioimaan edellisenä päivänä saatuja vankeja sekä varmistamaan siltoja ja tukikohtaa. Etene- misen aikana ensimmäisessä joukossa tapahtui kohtalokas vahingonlaukaus, joka hälytti kasarmilla olevat venäläiset aseisiin. Yleisen tulituksen alettua suojeluskuntalaisilla ei enää ollut mitään mahdollisuuksia kymmenkertaista venäläisjoukkoa vastaan. Punakaartikin riensijä hajanaisin joukoin avustamaan venäläisiä ammuskellen suojeluskuntalaisia sivulta päin O.Y. Puusepän tehdasalueelta ja Intiönkankaan työläis-asunnoista. Näin suojeluskunta joutui

tuota pikaa vetäytymään kasarmin taistelusta. Haavoittuneet neljä suojeluskuntalaista onnistuttiin kuitenkin kuljettamaan pois.

Taistelun heikosta lopputuloksesta huolimatta Oulun suojeluskunta vaati venäläisiltä aseiden luovuttamista ilman ehtoja. Venäläiset lupasivat pitää yleisen kokouksen. Venäläisten joukossa kuri oli jo niin huono, että ”valta oli neuvostoilla”, kuten silloinen iskusana kuului, eikä enää upseereilla. Kokouksen puheenjohtajana oli aluekomissaariksi tituleerattu sotamies Beskrovnij. Kokouksen enemmistö oli aluksi antautumisen kannalla. Mutta nyt Oulun aktiiviset punaiset ottivat yhteyttä venä-

läisiin ja vakuuttivat heille suojeluskunnan heikkoutta ja punakaartin auttamishalua. Kyseessä luultavasti ei ollut Oulun työväenneuvosto. Suojeluskunnan kanssa jo alkaneet neuvottelut keskeytettiin. Uudessa kokouksessaan illalla 30.1. sotamiesneuvosto antoi punaisille 200 kivääriä. Kasarmin taistelun jälkeisenä iltana Oulun punakaarti nousi näin aseistukseltaan paljon suojeluskuntaa mahtavammaksi. Suojeluskunta joutui siirtymään puolustuskannalle pyytäen Mannerheimilta pikaista apua. Mannerheim lupasi lähettää 650 miestä ja neljä tykkiä junalla Ouluun. Oulun rata oli talvisin Suomen tärkeimpiä yhteyksiä Ruotsiin, ja Oulun omistus oli siksi Vaasan valkoiselle hallitukselle mitä tärkein kysymys. Alkoi kahden päivän hermostunut odotus ja monivaiheiset neuvottelut Oulussa: taisteltaisiinko vai ei?

Kahden päivän neuvottelu aika

Aloite Oulussa näytti tietyllä tavalla nyt liukuneen punakaartille. Oulun työväenneuvostoa johtanut Yrjö Mäkelin oli kapinan puhjetessa Helsingissä. Neuvosto joutui varapuheenjohtajan, rautatieläinen Yrjö Kallisen johtoon. Vaikuttaa siltä, että Kallinen idealistisesti tavoitteli rauhallista ratkaisua vaarantamatta kuitenkin punakaartin asemaa. Kallisen johtaman Oulun työväenneuvoston rauhallinen enemmistö antoi hänelle kirjalliset neuvotteluvaltuudet 31.1. Kun rautateiden viestiverkon kautta saatiin selville, että valkoinen avustusretkikunta oli tulossa, Kallinen lähti sitä vastaan mahdollisimman kauas Oulusta. Kallinen tapasi eversti Tunzelman von Adlerflugin eli Örnflyktin johtaman avustusretkikunnan kärkeijoukon Ruukin Revonlahdella 31.1.1918 eli Oulun kasarmin taistelupäivän iltana. Neuvottelut alkoivat.

Kallinen yritti ensin valaista Tunzelmanille ja hänen esikunnalleen työväenliikkeen ihanteita ja toimintatapaa. Esitelmointi keskeytettiin pian ja Kalliselta kysyttiin suoraan, miten Oulun työ-

väenneuvosto tulee suhtautumaan venäläisten aseistariisuntaan, luovuttaako Oulun punakaarti aseensa hyvällä vai joudutaanko taisteluun suomalaisten kesken. Kallinen totesi, ettei hänellä ollut valtuuksia neuvotella tällaisista asioista, mutta hän kysyi kuitenkin yksityisesti, eikö voitaisi sopia, että retkikunta saapuu Ouluun rauhanomaisesti ja myös rauhallisena pysyvä punakaarti saa pitää aseensa. Silloin punakaarti pysyisi sivussa ”jääkärien” ja venäläisten välienselvittelystä. Kallisen pyynnöstä tätä kysyttiin vielä sähköitse Mannerheimilta, mutta tämä toisti vaatimuksensa punakaartin aseistariisunnasta.

Jääkäriluutnantti Stenberg (myöhempi eversti Pertamo) uskoi Kallisen tarkoitusperät rehellisiksi ja jatkoi vielä yöllä pitkään keskustelua hänen kanssaan. He sopivat ehdotuksesta, että punakaartin aseet kerättäisiin vähitellen Oulun työväenneuvoston huostaan, joka aikanaan luovuttaisi ne Suomen lailliselle hallitukselle. Kallinen lupasi palata neuvoteltuaan asiasta neuvoston kanssa. Ihmeteltävää on, että Kallinen sai sekä Oulun työväenneuvoston maltillisen enemmistön että 1.2. Oulun työväentalon suureen juhlasaliin kuulutettun työväen suuren kokouksen suostumaan neuvotteluihin tältä pohjalta. Illalla myös venäläiset ilmoittivat suostuvansa lähtemään maasta. Näin Kallisen rauhanneuvottelut näyttivät olevan myötätulessa, kun hän 1.2. klo 5 iltapäivällä palasi lupauksensa mukaan Ruukkiin. Kallisen lähetystöön kuului nyt viisi venäläistä ja viisi suomalaista neuvottelijaa. Eversti Tunzelman von Adlerflug toisti kuitenkin lähetystölle ehdottoman antautumisen vaatimuksen. Luutnantti Stenberg oli lähetetty toisaalle – tarkoituksellisesti vai tahattomasti, ei tiedetä – mutta Kallinen ei pystynyt edes tapaamaan häntä. Kauhistu-neena Kallinen tajusi, ettei verenvuodatus Oulussa ollut vältettävissä. Palattuaan kaupunkiin hän pasifistina jättäytyi kokonaan syrjään Oulun taistelutapah- tumista, joita hän ei ollut onnistunut torjumaan kovasta yrityksestään huolimatta.

Jälkinäytöksenä Kallinen vangittiin ja tuomittiin kuolemaan punakapinasta syytettynä. Suomen silloisille oikeusoloille on kuitenkin kunniaksi, että sivullisten ymmärtäjien monet veto-omukset hänen puolestaan otettiin loppuksi huomioon ja ennen pitkää hänet armahdettiin. Kallisesta kasvoi harvinaisen lintu: työväenkulttuurin tunnettu nimi maassamme, humaani kulttuurihenkilö, josta tuli myös maamme ensimmäinen pasifistinen puolustusministeri.

Tällä välin Oulun punakaarti oli valmistautunut tulevaan taisteluun, johon erikoisesti valkoisen avustusretkikunnan lähestyminen etelästä viittasi. Vaikka punakaarti olikin Oulussa nämä kaksi neuvottelupäivää selvästi suojeluskuntaa vahvempi, maltillisen enemmistön ja Kallisen neuvotteluyritykset lykäsivät taistelua. Aloitetta ei muutakaan ideologisista syistä haluttu työväen tilille.

Punakaartikin linnoitautui suojeluskunnan tavoin kivirakennuksiin, mutta kaupungin eteläosaan. Linnoitautuminen tapahtui työväentalolle, nurkittain olevaan sosialistisen sanomalehti Kansan Tahdon taloon, viereiseen työväen osuuskaupan taloon sekä toisaalla palokunnantalolle ja rautatieasemalle. Aseiden hankintaa venäläisiltä jatkettiin nyt tarmokkaasti. Sotamiesneuvosto antoi jo 31.1. punaisille 200 kivääriä lisää, vaikka luovutuksen piti olla salainen. Ruukin neuvottelujen kariuduttua aseet haettiin puolelta päivin lauantaina 2.2., murtautumalla asevarastoon huolimatta eversti Hotinskij:n estelyistä. Vasta tässä vaiheessa punakaartin jyrkkä linja pääsi vallalle. Se näkyy parhaiten päällystön vaihtumisesta. Punakaartin Hugo Granath -niminen johtaja erosi ja sijalle tuli Tampereelta lähetetty buurisodan veteraani, merimies ja viilari Lennart Lindgren. Piiriesikunnan uusi puheenjohtaja Veikko Uksila kannatti myös aktiivista linjaa.

Ruokavarastoja koottiin punakaartin tukikohtiin mm. ryöstämällä osuuskunta Pohjolan lihavarastot ja Valion voivarastot. Valistustilaisuuksissa harjoitet-

Kuva Alli Tirkkosen kokoelmat.

Tulipalo tuhosi täydellisesti Oulun puhelinkeskuksen 2.2.1918.

tiin voimakasta kiihotusta. Kansan Tahdon viimeinen ilmestynyt numero 31.1. antaa räikeydessään siitä vapaussotakirjallisuudelle tervetullutta aineistoa. Ilmeisesti punakaartien radikaali siipi oli Oulussa pääsemässä voitolle hetkistä ennen kuin taistelut puhkesivat 2.2. iltapäivällä. Venäläiset suhtautuivat ”kahden päivän puolueettomuuden” aikana 1.–2.2. asioihin samalla kaksijakoisella tavalla kuin ennenkin.

Maneesin ja Raatin venäläisten pidättäminen sekä kasarmien tulitaistelu 31.1. tekivät vastakohtaan suojeluskuntaan selväksi. Silti yritettiin neuvotella. Upseeristoa loukkasi erityisesti aseiden luovutusvaatimus – ilmeisesti he arvelivat Venäjälle palatessaan joutuvansa vastaamaan niistä. Helmikuun 2. päivän aamuna saapui vielä Tornioista ja Kemistä 500 venäläistä sotilasta lisää. He väittivät saaneensa määräyksen siirrosta Etelä-Suomeen, mutta asiassa on epäselvyyttä. Joka tapauksessa tulok-

kaat olivat radikaalimpaa ainesta kuin entiset. Yhteisessä kokouksessa iltapäivällä 2.2. venäläisten radikaali ryhmittymä päätti auttaa kaupungin punakaartia valkoisia vastaan. Näin taistelut Oulussa alkoivat viivästyneinä illalla 2.2. Yhtyneet punaiset ja venäläiset yrittivät nyt neuvottelujen rauettua eliminoida kaupungin suojeluskunnan ennen kuin apujoukko etelästä ehtisi sen avuksi.

Punaiset muodostivat illalla 2.2. kolme hyökkäyskomppaniaa, kuhunkin 50-60 miestä. Noin klo 16 yksi komppania yritti lääninhallitukseen Pokkitörmän suunnasta, toinen tuomiokirkon puistosta, kolmas Åströmin tehtaalta. Vihainen ammunta ikkunoista kuitenkin katkaisi etenemisen.

Illalla viereisessä puisessa korttelissa ollut puhelinkeskus sytytettiin tuleen. Tämä onnettomuus auttoi kuitenkin valkoisia. Yön kuluessa koko puhelinkeskuksen kortteli vähitellen syttyi ja paloi ennen pitkää maan tasalle. Ankarin

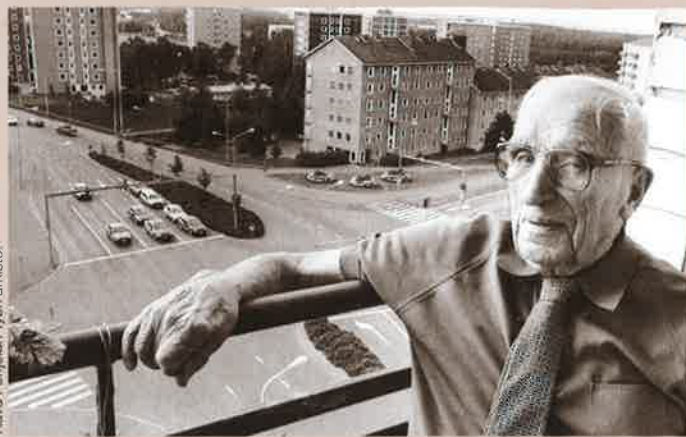
ponnistuksin lyseo saatiin pelastettua, vaikka sen kattolistat jo paloivat. Tulipalon loimu esti kuitenkin hyökkääjää pääsemästä salaa lähemmäksi lyseota ja lääninhallitusta. Vaikka ammuskelu jatkui paikalla koko yön, taistelu ei johtanut näissä oloissa mihinkään valkoisten tukikohdan vakavaan valtausyritykseen. Aamulla 3.2. punaisten oli jo kohdistettava huomionsa kaupunkiin hyökkävää avustusretkikuntaa vastaan.

Avustusretkikunta Ouluun

Aiemmin jo usein mainitun Oulun retkikunnan lähtö tapahtui Vaasasta 30.1.1918 illalla pitkällä, mutta vielä melkein tyhjällä junalla, jota johti eversti Tunzelman von Adlerflug (ruotsalaisittain Örnflykt). Laihialta hän sai 27 miestä, Tervajoelta Vöyrin sotakoulun 2. komppanian 150 miestä, ja matkalla piti saada miehiä vielä lisää.

Illalla Seinäjoelle tuli kuitenkin vir-

Väinö Huotari (1896-1997)

Kuva Pohjolan Työn arkisto.

Talousneuvos Väinö Huotari kotinsa parvekkeella v. 1991.

Väinö Huotari syntyi puusepän poikana 27.12.1896 Helsingissä, mutta muutti vanhempiensa mukana 1906 äidin kotikaupunkiin Ouluun, jossa hän asui seuraavat 91 vuotta eli kuolemaansa asti Tuiran kaupunginosassa. Ensimmäiset kosketuksensa työväenliikkeeseen hän sai jo Helsingissä Kallion kaupunginosassa myydessään poikasena Työmies -lehteä Siitasaarella ja linjoilla.

Koulunkäyntinsä päätettyään Väinö Huotari pääsi vuonna 1912 töihin rautatien konepajalle. Rautatieläisiin hän kuului myös joutuessaan mukaan kansalaissotaan ja Oulun taisteluihin helmikuussa 1918. Huotari oli periaatteessa aseellista toimintaa vastaan, mutta tositalanteen tullen solidaarisesti rivissä muiden työväenluokan miesten mukana. Jopa punakaartilaiseksi hän oli poikkeuksellisen kokematon sotilas, mukaan toimintaan Huotari meni vasta lauantaina 2.2.1918. "Sittehan se alko lauantaina sitte siinä työväentalolla. Silloin minäkin vasta menin sinne työväentalolle oikein ja tuli sitte jäätyäkin" Väinö Huotari muisteli 68 vuotta myöhemmin. Työväentalolla jaettiin venäläisiltä saatuja kivääreitä, joiden

kanssa lähdettiin valtaamaan suojeluskunnan hallussaan pitämää lääninhallituksen rakennusta, vaikka vain muutama punakaartilainen osasi edes purkaa kiväärin lukon. Lääninhallitus pysyi kuitenkin valkoisten hallussa ja koti-ikävää tunteneet punakaartilaiset pääsivät yöksi kotiinsa nukumaan.

Seuraavana aamuna Huotari tovereineen - kullakin 20 patruunaa taskussaan - joutui etulinjaan Kajaanin maantien suunnassa (nykyisten Raksilan markettien paikalla) torjumaan valkoisten hyökkäystä. "Sitä mentiin leikkisottaan", Väinö Huotari kuvaili punakaartilaisten taisteluhenkä. Yhtä kuvaavaa suhtautumiselle oli tapa, jolla joukkueen johtaja varoitteli pihojen kautta taisteluun hiipineitä miehiään: "Varokaa pojat ettette ihmisten aitoja säre!"

Itse taistelussa Huotari ei ehtinyt ampua laukaustakaan, hän kun joutui hakemaan kelkan Jooseppi Suonperän talosta voidakseen kuljettaa haavoittuneen toverinsa Heikkisen Lassin hoitoon. Kelkan hakumatkalla Huotariinkin osui, mutta luoti pysähtyi oikeassa povitaskussa olleeseen lompakkoon ja kirjaan. Punaisten sidontapaikka olisi ollut Rautatienkadulla, mutta Huotari ja mukaan lähtenyt Niilo Rantala veivätkin haavoittuneen erehdyksessä valkoisten sidontapaikkaan Seurahuoneelle. Pian tultiin kyselemään mitä miehiä haavoittuneen saattajat olivat. Rehelliistä vastausta "punakaartilaisia!" seurasi tietenkin pidätys ja passitus lukkojen taakse lääninhallituksen kellariin.

Muitakin pidätettyjä (kuten Yrjö Kallinen) kerättiin samaan paikkaan. Vangeille ei annettu ruokaa päiväkausiiin. Peloteltiin vain, ettei kannata antaa, kun kaikki ammutaan kumminkin. Vasta torstaina eli viidentenä päivänä vangit saivat kauralientä ja leipää. Maaliskuussa vangit siirrettiin Raatin saarelle perustettuun punavankileiriin, jossa oli enimmillään n. 900 vankia. Vaikka Raatin leirissä ei vankeja teloitettu ja pieksetty yhtä mielivaltaisesti kuin Etelä-Suomen suurilla vankileireillä, siellä oli ruoasta yhtä kova puute kuin muuallakin. Lisäksi oululaiset punikit joutuivat vangiksi Etelä-Suomen tovereitaan aiemmin ja olivat olleet jo kolme kuukautta vangeina siinä vaiheessa, kun punakaartilaisten pääjoukot antautuivat.

Väinö Huotari selvisi vankileiriltä hengissä ja pääsi elokuussa 1918 eh-

hellinen tieto, että tilanne Oulussa olisi jo ratkennut; Vöyrin I. komppania lähetettiin siksi sieltä Kristiinankaupunkiin. Miehiä sekä neljä venäläisiltä Ilmajoella vallattua tykkiä saatiin kuitenkin Seinäjoelta mukaan. Kun Kauhavalta otettiin edelleen mukaan noin sata miestä, koko joukko oli jo kasvanut noin 400:aan. Aamulla 31.1. ruokailtiin juuri vallatussa Kokkolassa. Sieltä saatiin 130 uutta miestä sekä suuresta sota-saaliista 600 kivääriä ja 6 konekivääriä; eversti Nenonen ilmoittautui retkikunnan tykistöupseeriksi.

Kokkolassa asetettiin junan eteen tunnustelijaksi erityinen veturi ja sille miehistövaunu. Kun saatiin tietää kahdesta Oulusta etelään lähteneestä Kallisen veturista, ajettiin iltapäivällä 31.1. pohjoiseen tavallaan kilpaa niiden kanssa.

Kohtaus tapahtuisi Ylivieskassa. Sitä ennen punaisten veturit kuitenkin kääntyivät takaisin pohjoiseen rikottuaan vähän rataa Lapin - eli Raahan risteysaseman - eteläpuolella. Illalla 31.1. avustusretkikunnan juna oli jo Ruukissa, jonka miehityksen yhteydessä tavattiin Kallinen ja aloitettiin siten em. neuvottelut Oulun punaisten kanssa.

Kun 1. helmikuuta oltiin pysähdyksissä Ruukin asemalla, eversti Tunzelman von Adlerflug lähetti junalla Vöyrin sotakoulun 2. komppanian valtaamaan Raahan. Siellä olevat venäläiset, noin 230 miestä, antautuivat ensi rynnäköllä. Valtaus sujui ilman tappioita. Sota-saaliiksi saatiin mm. 250 kivääriä. Samalla tulevan Oulun operaation vasen sivusta tuli varmistetuksi. Illalla palattiin Ruukkiin.

Kun eversti Tunzelmanille Ruukissa selvisivät Oulun voimasuhteet (avustusretkikunnalla oli noin 700 miestä, Oulun suojeluskunnalla noin 300, Oulun ympäristöpitäjistä vahvistetulla punakaartilla noin 600 ja venäläisillä noin 1200 miestä), hän pysähtyi paikalleen ja pyysi aamulla 2.2. lisäjoukkoja. Tällöin Mannerheim lähetti paikalle esikuntapäällikönsä, ratsumestari Hannes Ignatiuksen, jonka tuli ottaa komento ja viedä operaatio nopeaan loppuun. Huhu valkoisten suorittamasta Oulun valtaukselta levisi jo maassa. Ignatiuksella oli mukanaan vielä 200 Kokkolan suojeluskuntalaista, 200 varakivääriä ja 6 konekivääriä, joille oli harjaantunut miehistö.

Tässä vaiheessa eräät Kempeleen suojeluskuntalaiset räjäyttivät oma-aloitteisesti radan noin 14 km Oulun etelä-

donalaiseen vankeuteen. Vanha sanonta "mikä ei tapa, se vahvistaa" piti hänen kohdallaan paikkansa, tuskin kovin moni punavanki eli yli 100-vuotiaaksi. Katkeruutta hän ei tuntenut vankeutensa takia myöhemmin. Kohtelu oli ankaraa, mutta pääosin asiallista. Erityisen tunnustuksen Väinö Huotari antoi vankileirin johtaja Thoménille ja suojeluskunnan päällikkö Weckmanille. Molemmat olivat Huotarin todistuksen mukaan inhimillisiä miehiä eivätkä he antaneet valtaa voittajien keskuudessa veljoneelle kostonhengelle.

Rauhan tultua Väinö Huotari harkitsi Amerikkaan muuttamista, kävipä jo pyytämässä virkatodistuksenkin muuttoa varten. Aikomus meni myttyyn, kun pappi kirjoitti virkatodistukseen ammatiksi "entinen kuritushuonevanki", vaikkei todistuksen hakija ollut kuritushuoneessa koskaan ollutkaan. Eikä teksti muuttunut vastalauseista huolimatta, "minkä kirjoitin, sen kirjoitin" oli pappi todennut kuin Pontius Pilatus konsanaan. Moiseen asiakaspalveluun suivaantunut Väinö Huotari päätti erota saman tien kirkosta. Pappi oli siitä hätäntynyt, että ei kai nyt tämän takia? Huotari toimi juuri saamansa käytösmallin mukaisesti eikä suostunut peruuttamaan eropäätöstään.

Oltuaan muutaman vuoden töissä kenkätehtaalla Huotari siirtyi 1926 Oulun Osuuskaupan palvelukseen. Toimitusjohtaja Otto Karhi kutsui hänet parin vuoden kuluttua Osuuskaupan maatalousosaston hoitajaksi, vaikka kaupunkilaispoika ei oikein alaa omakseen tuntenutkaan. Osuuskauppakoulun ja itseopiskelun kautta hänestä kuitenkin kehittyi asiakkaiden luottamuksen herättänyt ammattilainen.

Oulun Työväenyhdistyksen säästökassan hallituksen jäseneksi Huotari valittiin jo 1923. Lapualaisvuosina työväenyhdistys lakkautettiin komunistijohtoisena ja säästökassan jäsenten vähäiset varat pelastettiin vuonna 1932 perustettuun Oulun Työväen Säästöpankkiin. Väinö Huotari kuului pankin perustajiin ja tuli sen isännäksi ja hallituksen jäseneksi heti perustamisesta alkaen. Vuonna 1939 hänet valittiin hallituksen puheenjohtajaksi ja tämän luottamustehtävänsä Huotari jätti vasta 1967 täytettyään 70 vuotta. Eino Lyytisen kirjoittamassa 75-vuotishistoriassa "Työväenpankki STS ja sen edeltäjät 1909-1984" Väinö Huotari mainitaan useamman kerran ja sivulla 387 todetaan aiheellisesti: "Huotarin ansiot OTS:n kehittämässä 2. maailmansodan jälkeen ovat merkittävät."

Ansoistaan osuuskauppa- ja pankkialalla Väinö Huotarille myönnettiin talousneuvoksen arvonimi.

Vaikka Väinö Huotari oli itse vähätteli rooliaan ja osallistumistaan ("minä oon vaan tämmönen rivimies aina ollu, en minä ollut erikoisemmissa luottamustoimissa missään"), oli hän monien lauta- ja johtokuntien lisäksi runsaan vuoden ajan myös Oulun kaupunginvaltuuston jäsen. Valtuustoura päättyi lyhyeen, kun Sosialistisen Työväen ja Pienviljelijäin Puolueen valtuutettuna ollut Huotari joutui tovereineen eroamaan valtuustosta 5.8.1930. Kyseisen puolueen katsottiin jatkavan aiemmin lakkautettujen Suomen Sosialistisen Työväenpuolueen ja Suomen Työväenpuolueen valtiopetoksellista toimintaa. Myös työväenopistoa ja Tuiran Yhteiskoulua (sittemmin Merikosken lukio ja yläaste) hän oli perustamassa. Jälkimmäisen koulun oppilaat saavat yhä opinnoilleen tukea ja kannustetta Väinö Huotarin nimeä kantavasta stipendirahastosta.

Väinö Huotari oli koko elämänsä ajan aktiivinen osallistuja. Tosin elämänsä loppuaikoina hän joutui toteamaan ikäistensä keskustelutovereidensä kadonneen merkillisellä tavalla. Oman fyysisen ja henkisen kuntonsa Väinö Huotari säilytti loppuun saakka. Allekirjoittanut haastatteli 7.3.1986 tuolloin 89-vuotiaasta veteraania punavankimuistomerkkiin liittyvää selvitystä silmälläpitäen. Puhetta kertyi nauhalle melkein kaksi tuntia, vaikka haastateltava pyysi välillä sulkemaankin nauhurin, kaikkia muistojaan hän ei vielääkään halunnut dokumentoitavan. Haastattelun lopuksi Huotari kertoi Välimeren risteilystä, jolla hän oli ollut pari kuukautta aiemmin. Eräässä illanvietossa risteilyn osanottajat olivat esittäneet ohjelmaa ja Väinö Huotari kertoi tanssineensa siellä ripaskaa. Ilmeisesti ilmeeni oli hivenen skeptinen, sillä haastateltava heittäytyi saman tien istualleen olohuoneen lattialle ja näytti kuinka ripaskaa tanssitaan. Pakkohan se oli uskoa.

Pari viikkoa myöhemmin Väinö Huotari sattui kävelemään kadulla vastaan. Pidin itsestään selvänä, ettei vanha mies minua enää muista, olimmekohan tavanneet vain kerran. Vaan eikö mitä! Reilun kymmenen metrin etäisyydeltä Väinö Huotari huomasi minut, nosti sormensa ylös ja käveli eteeni: "No terve! Kuuleppa, siitä punavankileiristä minun piti vielä kertoa semmonen asia, mitä en silloin muistanu, että..."

Eero Ylitalo

puolella, etteivät punaiset ja venäläiset pääsisi avustusretkikunnan kimppuun. Tämä hyvää tarkoittava työ oli kuitenkin vahinko, sillä se esti avustusretkikuntaa tulemasta junalla avuksi Ouluun illalla 2.2., kun taistelut kaupungissa olivat jo alkaneet. Joukot joutuivat marssimaan viimeiset 14 km pimeässä saapuen kaupungin eteläpuolelle vasta illalla. Johto määräsi ne yöpymään Kiviniemen kylään, josta ratkaiseva hyökkäys aloitettiin aamulla 3. helmikuuta. Junan ja hevosten puutteesta saatiin Ouluun vain kaksi tykkiä.

Oulun ratkaisutaistelu 3.2. 1918

Ignatiuksen käytössä olevat voimat, noin 1600 miestä, 2 tykkiä ja 14 konekivääriä

olivat miehistön osalta jo lähes tasaveroiset vastustajan kanssa, mutta tykistön osalta voimakkaammat. Kysymystä herätti, pystyttäisiinkö vähän koulutetulla voimalla suorittamaan vaativa Oulun valtausoperaatio.

Koska tykeiltä puuttuivat laitteet epäsuoraan ammuntaan, niitä oli käytettävä suorasuuntauksella ja nimenomaan tärkeää maalia, kasarmia vastaan. Keksiittiin, että Oulujoen pohjoispuolen törmältä voitaisiin parhaiten ampua kasarmeille. Nenosen tykistö lähti kiertolenkilleen jo yöllä ja sitä suojasi jepualaislahialainen suojaosasto n. 100 miehen ja kuuden konekiväärin kanssa.

Kapteeni Tiaisen osaston vaasalaiset joukot etenivät pohjoiseen hautausmaahan seudulle rautatien itäpuolta kiertäen asema-alueen. Vöyrin koulun 2.

komppanian oli jääkäri Petreliuksen johdolla hyökättävä Oulun tasankojen yli radan länsipuolta ja pyrittävä valtaamaan keskeinen työväentalo.

Pääjoukon oli edettävä kaupunkiin Limingan maantietä ja sen jälkeen kaupungin länsilaitaa myöten. Sitä johtaisi Ignatius itse, reservi seurasi eversti Tunzelmanin johdolla. Joukkoina olivat kauhavalaiset, pietarsaarelaiset ja kalajokiset ja monen muun retken varrella apujoukkoon liittyneen pienemmän pitäjän suojeluskunnat. Pari ambulanssia seurasi taistelujoiden mukana. Liikkeelle lähtö tapahtui kaikkialla jalkaväen osalta klo 8 aamulla, tarvittaessa ketjuki levittäytyen.

Nenosen toinen tykki, joka oli joen puolella Laanilan kylän Ala-Yrjänäisen talossa, aloitti sovitusti klo 9 tulituksen

Kuva Aili Tirkkosen kokoelmista.

Oulun lyseon edustalta. Tuhoutunut Merikoulu ja vaurioitunut lyseon voimistelusalin katto.

– itsenäisen Suomen tykistön ensimmäiset tykinlaukaukset. Ne tavoittivat hyvin maalin, ja kasarmialueelta kohosivat korkeat savupatsaat osumien merkkeinä. Pommitus jatkui harvakseltaan pitkin päivää. Venäläiset pysyivät silti kasarmissaan. Punaisille suoritettujen suurten aseluovutusten vuoksi, venäläisiä ei kuitenkaan voi pitää mitenkään täysin puolueettomina, vaikka he eivät kasarmien pääjoukoillaan osallistuneetkaan taisteluihin lukuunottamatta tammikuun 31. päivän aamua.

Pääjoukon Verner Labbart pietarsaarelaisineen ohjattiin nyt Kaupungin-
ojalta päin rautatieasemaa vastaan. Kun taisteluun sitoutuneet päävoimat eivät päässeet eteenpäin, Ignatius päätti keskelläpäivällä vetää kaikki reservinsä apuun. Reservi saapui juosten kaupungin reunaan ja selvisi ihmeen pienin tappiopin keskustassa sijaitsevalle ns. palotontille levittäytyen siitä länteen merenrantaan asti. Monet vangit sijoitettiin erääseen elokuvateatteriin vartioinnin helpottamiseksi.

Ankarin taistelu käytiin työväentalosta, jonka viereisiin sepelikasoihin oli ennalta valmistettu punaisille hyviä ase-
mia. Edessä ollut avoin kenttä antoi hyvät mahdollisuudet puolustajan tullelle. Vaikka valkoisilla oli useita konekivääreitä, punaiset tarkka-ampujat kaatoivat niiltä monia miehistöjä. Taistelu juuttui täällä moneksi tunniksi paikalleen ja oli molemmin puolin hermoja raastavaa. Sen sijaan Heikan osasto valtasi ankarasti taistellen nopealla rynnäköllä hautausmaan ja Intiönkankaan. Lopulta se sai yhteyden lääninhallituksen valkoisiin puolustajiin.

Rautatieaseman valtasivat lopulta Tiaisen ja Labbartin osastot yhdessä. Taistelut käytiin lopuksi vaunu vaunulta, ja vasta hautausmaalta vedetyt valkoiset lisäjoukot ratkaisivat rautatieaseman omistuksen. Vankeja saatiin täällä noin 25. Asemalta voitiin ampua konekiväärillä myös työväentalon suuntaan, mikä pani sen puolustajat entistä ahtaammalle. Lopulta työväentaloa ammuttiin konekivääreillä viideltä eri

suunnalta. Se johti valkoisen lipun nostamiseen klo 15.10, mitä hallituksen joukot hurraten katselivat. Antautuneet päälliköt vietiin lääninvankilaan, mutta n. 600:een nouseva miehistö sijoitettiin raatihuoneen viereiselle kansakoululle.

Oulun lääkärit olivat jo 31.1. omaaloitteisesti perustaneet Seurahuoneelle – siis nykyiselle kaupungintalolle – kenttäsairaalan, joka ennakoilta ilmoitti hoitavansa kaikkien osapuolten haavoittuneita. Kenttäsairaala, lääninsairaala ja Diakonissalaitos olivat valtauspäivänä vilkkaassa käytössä. Oulun lääkärin ja sairaanhoitajien humanitaarinen toiminta taistelupäivänä sai jo silloin paljon tunnustusta. Muistellaan esim., kuinka diakonissat hakivat rohkeasti kesken taistelun Albertinkadun päästä haavoittuneita hoitoon.

Oulun punaiset oli nyt voitettu, mutta venäläiset olivat vielä Raatissa ja isolla kasarmilla.

Klo 15.30 em. Heikan osasto ryntäsi Linnansaarelle ja alkoi konekivääreillä ahdistaa Raattia. Suojeluskunta-

osastoja syöksyi ketjussa saarelle ja ankara taistelu raivosi vielä hetken aikaa, ennen kuin sikäläiset punaiset ja heitä kannattaneet matruusit uudelleen antautuivat. Heidät jätettiin aseiden riisunnan jälkeen majoituspaikkoihinsa.

Koska joukot tarvitsivat jo kipeästi sekä lepoa että ruokaa ja pimeys alkoi laskeutua, Ignatius päätti hoitaa kasarmi-alueen neuvottelumenetelmällä. Venäläiset eivät halunneet neuvotella vielä punakaartin antauduttuaan, mutta lähettivät klo 18 lähetystön lääninhallituksen antautumisehdoista sopimaan. Myös kasarmin venäläisiltä vaadittiin edelleen ehdotonta antautumista. Lähetystö palasi kasarmille, mutta pyysi pian aselepoa klo 22:een asti. Pidettyään kokouksen he lähettivät klo 23 kirjallisen ilmoituksen antautumisestaan. Venäläiset jäivät asumaan vartioketjulla eristettyihin kasarmeihin. Aseita haettiin pois kasarmilta kokonaista 23 hevoskuormallista. Venäläisiä vankeja oli tässä vaiheessa noin 1100 ja punakaartilaisia vankeja noin 800. Sotasaaliiksi saatiin mm. yli 2000 kivääriä ja 10 konekivääriä, jotka tulivat pian hyvään tarpeeseen Etelä-Suomen taisteluissa.

Jälkipohdintoja

Oulun taistelut olivat varsin veriset, vaikka ne kestivät vain vuorokauden, ilta 2.2. iltaan 3.2.

Hyökkääjä menettää normaalisti aina enemmän väkeä kuin puolustaja. Näin kävi Oulussakin, pahimmat menetykset tulivat hallituksen joukkojen osalle. Vapauden lunnaat olivat raskaat, vaikka ne jakautuivatkin lähes koko Pohjanmaalle. Hallituksen joukoista kaatui 33 ja haavoittui 34 miestä. Punaisten joukoista kaatui 26 ja haavoittui ainakin 26 miestä. Siviilejä kuoli kahdeksan ja haavoittui 11 henkilöä. Sivussa pysytelleet venäläiset pääsivät vähimmällä, yhdellä kaatuneella ja kahdeksalla haavoittuneella.

Kompromissi, jota Kallinen idealistisesti ajoi, ei koko maan mittakaavassa olisi taannut hallituksen auktoriteettia. Ymmärtää kyllä, miksi siihen ei yhdellä

paikkakunnalla voitu suostua. Tietäen lopputuloksen voisi myös sanoa, ettei punaisten kansannousu kannattanut. Jyrkät ainekset veivät lopulta koko ryhmänsä onnettomuuteen. Sitä punaiset eivät kuitenkaan ennakoita voineet aavistaa.

Strategisesti Oulun tapaukset ratkaisivat koko Pohjois-Suomen kohtalon. Kemissä venäläiset olivat luovuttaneet aseensa jo 29.1., mutta suojeluskunta joutui aluksi vetäytymään Rovaniemelle punakaartin tieltä. Kemin punakaarti yritti turhaan lähteä Ouluun, mutta Oulun tappion takia se hajaantui pakosalle jo 3.2. Sen jälkeen Tervolasta etenevät suojeluskuntalaiset valtasivat verisen taistelun jälkeen Tornion 6.2. Taistelu oli kuitenkin paljon pienempi kuin Oulussa. Näin reitti Ruotsiin oli lopullisesti avattu. Pienemmällä Pohjois-Suomen paikkakunnilla vastarintaa ei enää esiintynyt. Vaasan hallituksella oli Oulun ja Tornion voittojen jälkeen kiistaton suvereniteetti Utsjoelta Vilppulaan asti.

Oulun traagisia tapauksia jossain määrin lievittää se, että niiden jälkiselvittelyt hoidettiin asiallisesti. Kasarmeille aseettomina jätetyt venäläiset viettivät siellä aikaansa kotimaahansa pääsyä odottaen, mikä ei kuitenkaan onnistunut ennenkuin vasta sodan jälkeen. Oulun Raatinsaareissa sijainneessa vankileirissä, jossa siis säilytettiin pääasiassa punaisia, kuoli Jaakko Paavolaisen mukaan 883 vangista vain 23 eli 2,6 %. Suomen kymmenistä vankileireistä se oli Vaasan leirin jälkeen toiseksi paras tulos, lähes siviilielämän luokkaa tuona vaikeana kulkutautiaikana. Raatin vankileiri voitiin sulkea jo elokuulla 1918.

Ajankuvia vuoden 1918 sodasta

Veteraanit muistelevat

”Kovaa elämää se oli”

Saimi Heinonen syntyi 9.7.1908 Paavolassa. Hän muutti Ouluun pian syntymänsä jälkeen. Talvisodan aikana Heinonen oli evakossa Ruotsin Skellefteåssa. Jatkosodan ajan Saimi Heinonen työskenteli Sotasairaala 32:ssa Oulussa. Heinosen tytär oli jatkosodan aikana sotalapsena Ruotsissa. Haastattelu on tehty 7.3. 2001

” No se oli niin kamalaa, mää muistan ku ammuttiin, ja justii tuo puhelinlaitos palo. Se oli hirvee roihu. Oulun puhelinlaitos palo sillon. Sen mää muistan kun niitä ruumiita kuletettiin semmosella reellä, josa oli semmoset laiat. Nii niitä (ruumiita) oli valtavasti. –Ja sitte me asuttiin siellä Heinäpäässä ja kuulat rapisi. Siinä on ollu se Oulun seurahuone vai mikä se on se kapakka. Niin ne kuulat rapisi seinään. Meijän seiiniinki. Äiti komensi lapset pöydän alle. – En mää tiä isää oliko se niissä sotahommissa vai missä se oli. Sillä kertaa minä en tiä, missä isä oli. Se oli vähä semmosta aikaa, että se oli nii hajanaista.

Minä en muista yhtään, että yleensä ne(vanhemmat) ei puhuneet mittään nuista asioista meille lapsille. Yleensä ne ei puhunu mittään politiikasta eikä yleensä mistään ikävistä asioista lapsille. Vaikka kovaa se elämä oli.”

Tulen loimussa

Atte Kalajoki syntyi 24.7.1914 Oulussa. Hän liittyi suojeluskuntaan 16-vuotiaana. Talvisodan aikana Kalajoki toimi Mannerheimin turvamiehenä. Välirauhan aikana Kalajoki suoritti asepalveluksen Riihimäellä. Jatkosodan aikana Kalajoki palveli aluksi Viestipataljoona 31:ssä, kunnes sai siirron entiseen tehtäväänsä Mannerheimin turvamieheksi. Haastattelu on tehty 6.7. 2000.

”Minun ensimmäiset ajoitettavissa olevat muistoni liittyvät juuri Oulun sodan syttymiseen. Eli minä olin talvella -18 noin kolmen ja puolen vuoden ikäinen. –Minä muistan tosiaan siis ja se on ajoitettavissa toiseen päivään helmikuuta -18. –Meillä oli se huoneisto sillä tavalla että se on läpi talon, toinen puoli on siellä Plaanaojan puolella ja siihen aikaanhan siitä näkyi yli puutalojen, kirkon torniin ja kaikki muu komeasti. Huomasin, että Plaanaojaa pitkin ryömii keskustaan päin tai sinne kaupungintalon – silloisen Seurahuoneen suuntaan joukko miehiä, kiväärimiehiä ja sitten jäljestä päin on selvinnyt, että se oli juuri se hetki, jollonka punaset lähtivät Kakaravaaralta valloittamaan lääninhallitusta, lyseota ja maanmittauskonttoria, johon siis valkoisten sittemmin muodostama suojeluskunta oli vetäytynyt.

Ja samana iltana venäläinen Raatissa majaillut matruusi heitti sen pomminsa puhelinkeskukseen, joka oli suunnilleen siinä nykyisen Kolmion alapuolella Plaanaojan varressa ja siitä syttyi se tulipalo, joka sitten poltti koko sen korttelin ja turmeli osan lyseon voimistelusalin irrallaan olevaa rakennusta. –Silloin pelättiin myöskin ikkunoihin ampumista. Minä muistan, että minä yhtäkkiä näin, että kirkko palaa – tai siis se oli minun mielikuvani, koska siis sittemmin selvisi joskus aikuisena, että kysymyksessä oli vain se tulen loimu, joka meni Franzénin puiston yli ja valaisi koko kirkon tornin. Ja ilmeisesti samana iltana minä muistan semmosen tilanteen, että isäni tuli iltamyöhällä kotia jonkunlaiseen suojeluskuntaunivormuun pukeutuneena kivääri mukanaan ja äiti laittoi keittiössä hänelle jotain evästä, mutta ei sytyttänyt sähköjä ollenkaan vaan pisti kynttilän pöydän alle. Isä oli saanut tehtäväkseen toimia jonkunnäkösenä korpraalina maanmittauskonttorissa, joka oli varsinaisesti hänen työpaikkansakin. Nämä muistot liittyvät siis siihen sodan alkamiseen.”

”Isä haki äitinsä ja sisarensa meille”

Kaarlo Kovero syntyi 18.7.1913 Raahessa, mutta hän muutti Ouluun jo 4-vuotiaana. Talvisodassa Kovero toimi Kenttätykistörykmentti 9:n ensimmäisen patteriston adjutantina. Jatkosodassa hän toimi Kenttätykistörykmentti 16:ssa toisessa patteristossa. Jatkosodan jälkeen Kovero osallistui Lapin sotaan ja oli mukana mm. Tornion maihinnousussa. Haastattelu on tehty 21.7. 2000.

”Asuimme Torikatu 34 puutalossa ja muistan tuolta ajalta joitakin juttuja. Mieleen on jäänyt se, että taivas punotti ja sitten myöhemmin ilmeni että se johtu siitä, että kaupungin puhelinlaitos palo nykyisen Kolmion paikalla. Meillä oli perheen lisäksi isällä äitinsä ja sisarensa, jotka asuivat lähellä asemaa ja isäni ilmeisesti katsoi, että tämä heidän asuinpaikkansa on jossakin määrin vaarallisempi kuin meillä siellä Torikadun varrella, koska työväentalo oli siinä aika lähellä. Ja näin minä muistan, että isä kävi hake-massa äitinsä ja sisarensa meille. Ja he olivat joutuneet sitten välillä suojautumaan ilmeisesti harhaluodeilta. Siellä meillä kotona Torikadun varrella sitten varauduttiin siihen, että jos on pakko, niin voidaan siirtyä kellariin, jossa olis turvallisempi ku maan tasalla. Ja sinne varustettiin jonkun verran elintarvikkeitakin ja myöskin mammalle laveri, jossa vois olla pitkällään. Tätä suojaa ei kuitenkaan tarvinnut käyttää. Se osoittautu vaan varotoimenpiteeksi. Meijän taloa vastapäätä siinä Albertinkadulla oli semmonen isohko ulkohuonerakennus, olisko ollu paja tai muu. Muistan, että sieltä kuljetettiin sitten Oulun taistelujen päättymisen jälkeen punakaartilaisia. Elokuvateatteri Kino toimi punavankien kokoa-mispaikkana. Sitten jäi mieleen myöskin se tai jälkeenpäin olen

kuullu, että tarkoitus oli punakaartilaisilla polttaa kaupunkia laajemmastiki. Ja heitettiin palopommi silloisen Snellmanin talon ikkunasta sisälle. Pommi kuitenkin räjähti, mutta ei siitä tullut tulipaloa. Jälkeenpäin kerrotaan, että kasarmilla joku venäläinen sotilas oli purkanut näitä palopommeja, niin että ne eivät toimineet sitten sillä tavalla ku oli tarkoitus ja näin säästyttiin suurilta tulipaloilta. Raatinsaaresta mulla on sellainen kuva, että isä ois jossakin vaiheessa joutunut suorittamaan jonkunlaista vartiopalvelusta, ja hän ois helläluontosena vienyt näille vangeille leipää tai muuta.”

”Kun vähäki toisitte leipää ja silahkan”

Antti Niemelä syntyi 3.3.1913 Rantsilassa. Muutto Ouluun tapahtui vuonna 1924. Talvi- ja jatkosodan aikana Niemelä työskenteli Oulussa Puolustuslaitoksen palveluksessa rakennus- ja remontointitöissä. Jatkosodan aikana Niemelä toimi myös toisessa Tienhoitokomppaniassa lähinnä autonkuljettajana. Haastattelu on tehty 24.8. 2000.

”Sillon minä ensi kerran tulin äitin matkasa Ouluun. Sillä oli serkku tuolla Tuiran puolella, siellä jossa on se Bio Kuohu, sitä vastapäätä oli sen talo. Niin sillon näin sen kun oli se kapina loppunu, tuossa Raatissa oli se vankileiri. Siinä Raatin kentällä, siinä mikä nyt on se tanssipaiikka Kuusisaari, siinä oli semmonen pitkä vankileiri ja siellä oli vankeja. Siviili-ihimisiä ne oli vaan, niillä oli aitaus ympärillä ja siinä vahit. Sillon kun oli suojeluskunta justiin perustettu, niin niitä suojeluskuntalaisia oli joka paikassa ja ne oli niissä suojeluskunnan pukkeissa. Ja minä muistan kun ne kierti aamupäivällä vankileirin sisällä ne vangit. Vartija siellä kansa käveli. Ne laulo sitä ”Pieni Suomen kansa se katkoi kahleitansa, kun kärsimysten maljat ne kukkuralla on”. Me serkkupojan kansa kuunneltiin aijan ravosta. Sillä (serkkupojalla) oli tuttuja siellä aijan takana ja se (tuttava) oli laittanu sanna, että kun vähäki toisitte leipää ja silahkan tai jotakin. Ja siitä aijan ravosta se anto jotaki, pisti sille. Se oli niin salasta, että se vartija ei saanu nähä. Ja se pani povveensa sen, ruokatavaraa se oli. Vaan sen minä muistan, kun me kuunneltiin ja vahattiin siinä, niin laulatettiin niillä kun ne käveli ja kierti, ne keskenään laulo sitä sammaa laulua. Se oli ensimmäinen kerta, kun kävin siellä Tuiran puolella. Me olimme viikon melekeen siellä.”

Kirjeiden kertomaa

”Älkää nyt enää pitäkö pikkupoikana”

Armas Kolströmin kirje kotiin
Oulun taisteluista 1918

”Oulussa 6 pnä helmik. 18.

Rakkaat vanhempani!

Sydämelliset terveiset täältä taistelujen ja veljesvihan tantereelta. Pitkä aika on siitä kun viimeksi kirjoitin ja vielä suurempi on se tapahtumien määrä, joita sillä aikaa on tapahtunut. Huhuina tietysti

olette näistä kuulleet, näistä taisteluista, jotka ovat suurimpia tällä kaudella Suomessa. Niin kuin näette, terveenä ja haavoittumattomana olen säilynyt näissä kahakoissa, joihin minäkin rauhaa, vapautta ja isänmaata rakastavana olen ollut velvoitettu ottamaan osaa. Voi, kuinka paljon kamalaa ja kuinka paljon ilahduttavaa urhollisuuden suhteen olisi minulla kerrottavana. Kerron kuitenkin nyt pääpiirteissään nämä tapahtumat sekaantumatta yksityiskohtiin.

Niin kuin muuallakin Suomessa on porvarien ja sosialistien välit olleet huonoja, jopa niin huonoja, että on ollut kahakoita. Niistä kuitenkin näytimme täällä Oulussa säilyvän, sillä niin tyyntä se oli. Mutta se oli tyyntä myrskyn edellä, myrskyn, joka puhkesi viimein raivoonsa haukaten aaltoihinsa paljon.

Keskiviikkona myrsky puhkesi. Edellisenä yönä oli tullut jonkun verran liminkalaisia apuun Oulun suojeluskunnalle. Tarkoitus oli riisua sotilaat aseista ja aamulla keskiviikkona ennen kello 1/2 8 osa niistä riisuttiinkin nimittäin maneesissa ja Fabritiuksen talossa olevat yhteensä noin 50 - 60 ryssää. Aseita saatiin noin kaksisensataa kivääriä ja 30 000 patruunaa. Mutta vielä oli pääpaikka valtaamatta, isokasarmi, siellä oli jokunen sata ryssää. Muut paikat oli ehditty vallata ennen 1/2 8 ja kun me olimme menossa kouluun ja lääninhallituksessa oli sellainen meteli, aseita kannettiin ja komennettiin, niin emme tietysti mekään menty kouluun vaan lääninhallitukselle. Lääninhallituksella jo tätä ennen olin ollut kerran vahdissa, etteivät punaset pääsisi sitä valtaamaan. Siellä olimme kuin kotona, kulimme kivärit kädessä huoneesta huoneeseen. Siinä kahdeksan tienoissa, kun minäkin olin jo lääninhallituksella lähettivät osan Oulun ja Limingan suojeluskunnan kanssa valtaamaan kasarmia. Minä lyöttäydyin mukaan, samoinkuin useita muitakin koululaisia. Mutta sotilaat olivatkin siellä väijyksissä ja alkoivat ampua meitä. Meillä ei auttanut kuin heittäytyä maahan ja ruveta ampumaan. Annoin sitä minäkin tulla. Meillä oli viisi kertaa laukeavat japanilaiset kivärit Saksasta ja edellisistä kasarmeista saatuja. Sotilaat olivat piilopaikoissa ja meitäkin oli vähä, niin täytyi meidän perääntyä. Perääntyminen oli kaikista pahinta. Siinä kun täytyi mennä kappaleen matkaa aukeata. Kuulat suhisivat vain ympärillä minunkin juostessa. Kyllä se tuntui ilkeältä ouvoksesta. Siinä se oli minun ensimmäinen tulikasteeni. Jokunen suojeluskuntalainen haavoittui. Onneksi ei minuun sattunut. Nyt sitä on jo tottunut kuuliin ja ampumiseen, ettei niistä välitä mitään.

Kasarmihyökkäyksen jälkeen kului muutamia päiviä ilman punasten hyökkäystä. Punaset kyllä olivat vallanneet kaikki muut paikat kaupungilla. Meillä oli ainoastaan lääninhallitus. Sitä me ajoimmekin puolustaa viimeiseen mieheen. Paikka meillä oli edullinen, mutta miehiä vähän, ainoastaan 400 ja vain 200 miehellä oli kivärit. Jotavastoin punakaartilaisia oli 1000 ja kaikilla aseet ja lisäksi merisotilaat kuularuiskuineen (=konekivääri). Maasotilaat eivät vielä ehtineet ruveta ottamaan osaa niitä oli 1000 paikkeilla. Me olimme siis hyvin vaarassa, mutta varmat kumminkin voitosta. Varmuutta lisäsi apujoukkojen tulo, joita odotimme joka hetki. Miesten vähytten vuoksi oli vahtipalvelus hyvin ankaraa, että vuorokaudessa ei tullut kuin 2 tai 3 tuntia nukutuksi. Päivällä ehkä olisi ollut joskus aikaa, mutta ei siinä sakissa tullut nukutuksi. - - -

Niin kuin sanoin, olen kuulunut jo syksystä saakka suojeluskuntaan. Meillä on ollut saksanpoikia opettamassa. Ajatelkaa Jussi Väisänenkin, se josta puhutaan Vilkkunan kirjassa. Hänen kanssaan sain olla taistelussa ryssiä vastaan kasarmihyökkäyksessä. En olisi uskonut sitä kirjaa lukiessa, että hänen kanssaan saan olla missään tekemisissä. Mukavan näköinen, lyhykäinen poika. Oikein hauskalta tuntuu muuten. "Pikku Jussiksi" häntä aivan kutsutaan. Jämerästi hän ampuikin ja varmasti se oli hän joka ampui ne kaksi ryssää kasarmitaistelussa. Hän on nyt mennyt Waasan poikien kanssa Torniota tyhjentämään ryssistä. Jussi Väisänen se taisi olla hänen täysi nimensä. Eräs toinenkin saksanpoika Brun oli kerran meitä opettamassa. - Me olemme hyvinjärjestetty, aivan niin kuin sotaväki konsanaan ja tulemme me toimimaan niin kauan kuin vakinainen sotaväki tulee. Nyt tällä kahden viikon ajalla ei ole kuin yhden yön ollut kotona ja sängyssä nukkunut. Tämä on nyt toinen kerta kun olen käymässä. Olen jonku tunnin lomalla kello 8 alkaa vahtivuoroasemalla ja kestää se 4 tuntia. Siellä on meitä 18 poikaa. Me tarkastamme, ettei kukaan, jolla ei ole lupalappua Suojeluskunnan kansliasta saa liikkua. Aseina meillä on kiväri pistin ja toisella sapeli ja jollakin vielä prouningikin (= browning, pistooli). Lääninhallituksella on sitten kullakin plutonalla) oma huoneensa (Plutona = joukkue, johon kuuluu 40 miestä, toim. huom). Ruokasalissa me käymme syömässä ja kahvia juomassa, sitä saa niin paljon kun tahtoo. Asemalla toisen luokan ravintola on meidän käytettävänä. Siis reilua sotilaselämää. - - -

Olen kyllä yhtynyt tähän suojeluskuntaan luvattanne. Mutta tiedän, että ette tekään haluaisi sanoa pojaksenne sitä, joka ei uhraa itseänsä isänmaan edestä. Siis rohkeutta vain, älkää olko huolissani puolestani, kun pahin on jo mennyt ohi.

Kerron vielä pyhäillisestä taistelusta. Joku päivä meni rauhassa kasarmitaistelun jälkeen. Mutta pyhänä se viimeinkin jännitys lauskesi. Punakaartilaiset piirittivät lääninhallituksen noin 1000 miehen suuruisella joukolla. Saatuaan piiritysketjun valmiiksi alkoivat ampua. Kaikki me olimme ampuma-asennossa ikkunoitten äärisissä. Kuulia sateli kuin rakeita seiniin suhahtaen tuon tuostakin sisäänkin. Kyllä se ensin tuntui kamalalta, mutta viimein siihen tottui. Meillä oli kivirakennuksesta hyvä suoja ainoastaan pää oli vaarassa, kun piti ampua. Heti me vastasimme tuleen ja tuon tuostakin näkyi keljähävän joku punakaartilainen. Samaa ampumista jatkui läpi yön kaamean tulipalon loisteessa, joka sai alkunsa punakaartilaiden heittäämästä pommista. Meille se tulipalo oli suureksi hyödyksi. Saatoimme pitää kauas silmällä, ettei kukaan pääsyt heittämään pommia lääninhallitukseen. Tuon tuostakin oli rauhahallista, mutta jos vain vähäkin vilahti jossain syntyi aikamoinen pauke, sillä, joka ikkunasta laskettiin sitä kohti. Ei se tuntunut mukavalta kuularuiskun tasainen tatina tatta ta tata tata ta. Mutta nyt siihenkin on tottunut. Omituisen kylmäksi se tekee ihmisen tuo taistelu. Mekin kun ammuimme vuoron päältä yöllä, niin sitä nukahtikin siinä väliajalla. Huoneessa ei haavoittunut yhtään, vaikka oli usealtakin ohimon vierestä sipaissut, vaan kulkiessa lääninhallituksesta maanmittauskonttoriin ankarassa kuularuiskutulesa, haavoittui joitakin. Meitä meni sinne avuksi, kun merisoltut pakkasivat kovin hätyyttämään sitä.

Kyllä se oli kamala yö. Tulipalo oli aivan nurkassa, ja sen loimussa piti taistella. Oudostutti se hiukan kun tulipalo sai olla niin vapaana, ei siihen koskenut kukaan. Tuon tuostakin kuului ulkoa ääni: "Punanen risti", "Punanen risti". Silloin meillä sisällä kajahatti vastaan "Ei saa ampua, ei saa ampua". Ja äkkiä tuli kaamea hiljaisuus. Punanen risti korjasi haavoittuneet ja kuolleet. Sairaala oli susilassa. Meillä oli kanssa tottuneita sairaanhoitajia ja lääkäreitä. Alakerrassa oli Ambulanssi sairashuone. Tällaista kesti sitten maanantaipäivääkin. Sitä säesti vain kaupungin ulkoa päin kuuluvat kuularuiskut ja laukaukset. Ne olivat uljaat vaasalaiset, jotka hyökkäsivät kaupunkiin. Meille se rätinä kaikui voittona. Se rätinä tuntui suloiselta ja pelastavalta. Kyllä se oli vaikea hyökätä niillä outoon kaupunkiin kuulien sateleessa sieltä täältä tuntemattomista paikoista. Että hyökkäys oli ankara näkee siitäkin, kun kuulia on joka paikka täynnä asema-alueella ja verilätäkö tuon tuostakin. Mutta uljaat vaasalaisemme ne hyökkäsivät ja kaatuivat, mutta voiton he saavuttivatkin. Oi teitä te uljaat pojat, kuinka teitä voi kiittää. Useimpia päiviä ne viettivät meidän kanssa lääninhallituksella ja puhdistivat kaupunkia. - Niin viimeinkin saimme voiton. Sen ansio on ainoastaan heidän. Sanomalehdistä näätte tarkemmin valtauksista. En jaksa nyt enää kirjoittaa ja johan minä olenkin pääasiat kirjoittanut. - - -

Lähetäkää taas niitä jauhoja ja rahaa. Olen maksanut puolelta tammikuuta ja Isä antoi matkaan 100 markkaa. Jauhoja olen taas antanut tammik ja helmikuun osuudet, ja sitten, onko teillä brouvinkia, se olisi melkein välttämätön olla. Melkein kaikilla on. Voi, jos vain on, niin lähettäkää pian. Se on tarpeellinen, jos nuo aseet otetaan pois. Ei sitä tiedä kuka sitä haluaa kostaa ja jos ei olisi asetta, niin saavat tehdä mitä tahtovat. Älkää nyt enää pitäkö pikku-poikana, jolle ei asetta uskalla antaa, sellaiselle joka saanut jo tulikasteen.

No eipä muuta.

Sydämelliset terveiset teille kaikille kotona. Poikanne."

Toim. Erkki Hiilivirta.

Lähde: Kirjeitten kertomaa keväällä 1918, s. 11-14.

"Siellä ammutaan kamalasti"

Sylvi Tidströmin kirje serkulleen
Sylvi Junneliukselle Kemiin 20.2.1918.

"Sylvi kulta

Oli hyvin hauska kuulla Kemin tapahtumista, mutta en usko kuitenkaan, että siellä on ollut niin suuri taistelu kuin täällä. Ne rauhattomuudethan alkoivat jo viime kuun 30 pv. Olimme silloin aamulla koulussa niin kuin tavallista, mutta kello yhdeksän tuli sana, että kaikkien suojeluskuntalaisten piti lähteä pois koulusta vähäksi aikaa. Emme ensin oikein ymmärtäneet, minkä tähden he läksivät kesken kaiken, mutta seuraava välitunti antoi meille selityksen. Pyssyt paukkuivat aivan kuin käsiä olisi lyöty yhteen. Me saimme tietysti heti luvan siksi päivää ja seuraavan päivään

klo 1, mutta eihän siitä koulusta tullut silloinkaan mitään. Kaikki miesopettajat olivat suojeluskunnassa ja meillä oli Tinten tunnin sijasta saksankirjoitusta. Emme kuitenkaan päässeet pitkälle ennen kuin Sessa tuli ilmoittamaan, että kaikkien tuli mennä heti kotiin.

Ei tapahtunut mitään vielä sinä päivänä eikä vielä seuraavanakaan, jolloin kävin Lääninhallituksella viemässä Reinolle ruokaa, sillä kaikkien suojeluskuntalaisten piti olla siellä, ja papalle, joka oli Maanmittauskonttoorissa. Illalla oli kadut täynnä punakaartilaisia niin ettei uskaltanut liikkua missään. Juoksin kuitenkin kadun yli Anstenille ja luurasin paradinikkunasta, mutta säikähdin pahanpäiväisesti, kun huomasin heidän eteisessään punakaartilaisen. Juoksin tietysti pois. Sain kuulla seuraavana päivänä Sypältä, että se oli ollut vain heidän palvelijansa Aili, joka oli pukeutunut siksi päästäkseen kadulla liikkumaan ja mennäkseen Lääninhallitukseen viemään ruokaa. Hänen siltä tullessaan olivat p.k.(punakaartilaiset toim.huom.) hänet huomanneet ja lähteneet ajamaan takaa. Aili oli vain pötkinyt pakoon poliisikamariin vaatteita vaihtaan ja pääsi sitten onnellisesti kotiin. On se aika urhoollinen se Aili. Kyllä se on tehnyt paljon kepposia punakaartilaisille. Siitä syystä ne kaikki tuntevatkin hänet ja ovat vihaisia hänelle.

Kaksi päivää me istuimme kotona rauhallisina ja luimme, vaikkahan kyllä sitä oli levoton papan ja Reinon suhteen. Hellevikin oli meillä leikkimässä Nissen ja Lassen kanssa. Yhtäkkiä tuli Kalle ulkoa ja huusi, että siellä ammutaan kamalasti. Me säikähdimme kovin ja Hellevi tahtoi päästä heti kotiin. Emme uskaltaneet päästää häntä ennen kuin Aili tuli häntä hakemaan. Pian ammunta lakkasi suureksi helpotukseksi. Aioin juuri lähteä ulos katsomaan, kun alettiin uudelleen ampuu. Hämärä laskeutui ja oli hyvin kaamea olla, kun ei saanut lamppuja palamaan ja kaikkialla ammuttiin lakkaamatta. Illemmalla sytyimme kynttilät (1/2 kynttilää) ja olihan siinä valoa vähäksi aikaa.

Huomasimme sitten, kun katsoimme ikkunasta, että moni sosialistiperhe meni kimpisuineen kampsuineen ohi. Luulimme, että he menevät johonkin muuhun taloon pakoon, kun kaikkien ihmisten Koulu- ja Heikinkadulta piti muuttaa pois, koska punakaartilaiset olivat aikoneet räjäyttää koko Oulun ilmaan ja ampuu kaikki "hattupäiset". Äkkiä koputettiin ikkunamme alle. Mamma meni avaamaan ja sai kuulla Franzenin Annulta (palvelija) että Centraali oli tulossa ja että he panivat pakkaan tavaroita, jos täytyi lähteä pois. Mamma pani myös heti tavaroita kokoon ja me panimme kaikkia vaatteita päällitysten päällemme sekä takit tuotiin alas vinniltä. Minä lähdin ulos hiukan tutkimusreissulle, vaikka ammuttiin niin hirveästi, että korvat meni lukkoon. Franzenin nurkalta jo näin, mitä oli nähtävää: koko taivas oli tulipunainen ja etäältä romotti suuri tulipalo. Se oli vasta kauheaa. Ei tahtonut uskoa silmiään, vaan oli aivan kuin unessa. Kotiin palattuani näin, että mamma oli pannut kokoon kaikki tärkeimmät paperit, jotka vietiin Ahlbergin holvikellariin.

Nyt oli edessäni pitkä yö, pisin, mitä koskaan olen elänyt. Me olimme joskus pystyssä, joskus taas maattiin kaikki vaatteet päällä sängyssä. Kaksi kertaa jyrähti keskellä yötä niin, että ikkuna-

ruudut helisivät ja Lasse, joka istui sängyllä, putosi, ja mamma oli vähällä kaatua lattialle. - - -

Vihoviimein valaistui aamu sen kauhean yön jälkeen, jota en voi sanoin kuvata. Aamulla Helli tuli ilmoittamaan sen iloisen sanoman, että Jääkärit ovat jo pellolla, ja pian alkoikin kuulua kuularuiskun rätinä. Menin katsomaan ja voi kauheaa, he ampuivat juuri siinä palopaikalla ja kuulat sinkoilivat sinne tänne aivan pitkin Sepänkatua. Silloin kävi Franzenin tati sanomassa, että menisimme heille ja me menimme ja olimme siellä puoleen päivään. Välissä kävimme Helliin kanssa katsomassa, kuinka pitkälle he olivat edenneet, vaikka koko ajan ammuttiin pyssyillä ja kuularuiskulla. Pian he saivatkin Oulun valtaansa niin että uskalsin juosta Anstenille. Voi, kuinka säikähdin, sillä juuri kun olin lyönyt oven lukkoon, niin muuan sala-ampuja alkoi ampuu. Se vasta oli hirveää, kun sai olla jännityksessä, milloin sattuu.

Yöllä oli jo aivan rauhallista. Keskellä yötä tuli Sylvi hakemaan minua meidän kouluun laittamaan vuoteita Jääkäreille. Minulla kun oli vaatteet päällä, lähdin heti. Oli niin rauhallista. Ei kuulunut muuta ääntä kuin "tilaa punaiselle ristille".

Seuraavana päivänä menin Sylvin kanssa Poliisikamariin ruokaa laittaan. Siellä olinkin koko viikon yöt ja päivät levähtämättä. Nyt se ruokala on muutettu Kauppakoululle ja siellä olen vieläki vaikei yötä tarte olla, ainoastaan seitsemästä aamulla kymmeneen illalla.

Sinä kysyit, keitä poikia siellä oli. En tiedä muita kuin Ollin ja Castrenin Kallen. Helli ei ole ambulanssissa, sillä hänen täytyy olla apteekissa. Yrjöstä en ole saanut tietoa, vaikka olen kysynyt monelta Jääkäritiltä.

Nyt minä lopetan tämän. Sanon vaan, että minä erehdyin siinä lettinauhoissa. Mamma kävi ne ostamassa toisesta paikasta sillä aikaa kun kirjoitin, ja 1 1/2 m maksoi vain 3 1/2 markkaa.

Terveiset kaikille Sylviltä."

Henkilöitä:

Tintte = Otto Holmström, suomen kielen opettaja, joka syksyllä 1918 oli tunnilla suojeluskuntapuvussa (ups.) ja kannukset jallassa.

Sessa = Nanny Lilius, koulun johtajatar. Maanpaosta palannut Mauno Rosehdal ei pääsyt enää Oulun lyseoon, ja häntä varten perustettiin yhteiskoulu. Siinä piti olla johtaja ja johtajatar. Katto-pyramidit ovat Mannen ja Sessan pyramidit.

Anstén = postiekspeditör vastapäisessä pihassa Sepänkadulla (Tidström oli Sepänkatu 12). Sylvi (Syppä) oli Sylvi T:n paras ystävä. Siellä oli toinenkin tyttö, Hellevi, jonka kanssa Tidströmin lapset "leekasivat".

Centraali = puhelinkeskuksen tontti lyseon ja maanmittauskonttorin vieressä.

Lähde: Ritva Vuoriston kokoelmat.

Kuva Tampereen yliopiston kansainperinteen laitoks.

Vapaaehtoisia sotilaita partiomatkalla Vienan korvessa kesällä 1918. Takana hevosen selässä kirjailija Ilmari Kianto.

Oululaiset heimosodissa 1918 - 1922

Jouko Vahtola

Ajatuksella Itä-Karjalan ja karjalaisen heimon liittämiseksi Suomeen oli vahva kannatus Suomessa jo syvältä 1800-luvulta lähtien. Kun aktivistit ja heistä jääkärit etunenässä ottivat I maailmansodan aikana tavoitteekseen itsenäisen Suomen, kytkettiin siihen luonnollisena myös Itä-Karjalan saaminen Suomen yhteyteen. Ajatus ns. Suur-Suomesta sai ohjelmallisen sisällön jo vuoden 1917 kuluessa. Jääkärien marssin alkupe-
räisissä sanoissa viritettiin: ”Viro, Aunus, Karjalan kaunis maa, yks’ suuri on Suomen valta...”

Ajatusta perusteltiin paitsi karjalaisen suomalaisuudella ennen muuta sillä, että itsenäinen Suomi saisi luonnollisen, vähäisinkin voimin helpommin puolustettavan itärajan, kun se kulkisi Suomenlahdelta Laatokalle, sieltä edelleen Ääniselle ja Vienanmerelle. Pelättiin, että kun Venäjä nyt heikkoutensa hetkellä menettää Suomen, se yrittää saada sen vielä takaisin – ennustus, joka toteutui talvisodassa. Myös taloudelliset tekijät, Itä-Karjalasta saatavat luonnonrikkaudet, väikkyivät näköpiirissä. Uskottiin myös, että karjalaisille koitti Suomen yhteydessä parempi elämä ja tulevaisuus kuin Venäjän asukkaina. Kun bolševikit pääsivät Venäjällä valtaan ja näytti siltä, että he olivat keskeisesti yllyttämässä myös Suomen punaiset valtakumoukseen ja kapinaan, tavoite turvallisuudesta itärajasta ja bolševikeista va-

paista lähialueista tuli vuoden 1918 alussa entistä ajankohtaisemmaksi.

Se, että Suomessa syttyi 1918 sota, joka menestyi valkoisille hyvin, nosti myös sotaiset keinot esiin heimoalueiden liittämiseksi Suomeen. Vuosina 1918–1922 tehtiin Suomesta useita sotaretkiä etupäässä vapaaehtoisin voimin rajojen taakse niiden valtaamiseksi ja miehittämiseksi. Retket Venaan, Aunukseen, Petsamoon, Inkeriin ja Viroon tunnetaan heimosotina. Tavoite oli saada lujalla miehityksellä vahva asema Itä-Karjalasta käytävissä rauhanneuvotteluissa Venäjän kanssa. Se onnistui kuitenkin vain Repolan ja Porajärven osalta. Sotilaallinen menestys jäi kokonaisuudessaan heikoksi niin omien voimien vähäisyyden kuin vastuksen ylivoimaisuuden vuoksi. Toiminta sotkeutui pahasti myös suurpolitiikan jalkoihin. Suomessa isännöityä 1918 pitänyt Saksa ei tukenut Suomen pyrintöjä Itä-Karjalassa, koska oli vaara sotkeutua sotaan Englannin kanssa myös Pohjois-Venäjällä. Englanti ja liittoutuneet nousivat kevättalvella 1918 maihin Muurmannille ja vastustivat viimeiseen asti Suomen pyrkimyksiä Itä-Karjalassa.

Nuoria suomalaisia miehiä ja naisia-kin lähti kuitenkin intomiehellä taistelemaan heimokansojen vapauden ja voimakkaan Suomen puolesta rajojen taakse; runsaasti yli kymmeneentuhanteen nouseva joukko. Lähes tuhat heistä jäi palaamatta.

Oululainen heimohenki

Oululaiset itsenäisyysmiehet perustivat heinäkuussa 1917 Oulun Riippumattomuusklubin ajamaan Suomen itsenäisyyttä. Sen tavoitteissa oli toisena Itä-Karjalan liittäminen Suomeen. Toimitusjohtaja Yrjö A. Kemppainen piti tätä kysymyksestä klubissa 18.1.1918 esitelmän, jossa hän perusteli tavoitetta strategisesti turvattujen rajojen saamisella ja vienankarjalaisten halulla päästä Suomen yhteyteen. Kemppainen julkaisi aiheesta 29.2.1918 myös Kalevassa väkevän kirjoituksen. Muita heimoaatteiden sisäistämiä oululaisia olivat mm. toimitusjohtaja Isak Käitera, opettaja Samuli Paulaharju, ylioppilas Esko Rieki ja metsänhoitaja Ossi Virkkula.

Kun Oulun suojeluskunta lähetti vapaaehtoisia komennuskuntia etelään vapaussodan rintamalle, nousi jo helmikuun lopulla esiin ajatus joukko-osaston lähettämisestä myös Vunaan. Painetta sen lähettämiseen lisäsivät tiedot siitä, että koillisrajan taakse oli kokoonnutunut sadoittain punaisia, jotka Iivo Ahavan johdolla punakaartiksi järjestyneenä uhmasivat hyökätä Pohjois-Suomeen valkoisen armeijan selkään. Mannerheim perusti Ouluun "Vienan Karjalan asioiden toimikunnan" herättämään vianalaisia ja järjestämään sotilaallista toimintaa rajan taakse.

Samaan aikaan oli myös muualla suuria voimia liikkeellä Itä-Karjalan liittämiseksi sotaretken voimin Suomeen parhaillaan käytävän, jo valkoisille menestyksekkään sodan yhteydessä. Innostusta Vienan valtaamiseksi oli nousut esiin Oulun lisäksi Peräpohjolassa Rovaniemellä, Kajaanissa, Jyväskylässä, Kuopiossa ja Pohjois-Karjalassa. Aktiiviseen toimintaan oli innostamassa erityisesti Mannerheimin 23.2.1918 julistama päiväkäsky, jossa hän lupasi, "ettei pane miekkaansa tuppeen", ennen kuin valkoinen armeija oli turvannut myös vienankarjalaisten vapauden ja karkottanut bolševikit Vienan Karjalasta sekä luonut "mahtavan suuren Suomen". Niin ikään Vaasan hallitus, jonka senaattoreihin kuului myös tuleva Oulun läänin maaherra, liminkalainen E. Y.

Pehkonen, kallistui innolla välittömästi toteutettavan Itä-Karjalan sotaisen valtauksen kannalle. Päämajassa tehtiin maaliskuun alussa kokonaissuunnitelma kolmen retkikunnan hyökkäyksestä Itä-Karjalaan tavoitteena tukea ennen muuta karjalaisten omaa vapaustaistelua. Pohjoisen, Kantalahden - Kemin väliselle alueelle etenevän retkikunnan järjestämisen Mannerheim antoi oululaisten ja peräpohjalaisten vastuulle.

Oulusta lähtivät Kuusamoon ylioppilas Esko Rieki ja lyseolainen Arne Littow järjestämään maaliskuun alkupuolella Kuusamon suojeluskunnan avulla rajan vartioinnin ja varmistuksen. Samalla oli saatava tietoja rajan takaa punaisten aikeista ja liikkeistä ja agitoitava rajantakaiset karjalaiskylät punaisia vastaan ja suomalaisille myötämielisiksi. Samalla käynnistettiin vapaaehtoisten värväys suunniteltuun retkikuntaan. Oli kiire, että päästiin liikkeelle vielä talvikelillä – sen vuoksi Käitera, joka oli Pohjois-Pohjanmaan edustaja ylipäällikön neuvottelukunnassa, hoputti: "Pankaa Riekielle tulta housuihin."

Oululaiset Vienaa valtaamassa 1918

Oululaisten ja peräpohjalaisten suunnitelmat ja toimintatarvo yhdistettiin päämajassa pohjoiseksi retkikunnaksi, jonka oli määrä edetä Kuusamon – Kuolajärven alueelta 25.3.1918 rajan yli. Sen päälliköksi määrättiin Peräpohjolan punaisista puhdistanut jääkäriylliluutnantti K. M. Wallenius. Wallenius itse johti Kuusamossa kokoonpantavaa komennuskuntaa, Kuolajärven komennuskunnan päällikkyyttä uskottiin jääkäriylliluutnantti Oiva Willamolle. Walleniuksen komennuskunnan päällystöön tuli joukko oululaisia heimomiehiä: komentajan adjutantiksi Esko Rieki, talouspäälliköksi Yrjö Kemppainen, kirjuri ja arkistonhoitajaksi Samuli Paulaharju, joukkueenjohtajaksi metsänhoitaja Ossi Virkkula ja hiihto- ja tiedustelujoukkueen johtajaksi lyseolainen Arne Littow. Virkkulasta tuli kompanian päällikkö sen jälkeen kun jääkä-

riväapeli E. N. Manninen – tuleva Oulun poliisimestari – oli haavoittunut Soukelon taistelussa. Kompanian päälliköt ja osa joukkueenjohtajista oli jääkäreitä.

Walleniuksen komennuskunnan vahvuus nousi maaliskuun lopulla noin 500 mieheen. Vapaaehtoisia saatiin vähän, esimerkiksi Oulusta heidät oli jo koottu etelään varsinaiselle sotarintamalle. Pääosa miehistä koostui kutsunnoilla nostetuista asevelvollisista, joilla ei ollut sotilaskoulutusta. Willamon 700 miehen komennuskunnassa Kuolajärvellä oli pari sataa vapaaehtoista Peräpohjolasta mutta valtaosa, 500 miestä, oli asevelvollisia Oulun eteläpuolisista pitäjistä. Oululaisia oli mukana muutamia kymmeniä.

Walleniuksen retkikunta, jonka vahvuus nousi 1200 mieheen, yritti huhtikuussa 1918 edetä rajan taakse, mutta sitä vastaan rientäneet lähes yhtä vahvat punaiset pystyivät estämään etenemisen lyhyissä mutta rajuissa taisteluissa. Walleniuksen komennuskunnasta kaatui Soukelon toisessa valtausyrityksessä 8.4.1918 suosittu ja rohkea partiojohtaja, oululainen Arne Littow (s. 1898). Rajuimman taistelun kävi Willamon komennuskunnasta jääkäriylliluutnantti Lauri Stark 250 miehen kera Kuivitsatunturin juurella 7.4. punaisia vastaan; hyökkäyksessä kaatui 32 miestä, heistä 17 Oulun seudulta. Oululaisia oli mm. joukkueenjohtaja Armas Patala.

Taistelut koillisrintamalla päättyivät keväällä 1918 eräänlaiseen ratkaisemattomaan; valkoiset estivät punaisten etenemisen rajan yli, punaiset taas valkoisten etenemisen syvälle Vunaan. Punaisten vetäytyttyä alkukesästä Wallenius olisi voinut edetä mutta nyt se kiellettiin poliittisista syistä. Varottiin välien kärjistymistä Englantiin, jonka joukkoja oli noussut maihin Muurmannilla. Englanti organisoivat vaatettiin ja varustettiin keuhkokuumeen, jonka se pani Walleniusta vastaan mutta mitään suuria taisteluita ei enää käyty. Oululaisia punaisia oli legioonan runsaasta 1200 miehestä vain hieman yli 20.

Päämajassa tehdyn suunnitelman mukaan oli toisen, everstiluutnantti Carl W. Malmin komennossa olevan retkikunnan määrä edetä Kainuusta Vienan Karjalan eteläosaan. Vajaan 400 miehen retkikunta koostui pohjoissavolaisista ja kainuulaisista vapaaehtoisista ja asevelvollisista; mukana ei ollut alkusi yhtään oululaista. Retkikunta yritti vallata 10.4. Vienan Kemin mutta kärsi tappion ja vetäytyi Uhtualle.

Alkuperäinen retkikunta kotiutettiin lähes kokonaan kesäkuussa 1918 mutta tilalle värvättiin elokuuhun 1918 mennessä noin 480 uutta vapaaehtoista pitkälle uudelleen elvytetyn jääkärien värväysorganisaation, ”Suomen vapaaehtoisten armeijan” avulla. Yksittäisistä paikkakunnista joukossa oli eniten helsinkiläisiä, 45 miestä, mutta jo toiseksi eniten oululaisia, 35 nuorukaista. Uudeksi päälliköksi tuli jääkärikapteeni Toivo Kuisma. Joukko joutui palvelemaan hyvin raskaissa olosuhteissa kehnosti varustettuina ja muonitettuina. Pääpaikka oli Uhtua mutta ryhmiä ripoteltiin sen ympäristöön laajalle alueelle. Lisäksi vihollinen, Englannin karjalaisista organisoima Karjalan rykmentti, alkoi käydä säälimättömästi päälle. Joukko hupeni sairauksien ja ennen muuta karkuruuden vuoksi vajaaseen 300 mieheen tultaessa syyskuun alkuun. Kaksi oululaista syyllistyi kapinointiin ja teloitettiin Uhtualla 5.9. 1918.

Kuisman joukko peräytyi taistellen Suomen puolelle lokakuun alkuun mennessä. Sotatie oli verinen, lähes 90 nuorukaista kaatui ankarissa otteluissa Karjalan korvissa. Heidän vakaumuksensa oli taistella niin karjalaisten vapauden kuin Suomen suuren tulevaisuuden puolesta; jälkeenjääneet paperit osoittavat, miten syvästi he olivat aatteensa sisäistäneet. Kostamuksessa kaatui mm. jääkäriluutnantti Jussi Väisänen, Pikku-Jussi, kalterijääkäri, joka ehti ennen vapausotaa harjoittaa Oulun suojeluskuntaa ja otti osaa Oulun taisteluun. Hän lähti Vianaan juuri vihityn nuoren vaimonsa Hilja Karlssonin kanssa.

Urhoollisesti kantoi kivääriään Vie-

Kuva Olli Riekin kokoelmat.

Walleniuksen komennuskunnan heimoretkeläisiä Paanajärvellä huhtikuussa 1918. Oikealla Samuli Paulaharju.

Kuva Tampereen yliopiston kansainperinteen laitos.

Jääkäri vänrikki Akseli Isopuro ”adjutanttinsa”, 15-vuotiaan oululaisen sotilaan Vilho Liimataisen kanssa Vienassa syksyllä 1918. Liimatainen osallistui myös Aunuksen retkelle v. 1918.

nassa 15-vuotias oululainen koululainen Vilho Liimatainen, jonka jääkäri-vänrikki Akseli Isopuro otti suojatikseen, ”adjutantikseen”. Kun vihollinen oli jo katkaissut Kuisman joukon perääntymistien ja saartanut sen Vuokkiniemeen, koitui sen pelastukseksi vain se, että Isopuron parikymmenmiehinen osasto oli jäänyt kylän ulkopuolelle ja hyökkäsi vihollisen selustaan. Vihollinen joutui sekasortoon, jolloin Kuisma saattoi luikahtaa pakoon. Isopuron osastossa taisteli Liimataisen rinnalla mm. ylioppilas Hans ”Bobi” Sivén, intomielinen heimomies ja Repolan nimismies, joka protestiksi Repolan menetyksestä Tarton rauhassa 1920 surmasi itsensä.

Pohjan Pojat Viron vapaussodassa 1919

Viro julistautui itsenäiseksi 24.2.1918. Maa joutui kuitenkin pian saksalaisten isännöimäksi. Saksalaisten poistuttua marraskuussa 1918 Viroon hyökkäsi bolševikkien armeija. Viron nuori armeija ei pystynyt pysäyttämään puna-armeijan etenemistä; Tartto sortui ja vihollinen uhkasi Tallinnaa. Suomi auttoi Viroa ensin asetoimituksin ja rahalainoin kunnes Viron hallitus ahdingossaan pyysi 8.12.1918 Suomelta sotilaallista apua. Suomessa käsitettiin, että myös oma itsenäisyys oli uhattuna, mikäli vihamielinen bolševikkivalta vaikiintuisi Suomenlahden taakse. Kun hallituksen oli vaikea virallisesti puuttua tapahtumiin, syntyi Suomessa voimakas innostus tukea Viron vapaustaistelua vapaaehtoisvoimin.

Suomessa alettiin värvätä kahta osastoa, joista ensimmäinen, majuri Martin Ekströmin komentama Ensimmäinen Suomalainen Vapaajoukko, 1100 miestä, ehätti pohjoisrintaman taisteluihin jo 8.1.1919. Tähän joukkoon riensi kymmenkunta pohjoissuomalaista, jouskossa Armas Aitto ja Hannes Haaralehto Oulusta. Osasto taisteli Narvan suunnalla.

Välittömästi ryhtyi virolaissyntyinen, Suomen vapaussotaan osallistunut

Kuva Heikki Seppäsen kokoelmasta.

Insinööri, luutnantti Sulo Kallio Pohjan Poikien asepuvussa Viron retkellä 1919. Hän johti oululaisia vapaaehtoisia vapaussodassa 1918, Viron retkellä 1919 ja Aunuksen retkellä 1919.

everstiluutnantti Hans Kalm värväämään toista, suurempaa, rykmentin kokoista osastoa. Hankkeesta kiiri tieto myös Ouluun, jossa oululaisia vapaaehtoisia vapaussodassa johtanut luutnantti Sulo Kallio rupesi yhdessä Oulun suojeluskuntapiirin ja sen päällikön Isak Kaiteran kanssa värväämään nopeasti omaa komppaniaa lähtevään rykmenttiin. Asialla oli tulinen kiire, sillä tilanne Virossa oli yhä kriittinen. Värväysilmoitus julkaistiin Oulun lehdissä 3.1.1919. Runsaassa viikossa saatiin kokoon 160 miestä, etupäässä 15 – 20 -vuotiaita nuorukaisia, jotka junalla 11. 1. 1919 lähtivät Helsinkiin. Heistä muodostettiin, varustettiin ja harjoitettiin Helsingissä Pohjan Poikain Rykmentin nimen saaneen sotajoukon II pataljoonan 6. komppania, päällikkönään luutnantti Sulo Kallio. Joukko purjehti Viroon 23.1.1919.

Komppaniaan kiirehti miehiä kaikkialta Pohjois-Suomesta, mutta eniten Oulusta ja sen lähiympäristöstä. Oulusta ja Oulujoelta teki sitoumuksen 40 sotilasta. Tunnetuimpia heistä olivat vel-

jekset Erkki ja Kaarlo Hillilä, Yrjö Nikkilä ja Kaarlo (Kalle) Määttä.

Rykmentti kuljetettiin tammikuun lopulla Tarton kautta etelärintamalle, jossa se aluksi valtasi kiivaiden taistelujen jälkeen strategisesti tärkeän Valkin kaupungin 1.2.1919. Komppanianpäällikkö Sulo Kallio haavoittui pahasti jalkaansa. Sotilas Yrjö Nikkilä antoi hänelle ensiavun ja laahasi hänet läpi kuulasateen aukean kentän yli suojaan. Sulo Kallio kertoo muistelmakirjoituksessaan:

”Sotilas Yrjö Nikkilä, joka täten kuolemaa halveksivalla rohkealla toiminnallaan pelasti henkeni, oli Suomen vapaustaistelussa ensin toiminut hiihtosastossani, mutta siirrettiin pelkuruuden tähden jalkaväkeen ja sieltä taas kuormastoon. Kun nyt Oulussa värvättiin sotilaita Viron retkeä varten, ilmoitettiin mainittu Nikkilä vapaaehtoiseksi. Kieltäydyin ensin häntä ottamasta Suomen vapaustaistelussa saamani kokemuksen perusteella, mutta suostuin lopulta, kun Nikkilä sanoi haluavansa näyttää, ettei hän ole pelkuri. Että Nikkilä piti sanansa, se näkyy edellä kerrotusta. Kuulin sitten, haavoittumisen jälkeen rintamalle palatessani, että hän oli kaikissa taisteluissa kunnostautunut ja pidettiin komppanian rohkeimpina. Hän saavutti sankarikuoleman Petserin rintamalla maaliskuun 17 päivänä 1919. - Kaunis esimerkki siitä kuinka arasta miehestä saattaa kehittyä sankari. Kunnia hänen muistolleen.”

Valkin taistelussa kaatuivat mm. sotilaat Joonas Isoniemi Oulujoelta ja Hannes Hauru Oulusta.

Taistelut jatkuivat Valkin ympäristössä, kunnes seuraava suuri taistelu oli Viron kaakkoisosassa olevan Marienburgin kaupungin valtaus helmikuun lopulla. Näissä taisteluissa kaatuivat 23.2. oululaiset Erkki Hillilä ja Paul Kaakinen, ja Kaarlo Hillilä haavoittui. Ansaitun levon jälkeen rykmentti taisteli maaliskuussa Itä-Virossa Petserin talvisella rintamalla. Maata vallattiin tulisella tapellen kylä kylältä, moisio moisiolta, navetta navetalta, kuten konekiväärimies Kalle Määttä kertoo: ”--- Päivä oli

14:s maaliskuuta. Polsut näyttivät tahtovan pysyä asemissaan, kivinavetoissa, mutta luopuivat tuota pikaa päätöksensä, kun ”rottapatterimme” oli ehtinyt ketjuun ja lähetelty heille muutamia Suomen terveisiä. Siitä kuljimme alin omaa kahakoiden Vastseliinan moisioon ja ohi siitäkkin... Jo aikaisemmin päivällä oli osa komppaniaamme edennyt seuraavaan kylään, Mükse-kylään, ja siellä yllättänyt ratsuväkiosaston. Vähälukuisuutensa ja ammusten puutteen tähden oli sen kuitenkin täytynyt perääntyä ja jättää kentälle kaksi kumppaniaansa: oululaisen Arvi Pesosen ja oulujokelaisen Juho Vesan... Seuraavana päivänä lähdimme liikkeelle vakaasti päättäen karakoittaa viholliset ennenmainitusta Mükse- ja sen naapurikylistä. Ja sanamme mittaisia olimmekin. Polsut peräytyivät tosin kaikkea mahdollista vastarintaa tehden Mükse-, Solowa- ja Nasasakylästä sekä osasta Ruskii-Bor-kylää... 16. päivä kului levähdellen, kylpien ja kylää katsellen... Maaliskuun 17. päivän aamulla syntyi tuimia taisteluita, joissa hyökkääjinä olimme milloin me, milloin vihollisemme. Varsinkin Ruskii-Borista taisteltiin verisesti... Yrjö Nikkilä uinahti täällä konekiväärinsä ääreen ja useat saivat tuntea kuoleman kosketuksen.”

Petserin taistelujen laannuttua asemasodaksi rykmentti irtautui rintamalta 29.3. ja kotiutettiin pääosin huhtikuussa. Oulun komppania saapui Helsinkiin 9.4. ja Ouluun 11.4.1919. Suomalaisen antamaa apua bolševikkien kukistamisessa ja edellytysten luomisessa Viron itsenäisyydelle on pidetty merkittävänä, ehkä ratkaisevanakin, ennen muuta henkisesti ja moraalisesti mutta myös sotilaallisesti.

Oulun nuoret Aunuksen retkellä 1919

Osin Vironkin menestysten rohkaisemina oli huhtikuussa 1919 alkamassa vapaaehtoinen retki Aunuksen sen vapauttamiseksi ja puhdistamiseksi bolševikeista. Noin 800:n vapaaehtoisien joukko hyökkäsi yli rajan 20.4.1919

Kuva Oulun Maakunta-arkisto.

Viron retkellä 1919. Vas. Kalle Määttä ja jääkäri Matti Korkko.

V

Henkilökortti.

Nimi: (ristimä- ja sukunimi) *Kaarro Määtä*
Nikolai Määttä

Lopullinen joukko-osasto, johon henkilö tulee kuulumaan: _____

Rykmentti: _____

Komppania: (eskadrona, patteri) _____

Arvo, Numero: _____

Milloin sitoumus on allekirjoitettu: *24/4-19*

Milloin henkilö on lähetetty sitoumuspaikasta ja mihin: *Sotilaan, 25/4-19*

Milloin saapunut määräpaikkaansa: _____

Kotipaikka ja lähimmän omaisen nimi ja osoite: *Oulu, Rensank. 32.*

Aili: *Ilva Määttä*
Oulu, Rensank. 32.

Ammatti: *Syöveläinen.*

Joukko-osasto, johon sitoumuksen teko-aikana on kuulunut ja arvo siinä: *Kuului Oulun 11. vapaaeht. Rintamajoukossa, josta lähtenyt Viron retkellä Poljan puolelle 10. kompp. Patilassa. No: 18.v.*

Kuva Sotila-arkisto.

Vapaaehtoisen sotilaan Kalle Määttän henkilökortti Aunuksen retkellä 1919.

Kuva Oulun Maakunta-arkisto.

Pojat poseeraavat Viron retkellä 1919. Oik. Kalle Määttä, Ruuska ja Kattainen.

kahtena kiilana, eteläinen osasto jääkärimajuri Gunnar von Hertzenin johdolla kohden Syväriä ja Lotinapeltoa, pohjoinen osasto jääkärimajuri Paavo Talvelan komennossa päin Petroskoita. Joukko kasvoi sittemmin yli 3000 mieheen. Vihollisen voimien vahvistuessa taistelut laantuivat toukokuussa asemasodaksi etelärintamalla Tuuloksen linjalle, pohjoisessa Prääzästä Petroskoihin päin olevan Matrosan linjalle.

Oululaisia lienee Aunuksen retken hyökkäysvaiheessa ollut mukana vain yksittäisesti. Seitsemän nuoren lyseolaisen ryhmä lähti Oulusta Aunuksen 25.4. Mukana olivat juuri Virosta palannut Kalle Määttä sekä Elias Simojoki, Enzo Wallin, Aarne Nousiainen, Väinö Hyhkö, Santeri Koro ja Eero Juvelius. Useatkin heistä – ainakin Elias Simojoki – karkasivat ilmoittamatta lähdistään kotiväelleen. Simojoki ilmoitti olevansa menossa Aunuksen vasta kirjeitse Sortavalasta. Mm. näin hän kirjoitti: ”Mikä antoi minulle voiman jättää rakkaimpani ja mikä antoi voiman kestää se sydämeenkäypä liikutus, joka kosketti sydäntäni ajatellessani äitini harmaita hapsia ja aina lempeää isääni, jonka ääni värähteli puhelimessa.? - Ei, se voima, se hehku ja into on kotoisin jostakin syvemmästä lähteestä, jonne ei ole meidän suotu katsoa. Se on veren kutsu, joka minut ja monen muun nuoren nyt vie verisille taistelukentille Isänmaamme alttarille parhaimpamme antamaan. Sitä kutsua on mahdoton vastustaa itsensä ja muiden, se kutsu voi saada 'eroomaan isästänsä ja äidistänsä ja kivääriinsä sidottu olemaan'.”

Oululaiset sijoitettiin jääkärikapteeni Kalle Hyppölän komentamaan II pataljoonaan muodostettuun 3. komppaniaan, jonka päälliköksi tuli luutnantti Karl Nygård. Osasto sijoitettiin etelärintaman vasemmalle siivelle, jossa ei yhtenäistä rintamaa juuri ollut lainkaan; pidettiin kenttävartioita ja partioitiin tehtävänä varmistaa Aunuksen kaupungin - Petroskoin maantien suunta. Heti alkuun komppania oli joutua saarroksiin ja turmioon, ja sen pelasti vain hurja pako, jota kesti 25 km yli soi-

den ja vesien, punaiset kintereillä. Haavoittuneita tuli mutta lääkintämiehiä ei ollut. Muonitus oli olematon. Elias Simelius kuvasi kirjeessään: ”Kumma kylä, me oululaiset emme menettäneet hetkeksikään malttiämme. Uupuneita kyllä olimme, mutta vitsailimme vain ja tappelimme. Minusta se oli oikein koomillista, en pelännyt koko aikana, en hiventäkään, vaikka kerrankin tunkeusin parin ryhmän kanssa noin 75 metrin päähän ryssistä. Ja koomillisia monessa suhteessa sen päivän taistelut olivatkin. Nousiaisen Aarne ja Hyhkön Väinö esim. tappelivat koko päivän alusvaatteissaan, ainoastaan sinelli päällä, he kun näet jättivät likomärät vaatteet edelliseen kylään...” Komppanian 120:stä miehestä palasi perille omin jaloin vain 17 miestä. Suurin osa lipesi karkuun, eivät oululaiset.

Komppaniaa vahvistettiin ja se kävi ikään kuin sissisotaa Aunuksen kaupungin pohjoispuolisilla alueilla Petroskoihin johtavan maantien tuntumassa tehtävänä varmistaa itäistä sivustaa, kun päävoimin yritettiin vallata vielä kerran Aunuksen kaupunkia. Marssit olivat uuttavan pitkiä, vihollinen saattoi väijymillä suunnalla tahansa, lääkintähuoltoa ei ollut ja muonituksessa oltiin riippuvaisia paikallisista asukkaista. Komppania asettui miehittämään Kotkatjärven kylää yhteydet täysin katkenneina päävoimiin. Saatiin olla kuitenkin rauhassa ja aika alkoikin käydä pitkäksi. Öisin harjoitettiin ”losetin vetoa”, tehtiin vapaaehtoisesti partioretkiä vihollisen leireihin ja aseisiin. Pisin retki tehtiin aina Syvärille, Aleksanteri Syväriläisen luostarille asti. Siellä levättiin, saatiin ruokaa ja hyvää kohtelua munkeilta. Paluumatkalla törmättiin vahvaan vihollisosastoon. Paetessa Elias Simojoki eksyi ja kätkeytyi viime tingassa tuuheaan kuuseen, josta uskalsi lähteä liikkeelle vasta yöllä mutta pääsi lopulta väsymyksestä ja nälästä hoiperrellen Kotkatjärvelle.

Kalle Määttä alkoi vaivata koti-ikävä, sitä hän purki muistivihkoonsa: ”Mieli käy apeaksi ajatellessa kotoisia tanhuvia. Tietäneekö äiti minun olinpaikas-

tani, onkohan saanut minun terveiseni täältä. Se on epätietoista... Salamana välähtää mieleeni näky Viron verikentiltä. Sielläkin istuu mies kannolla ja kuivaillee otsaansa, mutta hänen hikensä on verta, otsasta tihkuvaa verta. Se hiki ei tuo tyydytystä työstä, se tuo tuskan äidin puolesta. Mitä mahtaa ajatella äiti? Tietääkö kuinka lähellä kuolemaa poikansa on ollut?...”

Palavinkin sotimisen into hiipui, kun kävi selväksi, että käytettävissä olevilla voimilla viholliseen nähden yritys Aunuksen vapauttamisesta oli tuhoon tuomittu. Kun kahden kuukauden sitoumus läheni täyttymistään, komppania etsiytyi muiden luo mielessään pois pääsy. Halua sitoumusten jatkamiseen ei ollut. Paluumatkalla kohdattiin riemukkaasti Oulusta juuri tullut veres komppania. Oulun seitsikko selviytyi tappioita kotimatalle.

Kotiuduttuaan Virosta ja toivuttuaan haavoittumisestaan luutnantti Sulo Kallio oli ryhtynyt Oulussa värväämään omaa pohjalaista komppaniaa Aunuksen. Hankkeessa oli vahvasti mukana Oulujoen suojeluskunta taiteilija Kalle Tigerin johdolla. Komppaniaan saatiin täydennyksineen 190 miestä, joista 53 Oulusta ja 17 Oulujoelta. 15-vuotias Vilho Liimatainen oli jälleen mukana, mutta häntäkin nuorempia olivat 13-vuotias yhteiskoululainen Teuvo Saalasti ja 12-vuotias koululainen Toivo Tuomainen, joka lähti yhdessä 14-vuotiaan veljensä kanssa. Nyt lähtivät Oulusta myös Kaarlo Hillilä ja Aaro Pakaslahti, jotka sittemmin olivat näkyvästi mukana jatkosodan ajan poliittisissa kuvioissa.

Kallion komppania tuli rintamalle 26.5.1919, ja se liitettiin uutena 4. komppaniaan Hyppölän II pataljoonaan Tuuloksen rintamalle. Komppania ehti parahiksi mukaan 5. - 6.6. rajuun hyökkäykseen, jolla suomalaiset vielä yrittivät päästä Aunuksen kaupunkiin. Hyökkäys käynnistyi hyvin, mutta ratkaiseva isku epäonnistui ja suomalaiset lyötiin verissä takaisin. Oulun komppania kärsi heti 10 kaatuneen ja 20 haavoittuneen tappion. Kallio lähti Suomeen värväämään täydennystä. Komp-

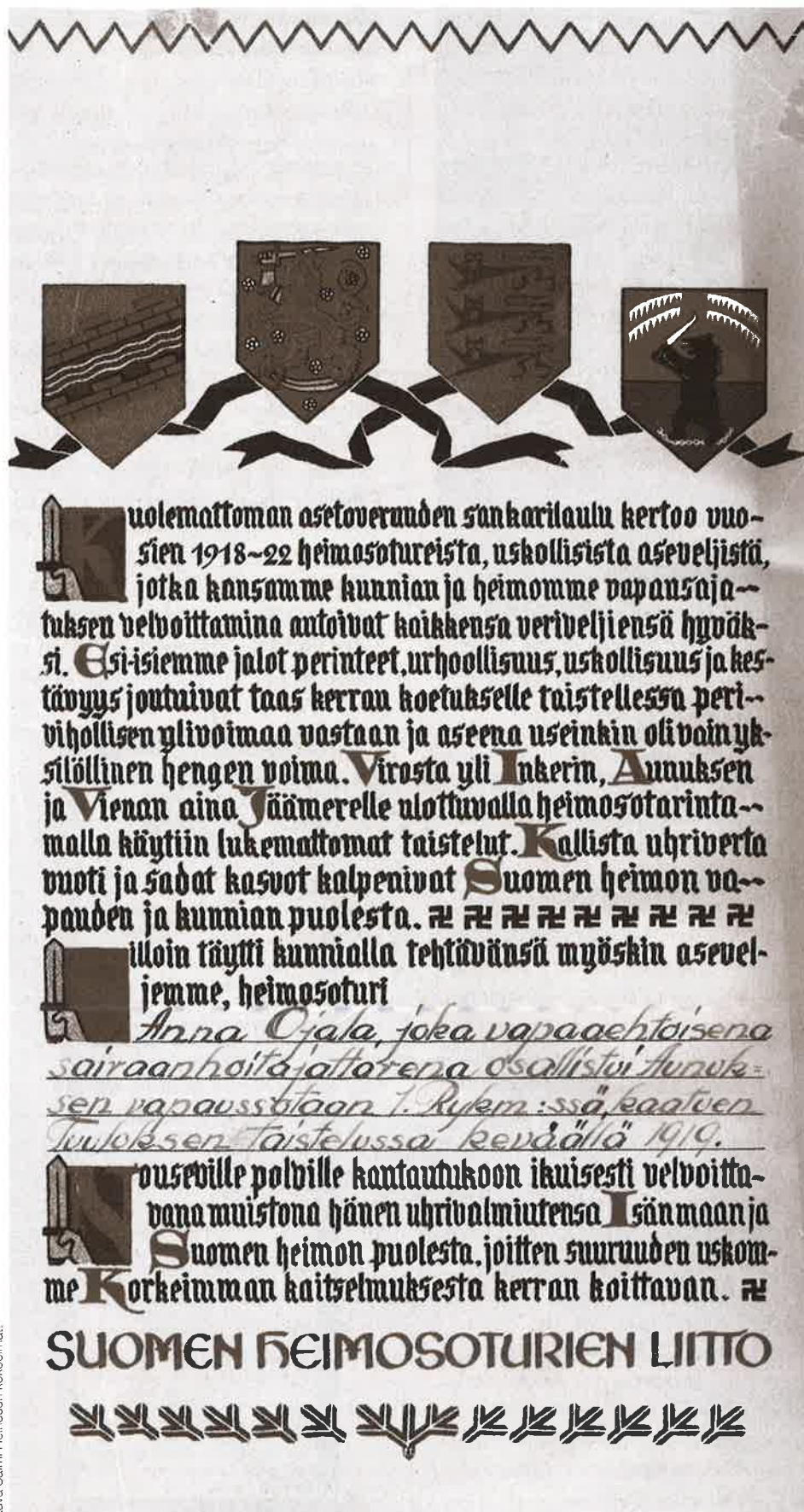
pania oli mukana torjumassa punaisten kiivaita hyökkäyksiä kunnes Tuuloksen rintama murtui punaisten tehtyä 27.6. Laatokalta maihinnousun suomalaisten selustaan Vitelessä ja Tuuloksessa. Pelko siitä, että punaiset katkaisevat valkoisten paluutien Suomeen, sai aikaan sekasortoisen peräytymisen. Oulun komppaniakin hajosi. Piirityksen uhka, nälkä ja väsymys mutta myös masennus ja pettymys olivat sanoinkuvaamattomat. Kuri romahti lopullisesti.

Ryhmä Oulun komppanian miehiä sortui tunkeutumaan nälissään Vieljärven kirkkoon ja ottamaan sieltä elintarpeita ja rahaa. Sopimuksen mukaisia ruokaa ja palkkoja ei oltu saatu aikoihin. Kun retken alussa oli varoitettu, että häpäisevästä käytöksestä karjalaisten uskontoa kohtaan ja ryöstelystä langetetaan mitä ankarin rangaistus, sota-oikeus tuomitsi 11 miestä kuolemaan. Rangaistus oli ylimitoitettu mutta sillä haluttiin samalla kohentaa romahtanutta kuria. Parahiksi Suomesta palannut komppanianpäällikkö Kallio kauhistui tapahtuneesta ja ryhtyi rukoilemaan armoa miehilleen, jotka olivat taistelleet mallikelpoisesti. Rykmentinkomentaja von Hertzen oli aluksi taipumaton mutta suostui lopulta siihen, että ammutaan vain pääsylliseksi nähty Viktor Ervasti Oulusta ja toinen, joka katsottaisiin arvalla. Arpa lankesi 18-vuotiaaseen lyseolaiseen Yrjö Saarenpuuhun Iistä. Hän oli karannut kotoaan Aunuksen; Kalle Tiger oli vanhemmille luvannut palauttaa pojan kotiin Sortavalasta. Kuulusteluissa oli käynyt ilmi, että Saarenpuu oli kaikkein vähiten ollut osallisena ryöstössä, lähinnä sitä seuraamassa. Armoa pyydettiin mutta sitä ei annettu. Saarenpuu kirjoitti viimeisen kirjeen kotiinsa Tulemajärveltä 5.7. sekavissa tunnelmissa:

”Rakas äiti ja isä ja siskot!

Tämä on viimeinen kirje, jonka nyt kirjoitan, minut ammutaan aivan tyhjästä. Älkää surko minua, antakaa kaikki anteeksi, olkaa niin kuin minua ei olisi ollutkaan. Suokaa nyt anteeksi kaikki. Olen rukoillut Jumalaa. Älkää nyt äiti

1918 JA 1939 - 1945

Kuva Saimi Heinosen kokoelmat.

Suomen Heimოსoturien Liiton kunniakirja Aunuksen retkellä 1919 sairaanhoitajattarena toimineelle Anna Ojalalle Oulunsalosta. Hän kaatui Tuuloksen taisteluissa 6.6.1919.

Oulun lyseon oppilas Yrjö Saarenpuu, joka ammuttiin arvalla 6.7.1919 Aunuksessa.

Kuva Olavan arkisto.

rakas kuolko suruun, ei se nyt parane, kuoloon täyty mennä. Älkää surko kun ruumis tuodaan kotia. En tiedä, jos tuodaan, jos tuodaan niin haudatkaa. Älkää nyt surko. Nyt kyllä ymmärrän mitä on karata kotoaan. Se ei tule koskaan takaisin. Jumala teitä varjelkoon ja viimeiset terveiset kaikille tutuille ja pyytäkää anteeksi ja armoa Jumalalta minulle. Ja älkää nyt vain kuolko suruun ja älkää olko huolissanne. Pahahan minä olin kotonakin, aina tein sitä paha mitä sattui. Sanokaa Rehtorille terveiset viimeiset. Ei täällä näy lakia olevan. Jos olisi, niin ei minuakaan olisi ammuttu. Se oli arpa joka määräsi. Minä kiroon sen, jonka takia minä joudun tähän ammuttavaksi.

Poikanne Yrjö”

Nuorukaiset ammuttiin aamun valjettessa 6.7. Tulemajärven Palolahdessa. Kummankin ruumis jätettiin Aunukseseen, vaikka yleisesti Aunuksen retkeltä toimitettiin kaatuneiden ruumiit jo kotitiseurakunnan multiin.

Oulun komppanian pääosa peräytyi 13.7. Kolatselässä rajan yli Suomeen.

Vienan kansannousua tukemassa 1920 - 22

Vienalaiset eivät Tarton rauhankommentoon vaan ryhtyivät aseelliseen nousuun. Puna-armeija marssitettiin sitä kukistamaan. Vienan metsäsissiliike laajeni koko Vunaan. Suomesta riensi apuun noin 500 vapaaehtoista ja lähes 30 jääkäriä Paavo Talvelasta ja Antti Isotalosta alkaen, vaikka tiedossa oli alusta lähtien taistelun lohduttomuus. Vienalaisten avunkutsu satutti monia myös Oulussa.

Viisi nuorta miestä, Yrjö Greus, Mauno Karppinen, Kalle Määttä, Yrjö Pitkänen ja Jussi Vesa nousivat Oulussa 10.12.1921 Kajaaniin menevään junaan. Hevoskyydillä ja hiihtäen jatkettiin Kuhmon kautta Repolaan ja osallistuttiin jouluaattona Tiiksjärven taisteluun. Joukkoja järjestettäessä Määttästä tuli Antti Isotalon komentaman IV pa-

Yrjö Saarenpuun kuolinilmoitus sanomalehti Liitossa.

Kuva Oulun Maakunta-arkisto.

Kalle Määttä Vienan vapaussodan vapaaehtoisena talvella 1921–1922.

taljoonan eli hiihtopataljoonan toisen komppanian vääpeli. Pataljoona valtasi Tiiksjärven mutta epäonnistui Rukajärven valtauksessa ja peräytyi Tsholmaan. Vahvan vihollisen ahdistamina ja kovien pakkasten purressa paleltumia peräytyminen jatkui masentavana marssin pohjoiseen Kiimasjärvelle, Kontokkiin ja Kostamukseen, missä muisteltiin siellä syksyllä 1918 kaatunutta Jussi Väisästä. Helmikuussa 1922 vetäydyttiin hajanaisin voimin nälkäisinä Suomen puolelle Suomussalmella. Karjalan asia oli menetetty, niin tuntui, lopullisesti.

Suomalaiset palasivat vielä 1941 jatkosodan aikana Itä-Karjalaan. Ylipäällikkö Mannerheim julisti vuoden 1918 muistoissaan päiväkäskyssään jälleen: ”...Karjalan vapaus ja suuri Suomi väikky edessämme...” Suuri osa Itä-Karjalaa miehittiin ja uutta itärajaa piirrettiin. Itä-Karjalaan organisoitiin

sotilashallinto, johon rekrytoitiin vanhoja heimomiehiä, samalla Itä-Karjalalle tärkeiden alojen asiantuntijoita. Itä-Karjalaan palasi myös kansanedustaja, maisteri, Mannerheimin vääpelistä vänrikiksi ylentämä Kalle Määttä, joka komennettiin Itä-Karjalan sotilashallinnon maataloustoimiston päälliköksi, siis maataloudesta ja elintarvikkeiden tuotannosta vastaavaksi johtajaksi. Tehtävä oli lähes ylivoimainen. Se tiesi myös lukuisia matkoja nyt jo muistojen kultamaan Aunukseen ja Viaan.

Itä-Karjalan pakolaisten huolto Oulussa

Puna-armeijan kukistettua Vian kansannousun pakeni peräytyvien vapausoturien mukana Suomeen tuhansia Vian Karjalan asukkaita. Oulun läänin alueelle tuli helmikuussa 1922 noin 11000 osin hyvin heikossa kunnossa olevaa pakolaista. Heitä ryhdyttiin huolta-

maan ja evakuoimaan eri puolille läänin. Kesän tullen tuhansia siirtyi takaisin Karjalaan ja muualle Suomeen. Oulun läänin jäi huollettavaksi vuodesta 1923 lähtien 3000 - 4000 pakolaista.

Ouluun perustettiin Itä-Karjalan pakolaisten huoltotoimikunta, joka ryhtyi avustamaan lähinnä Kuusamon alueelle tulleita pakolaisia ja perusti sitä varten pakolaishuoltolan. Se sijoitettiin ensin väliaikaisiin tiloihin, kuten Åströmin nahkatehtaan ruokalaan, VPK:n taloon ja Tuiran kansakoululle. Huoltolan kautta kulki vuoteen 1923 mennessä 1600 pakolaista, jotka olivat lähtöisin etupäässä Kiestingistä, Pistojärveltä, Uhtualta ja Oulangasta. Huollettavien määrä väheni kuitenkin sitä mukaa kun he löysivät eri puolilta Suomea työtä ja asunnon, sijoittuivat sukulaisiin tai Kymin suurelle pakolaisleirille tai palasivat takaisin Karjalaan. Syksyllä 1923 saatiin huoltolan käyttöön Maikkulan reservikasarmin rakennukset. Sinne si-

joitettiin 220 pakolaista. Varsinainen huoltolatoiminta voitiin Maikkulassa lopettaa jo 1927 mutta vuoteen 1940 asti Maikkulassa toimi pakolaiskansakoulu ja sen oppilaskoti.

Talvisodan aikana Maikkulaan siirrettiin Kyminlinnan pakolaishuoltolan asukkaita. Sen peruna Maikkulassa toimi lastenkoti vuoteen 1957 ja pakolaisvanhusten vanhainkoti aina vuoteen 1970.

Kuva Matti Vasala 1995

Pohjan Poikien muistomerkki Virossa. "Taa ikiaikojen käy teon uljaan muisto ja maine vapaus vaalijanaan, siunaus seppelenään".

Kuva Kalevan arkisto.

Oulun yhteiskunnan eheytymistä symboloi oheinen kuva. Lotat ovat haastaneet "isot sotaherrat" potkupallo-otteluun. Kaupunkia edustavat Oulun työväenliikkeen keskeishahmo sotien väliillä, kaupunginvaltuuston puheenjohtaja Otto Karhi (oik.) ja pormestari K. T. Reinilä (toinen vas.), Vasemmalla Oulun Lotta Svärd -yhdistyksen puheenjohtaja Aili Sovelius. Keskellä tilaisuuden juontaja, toimittaja Arvo Alanne.

Kohti eheytymistä

– Yhteiskunta ja maanpuolustustyö Oulussa 1918-1939

Olavi K. Fält

Uusi kunnallinen demokratia haaste kahtia jakaantuneelle kansakunnalle

Suomen itsenäistymistä seurannut sota repi käytännössä kansakunnan kahtia, valkoisiin ja punaisiin. Repeämän enteitä oli ollut näkyvissä suomalaisessa yhteiskunnassa jo vuosisadan alusta lähtien, mitkä sitten kärjistyivät vuoden 1917 eurooppalaisen kaaoksen keskellä. Vanhat yhteiskunnat olivat hajoamassa ja uusia oli syntyneissä. Itse sodassa oli näkyvissä niin kansalaissodan, vapausodan, kapinan kuin myös sisällissodan aineksia suurvaltojen Saksan ja Neuvosto-Venäjän sekaantuessa tapahtumien kulkuun pyrkiessään vahvistamaan omia etujaan. Sanomalehti Kalevan otsikko helmikuun kuudennelta päivältä 1918 oli kansallisesta näkökulmasta varsin kuvaava: ”Kapinaviikko Oulussa. Punakaartien ja sotilaiden kapinaliike kukistettu Etelä-Pohjanmaan kansallisen sotaväen avulla. Murhapolitoja, räjähdysdyksiä, ryöstöjä ja salamurhia tehty. Vapaustaistelu vaatinut lukuisia uhreja. Tilanne koko maassa anarkinen, täydellinen kansalaissota riehunut kaikkine kammottavuuksineen”.

Tulevaisuuden rakentamisen kannalta lähtökohdat Oulussa eivät tasapainoisen yhteiskunnallisen kehityksen näkökulmasta olleet parhaat mahdolliset. Kaupunki oli ollut taistelukenttänä kymmenine kuolonuhreineen. Sodan tuhot eivät olleet päättäneet itse taiste-

luihin, vaan viimeiset uhrin oli kannettu teloituksissa ja Oulun sotavankileirillä. Väistämätön juopa näytti syntyneen kaupunkilaisten välille. Toisaalta nuoren tasavallan yleinen yhteiskunnallinen kehitys loi vähitellen myös edellytyksiä tuon juovan tasoittamiseksi. Eriytisesti se koski aluksi kunnallispolitiikkaa, sillä pian sisällissodan jälkeen kunnallisvaaleissa siirryttiin yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen.

Oulun kaupunginvaltuusto toimi vuoden 1918 loppuun asti vuoden 1873 kunnallislain mukaan, jossa äänioikeutta oli rajoittanut kunnallisveron maksukyky. Vuoden 1918 lopussa valittiin uusi valtuusto vuoden 1917 kunnallislain perusteella. Vaalit merkitsivät ensinnäkin, että ruotsinkielisten vaikutusvalta kunnallisella tasolla päättyi, ja toiseksi, että vasemmistosta tuli myös kunnalliselämässä vahva yhteiskunnallinen voima. Se näkyi heti myös Oulussa, sillä uuden valtuuston voimasuhteet jakaantuivat tasan vasemmiston ja porvariston kesken ja varapuheenjohtajaksi valittiin vasemmiston edustaja toimitusjohtaja Otto Karhi.

Uusilla poliittisilla voimilla oli edessään mittava työ. Tärkeintä oli aluksi ruokkia ja asuttaa kaupunkilaiset maailmansodan ja sisällissodan aiheuttamien vaikeuksien ja tuhojen jälkeen. Näissä pyrkimyksissä pitkälti kaupungin oman aktiivisuuden ansiosta onnistuttiin niin hyvin, että jo 1926 saatettiin

tyydytyksellä todeta asuntopulan päättyneen kaupungissa. Sodan jälkeinen ensimmäinen vuosikymmen ei merkinnyt kaupungin kehittämisessä vain keskittymistä asuntotuotantoon vaan ylipäätään kaupunkirakenteen modernisoinnista ja sen myötä ihmisten elinolojen kohentamista. Siitä ensimmäinen näkyvä tulos oli vesijohto- ja viemäriverkoston nopea leviäminen. Jo 1929 oltiin tilanteessa, että joen eteläpuolella oli vain yksi talo, jossa ei ollut vesijohtoa, ja vain muutamia, joissa ei ollut viemäriä.

Varmasti kaupungin kohtuullisen suotuisaa kehitystä 1920-luvulla oli edistänyt keskeisten poliittisten voimien maltillisuus. Vaikeista lähtökohdista huolimatta uuden valtuuston työskentely oli ollut rakentavaa. Lautakunta- ja toimikuntapaikat oli jaettu sulassa sovussa ryhmien tekemien etukäteiskaavailujen mukaan. Vaikutti siltä, että puolin ja toisin pyrittiin välttämään tuossa vielä arassa tilanteessa poliittisia ristiriitoja.

Uuden käytännön mukaisesti oli vuosille 1918–1921 valittu 36 valtuutettua, joista vuosittain erosi aina kolmannes eli joka vuosi jouduttiin järjestämään osakunnallisvaalit. Vuoden 1918 vaaleissa porvarilliset puolueet olivat olleet vaaliliitossa ja sosiaalidemokraatit olivat edustaneet koko vasemmistoa. Naisten saaman kunnallisen äänioikeuden myötä ensimmäistä kertaa oli valittu myös naisia valtuustoon, kaiken kaikkiaan viisi. Perinne aikaisempaan valtuustoon oli lähes katkennut, sillä vain yhdeksän valtuutettua oli istunut jo edellisellä kaudella. Merkittävä muutos poliittisissa voimasuhteissa oli vasemmistoryhmittymän jakaantuminen 1920-luvun alussa kahtia, sosiaalidemokraatteihin ja kommunistien muodostaman Suomen sosialistisen työväenpuolueen edustajiin.

Vuonna 1925 tuli voimaan uusi vaalilaki, jonka mukaan vaalit pidettiin joka kolmas vuosi ja kaikki valitut 35 valtuutettua istuivat koko kolmivuotisjakson. Ensimmäisissä uusissa vaaleissa suurimman kannatuksen saivat Sosialistinen työväenpuolue ja Edistyspuolue, joista

kummastakin valittiin 10 edustajaa. Kaiken kaikkiaan vasemmisto sai 13 edustajaa ja porvarilliset puolueet 22 edustajaa. Seuraavissa vaaleissa 1928 sekä sosialistit että edistyspuoluealaiset saivat yhden lisäpaikan ja kokonaispaikkojen suhde porvariston ja vasemmiston välillä oli 21 ja 14. Toisin sanoen porvarillisten kannatus oli merkittävästi lisääntynyt 20-luvun ensimmäisten vuosien aikana, mikä viittaisi yhteiskunnallisen kehityksen maltillistumiseen Oulussa. Toisaalta vasemmiston sisällä oli tapahtunut kärjistymistä siinä määrin, että ääri vasemmisto edusti lähestulkoon koko vasemmistoa. Vaikka yleistä maltillistumista oli tapahtunut, juopa pysyi lähes ennallaan nyt vain eri paikkaan siirtyneenä.

Ratkaiseva taistelu Oulussa vasemmiston sisällä oli käyty heti 1920-luvun alussa, jolloin Sosialistinen työväenpuolue oli päässyt voitolle maltillisista sosiaalidemokraateista. Työväestön radikalisoituminen Oulussa näkyi myös pinnan alla, sillä Oulusta tuli 1920-luvun alussa Neuvosto-Venäjällä perustetun Suomen kommunistisen puolueen maanalaisen toiminnan etappikeskus ja myöhemmin koko Pohjois-Suomen alueen merkittävä piirikeskus.

Oulun varuskunta tasoittamassa tietä koko kansan maanpuolustyölle

Vaikka huoli uuden nuoren tasavallan turvallisuudesta loi periaatteessa hyvät lähtökohdat näkyvälle maanpuolustyölle, yhteiskunnan tosiasiallinen kahtiajautuminen oli leimaamassa sen poliittisesti vain ”voittajien” toiminnaksi. Maanpuolustyon kannalta myös Oulu oli monessa suhteessa haasteellinen paikka. Sisällissodassa se oli ollut pitkään suurin valkoisten hallinnassa olleista kaupungeista ja merkittävä sotilaskeskus. Vaikka sen hallinnasta oli käyty verinen taistelu, se ei ollut samalla tavoin kuluttanut punaisen puolen voimavaroja kuin Etelä-Suomessa. Oulu ympäröi vauras itsenäinen maanviljelyalue, jossa ei ollut tapahtunut poliittista

kärjistymistä samassa määrin kuin etelässä, ja toisaalta Oulun vaikutus ulottui aina Koillismaalle asti, jossa elettiin paikoitellen huomattavasti köyhemmin kuin rannikon läheisyydessä. Samanaikaisesti kaupungin oma poliittinen kehitys näytti yhtäältä maltillistuvan ja toisaalta kärjistyvän. Strategisesti taas Oulu oli Suomen kapeimman kohdan perimmäinen lukko kohti itää.

Sodanaikaista sotilasorganisaatiota alettiin Oulussa purkaa elokuussa 1918; muun muassa Oulun suojeluskunnan piiriesikunta lopetti toimintansa 1. elokuuta. Kaupunkiin kesäkuun alussa saapunut Pohjois-Pohjanmaan rykmentin 1. pataljoona lakkautettiin 9. elokuuta ja kesäkuun lopulla perustettu Oulun-Vaasan vartiopataljoona lokakuun puolella välissä. Samanaikaisesti oli jo menossa rauhanajan organisaation muodostaminen, jonka puitteissa Oulu säilytti sotilaallisesti tärkeänä pidetyn asemansa maan pohjoisimpana varuskuntakaupunkina.

Vuoden 1918 elokuussa kaupunkiin saapui vasta perustettu 3. jääkäripataljoona, jonka nimi oli aluksi Kajaanin sissipataljoona ja helmikuusta 1919 lähtien Pohjanmaan Jääkäripataljoona (PJP). Aluksi varuskunnan toiminta oli erilaisten vaikeuksien sävyttämää johdun ympäröivän yhteiskunnan kireistä mielialoista, puutteellisista varustuksista, elintarvike- ja koulutusongelmista sekä itse kasarmialueen rappiotilasta. Materiaaliset ongelmat saatiin suurin piirtein ratkaistuksi seuraavien kahden vuoden aikana. Esimerkiksi majoitustilat olivat aivan liian ahtaat, sillä pataljoonan vahvuus oli alkuvaiheessa noin 950 miestä, kun taas neljä kasarmikennusta oli mitoitettu kukin vain noin 100 miehelle. Normaalien elintarvikkeiden jatkeena käytettiin välissä pahimmillaan pettuleipää. Erikoinen yksityiskohta oli talvella 1918–1919 raivonnut niin sanottu espanjantauti, vaikea influenssaepidemia, johon kasarmilla kuoli kolme saamelasta varusmiestä. Oulun varuskunnan historiaa tutkineen Stig Roudasmaan mukaan siitä pääteltiin, etteivät saamelaiset ylipäättensä

kään sovi kasarmielämään, minkä takia heitä alettiin sijoittaa palvelukseen rajakomppanioihin.

Alkukauden huonot olosuhteet vaikuttivat siihen, että upseerit ja aliupseerit varsin herkästi siirtyivät siviilitehtäviin tai suojeluskunnan palvelukseen. Heikkojen työolojen vastapainoksi kantahenkilökunta osallistui vapaa-aikana mielellään erilaisiin huvituksiin kuten Seurahuoneen tanssiaisiin, talvisiin rekiretkiin ja hiihtoratsastuksiin, jotka nekin saattoivat huipentua tanssiaisiin.

Vasta itsenäistynyt Suomi pyrki vahvistamaan ja vakiinnuttamaan asemaansa levottomassa maailmassa, mikä heijastui myös Oulun varuskunnan toimintaan. Lokakuussa 1918 jouduttiin pataljoonasta lähettämään yksiköitä rajajoukkojen vahvennuksiksi Kuusamoon, josta ne palasivat takaisin seuraavan vuoden tammikuussa. Vuoden 1920 helmikuussa lähes koko pataljoona yhtä komppaniaa lukuun ottamatta siirrettiin Petsamoon, jossa pelättiin Pohjois-Venäjän valkoisten rintaman murtumista ja sen aiheuttamia paineita Suomen rajalle. Joukot olivat siellä heinäkuuhun asti, jolloin rajanvalvonta luovutettiin olojen rauhoitettua Lapin rajavartiostolle. Seuraavan kerran Oulun varuskunta lähetti miehiä rajalle rajavartioston avuksi vuoden 1922 niin sanotun läskikapinan aikana, jolloin venäläisiä joukkoja oli tunkeutunut Savukoskella rajan yli. Joukot eivät kuitenkaan joutuneet taistelu tehtäviin vaan suorittivat partiointia ja palasivat jo maaliskuun aikana takaisin Ouluun.

Siirtojen ja järjestelyjen jälkeen varuskunnan koko vakiintui vähitellen noin 450 varusmieheen ja 50–60 kantahenkilökuntaan kuuluvaan. Vuoden 1930 organisaatiomuutoksen jälkeen Pohjanmaan Jääkäripataljoona koostui kahdesta jääkärikomppaniasta, konekiväärikomppaniasta, viestiosastosta, kranaatinheitinjoukkueesta ja toimitusjoukkueesta. Soittokunta oli ollut toiminnassa jo syksystä 1918 lähtien, jonka jälkeen se ilahdutti kuulijoita eri tilaisuuksissa. Monille kaupunkilaisille jäivät erityisesti mieleen Oulun veh-

Kuva Kalevan arkisto.

Pohjanmaan Jääkäripataljoona palaamassa leiriltä Parolasta 16.8.1930.

Kuva Maija-Liisa Bäckströmmin kokoelmat.

Kapellimestari Olli Tawast johtaa suurkuoroa Raatin suojeluskuntatalon seinustalla v. 1936.

maissa puistoissa kesäisin järjestetyt puistokonsertit.

Korkein upseeristo osallistui kaupunkielämään epävirallisesti ja tietenkin myös virallisesti. Erityisesti pataljoonan komentajan tehtäviin kuului kiinteiden yhteyksien ylläpito niin maaherraan kuin kaupungin johtoon ja samalla ylipäätensä suhteiden hoitaminen siviili-maailmaan. Puolin ja toisin kanssakäyminen rikastutti merkittävästi kaupunkiyhteisöä. Sotilaat olivat kaupunkilaisille tuttu näky myös arjen keskellä erilaisissa harjoituksissa. Armeijan suosimia harjoituspaikkoja olivat muun muassa Intiönkangas, Kontinkangas, Lintulammen maasto ja Ylä-Siirtolan lähitienuot. Ampumaratoja oli useampiakin, aluksi Likakorven ampumarata, sitten Nuottasaaren, Tuiran vuodesta 1921 ja Hiukkavaaran lähellä nykyistä aluetta sijainnut rata vuodesta 1928 lähtien.

Vaikka lähentymistä ympäröivään yhteiskuntaan tapahtui, varuskunnan kantahenkilökunta koki kuitenkin toimintansa hyvin ristiriitaiseksi. Osa kaupunkilaisista piti jääkäriperinteen pohjalta sotilaspuvun kantajia todellisina kansan palvottuina sankareina, kun taas osalle he edustivat vihattujen voittajien väkivaltakoneistoa. Asepuku oli heille kuin punainen vaate härälle. Sen luomaa mielikuvaa ei ollut omiaan pehmentämään myöskään aktiivisesti harjoitettu vapaaehtoinen maanpuolustustyö.

Suojeluskuntatoiminta sisällissodan voittajien näyttämönä

Erittäin merkittävä lisä oululaisessa maanpuolustuskuvassa oli suojeluskunta- ja siihen liittynyt Lotta Svärd -toiminta, joka uudelleenorganisoi rauhan ajan tarpeisiin myös Oulussa. Sisällissodan aikainen Oulun kaupungin suojeluskunta lakkautettiin toukokuussa 1918, mutta jo 4. kesäkuuta pidettiin palokunnan talolla yleinen Oulun suojeluskunnan kokous, jossa toiminta aloitettiin uudelleen. Toiminnan uudelleen aloittamisen syiksi sanottiin Oulun suo-

jeluskuntapiirin alkuvaiheen historiaa tutkineen Päivikki Korhosen mukaan punaisten sotavankien runsautta ja punaisten maanalaisen kiihotustyön aiheuttamaa epävarmuutta. Suojeluskuntaa pidettiin siis alkuvaiheessa turvallisten ja rauhallisten olojen takuuna.

Toiminta vilkastui syksyllä 1918, kun jokainen suojeluskuntalainen saatiin aseistetuksi ja kaupunki vuokrasi suojeluskuntatyölle Raatinsaaren läntisen osan rakennuksineen. Pian tilat kävivät kuitenkin ahtaiksi, minkä takia päätettiin rakentaa vanhojen rakennuksien yhteyteen uusi kivitalo, joka valmistui 1934. Oulusta tuli myös suurinpiirtein Pohjois-Pohjanmaan alueen käsittäneen Oulun suojeluskuntapiirin keskuspaikka. Valtioneuvoston esitys suojeluskunnista oli vahvistettu 14. helmikuuta 1919, minkä jälkeen suojeluskuntapiirit oli erotettu kutsuntapiireistä. Aluksi tosin Oulun suojeluskuntapiiri oli käsittänyt Kainuuta ja Lapin pohjoisimpia alueita lukuun ottamatta koko Oulun läänin (Lapin alue kuului Oulun lääniin vuoteen 1938 asti), mutta toiminnan helpottamiseksi suojeluskuntapiiri oli jaettu kahtia toukokuussa 1919.

Keskeinen suojeluskuntatyön tavoite oli siis sisäisen turvallisuuden vahvistaminen, minkä vuoksi esimerkiksi Oulun suojeluskuntaan perustettiin jo keväällä 1918 tiedusteluosasto. Sen tehtävänä oli maanpettureiden, punaisten johtajien, agitaattoreiden ja muiden yhteiskunnalle vaarallisten henkilöiden etsiminen. Suojeluskuntalaisia pyydettiin pitämään silmällä paikallisten punaisten toimintaa ja sen seurauksena eri paikkakunnilla tehtiin luetteloita epäluotettavina pidetyistä henkilöistä. Näin tehtiin myös Oulun suojeluskuntapiirin alueella. Esimerkiksi Oulun suojeluskunta seurasi epäluuloisena rautatieläisiä. Perustettiin erityinen 3–5 hengen osasto, jonka tehtävänä oli tarkkailla punaisten toimintaa. Tämä suojeluskuntatyön alkuvaihe kertoi hyvin konkreettisesti siitä, kuinka syvässä kansankerrosten väliset epäluulot vielä tuolloin olivat. Yhteiskunnan eheytyminen näytti tuossa vaiheessa oikeastaan täy-

sin mahdottomalta utopialta.

Suojeluskuntatoiminnan tavoitteet muuttuivat vuonna 1921, jolloin järjestön päälliköksi valittiin Lauri Malmberg. Hän antoi pian sen jälkeen päiväkäskyn, jonka mukaan suojeluskuntien päätarkoitus oli maan koskemattomuuden turvaaminen ulkoapäin tulevaa uhkaa vastaan. Toiminnan luonteen muuttamiselle oli ajankohtaisia paineita monessakin mielessä. Tällaisista paineista hyvä osoitus oli vasemmiston 1922 tekemä lakialoite suojeluskuntien lakauttamiseksi, jota ei kuitenkaan ehditty käsitellä valtiopäivillä. Maan sisäinen eheyttäminen vaati aktiivisia toimia, mikä oli myös Malmbergin tavoite. Alkukauden toimintaa hyvin kuvaava oli ollut suojeluskuntalaisten käyttäminen, tosin epävirallisesti, lakonmurtajina, kun Neuvosto-Venäjäältä toiminut Suomen kommunistinen puolue oli pyrkinyt luomaan vallankumouksellisen tilanteen hyödyntämällä ammattiyhdistysliikkeen järjestämiä kovia työtaisteluja. Virka-apua toki suojeluskuntalaiset antoivat monin tavoin, esimerkiksi Oulun piirissä annettiin apua poliisille taistelussa viinan salakuljettajia vastaan ja paloviranomaisille metsäpalojen taltuttamisessa.

Suojeluskuntatoiminnalla oli yleensä erinomaiset yhteiskuntasuhteet paikallisella tasolla, sillä sen johtajisto koostui pääosin alueensa näkyvimmistä henkilöistä. Tätä kuvastaa hyvin Oulun suojeluskuntapiirin piiriesikunnan jäsenen koostumus. Sen oululaiset jäsenet olivat Pohjolan Osakepankin pääjohtaja V.K. Simelius, toimitusjohtaja Isak Kaitera, Uleå Oy:n toimitusjohtaja, everstiluutnantti Reinhold Weckman ja Pohjanmaan kauppiaiden toimitusjohtaja Hjalmar Rosenberg, joiden kautta suojeluskuntatyö sai myös merkittäviä lahjoituksia oululaiselta liike-elämältä. Sen vuoksi ei ollut myöskään mitenkään ihmeteltävää, että piirin suojeluskunnista Oulun suojeluskunnan taloudellinen tilanne oli selvästi parhain.

Oulun suojeluskunnan jäsenmäärä oli vuonna 1919 noin 630 mutta vuonna 1930 vain noin 440. Myös suhteellisesti

ottaen Oulun jäsenmäärä laski selvästi, sillä vielä 1919 piirin seuraavaksi suurimmassa suojeluskunnassa Oulujoella oli jäseniä hieman yli 200, kun taas 1930 Kuusamossa oli jo lähes 350. Jäsenistön määrän pienenemisen on arveltu johtuneen ensinnäkin siitä, että vuoden 1919 tilastoissa oli vielä sisällissodan aikaisia jäseniä, jotka lopettivat toimintansa heti sodan päätyttyä. 1920-luvun alusta lähtien tilastointi oli paljon tarkempaa ja passiivisia jäseniä poistettiin kirjoista koko vuosikymmenen ajan. Lisäksi suojeluskuntatoiminta ei vedonnut suuriin massoihin; vasemmistossa sitä vastustettiin ja muidenkin joukossa mielipiteet jakaantuivat. Harrastuksella oli hieman elitistinen luonne. Tosin vähäistä muutosta oli näkyvissä 1920- ja 30-lukujen taitteessa, kun sisäpoliittisen tilanteen kärjistyessä suojeluskuntatyö alkoi vetää mukaansa runsaammin uusia jäseniä.

Vuonna 1919 Oulun suojeluskunnan jäsenistön sosiaalinen rakenne oli seuraava: liikealalla toimivia 35 %, virkamiehiä 20 %, koululaisia 17 %, rautatievirkamiehiä 13 %, poliiseja ja vanginvartioita 8 % ja työläisiä 7 %. Jos taas tarkastellaan ennen vuotta 1932 Oulun suojeluskuntaan liittyneiden sosiaalista jakaumaa, niin siinä virkamiehiä oli 25,5 %, toimitusjohtajia, pankinjohtajia ja ekonomeja 16 %, rautatievirkailijoita 14,3 %, työnjohtajia, konttoripäälliköitä ja rakennusmestareita 14,3 %, metsänhoitajia 7,2 %, konttoristeja 7,1 %, koululaisia ja opiskelijoita 5,4 %, työväestöä 5,2 %, maanviljelijöitä 3,7 % ja muita 1,3 %.

Jos näitä lukuja vertaa toisiinsa, niin on havaittavissa, että vuoden 1919 tilanteessa erityisesti koululaiset ja myös työläiset olivat yliedustettuina. Oulun suojeluskunta oli 1920-luvulla hyvinkin keskiluokkainen, jopa yläluokkainen, ja se edusti varsin puhtaasti sisällissodan voittajia. Työväestön osuus oli varsin pieni, 5,2 %, mikä kertoo siitä, kuinka kahtiajakautunut yhteiskunta heijastui kahtiajakautuneena myös vapaaehtoiseen maanpuolustustyöhön. Periaatteessa politikointi suojeluskunnissa oli kiellet-

Kuva Pohjois-Porinjamaan museo.

Oulun suojeluskunnan lääkintämiehiä Raatissa.

ty, mutta käytännössä se tarkoitti tasavertaista suhtautumista porvarillisiin puolueisiin.

Jäsenistön väheneminen ja yleensäkin kielteinen asennoituminen osassa yhteiskuntaa suojeluskuntatyötä kohtaan tiedostettiin suojeluskunnissa. Uusien jäsenten värväämiseksi ja vanhojen jäsenten asenteiden lujittamiseksi ryhdyttiin 1920-luvun puolivälistä lähtien harrastamaan aktiivista valistus-toimintaa. Siihen kuului Oulun piirin alueella muun muassa keskikoulukursien vetäminen, oman lehden Pohjan Mies julkaisutoiminnan aloittaminen 1924 (ilmestyi 10–11 kertaa vuodessa, levikki 2500–3000), iltamien, juhlien, propagandapäivien ja –viikkojen järjestäminen sekä kuoro- ja muu musiikki-toiminta. Tärkeimpiä juhlapäiviä olivat Oulun valtaamisen ja vapaussodan päättymisen muistopäivät. Erityisesti 1928 järjestettiin Oulussa niitä koskevat isot 10-vuotisjuhlat. Oulun suojeluskuntapiirin ensimmäinen maakuntajuhla pidettiin Oulussa elokuussa 1927. Esimerkiksi vuonna 1929 Oulun suojeluskuntapiirin alueella järjestettiin lähes 150 juhlaa ja iltamaa ja niihin osallistui noin 13700 ihmistä. Myös urheilu oli erittäin merkittävä suojeluskuntatoiminnan muoto. Vuonna 1930 piirin alu-

eella järjestettiin 321 urheilukilpailua eri lajeissa, joissa osanottajia oli yhteensä yli 6000. Suosituimmat lajit olivat murtomaahiihto, maastojuoksu ja pesäpallo.

Suojeluskuntien tulevaisuuden turvaamiseksi aloitettiin myös poikatyö. Virallisen poikatoiminnan takasi 5. toukokuuta 1928 annettu laki, jonka mukaan liikunnallista ja sotilaallista koulutusta sai antaa 12–16 vuotiaille pojille. Sisäpoliittisesti suojeluskuntien nuorisotyö koettiin kommunististen liikkeiden nuorisotyön vastapainoksi. Oulun piirissä järjestelmällinen poikatyö käynnistyi 1928–1929. Koko piirin alueella poikaosastoihin kuului vuosikymmenen vaihteessa noin 320 jäsentä. Tosin jo sitä ennen oli tehty nuorisotyötä esimerkiksi järjestämällä erilaisia kilpailuja. Urheilua pidettiin avaimena, jolla nuoret pojat saataisiin houkuteluksi mukaan muuhunkin suojeluskuntatoimintaan. Uusi poikia kiinnostanut huijapäinen laji oli esimerkiksi mäkihypy, joka otettiin mukaan piirin urheiluo-ohjelmaan. Sitä varten ensimmäiset hyppyrit rakennettiin vuosikymmenen lopulla Sanginsuuhun ja Kempeleeseen.

Ehkä kaikkein näkyvin suojeluskuntatoiminnan muoto oli naisten suojelus-

Lotta Svärd perustetaan Ouluun

Kuva Kalevan arkisto.

Oulun Lotta Svärd-piirin 10-vuotisjuhla. Lottalupauksen antaminen Oulun Tuomiokirkossa ja piirin uuden lipun vihkiminen 28.2.1932.

Lottien toiminta talvi- ja jatkosodan aikana tunnetaan yleisesti varsin hyvin. Usein kuitenkin unohdetaan, että lottajärjestöt saivat alkunsa jo vuoden 1918 sodan jälkeen. Niiden perustaminen liittyi voimakkaasti kansalaissodan jälkeeseen virinneeseen maanpuolustushenkeen. Näin oli myös Oulussa.

Maanpuolustushenkinen naistoiminta oli käynnistynyt jo vuosien 1917–1918 aikana. Tällöin alettiin suojeluskuntajärjestön yhteyteen perustaa toimikuntia ja ompeluseuroja naisille. Kansalaissodan jälkeen nämä epäviralliset naisten yhteenliittymät lopettivat toimintansa. Pian suojeluskuntien uudelleenperustamisen yhteydessä alettiin naisten maanpuolustustoimintaa kuitenkin virittelemään uudelleen.

Suojeluskuntien ylipäällikkö Dietrich von Essen antoi elokuussa 1919 päiväkäskyn, jossa hän kehotti koko maan suojeluskuntia perustamaan yhteensä erityisiä Lotta Svärd -osastoja. Näin Lotta Svärd -nimi tuli yhdistämään koko maan naisten suojeluskuntatoimintaa. Aiemmin vain Helsingin ja Riihimäen naisosastot olivat käyttäneet itsestään Lotta Svärd -nimitystä.

Oulun seudulla lottaosastoja alettiin perustaa vasta vuoden 1919 alusta. Ensimmäisenä ehdivät haukiputaalaiset, joiden lottaosasto perustettiin uudenvuodenpäivänä 1920. Oulussa vastaava osasto perustettiin 15.2.1920.

Oululaisnaiset olivat osallistuneet vapaussotaan Oulun valloituksen aikana ja sen jälkeen aktiivisesti. Nämä vapaussotaan tai Venäjän sorron vastustamiseen osallistuneet naiset olivatkin joko itse perustamassa tai ainakin merkittävänä esikuvana Oulun lottajärjestön perustajille. Lottajärjestön perustajien joukossa vapaussotaan osallistuneita naisia olivat ainakin Liisi Boström, Hilja Pohjola, Aini Kivekäs ja Agnes Ensio. Kaikki vapaussotaan osallistuneet naiset eivät kuitenkaan syystä taikka toisesta tulleet mukaan lottajärjestöön.

Lottajärjestön perustamiskokous 15.2.1920 sai heti runsaan osanoton. Yhteensä 130 henkeä kokoontui perustamaan yhdistystä. Seuraavassa kokouksessa läsnä oli jo noin 200 henkeä. Perustamiskokouksessa hyväksyttiin yhdistyksen säännöt, jotka mukailivat muualla maassa perustettujen lottayhdistysten sääntöjä. Oulun Lotta Svärd -järjestö määriteltiin suojeluskunnan apujärjestöksi; sen oli noudatettava suojeluskunnan määräyksiä ja toimitettava sille toimintakertomuksensa vuosittain. Kahden vuoden kuluttua yhteenkuuluvuutta suojeluskuntaan lisättiin vielä siten, että lottayhdistyksen kokouksiin tulisi osallistumaan yksi suojeluskunnan esikunnan jäsen.

Suojeluskunnan ja lottien yhteyttä lisäsi vielä se, että suojeluskuntalaiset ja lotat olivat usein samoista perheistä ja suvuisista. Lottien aviomiehet kuuluivat yleensä suojeluskuntaan. Lottajärjestön alkuvaiheen aktiivista ainakin Aura Kaiteran, Liisi Boströmin, Hellin Olanderin, Dagmar Luoman ja Signe Lagerbohmin miehet kuuluivat suojeluskunnan esikuntaan.

Kaikkiaan suojeluskunnalla oli keskeinen rooli lottajärjestön perustamisessa Ouluun. Lottajärjestön perustamisessa vaadittiin kuitenkin myös naisten aktiivista panosta. Suojeluskuntalaisten perhesiteiden ohella vuoden 1918 kokemukset, ajan poliittinen ilmapiiri, ilmassa leijuvat aatteet ja naisten järjestäytymisperinteet ajoivat lottajärjestön perustamiseen.

Jouni Similä

kuntatoiminta eli Lotta Svärd -yhdistysten perustaminen suojeluskuntien yhteyteen, mitä Oulun piirin osalta on tutkinut erityisesti Sirpa Tuomivaara. Yhdistystoiminnan alkuvaiheessa työn tavoitteeksi määriteltiin saniteettitarpeiden ja suojeluskuntien varusteiden kuten vaatteiden valmistaminen, sairaanhoitajina ja keittäjinä toimiminen sekä varojen kerääminen erilaisilla juhilla yhdistyksen tarkoituksiin. Oulun Lotta Svärd -yhdistys perustettiin 15. helmikuuta 1920. Yhdistyksen työkenttä jaettiin eri jaostoihin, joita Oulussa olivat saniteetti-, vaatetus-, muonitus- ja huviosastot. Myöhemmin nimiksi vaikiintuivat lääkintä-, muonitus-, varus- ja keräysjaosto. Pieniin maaseudun yhdis-

tyksiin verrattuna Oulun yhdistyksen suurehko jäsenmäärä 360 mahdollisti alusta lähtien monipuolisen toiminnan aloittamisen kaikilla työosaroilla. Tosin jäsenmäärä laski hyvin pian noin 300:aan, josta se alkoi jälleen kohota vasta aivan vuosikymmenen lopulla, kuten suojeluskunnissakin oli tapahtunut.

Lotta Svärd -yhdistys oli suojeluskunnan sisarjärjestö, hallinnollisesti se oli itsenäinen ja sai siten itse päättää omista toimintatavoistaan. Samalla tavalla kuin suojeluskunnat muodostivat suojeluskuntapiirin, niin myös Lotta Svärd -yhdistykset muodostivat oman piirinsä. Oulun piiri perustettiin 18. huhtikuuta 1922 sen jälkeen, kun suurin osa yksittäisistä osastoista oli liittynyt Oulun

osaston johdolla valtakunnalliseen järjestöön. Hallinnollisesta itsenäisyydestään huolimatta 1921 julkaistussa säännöissä todettiin selkeästi Lotta Svärd -järjestön keskeisin tarkoitus: vahvistaa suojeluskunta-aatetta ja avustaa suojeluskuntajärjestöä suojaamaan uskontoa, kotia ja isänmaata.

Oulussa toiminta oli varsin asiantuntevissa käsissä, sillä esimerkiksi lääkintäjaostossa oli mukana 14 sairaanhoitajaa. Oulun jaosto varusti muun muassa kenttäsairaalan. Muonitusosaston keskeisin tehtävä puolestaan oli ruokailusta huolehtiminen erilaisissa suojeluskuntatapahtumissa. Sen lisäksi se auttoi myös eräissä suojeluskuntatoiminnan ulkopuolisissa tilaisuuksissa kuten Ou-

lun läänin talousseuran 100-vuotisjuhlien tarjoilussa 1928. Myös varusjaosto ojensi auttavan kätensä ulkopuolisille muun muassa avustamalla Karjalan pakolaisia 1920–1921. Keräysjaosto järjesti arpajaisia, myyjäisiä, iltamia ja juhlia. Esimerkiksi 1925 järjestettiin 30 iltaa. Jaosto järjesti myös teatteri-iltoja ja piti ravintolaa. Vuosina 1920–1929 Oulun osasto lahjoitti suojeluskunnalle kaikkiaan noin 20 000 mk, joka oli yli 10 % osaston keräämistä varoista. Suuri osa hankituista tuloista kului erilaisiin tarvikkehankintoihin kuten elintarvikkeisiin.

Oulun osaston lottien ammattijakautuma muuttui näennäisesti merkittävästi 1920-luvulla. Vielä vuosikymmenen alussa puolet jäsenistä oli rouvia, kun taas vuosikymmenen lopulla heidän osuutensa oli enää 30 %. Toinen suuri ryhmä oli virkanaiset, joiden osuus vaihteli 23–25 %:n välillä. Muita suurempia ammattiryhmiä 1930 tilanteessa olivat koululaiset ja ylioppilaat 10 % sekä neidit noin 15 %. Esimerkiksi kauppa-apulaisten osuus oli noin 3 %. Rouva-tittelin takaa saattoi löytyä kotirouvien lisäksi kauppiaita, opettajia ja muita virkanaisia. Puolestaan suurin osa neidistä oli virkanaisia, koululaisia ja opiskelijoita. Kuten edellä olevista luvuista voi päätellä, myös Oulun lottaosasto oli vielä 1920-luvulla varsin elitistinen sisällissodan voittajia edustanut yhdistys.

Kuitenkin lottien yli suojeluskuntaratjat ylittänyt sosiaalinen toiminta oli pehmentämässä sitä jyrkkääkin kuvaa, mikä suojeluskuntatyöstä oli syntynyt 1920-luvun Suomessa ja Oulussa, kun sisällissodan muistot olivat vielä aivan ”vereslihalla”. Joissakin suojeluskuntalaisten puheenvuoroissa korostettiin lottien merkitystä yhteiskunnallisten raja-aitojen murtajina.

Poliittisen kriisin kautta kansalliseen eheytymiseen

Ensimmäisen maailmansodan seurauksena poliittinen elämä Euroopassa radikalisoitui voimakkaasti. Uudesta kommunistisesta Venäjästä oli tullut kaik-

Kuva Maija-Liisa Bäckströmin kokoelmat.

Oulun lotat jakavat lihakeittoa 1930-luvun pula-aikana.

Kuva Kalevan arkisto.

Apua köyhiä jouluksi. Pelastusarmeijan joulupata 17.12.1932 Pakkahuoneenkadun ja Kirkkokadun kulmauksessa.

kialla ääriivasemmiston esikuva ja tukija. Sen vastavoimiksi ja muiden maiden äärioikeistolaisten liikkeiden esikuviksi olivat syntyneet italialainen fasismi ja saksalainen kansallissosialismi, joille oivallisen maaperän olivat luoneet kansalliset turhaumat, taloudelliset vaikeudet sekä sotasyllisyyss- ja sotakorvausongelmat. Vuonna 1929 alkanut kansainvälinen lama oli tasoittanut viime vaiheessa tietä näille uusille poliittisille voimille. Suomessa omat mausteensa tähän yleiseen ilmapiiriin toivat vuoden 1918 monitulkintaisen sodan aiheuttamat avoimet haavat ja paikalliset taloudelliset ongelmat kuten vuoden 1928 vaikea kato.

Moskovon tukemien suomalaisten kommunistien toiminta aktivoitui loppukesästä 1929. Oulussa se ilmeni muun muassa niin sanotun ”punaisen päivän” mielenosoituksena 1. elokuuta, jossa tapahtui yhteenottoja mielenosoittajien ja poliisien välillä. Kommunistien näkyvä liikehdintä johti loppusyksyllä kommunisminvastaisen lapuanliikkeen syntyyn. Se merkitsi käytännössä, että tullessa 1930-luvulle edellisen vuosikymmenen suomalaisen äärioikeiston ajatukset herättivät nyt myönteistä vastakaikua puoluerajat ylittäen aina poliittiseen keskustaan asti. Lapuanliike sai myös virallista tukea siinä määrin, että sen vaikutuksesta eduskunta hyväksyi 1930 lain, jolla kommunistit voitiin syrjäyttää julkisesta toiminnasta. Vuosina 1930–1932 Oulussa lakkautettiin useita kommunistisina pidettyä järjestöjä, myös ammatillisia, kuten Pohjolan ammatillinen piirijärjestö ja siihen kuuluneita oululaisia ammattiosastoja. Lainsäädännöllisistä päätöksistä huolimatta kommunistinen toiminta ei kokonaan lakannut näkymästä, vaan esimerkiksi Oulussa ja Oulun seudulla, erityisesti Muhoksella, se ilmeni 1930-luvun alussa niin sanottujen pulaliikkeiden kautta.

Oulun valtuuston kokouksessa 5. elokuuta 1930 porvarilliset ryhmät kehoittivat sosialistisen työväenliiton 11 valtuutettua eroamaan kunnallislain muutoksen perusteella. Lain mukaan vaalikelpoinen valtuutetuksi ja kunnan mui-

hin luottamustehtäviin ei ollut henkilö, joka kuului Suomen valtion ja yhteiskuntajärjestelmän väkivaltaiseen kumoamiseen tähtäävään yhdistykseen, järjestöön tai muuhun yhteenliittymään. Valtuutetut noudattivat kehotusta ja heidän tilalleen nimettiin porvarilliset varajäsenet. Seuraavissa vaaleissa vasemmistoa edustivat sosiaalidemokraatit.

Lapuanliikkeen toiminnan saadessa yhä väkivaltaisemmat muodot sen kannatus pieneni ja sen kannattajakunta alkoi vähitellen edustaa yhä selvemmin perinteistä äärioikeistoa. Vuoden 1932 epäonnistuneen Mäntsälän kapinan jälkeen sen seuraajaksi perustettiin Isänmaallinen Kansanliike (IKL), josta lapuanliikkeestä poiketen tuli käytännössä nopeasti myös poliittinen puolue. Oulussa puolue aloitti toimintansa heti perustamisensa jälkeen 1932. Suurimmillaan, eli viisi, IKL:n edustajaa määrä oli valtuustossa vuoden 1933 vaalien jälkeen. Puolue ei kuitenkaan saanut poliittista tukea juuri muilta kuin kokoomuksen edustajilta, sillä esimerkiksi puolueen paikallista äänenkannattajaa Pohjolan Suuntaa, ei yrityksistä huolimatta hyväksytty kunnalliseksi ilmoituslehdiksi. Muutenkin poliittinen toiminta Oulussa maltillistui lähestyttäessä 1930-luvun loppua, mistä hyvä osoitus oli Otto Karhin valitseminen valtuuston ensimmäiseksi sosialidemokraattiseksi puheenjohtajaksi 1939. Sosialidemokraattisen puolueen kannatus oli lisääntynyt merkittävästi vuosikymmenen lopulla. Viimeisissä kunnallisvaaleissa ennen sotia 1936 porvarilliset saivat 19 edustajaa ja sosialidemokraatit 16. Porvarilliset koostuivat seitsemästä edistysmielisestä, kuudesta kokoomuslaisesta, neljästä IKL:n edustajasta, yhdestä talonomistajien edustajasta ja yhdestä varuskunnan edustajasta.

Varuskuntaelämän hiljeneminen

Keskellä poliittisia intohimoja Oulun varuskuntaelämä koki 1930-luvun alussa suuren muutoksen, kun armeijan uudelleenjärjestelyissä 1933 lakkautettiin

jääkäriprikaati, johon Pohjanmaan Jääkäripataljoona oli kuulunut. Pataljoonan hajottaminen tapahtui käytännössä vuoden 1934 alkupuolella. Henkilökunta siirrettiin muihin joukko-osastoihin lukuun ottamatta muutamaa aliupseeria, jotka jäivät Ouluun perustettujen aluejärjestöesikuntien palvelukseen. Viimeiset joukot lähtivät kohti Kuopiota 2. toukokuuta 1934.

Pataljoonan komentajina Oulussa olivat toimineet majuri Hugo Österman 1918–1919, everstiluutnantti Jarl Taucher 1919–1924, everstiluutnantti Taavetti Tiainen 1924–1925 ja everstiluutnantti Einari Veijo 1925–1933. Jälkipolvien näkökulmasta kaikkein legendaarisin upseeri oli kuitenkin kapteeni Nikke Pärmi, joka oli tullut tunnetuksi erittäin asiantuntevana ja erikoisia vertauksia ja sanontoja käyttäneenä kouluttajana. Hyvä osoitus Pärmin nauttimasta ammatillisesta arvostuksesta oli konekiväärein varustetun 70-miehisen osaston lähettäminen hänen johdollaan antamaan järjestysapua poliisille niin sanotun Nivalan konikapinan aikana kesäkuussa 1933.

Nikke Pärmin persoonallisuutta heijastelee erinomaisesti *Kansa Taisteli*-lehdessä julkaistu muistelu:

”Kapteeni Nikke Pärmi piti Pohjanmaan Jääkäripataljoonassa Oulussa pimeäharjoitusta, jonka aiheena oli suunnistaminen ilman karttaa ja kompassia. Ensimmäiseksi piti tietenkin löytää pohjantähti.

Seisottiin Vesitorninmäen kupeella pellolla ja tähysteltiin taivaalle niska vääränä. Pärmi innostui selittelemään tähtitaivasta laajemmaltikin.

Herra kapteeni, ehdotan taukoa, kun tämä käy niin niskan päälle, rohkeni muuan kokelas lopulta huomauttaa.

Anteeksi huomaamattomuuteni! lausahti kapteeni kohteliaasti.– Siirrytään-pä viisikymmentä metriä taaksepäin!”

Pataljoonan lopettamisen jälkeen olivat jäljellä vain muistot, joissa mennyt koettiin poliittisista ristiriidoista huolimatta innostavaksi toiminnan ja rakentamisen kaudeksi. Kieltolaki ja sen kiertäminen oli tuonut huvielämään mu-

Kuva Oiva Kontiaisen kokoelmat.

Kirkkokatua 1930-luvulta, vasemmalla Kauppahotelli.

Kuva Oiva Kontiaisen kokoelmat.

Ilmakuva Oulun keskustasta. Taustalla vapaana virtaava Oulujoki. Joen takana siintää Tuiran kaupunginosa.

Oulun kaupungin sosiaalitoimisto v. 1932 osoitteessa Torikatu 8. Oikealla sosiaalijohtaja Emil Fr. Mäki, takana seisomassa tarkastaja Kaarlo Liikanen.

Kuva Pohjois-Pohjanmaan museo.

Pohjanmaan Jääkäripataljoona ja Oulun suojeluskunta marssilla itsenäisyyspäivän juhlanjumalanpalvelukseen Tuomiokirkkoon 6.12.1932.

Kuva Kalevan arkisto.

kaan oman pikantin sävyensä, joka synnytti upseeri- ja aliupseerikerhoissa vapaa-aikaansa viettäneen kantahenkilökunnan keskuudessa juttuja juttujen perään. Varusmiehillä oli puolestaan ollut oma sotilaskotinsa, jonka alkupääoma oli saatu aikaiseksi upseerien ja heidän rouviensa organisoimalla ahkeralla varojen keräyksellä, muun muassa juhlien järjestämisellä kaupungintalolla. Upseerien rouvat tulivat tunnetuiksi myös muutenkin kaupunkilaisille. Milloin heitä näkyi ostoksilla torilla, jonne talvisaikaan mentiin hevosten vetämässä pitkässä reessä, ja milloin taas kahvikupposen äärellä Antellilla.

Pataljoonan poistuminen ei kuitenkaan merkinnyt Oulun varuskunnan loppua, sillä sen jälkeen koko kasarmialue luovutettiin uuden järjestelmän myötä syntyneiden Pohjois-Pohjanmaan sotilasläänin ja Oulun, Ylivieskan ja Kemian sotilaspäämajien esikuntien käyttöön. Kasarmialueen rakennuksiin ryhdyttiin kokoamaan sotilaspäämajien liikennepanomateriaalia, minkä seurauksena koko kasarmialue muuttui suureksi varastokeskukseksi. Lisäksi aluejärjestöesikunnat pitivät Oulussa kertausharjoituksia vuosina 1935–1938. Kuitenkin perinteisen varuskuntaelämän aika oli ohi, joten suojeluskuntatoiminnasta tuli kaupunkilaisille näkyvin osa yleistä maanpuolustustyötä. Organisaatoriset uudistukset olivat luoneet hyvän perustan sen entistä paremmalle onnistumiselle.

Suojeluskuntatoiminnan muutos eheytyksen ehtona

Vuoden 1927 lain mukaan suojeluskuntajärjestö oli olemassa isänmaan ja sen laillisen yhteiskuntajärjestelmän puolustamiseksi ja kuului osana tasavallan sotavoimaan. Järjestön tulevaisuuden kannalta elettiin kriittistä vaihetta lapuanliikkeen aikana, sillä liike vetosi suojeluskuntalaisiin saadakseen heiltä tukea toiminnalleen ja tavoitteilleen. Yksittäisten jäsenten sympatioista huolimatta varsinaisena järjestönä suojeluskuntalaiset eivät sekaantuneet sisäpo-

liittiseen myllerrykseen, mikä takasi sille periaatteessa mahdollisuuden laajentaa myöhemmin yhteiskunnallista kannatuspohjaansa.

Rajanvedon vaikeutta kuvaa kuitenkin hyvin määritelmä, että lähes kaikki lapualaiset olivat suojeluskuntalaisia, mutta kaikki suojeluskuntalaiset eivät olleet lapualaisia. Esimerkiksi Oulussa suojeluskunta-aktivisti ja myöhempi sanomalehti Kaiun päätoimittaja ja toimitusjohtaja Iisak Kaitera oli perustamassa Oulun lapuanliikkeen paikallisosastoa. Lapuanliikkeen huipentuessa Mäntsälän kapinaan maaliskuun alussa 1932 tilanne säilyi Oulun suojeluskuntapiirin alueella rauhallisena, vaikka Ouluun oli kerääntynytkin noin 100 Mäntsälään lähtijää. Tasavallan presidentti P.E. Svinhufvudin olojen rauhoittamiseksi pitämän voimakkaan radiopuheen jälkeen miehet palasivat takaisin koteihinsa.

Vaikeuksista huolimatta jäsenmäärä Oulun suojeluskunnassa alkoi tasaisesti kasvaa kuohunnan jälkeen, kuten suojeluskunnissa tuona aikana yleensäkin, mikä oli osoitus yhteiskunnallisten olojen vähittäisestä rauhoittumisesta ja mielialojen maltillistumisesta. Edellisen vuosikymmenen tapaista aaltoliikettä ei enää koettu. Oulussa jäsenmäärä nousi vuoden 1932 vähän yli 500:sta vuoden 1938 noin 800:aan; tuolloin piirin toiseksi suurimmassa suojeluskunnassa Kuusamossa jäseniä oli lähes 400.

Oulussa jäsenistön sosiaalinen tausta oli edelleenkin yläluokkainen, mutta muutosta aikaisempaan verrattuna oli kuitenkin tapahtunut. Oulun suojeluskuntaan 1930- ja 1940 -lukuilla liittyneistä maatalouselinkeinon harjoittajia oli 3 %, ylempiä virkamiehiä 29 %, alempia virkamiehiä 26 %, työväestöä 13 %, opiskelijoita ja koululaisia 4 %, kaupallisen alan edustajia 5 % ja muita 20 %. Suurin muutos edelliseen vuosikymmenen verrattuna oli työväestön määrän selvä kasvu 5,2 %:sta 13 %:iin. Valtakunnallisesti suojeluskuntaliikkeessä työväestön osuus oli noin 20 %, mikä vastasi sen osuutta koko maan väestössä. Virkamiesten osuus suojeluskunta-

laisista oli noin 15 % ja maanviljelijöiden noin 57 %, joten suojeluskuntien jäsenistön painopiste oli maaseudulla.

Oulu Pohjois-Suomen hallinnon, taouselämän ja koulutuksen keskuksena erosi luonnollisesti selvästi koko maan keskiarvojakaumista, mikä selittää pitkälti myös jäsenistön tietyn yläluokkaisuuden. Kuitenkin Oulun suojeluskuntalaisten ammatillinen jakauma vastasi 1930-luvulla huomattavasti paremmin valtaväestön ammatillista jakaumaa kuin edellisellä vuosikymmenellä. Oulussa esimerkiksi teollisuustyöntekijöitä oli alkanut liittyä suojeluskuntaan jo 1920-luvulla. Kehitystä on pidetty osoituksena siitä, että suojeluskuntatoiminnasta oli tulossa vähitellen koko kansan asia. Eheytymskehitys Oulussa oli ilmeinen tosiasia 1930-luvun lopulla, mikä heijastui muun muassa suuren yleisön aikaisempaa myönteisempänä suhtautumisena maanpuolustustyöhön. Kuten Oulun suojeluskuntapiirin loppukauden historiaa tutkinut Erja Aikavuori on todennut, muutoksen keskeisinä syinä on pidetty suojeluskuntajärjestön omaa työtä poliittisuuden kitkemiseksi pois sen toiminnasta lapuanliikkeen kuohuntojen jälkeen ja yleistä taloudellista kehitystä, mikä supisti elintasoeroja ja helpotti siten myös työväestön liittymistä järjestöön.

Muutos näkyi monin tavoin. Vielä 1920-luvulla sotilaskoulutus oli kärsinyt asenteisiin liittyvistä ongelmista, mutta 1930-luvulla tilanne oli jo toinen. Sotilaskoulutukseen panostettiin paljon enemmän kuin aikaisemmin. Sitä oli myös helpottanut siirtyminen uuteen aluejärjestelmään 1934, jolloin suojeluskunnille tuli runsaasti vastuuta reservin kouluttajina. Se luonnollisesti lisäsi suojeluskuntien merkitystä maan puolustusjärjestelmässä. Kesäkuun 1933 puolustuslaitosasetuksessa oli todettu, että puolustuslaitos muodosti yhdessä suojeluskuntajärjestön ja rajavartiolaitoksen kanssa puolustusvoimat. Uudessa järjestelmässä suojeluskunnat muodostivat kenttäarmeijan rungon ja samalla ylläpitivät ja kouluttivat suojeluskuntalaisia eri aselajeja varten. Näin ol-

len Oulussa kaupunkilaisten mielissä varuskuntakoulutuksen lakkauttamisen korjasi ainakin osittain paikallisen suojeluskunnan tarjoama reservikoulutus yhä lisääntyvälle jäsenmäärälleen.

Aluejärjestelmään siirtyminen muutti Oulun suojeluskunnan koulutuksen luonnetta, sillä tuosta eteenpäin se muodosti suojeluskuntapiirin viesti-, tykistö-, lääkintä- ja merikoulutusalueen. Ongelmia tuotti alkuvaiheessa koulutusvarojen, kaluston ja upseeriston niukkuus. Varojen saantia valtakunnallisella tasolla vaikeutti vasemmiston edelleen tuntema epäluulo suojeluskuntajärjestöä kohtaan, vaikka järjestö pyrkiikin sitä aktiivisesti häivyttämään. Taustalla oli ennen muuta muisto suojeluskuntalaisten mukana olosta lapuanliikkeessä. Se hidasti yleisen koulutusjärjestelmän kehittämistä. Suojeluskunnissa pyrittiin kuitenkin kehittämään koulutusta hyödyntäen mahdollisimman hyvin olemassaolevia resursseja. Esimerkiksi Oulussa Tuiraan 1920 valmistunut 30 taulun ampumarata saatiin erinomaiseen kuntoon harjoitus- ja kilpailutoimintaa varten.

Tiukentunut ote koulutuksessa ja etenkin suojeluskuntajärjestön roolin tärkeys maanpuolustustyössä ilmeni myös siinä, että urheilu alkoi suojeluskuntatoiminnassa palvella entistä enemmän sotilaallisia päämääriä. Se merkitsi erityisesti yleisurheilun harrastuksen vähenemistä. Kaikkia entisiä lajeja ei kuitenkaan unohdettu. Niinpä myös Oulussa voitiin harjoittaa mäkihyppyä Tuiraan kyläosaston omistamassa hyppyrimäessä. Hiihto oli luonnollisesti edelleen yksi tärkeimmistä urheilumuodoista jo sotilaallisen merkityksensä takia. Suojeluskunnat aloittivat monilla paikkakunnilla maakuntaviestiperinteen. Oulussa ensimmäinen maakuntaviesti hiihdettiin 1933. Reitti kiersi Raatin, Kempeleen, Limingan, Tyrnävän, Muhoksen ja Madekosken kautta takaisin Ouluun, ja aikaa kului voittajajoukkueelta noin kahdeksan tuntia. Myös musiikkitoiminta oli edelleen hyvin aktiivista. Piirin alueella toimi useita kuoroja ja orkestereita. Vuonna 1934

Kenraali Hannes Ignatius tarkastaa Oulun suojeluskunnan rivistön v. 1936.

Kuva Majja-Liisa Bäckerströmin kokoelmat.

Seppeleenlasku eteläpohjalaisten patsaalle v. 1937. Vas. Lotta Svärdin keskusjohtokunnan puheenjohtaja Fanni Luukkonen, Lotta Svärdin Oulun piirin puheenjohtaja Aini Kivikäs ja Lotta Svärdin Oulun osaston puheenjohtaja Aili Sovellius.

Kuva Majja-Liisa Bäckerströmin kokoelmat.

oli neljä lottakuoroa, kolme soittokuntaa, kuusi mieskuoroa ja 11 sekakuoroa, ja kun 1936 järjestettiin piirin ensimmäiset laulujuhlat Raatissa, niihin osallistui 17 kuoroa ja kolme soittokuntaa. Vuonna 1939 vastaavaan tilaisuuteen Limingassa osallistui 333 laulajaa ja soittajaa. Oulusta olivat mukana mieskuoro, sekakuoro ja soittokunta. Muita suuria juhlia olivat vuoden 1938 Oulun valtauksen 20-vuotisjuhlaparaati ja vapaussodan päättymisen 20-vuotisjuhla.

Oulun kaupungin, suojeluskuntajärjestön ja Lotta Svärd -järjestön yhteistyö sujui myönteisessä hengessä koko 1930-luvun. Siitä hyviä esimerkkejä olivat Tähtitornin vuokraaminen kahvilakäyttöön Lotta Svärd -yhdistykselle 1934, Raatinsaaren rakennusten myyminen suojeluskunnalle, maa-alueen vuokraoikeuden jatkaminen vuoteen 1999 ja 50 000 markan rakentamisavustuksen myöntäminen 1938–1939. Ainut pyyntö, mihin kaupunki ei suostunut, oli 1933 tehty anomus vapauttaa suojeluskunnan käyttöön luovutetut sotakoirat koiraverosta!

Vaikka suojeluskuntajärjestöstä yritettiin luoda uutta myönteistä epäpoliittista kuvaa, etenkin vanhempi työväestö suhtautui siihen halveksivasti vielä vuosikymmenen lopulla. Esimerkiksi vuoden 1938 suuret juhlat nostattivat vasemmistossa yhä poliittisia intohimoja. Samoin toisin päin suojeluskunnissa suhtauduttiin epäluuloisesti sellaisiin nuoriin, joiden kotitausta oli kovin vasemmistolainen. Kaikesta eheytymskehityksestä huolimatta vanhat epäluulot elivät puolin ja toisin varsin syvässä. Lappanliikkeen tapahtumien seurauksena Väinö Tanner oli vaatinut koko suojeluskuntatoiminnan lakkauttamista. Vaikka toimintaa ei lakkautettu, uusi puolustusvoimien aluejärjestelmä ja suojeluskuntien rooli siinä merkitsivät kuitenkin käytännössä suojeluskuntatoiminnan itsenäisyyden kaventumista. Jo vuoden 1927 suojeluskunnat vakiinistanut laki oli vähentänyt järjestön liikkumavaraa. Vuodesta 1933 eteenpäin osana puolustusvoimia sitä oli entistä helpompi valvoa. Toisaalta se taka-

Pohjolan Työ ja talvisodan synty

Euroopan ajautuessa vääjäämättä 1930-luvun lopulla kohti uutta suurso-
taa, seurattiin myös Suomen työväenlehdissä erityisesti pienten itsenäis-
ten valtioiden kohtaloa suurvaltain puristuksessa. Suursodan syytyttyä
syyskuussa 1939 seurasi työväki Suomessa varsinkin Puolan ja Viron ti-
lanteen kehitystä. Sympatiat olivat hätää kärsivien puolella. Osansa pien-
ten valtioiden oikeuksien polkemisesta johtuneesta kriitikistä sai niin Sak-
sa kuin Neuvostoliittokin, joskin luonnollista oli, että nimenomaan Neu-
vostoliiton uhka oli konkreettisemmän tuntuinen. Olihan tuo suurvalta Suo-
men rajanaapuri. Neuvostoliitosta käytettiin ajan yleisen tavan mukaan ni-
mitystä "Venäjä", ainakin silloin, kun maasta kerrottiin jotain kielteistä.

Suursodan jo riehussa Euroopassa valoivat työväenlehdet lukijoihin-
sa uskoa siitä, että Suomi tulee kriisiltä välttymään. Sodan uhkaa konk-
reettisemmin koettiin esim. työttömyys. Ensimmäisen kerran usko Suo-
men puolueettomana säilymiseen horjahti syyskuun lopulla, kun lehdistö
välitti tiedon asevelvollisuuslakiin tehdystä muutoksista. Hieman myö-
hemmin lukijat saivat tietää SDP:n tukevan säädettävää tasavallan suoje-
lulakia, joskin epäyhtenäisenä. Puolue perusteli militanttista kantaansa sa-
nomalla, että laki oli tarkoitettu tasavallan suojaksi äärioikeiston harjoitta-
malle maalle vahingolliselle kiihotukselle. Pelko pahimmasta kasvoi, kun
samalla saatiin tietää Suomen lähettäneen neuvottelijansa Moskovaan.

Myös SDP ja maan työväenlehdistö alkoi tiedottaa kansalaisille väes-
tönsuojelusta ja hälytysharjoituksista lokakuun alussa 1939. Samalla
puolue ja ammattiyhdistysliike ryhtyivät entistä kuuluvammin antamaan
lehdistön kautta tukeansa maan hallitukselle ja sen järkähtämättömälle
kannalle kieltäytyä kaikista uhkavaatimuksista. Suomen puolueetto-
muutta ja Skandinavian valtioiden yhteenkuuluvuutta korostettiin. Tilan-
teen vakavuutta kuvasti päätös sotatarviketeollisuuden uusista ylityö-
korvauksista. Pitkin Suomea ryhdyttiin vapaaehtoiseen maanpuolustus-
työhön. Mm. Oulun sos. dem. Työläisnaisyhdistys teki ompeluseurois-
saan vaatteita reserviläisille, joiden harjoituksia oli jo aiemmin syksyllä
jatkettu.

Koko lokakuisten Moskovan neuvotteluiden ajan säilytti oululainen
Pohjolan Työ asiasta uutisoidessaan erittäin maltillisen asenteen. Kirjoit-
telussa ei ilmennyt kiihkoa. Sitä yritettiin varmasti tietoisesti välttääkin,
vaikka toisaalla valmistauduttiin jopa järjestöissä kaikkein pahimman va-
ralle. Maltillisuus ja luottamus käytäviin neuvotteluihin säilyi lokakuun lop-
puun 1939 asti. Marraskuun alussa kirjoitti Pohjolan Työ: "Suomi ei lai-
naa maataan miksikään ponnahduslaudaksi mitään naapurista vastaan teh-
tävälle hyökkäykselle."

Tilanne kiristyi marraskuun aikana. Samoin työväenlehtien äänenpai-
not kävivät uhmakkaammiksi. Maan kohtalon ohella tunnettiin huolta
omista järjestöistä. Oulun sos. dem. piiri toimisto kehotti omalta osaltaan
voittamaan reservin harjoitusten aiheuttaman järjestöelämän herpaantu-
misen. Samalla koetettiin edelleen luoda optimismia, eikä uskottu "Ve-
näjän hyökkäävän" katkenneista neuvotteluista huolimatta. Työväen sa-
nottiin kannattavan rauhaa. Sotaa ei toivottu.

Marras- ja joulukuun vaihteessa 1939 olivat Pohjolan Työn peräkkäis-
ten numeroiden pääotsikot seuraavat: "Etsiikö Venäjä tekosyytä, hämä-
räperäinen ampumatapaus Kannaksella"; "Odottamaton käänne, Neu-
vostoliitto julisti mitättömäksi hyökkäämättömyyssopimuksen"; "Venäjä
katkaisi diplomaattiset suhteensa Suomeen"; "Neuvostoliitto hyökkäsi"
ja "Suomen armeija on luja". Otsikoiden sanoma oli selvä. Neuvostoliit-
to oli tarkoituksellisesti hyökännyt puolueettoman Suomen kimppuun,
mutta Suomi pitäisi pintansa. SDP:n puolue neuvosto kiiruhti jo
27.11.1939 antamaan tukensa maan itsenäisyyden säilyttämiselle ja si-
tä tukevalle poliitikalle pyrkien näin tiivistämään puolustustahtoa. Sano-
malehdistössä maltillisuus muuttui avoimeksi hyökkäykseksi Neuvosto-
liittoa kohtaan. Myös työväenlehdissä linja muuttui ja venäläisistä tuli ter-
minologiassa hyvin pian "ryssiä".

Risto Kenttä: Oma apu paras apu.

Oulun Sosiaalidemokraattinen Työväenyhdistys ry.
100 vuotta 1886-1986, s. 195-196.

si hyvät mahdollisuudet aktiiviselle va-
paaehtoiselle maanpuolustustyölle, jolla
oli myöhemmin varsin suuri merkitys
menestyksellisessä puolustustaistelussa
talvi- ja jatkosodan aikana. Sitä, kuinka
vakavasti myös suojeluskuntajärjestössä
suhtauduttiin tilanteeseen, kuvaa hyvin,
että monilla paikkakunnilla kiellettiin
suojeluskuntien esikuntalaisia kuulu-
masta IKL:ään.

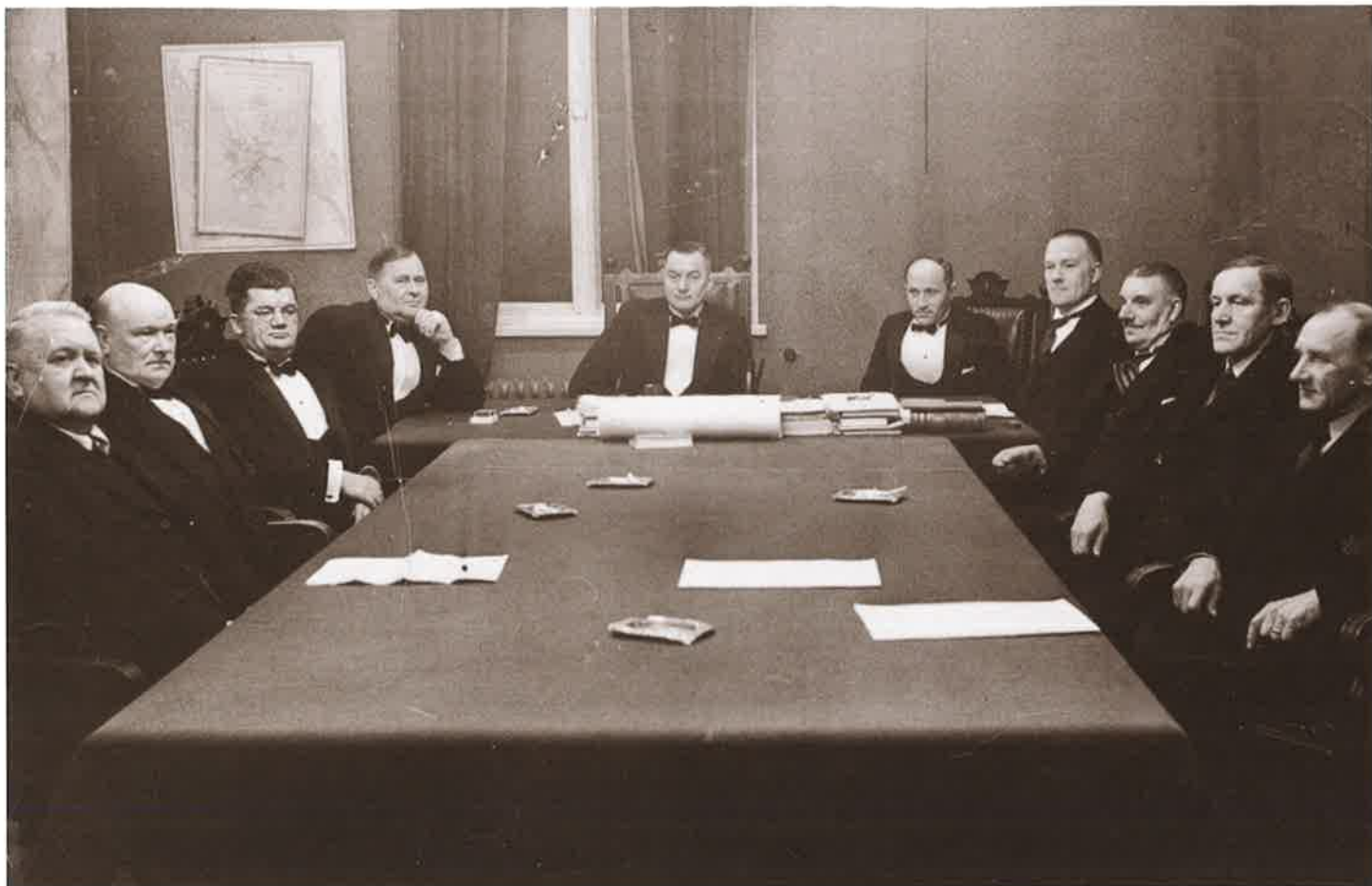
Edellisellä vuosikymmenellä aloitettu
suojeluskunnan poikatoiminta jatkui
entiseltä pohjalta. Vuonna 1933 oli Ou-
lussa poikatyössä mukana 81 jäsentä,
mikä ei ollut kuitenkaan Kuusamon 142
jäsenen verrattuna kovin suuri määrä.
Poikatoiminnan ongelmana koko 1930-
luvun oli siihen suunnattujen varojen
vähäisyys. Toinen ongelma oli puute pä-
teivistä ja innostavista ohjaajista. Oulus-
sa toiminta aktivoitui merkittävästi, kun
1935 saatiin ohjaajaksi asiasta innostu-

nut poikatyön vetäjä. Urheilu oli edel-
leen se naru, joka poikiin vetosi.

Lottatoiminnassa jäsenmäärän kasvu
oli tasaista koko ajan. Oulussa lottia ja
suojeluskuntalaisia oli suurin piirtein
yhtä paljon, sillä 1937 tilaston mukaan
Oulun lottaosastossa toimi noin 700 jä-
sentä. 1930-luvulla toiminta jakaantui
lääkintä-, muonitus-, varus-, toimisto- ja
viesti- sekä keräys- ja huoltojaostoon.
Toimisto- ja viestijaoston tehtävänä oli
kouluttaa lottia toimisto-, ilmavalvon-
ta-, viesti- ja säähavaintotyöhön. Laaja-
muotoisin työsarka oli muonitustyö eri-
laisissa tilaisuuksissa. Esimerkiksi vuon-
na 1938 lotat avustivat suojeluskunta-
laisia Oulun piirin alueella yli 2000 ti-
laisuudessa. Oululaisten lottien kannal-
ta vuosikymmenen kaikkein merkittä-
vin tapahtuma oli heinäkuussa 1937
kaupungissa järjestetyt valtakunnalliset
lottapäivät, jonne saapui noin 3500 vie-

rasta, joukossa Ruotsin, Norjan, Tans-
kan ja Viron vastaavien maanpuolustus-
järjestöjen edustajia. Myös lottatyössä
urheilulla oli merkittävä sijansa, sillä lot-
tan esikuva oli reipas, urheilullinen ja
toimielias nainen. Naisten tärkeimmät
lajit olivat hiihto ja kävely. Lotta Svärd
-järjestön yhteydessä toimi myös 8-17-
-vuotiaille työlle tarkoitettu pikkulot-
tatyö, joka aloitettiin 1931. Oulun pii-
rin alueella se saavutti nopeasti varsin
suuren suosion, sillä 1938 työssä oli mu-
kana jo lähes 1600 pikkulotata. Oulus-
sa tyttöosasto oli perustettu 1935.

Myös Oulun lottien ammattiryhmiä
tarkasteltaessa huomaa hienoista muu-
tosta, joka saattaisi viitata kehitykseen
kohti yhteiskunnallista eheytymistä.
Vuonna 1939 jäsenmäärästä rouvien
osuus oli enää 21 %, sama määrä kuin
virkanaisten osuus. Liikeapulaisten
määrä oli kasvanut noin 8 %:iin. Neitien

Kuva Väitöskokouksen kokoukset

Oulun kaupunginhallitus helmikuussa 1939. Vas. Jalo Tolvanen, Kalle Korkeakivi, Yrjö Herva, E. Alpo Autio, Eino J. Leino, Jaakko Sopala, Heikki Bäckström, Otto Karhi, Kalle Hautala ja Kustaa Peiramo.

osuus oli 17 % ja koululaisten ja yliopilaiden noin 14 %. Vielä erikseen oli sairaanhoitajien ja vastaavien ryhmä, joita jäsenkunnasta oli noin 8 %. Oulun paikallisosaston pitkäaikainen puheenjohtaja oli paperikaupan omistaja Aili Sovelius (1922–1936, 1937–1944). Hän oli Oulun piirin puheenjohtajana 1941–1944.

Harmaalla lottapuvulla oli pyritty luomaan tasa-arvoisuutta ja peittämään yhteiskunnalliset erot itse toiminnassa. Tämän tavoitteen saavuttamista edesauttoi merkittävästi valtakunnallisen lottajärjestön sanoutuminen irti äärioikeiston toiminnasta 1930-luvun puolivälissä. Viimeistään sen jälkeen sitä voitiin pitää puolueista riippumattomana yleisporvarillisena naisjärjestönä.

Vaikka kaikkia yhteiskunnallisia juoppia ei saatukaan peitettyksi 1930-luvun loppuun mennessä, voidaan kuitenkin

sekä valtakunnallisesta että oululaisesta näkökulmasta todeta, että tilanne siinä suhteessa oli vuonna 1939 aivan toisenlainen kuin 20 vuotta aikaisemmin. Monet merkit valtakunnan politiikassa, oululaisessa poliittisessa elämässä ja alueen maanpuolustustyössä viittasivat siihen suuntaan, että oli tultu sellaiseen tilanteeseen, jossa maanpuolustustyö ei enää repinyt kansakuntaa kahtia vaan päinvastoin alkoi vähitellen jopa yhdistää sitä. Voidaankin sanoa, että koko kansakunta ja oululaiset sen mukana alkoivat olla riittävän yhtenäisiä kohtaamaan Euroopan taivaanrannalla kumottaneet uhkaavat tummat pilvet idyllisen ja helteisen kesän 1939 väistyessä kohti syksyä ja talven ankaria pakkasia.

Ajankuvia eheytyksen vuosilta

Veteraanit muistelevat

Kohti talvisotaa

Maija-Liisa Bäckström syntyi 30.8.1922 Oulussa. Hänen vanhempansa kuuluivat sekä suojeluskuntaan että Lotta Svärd-järjestöön, joten tyttärensä liittymisen lottiin oli luonnollista. Bäckström liittyi Lotta Svärdin Oulun paikallisosastoon v. 1940. Koulutyön työpanos oli tarpeen jo talvisodan aikana mm. ensiapuasemalla ja ompelutyössä. Jatkosodassa Bäckström toimi muonitustehtävissä ja suoritti lottakurssin, kunnes v. 1944 joutui lääkintälotaksi Oulun keskuskansakoululle perustetulle saksalaisosastolle. Haastattelut on tehty 23.11. 2000, sekä 4.1. ja 1.2. 2001.

Kouluajaltaan Maija-Liisa Bäckström kertoo:

”Meillä oli aina täällä kaupungissa kaksi koulua, jotka toimivat yhdessä. Ne olivat lyseo ja tyttölyseo. Oli toki muitakin oppikouluja, suomalainen ja ruotsalainen yhteislyseo ja suomalainen keskikoulu, mutta jostakin syystä ne toimivat erillään. Koulun eri yhdistykset pitivät yhtä, ennen kaikkea raittiusseurat ja Oulun oppikoulujen Karjalaseura, OOKS, joka oli AKS:n alaosasto. Se todella toimi.

OOKS toimi varsinkin sota-aikana ja välirauhan aikana. Luulisin että se perustettiin tyttölyseoon vasta 1938, mutta lyseossa se oli vanhempi. Pidimme yhteisiä juhlia ja luentoja kuuntelimme hyvin hartaina. Kirjallisuuskerhokin perustettiin, joten kovasti kulttuuripuoltakin harrastettiin. Talvisodan jälkeen ensimmäisenä itsenäisyyspäivänä kaikki oppikoulujen oppilaat, yhteiskoulukin oli mukana, kokoontuivat keskuskansakoulun pihalle. Sitten lähdettiin marssimaan kirkon viereen vapaussodan sankarihaudoille ja lopulta hautausmaalle, jossa olivat jo talvisodan sankarivainajat. Me kuljimme neljä aina rivissä ja laitimmat kantoivat soihtuja. Haudalla joku lyseon seitsemäs- tai kahdeksaluokkalainen piti puheen ja me lauloimme. Isänmaallinen henki oli tavattoman korkealla.

Lukioluokkalaiset, jotka pääsi jo isoihin lottiin, menivät melkein kaikki luokitettain. Pikkulottia ei Oulussa perustettukaan ennen kun sitten ihan 30-luvun lopulla. Minä olin innokas partiolainen ja en kuulunut pikkulottiin. Oulun tyttölyseon rehtori Eevi Matinlassi sitä paitsi ei hyväksynyt, että tytöt olisivat olleet sekä partiolaisia että pikkulottia. Hän ei suinkaan ollut epäisänmaallinen, vaan huolehti, ettei läksyjenluku olisi kärsinyt.”

Kuva Annikki Reinikaisen kokoelmat

Lotta-Svärd -lehden kansi.

Maija-Liisan elämää talvisodan aikana valottavat hänen päiväkirjansa. Lokakuun 7. päivänä 1939 sodan uhka oli jo ilmassa:

”Kyllä tämä on kamala tämä tilanne. Ei ti ryssä tulee ja ottaa meidät kuten Puolan. Isä katolla vahdissa kello kuudesta aamulla. Tuli juuri kotiin syömään. Kaikki kansakoulut on lakkautettu ja niihin majoitetaan sotilaita viikon ajaksi nyt ainakin aluksi. Lyseon yläluokat on lakkautettu sen vuoksi, että melkein kaikki pojat ovat suojeluskuntalaisia ja saaneet komennuksen. - - - Ryssä on antanut meille ultimaatumin, että Erkon pitäisi mennä Moskovaan neuvottelemaan Molotovin kanssa taloudellisista ja poliittisista asioista, toisin sanoen Ahvenanmaan luovuttamisesta, kuulemma. SK ja AKS kieltävät, ettei Erko ollenkaan saisi mennäkään, vaan meidän pitäisi ryhtyä suoraan aseelliseen taisteluun. Niin kun me jotain voisimme mitään 140-miljoonaista kansaa vastaan.”

Kuva Kalevan arkisto.

Oulun suojeluskunnan piirimestaruuskilpailut 18.8.1930.

Suojeluskuntaan 16-vuotiaana

1920-luvulla ”Oulu oli pikkunen, herttanen kaupunki”

Atte Kalajoki kävi ”neljä vuotta ja neljä luokkaa Svenska Folksskolania ja sen jälkeen -25 syksyllä aloitin lyseossa ensimmäisellä luokalla ja tunnollisena oppilaana kävin sitä lyseota sitten yhdeksän vuotta. Se päättyi sitten reputuksen jälkeen valkolakkiin syksyllä -34, jollon minä olin jo tavallaan valinnut ammattini. Pääsin heti lokakuun taitteessa -34 Kaiun vakinaiseksi päätoimiseksi toimittajaksi. Ja oli semmoinen suhteellisen järkevä ajatus, että minä ensin katson, onko tämä minun ammatini ja jos, niin sen jälkeen lähden sitten opiskelemaan, hankkimaan lisätietoja.” - - -

Atte Kalajoki kertoo suojeluskuntaan liittymisestään:

”Minä liityin ensiksikin 16-vuotiaana suojeluskuntaan ja ehdin muutaman kerran olla paraateissa isäni kanssa. Lippua kantoi isokokoisin suojeluskuntalainen mitä siinä vaiheessa oli saatavissa, nimeltänsä Luoma, ja häntä kutsuttiin Jumalan luomaksi. Hän oli semmoinen kaksimetrinen setä ja se oli komia lipunkantaja kyllä. Siinä minä olin suojeluskunnan viestikompaniassa, niin aina siis -35 syksyyn saakka. Sen jälkeen sitten Helsingissä liityin Akateemiseen suojeluskuntaan. Ymmärtääkseni nimi johtui siitä, että siihen kuului sekä opiskelijoita että myöskin valmistuneita.”

Veljen paikalle suojeluskuntaan

Kaarlo Kovero muistelee suojeluskuntaan liittymistään:

”Sinne oli joku ikäraja – oisko se ollut 18 vuotta. Veli oli ollut sitä ennen jo suojeluskunnassa. Sitten kun hän meni opis-

kelemaan Helsinkiin, niin hän sitten anto minun tehtäväksi puhistaa kivääriä, ettei se ruostuis. Minun tehtäväksi jäi palauttaa nämä varusteet sitten tuonne Raattiin kun hän ei sitten enää tullut Ouluun,. Siellähän oli Oulun suojeluskunnan toimipaikka ja varastot. Siihen aikaan oli suojeluskunnassa näitä vaalianharmaita sarkavarusteita, jotka olivat vapaussodan tai kansalaissodan ajalta. Ja niissä oli saapashousut. Näin ollen, jos niitä aiko käyttää, niin ois pitänyt olla saappaat. Ja minulla ei ollut saappaita ja oli sen verran varaton koti, että en minä katsonut voivani pyytää, että minulle hankittas sitä varten saappaat. Näin ollen tämä minun suojeluskuntaharjoituksissa käynti jäi hyvin pieneksi. Sitten myöhemmin minä sain vaihetuksi nämä vaaleanharmaat sarkakampeet näihin viheriänharmaisiin, joissa oli suorat pitkät housut. Näin ollen siinä kävi sitten monokenkä tai mikä tahansa niitten kans. Ei tarvinnu enää olla saappaita. Näin ollen minäkin sitten pystyin paremmin käymään näissä harjoituksissa. Olin sitten muun muassa semmossella alokaskurssilla tuolla Kempeleessä. Kempeleen suojeluskuntatalo oli entinen margariinitehdas, joka oli siellä aseman lähellä. Siellä pidettiin tämä kurssi, ja siellä oli näitä suojeluskunta-alokkaita koko Oulun suojeluskuntapiirin alueelta. Oli muistaakseni viikon kestävä. Kävin ennen kuin menin sitten varusmiespalvelukseen.”

1930-luvun lopulla maailman tilanne ”oli kovasti huolen aiheena. Silloin sitten – olikohan se syyskuun loppupuolta, - - - ensimmäiset toimenpiteet oli, että puhelinkeskukseen muistaakseni lähetettiin suojeluskuntalaisia. Ne oli näitä vanhempia miehiä, jotka eivät tulleet kysymykseen kai sitten liikekannallepanossa. Niin ne miehittivät nämä tärkeimmät, vissiin lennättimen ja puhelinkeskuksen, suunnitelmien mukaisesti”.

Kuva Oiva Konttaisen kokoelmat

Oulun sillat
1930-luvulta,
edessä Raatinsaari.

Kuva Oiva Konttaisen kokoelmat

Tuira 1930-luvulla.

Kuva Kalevan arkisto

Oulun suojelus-
kuntapiirin
hiihtotaitelukurssi
harjoittelee ahkion-
vetoa maastossa
maaliskuussa 1931.

Idylli lapsuusajan Tuirassa

Simo Miesmaa syntyi 30.9.1925 Oulussa. Hän palveli jatkosodassa Kenttätukirykmentti 19:ssa ja 3:ssa. Haastattelu on tehty 5.3. 2001.

Simo Miesmaan muistoja lapsuudesta ja nuoruudesta:

”Oulun kaupunkihan oli nykymittapuun mukaan pieni. Asukkaita 25 000, ehkä vähän allekin. Minähän synnyin siellä Sonnisaareissa ja ensimmäinen kotini oli Kolmioissa. Minun isäni oli virkamies, kaupungin rakennusmestari. Ja Kolmiohan tehtiin lähinnä virkamiesten asuntopulaa poistamaan. Sitten perhe muutti Tuiraan, Itäkangastie neljään, siinä lähettyvillä oli Tuiran asema ja se nätti mäntykangas. Sehän on vieläkin siinä näkyvissä. Siinä vilkkaassa risteyksessä oli meillä hirsinen omakotitalo, niin sanottu puolitoistakerroksinen. Ja meidän perhe, joka pian kasvoi nelilapsiseksi ja myöhemmin viisilapsiseksi, asui siinä toisessa päässä taloa ja toisessa päässä asui isän äiti, ämmi. Isä on kotoisin Pudasjärveltä. Ja tiethän olivat – ei edes sorateitä vaan hiekkateitä. Minulla on jäänyt mieleen, kun mustalaiset, romanit kulki sieltä Alasiirtolasta, Port Arthurista raitainensa Ouluun, niin kyllä heillä se ratas painu siihen tiehen. Siinä oli syvät urat silloin. Ja niin myöskin Huvilatie. Kyllä se lähinnä mielessä on, että se oli hiekkapäällysteinen. - - - Siihen laitettiin sitten puutarha. Ennen kaikkea oli marjapensaita. - - - Meillä oli marjapensaita ja ilman käskyä minä siellä puutarhatoita tein. - - - No siinä todella oli hyvin kaunis piha Tuiran puolella. Muistan senkin sitten erikoisesti, kun me pojat nukuttiin siellä vinttikamarissa ja kesäiltana aukaistiin ikkuna, niin Merikosken kohina kuului sinne meidän vinttikamariin. Usein kesällä me pojat sitten karkasimme sieltä vinttikamarista ja menimme keskellä yötä uimaan. Kysymys kuului, että ”Nukutko sinä. –En minä nuku. Lähetään uimaan.” Ja niin sitä mentiin sitten uimaan. Kyllä se kosken kohina vieläkin on minunkin korvissani niin kun tuntuu monen muunkin, joka on sitä kohinaa saanut lapsuudessaan kuunnella.

Ja siinä koskessa oli sitten niin sanottu Hilturanta ja sehän oli mieluisa paikka. Se oli semmonen lahdenpoukama siinä koskessa. Ja siellä käytiin uimassa ja siinä lahden rannallahan oli tämä kansakoulujen puutarha, jota ne lapset sitten hoiteli kesäaikana. Sehän palstotettiin ja jaettiin. Ja tukkejahan siinä kulki. Ja se oli niitä mukavimpia leikkejä, kun me kiipesimme tukkien päälle ja laskimme siitä Hilturannasta sinne Merijalin rantaan. Ja sieltä hilikuttelimme sitten uimahousut jalassa takasin. Parasta kyytiä olimme sillä lailla, että kun kaksi ropsia pantiin tuonne polvitaipaitten alle ja pylly sitten vetteen, ja siinä keikuteltiin ja laskettiin tukilla alas. Se oli mieluista leikkiä. Ja kansakouluhan siinä ei ollut kaukana. Se oli Tuiran koulukin tehty vuosisadan alussa. Kansakoulua minä kävin viisi luokkaa ja sen jälkeen menin oppikouluun Oulun yhteislyseoon. Siihen aikaanhan koulussa oli keskellä päivää semmonen vapaahetki. Yleensä säännön mukaan se oli kaksi tuntia, mutta joskus se oli vain tunnin. Ja minullakin oli tapana sitten kävellen kulkea. Ei ollut polkupyörää eikä onnikkaakaan tainnu kulkea ollenkaan

– eikähän sitä rahaakaan tietenkään ollut onnikkaan. Ja olen mittaillut, että sinne on kaksi ja puoli kilometriä eli minulla tuli normaalisti koulupäivänä kävelyksi kymmenen kilometriä. Ensin kouluun ja sitten syömään ja taas kouluun ja taas kotia. Tietenkin sitä sitten seikkailtiin, muun muassa Linnansaarelta oikastiin sinne torille. Useinhan se oli semmosta hengenvaarallista hommaa, kun heikoilla jäillä siellä seikkailtiin. Ihmehän se suorastaan oli, ettei sinne joskus pudottu, mutta sitä koitettiin päästä mahdollisimman helpolla.”

Simo Miesmaa oli veljessarjan nuorin. Perheeseen kuului lisäksi kaksi vanhempaa veljeä ja nuoremmat siskot. Perheen aitanapuriksi muutti innokas suojeluskuntamies Aurijärvi, joka ”tietenkin meidät veljeksetkin siihen sai innostumaan ja kyllä me sitten suojeluskunnan poikaosastossa oltiin kun ei vielä suojeluskuntaan päästy. - - - Sota-aikana suojeluskuntalaisia sotilaspoikia oli myöskin vartiotehtävissä ja minäkin jonkun kerran Toppilan bensiniisäiliöitä vartioin. Ja myöhemmin muistan – meille annettiin sitten kivääritkin kotia. Ja niitten kanssa me sitten käytiin harjottelemassa ammuntaa siellä Tuiran ampumaradalla. Pikku-Berliinin paikalla oli partiokukkula ja siellä oli ampumarata ja siellä me jonkin kerran käytiin sitten harjottelemassa kivääriammuntaa.”

Urheilua suojeluskunnan poikaosastossa

Lauri Ollakka syntyi 11.7.1921 Oulussa. Jatkosodassa hän palveli Pioneeripataljoona 34:ssä, Pioneeripataljoona 15:ssä sekä upseerina 21. Pioneerirykmentissä. Haastattelu on tehty 6.8. 2000.

Ollakka kuului Oulussa suojeluskunnan poikaosastoon:

”Poikaosastossa olin joskus vuonna -35. Eli minä olin 14-vuotias silloin. Se oli lähinnä lennokin rakennusta. Semmonen Oskari Meriluoto, joka oli tuon Oulun kaupunginhotellin pianisti, oli innokas nuorisotyön tekijä ja myöskin partiolainen. Minä olin ollut partiojärjestössä, Oulun Metsänkävijöissä aikaisemmin jo. Hän tuli siihen sitten vetäjäksi. Ja samaten suojeluskunnan poikaosaston vetäjäksi. Ja musiikkimies kun oli, niin hän perusti poikasoitokunnan sinne. Meitä oli täysien miesten ohella sitten soittokeuhkossa monta kaveria. Minäki puhalsin baritonia muutaman vuoden ja muun muassa noissa suojeluskunnan paraateissa parissa kolmessa olin mukana soittamassa. Sitten vuonna -38 minä pääsin suojeluskuntaan alokaskomppaniaan opiskelemaan näitä sotataitoja ihan talvisotaan asti.

Pienoiskivääriammunnat olivat Raatissa suojeluskuntatalon pihalla. Mutta sitten oli ampumapaikka siellä kun on se tiriolaistalo Tuirassa. Siellä ammuttiin. Liikunta oli hyvin merkittävää jo poikaosastoaikoina. Talviurheiluun erikoistuin, niin yhdistetty tuli silloin, siinä oli hiihtoa, jossa oli ensin verryttelytaival ja pikataival. Ja pikataipaleesta vaan laskettiin täysi aika ja verryttelytaipaleesta otettiin vain tietty prosenttimää-

rä ajasta ylös. Ja sitten oli myöskin mäkihyppyä, mutta ne mäethän ovat Oulun puolella niin pieniä. Lämsänrinteellä oli Lämsäjärven rannalla mäki. - - - Minäki olin innokas mäkihyppääjä ja hiihtäjäkin. Hiihtämisessä minä en ollu mikkään tekijä, mutta mäkihyppäessä minä olin semmonen tyyllittelijä. Ja pärjäsin pisteissä, mutta ei tahtonu tulla pituuksia tarpeeksi.

Sittehän se tuli tuo YH-aika lokakuussa -39. Ensimmäinen tieto tuli kun oltiin tanssimassa tuolla Oulunsuun pirtillä, niin sinne tuli poliisit hakemaan reserviläisiä palvelukseen, nuoria reserviläisiä, oli vasta vapautuneet. Kyllä kai se ihan seuraavana päivänä, kun meitä suojeluskuntalaisiaki haettiin vartiotehtäviin. Vartiointipaikat olivat ympäri kaupunkia, semmosia tärkeimpiä. Ensimmäinen oli muistaakseni puhelinlaitoksella. Siinä Kauppurienkadun ja Torikadun kulmassa. Sitte oli rautatiesillalla, asemalla, kasarmialueella ja näillä bensiinivarastoilla Toppilassa.”

Suojeluskunta vapaa-ajan harrastuksena

Kaarina Soini syntyi 12.11.1916 Revonlahdella. Hän oli talvet opettajana Utajärven Ahmaksessa ja kesät Oulun lottatoiminnassa. Jatkosodan aikana Soini oli Lotta Svärdin piirihallituksen jäsen. Haastattelu on tehty 9.1. ja 1.2. 2001.

Kaarina Soini kertoo lotaksi ryhtymisen taustasta:

”Varmaan siihen suurena syynä oli juuri se, että silloin ei juuri muita vapaa-ajan harrastuksia ollut. Minä kuuluiin lottajärjestöön ja veljeni kuuluivat suojeluskuntaan. Ja minun tuleva mieheni, jonka minä olin tuntenut jo 30-luvulta saakka, oli hyvin aktiivinen suojeluskuntalainen ja osallistui suojeluskunnan erilaisiin hiihtoihin ja urheiluihin. Että se oli aivan semmonen vapaa-ajan harrastus.”

Talonmiehenä Seurahuoneella

Mauno Viiri syntyi 11.4.1920 Ylitorniolla. Käytyään rippikoulun hän muutti Ouluun vuonna 1936. Talvisodan aikana Viiri työskenteli Oulussa rakennusosalalla sekä Oulu-yhtiöllä. Sotaväki oli vuorossa huhtikuussa 1940. Jatkosodassa Viiri palveli rivimiehenä viestijoukoissa. Tehtävänä oli mm. korjata venäläisten särkemiä puhelinlinjoja. Vastaavat tehtävät jatkuivat myös Lapin sodassa saksalaisten tuhoamien linjojen korjaustyössä. Haastattelu on tehty 19.9.2000.

Mauno Viiri muistelee muuttoaan Ouluun:

”Minä sitten aattelin, että lähen tänne Ouluun, että kyllähän täältä jotain hommia löytyy. - - - Niin mun sisko mulle sano, että meehän talonmieskursseille. Ajattelin, että no sinnehän minä lähenki. Palokunnan vintissä oli talonmieskurssi. Ja niihän minä kävin se talonmieskurssin. - - - Sit mulla oli niin hyvä tuuri, että Talousseuran talo valamistu silloin siihen aikoihin ja siitä se lähti. Seurahuoneella oli mun siskon mies talonmiehenä, ja mun sisko oli siinä kahavin keittäjänä keittiössä. Niin lähti se

Jaakola (Seurahuoneen toinen talonmies), muutti Talousseuran talonmieheksi, ja niin minä sitte lähin pyrkiin siihen sinne sen tilalle. Minun siskon mies tietysti minua suositteli siihen hommaan, vaikka se oli hotelli. Eihän ne tietysti ois saanu mua sinne oikeestaan ottaakkaan ku minä olin niin nuori. Jouvuin siellä alkoholien kans tekemisiin. Siinä oli kaks talonmiestä. Mun siskon mies oli toinen, ja minä olin sitte siinä toisena talonmiehenä. Siinä oli päiväystys läpi vuorokauan, ku oli hotelli, siinä oli talonmies aina paikalla. Sulki ovet ja hoiti tämän keskuslämmityksen. Hotellin ravintola oli yläkerrassa siellä. Rappuja myöten piti kantaa kaikki juotavat sinne yläkertaan ja toiseen kerrokseen. Ja kesällä piti kantaa sinne katolle, kaupungintalon katolle, kaljaa sinne katoksiin. Siellä oli tarjoilu siellä katolla. Nii kierreappuja sinne ylös vaan. Ja se vanhanajan kaljakori, nii se oli iso silloin ja isompi pulloki oli. Palio isompi ku nykyään. Vaan semmosessa hommassa minä sitte olin ja ku täyten kaheksantoista, niin minä aattelin sitte, että minäpä pyrin tulliin, ku mulla oli siskon mies tullissa. Ja menin tulliin kyselemmään. No siihen aikaan piti olla, ko valtion virkaan meni, suojeluskunnasta todistus, että on kuulunu suojeluskuntaan. Silloin vuonna kolmekymmentäkahdeksan. Niin enne sotia kumminki, Kun täyten kaheksantoista. - - - No sain Seurahuoneeltaki toistuksen, että oon ollu siinä hommissa, jo siinä töissä, anto lausunnon, olivat pitäneet mun työtaijosta. Ja niihän se Holströmi otti minut sitte töihin tulliin, ja niin minä yhen kesän olin sitte tullimiehenä. Mutta tullimiehen ammatti oli semmonen, että oli kesällä töitä ja talveks työttömäks. Se oli tän maailman huonoimpia työmaita. Meri ku jääty, nii sen jälkeen sanottiin, että näkemiin, että keväällä tavataan. Eikä minäänlaista päivärahaa eikä mittään.”

Kuva SA-kuva.

Suomalaisia sotilaita valmiina talvisiin taistoihin Suomussalmen Pyhäkylällä.

Talvisodan rintamilla

Antero Tervonen

Talvisotaan johtanut poliittinen kehitys

Vuoden 1939 marraskuun viimeisen päivän aamuna kello 6.50 Neuvostoliiton tykistö avasi tulen Kannaksella. Aamun koittaessa Helsinki joutui viiden-toista muun Suomen paikkakunnan ohella ilmahyökkäyksen kohteeksi. Neuvostoliiton asevoimat ryhtyivät sotateoihin Suomea vastaan Karjalan kannaksella ja itärajalla. Samana aamuna Suomen hallitus julisti maan sotatilaan ja sotamarsalkka C. G. E. Mannerheim nimitettiin ylipäälliköksi. Sota, jolle sittemmin vakiintui nimitykseksi talvisota, oli syttynyt. Kuinka sotaan jouduttiin? Mikä oli sen syntytausta?

Suomi kävi talvisotansa likipitään yksin suurta itäistä naapurimaataan vastaan. Talvisotaan johtanut kehitys ei silti ole selitettävissä yksinomaan Suomen ja Neuvostoliiton välisillä suhteilla, vaan se kytkeytyy osaksi laajempaa eurooppalaista poliittista kehitystä, ennen muuta Saksan ja Neuvostoliiton välisten suhteiden kehitystä. On sanottu, että pieni Suomi joutui suurvaltapolitiikan pelinappulaksi – suuren shakkilaudan yksinäiseksi talonpojaksi. Suomen talvisotaan johtaneita poliittisia päätöksiä ei lyöty niinkään lukkoon Suomessa vaan muualla.

Täitekohta eurooppalaisessa poliittisessä kehityksessä maailmansotien välisenä aikana oli Hitlerin valtaannousu Saksassa vuoden 1933 alussa. Saksan uudet vallanpitäjät alkoivat tuoda julki

provosoivia vaatimuksia elintilasta, Lebensraumista, idässä. Saksan aggressiivinen ja avoimen kommunismin- ja neuvostovastainen politiikka herätti luonnollisesti pelkoa ja epäluuloja Neuvostoliitossa, vaikka Saksan ja Neuvostoliiton välillä olikin vuodesta 1926 lähtien ollut voimassa hyökkäämättömyyssopimus. Hitlerin valtaannousun jälkeen seuraavan tärkeän poliittisen käänteen aiheutti se, että Saksa vuonna 1935 toteutti yleisen asevelvollisuuden vastoin Versailles'n rauhansopimuksen määräyksiä ja solmi Englannin kanssa laivastosopimuksen. Sopimuksella Englanti antoi käytännössä Saksalle vapaat kädet Itämeren suunnalla. Jo ennen näitä tapahtumia Neuvostoliitto oli ryhtynyt toimiin oman turvallisuutensa suojaamiseksi.

Koska Saksalla ja Neuvostoliitolla ei ollut yhteistä rajaa, toi Saksan hyökkäysuhka itään vaaravyöhykkeeseen myös Saksan ja Neuvostoliiton väliin jäävät valtiot: Puolan, Baltian maat ja Suomen. Neuvostoliitolle oli tärkeää saada kytkeytyä nämä maat yhteiseen turvallisuusjärjestelmään luoteisen rajansa suojaamiseksi. Neuvostoliitto kuitenkin epäonnistui pyrkimyksessään niin sanotun kollektiivisen turvallisuusjärjestelmän luomisessa. Se ei kyennyt sopimuksin kytkemään Baltian maita ja Suomea turvallisuusjärjestelmänsä. Neuvostoliiton taholta annettiin kuitenkin ymmärtää, että mikäli Saksa hyökkäisi itään, Neuvostoliitto ei odottelisi

hyökkäystä omalla luoteisrajallaan. Tämä näkökanta vahvistui ja se myös tuotiin julki aiempaa painokkaammin, kun Saksa maaliskuussa 1936 miehitti Reininmaan demilitarisoidun vyöhykkeen. Länsivaltojen puuttumattomuus Saksan toimiin Reininmaan miehityksen yhteydessä myös osoitti Neuvostoliitolle, että se oli jäämässä eristettyyn asemaan.

Suomi oli 1930-luvulla perustanut turvallisuuspolitiikkansa Kansainliiton varaan. Vuosikymmenen puoliväliin tullessa luottamus Kansainliittoon heikkeni, koska se ei kyennyt estämään Japania miehittämästä Mantšuriaa ja koska Saksa erosi siitä syksyllä 1933. Tämän jälkeen Suomi joutui arvioimaan turvallisuuspoliittisia näkökantojaan uudelleen ja suhteet itäiseen naapurimaahan tulivat entistä tärkeämmiksi. Muodollisessa mielessä suhteet olivat järjestyksessä, sillä vuonna 1932 maiden välillä solmittua hyökkäämättömyyssopimusta jatkettiin vuonna 1934 kymmenellä vuodella. Myös Neuvostoliiton etujen mukaista oli parantaa suhteitaan Suomeen. Kun kuitenkin samaan aikaan viireillä ollut pyrkimys kollektiivisen turvallisuusjärjestelmän rakentamiseen epäonnistui, muuttui myös Neuvostoliiton suhtautuminen Suomea kohtaan viileämmäksi. Kauppa joutui vaikeuksiin ja Neuvostoliiton epäluulot laajenivat koskemaan Suomen kaikkia ulkopoliittisia pyrkimyksiä. Suomen ulkoasiainjohdon vakuuttelut pyrkimyksistä hyviin naapuruussuhteisiin eivät kyenneet poistamaan tätä epäluuloa. Suomen hankala välivaltioasema oli korostumassa. Tällöin Suomi pyrki hakeutumaan pohjoismaiseen yhteistyöhön. Vuoden 1934 syyskuussa pidettiin Ruotsin aloitteesta Tukholmassa Pohjoismaiden ulkoministerien kokous, jossa tutkittiin mahdollisuuksia pohjoismaisen yhteistyön laajentamiseen. Tarkasteluun liittyi myös puolustuspoliittinen ulottuvuus. Virallisesti Suomen turvallisuuspolitiikan pohjoismainen suuntaus vahvistettiin vuoden 1935 lopulla, jolloin myös kansainvälisen politiikan muutokset antoivat lisäpontta siihen. Pohjoismainen suuntaus ja siihen liittyvä puo-

lueettomuus eivät kuitenkaan riittävästi kyenneet vakuuttamaan sen enempää länsivaltoja kuin Neuvostoliittoakaan Suomen halusta pysyä erillään Saksan intresseistä.

Maaliskuussa 1938 tapahtui Anschluss, Itävallan liittäminen Saksaan. Tapahtumalla oli vaikutus myös Suomen ja Neuvostoliiton välisiin suhteisiin. Huhtikuun puolivälissä Helsingissä ulkoministeri Rudolf Holstin puheille tuli normaalin diplomaattitien ohittaen Neuvostoliiton Helsingin lähetystön toinen sihteeri ja kuten myöhemmin on käynyt ilmi, lähetystössä turvallisuuspoliisia edustanut Boris Jartsev. Tämä oli ollut käymässä maaliskuuhuhtikuun vaihteessa Moskovassa ja saanut siellä valtuutuksen ottaa yhteyttä Suomen ulkoasiain johtoon. Holsti oli valmis kuuntelemaan Jartsevia, vaikka tämän yhteydenotto olikin tapahtunut normaalin diplomaattitien ohii. Jartsev esitti Moskovassa oltavan täysin varmoja Saksan hyökkäyksestä Neuvostoliittoa vastaan, jossa Suomen alueita tultaisiin käyttämään hyväksi. Yhteydenoton ydin oli tiedustelu siitä, mitä takeita Suomen hallitus voisi antaa siitä, ettei se olisi apuna Saksan mahdollisessa hyökkäyksessä Neuvostoliittoa vastaan. Myöhemmin Jartsev tapasi myös pääministeri Cajanderin, joka kuitenkin tyytyi vain kuuntelemaan ja lykkäsi asian jatkokesittelyn ulkoministeri Holstin vastuulle.

Boris Jartsev tapasi vielä kesällä 1938 uudelleen pääministeri Cajanderin sekä useita kertoja valtiovarainministeri Väinö Tannerin. Tanner jätti 11. päivänä elokuuta suullisesti Jartseville pääministerin laatiman vastauksen. Siinä vakuutettiin Suomen edelleen pidättyvän pohjoismaiseen puolueettomuuteen, sekä sitä, ettei Suomi sallisi alueidensa käyttämistä Neuvostoliittoa vastaan kohdistuvaan hyökkäykseen. Samalla edellytettiin sitä, että Neuvostoliitto vastaavasti kunnioittaisi Suomen alueellista koskemattomuutta ja sallisi Ahvenanmaan linnoittamisen, mikäli Suomi katsoisi sen olevan tarpeen. Kahden viikon kuluttua Tannerin vastauksesta Neuvostoliitto esitti Jart-

sevin välityksellä, että ellei Suomi voisi solmia salaista sopimusta, Neuvostoliitto hyväksyisi sen, että Suomi antaa kirjallisen sitoumuksen torjua Saksan mahdolliset hyökkäykset. Lisäksi Neuvostoliitto voisi suostua Ahvenanmaan linnoittamiseen, mikäli se saisi seurata sitä ja osallistua linnoituksen aseistamiseen sekä saisi vastineeksi linnoittaa Suursaaren, ja että mikäli edellä mainitut edellytykset toteutuisivat, Neuvostoliitto voisi tarvittaessa auttaa Suomea aseellisesti ja solmia Suomen kannalta edullisen kauppasopimuksen. Tannerin pyydettyä täsmennystä siihen, mitä sotilaallinen apu merkitsisi, Jartsev selitti hänelle, ettei kyse ollut aseellisten joukkojen lähettämisestä eikä alueellisista toimiluvista vaan lähinnä aseiden toimittamisesta ja merirajan turvaamisesta.

Pääministeri Cajanderin muotoilema Suomen hallituksen vastaus jätettiin Tannerin välityksellä Jartseville elokuun lopussa. Vastauksessa todettiin ehdotusten olevan loukkaus Suomen suvereniteettiä kohtaan ja ristiriidassa Suomen omaksuman pohjoismaisen puolueettomuuden kanssa.

Tehtävässään epäonnistunut Jartsev matkusti syyskuun puolivälissä Moskovaan. Pian tämän jälkeen solmittiin Münchenin sopimus, jolla Saksalle annettiin vapaat kädet ottaa haltuunsa Tšekkoslovakian saksalaisalueet maata itseään kuulematta. Tämä asetti Neuvostoliiton puolustuspoliittisesti edelleen huonompaan asemaan, ja samalla Suomen merkitys Neuvostoliiton turvallisuudelle kasvoi entisestään.

Neuvostoliitto ja Saksa solmivat muun maailman yllätykseksi 23. elokuuta 1939 hyökkäämättömyyssopimuksen, niin sanotun Molotov-Ribbentrop-sopimuksen. Sen salaisessa lisäpöytäkirjassa Saksa sai oikeuden alueellisiin ja poliittisiin uudelleenjärjestelyihin Lietuan pohjoisrajan ja Puolan Narevin-Veikselin-Sanin jokilinjan länsipuolella ja Neuvostoliitto näiden linjojen itäpuolella. Suomi liitettiin näin Neuvostoliiton vaikutuspiiriin. Neuvostoliitolla oli sopimuksen solmimisen jäl-

”Isänmaa on Jumalan ajatus” - lottajohtaja Fanni Luukkonen

Tuusulan kurssien lopettajaisjuhlassa kesäkuussa 1940 marsalkka Mannerheim omisti huomaavaisia sanoja Fanni Luukkoselle ojentaen samalla hänelle I luokan Vapaudenristin miekkoineen. Fanni Luukkonen oli ensimmäinen nainen, jolle ansiomerkki annettiin –merkillä palkittiin ensijassa ansioitunutta kenraalikuntaa. Presidenttinä ollessaan marsalkka Mannerheim luovutti hänelle myös tähän Vapaudenristiin liittyvän rintatähden, korkeimman Suomessa koskaan naiselle myönnetyn kunniamerkin.

Fanni Luukkonen oli ”avojalakanen” oululainen. Hän syntyi 3. maaliskuuta 1882. Hänen isänsä oli juuri valittu v. 1889 perustetun kaupungin ”sähkövalaistuslaitoksen” koneenkäyttäjäksi, kun perhe muutti pienelle Kiikelele saarelle. Siellä lapset viettivät lapsuutensa ja nuoruutensa.

Fanni Luukkonen kävi Oulun suomalaisen tyttökoulun saaden päästötodistuksen v. 1898. Myöhemmin hän suoritti Helsingissä Suomalaisen Jatko-opiston saaden sen ”tieto- ja opettajatodistuksen” v. 1902. Sen jälkeen Luukkonen tie kulki hospitanttiluokalle Raahan seminaariin. Valmistuttuaan v. 1906 hän sai heti paikan Oulusta Heinätorin kansakoulusta. Päätyönsä ohella Luukkonen toimi tuntiopettajana oululaisissa opikouluissa sekä luennoi työväenopistossa saaden erinomaiset kiitokset ja arvostelut. Raittiusaate kiinnosti Fanni Luukkosta ja hänet valittiin Raittiuden ystävien keskuhallintoon. Hän osallistui vireästi yhteiskunnalliseen toimintaan. Huolimatta Luukkonen nuoruudesta ja kokemattomuudesta, hänen tarmonsä ja järjestelykykynsä havaittiin. Hän käytti runsaasti aikaa myös ammattipätevyytensä lisäämiseen mm. hankkien todistuksen molempien kotimaisten kielten suullisesta ja kirjallisesta taidosta. Koulutoimen ylihallitus kehotti häntä hakemaan Sortavalan seminaarin yliopettajattaren virkaa, johon hänet nimitettiin v. 1913.

Maailmantilanne loi 1900-luvun alussa synkän varjonsa Suomenkin ylle. Ensimmäisen maailmansodan puhjetessa maassamme vallitsi juuri toinen sortokausi ja venäläistämishuha paheni. Työväestö perusti työläiskaarteja, joista sittemmin muodostui vallankumouksellinen punakaarti. Vastapuolella syntyi mm. kyläpalokuntien nimellä toimivia ryhmiä, jotka opettelivat aseiden käyttöä. Näitä joukkoja alettiin nimittää suojeluskunniksi. Suojeluskuntien tavoitteena oli suojata Suomen itsenäisyys.

Syntyvä armeija tarvitsi luonnollisesti avustus- ja huoltotoimintaa, toisin sanoen naisten apua. Tämä avasi tien Lotta Svärd –yhdistykselle ja sitä myöten myös uuden elämäntyön Oulusta kotoisin olevalle Sortavalan seminaarin tyttöharjoituskoulun yliopettajattarelle Fanni Luukkoselle.

Aluksi lottatoiminnasta ei juuri puhuttu, vaan työssä oli mukana suojeluskunnan emäntiä, naisliittoja ja jopa ”sukkamummoja”. Vuonna 1918 suojeluskuntien yhteydessä toimivat naisryhmät alkoivat muodostaa Lotta Svärd –yhdistyksiä ympäri maata. Itse valkoinen kenraali Mannerheim kiitti toukokuun 16. päivänä 1918 Suomen naisia: ”Taistelutantereella laupeudensisarina tai Lotta Svärdeinä...”

Vanha runebergiläinen nimi Vänrikki Stoolin tarinoista oli silloisen innoituksen hetken voimakas ilmaus ja se vakiintui vähitellen. Sortavalan suojeluskunnan yhteydessä toimivan naisjärjestön Lotta Svärdin perustamiskokous oli marraskuun 11. päivänä 1919 ja sihteerinä toimi johtajatar Luukkonen. Yhdistyksen työ oli hyvin vilkasta ja Fanni Luukkonen panos voimakas. Ehkäpä tieto Karjalan kulmilla toimivasta innokkaasta lotasta kiiri pääkaupunkiinkin, koska hänet v. 1925 valittiin Lotta Svärdin keskusjohtokunnan jäseneksi ja viimein v. 1929 sen puheenjohtajaksi. Tuolloin järjestössä oli n. 60 000 jäsentä. Edessä oli muutto Helsinkiin.

Fanni Luukkonen johtajavuosien aikana Lotta Svärdin jäsenmäärä nousi 232 000:een. Lotta Svärd –järjestö oli väkilukuun suhteutettuna maailman suurin maanpuolustuksellinen, vapaaehtoinen naisjärjestö. Järjestön suosioon Fanni Luukkosella oli suuri merkitys. Vaikka aluksi varsinkin kaikki helsinkiläislotat eivät kannattaneet pikkukaupunkilaiseksi leimattua Luukkosta valtakunnallisen yhdistyksen johtoon, osoittautui pian, että valinta oli osunut oikeaan henkilöön: Fanni Luukkonen oli toimintatarmoinen ja älykäs, mutta samalla lämmin, myönteinen ja huumorintajuinen nainen, jolla oli runsaasti ideoita toteutettaviksi. Lottien keskuudessa hänellä oli jakamaton kannatus. Jo aivan toimintakautensa alussa hän toi ensimmäisenä julkisesti esille tyttötyön eli pikkulotta-aatteen (myöh. lottatyttö), joka tuli nyt tärkeäksi toimintamuodoksi.

Vaikka Fanni Luukkonen koti välillä vaihtuikin karjalaiseen Sortavalan kaupunkiin, säilyi Oulu kuitenkin hänen rakkaimpana kaupunkinaan, mitä hänen kirjeensä myös kuvastavat. Oululaiset puolestaan hyväksyivät hänet kotikaupunkinsa edustajaksi ja valitsivat hänet Oulun Lotta Svärdin kunniapuheenjohtajaksi. Fanni Luukkonen oli viimeinen lottien keskusjohtokunnan puheenjohtaja.

Suojeluskuntajärjestön lakkauttamisen jälkeen heräsi pelko lottien vastaavasta kohtalosta. Olihan Lotta Svärd –järjestö suojeluskuntien sisarjärjestö. Marraskuun 23. päivä 1944 oli lottien kohtalon päivä, kun järjestö lakkautettiin. Se tietysti kosketti syvästi johtajaa Fanni Luukkosta. Lähes kolmen vuoden kuluttua hän nukkui ikiuneen lokakuun 27. päivänä 1947. Hänet siunattiin 3. marraskuuta Helsingin Vanhassa kirkossa. Fanni Luukkonen ystävä ja työtoveri Ester Savolainen lausui muistopuheessaan siunaustilaisuudessa: ”Fanni Luukkonen joutui suorittamaan elämäntyötään sekä isänmaan onnen päivinä, että sen raskaissa koettelemuksissa. Älyn ja tarmon lisäksi hänen voimanaan oli palava henki, jonka väkevimpänä pontimena oli isänmaanrakkkaus ja tämän kansan menestys ja onni, koko kansan ja sen kaikkien kerrostumien. Fanni Luukkonen joutui suorittamaan tätä työtä suuren kansallisen naisjärjestön kärjessä ja tällä työllä hän on piirtänyt nimensä lähtemättömästi Suomen naisen, Suomen kansan, sen itsenäisyys- ja vapaustaistelujen historiaan.” Fanni Luukkonen hautaus suoritettiin lin Kruununsaareen, jossa on Luukkosten sukhauta. Omaiset suunnittelivat haudalle kiven, jossa olevan reliefin veisti kuvanveistäjä ja kirjailija Kaarlo Luukkonen, Fanni Luukkonen serkku. Kivessä on lottaneula ja Luukkoselle rakas lause: ”Isänmaa on Jumalan ajatus”.

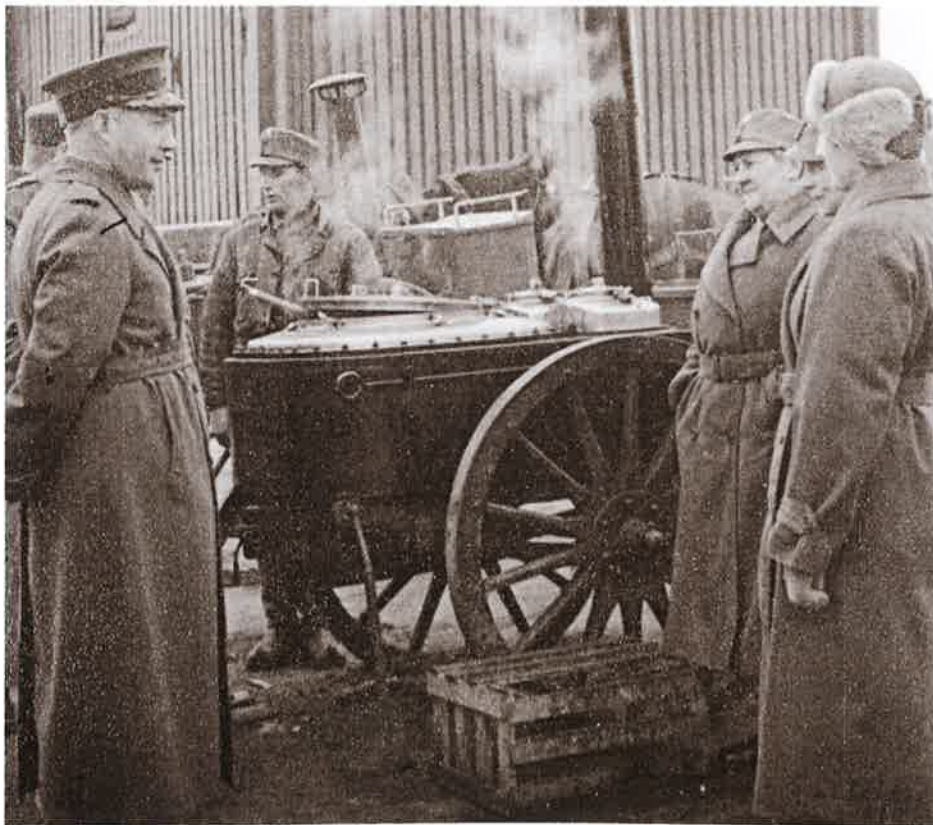
Maija-Liisa Bäckström

Yleisöä lukemassa lehteä Kalevan näyteikkunassa 1.9.1939.

Kuva Kalevan arkisto.

Eversti Siilasvuo ja lotta Ida Liimatainen kenttäkeittiön ääressä YH:n aikana Heinätorin koululla.

Kuva Mäijä-Liisa Bäckströmin kokoelmat.

keen käytettävissään äärimmäisiä keinoja Suomen painostamiseen.

Saksa hyökkäsi 1. syyskuuta 1939 Puolaan. Kahta päivää myöhemmin Englanti ja Ranska julistivat avunantositoumustensa mukaisesti sodan Saksalle. Puolan selkkaus laajeni näin maailmansodaksi. Syyskuun 17. päivänä puna-armeija aloitti etupiirijakosopimukseen nojautuen Itä-Puolan miehityksen. Suomi antoi sodan puhjettua puolueettomuusjulistuksen ja myös pohjoismaisessa pää- ja ulkoministerikonferenssissa annettiin yhteinen puolueettomuusjulistus. Neuvostoliitto ilmoitti 17. syyskuuta aloitettuaan Itä-Puolan miehityksen noudattavansa puolueettomuutta suhteissaan Suomeen. Virallisesti Suomi oli tyytyväinen Neuvostoliiton ilmoitukseen, mutta oli selvää, että Suomen asema oli käynyt paljon aiempaa arka-luontoisemmaksi, koska sen naapurimaa oli sodassa. Puolueettomuusvar-tioiden tehostamiseksi Suomen puolustusvoimissa oli annettu yleinen lomakielto ja kutsuttu merivoimiin 7 500 erikoistehtäviin koulutettua miestä kertausharjoituksiin.

Neuvostoliitto esitti syksyllä 1939 Baltian maille ja Suomelle neuvotteluja konkreettisista kysymyksistä – kuten sanottiin. Näiden neuvottelujen jälkeen Baltian maat luovuttivat lokakuussa Neuvostoliitolle sotilaallisia tukikohtia. Samankaltaisia järjestelyjä ehdotettiin myös Suomelle. Neuvostoliiton ulkoministeri Molotov esitti Moskovan lähettämään välityksellä Suomen hallitukselle, että se lähettäisi Moskovaan ulkoministerin tai jonkun erityisesti valtuutetun henkilön keskustelemaan konkreettisista poliittisista kysymyksistä. Tämän tehtävän sai valtioneuvos J. K. Paasikivi. Hänen johtamaansa neuvotteluvaltuuskuntaan kuului lisäksi sotilasiantuntijana eversti Aladar Paasonen sekä sihteerinä ulkoministeriön jaostopäällikkö Johan Nykopp. Lokakuun 9. päivän iltana valtuuskunta lähti kohti Moskovaa tuhatpäisen yleisön sekä Maamme-laulun ja Jumala ompe linnamme -virren saattelemina.

Moskovan neuvottelukutsun saapu-

mista seuraavana päivänä, 6. lokakuuta Suomessa alkoi aiempaa tiiviimpi va-
 rautuminen pahimman varalle. Hallitus
 päätti siirtää rauhanajan puolustusvoi-
 mat suojajoukkokokoonpanoa vastaa-
 vaan ryhmytykseen Kannakselle. Seuraava
 päivänä kutsuttiin kolmen sotilasläänin
 reserviläiset ylimääräisiin kertausharjoit-
 uksiin (YH). Lokakuun 11. päivänä hallitus
 päätti myös loppujen kuuden sotilasläänin
 reserviläisten kutsumisesta ylimääräisiin
 kertausharjoituksiin. Lokakuun 14. päivä-
 nä annettiin käsky kenttäarmeijan keski-
 tuskuljetuksista. Myös siviiliväestöä ryhdyttiin
 valmistelemaan pahimman varalle. Asutus-
 keskuksissa toimeenpantiin pimennysharjoit-
 uksia ja suurimmissa asutuskeskuksissa
 aloitettiin vapaaehtoinen väestön evakuointi.
 Näin tehtiin myös Oulussa. Ensimmäinen
 pimennysharjoitus järjestettiin Oulussa 11.
 lokakuuta. Kello 20 lähtien illalla kaikki
 kaupungin katuvalot ja valot kaupungista
 maaseudulle johtavien teiden varsilla olivat
 sammutettuina noin tunnin ajan. Lokakuun
 12. päivänä oli sanomalehdessä ilmoitus,
 jolla mahdollisen väestönsiirron helpottamiseksi
 Oulun kaupungin väestönsuojelulautakunta
 (väestönsuojelukeskus) kehotti niitä kaupun-
 gin asukkaita, joilla oli mahdollisuus ja
 jotka vapaaehtoisesti halusivat siirtyä
 kaupungista, muuttamaan tilapäisesti
 maaseudulle Oulunsalon, Oulujoen, Pateniemen,
 Kempeleen ja Maikkulan alueiden ulkopuolelle.

Samana päivänä, jona Oulussa toteutettiin
 ensimmäinen pimennysharjoitus, istuutuivat
 neuvottelijat Moskovaan neuvottelupöytään
 keskustelemaan konkreettisista poliittisista
 kysymyksistä. Neuvostoliiton valtuuskuntaa
 johti Stalin ja sen muina jäseninä olivat
 ulkoministeri Molotov, hänen apulaisensa
 V. Potemkin sekä Neuvostoliiton Helsingin
 lähettiläs Derevjanski. Neuvostoliiton
 vaatimukset suomalaisille esitettiin
 täsmennytyssä muodossa 14. lokakuuta.
 Leningradin puolustuksen turvaamiseksi
 Neuvostoliitto halusi vuokrata Suomelta
 Hangon tukikohdan ja saada Suomelta
 Suomenlahden suuret saaret:

Mahdollisen väestönsiirron

helpottamiseksi kehoitetaan niitä Oulun kaupungin
 alueella asuvia, joilla on tilaisuutta ja jotka
 vapaaehtoisesti haluavat siirtyä kaupungista,

**muuttamaan tilapäisesti maaseudulle
 Oulunsalon, Oulujoen, Pateniemen,
 Kempeleen ja Maikkulan alueiden
 ulkopuolelle.**

Oulun kaupungin Vss. lautakunta.

Rautatientaustan asukkaille pidetään palosuojeluluento
 Keskuskansakoululla tänään klo 18.30.

Oulun kaupungin Vss. toimisto.

Tänään klo 17-18 toimitetaan tarkastus Vss lohkojen
 toimistoissa sekä korttel- ja taloryhmissä. Kaikkien
 toimihenkilöiden on oltava paikoillaan asianomaisissa
 Vss varusteissa työvälineineen. Korttelivalvojen on
 oltava ryhmän kokoontumispaikan portilla valkoisella
 käsivarsinauhalla varustettuna.

Oulun kaupungin Vss. toimisto.

Ilmoituskaavakkeet mahdollisten

väestösiirtojen

toimeenpanon varten on kaikkien talonmestareiden tai isännöitsijöiden
 hien kättävä tänään klo 12.00-21.00 ja huomenna kuluvan kuun 13 p:nä klo 9.00-
 21.00 välisenä aikana poliisilaitoksen järjestysosastolta.
 Samalla huomiutetaan, että kaavakkeet löp ja lauantaiahin k.k. 14 p:nä
 klo 15.00 mennessä jätettävä täytettyinä poliisilaitokselle.

Väestönsuojelutoimisto.

Kalevassa 12.10.1939 julkaistu Väestönsuojelutoimiston ilmoitus.

Suursaaren, Seiskarin, Lavansaaren, Tyttärsaaren ja Koiviston sekä osan Karjalan kannasta. Niiden korvaukseksi Neuvostoliitto oli valmis luovuttamaan Suomelle Repolan ja Porajärven. Lisäksi edellytettiin Karjalan kannaksella olevien linnoitettujen vyöhykkeiden hävittämistä molemminpuolisesti.

Suomen suhtautuminen Neuvostoliiton esitykseen oli alun pitäen kielteiskempi kuin Baltian maiden suhtautuminen oli ollut, eivätkä suomalaiset katsooneet voivansa myöntyä vaatimuksiin. Suomalaiset saattoivat neuvotteluissa ainoastaan tarjota aluekorvausta vas-

taan kolmea Suomenlahden itäosan saarta: Seiskaria, Lavansaarta ja Peninsaarta. Tunnustelevan neuvotteluvaiheen jälkeen Suomen neuvotteluvaltuuskunta palasi takaisin Helsinkiin lokakuun 16. päivänä.

Hallitus vahvisti neuvotteluohjeet toista neuvottelukierrosta varten istunnossaan 21. lokakuuta. Karjalan kannaksella valtuuskunnalle annettiin lupa keskustella ainoastaan niin sanotun Kuokkalan mutkan oikaisemisesta ja aluekorvausta vastaan tuli kysymykseen ainoastaan pienten Suomenlahden ulkosaarten luovuttaminen. Paasikiven

toivomuksesta toiseksi neuvottelijaksi nimitettiin valtionvarainministeri Väinö Tanner. Saman päivän iltana neuvottelijat lähtivät uudelleen kohti Moskovaa. Seuraavan kerran neuvotteluita käytiin Kremlissä lokakuun 23. päivänä. Molemmat osapuolet olivat valmiita joustamaan jonkin verran aiemmista kannoistaan. Yhteisymmärrykseen ei kuitenkaan päästy, ja neuvotteluvaltuuskunta palasi 26. lokakuuta takaisin Helsinkiin. Tämän jälkeen mahdollisia lisämyönnytyksiä käsiteltiin hallituksessa ja eduskuntaryhmien parissa.

Kolmas neuvottelukierros Moskovassa käytiin marraskuun alkupäivinä. Sekä suomalaiset että neuvostoliittolaiset olivat edelleen valmiita joustamaan aiemmista kannoistaan, mutta yksituumaisuutta ei kyetty saavuttamaan. Paasikivi ja Tanner tapasivat Stalinin ja Molotovin viimeisen kerran 9. marraskuuta. Neuvottelukosketus katkesi ja suomalaiset lähtivät kotimatalle 13. marraskuuta. Suomessa ei silti uskottu Neuvostoliiton hyökkäykseen, vaan neuvotteluyhteyden uskottiin katkenneen vain tilapäisesti. Reserviläisiä kotiutettiin, evakuoituja palasi kaupunkiin ja koulut aloittivat jälleen toimintansa. Suomen sotilasjohdon arviot sodan vaarasta vaihtelivat. Puolustusneuvoston puheenjohtaja Mannerheim uskoi Neuvostoliiton hyökkäävän ja esitti toivomuksen, että Suomi yrittäisi myönnytyksillä viivyttää sodan syttymistä, jolloin voitettava aika voitaisiin käyttää puolustuskyvyn parantamiseen. Yleisesikunnan piirissä arvioitiin, ettei Neuvostoliitto ryhtyisi sotaan talvella eikä hyökkäisi niin kauan kuin Saksa ja Ranska eivät olisi sitoutuneet täysimittaiseen sotaan. Neuvostoliiton lähtökohdat olivat toisenlaiset kuin suomalaisten esikuntaupseerien. Puna-armeijan johto ei uskonut Suomen kestävänsä sodassa kuin pari viikkoa. Neuvostoliitossa oli syntynyt tällainen käsitys Saksan salamasodan menestyksen, Itä-Puolan miehityksen vaivattomuuden sekä sen vuoksi, että Baltian maat painostuksen edessä taipuivat niin helposti. Suomen purkaessa sotavalmiuttaan Neuvostoliitto

oli kiireellisesti ryhtynyt parantamaan omaa hyökkäysvoimaansa.

Neuvostoliitto lavasti 26. marraskuuta rajavälikohtauksen eli niin sanotut Mainilan laukaukset. Se oli tekosyy sodan aloittamiseksi. Samana iltana ulkoasiainkansankomissaari Molotov jätti Suomen Moskovan-lähettiläälle Yrjö Koskiselle nootin, jonka mukaan puna-armeijan esikunta oli ilmoittanut neuvostojoukkoja ammutun tykeillä Suomen alueelta. Suomalaiset tutkivat heti asian ja totesivat suomalaisen tykistön olevan liian kaukana Mainilasta voidakseen ampua sinne saakka. Neuvostoliitto vaati Suomea vetämään joukkojaan kauemmaksi rajalta. Suomen antamassa vastineessa viitattiin Suomen ja Neuvostoliiton vuonna 1932 solmimaan hyökkäämättömyyssopimukseen ja sen edellyttämän sovittelulautakunnan koon kutsumiseen kiistan selvittämiseksi. Neuvostoliitto sanoi kuitenkin 28. marraskuuta yksipuolisesti irti hyökkäämättömyyssopimuksen. Seuraavana päivänä se katkaisi diplomaattisuhteet ja aloitti seuraavana päivänä sotatoimet Suomea vastaan. Joulukuun alussa Neuvostoliitto perusti Terijoelle emigranttikommunisti Otto Wille Kuusisen nimellisesti johtaman "Suomen kansanvaltaisen tasavallan" hallituksen, Terijoen hallituksen, jonka tehtävänä oli toimia Suomen väliaikaisena hallituksena ja hoitaa Suomen muuttaminen kommunistijohtoiseksi. Terijoen hallitus katsoi ohjelmajulistuksensa mukaan ensisijaiseksi tehtäväkseen "Suomen lahtarien hallituksen kukistamisen, sen aseellisten voimien murskaamisen, rauhan solmiamisen ja Suomen riippumattomuuden ja turvallisuuden takaamisen rakentamalla lujat ystävyysuhteet Neuvostoliiton kanssa".

Talvisodan jälkeen Suomessa on keskusteltu sotaan johtaneesta poliittisesta kehityksestä ja pohdittu myös Suomen ratkaisujen järjestyttä, sitä olisiko Suomella toisenlaisin, Neuvostoliiton turvallisuusedut paremmin huomioon ottaisiin poliittisin ratkaisuin ylipäätäänkin ollut mahdollisuutta välttää sodan kurimukselta. Äärimuodossaan voitiin

asettaa kysymys: Oliko Suomi itse syy-pää sotaan? Tämän kysymyksen pohdinta on ajan saatossa liittynyt poliittisiin suhdanteisiin. Kysymystä koskevaa spekulatioita on edesauttanut se, ettei Neuvostoliiton tavoitteista ennen 1980-luvun lopun glasnostia ole ollut saatavissa dokumentoituja tietoja sekä siitä, että asiassa ei voida esittääkään täysin viedä pidettävää, dokumentoitua arviota, vaan joudutaan nojautumaan osittain aihetodisteisiin.

J. K. Paasikivi oli Suomen neuvottelijana syksyllä 1939 hakenut kompromissia ja ollut valmis pidemmälle meneviin myönnytyksiin kuin Suomen hallitus. Jälkeenpäin hän arvioi Suomen hallituksen omaksuman tiukan kannan olleen syy neuvottelujen ajautumiseen umpikujaan. "Oikeus meillä oli, mutta oliko meillä viisautta ja järjestyttää?" Tätä pohtivat aikanaan monet muutkin. Toisaalta esitettiin käsityksiä, joiden mukaan alistuminen Neuvostoliiton vaatimuksiin syksyllä 1939 olisi johtanut Suomen itsenäisyyden asteittaiseen menettämiseen. Myös Urho Kekkonen, jonka näkemyksiin varmaankin liittyi myös poliittista tarkoituksenmukaisuutta, katsoi, että Suomi olisi viisaammalla politiikalla välttänyt joutumisen talvisotaan.

1980-luvun lopulta lähtien Neuvostoliiton arkistojen avauduttua ja Suomen sotia koskevan keskustelun vapauduttua poliittisista kahleistaan on talvisotaan johtanut poliittista kehitystä alettu julkisestikin arvioida uudessa valossa. Rintamamiessukupolven kuulunut presidentti Mauno Koivisto katsoi, että Suomi joutui vuonna 1939 valitsemaan kahden huonon vaihtoehdon kesken. Hän myös tähdensi sodan olleen Neuvostoliiton valinta.

Arkistojen avauduttua huomattava osa talvisotaa koskevasta spekuloinnista on menettänyt pohjansa. Esiin tulleista tiedoista on nähtävissä se, mitä tapahtui syksyllä 1939. Tiedot osoittavat, että Neuvostoliiton ulkopoliittikka oli suurvaltapoliittikka, jossa päämäärät ja maailmantilanteen realiteetit sanelivat ratkaisut. Neuvostoliitto oli aloittanut

Suomen rajoilla voimakkaan sotilaallisen varustautumisen jo paljon ennen sodan puhkeamista, vaikka hyökkäykseen tarvittavien joukkojen siirrot ja käskytykset alkoivat vasta lokakuussa 1939. Puolan sota ja Baltian maiden painostaminen avunantosopimuksiin ottivat aikansa, ja Stalin toivoi varsin pitkään, että Suomi taipuisi tukikohtavaatimuksiin. Vasta 26. lokakuuta allekirjoitettiin esimerkiksi sukellusveneille käskyt, jotka oli määrä avata erityisluvalla ja joissa sodan alkamisesta Suomea vastaan ilmoitettiin. Ulkoasiain kansankomissaari Molotov ilmoitti Moskovaan saapuneelle Tukholman-lähettiläälle madame Kollontaylle marraskuun alussa: ”Joukkomme ovat kolmessa päivässä Helsingissä ja siellä itsepäisten suomalaisten on pakko allekirjoittaa.” Hangon tukikohdan saaminen oli Moskovan neuvottelujen ratkaiseva kohta. Pelkät myönnytykset Karjalan kannaksella eivät olisi riittäneet. Suuremmat myönnytykset Suomen puolelta Moskovan neuvotteluissa olisivat saattaneet venyttää Hangosta käytäviä neuvotteluja vuoden 1940 puolelle. Toisaalta sodan jälkeen todettiin selkeästi, että hyökkäys oli tehtävä juuri sinä ajankohtana kuin se tehtiin.

Terijoen hallituksen alkuvaiheet ovat myös tulleet tunnetuiksi. O. W. Kuusinen näyttää otetun hyvissä ajoin mukaan valmisteluihin. On näyttöä siitä, että Kuusisen johtaman Suomen oli määrä muuttua kommunistijohtoiseksi kansanrintaman avulla. Oli pidätettävä ”kansan viholliset” ja karsittava vastustajat vaaliedokkuudesta samaan tapaan kuin Baltian maiden ”sovjetisoinnissa” kesällä 1940. Kyse ei siis ollut pelkästään propagandasta oman maan ja kansainvälisen mielipiteen hämäämiseksi sotaa aloitettaessa. Mikäli puna-armeija olisi suunnitelman mukaisesti miehittänyt Suomen kolmessa viikossa, olisi tarvittu muodollinen elin asioiden hoitamiseksi.

Voitaneen arvioida, että Suomi olisi äärimmäisin myönnytyksin voinut välttää talvisodan, mutta samalla voidaan kohtuudella arvioida, ettei se olisi sa-

Kuva Kalevan arkisto.

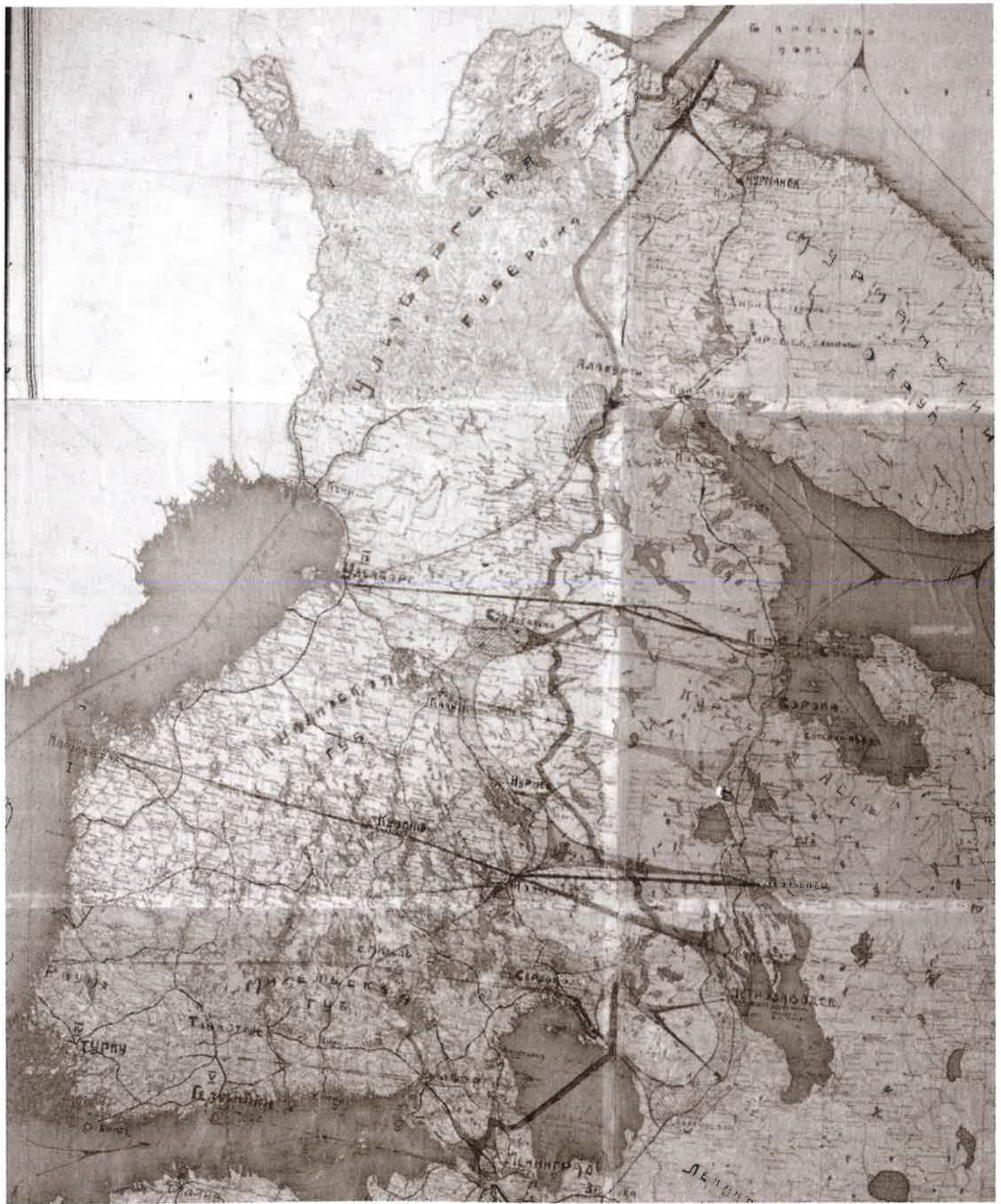
Oulun lotat muonittamassa YH:n joukkoja Oulussa.

manaikaisesti kyennyt säilyttämään suvereniteettiään. Suomi soti talvisodassa itsenäisyytensä ja olemassaolonsa puolesta ylivoimaista hyökkääjää vastaan. Tämä myös selittää sen, että talvisotaa pidettiin Suomessa hyvin yksimielisesti oikeutettuna puolustustaisteluna. Tämä edelleen selittää talvisodan aikaisen vahvan yksituumaisuuden ja yhteishengen, talvisodan hengen.

Talvisotaan johtanut kehitys alkoi 1930-luvun alkupuolella Neuvostoliiton turvallisuusintressien suojaamisesta, mutta eurooppalainen poliittinen kehitys ja Neuvostoliiton sisäinen kehitys johtivat siihen, että 1930-luvun lopulle tultaessa kysymys Neuvostoliiton turvallisuusintressistä oli muuttunut kysymykseksi Suomen olemassaolosta suvereeninä valtiona.

Pohjois-Suomi ja Oulu puna-armeijan sotilaallisissa suunnitelmissa

Oulu sijaitsee verrattain kaukana maan itärajasta ja alueista, joiden ajateltiin olevan sodan syttyessä sotatoimien painoalueita. Oululla oli kuitenkin keskeisempi osa puna-armeijan sotasuunnitelmissa kuin suomalaiset ennen sotaa olivat olettaneet. Puna-armeijan 1930-luvun sotilaallisiin kaavailuihin sisältyi arvioita suomalaisten mahdollisista sotatoimista kohti Kantalahtea sekä suunnitelmia vastatoimista niihin. Tuolloin erillisen hyökkäysryhmän, jonka kaista ulottui Vaasan ja Oulun väliselle alueelle, oli määrä hyökätä suoraan Kajaaniin ja pohjoisempana Suomussalmelle ja edelleen Ouluun. Nämä suunnat eivät kuitenkaan olisi olleet sotatoimien pai-

Kuva Sotiemuseo.

Venäläinen sotasuunnitelmakartta. Oulun suunta kuului puna-armeijan sotilaallisiin kaavailuihin 1930-luvulla, ei kuitenkaan painoalueena. Syksyllä 1939 maailmansodan puhjettua ajatus Suomen katkaisemiseksi hylättiin, mutta kun Leningradin sotilaspiiri lokakuussa 1939 laati hyökkäyssuunnitelman, joka sodan sytyttyä jäi voimaan, oli siinä Oulun suunta entistä vahvemmin mukana.

noalueita ainakaan mikäli se on pääteltävissä niiden hyökkäysnuolten paksuudesta, jotka on piirretty Suomen operaatiosta tietoja antavaan, sotasaaliina saatuun karttaan.

Toisen maailmansodan sytyttyä syksyllä 1939 Leningradin sotilaspiirin antamissa ohjeissa ajatus hyökkäyksestä Ouluun ja Suomen ”katkaisemisesta” hylättiin ja Oulun suuntaa kaavailtiin vain sitovaksi rintamaksi, mutta kun Leningradin sotilaspiiri lokakuussa Suomea vastaan suunnattavan sotilaallisen operaation käydessä ajankohtaiseksi laati sodan sytyttyä voimaan jääneen hyökkäyssuunnitelman, oli Oulun suunta jälleen vahvasti mukana. Tällä kertaa operaatiokarttoihin Oulua kohti suunnatut nuolet olivat huomattavasti paksumpia kuin edellä mainitussa kartassa. Oulun suunta muuttui lyhyessä ajassa itsenäiseksi ja tärkeäksi hyökkäyssuunnaksi.

Kainuun suunnalle määrätyn Erityisarmeijakunnan komentaja esitti 26. lokakuuta kolmen divisioonan operatiivisen suunnitelman. Niiden tehtävänä oli hajottaa suomalaisjoukot Suomussalmen, Kuhmon, Nurmeksen ja Joensuun alueella ja edetä tämän jälkeen Ouluun. Hyökkäyssuunnat olivat Vojnitsa–Suomussalmi – Puolanka – Oulu, Repola – Kuhmo–Kajaani–Oulu sekä Porajärvi–Ilomantsi–Joensuu–Kaavi. Pääsuuntana oli Repola–Oulu. Lisäksi Muurmannin alueen joukoille annettiin tehtäväksi hyökätä Oulun suuntaan. Yksi Erityisarmeijakunnan kolmesta divisioonasta siirtyi toiselle rintamalle, mutta vastaavasti Leningradin sotilaspiirin saadessa marraskuun alussa vielä kaksi divisioonaa ne siirrettiin pohjoisille rintamaosille. Tällöin Vienan Kemiin perustettiin kokonaan uusi armeijan esikunta, 9. Armeija. Samassa yhteydessä entisestä Muurmannin ryhmästä, josta muodostettiin 14. Armeija, siirrettiin 9. Armeijalle yksi divisioonaa ja Oulun alueen operaatio rajautui pois 14. Armeijan tehtävistä. 9. Armeijan oikealle sivelle annettiin tehtäväksi edetä Kantalahdesta Kemijärven ja Rovaniemen kautta Kemiin. 9. Armeijan alaisiksi tu-

li Erityisarmeijakunnan lisäksi etelästä siirretty 47. Armeijakunnan esikunta.

Oulun valtaamisen strategisena tavoitteena oli saattaa Suomen asevoimat kokonaan saarretuksi ja estää ulkopuolisen materiaalin ja apujoukkojen tulo Ruotsin kautta Suomen avuksi. Oulua kohtaan oli määrää suunnata niin suuri ryhmä, että se pystyisi toiminaan edelleen lounaan suuntaan. Pääsuunnan hyökkäystä tukevan hyökkäyksen oli määrää suuntautua Puolangan kautta Ouluun. Oulun saavuttamisen jälkeen joukkojen oli määrää vielä kolmessa vuorokaudessa levittäytyä Pohjanlahden rannikolle ja päättää operaatio. Aikaa koko operaatioon oli määrää kuluu vain vajaat kolme viikkoa. Pääsyä Suomen länsirajalle pidettiin selviönä. Leningradin sotilaspiirin marraskuun lopulla antamassa ohjeessa määrättiin: ”Saavuttaessa Ruotsin ja Norjan rajoille niitä ei saa loukata eikä sallia provokaatioita. Ruotsin ja Norjan armeijan sotilaita on rajalla tervehdittävä. Keskustelu heidän kanssaan on kielletty”.

Puna-armeijan ”paraatimarssi” Pohjois-Suomeen ja Ouluun ei kuitenkaan onnistunut suunnitellulla tavalla. Kuhmon suunnalla neuvostojoukot pääsivät etenemään muutaman kilometrin päähän Kuhmon kirkonkylästä, Suomussalmen suunnalla Suomussalmen kirkonkylään ja Kiantajärven länsipuolelle ja pohjoisempaan Joutsijärvelle ja Pelkosenniemen saakka mutta eivät sen kauemmaksi länteen. Suomalaiset estivät raskaisissa taisteluissa vihollisen etenemisen. Näissä pohjoisen suunnan taisteluissa useimmat pohjoispohjalaiset miehetkin saivat talvisodan tulikasteensa.

Joukkojen perustaminen Oulussa

Talvisodan sytyessä Neuvostoliitolla oli Suomen vastaisella rajalla Jäämereltä Suomenlahdelle ulottuvalla vyöhykkeellä sijoitettuna 21 divisioonaa: 14. Armeijan kolme divisioonaa Petsamon rajalla, 9. Armeijan neljä divisioonaa Kantalahden, Repolan ja Uhtuan suun-

nalla, 8. Armeijan kuusi divisioonaa ja yksi panssariprikaati Petroskoin suunnalla sekä 7. Armeijan yhdeksän divisioonaa, yksi panssariarmeijakunta sekä kolme panssariprikaatia ja yksi reservidivisioonaa Karjalan Kannaksella. Joukkojen asetelusta voi havaita sodan painoalueen olleen Karjalan Kannaksella.

Suomalaisilla oli asettaa Puna-armeijaa vastaan yhdeksän ylimääräisen kertausharjoituksen aikana lokakuussa perustettua kenttäarmeijan divisioonaa. Niistä ryhmitettiin Karjalan Kannakselle viisi ja Laatokan Karjalaan kaksi. Kaksi divisioonaa jäi aluksi päämajan reserviksi, joskin myös ne jouduttiin pian sodan puhjettua siirtämään rintamalle. Pohjoisen rintaman puolustus oli sodan alussa ainoastaan suojajoukkojen vastuulla, koska suomalaiset eivät olleet uskoneet puna-armeijan hyökkäävän pohjoisemmilla rintamaosilla niin suurella voimalla kuin ne sitten tekivät.

Päämajan alaisista reservidivisioonista toinen oli 9. Divisioonaa. Se sai miehistönsä Oulun, Kemin ja Ylivieskan sotilaspiirien reserviläisistä ja se perustettiin enimmiltä osiltaan Oulussa. 9. Divisioonan joukoista Oulussa perustettiin kaksi jalkaväkirykmenttiä, (JR 25 ja JR 26), kevyt osasto (Kev. Os. 9) yksi kenttätykistörykmentin patteristo (I/KTR 9), kaksi pioneerikomppania (17. ja 18. Pion.K), viestikomppania (9. VK) linjarakennuskomppania (9. Lrak.K), divisioonan esikunta, esikuntakomppania sekä huolto- ja muita yksiköitä. Joukot jäivät perustamispaikoilleen perustamisestaan lokakuussa talvisodan alkupäiviin saakka lukuun ottamatta JR 26:ta, joka siirrettiin jo lokakuun puolivälin jälkeen 8. Divisioonan alaisuuteen Kannakselle Vuoksen lohkolle Ahvenanmaan Ryhmään liitetyn JR 22:n tilalle.

Päämajan reservidivisioonaksi perustetun 9. Divisioonan lisäksi Oulussa perustettiin lukuisia joukko muille yhtymille alistettuja erillisyyksiköitä. Niistä suurimmat olivat IV Armeijakunnalle alistettu polkupyöräpataljoona (PPP 7) ja Merivoimille alistettu erillinen pataljoona (Er.P 21). Muita Oulussa perustettuja joukkoja olivat 19. ja 20. Ta-

Kuva Maija-Liisa Bäcksirömin kokoelmat.

Suomalaisten sotilaiden varustus talvisotaan lähdeettäessä oli puutteellinen, malli "Cajander". Kuvassa eversti Siilasvuo tarkastaa rintamalle lähteviä miehiä tyttölyseon pihalla.

louskomppania, 38. Autokomppania, 5. Erillinen autokorjaamo, 9. Tien- ja silanrakennuskomppania, 10. Tienkorjauskomppania, 6. Erillinen polkupyöräkomppania, 22. Kenttäsairaala sekä suojeluskuntajärjestön perustamana merirajan vartiointista ja kaupparenkulun turvaamisesta Kokkolan ja Oulun välillä vastannut Oulun lohko.

Liikekannallepanovaiheen jälkeen Oulussa perustettiin vielä täydennysjalkaväkirykmentistä Jalkaväkirykmentti 40:n kaksi pataljoonaa (I ja II/JR 40) sekä joulukuun puolivälissä Tampereelta Ouluun siirtyneistä täydennysjalkaväkirykmentin osista Jalkaväkirykmentti 65.

Oulussa kootuissa joukossa oli miehiä koko Pohjois-Pohjanmaan alueelta. Talvisodan aikana ja osittain vielä jatkosodankin aikaan oli tyypillistä, että tietyn alueen miehet yhdessä muodostivat yksikön. Puhuttiin pitäjakoostumuksesta. Tämä koski ennen muuta maaseutu-

paikkakuntia. Kaupunkien osalta tilanne oli hieman toisenlainen. Kaupungeissa ihmisten liikkuvuus oli huomattavasti vilkkaampaa kuin maaseudulla. Monet kaupunkilaiset olivat saaneet sotilaallisen koulutuksensa jossakin muualla kuin asuinpaikkakunnallaan ja mahdollisesti eri aselajin koulutuksen. Lisäksi etupäässä kaupungissa asui koulutettu ja erikoisammattitaidon omaava väki, joka liikekannallepanossa määrättiin erikoisjoukkoihin. Esimerkiksi osa TVH:n Oulun piirin väestä määrättiin tierakennus- ja tiekorjausjoukkoihin. Liikekannallepanossa siis oululaisiakin miehiä sijoitettiin useisiin eri joukko-osastoihin ja yksiköihin, myös muihin kuin edellä mainituksi tullessiin ja myös muualla kuin Oulussa perustettuihin joukkoihin. Leimallisesti oululaisia joukko-osastoja ja -yksiköitä olivat Erillinen pataljoona 21 (Er.P 21), Kenttätykistörykmentti 9:n ensimmäinen patteristo (I/KTR 9) sekä Jalkaväkiryk-

mentti 40:n ensimmäinen pataljoona (I/JR 40), joiden vaiheisiin talvisodassa luodaan seuraavassa hieman yksityiskohtaisempi katsaus.

Erillinen pataljoona 21:n sotatie

Erillinen pataljoona 21 perustettiin Oulussa lokakuun 12. päivänä vuosina 1898–1914 syntyneistä reserviläisistä. Heistä pääosa oli kotoisin Oulun seudulta. Pataljoona käsitti kolme jalkaväkikomppaniaa, konekiväärikomppanian ja esikuntakomppanian. Pataljoonan miesvahvuus oli noin kahdeksan ja puolisataa miestä ja sen komentajana toimi oululainen jääkärikapteeni Einar Kärnä. Oululaisia palveli paljon pataljoonan konekiväärikomppaniassa.

Pataljoona siirrettiin lokakuun loppupuolella Kotkaan ja alistettiin siellä meripuolustuksen Kotkan lohkolle, missä se sai tehtäväkseen rannikon varmistaa

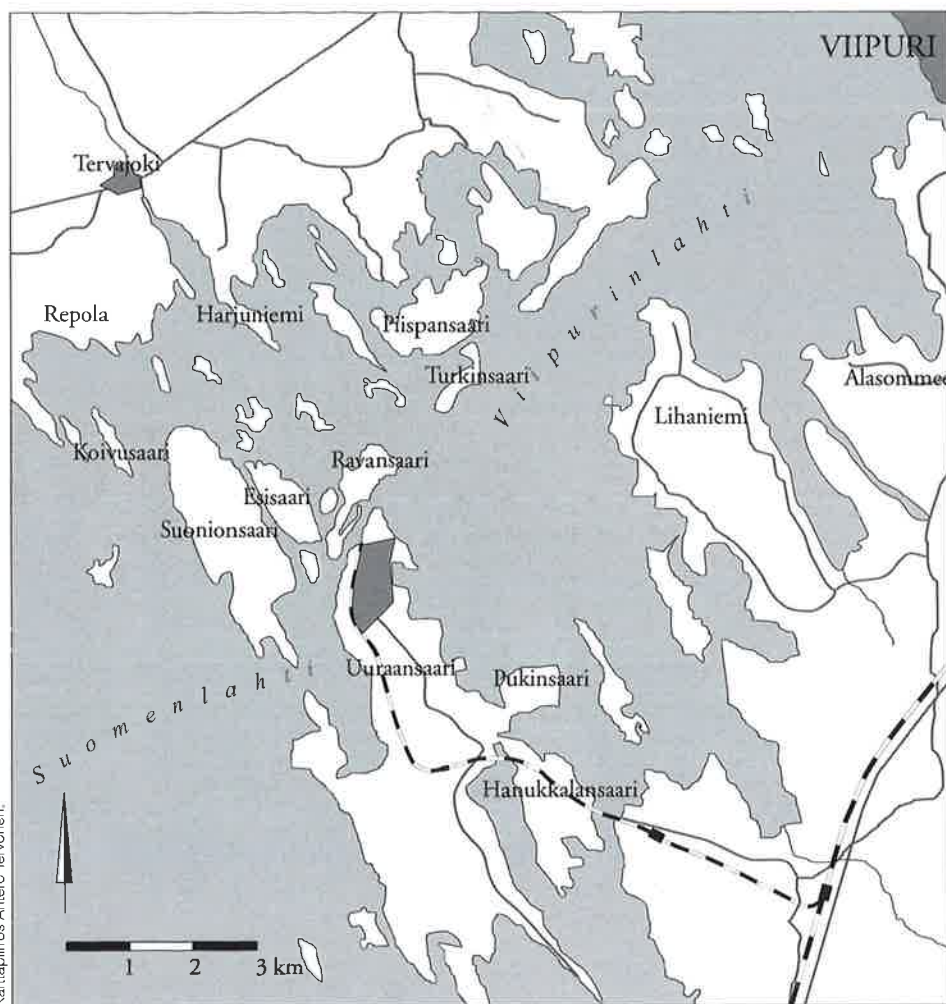
misen Ruotsinpyhtään ja Neuvottoman välillä.

Pataljoonaa kuljettaneen sotilasjunan seistessä lähtövalmiina Oulun rautatieasemalla tuli kaikille pataljoonan upseereille ja aliupseereille käsky laskeutua junasta asemalaiturille kolmiriviin. Rivistön eteen asteli sotilasläänin komentaja eversti Siilasvuo, joka lyhyessä puheessaan toivotti joukoille onnea ja menestystä.

”Komentaja tähdensi erityisesti sitä, että mikäli sota syttyy ja tiukka paikka tulee eteen niin pysykää miehinä! Sen jälkeen hän kätteli meidät jokaisen, katsoi miestä suoraan silmiin ja luja kädenpuristus tuntui velvoittavalta valalta. Everstin puhe pani miettimään, että mitähän tästä nyt tulee ja miten tästä selviämme.”

Pataljoonan aika kului Kotkan lohkon rannikopuolustuksessa suhteellisen rauhallisissa oloissa aina helmikuun puoliväliin saakka. Näkyvin sodan merkki olivat varmaankin usein toistuneet ilmahälytykset. Helmikuussa tilanne kuitenkin muuttui ratkaisevasti, kun Kannaksen lukko, Summa murtui kesettyään yli kahden kuukauden ajan moninkertaista ylivoimaa vastaan. Pääaseman murruttua Summan alueella siellä operoinut II Armeijakunta vetäytyi Länsi-Kannakselle niin sanottuun väliasemaan. Suomenlahden rannikon suunnassa toimineen 4. Divisioonan irtauduttua pääasemasta alistettiin Viipurinlahden sotatoimista vastannut Viipurin lohko 20. helmikuuta Kannaksen Armeijalle ja lohkoa vahvennettiin kolmella pataljoonalla: Erillinen pataljoona 19:llä, Erillinen pataljoona 21:llä sekä Pataljoona Jussilalla. Helmikuun 23. päivänä Viipurin lohko jaettiin kolmeen alalohkoon: Ristiniemen, Tuppuran ja Uuraan alalohkoihin. Uuraan alalohkolla operoi JR 11: n ensimmäinen pataljoona, jolle alistettiin myös Pataljoona Jussila sekä Erillinen pataljoona 21.

Erillinen pataljoona 21, joka oli sotaan tottumaton ja verrattain huonosti varustettu, oli saapunut kuorma-autoilla Vilaajoelle helmikuun puolivälissä kovassa pakkasessa kirkkaana kuutamoyönä. Vi-

Viipurinlahden taistelualue.

lajoelta pataljoona siirtyi 19. helmikuuta Tervajoelle ja edelleen komppanioitain Viipurinlahden saaristoon: ensimmäinen komppania Esisaareen, toinen komppania Hannukkalansaareen ja kolmas komppania etulinjaan Pukinsaareen. Pataljoonan esikunta asetui aluksi Ravansaareen ja sitten Suikkilaan.

Varsinainen teräsmyrsky Viipurinlahden saaristoa vastaan alkoi helmikuun 22. päivänä. Neuvostojoukot hyökkäsivät Koiviston salmen yli neljän rykmentin voimin, joita tuki kahden divisioonan tykistö.

”Sitä räjähdysten aiheuttamaa jylinää, ryskettä, tärinää ja huumaavaa meteliä ei voi kukaan mukana ollutkaan sanoin kuvata ja kielin kertoa. Almanakan viimeinen päivä tuntui koittaneen ja niin se koittikin, tuhansille sotilaille.”

Ensimmäisenä, 25. huhtikuuta, pataljoonan oululaisista miehistä kaatui Aaro Marttila, kun kranaatinheittimen ampuma kranaatti osui korsuun.

Helmikuun loppupäivinä Erillinen pataljoona 21 onnistui vaikeissa olosuhteissa torjumaan useita kertoja vihollisen hyökkäysyritykset. Näissä taisteluissa pataljoona kärsi raskaita tappioita. Ankarin hyökkäys oli illansuussa 28. helmikuuta. Tuolloin kaatui Pukinsaareessa muun muassa oululainen vänrikki Armas Tenhovaara, joka toimi sodassa konekiväärikomppanian konekiväärijoukkueen johtajana. Edellisenä päivänä Tenhovaara oli taaempaan etulinjasta käydessään tavannut Uuraassa Yrjö Granlundin. Tenhovaara oli lyönyt Granlundia kämmenellä olkapäälle ja todennut: ”Vanha lähtee huomenna

Kuva SA-kuva

Kuhmon rintamalta 13.3.1940. Nuoria miehiä on saapunut täydennykseksi ehtimättä enää rintamalle. Tuli rauha.

Ouluun, pois tästä teräsmyrskystä.” Hän oli saanut lomaa vain viikkoa aiemmin kaatuneen Lauri-veljensä hautajaisiin. Aiemmin hän oli kirjoittanut kirjeesään:

”Isänmaa vaatii raskaita uhreja ja vapauden hinta on kallis. Emme tiedä koskaan, mikä päivä on oleva viimeinen, mutta sen tiedämme, että taistelemme oikean asian puolesta. Annettu hinta ei ole koskaan liian kallis, vaikka se siltä meistä tuntuisikin. Meidän on kestettävä kaikki, mikä meidän kestettäväksemme annetaan, vaikka se tuntuisi kuinka raskaalta tahansa. Ja Jumalan avulla me vain kestäme.”

Tenhovaaran kirjoittamia rivejä voi pitää nykypäivän näkökulmasta tavattoman pateettisina – ja jälkiviisaasti enteellisinäkin. Kannattanee myös muistaa, että Tenhovaara oli siviiliammattil-

taan toimittaja. Kuitenkin se, mitä Tenhovaara on kirjoittanut, kuvastaa talvisodan aikaisia tunteja. Se kuvastaa myös talvisotaan liittynyttä vahvaa uskonnollista henkeä. Sitä ylläpiti epäilemättä omalta osaltaan se, että vihollisena sodassa oli materialistista maailmankatsomusta edustanut valtio. Talvisota oli suomalaisille pyhä sota kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta.

Uuraan alalohkon joukot saivat jo 27. helmikuuta käskyn irtaantua asemistaan, mutta tämä käsky osoittautui virheelliseksi. 29. helmikuuta venäläiset pääsivät kuitenkin nousemaan maihin sekä Hanukkalansaareissa että Pukinsaareissa. Erillinen pataljoona 21 ja sitä tukemaan lähetetty Pataljoona Jussila eivät kyenneet tätä estämään ja joukkoja ryhdyttiin vetämään taaemmaksi Uuraansaaren helmi-maaliskuun vaih-

teessa. Uuraansaaren eteläosassa piti asemia JR 11:n ensimmäinen pataljoona. Se kykeni torjumaan vihollisen hyökkäykset maaliskuun 3. päivään asti, jolloin alkoi joukkojen vetäytyminen Suonionsaaren ja Esisaaren kautta mantereelle Repolaan. Maaliskuun alkupäivien vetäytymisvaiheessa Erillinen pataljoona 21 kärsi raskaita tappioita. Mantereelle siirtymisen jälkeen pataljoonan ensimmäisen ja toisen komppanian taistelukuntoiset miehet yhdistettiin yhdeksi komppaniaksi ja kolmannen komppanian taistelukuntoisista miehistä muodostettiin kaksi joukkuetta rykmentin reserviksi ja edelleen 7. maaliskuuta taisteluihin luutnantti Lindgrenin johtaman osaston alaisuuteen Tervajoenlahden ja Vahvaniemen välille yhdessä Pataljoona Jussilan ja yhden JR 61:n pataljoonan kanssa. Vihollinen kiihdytti

vielä ennen sodan loppumista toimiaan ja jatkoi niitä aivan rauhantekoon saakka. Suomalaisjoukot onnistuivat kuitenkin torjumaan vihollisen yrityksen saada jalansijaa mantereella.

Maaliskuun 13. päivänä kello 11.00 kiivas tykistötuli lakkasi kuin seinään. Sota oli loppunut.

”Er.P 21:n jäljellä ollut miehistö oli jo tässä vaiheessa lopen uupunutta yhtämittaisesta valvomisesta asemissa, korsutöistä ja vihollisen tykistötulesta johtuen. Miehet nukkuivat jo seisaallaankin. Aikaa ei ollut lepoon vielä, sillä pataljoona kerääntyi Viipuriin menevän uuden tien varteen tai hiihtäen kohti uutta rajalinjaa ja koti-Suomea”.

Erillinen pataljoona 21:n tappiot olivat suuret, etenkin jos ne suhteutetaan siihen aikaan, jonka pataljoona ehti olla rintamalla. Oululaisia pataljoonan riveissä kaatui kaikkiaan 10. Monet heis-

tä siunattiin sankarihautaan taistelukentälle jääneinä.

Kenttätykistörykmentti 9:n ensimmäisen patteriston sotatie

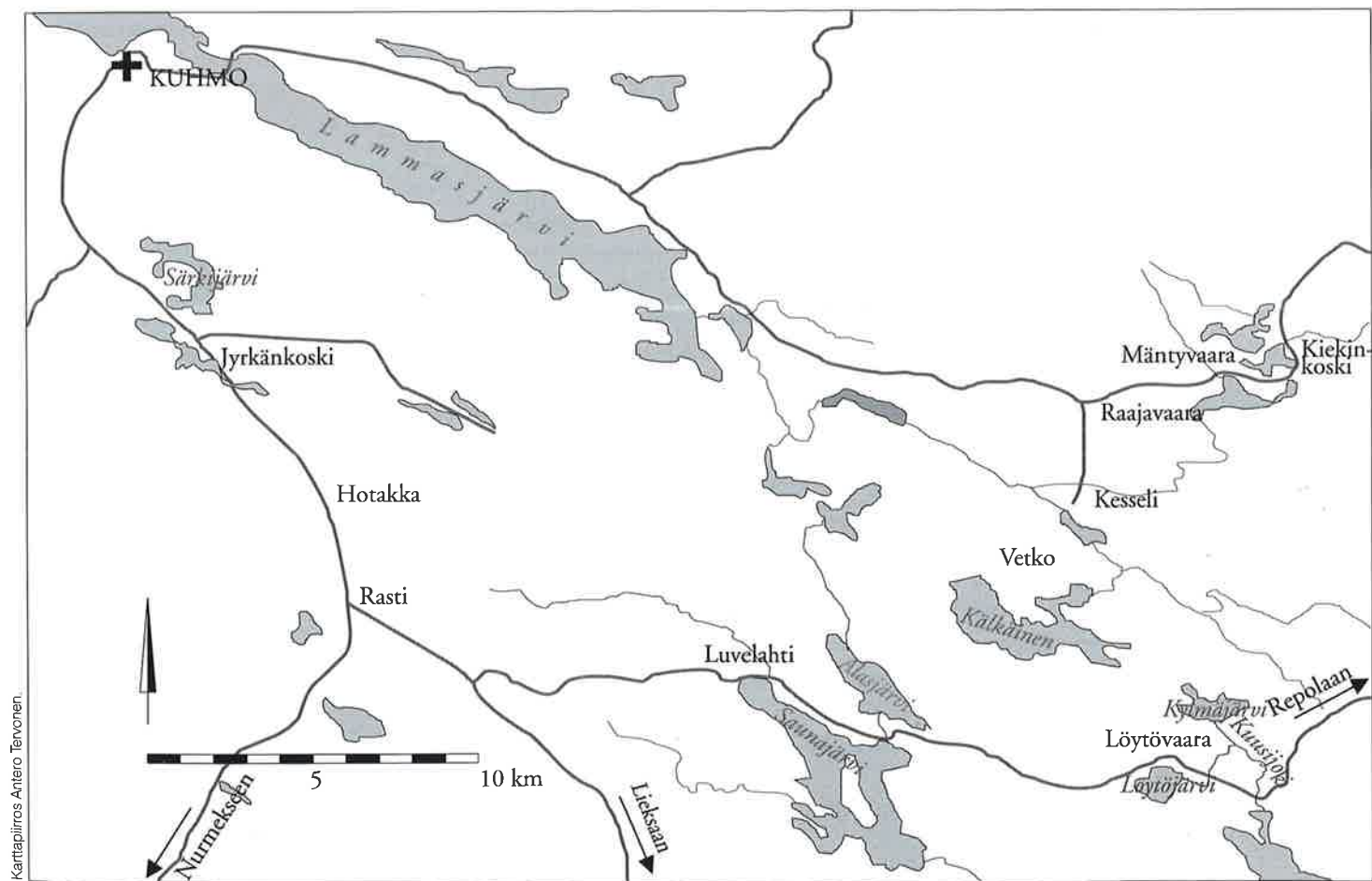
Talvisodassa Suomen puolustusvoimien kenttätykistö oli organisoitu divisioonien alaisiksi kenttätykistörykmenteiksi, ylijohdon patteristoiksi ja muutamiksi erillisiksi patteristoiksi. Armeijakunnilla ei ollut omaa tykistöä. Divisioonien kenttätykistörykmentteihin kuului komentaja, esikunta ja kolme patteristoa. Kussakin kenttätykistörykmentin patteristossa oli komentaja, esikunta, kolme patteria sekä kevyet kolonnat. Patteriston esikuntaan kuului komentojaos, viestijaos, huoltojaos sekä asemajaos.

Pääosiltaan Oulussa kootun 9. Divisioonan yhteyteen perustettiin kenttäty-

kistörykmentti, joka sai divisioonan mukaisen järjestysnumeron. Rykmentin kaikkia patteristoja ei kuitenkaan perustettu Oulussa vaan ainoastaan sen ensimmäinen patteristo. Toinen patteristo perustettiin Ylivieskassa ja kolmas patteristo Kemissä.

Rykmentin Oulussa perustettu ensimmäinen patteristo sai miehistönsä Oulun ja Oulun lähikuntien miehistä. Oulun seutu oli tykistöaluetta samaan tapaan kuin esimerkiksi Muhos ja Utajärvi oli pioneerialuetta. Rauhan ajan koulutus oli painottunut tykistökoulutukseen ja liikekannallepanossa seudun reserviläisiä kutsuttiin paljon tykistöön. Oulun kaupungista kotoisin olleita miehiä palveli paljon nimenomaan KTR 9:n ensimmäisen patteriston kolmannessa patterissa.

I/KTR 9 perustettiin 8. lokakuuta, hieman aiemmin kuin rykmentin muut osat ja 9. Divisioonan pääosat. Seuraavana

Kuhmon taistelualue.

päivänä patteristo sai hevoset ja ajoneuvot. Lokakuun 11. päivänä sotilasläänin komentaja eversti Siilasvuo kävi tarkastamassa joukko-osaston kaikki yksiköt ja seuraavana päivänä patteristo siirtyi Oulusta Kempeleeseen ja Oulunsaloon Särkelän, Kylänpään, Keskikylän ja Ervastin kouluille, jonne se oli sijoitettuna lokakuun loppuun saakka. Osa joukoista ehdittiin jo lomauttaa lokakuussa, mutta marraskuun ensimmäisenä päivänä divisioonan esikunnasta tuli käsky kutsua kaikki lomautetut takaisin. 3. marraskuuta patteristo alistettiin Turkuun Osasto Hanellille. Osastoa oli alun perin määrä käyttää Ahvenanmaan suunnalla, mutta marraskuun loppulla se määrättiinkin Hangon suunnalle maihinnousun torjumiseen.

Joukkojen kuormaus junaan Kempeleen asemalla alkoi samana päivänä, jona alistuskäsky Turkuun oli annettu, ja vähää ennen puoltayötä joukkoa kuljetanut juna lähti liikkeelle Oulun rautatieasemalta. Haapamäeltä patteristo sai junaan mukaan aseistuksensa, 12 kevyttä Boforsin valmistamaa 75K/02 kenttäkanuunaa, jotka oli hankittu Ruotsista ylimääräisten kertausharjoitusten aikana.

Patteristoa kuljetanut juna saapui Turkuun myöhään 4. marraskuuta. Joukko majoittui Turussa aluksi tyttökouluille ja myöhemmin eri puolille Turun lähistölle. Tuntuma sotaan saatiin josen syyttymispäivänä ilmahälytyksen myötä ja näitä ilmahälytyksiä seurasi joulukuun alussa lähes päivittäin. Itsenäisyyspäivänä patteriston alistussuhde muuttui, se alistettiin Lounais-Suomen meripuolustuksen esikunnalle.

Patteristo oli ollut mahdollista siirtää pois divisioonansa yhteydestä, koska 9. Divisioonaa oli kaavailtu reservidivisioonaksi. Joulukuussa sodan puhjettua myös 9. Divisioonan joukkoja jouduttiin kuitenkin siirtämään rintamalle. Divisioonan yksi jalkaväkirykmentti, JR 26 oli jo liikekannallepanovaiheessa alistettu 8. Divisioonalle ja siirretty Karjalan Kannakselle Vuokselaan.

Joulukuun 4. päivänä muodostettiin ylipäällikön määräyksestä 9. Divisioo-

nan JR 25:tä runkona käyttäen Prikaati Vuokko, joka siirrettiin Kuhmon suunnalle ja alistettiin Pohjois-Suomen ryhmälle. JR 25:n ohella Prikaati Vuokkoon kuului muun muassa Kevyt osasto 9, jossa niin ikään palveli oululaisia miehiä. Suomussalmella suomalaisia joukkoja vahvistettiin muodostamalla joulukuun 7. päivänä JR 27:ää runkona käyttäen prikaati, jonka komentajaksi tuli eversti Siilasvuo ja jonka tehtäväksi tuli lyödä Suomussalmelle edenneet vihollisjoukot.

Sen jälkeen kun alun pitäen reservijoukoksi kaavailtu 9. Divisioonaa siirrettiin rintamalle, myös KTR 9:n ensimmäinen patteristo siirtyi takaisin Pohjois-Suomeen divisioonansa yhteyteen. Joulukuun 22. päivänä Suomussalmella olleista joukoista muodostettiin uudelle 9. Divisioonaa. Ensimmäisenä käskyn siirtyä takaisin Pohjois-Suomeen sai Raunistulaan sijoitettuna ollut patteriston toinen patteri, jota komensi luutnantti Erkki Kaasinen. Patterin kuormaus junaan alkoi samana päivänä, jona käsky siirtyä Pohjois-Suomeen annettiin, 14. joulukuuta, ja patteri saapui Suomussalmelle 16. päivänä joulukuuta. Muilta osin patteristo kuormattiin 15. joulukuuta ja se saapui 18. joulukuuta Hyrynsalmelle. Sieltä se jatkoi edelleen Suomussalmelle. Patteriston kolmas patteri, oululaispatteri, jota johti reservin luutnantti Seppävuori, jäi kuitenkin junasta pois jo Kaajanissa, sillä se oli määrätty siirrettäväksi Kuhmoon.

Patteriston ensimmäinen ja toinen patteri osallistuivat Suomussalmella kirkonkylän valtaamiseen sekä Raatteen tien taisteluihin. Patteristo selvisi Suomussalmen taisteluista ilman kaatuneita. Raatteen taisteluiden jälkeen Pohjois-Suomen Ryhmän esikunta esitti 9. Divisioonan siirtoa Kuhmoon venäläisen 54. Divisioonan lyömiseksi. Tämä esitys hyväksyttiin ja sen seurauksena pääosa 9. Divisioonan joukoista siirrettiin tammikuun loppupuolella Kuhmoon, Kenttätukirykmentti 9:n ensimmäisen patteriston ensimmäinen patteri muiden mukana. Patteriston toi-

nen patteri sen sijaan jäi sodan loppuun saakka Suomussalmen Raatteeseen Osasto Karin käyttöön.

Patteriston kolmas patteri oli saapunut Kuhmoon jo 19. joulukuuta. Kuhmossa vihollinen oli tuolloin päässyt etenemään Repola-Saunajärvi -tietä Kuhmo-Nurmes -maantielle ja sitä pitkin edelleen Jyrkänkoscalle runsaan kymmenen kilometrin päähän Kuhmon kirkonkylästä sekä Kuhmo-Kiekinkoski -tietä pitkin Tyrävaaraan niinikään noin kymmenen kilometrin päähän Kuhmon kirkonkylästä. Patterin saapuessa Kuhmon rintama sai ensimmäiset kenttätykkinsä. Patteri alistettiin everstiluutnantti Frans Ilomäen komentamaan Ryhmä Ilomäkeen, joka oli muodostettu pääasiassa Erillinen pataljoona 14:sta ja JR 25:n kolmannesta pataljoonasta ja joka toimi Kuhmosta Nurmeksen tien suuntaan.

Saapuessaan Kuhmoon patteri ajoi suoraan aseisiin Särkijärven kylään parin kilometrin päähän Jyrkänkosen asemista. Se oli tuskin saanut asemaansa valmiiksi, kun parin sadan miehen vihollisosasto, joka oli kiertänyt jalan Kuhmon maantien länsipuolitse, hyökkäsi sen kimppuun. Tilanne kuitenkin rauhoittui sillä erää.

”Tykkimiehet, Oulun poikia, käänisivät rauhallisesti putkensa vihollista kohti ja antoivat kartessiryöpyn. Aseiden vähydestä johtuen vain harvalla tykkimiehellä oli kivääri. Oli taisteltava lapioin ja puukoin mies miestä vastaan. Tunnin käsikähmän jälkeen eloon jääneet viholliset vetäytyivät tulopolkua pitkin takaisin menetettyään noin 60 kaatunutta. Pakenevaa osastoa ajettiin vielä takaa, ja moni vihollinen menetti vielä henkensä.”

Suomalaiset joukot aloittivat jouluaattona hyökkäyksen Rastin suuntaan. Oululaisten tykkipatteri tuki tätä hyökkäystä. Hyökkäys ei kuitenkaan edennyt. Joukot palasivat takaisin entisiin aseemiinsa ja taistelut tällä suunnalla hiljenivät. Tilanne vakiintui siten, että pohjoinen tiealue oli suomalaisten hallussa ja Saunajärven tien varteen ryhmitettyneen 54. Divisioonan pohjoinen si-

Kuva SA-kuva

Venäläisiä hevosmiehiä Kuhmon Saunajärvellä 16.3.1940.

Kuva SA-kuva

Kuhmon rintamalta 13.3.1940. Huoltotie Saunajärvelle.

vusta oli avoinna suomalaisten iskuille. Neuvostojoukot linnoittautuivat edullisiin maastokohtiin ja pyrkivät turvaamaan huoltonsa jääden odottamaan lisävoimia. Kiekinkosken suunnalla neuvostojoukot olivat perääntyneet rajalle saakka.

Tammikuun 12. päivänä Kuhmon suunnan rintamalle siirrettiin Kemistä myös Kenttätykistörykmentti 9:n kolmas patteristo. Se siirtyi tuliasemiin niin ikään Särkijärven maastoon. Tammikuun 20. päivänä myös rykmentin Kuhmossa ollut ensimmäisen patteriston kolmas patteri alistettiin sille ja pian myös ensimmäisen patteriston ensimmäinen patteri, jota oltiin parhaillaan siirtämässä Suomussalmelta Kuhmoon osana koko divisioonan siirtoa.

9. Divisioonan siirto Suomussalmelta Kuhmoon toteutettiin vihollisen 54. Divisioonan lyömiseksi. Suomalaisjoukot aloittivat hyökkäyksen vihollisdivisioonaa vastaan tammikuun lopussa. Tässä hyökkäyksessä rykmentin kolmas patteri yhdessä kolmannen patteriston kahden patterin kanssa tuki Rastin suunnassa Prikaati Vuokkoa, joka alistettiin 9. Divisioonalle sen siirryttyä Kuhmoon. Rykmentin ensimmäisen patteriston ensimmäinen patteri, jota johti luutnantti Kuusela, määrättiin tukemaan JR 27:ää, jonka tehtävä oli hyökätä Kälkäisistä Saunajärven-Löytövaaran-tielle. Patterin oli siirrytty tätä varten Kälkäisiin 23. tammikuuta.

Suomalaisten hyökkäyksen oli määrä käynnistyä tammikuun 29. päivänä. Vihollisen huomion kääntämiseksi pois päätoimintasuunnasta aloitettiin kuitenkin edellisenä päivänä tunkeutuminen Jyrkänkonselta etelään päin. Etenemistehtävän sai JR 25:n kolmas pataljoona. Sen seitsemännen, luutnantti A. Suurosen johtaman komppanian tehtävänä oli varustaa asemat Hotakan tienhaaran länsipuolelle. Komppania joutui kuitenkin ikävään yllätykseen, sillä vihollisosasto oli kätkeytyneenä metsässä venäläisten aiemmin hylkäämiin havumajoihin. Se avasi odottamatta tulen etenevää komppaniaa vastaa. Kivääritulen alkaessa komppania

pania kääntyi taaksepäin karkottaakseen vihollisen. Komppanian päällikkö Suuronen kaatui kuitenkin aivan taistelun alkuvaiheessa. Samalla tuleen joutui tykkipatterin tulenjohtue, joka oli matkalla etuvartioasemiin. Se menetti radionsa ja tässä taistelussa kaatuivat ensimmäiset oululaiset tykkimiehet: alikersantit Veikko Haapala ja Olavi Ruotila sekä tykkimies Olavi Määttä.

Prikaati Vuokon hyökkäyksen ohella oli vahvennetun JR 27:n määrä hyökätä Kälkäisistä Saunajärven-Löytövaaran tielle, puhdistaa tie Löytövaaraan, sulkea maantie itään ja jatkaa etenemistään Alasjärven-Saunajärven itärintaan estämään vihollisen pääsy saarroksista. Hyökkäystä tukemaan määrättiin KTR 9:n ensimmäinen patteri. Etelämpänä Prikaati Vuokon hyökkäyksen päästyä käyntiin pääosa sotatoimista ja tilanteista tapahtui alueilla, joihin tykkien kantama ja tulivoima ei riittänyt. Niinpä helmikuun alussa ne ensimmäisen patteriston osat, jotka olivat olleet Prikaati Vuokon alaisuudessa kolmannen patteriston yhteydestä, irrotettiin siitä ja määrättiin tukemaan Löytövaaran suunnan taisteluja. Kolmas patteri sai 2. helmikuuta käskyn siirtyä Raajavaaraan. Sieltä se siirtyi edelleen Kälkäisiin, jossa ensimmäinen patteri jo oli entuudestaan. Patteristo osallistui helmikuun alussa hyökkäykseen Löytövaaraa vastaan, kunnes se sai 11. helmikuuta käskyn tukea Luelahden hyökkäviä suomalaisia joukkoja.

Helmikuun alkupuolella venäläiset lähettivät motitettujen joukkojensa avuksi lisäjoukkoja. 8. helmikuuta saatiin tietoja noin 1 800 miehen vahvuisen hiihtoprikaatin liikkeistä. Prikaatin tehtävänä oli hyökätä suomalaisten selustaan Kiekinkosken suunnasta, lyödä hajalle 54. Divisioonaa piirittävät suomalaiset ja jäädä divisioonan avuksi. Prikaatin komentajana toimi eversti Dolin, jonka mukaan hiihtoprikaatia nimitettiin Dolinin hiihtoprikaatiksi. Se oli koottu helmikuun alkupäivinä kolmesta hiihtoprikaatista ja yhdestä sisäasiainministeriön joukkojen komppaniasta. Prikaati eteni 10.–11. helmikuuta Hukkajärvelle ja

Hamaravaaraan. Suomalaisten partio yllätti prikaatin 12. helmikuuta Mäntyvaaran lähistöllä. Syntyneessä taistelussa eversti Dolin ja vanhimmat upseerit kaatuivat, mutta prikaati jatkoi tehtävän suorittamista poliittisen johtajansa johdolla. Useisiin osastoihin jakautunut prikaati tuhottiin lähes viimeiseen mieheen Kälkäisen ja Kesselin taisteluissa 12.–16. helmikuuta. Myös KTR 9:n tykkimiehet joutuivat 15. helmikuuta taisteluun Kesselin- Kälkäisen maastossa Dolinin hiihtoprikaatin kanssa. Tässä kahakassa kaatuivat kolmannen patterin oululaiset tykkimiehet Väinö Tasanen ja Väinö Penttilä.

Venäläisen hiihtoprikaatin tuhoamisen jälkeen ensimmäinen ja kolmas patteri saivat tehtäväkseen tukea JR 27:n hyökkäystä Kälkäisen ja Vetkon alueelta kohti Saunajärven tien varressa motitettuna olleita neuvostojoukkoja. Kolmas patteri siirrettiin kuitenkin 20. helmikuuta tukemaan Löytövaaran puolustusta, sillä idästä oli pyrkimässä lisää neuvostojoukkoja motitettuna olleiden joukkojen avuksi. Patteri asetettiin Kälkäisen ja Silmälammin väliseen maastoon, mistä sillä oli mahdollista ampua kohti Kuusijokilinjaa, joka muodostui suomalaisten ja venäläisten väliseksi rintamalinjaksi. Suomalaiset kykenivät pitämään Kuusijoen asemat maaliskuun alkupäiviin saakka, mutta tuolloin he joutuivat vetäytymään Löytövaaraan.

Näissä asemissa ja tehtävissä patteriston patterit olivat sitten sodan loppuun saakka: kolmas patteri Kälkäisen itäpäässä tukemassa Kuusijoen-Löytövaaran puolustusta ja ensimmäinen patteri lännempänä tukemassa Luelahden motin valtausyritystä.

Jalkaväkirykmentti 40:n ensimmäisen pataljoonan sotatie

Ylimääräisen kertausharjoituksen aikana oli perustettu täydennysjoukoksi Täydennysjalkaväkirykmentti 7. Sen nimi muuttui loka-marraskuun vaihteessa Täydennysjalkaväkirykmentti 6:ksi ja sitten Osasto Perksaloksi joukko-osas-

Kuva SA-kuva.

Konekivääripesäkkeen miehiä Kuhmon Löytövaarassa joulukuussa 1939.

Kuva Aarne Pelkosen kokoelmalta.

Jääkäriyrykmentti 40:n ensimmäinen pataljoona lähdössä Sallasta Viipurinlahdelle.

Taistelu Pelkosenniimestä 18.-19.12.1939

Oululainen opettaja ja reservin vänrikki Eino Lukka oli mukana Pelkosenniemen ratkaisutaistelussa, jossa venäläisen divisioonan eteneminen pysäytettiin. Venäläiset lyötiin niin perusteellisesti, että he vetäytyivät tappion kärsineenä yli 80 km:n päähän itään Saijan kylään saakka. Taistelu oli erittäin ratkaiseva, koska Pelkosenniemen jälkeen olisi vihollisella ollut tie auki Kemijärvelle saakka. Eino Lukka palveli majuri Armas Perksalon komentaman Jalkaväkirykmentti 40:n 1. komppaniassa joukkuenojohtajana.

Eino Lukka kirjoitti:

"Rykmentti saapui Kemijärvelle junalla, josta jatkoi autokuljetuksin Pelkosenniemen kirkonkylän suojeluskuntatalolle 17.12. Suoritimme lähtövalmistelut ja olimme marssivalmiina 18.12. klo 01. Oli pimeä yö. Kuljimme jään peittämää, liukasta tietä kirkon luo mäelle, jossa olimme noin kaksi tuntia. Sieltä palasimme maantielle ja kuljimme sitä muutaman kilometrin verran pohjoiseen. Edellämme oleva III pataljoona sai kosketuksen viholliseen aamun hämärtäessä lähellä Kairalan ja Savukosken teiden haaraa. Komppaniamme oli tuolloin tien vasemmalla puolella.

Ensimmäiset kranaatit ja aika kiivas konetuliaseiden tuli yllätti ryhmittymättömän komppaniamme sikäli, että useista joukkueista palasi osia epäjärjestyksessä lähtöpaikalle, jossa osallistui päivän aikana kansakoulun luona käytyyn puolustustaisteluun muiden yksiköiden mukana. Kairalan länsipuolelta suoritetun kiertoliikkeen aikana etenimme toisena, 3. komppanian takana. Kitisen ja Luuro-jokien haaran kohdalta ylitimme maantien ja joen, jolloin saimme tehtävän: pataljoonan saapuessa Savukosken maantielle, suorittavat 2. ja 3. komppania hyökkäyksen vihollisen selustaan maantien suunnassa Pelkosenniemelle päin. 1. komppania jää molemmille puolin maantietä ja tehtäväksemme jäi estää mahdollisten vihollisten lisävoimien saapuminen Savukosken suunnalta.

Kuljettuamme aluksi itään, myöhemmin itäkaakkoon, noin neljän kilometrin verran saavuimme Savukosken maantien länsireunaan mahdollisimman suljetussa muodossa osastomme hajaantumisen välttämiseksi. Silloin kuului joukostamme laukaus, jonka paikkaa oli pimeään takia mahdotonta tarkemmin määrittää (klo oli noin 17). Pian alkoikin kuuluu

metsässä liikettä Pelkosenniemen suunnasta. Tieltä avattiin kiivas tuli konetuliaseista, ennen kuin ehdimme ryhmittä hyökkäyssuunnitelmamme edellyttämällä tavalla. Tilanteen alkuvaiheessa komppaniamme joukkueet kuitenkin pääsivät määrätuille paikoilleen.

Vihollisen lisävoimien saapumisesta ei näyttänyt olevan pelkoa, ja kun sen tulivoima hyökkäyksemme torjumiseksi oli aika suuri, luopuivat joukkueenjohtajat oma-aloitteisesti heille määrätystä tehtävästä ja osallistuivat hyökkäykseen. Ainoastaan komppanian päällikkö jäi komentoryhmän ja IV joukkueen osan kanssa suorittamaan komppanialle määrättyä varmistustehtävää. Taistelulähetit mukanaan kävi komppanian päällikkö, vänrikki Katainen, taistelupaikalla tien kaakkoispuolella antaen lähtiesään tarpeelliset ohjeet mahdollisesta paluutiestä. Hän arvioi myös viholliselle tuotettujen tappioiden suuruutta tuhottujen kolonnien sekä muiden taisteluvälineiden muodossa. Ylitettyään tien hän joutui sen länsipuolella konekiväärisuihkuun, joka lävisti hänen rintansa. Lähetit pelastuivat varmalta tuholta nopealla maahan heittäytymisellä. Taistelu oli tällöin jo loppuvaiheessaan.

Varmistustehtävään määrätty osasto pysyi paikallaan tilanteen loppuun saakka, jolloin se hajaantui ja palasi suojeluskuntatalolle. Tehtäväni onnistui pääasiallisesti, vaikka en saanutkaan kaikkia tavoitteenani olleita vihollisen asemia. Ketju oli mielestäni sopivin hyökkäysmuoto totuttomalla joukkueella, koska oli pimeään tähden sängen vaikea erottaa omia joukkoja vihollisista. Tulituksen ja voimakkaan huodon avulla pääsimme etenemään ja suurin osa vihollisen auto- ja hevoskolonnaa joutui käsiimme ja tuhoitiin. Ryssien päästyä korkeampaan maastonkohtaan kiihtyi niiden tuli erittäin voimakkaaksi. Konetuliaseiden suuliekit ja valojouvaluodit valaisivat synkkää joulukuisen yön pimeyttä.

Ylitimme aukean, jolle vihollinen muodosti tiheän tuliverkon. Etenkin vasemmalla laidalla tulittanut konekivääri yritti estää etenemistämme tuottaen meille tappioita. Sen toiminnassa oli ainoastaan yksi huomattavampi katkos, jolloin järjestimme nopeasti kaatuneiden tilalle uudet miehet. Aukean luoteisreunan harjulla konetuliaseilla varustetut asemat olivat niin vahvat, että emme voineet niitä kokonaan vaientaa. Ryssät käyttivät erittäin runsaasti käsikranaatteja, joita meillä taas oli aivan liian vähän.

ton komentajan majuri Armas Perksalon mukaan. Joukko-osaston miehistö kotiutettiin marraskuun alussa ja vajaa-lukuinen alipäällystö ja päällystö siirrettiin Rovaniemelle. Joulukuun alussa alipäällystö ja päällystö siirrettiin ensin Raahen ja sitten Ouluun, missä joukko-osastosta muodostettiin Jalkaväkirykmentti 40.

Rykmentin miehistö koostui ympäri Suomea kotoisin olleista vanhempien ikäluokkien miehistä. Rykmentin ensimmäinen pataljoona koottiin pääasiassa Oulun seudun miehistä, mutta lisäksi siihen kuului miehiä myös Ylivieskan sotilaspiirin alueelta sekä Keski-Suomesta. Pataljoonan komentajana toimi jääkärikapteeni Hugo Suoranta. Joulukuun alkupuolen pataljoona oli

majoittuneena Oulussa yhteislyseolla. Joulukuun 15. päivän aamuna pataljoona sai kuormauskäsken ja se lähti jo samana kohti pohjoista. Joukko oli erittäin puutteellisesti varustautunut. Suurin osa miehistä lähti matkaan omista vaatteissaan, eikä kaikille ollut edes antaa kokardia vaan heidän tunnuksenaan oli yksinomaan valkoinen käsivarsinauha.

JR 40 oli perustettu 9. Divisioonan reserviksi, mutta kun pohjoisen sotatoimia varten erotettiin Pohjois-Suomen Ryhmästä 12. joulukuuta suoraan Päämajan alainen Lapin Ryhmä, JR 40 ohjattiin sen käyttöön. Lapin Ryhmän esikunnassa syntyi 16. joulukuuta päätös rykmentin käyttämisestä Pelkosenniemellä, jonne neuvostojoukot olivat

päässeet etenemään Sallasta. Rykmentti sai käskyn:

"...tuhota Pelkosenniemen suuntaan edennyt vihollinen. Tehtävä pyrittävä suorittamaan kyllin syvällä kiertoliikkeellä pohjoisesta päin. Tehtävä loppuun suoritettava 18.12. kuluessa."

Pyrkimys aktiivisuuteen ja hyökkäykseen oli ainoa keino ratkaista pulmat. Jatkuva puolustautuminen olisi kuluttanut voimia tuomatta kuitenkaan ratkaisua tilanteeseen. Täten huonosti varustettu, kovalla kiireellä Oulusta Kemijärvelle ja edelleen Pelkosenniemelle heitetty rykmentti joutui kohtaamaan modernein konetuliasein varustautuneen vihollisen. Suomalaisotilaat, joista monet olivat omiin vaatteisiinsa pukeutuneita, saivat ensimmäisen kerran nähdä

Kun pataljoonamme oli niin hajallaan, ettei se voinut hyökkäystä eikä taistelukentän puhdistusta enää jatkaa, palasimme tien samaa puolta Pelkosenniemen kuljettaen haavoittuneita mukana. Taistelun tauotta 19.12. noin klo 01 huomasi, että taistelukentällä oli paljon sitomattomia ja evakuoimattomia haavoittuneita, sillä lääkintämiehistö oli aamullisen kosketuksen jälkeen jäänyt useilta komppanioilta matkan varrelle. Muun muassa meidän 1. komppania kokonaisuudessaan. Sairaiden kuljetusvälineitä puuttui myös, mikä oli vakava puutos, kun ottaa huomioon, että matka vihollisen selän takaa omalle puolelle oli sekä pitkä että vaarallinen. Monet jäivät kuitenkin omasta hengestä tinkimättä taistelun tauotta kansani puhdistamaan taistelualuetta ja sitomaan haavoittuneita. Samaan aikaan ryssän partiot kiersivät kaikkialla ympärillä koetun ottaa vangiksi tai surmata jokaisen elävän suomalaisen. Määräsin jokaiselle haavoittuneelle kolmesta neljään kantajaa. Näin saatiin tien länsipuolelta kaikki haavoittuneet kuljetettua turvaan. Vedin itse kahta haavoittunutta ahkiassa koko paluumatkan. Vihollisen jätettyä taistelukentän kyettiin hevosilla ja autoillakin vielä samana yönä hakemaan viimeisetkin haavoittuneet.

Komppaniamme III joukkue luopui myös alkuperäisestä varmistustehtävästään osallistuen hyökkäykseen vihollisen asemia vastaan molemmin puolin tietä heti alkuvaiheista lähtien. Värikki Rintala johti rohkeasti joukkuettaan edellä mainitulle aukealle saakka, jossa kranaatinsirpale haavoitti häntä kuolettavasti kaulaan. IV joukkue ylitti tien ja suoritti hyökkäyksen sen kaakkoispuolella palaten tilanteen lopulla tien länsipuolelle.

Pimeä, taistelukokemuksen puute ja tilanteen yllätyksellinen alkuvaihe aiheuttivat sen, että osastot joutuivat yleensä pahastikin sekaisin ja kiinteä johtaminen oli lähes mahdotonta. Ajoittain oli miltei mahdotonta erottaa omia vihollisista. Suomenkieliset kommunistit panivat parhaansa meidän harhauttamiseksemme vakuuttamalla olevansa suomalaisia. Joihinkin yksittäisiin miehiin nähden he onnistuivatkin. Yleensä heidän saamiensa vankien onnistui jo taistelun aikana karata takaisin omien joukkoon.

Hyökkäyshenki oli tilanteen alkuvaiheesta lukien erinomaisen voimakas. Tuntui, että mikään mahti ei voi vastustaa etenemistämme. Aluksi emme käsittäneet valvoneina ja väsyneinä, miten sota poikkeaa rauhantalon taisteluharjoituksista. Toveriemme kaatuminen ja haavoittumi-

nen vierelläme avasi silmämme varovaisuuteen, mutta ei pelkoon, sillä väsymyksemmekin läpi tunsimme menettelevämme oikein tuhotessamme sen mikä oli tullut isänmaatamme ryöstämään ja kansaamme tuhoamaan. - Vahinko oli, että pataljoonamme meni niin hajalle, että vihollistamme ei saatu täydellisesti tuhotuksi, vaikka voimaa ja tahtoa olisi kyllä riittänyt. Massana ja yksityisten miesten häikäilemättömän rohkeina suorituksina pataljoonamme antoi kuitenkin kuoliniskun päivän kiivaita hyökkäyksiä Pelkosenniemen suuntaan tehneelle ja suuria tappioita kärsineelle viholliselle. Taistelun jälkeen vihollinen pakeni suin päin Savukosken suuntaan jättäen taistelukentälle tunnetusti runsaan sotasaaliin.

Komppaniamme osuus tässä suorituksessa on varsin huomattava. Monet konepistooli- ja pikakiväärimehemme tuhosivat jo yhdellä aseellaan ryssiä ja heidän hevosiaan kymmeniä sekä useita autoja. Lukematottomat uroteot ansaitsevat oman selityksensä ja muistiin kirjoittamisensa. On suuri vahinko, jos ne jäävät ainoastaan muistitiedoksi hiljaisille pojillemme, jotka eivät huomaa omaa sankaruuttaan, eivätkä liioin sitä toisille julista. He sanovat vain sen olleen velvollisuutensa. Monet poikkamme kirjoittivat suurtyönsä verellään isänmaamme kylmälle valkoiselle hangelle, antaen kalleimman uhrinsa maalle, jonka edestä on kunniaakkaampi kuolla kuin siinä orjana elää.

Komppaniamme menetykset olivat: kaatuneita 2 upseeria, 1 aliuupseeri, 13 miestä, haavoittuneita 3 aliuupseeria, 4 miestä, jalkansa tai kätensä palelluttaneita 4 miestä, kadonneita 3 miestä. Paleltumiset johtuivat pääasiassa siitä, että miehet jäivät märin jalkinein harhailemaan useita vuorokausia metsissä ennen kuin osasivat palata omien joukkojen luokse.

Kuusamossa, 16.5.1940

Komppanian päällikkö
Reservin vänrikki
Eino Lukka"

Toimittanut
Janne Kankainen

muun muassa panssarivaunuja, jotka rykmentin komentajan Armas Perksalon sanoja lainaten "toimivat alueella täysin oman halunsa mukaan. - estää ei voinut."

Rykmentti saapui joulukuun 16. päivänä puolenpäivän aikaan Kemijärvelle, jossa se purettiin junasta. Välittömästi purkamisen jälkeen rykmentti siirtyi Pelkosenniemen, jonne kaikki tykin ja konetuliaseiden ääniä. 17. joulukuuta vihollisen JR 273, joka oli edennyt kuudessa vuorokaudessa Sallasta Pelkosenniemen, aloitti hyökkäyksen Kitisen lossilla. Vastassa oli yksi suomalainen kenttätydennysprikaatin pataljoona (VIII/KT-Pr), joka sai avukseen JR 40:n toisen ja kolmannen pataljoonan. Vihollinen sai kuitenkin seuraavan yön

aikana vallattua sillanpääaseman joen länsirannalta ja tuotua joen yli kaksi pataljoonaa. Taistelu näytti ratkeavan neuvostojoukkojen eduksi. Ratkaisevan osan tässä tilanteessa sai kuitenkin JR 40:n lähes kouluttamaton, huonosti varustettu ja vailla tykistön tukea ja panssarintorjunta-aseita toiminut ensimmäinen pataljoona.

Kun JR 40:n pataljoonia 18. joulukuuta pantiin saartamaan vihollista, valitsi ensimmäinen pataljoona niin läntisen reitin, että se välttyi sitoutumasta taisteluun. Vailla yhteyksiä rykmenttiin se ylitti keskipäivän aikaan Kitisen ja Luiron näiden yhtymäkohdassa ja pääsi näin kiertämään vihollisen selustaan. Illan hämärtyessä se aloitti hyökkäyksen Pelkosenniementä Savukoskelle johta-

valle tielle kilometrin päässä lossilta. Tieltä pataljoona kääntyi Pelkosenniemen suuntaan ja onnistui tuhoamaan vihollisrykmentin huoltokeskuksen sekä sitä tukeneen tykistö-patteriston tuliasemat. Pataljoona joutui pimeässä hajalleen eikä kyennyt muodostamaan saartorengasta Savukosken suuntaan. Neuvostojoukot kuitenkin jättivät Pelkosenniemen ja perääntyivät sekasorron vallassa vailla kalustoaan Savukosken suuntaan. Seuraavaan aamuun mennessä taistelu oli ratkennut suomalaisten voitoksi. Liki 40 asteen pakkasessa ilman yhtenäistä johtoa vetäytyneet neuvostojoukot ja hajalle joutuneet suomalaisjoukot kahakoivat keskenään. Näissä taisteluissa kaatuivat ensimmäiset oululaiset talvisodan sankarivainajat: sota-

Häränpäänniemen taistelut 8.-13.3.1940

Oululainen opettaja Eino Lukka toimi joukkueenjohtajana Jalkaväkirykmentti 40:n ensimmäisessä komppaniassa. Rykmentti siirrettiin Viipurinlahden rannikolle Sallan rintamalta Saijan kylän alueelta helmikuussa 1940. Rykmentti luovutti asemansa ruotsalaisille vapaaehtoisjoukoille, jotka vapauttivat kaikki Pohjois-Suomessa olleet suomalaiset joukot Kannaksella käytyihin taisteluihin. Lukka kertoo taistelukertomuksessaan Säkijärven - Häränpäänniemen erittäin kiivaista taisteluista juuri ennen rauhan voimaantuloa keväällä 1940:

"8.3.1940 muodostui kiihkeimmäksi päiväksi ryssiä hyökkäyksessä. Jo aamuhämärissä ryssiä hyökkäys alkoi suurella voimalla. Valmistelun aikana ei ollut hetkeä, jolloin ammus ei olisi räjähtänyt, heittimet, pika- ja tankkitykit ryskäneet. Lentokoneet ja kymmenet tankit toimivat aamuhämärässä iltapimeään, jopa osittain yölläkin.

Kolme kranaattia osui suoraan ketjuamme. Eräessä hyökkäyksessä ryssät pääsivät niin lähelle, että saivat heittää käsikranaattejakin miestemme ulottuville. Pitipä eräs heistä surmata puukolla, kun heittäytyi kuolleeksi asemiemme edessä. Sattunut käsikähmä päättyi poikamme täydelliseen voittoon, vaikka ryssiä olikin päätensä pitempi. Päivän taistelujen kiihkeyttä kuvaa patruunoiden kulutus, jossa poikamme noudattivat ehdottomasti säästeliäisyyttä käskyjen mukaan ampuen aina mahdollisimman lyhyitä sarjoja. Niinpä yksistään konepistoolin patruunoita kului komppaniassani viidellä konepistoolilla 13 000 kpl. Vaikea sanoa, miten monta ruumista jäi kentälle, kun joka sarjalle oli maali, vieläpä useitakin.

Komppanian menetykset ryssiä tarkkojen kranaattikeskitysten tähden, joihin omat tykkimme ja heittimet kauniisti vastasivat, olivat aika suuret, nimittäin 16 haavoittunutta, joista 2 myöhemmin sairaalassa kuollut.

Ryssiä tykistö ei sittenkään ollut tarkoin selvillä asemistamme, koska se ammuskeli yhtä paljon omaansa kuin meidän ketjuamme, mutta pääkeskityksensä se antoi paljon asemiemme taakse. Meidän ketjumme ja asemamme pysyivät edelleen entisellään muuten, paitsi alikers. Salon joukkuetta siirrettiin hiukan eteenpäin. Raskaat uhraukset ja useita vuorokausia kestäneet taistelut suorittanut komppaniani oli mielestäni liian väsynyt, pystyäkseen varmasti pitämään hallussaan tämän kohdan, jossa ryssiä painostus oli joka hetki voimakkain. Siksi järjestin 3. komppaniasta, jonka kohdalle ei suurempia vihollisosastoja ilmaantunut, yhden joukkueen komppaniani avuksi. Täten suurin osa väsyneimmistä miehistäni sai hetken nukahtaa yösydännä.

9.3.1940 Edellisen päivän raskaisiin tappioihin päättyneet lukematot hyökkäysyritykset ketjuamme vastaan lomaannuttivat vihdoin ryssiä hyökkäysalun. Tavanmukaista ammuskelua se suoritti asemiemme kohden, lentokoneet melkein "asuivat" päällämme. Tekivätpä tankitkin useita partioretkiä rannikoillemme jääden sinne rikkiammuttuina odottamaan pelastajaansa, joiden kohtalo oli myöhemmin sama. Meidän mukamme ollut 12-miehinen sulutusryhmämme ei päässyt bensiinipulloineen toimintaan, koska tankit pysyttelivät liian kaukana rannasta. Vuorokauden aikana ei komppaniallani ollut menetyksiä.

Pataljoonan komentaja siirsi komppaniamme 10.3. reserviin kiittäen lopen rasittunutta komppaniamme. Pystyimme 4 telttaa noin 1,5 km etäisyydelle etulinjasta. Monet pojat nukahtivat ensimmäisen unensa viikon taistelujen ja valvomisen jälkeen. Sitä ennen he jo olivat suorittaneet toista viikkoa kestäneen matkan läpi isänmaamme Saijasta Säkijärvelle. Ainoastaan pohjalaisen peräänantamaton sisu sekä taukoamaton vihollisen hyökkäys oli pitänyt poikamme ketjussa valvella tarpeen mukaan, vaikka vaihtoja ei lepoon päästäksemme saapunut. En epäile etteivätkö asemat edelleen olisi pysyneet hallussamme, sillä vihollinen siirsi painopisteen niemen itäreunaan löytäessään sieltä heikomman kohdan. Meidän kohdallamme oli viimeisenä aamuna rauhallinen hetki, joten saatoimme silmätä taistelulentä. Aikaisemmin siihen ei ollut tilai-

suutta, vaikka yritimmekin. Viikkoa ennen siinä oli niin sakea metsä, että ei näkynyt 50 m pitemmälle, nyt oli 500 metrin levyinen aukea asemiemme edessä. Kaatuneiden ja murskautuneiden puiden muodostamassa ryteikkössä oli valtavat ruumisröykkiöt. Olipa 50:kin kaatunutta aivan yhdessä kasassa. Erään vaiennetun konekiväärin takana niitä oli 15 päällekkäin ja limittäin. Kukaan näistä ei poikien tarkan valvonnan ja ammunnan takia ehtinyt ampua laukaustakaan.

Arvioin komppaniani lohkon kohdalla olevat kaatuneet 800:ksi, mutta useimpien kenttää tarkastaneiden mielestä arvio oli liian alhainen. Nopea vetäytymiskäskey esti meitä laskemasta niitä yksitellen sekä kokoamasta kaatuneiden ensiluokkaisia aseita enemmälti. Melkein jokaisella kaatuneella ryssiällä oli nimittäin konetuliase.

Seuraavana päivänä siirryimme lepoon ja saimme levätä koko päivän ja seuraavan yön uudessa majoituspaikassamme. 12.3. meidän 1. komppaniamme vaadittiin siirtymään vahvistukseksi 2. ja 3. komppanialle. Siellä olevista pojista monet olivat pyörtyneet aseisiinsa tai paelluttaneet jalkansa, mutta eivät hehkään tahtoneet asemiansa jättää. Kun joku pyörtynyt telttassa selvisi, lähti hän jatkamaan työtänsä.

13.3.1940 läpi yön kestänyt tykkien jylinä kiihtyi äärimmilleen molemmiin puolin klo 10 - 11. Noin klo 10.58 häipyi viimeisen lentokoneen surina päältämme avaruuteen. Kaikkialla vallitsi yhtäkkiä kuolemanhiljaisuus. Huomasimme ensimmäisen kerran kolmen kuukauden kuluttua, että aurinko paistoi taivaalla. Oli tullut kaunis ja kirkas kevätpäivä, kuulimme pienen linnun avuttoman kiitoksen kohoavan suuren Luojan luokse. Isänmaahamme oli tullut yllättävä rauha. Kiitosvirret kaikuivat jämerien miestemme suista ja sydämistä. Kului tunti, raskaat rauhanehdot tulivat tietoomme. Raskaimmat kärsimykset kokeneet pojat aikoivat uudestaan lähteä miehekkäästi aseisiinsa. Keskusteltuamme hetken käsitimme kuinka rauha oli juuri tässä vaiheessa maallemme ja kansallemme tarpeellinen, jopa välttämätön. Emme saaneet mieleemme välähdystäkään siitä, että ryssiä nyt vaatimat alueen koskaan tulisivat sen omiksi.

Saman päivän iltana suoritimme noin seitsemän kilometrin hiihtomarssin ammoisista ajoista asti meidän omanamme olleet rakkaan isänmaamme hankia pitkin länteen. Moskovan pakkorauhan rajaa kohti. Yövyimme siellä kauniissa ja siistissä suomalaisen omistamassa kodissa, jossa nyt asuvat ryssiä sotilaat.

Kuusamo 20.4.1940,

1./JR 40:n pääll. Eino J. Lukka, res. vänr."

Toimittanut Janne Kankainen

Kuva SA-kuvaa.

Kuva SA-kuva.

Kotiinlähtö lähestyy. Kuvassa kotiutuvien sotilaiden lähtötunnelmia.

mies Arne Kallio, alikersantti Niilo Pirkola ja alikersantti Aale Toppila.

Suomalaisten vastahyökkäyksen ansiosta vihollinen peräännyi useita kymmeniä kilometrejä aina Saijan kylään asti, lähelle Sallan kirkonkylää. Joulun alla Sallan suuntaan muodostettiin I/JR 40:n komentajan kapteeni Suorannan johtama Osasto Suoranta, johon kuuluivat I/JR 40 sekä vahvennettu kenttätydennysprikaati. Vahvennuksiin kuului muun muassa JR 40:n kranaatinheitinkomppania. Muut osat JR 40:stä siirtyivät Joutsijärvelle.

Tammikuun aikana Osasto Suoranta onnistui torjumaan neuvostoliittolaisten muutamia hyökkäysryitykset. Helmikuulla ei Saijan suunnalla käyty aktiivisia sotatoimia. 25. helmikuuta Saijan

suunnalla toteutettiin joukkojen vaihto. Rintamavastuun siellä otti Osasto Roininen. I/JR 40 siirtyi marssilla Kemijärven asemalle kuormattavaksi junaan. Varhain 27. helmikuuta pataljoonaa kuljettanut juna lähti Kemijärveltä. Kahden vuorokauden kuluttua pataljoona purettiin junasta Pulsan asemalla Viipurin radan varressa maan toisella laidalla. Pulsasta pataljoona siirtyi edelleen marssilla Säkkijärven pitäjän Lahnajärven kylään. Maaliskuun alussa pataljoona alistettiin JR 10:lle ja se ehti sodan loppuvaiheissa osallistua Säkkijärven Häränpäänniemen taisteluun. Tässä taistelussa oululaisista kaatui vänrikki Veikko Nuutinen.

Kun pataljoona rauhan tultua kotiutettiin, oli sen sotilaiden sotatielle ehti-

nyt kertyä mittaa kolme ja puoli tuhatta kilometriä.

Talvisodassa kaatui 80 oululaista sotilasta.

Kuva Kalevan arkisto.

Oulun nuorisoa väestönsuojassa talvisodan aikaan.

Oulun kotirintama talvisodan aikana

Antero Tervonen

Arkisen elämänmenon muutokset

Talvisota käytiin rintamalla, jotka olivat verrattain kaukana Oulusta. Silti sota ja sodan läheisyys jo ennen sen puhkeamista oli Oulussakin silmin nähtävissä ja myös monella muulla tavalla koettavissa. Sodan puhjettua asevelvollisuusikäiset miehet vähenivät katukuvasta ja kaupunkiin jäi pääasiassa naisväkeä ja vanhempia miehiä. Lapsistakin osa oli siirtynyt sotapakolaisiksi Ruotsiin tai Tanskaan. Varmastikin likipitäen jokaisella oululaisella oli rintamalla joku läheinen omainen tai sukulainen: aviopuoliso tai isä, veli tai poika, joiden hyvinvoinnin turvallisuuden ja hengen puolesta pelättiin ja toivottiin. Varmasti pelkoa ja toivoa tunnettiin myös isänmaan tulevaisuuden puolesta. Lieneekö näitä pelkoja sitten lopulta lievittänyt vai lisännyt se, että sotatapahtumista välittyi tietoa vain sotasensuurin kautta ja niukasti.

Ensimmäinen sotasensuuria koskeva säädös annettiin vuoden 1939 lokakuun lopulla. Sillä määrättiin posti-, lennätin- ja puhelinliikenteen valvonnasta Viipurin, Kuopion, Oulun ja Lapin lääneissä. Käytännössä tämä tarkoitti postilähetysten avaamista ja tarkastamista sekä sitä, että puheluja kuunneltiin ja ne oli tarpeen vaatiessa mahdollista keskeyttää tai katkaista. Pian sodan puhjettua joulukuun alussa annettiin asetus tiedotustoiminnan valvonnasta. Asetuksen

tarkoituksena oli ”ehkäistä sellaisten tietojen ja kuva- tai äänituotteiden julkaisemiseksi saattaminen, jotka saattavat haitallisesti vaikuttaa valtakunnan puolustukseen ja yleisen järjestyksen säilymiseen”. Myös Yleisradion Oulun studio otettiin osin maanpuolustuksen käyttöön. Sotilasviranomaiset ryhtyivät lähettämään sen kautta omia tiedotuksiin jo ylimääräisen kertausharjoituksen ajasta lähtien. Keskeinen rooli radion propagandalähetysten tuottamisessa oli 9. Divisioonan esikunnassa toimineella, toimittaja Arvo Alanteen johtamalla ”AB:n valistustoimistolla”. Sodan puhjettua paikallisohjelmien omien puheohjelmien lähettäminen kiellettiin kokonaan. Paikallisohjelmissa sai olla enää vain jumalanpalveluksia ja musiikkinumeroita. Samaten sodan puhjettua kiellettiin paikallisohjelmien lähettäminen pimeään aikaan. Vuoden vaihteessa Oulun studion ohjelmat rajoittuivat lähinnä Päämajan tilannetiedotuksiin.

Talvisodan ajan oululaisia sanomalehtiä lukiessa on aika vaikeaa – oikeastaan mahdotonta saada käsitystä siitä, mitä sotarintamalla tapahtui ja minkälaisessa tilanteessa Suomi, Suomen armeija ja sen sotilaat olivat. Sanomalehtien kirjoittelu sodan aikana oli lyhyen informoivaa ja henkeä kohottavaa. Varsinaisesta sodasta rintamalla kirjoitettiin vähän ja jos kirjoitettiin niin luonnollisesti niin myönteisessä sävyssä kuin se nyt ylipäättään oli mahdollista. Varmas-

VIHOLLISTA VASTAAN SANAN ASEIN –

Kaiku, Kaleva, Liitto ja Pohjolan Työ talvisodan propagandataistelussa

Kaikissa lehdissä 25.1.1940 julkaistu pilapiirros ottaa kantaa siviilialueiden pommituksiin.

Talvisodan 105 päivän aikana suomalaiset sanomalehdet loivat Neuvostoliitosta viholliskuvan, jossa on nähtävillä piirteitä, jotka kuuluvat eri maissa eri aikoina luotuihin viholliskuviin. Suomessa kuva syntyi talvisodan syttyessä ilmeisen nopeasti ja vaivattomasti, koska Neuvostoliittoon oli suhtauduttu porvarillisessa Suomessa kielteisesti koko itsenäisyyden ajan ja hyökkäykseenkin oli henkisesti valmistauduttu. Myös vasemmiston käsitykset Neuvostoliitosta olivat muuttuneet negatiiviseen suuntaan maan 1930-luvun tapahtumien vaikutuksesta. Näin edellytykset taistella myös sanan aseina olivat olemassa heti sodan syttyessä. Tai jo ennen sitäkin.

Kalevan Manasse osui oikeaan

Talvisotaa edeltävä kahden kuukauden aika oli otollinen viholliskuvan syntymiselle, koska suomalaiset tiesivät Moskovassa neuvoteltavan Suomen kannalta kohtalokkaista asioista. Lehdet saivat kuitenkin ohjeet välttää repivää ja Neuvostoliittoa loukkaavaa kirjoittelua. Ilmapiiirin loka- ja marraskuun mittaan jännittyessä tätä ei enenkään maaseudulla aina muistettu, vaan ajoittain sanottiin kaiken uhallakin, mitä Neuvostoliitosta ja sen Leningradin turvallisuuden perusteella vaatimista rajantarkistuksista ajateltiin. Marraskuun viimeisten päivien aikana pääkaupunkilehdet kirjoittelivat saamiensa ohjeiden mukaan rauhoittavaan sävyyn,

ettei mitään varsinaista syytä huoleen ollut. Maakunnissa huolta kuitenkin tunnettiin. Kaikkein pessimistisin ja oikeimpaan osunut oli Kalevan Manasse:

"Sodanjulistusta Moskovasta ei luonnollisestikaan anneta. Sellainen tapa oli muodissa vain ennen vanhaan. Nyt ryhdytään, jos niin halutaan, suojelemaan Neuvostoliittoa suomalaisen sotilasporukan hyökkäyksiä vastaan ilman mitään julistusta", hän kirjoitti 30. marraskuuta. Ja oli oikeassa, kuten muutkin jo samana päivänä saivat varsin konkreettisesti havaita.

Vihollisen kuva räätälöitiin oman maailmankatsomuksen mukaan

Kun Neuvostoliitto 30.11.1939 hyökkäsi, maaperä onnistuneelle propagandatyölle oli valmiina. Niin oululaisten kuin muidenkin lehtien viholliskuvan ytimessä oli vakaumus, jonka mukaan taistelulle ei ollut vaihtoehtoja. Vastassa oli vihollinen, joka voittaessaan ei vain valtaisi maata sotilaallisesti, vaan tuhoaisi samalla koko suomalaisen yhteiskunnan, elämänmuodon, kulttuurin, uskonnon ja lopulta kansan itsensä.

Silti vihollisesta ei eri lehdissä kirjoitettu aivan samoin sanoin, vaan viholliskuvassa hyödynnettiin omaa maailmankatsomusta. Porvarillisten lehtien sodan aikana varsin yksimielisesti luoman kuvan mukaan Neuvostoliitto oli Suomen vanhan perivihollisen Venäjän perillinen, joka hyökkäsi ja hyökkäisi rajan yli aina tilaisuuden saatuaan. Lauri Haaran kirjoitus "Pyhän vihan aika" julkaistiin Kaiussa ja useissa muissakin Suomen porvarillisissa lehdissä joulun alla ja siinä tämä ilmeni selkeästi:

"Piilopirttien hiljaisesti kärsivien vaimojen ja lasten silmät katsoivat meitä vuosisatojen takaa... Nälässä ja ryysyissä taistelevat armeijamme nousivat haudoista marssien meidän edellämme, meidän, joilla nyt on oma lujasti varustettu armeija ja sissiemme suuret teot, kunniakkaat... lippumme loistavat meille osviittoina aikojen takaa."

Vaikka kyseessä oli oikeistolaisen näkemyksen mukaan vanha perivihollinen, sillä oli myös nykyaikaisia päämääriä eli maailmanvallankumous ja kommunismi. Suomi nähtiin koko länsimaisen kulttuurin suojeelijana. "Suomi kävi nyt omaa Thermopylain taisteluaan itää vastaan", kirjoitettiin Kalevassa jo sodan ensimmäisellä viikolla ja luotiin taistelulle samalla Suomen historiaa ja rajoja etämmälle yltävä ulottuvuus.

Pohjolan Työ tarkasteli asiaa työväenliikkeen ihanteiden näkökulmasta. Sen ja yleensä työväenlehtien mielestä Neuvostoliitto todisti hyökkäämällä Suomeen, ettei se todellisuudessa kunnioittanut niitä periaatteita, joita se työläisvaltiona propagandistisesti julisti. Koska Neuvostoliitto oli solminut edellisenä kesänä maailmaan hämmästyttäneen hyökkäämättömyyssopimuksen natsi-Saksan kanssa, työväenlehtien oli talvisodan aikana helppo todistaa, ettei Suomen vihollinen pohjimmitaan kovin paljoa liittolaisestaan eronnut:

"Natsismi ja kommunismi ovat siamilaiset kaksoset, joilla on kaksi päätä, mutta yhteinen ruumis, ja sen katkaiseminen on maailman proletariaatin velvollisuus", kirjoitti Pohjolan Työ 21. joulukuuta tehden selvän eron länsimaisen työväenliikkeen ja Neuvostoliiton edustaman kommunismin välille.

Työväestöön vedottiin sodan aikana myös korostamalla Suomessa itsenäisyyden aikana tapahtunutta yhteiskunnallista kehitystä verrattuna Neuvostoliittoon. Pohjolan Työ julkaisi etenkin tammi- ja helmikuussa pääkirjoituksia, joissa mietittiin Neuvostoliiton työväestön asemaa ja sitä, mitä esimerkiksi lakko-oikeuden puuttuminen käytännössä merkitsi. Lehdessä todettiin, etteivät Neuvostoliitossa todellisuudessa olleet voimassa länsimaiset ihmisoikeudet, eikä työväestö voinut valvoa etujaan.

Isonvihan aikaista raakuutta: pommitukset

Koska ensimmäiset laajamittaiset siviilialueitten pommitukset Euroopassa tapahtuivat nimenomaan talvisodan Suomessa, lehdet todistelivat, että pommittaminen kertoi venäläisestä luonteesta: "Isonvihan aikaista raakuutta" oli varsin yleinen pommitus uutisten otsikko aluksi oikeiston ja maalaisliiton lehdissä, myöhemmin kaikkien.

Tänä päivänä on vaikea ymmärtää sitä moraalista järkytystä, minkä Neuvostoliitto ilmapommituksillaan aiheutti, vaikka siviilejä vastaan oli aiemmin sodissa hyökätty. Englanti, Ranska ja Saksa eivät kuitenkaan olleet vielä aloittaneet toistensa kaupunkien myöhemmin massiiviseksi kasvavien pommituksia. Niinpä suomalaisten oli helppo esittää hyökkäykset siviiliväestöä vastaan nimenomaan venäläiseksi ominaisuudeksi:

"Ryssä on ryssä, vaikka se voissa paistaisi, sen olivat suomalaiset tienneet isosta vihasta asti. Kun venäläiset eivät pärjänneet taistelukentillä, ne hyökkäsivät siviilien kimppuun. Mieluisimpia maaleja olivat sairaalat, vanhainkodit ja työläiskorttelit," kirjoitti Tompan Tuomo Liitossa itsenäisyyspäivän aattona ja lähes samoin sanoin asia ilmaista myös Kaiussa ja Kalevassa samoihin aikoihin. Tunteet kuvastuivat usein jo uutisotsikoissa:

"Liki 7000 kiloa 'leipää' pudottivat ryssän lentävät perkeleet viime viikolla siviiliväestön päälle", otsikoi Pohjolan Työ kantaottavasti tammikuussa, jolloin Neuvostoliitto sodan alun jälkeen taas kiihdytti ilmapommituksia. Niistä saatiin omakohtaisia kokemuksia myös Oulussa, jossa muun muassa Kalevan toimitalo kärsi vaurioita vuoden 1940 alussa.

Neuvostoliiton propagandasta ase suomalaisten käsiin

Pohjolan Työn leipäviittaus liittyy Neuvostoliiton propagandaan, jossa Suomen lehdet kertoivat ulkoministeri Molotovin väittävän, että venäläiset lentokoneet pudottelivat Suomen nälkää näkeville työläisille leipää. Väitteen seurauksena hälytys sireenien ulvontaa ryhdyttiin kutsuma "Molotoffin ääneksi" ja pommikoneita muun muassa "Molotovien leipäkoreiksi".

Neuvostoliiton propaganda ei ylipäätään ollut kovin hienotunteista. Molotov totesi Neuvostoliiton hyökkäystä arvostelevalle kansainväliselle yhteisölle, ettei Suomen ja Neuvostoliiton välillä käyty sotaa ja ettei Neuvostoliitto ollut pommittanut Suomessa siviilikohteita. Molotovin mukaan kansa oli Suomessa kapinassa "rahavaltaita" hallitusta vastaan ja siirtymässä sodan alussa Terijoelle perustetun kansanhallituksen riveihin.

Jos Suomessa Neuvostoliiton hyökättyä yleensä tarvittiin kaikkia kansalaispiirejä yhdistävää tekijää, siviilipommitusten ohella Terijoen hallituksesta saatiin sellainen.

"Stalinin armosta Kuokkalan kuninkaan ja Terijoen keisarin Otto Ville Kuusisen (kerrotaan) solmineen Stalinin kanssa sopimuksen jonkun hyljätyn huvilan peräkammarissa", sanaili Kalevan Manasse, kun oli käynyt ilmi, että Neuvostoliitto oli Terijoella perustanut Suomea varten oman kansanhallituksen. Liitossa sanottiin, että Terijoen hallitus koostui "ikivihollisen" palveluksessa olevista pettureista, jotka jo 1918 yrittivät alistaa suomalaiset "kommunismien orjuuteen" ja osapuilleen sama oli myös Kaiun käsitys. Pohjolan Työlle tilanne oli vaikea ja aluksi se porvarilehtiä vauvimmin tyytyi toteamaan, ettei Neuvostoliiton väitteissä tunnut olevan päätä eikä häntää. Myöhemmin se kirjoitti, että entinen Suomen työväenluokan jäsen "herra Kuusinen" oli lakannut kunniottamasta ihmisoikeuksia ja lisäksi sallisi venäläisen sotaväen tulon Suomeen.

Kun hyökkäys eteni Suomen rajojen yli, Neuvostoliiton tiedotusvälineet kertoivat joulukuun 10. päivän tienoilla suomalaisten rientävän rajoilla riemumielin puna-armeijaa vastaan. Venäläisten sanavalinnan mukaan suomalaiset ottivat punasotilaat vastaan "tulisesti", mikä vihollisen propagandassa tarkoitti muuta kuin sen tulkinta Suomessa. Oulussakin "tulinen" vastaanotto ilahdutti lehtiä, jotka päättivät ymmärtää sen konkreet-

tisesti ja myönsivät, että tulisesti puna-armeijaa rajoilla tervehditään. Tästä asiasta Pohjolan Työkin kirjoitteli yhtä estottomasti kuin Kaleva, Liitto ja Kaiu. Kaikki ällistelivät muun muassa venäläisten tietoja, joiden mukaan syksyllä asukkaista tyhjennetyllä Suursaarella olisi väestö otanut puna-armeijan vastaan innostuneesti ja Stalinia ylistäen. Väitteitä pidettiin likimain järjettöminä. Sellaisina ne palvelivatkin enemmän suomalaisen kuin Neuvostoliiton propagandan tarpeita.

Suomussalmen voitoista Moskovan rauhaan

"Siellä täällä näkyi tien ohessa haitarikin... ja upseerien paraatipukuja... Niin oli aiottu tulla yli Suomen. Pistää Oulussa paraatipuku päälle ja tanssia ripaskaa haitarien säestyksellä, kirjoitettiin Liiton artikkelissa tammikuun puolivälissä 1940. Artikkelin oli toimittajille Raateen taistelumaastoon järjestetyn tutustumiskäynnin satoa, ja vastaavia omakohtaisia kuvauksia kirjoitettiin samaan aikaan koko maan lehdissä. Oululaisille Suomussalmen tapahtumien arvoa ehkä lisäsi taistelun merkityksen tajuaminen oman kotikaupungin kannalta. Suomen voiton suuruutta alleviivattiin Raateessa saadun sotasaaliin määrällä, joka esiteltiin toimittajille. Sotasaalis herätti toimittajissa jonkin verran myös naurunhalua:

"Hai, konstikos se on sotaa käydä, kun ryssä aseet ja paukut antaa", sanoi mustalaispoika, kun Suomussalmen voitosta kuuli, kirjoitettiin Kaiun pakina-aiheella tammikuun 20. päivänä. Kalevassa Juhani ihasteli venäläisten yhteistyöhalukkuutta, kun nämä "jättävät tykkinsäkin suomalaisille tehdasrasvassa". Pohjolan Työssä Jeremias oli jo täysin samassa rintamassa ja kertoi Molotovin uhanneen Suomea peräti sodalla, ellei Suomi heti luovuta Suomussalmen sotasaalista takaisin.

Suomussalmen tapahtumien myötä syntynyt kuva vihollisen heikosta sotataidosta säilyi lehdissä muuttumattomana sodan loppuun saakka, vaikka helmikuussa myönnettiin, että Kannaksella käytiin ankaria taisteluja. Ne kuvattiin lähinnä "ryssän turhiksi rynnistyksiksi". Niinpä lehtiä lukeva yleisö ei ollut valmistautunut Moskovan rauhaan. Sodan päättyessä lehdetkin olivat jossakin määrin omaan käyttöön luodun vihollisen heikkouden kuvan vankeja: kun ne olivat kolmen kuukauden ajan kuvanneet vihollisen kaikinpuolista kehnoutta, Suomessa ei henkisesti oltu voitu varustautua ankariin rauhannehtoihin. Moskovan rauhassa Suomi lisäksi menetti sellaisia alueita, joita Neuvostoliitto ei ollut syksyllä vaatinut ja joita se ei ollut kyennyt sodassa valloittamaan. Niinpä rauhan 13.3.1940 tultua, lehdet olivat avoimen katkeria ja ilmaisivat suurta epäluuloa Neuvostoliiton tulevia aikeita kohtaan. Varsin yleisesti arveltiin, että Neuvostoliitto odotti vain sopivaa tilaisuutta hyökätäkseen uudestaan Suomen kimppuun. Toivo pantiin siihen, että jokin suursodan käänne vielä korjaisi Suomen kokemat vääryydet:

"Vasta, kun tarkastelemme yksityiskohtaisesti menetyksiämme, nousee erityisen karvas pala kurkkuun. Mutta kaikki on sulatettava, muistetaan vanhaa lohdutustamme: vielä uusi päivä kaiken muuttaa voi!" kirjoitti Kalevan Juhani muutamia päiviä rauhanteon jälkeen ja vastaava oli tunnelma muissakin lehdissä.

Sinikka Wunsch

Artikkeli perustuu kirjoittajan lisensiaattitutkimukseen Suomen sanomalehtien viholliskuvasta talvisodassa.

ti lehdistössä näkyvimmin sodan ikävistä seurauksista kertova asia olivat kuolinilmoitukset ja kuolleiden muistopuheet, joilla toisaalta kuitenkin oli yhteishenkeä kohottava vaikutus.

Talvisodan syyttyä astui myös voimaan julkisten huvien rajoittamisesta annettu, paremmin tanssikieltona tunnettu asetus, jonka mukaan julkisina huveina sai järjestää ainoastaan teatteri- ja elokuvanäytäntöjä, konsertteja sekä isänmaallisia juhlatilaisuuksia.

Pelon tunnot oli jokaisella sisimmässään, mutta sota aiheutti kotirintamalla myös näkyvämpiä muutoksia tavalliseen arkiseen elämänmenoon, julkisen vallan toimiin ja myös arkiseen ympäristöön. Sodan läheisyys tuli selvästi aistittavaksi jo ennen sodan puhkeamista sen vuoksi, että Oulu oli tärkeä joukkojen kokoamiskeskus. Liikekannallepanovaiheessa Oulussa oli paljon palvelukseen kutsuttuja reserviläisiä. Liikekannallepanossa Oulun varuskunnan koko kasvoi peräti 18 000 mieheen – huomattava määrä alle 30 000 asukkaan kaupungissa. Joukkojen kokoaminen, majoittaminen ja muonittaminen vaati sotilaskansain ja siviiliviranomaisilta sekä lotilta suuria järjestelyitä. Suurten mies-, hevos- ja ajoneuvomäärien vastaanottoa ja tarkastusta varten oli perustettava parin viikon ajaksi erityisiä liikekannallepanoelimiä, ja joukkojen majoittamiseen tarvittiin lähes kaikki Oulun koulut ja muut julkiset tilat.

Jouluun mennessä Oulussa perustetut rintamajoukot siirtyivät vähitellen kaikki rintamalle. Oulu ei kuitenkaan tyhjentynyt kokonaan sotilaista. Oulussa toimi talvisodan aikana kaikkiaan 16 sotilasviranomaisten alaista, tosin osin siviilityövoimaa käyttänyttä esikuntaa, laitosta tai joukkoa viiden eri esikunnan alaisena. Puolustusministeriön alaisena Oulussa toimivat Kenttäsairaala 32, josta tuonnempana lähemmin, Lääkintävarikko 3 piirimielisairaalan tiloissa, Bakteerologinen laboratorio 3 lääninsairaalassa sekä Elintarvikekeskusvarikko, jonka esikunta oli Seurahuoneella ja varastot ympäri kaupunkia. Ouluun talvisodan aikana tulleet amerikkalaiset ja

tanskalaiset vapaaehtoiset olivat suoraan päämajan alaisuudessa. Kaiken kaikkiaan vapaaehtoisia ulkomaalaisia oli Oulussa talvisodan aikana runsaat 1 300 miestä, suurin osa heistä tanskalaisia.

Lokakuun 10. päivänä perustettiin Perämeren merivartiointia varten Meripuolustuksen alainen Oulun lohko, jonka paikallisen esikunnan komentajana toimi Oulun Suojeluskuntapiirin päällikkö. Lohkoon kuului muun muassa Raatinsaareen sijoitettu Oulun viesti- ja vartiokeskus (X PA), jonka tehtävänä oli meriliikenteen valvonta, radioliikenteen valvonta aluevesillä, meripoliisitoimi, luotsitoimi sekä rannikkopuolustuksen järjestelyt. Oulun suojeluskuntapiiri ryhtyi sodan aikana hoitamaan myös sotilaspöytäkirjoja, muun muassa Oulussa perustettujen joukkojen varustamiseen liittyneitä tehtäviä. Suojeluskuntapiirin välittömässä johdossa oli varuskuntakomppania, jonka päätehtävänä oli varuskunnallisesti tärkeiden kohteiden vartiointi. Läheisessä yhteydessä suojeluskuntapiiriin toimi myös jo 8. lokakuuta perustettu Komendantinvirasto. Suojeluskuntatoiminta sinänsä myös muuttui tuntuvasti sodan aikana, sillä asekuuntoiset miehet siirtyivät armeijaan ja suojeluskuntien aseet luovutettiin kenttäarmeijalle. Suojeluskuntien toimintaan jäivät ikänsä tai terveytensä takia nostoväkeen kuuluneet sekä sotilaspojat.

Edellä mainittujen sotilaallisten organisaatioiden lisäksi Oulussa toimivat talvisodan aikana myös aluksi Ilmapuolustusalue, Ilmapuolustusaluekeskus ja Ilmatorjuntayksiköt, jotka olivat aluksi Kotiseudun ilmapuolustuskomentajan, sittemmin Pohjois-Suomen Ryhmän alaisia. Niistä lähemmin tuonnempana.

Myös kunnallinen toiminta muuttui sodan aikana ja suuntautui osittain palvelemaan maanpuolustusta. Kunnallishallinto toimi talvisodan aikana osittain valtion viranomaisten käsikassarana, näkyvimmin kansanhuollossa ja väestönsuojelussa. Sodan aiheuttamien lisätehtävien takia kaupungin talousarvion 2. pääluokka, erinäiset valtionehtävät,

kasvoi sotatilannetöiden ja erilaisten sodasta johtuneiden avustusten takia vuodesta 1939 vuoteen 1940 noin 2,6 miljoonasta noin 7,8 miljoonaan markkaan.

Talvisodan aikana moni kunnallinen laitos supisti toimintaansa tai lopetti sen kokonaan, joko siksi, että niiden henkilöstöä oli rintamalla tai jostakin välillisestä sotatilan aiheuttamasta syystä. Kaikkein selvimmän näkyksen varmastikin koulutoimessa. Jo ylimääräisen kertausharjoituksen aikana otettiin viisi koulurakennusta sotilaskäyttöön, ja kaksi viikkoa myöhemmin kaikki loputkin koulurakennukset otettiin sotilasmajoitukseen. Tämän seurauksena koulutyö lopetettiin kaikissa muissa Oulun kouluissa paitsi Hietasaaren koulussa, jota ei pienen kokonsa ja syrjäisen sijaintinsa takia otettu sotilaskäyttöön. Marraskuun alusta koulutyötä pyrittiin jatkamaan erityisjärjestelyin. Sodan puhjettua ja joukkojen siirryttyä rintamalle sotilasviranomaiset luovuttivat koulurakennuksia ja kouluhuoneita takaisin, mutta pian niitä tarvittiin uudelleen sotilaskäyttöön. Koulutyö kärsi käytännön hankaluuksista ja monet oppilaat jäivät helposti pois koulutyöstä. Ilmapommitusten aiheuttama uhka toi vielä lisää vaaratekijän koulunkäyntiin. Tämän takia joulukuun 4. päivänä koulutyö Oulun kansakouluissa ja oppikouluissa päätettiin lopettaa. Koulut pysyivät suljettuina talvisodan jälkeiseen aikaan, vuoden 1940 toukokuuhun saakka.

Vuoden 1939 lopulla olisi ollut aika järjestää kunnallisvaalit, mutta sodan takia ne siirrettiin ensin seuraavaan vuoteen ja sen jälkeen uudelleen niin, että kunnallisvaalit toimitettiin seuraavan kerran vasta vuonna 1945.

Väestönsuojelu ja ilmapuolustus

Siviiliväestön suojaamiseen sodan vahingoilta oli Suomessa varauduttu jo 1920-luvun loppupuolelta lähtien. Aluksi väestönsuojelu oli vapaaehtoista järjestötoimintaa, jonka ohjaamiseen puolustuslaitos osallistui. Viranomais-

Kuva Aarne Kurolan kokoelma.

Palomiehiä Tuirassa YH:n aikana.

Kuva Kaijavan arkisto.

Välillä pantiin jalalla koreasti. Tanssit miehistötuvassa toimintaa odotellessa.

johtoisen väestönsuojeluorganisaation synnylle oli pitkään esteenä kustannusten pelko ja riittävän poliittisen yksituumaisuuden puute. Viranomaisjohtoinen väestönsuojeluorganisaatio Suomeen rakennettiin vasta 1930-luvun lopulla. Vuoden 1937 alussa syntyi puolivirallinen Valtion väestönsuojelukeskus, jossa yhdistyivät vapaaehtoinen väestönsuojelu ja virallinen väestönsuojelutyö. Pian tämän jälkeen sotilaspiirien esikunnat määrättiin väestönsuojelun piiriviranomaisiksi. Vuoden 1939 alussa perustettiin sisäasiainministeriön alainen Valtion väestönsuojelupäällikön esikunta (VPE), ja vuoden 1939 aikana alueellinen väestönsuojelun hallinto siirtyi lääninhallituksille, joissa toimi väestönsuojelutarkastajana vakinaisessa palveluksessa oleva upseeri. Oulun lääninhallitukseen väestönsuojelutarkastajaksi vastuualueenaan Oulun ja Lapin läänit tuli majuri A. H. Laakso. Sodan puhjettua lääninhallituksen väestönsuojelutarkastajina toimineet aktiiviupseerit korvattiin reservin upseereilla, jolloin Laakson tilalle tuli reservin luutnantti Benjamin v. Weissenberg, joka oli jo lokakuun alusta toiminut väestönsuojelutarkastajan teknisenä apulaisena.

Suomen ensimmäinen väestönsuojelulaki annettiin vuoden 1939 lokakuun 30. päivänä ja se tuli voimaan 15. marraskuuta, mutta jo maailmasodan puhjettua ja poliittisen tilanteen kiristyessä vuoden 1939 syyskuussa oli annettu väliaikaiset väestönsuojeluohjeet. Tuolloin järjestyi myös Oulun kaupungin väestönsuojelun organisaatio. Valtion väestönsuojelupäällikön esikunta antoi Oulun kaupungin väestönsuojelun johtajalle määräyksen väestönsuojelun toteuttamisesta. Sen mukaan väestönsuojelutoimintaa Oulun kaupungissa tuli johtaa väestönsuojelukeskuksen. Samalla määräyksellä vahvistettiin keskuksen henkilöstön varaus ja annettiin joitakin yleisluontoisia ohjeita väestönsuojelun käytännön toteutuksesta.

Väestönsuojelukeskus aloitti toimintansa lokakuussa. Keskuksen johtajana toimi rehtori Kaarlo Metsävainio. Keskuksen toimiston johtajana toimi arkkitehti

tehti Martti Heikura. Oulun väestönsuojelualueeseen, jota keskus johti, kuuluivat Oulun kaupungin lisäksi Oulujoen, Oulunsalon, Kempeleen ja Haihluodon kunnat. Oulun kaupunki puolestaan oli jaettu 12 suojelulohkoon sekä viiteen itsenäiseen teollisuuslohkoon, joilla kullakin oli omat suojelujohtajansa. Oulun väestönsuojelualueeseen kuuluvat muut kunnat muodostivat kukin oman suojelulohkon.

Väestönsuojelukeskus jakaantui viiteen toimistoon: keskustoimistoon, jota johti prokuristi Karl Sandman, komentotoimistoon, jota johti pankinjohtaja Onni Pajumaa, palotorjuntatoimistoon, jota johti kaupungin palopäällikkö Veijo Olander, huoltotoimistoon, jota johti koulunjohtaja Mikko Lindqvist ja tekniseen toimistoon, jota johti työnjohtaja Henrik Nieminen. Poliisin edustajana keskuksessa toimi Paavo Kallio, hälytys- ja viestipäällikkönä kauppias Martti Snellman ja ylisuojeluvälvojenä insinööri Eino Autio.

Ensimmäisiä suurelle yleisölle näkyviä väestönsuojelutoimia oli pimennyksen toteuttaminen. Lokakuun 8. päivänä kehoitettiin Oulussa sijaitsevia virastoja, laitoksia ja asunnonomistajia varustamaan huoneistonsa ikkunat valoa läpäisemättömillä pimennysverhoilla. Myös näyteikkunoiden valot ja mainosvalot pidettiin tuosta ajankohdasta lähtien sammutettuina. Sotavalaistuksen piti tuolloin olla mahdollista saada aikaan puolessatoista tunnissa. Lisäksi annettiin muitakin valaistuksen säätelyyn liittyviä määräyksiä, joiden seurauksena kaupungin ulkovalaistus väheni marraskuun alkuun mennessä viidenneksen normaalista. Lokakuun 11. päivänä Oulun kaupungissa toteutettiin pimennysharjoitus, joka osoitti vielä puutteita pimennyksissä. Valaistuksen säännöstelyä laiminlyötiin vielä sodan alussakin, mutta tilanne parani sodan loppua kohti.

Kaksi päivää pimennysharjoituksen jälkeen toimeenpantiin Oulussa hälytyskokeilu, jossa testattiin hälytyslaitteita ja ihmisten toimintaa hälytystilanteissa. Tämänkin harjoituksen todettiin

epäonnistuneen pahasti. Ensimmäisten pommitusten aikanakin tammikuun alussa ohjeita, jotka koskivat hälytystapaüksessa toimimista, laiminlyötiin, mutta kova todellisuus opetti myöhemmin tässäkin asiassa.

Väestönsuojelukeskuksen keskeisimmiksi tehtäviksi jäi valtion väestönsuojelupäällikön antamien ohjeiden välittäminen ja niiden noudattamisen valvonta sekä väestönsuojelun koulutus. Käytännön väestönsuojelutoimista huolehti monelta osin Oulun kaupunki. Oulun kaupunki ei kuitenkaan perustanut kaupunkiliiton suosituksen mukaisesti talvisodan aikana erityistä väestönsuojelulautakuntaa, vaan väestönsuojelua koskevista asioista vastasi lähinnä kaupunginhallitus läheisessä yhteistyössä väestönsuojelukeskuksen kanssa.

Heti ylimääräisten kertausharjoitusten alkaessa kaupunki ryhtyi varautumaan sodan varalta. Lokakuun 17. päivänä kaupunginvaltuusto myönsi väestönsuojelumenoihin 50 000 markan lisämäärärahan. Väestönsuojien rakentamisen kaupunki aloitti kuitenkin vasta sodan puhjettua, ja vuoden vaihteeseen mennessä niitä saatiin valmiiksi ainoastaan 20 kappaletta. Kaikki kaupungin rakennustoimiston liikenevät voimavarat kuitenkin suunnattiin sodasta johtuviin tehtäviin ja sirpalesuojien rakentamista tehostettiin.

Väestönsuojien rakentaminen oli Oulussa hankalaa sen vuoksi, että kaupungissa oli vain vähän kivitaloja, joihin oli mahdollista rakentaa romahduksenkestäviä suojia. Tasainen maasto oli puolestaan esteenä pomminkestävien suojien rakentamiselle. Kaupunki rakensi talvisodan aikana kaiken kaikkiaan 119 erilaista väestönsuojaa. Suurin osa näistä suojista oli ulkoisia, yleensä puistoissa sijainneita 50 hengen sirpalesuojia. Tämän lisäksi kaupunki rakensi kuuheen suurimpaan kivitaloon yleisen väestönsuojan: Seurahuoneelle, Kolmioon, Yhteislyseoon, Keskuskansakoululle sekä Weckmanin taloon Kirkkokadulla ja Kanniston taloon Linnankadulla. Lisäksi kaupunki järjesti väestönsuojan kymmeneen omaan rakennuk-

Kuva Kalevan arkisto.

Kuva Oulun Väestönsuojelukeskuksesta. Pöydän päässä keskuksen johtaja, rehtori Kaarlo Metsävainio.

seensa niissä toimivaa henkilökuntaa varten, sekä väestönsuojelukeskusta varten neljän huoneen huoneiston Helsingin Osake-Pankin talon kellariin. Kaupunki myös avusti yksityisten väestönsuojien rakentamista hoitamalla niihin tarvittuun puutavaran hankinnan ja kuljetuksen. Väestönsuojelukeskus ehdotti kaupungille myös, että kaupungin rakentamat sirpalesuojat vahvistettaisiin osumankestäviksi. Kaupunginhallitus kehottikin rakennustoimistoa toimiin tässä asiassa. Yhtenä suojautumiskeinona pommituksia vastaan käytettiin sitäkin, ettei talven aikana satanutta lunta ajettu tavalliseen tapaan pois, vaan se kasattiin katukäytävillä talojen suojaksi.

Joulukuun alussa kaupunginhallitus oikeutti väestönsuojelukeskuksen ostamaan kaupungin laskuun 2 200 kaasu-naamaria ja vuodenvaihteen jälkeen se oikeutti väestönsuojelukeskuksen tilaa-

maan kaupungille 10 sireenin hälytyslaitteen. Kaupunki kehotti keskusta neuvottelemaan oululaisten kauppa-
liikkeiden ja teollisuuslaitosten kanssa näiden osallistumisesta hankkeen kustannuksiin.

Erottamattomasti väestönsuojeluun kuului palontorjunta. Sodanuhan takia Oulun kaupungin palokunta ryhtyi syksyllä 1939 pitämään yleisölle luentoja ja harjoituksia. Myös palokunnan vahvuutta lisättiin siten, että paloasemille sijoitettiin varamiehistönä 22 koulupoikaa ja 30 kaupungin työmiestä. Työmiehet majoitettiin kahdessa vuorossa paloaseman läheisyyteen. Palolaitoksen varsinaisella miehistöllä, kaikkiaan 18 miehellä, ei ollut varsinaista lomaa koko talvisodan aikana. Ympäri kaupunkia, kaikkiaan 18 paikkaan järjestettiin itsenäisiä sammutusyksiköitä, joiden oli määrä ryhtyä sammutustyöhön sijoitus-

paikkansa läheisyydessä mahdollisesti tapahtuvissa tulipaloissa. Palolaitos lisäsi sota-ajan vuoksi myös kalustoaan. Se muun muassa hankki sodan takia yhden paloauton lisää. Lisäksi kaupunki hankki Vapaaehtoiselle palokunnalle yhden kuljetettavan vesisäiliön ja avusti sen toimintaa ylimääräisellä avustuksella.

Läheisesti väestönsuojeluun liittyi myös ilmapuolustus. Oulun kaupungin ilmapuolustusta ryhdyttiin järjestämään lokakuun alussa. Tuolloin Ouluun perustettiin Ilmapuolustusaluekeskus ilmavalvonnan keskuslimeksi. Keskus oli toimintavalmiina Oulussa 7. loka-kuuta sijoituspaikassaan Hotelli Pohjassa, jonne oli rakennettu tarpeelliset viestiyhteydet. Niiden avulla voitiin ilmahyökkäyksen sattuessa hälyttää suoraan kaupungin väestönsuojelukeskus, ilmatorjunta-aseet sekä hävittäjät. Sodan aikana sijoituspaikka todettiin sika-

Antakaa meille lisää lentokoneita!

Oulun ilmapuolustuksesta talvisodan aikana huolehti toisaalta kaupunkiin määrätty 56. Raskas ilmatorjuntakonekiväärijoukkue ja toisaalta ruotsalainen vapaaehtoinen Lentorykmentti 19.

Ilmapuolustuksesta huolimatta Neuvostoliiton pommikoneet yrittivät pommittaa Oulua useampaankin otteeseen. Uudenvuodenpäivänä 1940 Oulua pommitettiin ensimmäisen kerran. Tällöin ilmatorjunta sai osuman yhteen neuvostokoneeseen, joka putosi palaen kaupungin eteläpuolisille peltoalueille mukanaan kolme ruumista.

Ruotsalaiseen lentorykmenttiin kuului muun muassa kahdentoista Gloster Gladiator –koneen hävittäjälaivue. Osa laivueen koneista sijoitettiin Ouluun tammikuun puolivälistä 1940 lähtien. Hävittäjäsuoja vähensi kaupunkiin kohdistuneita ilmahyökkäyksiä jopa niin paljon, että lentorykmentin suomalainen yhdyspseeri epäili pelkän hävittäjien läsnäolon karkottaneen vihollisen pommikoneet Oulun alueelta. Kun hävittäjät tekkeksi poistuivat Oulusta 21.1, pommitettiin kaupunkia välittömästi.

Oululaiset näkivät ymmärrettävästi hävittäjäkoneiden takaavan parhaan suojan Neuvostoliiton ilmahyökkäyksiltä. Nimettömäksi jäänyt oululainen avasikin Säästöpankkiin tilin, jolle oululaiset saattoivat tehdä lahjoituksia oman hävittäjäkoneen hankkimiseksi. Pian tilille alkoi kertyä huomattavia summia yksityisten ihmisten ja oululaisen teollisuuden lahjoittamia varoja.

Ensimmäisenä kortensa kehoon kantoi Åström-yhtymän työväki ja henkilökunta, joka lahjoitti päiväpalkkansa keräysrahastoon. Åströmläisten esimerkkiä seurasivat pian Toppilan Mallasjuomatehtaan työläi-

set ja VR:n Oulun konepajan työmiehet. Hävittäjäkoneen hankinnasta muodostui todellinen oululaisen talvisodan hengen ja yhteiskunnallisen eheytyksen ilmentymä, jonka puitteissa niin työväestö kuin porvaristokin saattoi kantaa kortensa kekoon yhteisen asian puolesta.

Keräykseen osallistuneiden nimiluetteloa julkaistiin Kalevassa säännöllisin väliajoin. Sosiaalinen paine ajoikin osaltaan oululaisia lahjoittamaan varoja hävittäjärahastoon, kun Kalevan sivuilta saatettiin tarkistaa oliko ystävää tai työtoveri jo antanut oman osuutensa. Helmikuun loppupuolella rahastoon oli kertynyt rahaa jo yli puoli miljoonaa markkaa. Talvisota ehti kuitenkin loppua, ennen kuin kerätyillä varoilla saatiin hankituksi omaa hävittäjäkoneetta. Neuvotteluja kylläkin ehdittiin käydä kaupungin ilmasuojelutoimikunnan ja Lentorykmentti 19:n välillä siitä, miten ilmasuojelutehtävät järjestettäisiin, jos Ouluun hankittaisiin kaksi Fiat-hävittäjää.

Myös Oulun kaupunki ryhtyi toimiin ilmapuolustuksen tehostamiseksi kaupungin alueella. Maaliskuun 4. päivänä, reilua viikkoa ennen talvisodan päättymistä, kaupunginhallitus esitti yhteensä miljoonan markan lisämäärärahaa ilmasuojelun tehostamiseksi. Jo aiemmin oli myönnetty puoli miljoonaa markkaa Oulun ilmapuolustukseen. Näiden määrärahojen lisäksi kaupunki tarjoutui jo helmikuussa 1940 rakentamaan Oulun lentokentälle omalla kustannuksellaan kuusi lentokonesuojaa, mikäli se auttaisi pitämään ruotsalaiskoneet valmiudessa ilmahyökkäysten torjuntaan.

Jouni Similä

likin onnistuneesti valituksi, että siihen kuului sortumankestävä pommisuoja. Ilmapuolustusaluekeskukselle oli varattu lisäksi varakeskuspaikka rakenteilla olleen teollisuuskoulun pomminkestävästä kellarikerroksesta.

Ilmapuolustusaluekeskuksen alaisuudessa toimi 100 kilometrin säteellä kaupungista kaikkiaan 24 ilmavalvonta-asemaa. Oulun kaupungin ilmavalvonta-asema oli sijoitettu Intiönmäen vesitorniin. Muita Oulun ilmapuolustusaluekeskuksen alaisia ilmavalvonta-aseimia oli sijoitettu muun muassa Hailuotoon, Liminkaan, Raaheen, Muhokselle, Utajärvelle, Vaalaan, Pudasjärvelle, Taivalkoskelle ja Iihin. Ilmapuolustusaluekeskuksen tehtävänä oli lähimpien vastaavien yksiköiden eli Rovaniemen, Kuusamon, Kajaanin ja Iisalmen ilmapuolustusaluekeskusten ja niiden alaisien ilmavalvonta-asemien antamien ilmoitusten perusteella tiedottaa vihollisen lentotoiminnasta Oulun alueen ilmatorjuntaan ja väestönsuojelulle sekä muun muassa Kemin ja Kokkolan ilmapuolustusaluekeskuksille.

Ilmapuolustusaluekeskuksen vakainai-

seen henkilökuntaan kuului kolme upseeria, kaksi alipseeria ja kaksi miestä. Oulun ilmapuolustusaluekeskuksen päällikkönä toimi koko talvisodan ajan reservin vänrikki Alpo Siekkinen. Ilmavalvonta-asemien miehitykseen kuului päällikkö, tämän apulainen sekä 6–12 lottaa, jotka kantoivat päävastuun varsinaisesta ilmavalvontatyöstä. Oulun ilmapuolustusaluekeskus toimi sodan alusta helmikuulle saakka Kotialueen ilmatorjuntakomentajan alaisuudessa, mutta helmikuussa sen alistussuhdetta muutettiin ja se alistettiin Pohjois-Suomen Ryhmälle, koska Oulun ilmapuolustusalue oli niin irrallinen ja syrjäinen muusta kotialueen ilmapuolustuksesta.

Varsinaista ilmatorjunta-aseistusta Oulu sai vasta sodan syttymisen jälkeen. Joulukuun 18. päivänä Ouluun saapui Jyväskylästä reservin luutnantti E. Pupunen johtama 56. Raskas ilmatorjuntakonekiväärijoukkue, johon johtajan lisäksi kuului kolme alipseeria ja 16 miestä. Joukkueella oli aseistuksenaan kaksi BSW-merkkistä 20 mm:n kevyttä ilmatorjuntakoneytykkiä, yksi pienempi

tykki ja kahdeksan konekivääriä. Joukkue alistettiin Oulun ilmapuolustusaluekeskukselle ja sen ensisijaiseksi tehtäväksi tuli rautatiesillan suojaaminen. Toinen joukkueen tykeistä sijoitettiin rautatiesillan välittömään läheisyyteen Kasarmille ja toinen kaupungin laidalle Valion luokse, josta se siirrettiin myöhemmin rautatiesillan läheisyyteen. Kaupunki rakennutti Koskenniskassa sijainneen Oulun Osuuskaupan varastorakennuksen katolle ilmatorjuntatykkiä varten kiväärinluoteja ja sirpaleita kestävän suojuksen. Konekiväärin oli tammikuun puolivälissä sijoitettuna siten, että Valiolla, rautatiesillan luona, Yhteiskoululla sekä Oulu Oy:llä oli yksi konekivääri ja Lottakahvilan ja Raatin luona molemmissa paikoissa kaksi konekivääriä. Pienempi tykki oli niin ikään Raatissa.

Aivan talvisodan lopulla perustettiin raskaita ilmatorjuntapattereita, joista yhdelle, 71. Raskaalle ilmatorjuntapatterille, annettiin tehtäväksi Oulun puolustaminen. Patteria ei kuitenkaan ehditty saada toimintavalmiiksi ennen sodan päättymistä.

Kuva Kalevan arkisto.

Miehet kaivamassa sirpalesuojaa Snellmanipuistossa.

Kuva Pohjois-Pohjanmaan museo.

HOP:n talo talvisodan aikaan. Talon kellarissa sijaitsi väestönsuojelukeskus.

Kuva Oulun Maakunta-arkisto.

Uudenvuodenpäivän pommitusten tuhoja Puistolassa, Pakkahuoneenkatu 15:ssä. Pommin sisääntuloaukko on merkitty nuolella.

Yksi osa Oulun alueen ilmapuolustusta oli lento-osasto, joka muodostettiin tammikuun alkupuolella. Se oli osa ruotsalaisten vapaaehtoisten Svenska Frivilligkårenia, josta suomalaiset käyttivät nimitystä Lentorykmentti 19. Tammikuun puolivälissä Ouluun saapui ruotsalaisia lentäjiä varustettuina kahdella Gloster Gladiator-hävittäjillä. Oulun kaupunki varusti ruotsalaisia hävittäjälentäjiä varten Oritkarissa sijainneen lentokentän lähelle lämmitettävän suojan, jonne pidettiin tie auki koko tal-

ven. Lisäksi kaupunki rakensi lentokoneita varten suojat. Hävittäjät toimivat läheisessä yhteistyössä ilmapuolustusaluekeskuksen kanssa.

Oulun pommitusten jälkeen kaupunkilaiset ryhtyivät keräämään varoja, jotta voitaisiin hankkia lisää hävittäjäsuojaa. Helmikuun alussa eräs Oulun kaupungin säästöpankin asiakas avasi pankissa tilin, jolle varoja vastaanotettiin ja pankki ilmoitti tästä sanomalehdessä. Hanke sai innostuneen vastaanoton ja samanlaisia tilejä avattiin myös

kaupungin muihin pankkeihin. Parissa viikossa näille tileille oli kerätty rahaa jo 525 000 markkaa. Myös lahjoittajien, niin yksityisten kuin yhteisöjenkin nimiä ryhdyttiin julkaisemaan sanomalehdissä.

Oulun pommitukset

Heti sodan alussa Neuvostoliiton ilmavoimat tekivät useita ilmahyökkäyksiä Suomen asutuskeskuksiin. Myös Oulun läänin itäisiä kohteita kuten kirkonkylä

Kuva Oulun Maakunta-arkisto.

Uudenvuodenpäivän pommitusten tuhoja Heikinkatu 26:ssä.

ja Kontiomäen rautatieristeyksensä pommitettiin sodan alusta lähtien. Oulu sai kuitenkin olla rauhassa ilmahyökkäyksiltä aina vuodenvaihteeseen saakka.

Vuoden 1940 ensimmäisen päivän valjettua, vähän ennen puolta päivää ilmestyi Oulun yläpuolelle kaksi vihollislentolaivuetta, yhteensä 18 kaksimootorista pommikonetta. Koneet lensivät runsaan kahden kilometrin korkeudessa koillinen-lounas-suunnassa kaupungin yli ja tekivät vaakalentopommituk-

sen. Pommit osuivat kaupungin ruutu-kaava-alueen pohjoisosiin, Heikinkadulle, Linnankadulle ja Asemakadulle sekä Intiöön, Nuottasaareen, Kolmion kortteliin sekä rautatien eteläisen alkikäytävän kaakkoispuolelle ja Limingantullissa rautatien viereen sen länsipuolelle, jotka tuolloin olivat asumatonta aluetta. 50 kilon räjähdyspommeja pudotettiin kaikkiaan noin 80 kappaletta. Pommitus vaurioitti viittä kivitaloa, kaksi puurakennusta tuhoutui kokonaisuudessaan ja yhdeksän puurakennusta

kärsi vaurioita. Lisäksi pommitusten aiheuttama paineaalto särki ikkunoita ja luhistutti heikompia rakenteita kuten vajoja ja aitoja.

Pommituksessa neljä oululaisnaista sai surmansa. Aleksanterinkadun eteläpäässä Heinätorin väestönsuojelulohkon ensiapuasemaan osui pommi, joka surmasi Inkeri Paahtolan. Samalle alueelle pudonneista pommeista ikkunan läpi lentänyt sirpale surmasi Limingankadulla rouva Lilja Jaakon. Pakkahuoneenkatu 15:een osui pommi, joka rä-

Kuva Oulun Maakunta-arkisto.

Näkymä Torikatu 32:n kohdalta 21.1.1940 tapahtuneiden pommitusten jälkeen.

Kuva Oulun Maakunta-arkisto.

Pommituksen tuhoja Pakkahuoneenkatu 11:ssä 21.1.1940.

Kuva Oulun Maakunta-arkisto.

Pommitusten vaurioittama Kaupungintalo, nykyinen Nuoris- ja kulttuurikeskuksen rakennus.

Kuva Oulun Maakunta-arkisto.

Pommituksen tuhoja.

jähti talon toiseksi ylimmässä kerroksessa. Lattiat murtuivat alas asti ja surmasivat rouva Liisa Hanneliuksen. Asemakadulla räjähti pommi, joka surmasi kadulla suojaan kiirehtimässä olleen rouva Anna Turpeisen. Lisäksi puuseppä Väinö Pahlman sai pommisuojaan paetessaan sydänkohtauksen ja menehtyi seuraavana päivänä. Pommituksessa haavoittui yli kolmekymmentä ihmistä, useimmat heistä kuitenkin niin lievästi, että he pääsivät sidonnan jälkeen sairaalasta pois.

Ensimmäinen ilmahyökkäys oli ainut Ouluun talvisodan kolmesta ilmahyökkäyksestä, josta aiheutui välittömästi kuolonuhreja. Tämä johtui osin tottumattomuudesta ja epätietoisuudesta siitä, kuinka menetellä ilmahyökkäyksen sattuessa. Ilmahälytystä ei kyetty antamaan tarpeeksi ajoissa. Ensimmäisen ilmahyökkäyksen jälkeen väestönsuojelukeskus antoi yleisölle määräyksen, jossa edellytettiin, että ilmahälytyksen ja

hyökkäyksen sattuessa ihmisten on ehdottomasti pysyttävä suojapaikoissa tai siinä paikassa, josta he ovat suojaa etsineet, siihen saakka kunnes on annettu vaara ohi -merkki yhtäjaksoisena sireeninäänänä ja kirkonkellojen soittona. Samalla kiellettiin rangaisuksen uhalla yksityinen puhelimen käyttö ilmahälytyksen aikana ja välittömästi sen jälkeen, jotta väestönsuojelukeskuksen puhelinliikenne olisi turvattu.

Ensimmäisen ilmahyökkäyksen kohdatessa Oulun 1. tammikuuta oli ilmapuolustusaluekeskus ehtinyt hyvissä ajoin hälyttää ilmatorjunta-aseet toimintavalmiiksi. Tätä edesauttoi se, että ilmatorjuntakonekiväärijoukkueen johtaja seurasi lentotoimintaa ilmapuolustusaluekeskuksesta käsin ja kun kävi ilmeiseksi, että hyökkääjiä tulitettaisiin, hän siirtyi johtotykillä. Näin tykit pysyivät selvillä koneiden lähestymissuunnista ja muodostelmien koosta. Molempien tykkien ensimmäiset sarjat osuivat

kohdalleen ja vihollismuodostelman johtokone putosi pellolle kaupungin eteläpuolelle. Lisäksi yksi pommikone-laivueen koneista sai osumia. Hyvin pian levisi liikkeelle huhuja, joiden mukaan viholliskoneita olisi pudonnut maahan useitakin.

Seuraavan kerran Oulua pommitettiin tammikuun 3. päivänä. Tuolloin puolen päivän aikaan Oulua lähestyi viholliskoneita useista eri suunnista. Pommit eivät kuitenkaan osuneet kaupungin keskustaan vaan sen itäpuolelle ja näin pommitus ei aiheuttanut suurempaa vahinkoa. Kiviniemessä kuitenkin yksi mies kuoli ilmahyökkäyksen aikana sydänkohtaukseen.

Kaikista pahin talvisodan aikainen ilmahyökkäys Oulua kohtaan tehtiin vuoden 1940 tammikuun 21. päivänä. Tuolloin venäläiskoneet pommittivat Oulun kaupunkia kolmessa eri jaksossa päivän, illan ja yön mittaan pudottaen yli sata räjähdyspommia ja noin viisi sataa pa-

Kuva Oulun Maakunta-arkisto.

Äströmin työntekijöitä ihmettelemässä 21.1.1940 tapahtuneen pommituksen tuhoja tehtaan sisäosissa.

Kuva Oulun Maakunta-arkisto.

Ainolan yläkerta ja siellä olevat kokoelmat tuhoutuivat pommituksessa pahoin.

lopommia. Ensimmäinen hyökkäysjakso alkoi puolen päivän aikaan. Tuolloin 16 viholliskonetta, jotka olivat jakautuneet kolmeen muodostelmaan saapui Oulua kohti pohjoisesta, missä ne aiemmin olivat pommittaneet Pateniemeä onnistuen tuhoamaan yhden asuinrakennuksen. Koneet lensivät noin kolmen ja puolen kilometrin korkeudessa ja pudottivat vaakalennossa Oulua kohti 24 räjähdyspommia ja noin 150 palopommia, jotka osuivat lähinnä Tuiran, Kontinkankaalla rakenteilla olleen uuden lääninsairaalan, Intiön ja Ala-Laanilan alueille. Lisäksi lentokoneet tulittivat kohteitaan konäkövärein. Ilmahyökkäyksen ensimmäisen vaiheen seurauksena kaksi kivitaloa vaurioitui, yksi puutalo paloi ja kaksi vaurioitui.

Toinen pommitusjakso alkoi iltpäivällä. Ilmahälytys annettiin kello 14.31 ja kello 15.20 ilmavaara ohi -merkki. Tällä kertaa hyökkäykseen osallistui 13 lentokonetta, jotka tulivat Oulua kohti itäkoillisesta. Ne pudottivat noin kolmen kilometrin korkeudesta 20 räjähdyspommia ja noin 150 palopommia onnistuen näin tuhoamaan neljä puutaloa, vaurioittamaan seitsemää puutaloa ja yhdeksää kivitaloa sekä aiheuttamaan tulipaloja aivan kaupungin keskustassa Kirkkokadun, Saaristonkadun. Aleksanterinkadun ja Pakkahuoneenkadun rajaamissa kortteleissa, ruutukaava-alueen koilliskulmassa, Intiössä sekä Åströmin tehdasalueella ja sen läheisyydessä.

Kolmas pommitusjakso tehtiin iltahämärän kuunvalossa. Pommituksen teki neljä erillistä laivuetta. Ensimmäinen kuuden koneen laivue ilmestyi koillisesta kello 20 jälkeen, toinen, koillisesta tullut kolmen koneen laivue hieman ennen kello 21:tä, kolmas idästä saapunut vähintään kymmenen koneen laivue vain muutamia minuutteja edellisen jälkeen, ja neljäs kuuden koneen laivue kello 21.44. Ilmavaara ohi -merkki annettiin kello 23.15. Koneet pudottivat räjähdyspommeja, jotka putosivat pääasiassa Tori- ja Kirkkokadun varteen, sekä palopommeja, jotka putosivat ruutukaava-alueen pohjoispuolelle. Illan pommitus tuhosi räjähdysten tai tulipalon seu-

rauksena kokonaan viisi puutaloa sekä vaurioitti 12 kivitaloa ja kymmentä puutaloa. Muun muassa Ainolan päärakennuksen yläkerta paloi pahasti.

Helmikuun 21. päivän pommitusten materiaaliset vauriot olivat suuremmat kuin tammikuun ensimmäisen päivän pommituksen eivätkä ne esimerkiksi museon kokoelmien osalta olleet edes rahallisesti mitattavissa: sen sijaan henkilövahingot olivat vähäisemmät. Oulussa ollut tanskalainen vapaaehtoinen Mathias Madsén haavoittui ilmahyökkäyksessä konäköväreisuihkusta ollessaan kiirehtimässä Franzenin puistossa sijainneeseen väestönsuojaan ja kuoli vammoihinsa kahta päivää myöhemmin. Lisäksi tammikuun 21. päivän ilmahyökkäyksessä toinen tanskalainen vapaaehtoinen ja suojaan menoaan viivytäneet kaksi oululaista haavoittuivat.

Siitä, mihin pommit Oulun eri pommituksissa osuivat voinee päätellä, että ainakin räjähdyspommien ensisijainen kohde oli rautatiesilta, joskaan siihen ei yhtään osumaa saatukaan.

Kaikkien kolmen Oulun talvisodan aikaisen pommituksen aiheuttamien vahinkojen rahalliseksi arvoksi saatiin sodan jälkeen tehdyssä arvioissa runsaat seitsemän miljoonaa markkaa. Vertailukohdan tälle rahanarvolle antaa Oulun kaupungin menot vuodelta 1939, noin 50 miljoonaa markkaa.

Kansanhuolto

Yksi sodan kotirintamalle aiheuttamista vaikeuksista oli työvoimapula. Työkuntoisin miesväestö oli rintamalla, eikä kotirintaman väki kyennyt korvaamaan menetettyä työpanosta. Työvoimasta aiheutunut alentunut tuotantokapasiteetti yhdistyneenä siihen, että tuonti supistui, johti edelleen hyödykepulaan. Nämä ongelmat kasvoivat suuriksi jatkosodan aikana sodan pitkeytyessä, mutta ongelmat olivat ennustettavissa jo ennen kuin Suomi joutui sotaan. Hyödykkeiden ja työvoiman säännöstelyorganisaatio pystytettiin jo vuoden 1939 syyskuun lopulla annetuilla säädöksillä. Koko maan säännöstelyor-

ganisaation johdossa oli kansanhuolto-ministeriö. Sen alaisina toimivat kansanhuoltopiirit ja edelleen kunnalliset kansanhuoltolautakunnat. Oulun kaupunki asetti kansanhuoltokunnan lokakuun 18. päivänä. Lautakunnan puheenjohtajaksi valittiin kaupunginsihtööri Jouko Partanen ja hänen lisäksi lautakunnassa oli neljä jäsentä. Samassa yhteydessä kaupungille valittiin myös työvelvollisuuslautakunta, jonka puheenjohtajaksi valittiin insinööri K. I. Junnelius. Laki yleisestä työvelvollisuudesta sodan aikana oli annettu jo vuoden 1939 kesällä. Se velvoitti kaikki suomalaiset 18–59-vuotiaat työntekoon valtiotietoa sitä vaatiessa.

Kansanhuoltolautakunnan tärkeimpänä tehtävänä oli huolehtia elintarvikkeiden ja muiden hyödykkeiden jakelusta kuluttajille. Rivikansalaisille se tuli varmaankin parhaiten tunnetuksi ostokorttien myöntäjänä. Talvisodan aikana ehdittiin elintarvikkeista säännöstellä ainoastaan kahvi ja sokeri. Oulun kaupungin kansanhuoltolautakunta, jonka jakelupiste toimi Seurahuoneella, aloitti sokerikorttien jakelun 11. lokakuuta. Kahvi tuli kortille lokakuun lopussa. Marraskuun alkuun mennessä Oulun kaupungin kansanhuoltolautakunta oli myöntänyt lähes seitsemälle tuhannelle ruokakunnalle likipitään 24 000 ostokorttia.

Varsinaisesti säännöstelyjä tuotteita olivat talvisodan aikana vain kahvi ja sokeri, mutta valistuksen avulla kansanhuoltoviranomaiset pyrkivät vaikuttamaan siihen, että muidenkin kuin säännöstelytuotteiden käyttöä rajoitettiin. Muun muassa leipomoita kehoitettiin muuttamaan tuotantoaan ja ravintoloita kehoitettiin yksinkertaistamaan tarjoamia ruoka-annoksia.

Yksi hyödyke, jonka saatavuuteen Oulun kansanhuoltolautakunta talvisodan aikana joutui puuttamaan, oli polttopuu. Suomihan oli toisen maailmansodan aikana haloilla lämpiävä maa, kuten sanottiin. Kansanhuoltolautakunnan esityksestä kaupunginhallitus antoi maa- ja metsätoimiston tehtäväksi selvittää polttopuun tarve ja olemassa ole-

vat varastot ja toimimaan väliaikaisena halkokonttorina, jolla oli oikeus hankkia polttopuuta varastoon käyttäen henkilöstönä niitä kaupungin virkamiehiä, jotka laitoksen toiminnan keskeytymisen takia eivät voineet hoitaa varsinaisia virkatehtäviään.

Vapaa huoltotyö

Sotien aikana sosiaalihuollon tehtävät lisääntyivät sodasta aiheutuneiden erityistehtävien vuoksi. "Moni perheen huoltaja, isä veli tai poika sai jättää silloin kotinsa ja omaisensa hyvinkin ankaran puutteen kanssa kamppailemaan." Toisaalta sosiaalihuollon resurssit samanaikaisesti vähenivät. Sotien aikana sosiaalihuollon tehtävät olivatkin merkittävässä määrin puolivirallisen aseman saaneiden vapaaehtoisjärjestöjen vastuulla. Osaksi kysymys oli siitä, että nämä tehtävät olosuhteiden pakosta tavallaan jäivät vapaaehtoisten vastuulle. Kannattaa myös muistaa, että huoltotyö normaaliaikoinakin oli osittain vapaaehtoisten vastuulla. Sosiaalilainsäädäntö ja sosiaalitoimi Suomessa on monelta osin kehittynyt vasta toisen maailmasodan jälkeen ja tuolloin aluksi paljolti sodan seurausten matkaan saattamana. Sodanaikaisen vapaaehtoisen huoltotyön selvä erityispiirre oli kuitenkin se, että huoltotyöhön osallistuivat myös sellaiset järjestöt, joiden toimenkuvaan huoltotyö ei rauhan aikoina kuulunut. Erityisen merkillepantavaa on se, että toiminta kokosi saman katon alle hyvinkin erilaisia yhteiskunnallisia piirejä edustaneita toimijoita, joilla ei normaaliaikoina ollut yhteistoimintaa. Tätäkin voidaan pitää yhtenä osoituksena sodanaikaisesta vahvasta yhteishengestä, talvisodan hengestä.

Pian liikekannallepanon jälkeen, 19. lokakuuta, Oulun ja Raahan suojeluskuntapiirit, Oulun Läänin Talousseura, Marttapiirilitto, Pohjois-Pohjanmaan Nuorisoseurojen Liitto sekä Oulun Osuuskaupan "Naiset mukaan" -toimikunta perustivat Oulun lääniin maaherra E. Y. Pehkosen koolle kutumassa kokouksessa Suomen Turva -nimisen työ-

Viitaten sotatilasta annettuun lakiin määrätään, että kaikki

sotilaskäyttöön kelpolliset sukset

sauvoineen on tuotava Oulun kaupungissa alla lueteltuihin keräyspaikkoihin 9. 12. mennessä.

Sotilaskäyttöön kelpollisten sukset mitat: Pituus 6,5--8,00 jalkaa (1,95--2,40 m.), leveys noin 7,5 cm. Sukset sauvoineen on tuotava keräyspaikkoihin niputettuna ja varustettuna omistajan nimilapulla.

Luovutusvelvollisuuden laiminlyömisestä on sotatilain 44 pyk. säädetty rangaistus.

Suomen Punaisen Ristin Oulun läänin piiri

ryhtynyt tarmokkaaseen toimintaan
nykytilanteen johdosta.

PIIRIN VUOSIKOKOUS PIDETTIIN EILEN OULUSSA.

Yksimielinen kansa on voittamaton.

Oulussa 1939.
Oy. Liiton kirjapainossa.
(Sotasensuurin tarkastama)

Ensiavun antopaikat Oulussa.

Ensiavun antopaikat Oulussa, jotka tullaan merkitsemään asianmukaisilla kilvillä ja viitoilla, sijaitsevat seuraavilla paikoilla:
Keskuskansakoululla, Heinätörin lastentarhalla Aleksanterinkatu 69, Kaupungin Säästöpankin talossa Kauppurienk. 11, Tal-

PAINOVAPAUDEN tiukentamisasetus

hyväksyttiin eilen eduskunnassa
157 äänellä 14 vastaan.

Piikkilankaa armeijan tarpeeksi

ottaa vastaan OULUN SUOJELUS-
KUNTA. Lankaerät on tuotava
Raattiin.

KAIKESTA HUOLIMATTA

Joulu tulee!

Rauhan juhlan vastaanotamme entistä suuremmin toivein. Todelliseen joulurauhaan

Joulutervehdys "täältä
jostakin".

Vietämme jälleen joulua, Vapahtajamme Kristuksen syntymäjuhlaa, mutta minkälaisissa olosuhteissa? — Kaikkoko nytkin rauhan sanoma, on ensimmäisenä

PIIRIPÄÄLLIKKÖ.

Ohjeita yleisölle ilmahyökkäyksen varalle.

Viranomaiset tiedottavat yleisölle seuraavaa: Kun ilmahälytys toimeenpannaan on yleisön ohjeiden mukaisesti viipymättä poistuttava kadulta, sillä kadut ovat juuri vaurallisia paikkoja pommituksen sattuessa. Hälytystä jatkuu siksi kunnes "vaara ohi" merkki on annettu.

Opettajat eivät saa ajaa koulu-ajaisia kaduille ja koteihinsa ilmahälytyksen aikana. Ilmatorjuntatyösköön kranaattinsirpalcet voivat myös muiden...

Sotapalveluksessa

olevia ei lain mukaan
saa erottaa toimistaan.

— Koska on sattunut, että
ajat ovat työstään irtisanos-

Tarvitaan tyyntä mieltä, ei pieksävää kieltä.

Poikamme lähettävät
reippaita terveisiä sieltä
jostakin. Lähettäkää vas-
talahjaksi sukut tai käsi-
neet!

Uutisia ja ilmoituksia sanomalehti Liitossa loka-joulukuussa 1939.

seuran. Lisäksi Oulun ja Raahen suoje-luskuntapiirin kuntiin perustettiin Suo-men Turvan paikallisosastot ja kylä-osastot. Oulussa Suomen Turvan pai-kallinen toiminta näyttää hoidetun Lot-ta Svärдин kautta kuten monessa muus-akin paikassa. Työseura ja sen paikal-lisosastot, eli pitäjänjohdot, kuten niitä nimitettiin, tai lotat siinä tapauksessa, että he vastasivat Suomen Turvan toi-minnasta, hankkivat erilaisin keräyksin varoja jalkineiden ja vaatteiden hankin-taan asepalveluksessa oleville reservi-läisille sekä heidän perheittensä avusta-miseen. Lisäksi ompeluilloissa valmis-tettiin sotilaille vaatteita ja varusteita.

Myös julkinen valta ryhtyi ohjaamaan ja järjestämään vapaaehtoista avustus-toimintaa. Sosiaaliministeriön kehotuk-sesta eri järjestöjen edustajat kokoontui-vat maaherra E. Y. Pehkosen virkahuo-neessa 13. päivänä marraskuuta, jolloin perustettiin Vapaan Huollon Oulun lää-ninkeskus. Toimikunnassa olivat edus-tettuina Oulun tuomiokirkkoseurakun-ta, Lotta Svärдин Oulun ja Raahen pii-rit, Oulun ja Raahen Suojeluskuntapii-rit, Maatalousnaiset, Marttapiirilitto, Oulun Osuuskaupan ”Naiset mukaan”-toimikunta, Kansanhuoltopiiri, Man-nerheimin Lastensuojeluliiton Oulun piiri sekä Suomen Punaisen Ristin Ou-lun piiri, joista viime mainitulla oli eri-tyisen keskeinen asema vapaassa huolto-työssä. Punainen Risti oli se järjestö, jon-ka toiminnassa huoltotyö oli keskeisellä sijalla normaaliaikanakin. Itse asiassa Suomen Punaisen Ristin Oulun piiri oli perustettukin 1930-luvun alussa paljolti vastaamaan talouslaman aiheuttamiin sosiaalisiin ongelmiin. Maaherra E. Y. Pehkonen, joka oli Oulun läänin Vapaan Huollon keskuksen puheenjohtaja, oli toiminut Suomen Punaisen Ristin Ou-lun läänin piirihallituksen puheenjohta-jana sen perustamisesta lähtien, ja lää-ninkeskuksen työvaliokuntaan kuului monia Punaisen Ristin piirihallituk-seenkin kuuluneita henkilöitä.

Samanlaiset lääninkeskukset kuin Ou-lun lääniin perustettiin myös muihin lää-neihin. Keskusten kattojärjestönä toimi sosiaaliministeriön ja joidenkin järjestö-

Kuva Pohjois-Pohjanmaan museo.

Maaherra E. Y. Pehkosella oli keskeinen osa sodanaikaisen vapaan huoltotyön or-ganisoinnissa.

jen toimesta lokakuun lopulla perustet-tu Vapaan Huollon toimikunta, joka jou-lukuussa muuttui lähinnä ulkomaisten lahjoittajien toimesta valtion hallinnos-ta erillään olevaksi kansalliseksi Suomen Huolto -nimiseksi komiteaksi.

Joulukuun alussa sosiaaliministeriö kehotti kiertokirjeellä kuntien huolto-lautakuntien puheenjohtajia perusta-maan kunnallisia Vapaan Huollon kes-kuksia. Tällaiset perustettiin Oulun läänin jokaiseen kuntaan. Monissa pai-koissa Vapaan Huollon keskus tuli jat-kamaan Suomen Turvan pitäjän johdon toimintaa, mutta joissakin paikoissa Suomen Turvan kunnallinen elin jatkoi itsenäistä toimintaansa Vapaan Huollon Keskuksen perustamisesta huolimatta.

Oulussa toimiin Vapaan Huollon kes-kuksen perustamiseksi oli ryhdytty jo ennen sosiaaliministeriön kiertokirjet-tä. Oulun kaupungin huoltolautakun-nan aloitteesta pidettiin 24. marraskuu-ta kokous, jossa olivat edustettuina kan-sahuoltolautakunta, huoltolautakunta, terveyslautakunta. Lotta Svärдин Oulun paikallisosasto, Oulun Suojeluskunta, Pelastusarmeijan Slummi, Merimieslä-hetys, Oulun Valkonauha, Nuorten Naisten Kristillinen Yhdistys, Oulun

Osuuskaupan naiset, Suomen Sosiaali-demokraattinen Työläisnaisyhdistys, Oulun Martat, Oulun Seudun Rinta-miamiesyhdistyksen Naisosasto, Oulun Rauhanyhdistys, Koteja Kodittomille -yhdistys, Nuorten Ystävät, Oulun asuntokiinteistöyhdistyksen Ompelu-seura sekä vanhempi ja nuorempi lesta-diolaisuus. Kokouksessa tehtiin yksi-mielinen päätös perustaa Oulun kau-pungin Vapaan Huollon keskus. Sen tär-keimmäksi tehtäväksi tuli keskittää va-paaehtoista avustustoimintaa ja huolto-työtä Oulun kaupungissa. Kokoukseen osallistuneet tahot hyväksyivät ja alle-kirjoittivat säännöt, jotka olivat käytän-nössä Läänin Vapaan Huollon keskuksen sille jakamat mallisäännöt. Keskuksen puheenjohtajaksi valittiin Tuiran yläkansakoulun opettaja Hanna Hieta.

Oulun kaupungin Vapaan Huollon Keskuksen ensimmäinen varsinainen kokous pidettiin talvisodan syttymispäi-vänä 30. marraskuuta. Tuolloin keskukselle valittiin työvaliokunta, johon tuli-vat valituiksi rouva Anna Suonperä Ou-lun työläisnaisten edustajana, toimitta-ja Jussi Oksanen Koteja kodittomille -yhdistyksen edustajana, Nuorten Ystä-vien edustajana rovasti Yrjö Helevä, jos-ta tuli myös keskuksen rahastonhoita-ja. Lottien edustajaksi työvaliokuntaan tuli rouva Oili Säilä ja toimintaan pe-rustamiskokouksen jälkeen mukaan tul-leen Mannerheimin lastensuojeluliiton edustajaksi rouva Thyra Kataja, joka va-littiin työvaliokunnan sihteeriksi.

Joulukuun alusta lähtien keskus pyrki keskittämään vapaaehtoista avustustyö-tä Oulun kaupungissa. Varsinaiseen käytännön toimintaan, josta enimmäl-tään vastasi työvaliokunta, päästiin jou-lukuun puolivälissä. Työvaliokunta sai kansliakseen yhden huoneen kau-pungin huoltolautakunnan huoneistosta kaupungintalolta Torikadulta. Keskei-simpiä avustettavien ryhmiä olivat ta-loudellisesti vaikeaan asemaan joutu-neet reserviläisten perheet. Toisen suu-ren sodan takia huoltoavun tarpeessa olevan ryhmän, siirtoväen avustamisen, katsottiin aluksi kuuluvan kansanhuol-tolautakunnalle, mutta myös he tulivat

sittemmin avustettavien joukkoon. Myöhemmin avustettavien joukkoon tulivat myös invalidit ja pommituksista kärsineet.

Vapaan Huollon käytännön työssä keskeisessä asemassa olivat toiminnan alkuvaiheessa lotat. He ylläpitivät kortistoa, jossa oli tiedot liki 400 perheestä ympäri kaupunkia. Vuodenvaihteen jälkeen kortisto otettiin keskuksen omaan käyttöön. Avuntarve selvitettiin kotikäynneillä sekä yhteistyössä kaupungin huoltolautakunnan kanssa. Kotikäynnejä tekivät työvaliokunnan naisjäsenet, jotkut lotat, Pelastusarmeijan slummisiret sekä martat.

Annettu apu oli pääasiassa vaateapua, jota saatiin lahjoituksina kaupunkilaisilta, ruoka-apua sekä ostolupia. Varsinaisia raha-avustuksia haluttiin välttää. Tilityksiä vastaan apua jakoivat myös Oulun lotat, Sosiaalidemokraattinen työläisnaisyhdistys sekä Oulun Martat.

Vuoden 1940 alusta talvisodan päättymiseen mennessä Vapaan Huollon Oulun keskus avusti kaikkiaan 378 ruokakuntaa, joista 359 oli reserviläisten ruokakuntaa, 10 siirtoväen ruokakuntaa ja 9 muiden avustettavien ryhmään kuuluvaa ruokakuntaa. Avustettavien ihmisten kokonaismäärästä ei ole tarkkaa tietoa, mutta sen voitaneen arvioida olleen vähintäänkin 1 000–1 500 henkilöä. Selkeästi suurin avustettujen ryhmä olivat reserviläisten perheet. Heidän 1.1.–13.3.1940 aikana saamansa avun arvo oli yhteensä 31 246 markkaa. Siirtoväen saaman avun arvo oli 1 675 markkaa ja muiden avustettavien ryhmän saaman avun arvo 4 772 markkaa. Kaikesta myönnetystä avustuksesta oli vaateavun osuus noin 84 %, ostokortteina myönnetyn avustuksen osuus noin 6 % ja raha-avustuksen osuus noin 9 %.

Toimintansa Oulun Vapaan Huollon keskus rahoitti Läänintoimikunnalta saamallaan taloudellisella avustuksella sekä yksityisten raha-avulla.

Rauhan tulo maaliskuussa ei lopettanut Vapaan Huollon keskuksen toimintaa vaan se vilkastui. Kaikkein vilkkainta aikaa olivat pari sodan jälkeistä kuu-

Sankarihautausmaa ja sankarihautaukset

Ylimääräisen kertausharjoituksen, eli YH:n aikainen valmistautumisaika oli muun varustautumisen ohella antanut aikaa myös sotilaspapiston organisoinnille ja pappien valmistamiseen tehtäviinsä. Monet henkiseen huoltoon liittyvät kysymykset oli saatu ratkaistuksi ennen sodan puhkeamista, mutta kaatuneiden huollon järjestelyt olivat kuitenkin vielä vailla ratkaisua. Ennen sodan syttymistä annetut ohjeet määräisivät kaatuneet haudattavaksi kenttähautausmaihin rintamalle, mutta heidän kuljettamisensa kotiseudulle oli myös mahdollista. Sotilaspappien tehtävä oli toimittaa hautaukset kenttähautausmaihin ja ilmoittaa kaatuneista heidän kotiseurakuntaansa. Se, mille elimelle vastuu kaatuneista viime kädessä kuului, jäi kuitenkin määrittelemättä. Rintamalla Päämajan ohjeita tulkittiin eri tavoin. Pohjois-Suomen sotatoimista vastanneen Pohjois-Suomen Ryhmän sotilaspappi kehotti kussakin tapauksessa tiedustelemaan, halusivatko omaiset kaatuneen kotiseudulle haudattavaksi.

Vaikka talvisodan alkaessa Päämaja suunnitteli sodassa kaatuneiden hautaamista rintaman läheisyyteen, paine kaatuneiden kuljettamiseksi kotiseudulle haudattaviksi oli kuitenkin niin kova, että Päämaja joutui muuttamaan kantaansa. Näin vakiintui kevään 1918 valkoisen armeijan noudattama tapa kuljettaa kaatuneet kotiseurakuntansa multiin haudattaviksi. Menettelyä edesauttoi rintaman vakiintuminen ja kylmät talvisäät. Vuoden 1940 tammikuussa perustettiin kaatuneiden evakuoimiskeskus organisoimaan kaatuneiden kuljettamista.

Kaatumistapauksessa asianomaisen joukko-osaston pappi kirjoitti kaatuneen omaisille henkilökohtaisen kirjeen. Tämän lisäksi tieto kaatuneesta kulki joukko-osaston papilta divisioonan papin, kaatuneiden evakuoimiskeskuksen ja kotijoukkojen rovastintoiniston kautta kaatuneen kotiseurakunnan kirkkoherranvirastoon, jonka jälkeen seurakunnan pappi tavallisesti kävi kaa-

tuneen omaisten luona. Kaatuneiden huolto oli järjestetty siten, että kaatuneiden evakuoimiskeskuksessa (KEK) kaatunut tunnistettiin, huollettiin ja laitettiin arkkuun, jossa kaatunut toimitettiin suojeluskunnan ja seurakunnan välityksellä haudattavaksi sankarihautausmaahan.

Sankarihautajaisista tuli tärkeä yhteinen surujuhla, jolla oli moraalialue kohottava vaikutus. Se antoi näkyvän ja konkreettisen perustan kaatuneiden omaisten surutyölle.

Oulun tuomioseurakunnassa kysymys hautapaikkojen varaamisesta kaatuneille seurakuntalaisille ja myös niille muuhin seurakuntiin kuuluville, joilla ei ollut mahdollisuutta tulla haudatuksi kotiseurakuntaansa, otettiin kirkkovaltuuston kokouksessa esille joulukuun 18. päivänä, päivää ennen kun ensimmäiset oululaiset sankarivainajat kaatuivat Pelkosenniemen taisteluissa. Kokous oli kutsuttu koolle kiireellisesti ja ainoastaan sankarihautausmaa-asiaa pohtimaan. Seurakunnan hautausmaatoimikunta, joka hieman aiemmin oli selvittellyt sankarihautausmaakysymystä, oli esittänyt kirkkovaltuustolle, että kaatuneiden hautapaikaksi varattaisiin vähän aikaisemmin valmistuneessa hautausmaasuunnitelmassa juhla-aukeaksi kaavailtu hautakappelin editse kulke- neen tien päässä lähellä Intiötä sijainnut alue. Paikan päällä toimitettu katselmus oli kuitenkin osoittanut, että aiottu paikka oli sopimaton, koska sitä ei keskeneräisyytensä takia voitu riittävän nopeasti saattaa kuntoon. Lisäksi sen katsottiin sijaitsevan liian etäällä hautausmaan keskuksesta.

Kirkkovaltuuston puheenjohtaja pastori O. Heikinheimo esitti eräiden kirkkohallinnon jäsenten ja oman alkupe- räisen suunnitelmansa sankarihautaus- alueen paikasta. Sen mukaan sankariveljeshautojen paikaksi olisi varattava riittävän suuri alue hautakappelin vierestä rintamaveljeshautojen läheisyydestä. Alue oli heti valmis käytettäväksi ja sen nähtiin olevan myös vainajien omaisten kannalta parempi vaihtoehto. Kirkkovaltuusto yhtyi yksimielisesti esi-

Sotilaspapit talvisodassa

Sotilaspapisto oli kuulunut alusta lähtien itsenäisen Suomen puolustusvoimien organisaatioon. Sen johdossa oli ollut sotarovasti Artur Malin aina 6.2.1939 tapahtuneeseen kuolemaansa saakka. Hänen seuraajakseen nimitettiin 29.6.1939 laivaston pastori, teologian tohtori Johannes Björklund, joka oli palvellut puolustusvoimissa jo 15 vuotta.

Malinin virkakauden loppuvuosina papiston organisoiminen ja kouluttaminen sodan ajan tehtäviin oli jäänyt varsin vähälle huomiolle. Tilanetta ryhdyttiin korjaamaan kiireesti sotarovasti Björklundin johdolla erityisesti sen jälkeen, kun ylimääräiset harjoitukset (YH) käynnistyivät. Se osoittautui niin monitahoiseksi ja vaativaksi tehtäväksi, että talvisodan sotilaspapiston organisaatio voitiin vahvistaa lopullisesti vasta 5.3.1940 eli vain muutama päivä ennen talvisodan päättymistä.

Talvisodassa sotilaspapiston organisaatio ulottui päämajasta aina jalkaväkirykmenttien, erillisten pataljoonien, kenttätykistöpatteristojen ja merivoimissa meripuolustuslohkojen tasolle asti. Myös kenttä- ja sotasairaaloissa toimi pappi. Sopivista sotilaspapeista oli kuitenkin pula. Moni upseerikoulutuksen saanut pappi tarvittiin kipeästi upseerin tehtäviin, toisilla papeilla ei ollut taas minkäänlaista sotilaskoulutusta. Kotirintamalla tuomiokapitulien oli turvattava seurakuntien toiminta. Näistä syistä varsinkin sodan alkupuolella moni kenttätykistöpatteristo, erillinen pataljoona ja jopa jalkaväkirykmenttikin sai tulla toimeen ilman omaa pappiaan. Talvisodan päättyessä puolustusvoimissa palveli kaikkiaan 316 luterilaista ja 11 ortodoksista sotilaspappia.

Sotilaspapiston päätehtävänä oli huolehtia miesten sielunhoidosta jumalanpalveluksin, hartaustilaisuuksin ja henkilökohtaisin keskusteluin. Työ ulottui aina etulinjan korsuihin ja taistelutilanteissa haavoittuneiden joukkosidontapaikoille. Sotilaspapit toimivat varsin usein myös oman toimensa ohella ns. valistusupseereina. Näiden tehtävänä oli joukkojen mielialan ohjaus isänmaallisessa hengessä. Talvisodan aikana tässä mielessä ei tarvittu juurikaan erityistoimenpiteitä. Sitäkin vaativammaksi muodostui kaatuneiden huoltotyö, joka määrättiin lopulta talvisodan jo

syttyä sotilaspapiston vastuulle. Tätä tehtävää varten luotiin oma organisaationsa, jossa keskeiseen asemaan tulivat sotatoimiyhtymätasolle sijoitetut kaatuneiden evakuoimiskeskukset.

Reserviläisjoukkoja perustettaessa pyrittiin miesten mukaan saamaan tuttu pappi kotiseudulta. Läheskään aina tämä ei ollut mahdollista. Oulussa perustetun JR 25:n papiksi määrättiin aluksi Oulujoen kirkkoherran apulainen Aaro Marttila, mutta hän sai pian siirron toisiin tehtäviin ja tilalle määrättiin Haapajärven kirkkoherran apulainen Sulo Nevala. Hänetkin piti siirtää vielä ennen talvisodan päättymistä toiseen joukko-osastoon. Sen sijaan JR 26:ssa Kainuun kristillisen kansanopiston opettaja Eino Ojajärvi sai hoitaa sotilaspapin tehtävät koko ylimääräisten harjoitusten ja talvisodan ajan.

Pääasiassa Oulun seudun miehistä koottu KTR 9:n ensimmäinen patteristo sai oman sotilaspapin vasta helmikuulla 1940, kun siihen saakka ko. patteristossa upseerin tehtävissä palvellut pastori Aatos Laiho siirrettiin sotilaspastoriksi. Laiho oli kotoisin Satakunnasta. Samassa kenttätykistörykmentissä, sen kolmannessa patteristossa, jonka miehet olivat taas pääasiassa kemiläisiä, toimi pappina koko talvisodan ajan Suomussalmen Juntusrannan rajaseutupappi Pentti Pyy. Pentti Pyystä tuli myöhemmin oululainen hänen tultuaan Karjasillan kirkkoherraksi.

Eversti Hjalmar Siilasvuon komentaman 9. divisioonan pastorin tehtävissä toimivat Tauno Muukkonen 5.11.1939 saakka, sen jälkeen Niilo Uusihonko 9.11.1939-16.12.1939 ja sitten Armas Antila 16.12.1939 alkaen aina koko talvisodan ajan. Divisioonan pastorin apulaisena tehtävissä toimi Veikko Kumpulainen 15.10.1939-20.5.1940. Sotilaspastori Muukkonen määrättiin Pohjois-Suomen Ryhmän pastoriksi ja Uusihonko Lapin Ryhmän pastoriksi. Divisioonanpastori Antilan raskaana tehtävänä oli toimia samalla divisioonan perustetun kaatuneiden evakuoimiskeskuksen (KEK) päällikkönä.

Hannu Ojalehto

tykseen ja teki sen mukaisen päätöksen. Samassa yhteydessä päätettiin, että sankarihautaukset toimitetaan seurakunnan kustannuksella ja että seurakunta pitää hautaa kunnossa. Hautaan oli määrä haudata myös ulkoseurakuntalaisia sankarivainajia. Lisäksi päätettiin, että mikäli ulkoseurakuntalaisia sankarivainajia haudataan muualle Oulun hautausmaalla, se tapahtuu samoin taksoin kuin omaseurakuntalaistenkin hautaaminen.

Ensimmäinen sotilashautaus Oulun sankarihautausmaalla toimitettiin 21. päivänä joulukuuta. Tuolloin haudan lepoon saatettiin posiolainen Eino Jumisko, joka oli haavoittunut Suomussalmella 11. joulukuuta ja kuollut seuraavana päivänä haavoihinsa.

Oulun sankarihautausmaahan on siunattu kaikkiaan 94 talvisodan sankarivainajaa. Oululaisten kaatuneiden lisäksi Oulun hautausmaan sankarihau-

taan on haudattu joitakin oululaissyntyisiä mutta muualla asuneita sankarivainajia, muihin seurakuntiin kuuluneita kaatuneita kuten edellä mainittu Eino Jumisko sekä lähes kaikki talvisodassa kaatuneet Oulujoen seurakuntaan kuuluneet, sillä päätös Oulujoen seurakunnan omasta sankarihauta-alueesta tehtiin vasta keväällä 1940 rauhanteon jälkeen ja hauta-alue otettiin käyttöön jatkosodan aikana.

Sodanaikainen lääkintähuolto Oulussa

Sodan syyttyä myös lääkintähuolto joutui tehtäviin, joihin se oli kiireellä varautunut. Kenttäarmeijan lääkintähuollon suunnitelmat oli lopullisesti vahvistettu vasta vuonna 1938. Vuoden 1939 kevääksi Puolustusvoimien lääkintäosasto oli ehtinyt laatia suunnitelman sotasairaaloista. Perustettavien joukko-

osastojen lääkintähuolto oli suunniteltu kenttäsairaaloita myöten jo ennen sodan alkamista.

Sodan aikainen haavoittuneiden lääkintähuolto oli organisaatioiltaan porrastettu useaan eri portaaseen. Kompanioiden ja vastaavien perusyksiköiden lääkintäryhmä antoi haavoittuneille ensiavun ja kokosi heidät suojapaikkaan etulinjan taakse. Mikäli mahdollista, haavoittuneet kuljetettiin ahkiola tai paareilla niin kauas rintaman taakse, että jatkokuljetus pataljoonan joukkosidontapaikkaan (JSP) oli mahdollista. Tästä portaasta löytyivät ensimmäiset lääkärit, jotka arvioivat potilaiden kiireellisyys ja kuljetuskestävyyden. Potilas sai sairaankuljetuskortin, josta kävivät ilmi hänen vammansa, hänelle annettu hoito, kuljetustapa ja mahdolliset muut ohjeet.

Kuljetuksesta edelleen joukkosidon-

sidontapaikkaan vastasi divisioonan lääkintäkomppania, joka haki potilaat hevosilla autotien varteen tai mikäli autotietä ei ollut, hänet kuljetettiin pääsidontapaikkaan. Pääsidontapaikka oli lääkintäkomppanian yhden joukkueen tarvittaessa perustama väliasema, jolla oli jo huomattavat edellytykset kirurgiseen toimintaan. Pohjoisilla rintamosilla pääsidontapaikat olivat huonojen kulkuyhteyksien takia tärkeitä väliportaita haavoittuneiden pitkässä hoitoketjussa.

Seuraava ja tärkein haavoittuneiden hoitopaikka oli kenttäsaairaala. Kenttäsaaraloita perustettiin ylimääräisen kertausharjoituksen aikana kaikkiaan 18. Kenttäsaaraloiden hoitopaikat tarvittiin kuitenkin yhä uusille haavoittuneille, minkä takia niissä hoidettiin vain lyhytaikaista hoitoa vaativat potilaat. Hoidon jälkeen heidät siirrettiin takaisin joukko-osastoonsa. Suurin osa potilaista siirrettiin seuraavaan ja hoitoketjun viimeiseen portaaseen, sotasaaralaan. Sotasaairaala poikkesi edellä mai-

nituisista hoitopaikoista myös siinä, että siellä hoidettiin myös siviilipotilaita. Itse asiassa lääkintöhallituksen vuonna 1938 tekemän esityksen mukaisesti puolustuslaitos vastasi kaikkien sairaaloiden suunnittelu- ja johtotyöstä sotatilanteessa.

Puolustuslaitos perusti ylimääräisen kertausharjoituksen aikana kaikkiaan 43 sotasaaralaa ja sodan sytyttyä perustettiin vielä kahdeksan sotasaaralaa. Käytännössä tämä tapahtui siten, että rauhanaikaiset sairaalat, mielisairaalat, parantolat ja muut hoitolaitokset toimivat runkosairaaloina, joihin tukeutuen sairaaloiden paikkalukua laajennettiin ennalta valittuihin ja varattuihin rakennuksiin runkosairaalan ympäristöön.

Yksi näistä sotasaaraloista oli Ouluun perustettu 32. sotasaairaala. Määräys 300 potilassijaa käsittävän sotasaaralan perustamisesta Ouluun annettiin vuoden 1939 lokakuun 13. päivänä. Oulussa toimineen 32. Sotilassairaalan runkosairaalana toimi Oulun lääninsairaala. Sairaala saatiin vastaanottovalmiuteen viik-

ko perustamiskäskyn antamisen jälkeen. Oulun lääninsairaalassa sotasaaralalla oli enimmillään 158 potilaspaikkaa.

Heti talvisodan sytyttyä perustettiin 32. sotasaaralalle II osasto Oulun suuhun piirimielisairaalan tiloihin. Tällä sotasaaralan osastolla potilaspaikkojen luku oli enimmillään 245. Vuoden 1939 puolella perustettiin sotasaaralalle vielä III osasto Oulun Diakonissalaitokselle ja sen silmäosastolle. Oulun Diakonissalaitoksella oli enimmillään käytössä 110 potilaspaikkaa. Vuoden 1940 puolella sotasaaralalle perustettiin vielä neljä uutta osastoa. IV osasto perustettiin Snellmanin lastenparantolaan, jonne jo edellisvuoden lopulla oli perustettu väestönsuojelusairaala. Sieltä sotasaairaala sai käyttöönsä 100 potilaspaikkaa. Kaikkein suurin osasto, lähes kolme ja puolisataa potilaspaikkaa käsittänyt V osasto sotasaaralalle perustettiin Keskuskansakoululle ja viereiseen Oulun yksityissairaalaan. Helmikuun lopulla perustettiin Haukiputaan puolelle Pateniemen kansakoululle 94

Kuva Kalevan arkisto.

Talvisodan sankarihautajaiset 28.4.1940 sankarihautausmaalla.

Kuva Pohjois-Pohjanmaan museo.

Sotasairaala 32:n potilaita ja henkilökuntaa Keskuskansakoulun pihalla v. 1940. Edessä keskellä Hanna Ukkola, hänestä takaviistoon oikealla Terttu Halonen, vas. Iolta Dagny Fabritius. Sotilaspojat edessä oik. Seppo Valjus ja Einari Bäckström.

potilassijaa käsittänyt VII osasto ja sodan jo päätyttyä maaliskuussa Kuuro-mykkäinkoululle kaksi ja puoli sataa potilaspaikkaa käsittänyt VI osasto. Kakki osastot oli tarkoitettu kirurgisille potilaille paitsi IV osasto Snellmanin lasten parantolassa, jossa hoidettiin sisätauti-potilaita sekä VII osasto, joka oli toipilasosasto. Lisäksi osa III osastoa oli silmäosasto, jolla hoidettiin silmäpotilaita.

32. Sotasairaalan eri osastojen yhteen laskettu maksimipotilaspaikkamäärä oli runsaat 1 300, jotka tosin eivät olleet kaikki käytössä samanaikaisesti. Koko maan sotasairaaloiden potilaspaikkamäärä oli enimmillään noin 35 000, mikä oli yli nelinkertainen määrä rauhajan Suomen sairaaloiden potilaspaikkamäärään verrattuna.

Ensivaiheessa, kun runkosairaala perustettiin, sen päällikkölääkäriksi määrättiin lääketieteen lisensiaatti Väinö Nevanlinna, joka siviilissä oli Oulun lääninsairaalan ylilääkäri. II osaston aloittaessa toimintansa piirimielisairaалassa sen johtajaksi tuli lääketieteen lisensi-

aatti Martti Elomaa, joka puolestaan siviilitoimenaan hoiti piirimielisairaalan ylilääkärin tehtäviä. Aivan alkuvaiheessa komennuksen 32. Sotasairaalaan saivat myös kirurgiksi lääketieteen tohtori Aleksander Steinbock, joka siviilitoimessaan oli myös lääninsairaалassa, reservin lääkintäkapteeni Niilo Apajalah-tti Helsingistä, odontologian lisensiaatti Kaarlo Hedmansson Oulusta, lääketieteen tohtori Gej Snellman Oulusta ja lääketieteen lisensiaatti J. G. Lindberg Helsingistä sekä taluspäälliköksi lääninsairaalan taluspäällikkö Reino Poropudas, taloudenhoitajaksi Olavi Halttu ja rahastonhoitajaksi Paavo Paulamäki Oulun sotilaspiirin esikunnasta.

32. Sotasairaala joutui toimimaan suuren paineen alla koko sodan ajan. Ensimmäiset potilaat rintamalta tulivat joulukuun puolivälissä. Painetta lisäsi se, että sairaala oli yksi yhdeksästä evakuointisairaалasta, jollainen toimi vastaamassa tietyn rintamaosan potilaiden vastaanottamisesta. 32. Sotasairaala vastasi Suomussalmen rintaman potilaita. Jos kaikkien sotasairaaloiden tehtävä oli

vaikea, niin erityisen vaikea tehtävä oli evakuointisairaaloilla. Niiden tuli kyetä kriittisesti arvioimaan potilaiden tila, aikaa viev in kirurgisin toimenpitein hoitaa vaikeavammaiset, taistella shokkitilassa olevien elvyttämiseksi verensiirtoin sekä valita joukosta muualle siirrettävät potilaat.

32. Sotasairaala oli näkyvin osa Oulun talvisodan aikaista lääkintähuoltoa ja terveydenhoitoa, mutta sota synnytti muutakin rauhajan oloista poikkeavaa terveydenhoitoa. Joulukuun 13. päivänä valtion väestönsuojelupäällikön esikunta määräsi Oulun ulkopuolelle perustettavaksi väestönsuojelusairaalan. Tämä välitettiin tiedoksi Oulun kaupungille, joka jo saman illan kokouksessa päätti, että tällainen sairaala perustetaan Snellmanin lastentautiparantolaan. Niin ikään siinä vaiheessa, kun väestönsuojeluorganisaatio Oulun kaupunkiin pystytettiin, perustettiin kaikille väestönsuojelulohkoille omat ensiapuasemat.

Ajankuvia talvisodasta

Veteraanit muistelevat

”Suurin osa uskoi, että sota ei syttyisi”

Pentti Alho syntyi 21.8.1918 Kangasniemellä. Tultuaan ylioppilaaksi hän suoritti vapaaehtoisena asevelvollisuuden Riihimäellä. Alho oli talvisodan alkaessa mittausupseerin koulutuksen saanut vänrikki. Sodan alkaessa Alho lähti Suomussalmelle ja vastasi 3. Divisioonan ase- ja ampumatarvikehuollosta koko kyseisellä rintamalohkolla tykistökomentajan alaisuudessa. Jatkosodassa hän toimi samoissa tehtävissä. Oman joukon vahvuus oli 60–80 miestä. Joukkue koostui pääasiassa Oulun ympäristöstä saapuneista sotilaista, suurin osa Oulujoen kylistä, Pikkaralasta, Madekoskelta, Sanginjoelta ja Kiviniemestä. Sodan kuluessa täydennyksiä tuli ympäri Suomea. Asemasodan aikana Alhon joukkue oli Kiestingin ja Uhtuan alueella. Huh-tikuun lopulla 1944 joukkue siirtyi Kannakselle. Haastattelu on tehty 21.6. 2000.

”Piti säästeliäästi käyttää ammuksia”

Pentti Alhon mukaan tarvikepula patruunoista ei ehtinyt talvisodan aikana näkyä: ”No, sehän ei ehtinyt näkyä. Täydennystä saatiin yllättäen siltä viholliselta. Sen määrän kun sitä Raatteesta ja Hulkonniemeltä saatiin. Nehän oli niin valtavia määriä, että niitä riitti monelle rintamalohkolle toimittaa sieltä pois. Mutta ei sitä alkuvaiheessakaan ollut. Siis tykistön osaltahan oli tietysti niukkuutta, piti säästeliäästi käyttää ammuksia.”

Sodan syttyminen oli yllätys:

”Me oltiin täällä Oulussa silloin kun rytinät alko. Mielialahan oli tietysti aika hämmentynyt. Jokainenhan toivoi ja suurin osa uskoi, että sota ei syttyisi. Neuvotteluista, joita monivaiheisesti käytiin, toivottiin, että ne johtaa järkeviin tuloksiin. Näin ollen se oli yllätys. Ja kaikkihan muukin viittaa siihen, että se oli yllätys kaikille. Esimerkiksi Suomussalamella Juntusrannan kylä ja monta muuta kylää jäi evakuoimatta. Ja toinen mikä osoittaa, että oli yllätys oli se, että joukkoja oli Oulussa ja siellä ei ollut ku muutama komppania suojajoukkoja vastassa. Jos olis odotettu sota, sitä olis nämä valmistelut toisella tavalla suoritettu. Nämä valmistelut osoittaa aivan selvästi sen, että yleisesti uskottiin rauhan säilymiseen.

Sitten kun nämä varsinaiset sotatoimet olivat alakaneet ja nähtiin, millä rintamalohkolla apua tarvittiin, niin vasta ruvettiin Oulusta lähettämään apua. Ja Siilasvuohan itse esikuntineen tuli kahdeksas päivä joulukuuta vasta Hyrynsalmelle. Ja sen jälkeen me muutamat yksiköt. Ja jalkaväkirykmentti 27 Ke-

Kuva Aarne Kurojan kokoelmat.

Ambulanssi palokunnantalon edessä talvisodan aikana.

mistä oli hiven ennen tulla sinne. Ja jalkaväkirykmenttejä lisää tuli sitten hivenen myöhemmin joulukuun puolivälin jälkeeseen.”

Talvisodan rauhan ehdot tuntuivat järkyttäviltä:

”Minä muistan, me radiosta kuultiin. Kyllä ne järkyttävät tunnelmat oli tuolla. Kun ei siellä tietysti kokonaistilannetta tiennyt. Niin sitä joutu ihmettelemään, että kun takana oli oli tämmöset Raatteen voiton tapaset voitot ja oletettiin ja sen tilanteen perusteella arvioitiin, että Kannaksellaki rintama hyvin pitää. Ettei mitään hätää ole. Kyllä se vähän järkyttävältä tuntui. Kaikin puolin.”

”Meidän paras nuoruus oli tämmönen”

Niilo Anisimaa syntyi 6.12.1923 Salmissa. Hän oli talvisodan ajan työvelvollisena ja muutti välirauhan aikana Ouluun. Jatkosota kului pääasiassa Jääkärirykmentti 33:n konepistoolimiehenä. Anisimaa taisteli myös Lapin sodassa. Haastattelu on tehty 23.2. 2001.

Salmin pitäjässä ennen talvisotaa:

”Minä oon nuorena kun kansakoulu loppu, ollu kulkukauppi-aana. Kulkenu Salmin pitäjässä kaikki kylät, paitsi Käsnäselkä. Se kuulu Salmiin, mutta sinne oli huono yhteys ja sieltä oli parempi yhteys Suojärvelle. - - - Sitte kun alko talvisota tulleen, niin silloinhan ne siellä kaikki nuoret joutu työvelvolliseksi. Tekemään, kaivamaan panssariesteitä ja juoksuhautoja ja ampumapesäkkeitä. Ensinnä komennettiin Varpaisjärvelle. Ja siellä kaivettiin tankkiesteitä. Sen jälkeen sieltä Orusjärvelle ja sieltä Palojärven kylälle tehtiin niitä juoksuhautoja. Sitten sota alko. Minä olin siellä Palojärvellä ja siellä oli paljon muitakin meitä nuoria ja vanhoja, ylivanhoja, jotka ei kelvannut sotaan. - - -

Sitten ensimmäiset tykinammukset kun meni yli, siinä missä me oltiin kaivamassa, silloin tuli kersantti ja sano, että nyt työvelvolliset saa lähtiä.

Se oli urakka aina, se ei ollu semmosta tuntityötä. Kahelle miehelle 15 metriä piti kaivaa sitä tankkiestettä. Ja juoksuhaudata, se oli miehelle 15 metriä, se oli lujassa. Siinä missä oli ne hiekkamaat, niin sen kyllä kaivo näitisti. Mutta sitte kun oli semmonen kivikko, niin se luutnantti, joka oli meitä valvomassa, sano, että pienennettään sitä, ettei hän sitä mahottomasti kerkiä tehdä eikä käsipelillä jaksanu niitä nostaa. Sitten oli kolmi-jalkojen kans ne miehet, ne oli erikseen sitten, jotka nosteli vaan kiviä. Ja ne pääsi kans pois sitte, kun ne oli siltä alueelta työn tehny. Ei siis kaheksan tuntia eikä mikkään tuommonen, muuta kun se piti vaan suorittaa se tehtävä. Vaikka ois neljään tuntiin tehny, niin se oli sillä selvä. Ei sitä selvenny. Joskus meni kymmenenkin tuntia, eikä siinä saanu valittaa. Ei nykyuoret oikeen vielä ymmärrä mitä se oli silloin.”

Tunnelmia ennen talvisotaa:

”Ei siellä oikiastaan kukkaan pelänny eikä ollu mittään. Mutta sitten kun tuli se, että suomalaiset rupes siellä neuvottelemaan, sen jälkeen rupes tulleen sotilaita. Meilläkin oli sotilaita majoitettuna vinttihuoneet täynnä. - - - Meillä oli radio ja olohuoneen lattia täynnä vieraita, naapureita kuuntelemassa mitä siellä päätetään. Meikäläinenhän ei kovin kauan kerinny sitä kuuntelemaan, kun joututtiin sinne töihin. Puolustustehtäviin, tavallaanhan se on niinku puolustustehtäviä, koska joutuu kai vaan niitä juoksuhaudata.”

Justiin kun alko olleen, että ihmisillä oli hyvä ellää, tuli sota. Alko olla, että kaikkia tavaraa sai. Vaatetta, kenkiä, polkupyöriä, auroja, kaikkia. Separaattoreita, kirnuja. Kaikkia tavaraa oli saatavana mitä tartti. Ensimmäisiä autoja ja muita rupes kulukeen. Niinku kuorma-autojakin, niitähän kulki aika monta siellä. Henkilöautoja oli vähemmän.”

Talvisodan aika kului työvelvollisena:

”No me oltiin melko lähellä Impilahtia. Tehtiin semmosta, viis tolppariviä oli. Semmosia pyöreitä puita, jotka terotettiin ja junnattiin sinne. Mutta eihän se muuten lähteny menemään sinne, vaikka ois kuin terottanu, kun oli niin kovat pakkaset, se oli niin routasta maata, niin se piti rautakangella ensinnä hakata jonku matkaa ja sitten vasta. Luntakaan ei luotu muuta ku sitä mukkaa ku – sehän oli aika vahva lumikerros. Niin luotiin vaan silloin, mihin mentiin tekkeen reikiä. Ja Impilähen kirkko näky oikeen hyvin siitä, piikkilankaesteitä misä tehtiin, niin peltojen yli.

Laitettiin piikkilankoja, ettei jalkaväki pääse tulemaan. Siihen tuli semmoset rullat ja sitte ristiin rastiin piikkilankaa. Niin siinä errätkin kinttaat hajos. Siellä minä olin sitte talvisodan aikana. Siellä paleltu jalat. Siellä lentokoneet kun tuli päälle, niin ei sieltä voinu lähtiä. Lumikinokseen tehtiin semmosia suoja, niin syöksyttiin sinne.

Ja sitte yhen kerran kävi niin, että se oli jo melko loppuso-

dan aikaa, niin venäläiset koneet puotti laskuvarjolla vinkkelitossuja, korppuja, sokeria, semmosta amerikan läskiä, peltirasioissa oli kolme suikaletta aina rasiassa, ihan puhasta läskiä. Se putosikin meille, kun siinä lähellä oli se Pitkärannan motti. Ne yritti sinne mottiin saaha sitä tavaraa. Sitte oli turkkejaki. Valkosia turkkeja, ne meni mejän Suomen herroille. Vaan minä sain vinkkelitossut, kun oli jalat paleltunu.”

Jalat paleltuivat:

”Siellä työmaalla, kun ei saanu kuivattaa jalkoja, oli kumiteräkengät ja yli 40 astetta pakkasta. Paleltu varpaat ja kantapäät ja varpaitten tyvestä nämä, jalan alta nämä paikat kummastaki jalasta.

Lääkäri leikkas kaikki ne mustat osat ja sitten semmosta salvaa pantiin niihin. Sitte annettiin sisällisesti semmonen pikkupikari, se oli ihan niinku konjakkia. Kolme kertaa päivässä sai sen ja kaksi kertaa, aamuin illoin laitettiin ne rasvat.

Kyllä ne lääkärit sano, että on se surkkaa, että melkeen lapsena tuuaan. Mejän paras nuoruus on tämmönen. Sitten keran hajettiin jyviä Koirinojan asemalta. Juna toi sinne mejät vaunujen kans ja sitte kun se sai vaunut, veturi lähti pois. Ja siten me sieltä asemalta varastosta ne kaikki jyvät kannettiin vaunuihin. No sitähän me ei tietty, että me olemme niin lähellä linjoja. Sitten tuli sieltä lähetti ja sano, että älkää helvetissä pitkö tuommosta meteliä. Naapuri voi vähä hermostua. Kun on näin rauhallista, älkää helvetissä melutko.

Niin lähellä linjaa oltiin jyviä hakemassa. Kyllä se veturi-mieskin, on ollu melko rohkia poika, semmoseen paikkaan uskalti lähtiä veturin kans. Että kuulihan se naapuri sitten, kun kerran mejän puhumiset kaikki kuulu sinne. Höyryveturihan paukuttaa melkosesti. Sitten kun saatiin se viljavarasto tyhjäksi – se oli yöaikaa – ja saatiin se vilja kaikki pois sieltä, tuli veturi ja päästiin mekin saman tien siinä vaunuissa Läs-kelään.”

”Linnoitustöissä sai hyviä urakoita”

Kotitaloon ei ollut menemistä, joten Anisimaa lähti maaliskuussa 1940 Saarijärvelle, hänen vanhempansa olivat evakossa. Vastaanotto ei ollut missään kovin kummoinen:

”Saarijärvellä oltiin jonku aikaa ja muutettiin Jyväskyläan ja Jyväskylästä sitten Pesingille linnotustöihin. Isä rupes juopotteleen ja tuli vähän riitaa perhessä. Hän meni sinne ja sitte sieltä ilmotti että, tulla tänne, täällä tienaa hyvin. Tehtaalla minä olin minimipalkalla, mutta siellä linnoitustöissä sai hyviä urakoita. Minäki siellä yhdellä tilillä sain puvun, kengät, sukat, alusvaatteet, päällystakin, lakit, solmion, pajat yhdellä tilillä. Se oli toista. Lääkintäkorsuja sisustin, laitoin niitä kaappeja ja pöytiä ja kaikkia paikalleen.

Siellä Pesingillä oltiin yhdessä talossa kortteeria, mutta siellä ei hyljeksitty eikä kysytty mistä päin olet kotosin. Se oli syrjäpaikka, niin siellä tehtiin sitten helkkarinmoiset ne (linnoitustyöt). Kallioille louhittiin jopa juoksuhaudat ja ne korsut. Lääkintäkorsukin oli kallioon louhittu.”

Koulutyttö talvisodan Oulussa

Maija-Liisa Bäckström kirjoitti 12. lokakuuta 1939 päiväkirjaansa:

”Ensinnäkin aamulla äiti ilmoitti minut ensiavun antajaksi meidän lohkolle. Olin eri onnellinen. Ei tarvitse ollakaan työtönä. Sitten päivällä meille rehtori ilmoitti, että huomenna kello kuusi täytyy koko luokan tulla Raattiin, kaikkien oppikoulujen yläluokkalaiset viidennestä luokasta alkaen saapuvat silloin sinne. Huomennahan tämä kaamea tilanne puhkeaa, huomenna, jolloin on perjantai ja 13. päivä. - - - Aarne on Helsingissä sotilassairaalaissa työssä. Kirjoitti, ettei hänestä pidä olla huolissaan, kyllä hän pärjää. Kyllä olisi ihanaa, jos tästä ei tulisi sotaa.”

Bäckström kertoo yli 60 vuotta myöhemmin:

”Rehtori ilmoitti, että huomenna ei tarvitse tulla kouluun vaan mennään kello kuusi aamulla Raattiin. Eihän me tiijetty sitä, että koulusta tulee koulutuskeskus. Sitten siinä niin sanotussa soppakoulussa – meillä oli soppaluokat erikseen eri rakennuksessa, oli upseeriruokala. Niin sitä mentiin kaikista kouluista. Minä luulen että se oli niinkun neljänneltä, viidenneltä luokalta lähtien. Joka tapauksessa sitten mentiin sinne Raattiin ja siellä saatiin komennus, ensimmäinen komennus, vaikkei ollut lotissakaan, mutta partiotyttöinä. Ja sitä paitsi kun partiolaiset suoritti semmosia taitomerkkejä. Semmonen oli myöskin ensiapukurssi, minä olin käynyt sen. Minut määrättiin sitten semmoseen, kun tuossa oli aivan keskellä Kauppurienkataua, maitokauppa. Ja se oli tyhjennetty ja oli laitettu ensiapuasemaksi ja tohtori Kananen oli sen pää. Ja minä sain määräyksen sinne, kun minä olin suorittanut ensiapukurssin.”

Joulukuun 1. päivä 1939:

”Nyt se sota siis oikein todella on. Ryssä hyökkäsi eilen jo monesta kohden rajan yli. Helsingissäkin 44 ihmistä kuoli ja 70 haavottui. Polyteekki ja koko Arkadiankatu myös murskana. Ihanaa – Aarne tuli juuri kotiin. Oli ihan viime hetkellä ehtinyt junaan ilman lippua. Heitä oli ollut kuusi ja yksi makuuvaunulippu. Kyllä äiti ilostuu, kun saa kuulla. Hän on juuri ensiapuasemalla. Vielä ei Oulu onneksi ole uhatulla alueella. Ties kuitenkin milloin joutuu. Meikäläiset ovat ampuneet alas viisi lentokonetta ja vallanneet neljä tankkia. Kyllä tämä on jännää aikaa.”

Tammikuun 1. päivä 1940:

”On tämäkin uudenvuodenpäivä. Jo kolme hälytystä ja kello on vasta viittätoista vaille kolme. Kyllä tämä on kamalaa. Puitola on kuulemma melkein raunioina. Ja ympäri kaupunkia on ikkunoita säpäleinä. Haneliuksen ja Turpeisen rouvat ja Lagerbomin palvelija ovat kuulemma kuolleet. Minäkin juoksin ensimmäisen hälytyksen jälkeen ensiapuun. Siellä oli jo muutamia haavottuneita, kun taas sireenit alkoivat ulvoa. Haalasin Lagerbomin toisen palvelijan suojaan. Siellä oli yksi pieni lapsikin, noin kaks viikkoa, raukan kädet ja kasvot olivat aivan ve-

Kuva Oulun Maakunta-arkisto.

Linnankatu 32 uudenvuodenpäivän pommitusten jälkeen.

ressä. Tulimme sitten kotiin. Äiti näytti aivan pyörtyvän. Silloin tuli taas hälytys. No nyt se on ohi.”

Myöhemmin Bäckström muistelee tapausta seuraavasti:

”Siellä (ensiapuasemalla) minä olin sitten ja silloin kun tuli nämä pommitukset – talvisodan aikanaan oli kaksi, tammikuussa hyvin suurta pommitusta. Silloin sitten osui tuohon tuomarien taloon, se on Kirkkokadulla, vanha posti on tässä Kauppurienkadulla ja sen jälkeen on monikerroksinen kivirakennus, joka on juuri rakennettu ennen sotia. Sitä sanottiin tuomarien taloksi, kun sen omistajat olivat tuomareita. No tuomarien taloon osui pommi ja talonmiehellä oli semmonen ehkä seitsemän kahdeksan kuukauden vanha lapsi ja se sai sirut silmilleen. Ja minä jouduin sitten pitämään sitä sylissäni – varmasti en ollut koskaan pitänyt lasta sylissä, ja tohtori kiskoi pinseteillä pois niitä lasinsiruja. Se oli kyllä melko pelottavaa. Ensimmäinen pommitushan oli uudenvuodenpäivänä. Ja me oltiin juuri menossa ruokailemaan, kun veljeni juoksee sisälle – että seitsemän konetta pään päällä. Minä suurella vakaumuksen rintäänellä sanon että ”omia koneita”. Sitten kuulu räjähdys ja kyllähän me hyvin nopeasti mentiin sinne kellariin, jossa oli noita tukkeja pitämässä kattoa pystyssä.”

Koulutyttöjen talvisodasta Bäckström kertoo seuraavaa:

”Koulut tietysti lakkasivat silloin 12. päivä lokakuuta, kun meille sanottiin, että koulu on kiinni. Täytyy tällöin kaikkien jottain tehdä. Kuka meni juoksu-työksi, kuka oli repimässä lakanaita ja muita siteiksi, sidetarpeiksi. Sitä tehtiin sitten sen var-

sinaisen työpäivän jälkeen. Ei kukaan valittanut että tässä on paljo työtä. Minäkin olin tuossa nykyisessä kaupungintalossa, siellä oli joku elintarvikelautakunta ja minä olin siellä juoksu-tyttöinä ensi alkuun ja sitten illalla aina repimässä niitä lakanoita. - - - Semmosta koulutyöt tekivät. Sieltä ensiapuasemalta minä pääsin heti alkuun pois, kun sinne tuli sairaanhoitaja. Niin minua ei enää tarvittu.

Sitten kun sota syttyi, minut komennettiin neiti Sandbergin muotiliikkeeseen. Se oli tuossa Torikadun toisella puolella, se on pommitettu sekin. Hänen muotiliikkeensä, hattuliikkeensä oli siellä. Meitä oli koulutyttyjä siellä ja myöskin modisteja, näitä jotka tekivät lakkeja, niin niitä oli sitten. Neiti Sandberg maksoi heille palkan. Ja antoi kotinsa- ja nämä työntekijät. Ei kukaan talvisodan aikana teetä hattua, ei kukaan. Se oli turkislivitehdas. Me tehtiin 600 turkisliviä, se on aika paljon. Tosin meitä nyt oli kymmenen tyttöä siellä ja kolme tai mitä niitä oli niitä modisteja. Niin modistit levitti nahkat, kasteli ne ja levitti ne noin - eihän me olis osattu. Ja leikkasivat sitten. Vuoritomia ne oli, mutta me vaan päärmättiin kaikki nämä näin. Ne oli Amerikasta tulleita turkiksia. Se oli sitä Amerikan-apua. Sehän oli hirmusen kylmä talvi. - - - Ne lähetettiin suoraan rintamalle. Meitä vähän suututti, kun Turussa oli joku semmonen rouvien yhdistys, joka oli tehnyt - oliko se nyt 12 turkisliviä. Ja me tehtiin 600. Ne oli mahdollisesti vuoritettuja ja muuta, mutta kumminkin. Ja siinä hätäpäissään täytyi tehdä tällönsiäkin. Työ päättyi 14. päivä. 13. päivä tuli rauha. Tai 12. päivähän se tehtiin, mutta 13. päivä ilmoitettiin meille.”

Päiväkirja maaliskuun 13. päivänä 1940:

”No nyt tämä vasta elämää on. Meillä on neuvottelut käynnissä ryssän kanssa. Ryssä molitti viime yönä kello neljä radiossa, että Suomi on suostunut välirauhaan ja ehtoihin. Meidän olisi luovutettava Viipuri ja Hankoniemi ja Kemijärven rata ja jos mitä. Sehän on aivan mahdotonta. Aamu-uutisissa kyllä kumottiin se tieto ja sanottiin, ettei Suomessa siitä mitään tiedettä. Hirveätä, jos siitä jotain tulee.

Nyt tulee radiosta ulkoministerin (Tanner) puhe. Voi että pitikin elää vielä tämä surunpäivä. Olemme kuitenkin tehneet rauhan ja juuri noilla ehdoilla mitä ryssä oli molittanut. Olen itkenyt niin että pää on kipeänä. Pojatkin itki ja Hotti-Matti. Helsingissäkin oli liput olleet puolitangossa ja sähkösanomat suruinaiset. Ranskan lehdet kirjoittavat, että Suomi on ristiinnaulittu. - - - Radiossa oli sanottu, että koulut alkavat huhtikuun ensimmäinen päivä. Toiselta puolen ikävää ja toiselta kivaa. - - - Kyllä on kamalaa, kun Oulusta kaatui niin paljon poikia.”

Talvisodan loppumisesta Bäckström kertoo yli 60 vuotta myöhemmin seuraavaa:

”Ja sen talvisodan päättymispäivän minä muistan oikein hyvin. Me kaikki itkimme - tytöt tietysti, se on selvä. Mutta pojat - ne ei tahtoneet päästä siitä yli, että kun menetettiin koko Karjala. Vaikka nämä pojat nyt ei tietysti olleet rintamalla niinkuin joku Musti (Aarno Mustonen). Musti oli rintamalla ja haavottui.

Mutta ei nämä muut olleet, ne oli suojeluskuntapoikia ja ne oli tuolla Raatissa ja silloilla vahtimassa vuoron perään. Ja mejän pihalla vahtimassa, koska siinä oli puhelinyhtiö. Niin siinä ne oli ja pitivät huolta, ettei kukaan tule muuta ku semmonen jolla on lappu, niin pääsee sisälle porteista. Ei ne rintamalla - minä en muista rintamalle päässeen talvisodan aikana muuta kuin Mustin.

Sen jälkeen minä jouduin, kun se Sandbergin neidin muotiliike alkoi toimintansa, komennukselle tuonne vapaan huollon toimistoon, siinä oli meitä kaksi koulutyttyä ja sitte oli niitä tätejä vaikka kuinka paljon. Tämä toimisto oli tuossa Åströmin alueella. - - - Se oli siis Åströmin työläisten kerhohuoneisto, se oli otettu sitten tämmöseen vapaan huollon toimintaan. Ja me sitten jaoimme sieltä patjaa, tärkkää, tynnyä ja alusvaatteita. Ei kai me olis ymmärrettykään sen Steniuksen Lean kanssa yhtään, vaan ne tädit sitten sanoi, että tuommonen soppii nyt antaa ja tuommonen soppii. Siellä minä olin silloin aika pitkään.”

”Kyllä ne asemalle marssi ja on jo kaukana”

Valter Bäckström syntyi 14.8.1927 Oulussa. Hän oli jatkosodan aikana mukana Oulun sotilaspoikatoiminnassa. Työvelvollisuus vei Bäckströmin uittotöihin kesinä 1942 ja 1943. Jatkosodan loppuvaiheessa korttelivalvojan apulaisena toiminut Bäckström lähti vapaaehtoisena ilmatorjuntaan. Saksan kieltä taitavana hän toimi myös saksalaisten tutka-asemalla. Haastattelu on tehty 27.11. 2000.

Valter Bäckström kertoo perheestään talvisodan syyntymisen aikoihin:

”No meitähän oli siihen aikaan viisi lasta. Elikkä nuorin porukasta oli -33 syntynyt ja minä olin toiseksi vanhin. Me asuttiin Tuirassa Etelätarhantiellä. Isäni oli kaupunginkamreeri ja sieltä jalan kulki töihin niinkuin mekin jalan kuljimme sitten lyseoon. Ja siinä kävi meillä sillä tavalla sitten kun isä ja äiti myivät tämän Etelätarhantiellä omakotitalon elokuussa 1938, niin muuttimme Kalliotielle, missä oli Bio Kuohu. Siinä asuttiin sen vuoden loppuun asti. Ja isälläni oli jo alustava sopimus rakennusmestari Pukinkorvan kanssa, että he rakentaisivat metri kanttiinsa suuremman talon Kuohusta ei ensimmäiselle vaan toiselle tontille Rautatiesillalle päin. - - - No sitten lokakuun viidennentoista päivän maissa isälle tulikin kutsu. Täällä perustettiin pataljoona Kajaanintullin koululla ja sinne siirtyi sitten isäukko ja muita miehiä. Minä vein aina silloin tällöin vähän ruokaa sinne. Lähinnä nyt herkkupuolta elikkä pullaa ja tämän tapaista Siellä se sitten pikkuhiljaa se miesjoukko kokoontui ja pataljoona oli sitten koossa. Joka päivä kävin siellä ja kyllä siellä tohina oli melkonen. No sitte yhtenä päivänä äiti sanoi, kun leipoi, että otappa tuosta nyt tuo pullapussi ja käyppä viemässä sinne isäukolle. Ja minä marssin tuonne Kajaanintullin koululle niin ei näy ketään. Täysin tyhjä talo. Eikä ollu mitään ees ilmoittanu, ilmeisesti oli niin salainen lähtö, että ei sanallakaan kotiinkaan puhelimella soitellut, että nyt lähetään. - - - Isä oli

luutnantti sillon ja oikiastaan ikämies etulinjan pataljoonaan. Hän oli 1896 syntynyt eliikä hän oli 43-vuotias. Joka tapauksessa minä arvelin, että no nyt on lähetty sitten. Taisin siellä joltakin – olikohan vahtimestari – kysyä, että onko harjoituksissa miehet vai missä ne on. Sanoi, että ei veikkonen. Että kyllä ne asemalle marssi ja kyllä ne on jo kaukana.”

Valter Bäckström kertoo isänsä vaiheista talvisodassa:

”Heidät Kannakselle vietiin sitten ja sinne se kuljetus päättyi. Mutta joka tapauksessa Muolaassa ja Salmenkajalla niillä oli ensimmäiset kovat paikat ja sieltä sitten Vuokselaan. Muistanpa vielä senkin kun isäukko tuli, niin sillä oli tää kylkiluu niinku vähän kantilleen tästä näin. Se oli murtunut ja sano, että Muolaasta kun marssivat, niin pataljoona joutu tykkituleen. Ja kun maihin meni, niin jäi tuo pakki alle. Että oli niin kipiä. Sanoi, että hänestä ei ollu enää sen jälkeen maihinmenijäksi. Että tulkoon jos tullee, että hän ei pysty menneen maihin. Ei päiväkkään sairaslommaa siitäkään ottanu. Sanoi, että itestään se parani sitten. Mutta se kuitenkin tuossa ihan selvästi näky, että se oli murtunut. Aika selvä kulma tuommonen.”

Kaksikymppisellä ”tyhjää” ostamassa

”Kirjottelihan se isä nyt aina meillekin sieltä. Muistanpa keran kun tuli – ensimmäinen ilmeisesti isompi tili oli tullut upseerille, niin sieltä tuli meille isommille kirjeessä kahenkymmenen markan setelit. Ja kun ne oli ennen punaset, niin sillon -39 syksyllä tuli violetti kaksikymppinen. Ja ne uunituoreita olivat, suoraan pankin nipusta kirjeeseen. Materon Kallella oli kauppa sitten siinä tämän Kuohun, nykysen Starin kulmassa. Ja sillä oli kaikennäkösiä herkkuja. Ja tämä oli marraskuuta -39. Me menimme sitten velipojan kanssa Materon kauppaan ja ei me koko rahalla tietysti ostettu vaan yhtä kaksikymppistä lähetettiin tuhlaamaan ja siellä oli sitten semmosta riisisuklaata. Sitä aina poikain keskuudessa puhuttiin, että se on tyhjää, kun riisi oli semmosta paahdettua se oli niinku tyhjää. Että ostetaanpa tyhjää. Materon Kalle pyöritteli seteliä, että mikä tämä on. Ja sitte se yht äkkiä hoksasi, että ai onko tämä niitä uusia. –On se, että isä sen lähetti. Ja niinhän me Kallelta ostettiin sitten riisisuklaata. Tyhjää.”

Isänsä kotiutumisen Valter Bäckström kertoo seuraavaa:

”Sitten me aina silloin tällöin käytiin nuilla asemilla kattomassa. Oli aika paljon sitä junaliikennettä, kun tuli kotiutettavaa porukkaa. Yhtenä päivänä sitten velipojan kanssa mennään taas asemalle, niin pikkuhiljaa sieltä pitkä pitkä tavarajuna hinnautuu etelästä päin asemalle. No siellähän se isäukkokin on vaunun portaalla” - - -

Uudenvuodenpäivän pommituksesta:

”No se on jäänyt oikeastaan sillä lailla mieleen, että oli sunnuntai. Kirkas pakkaspäivä ja istuttiin syömässä lipeäkalaa vielä. Asuimme tuossa Albertinkatu 5:ssä. Kolmannessa kerrok-

sessä siellä pihan puolella makkaratehtaan yläkerrassa. Ja yht äkkiä, että mikä tämä on tämä jyminä ja rytinä ja kun katsoin ikkunasta ulos, niin hirsia lentää tuossa. Lukkarilan mankeli meni sillon tuossa Torikadun varressa ja Weckmanin katon lumi nousi tällä lailla aivan metrin ylös. Tämmönen hummaus kävi. Joku sitten huusi pihalta, että yks putuaa ja sieltä sitten yks kone putosi. Tulin tutuksi tuon Api Siekkisen kanssa, jo yli 80-vuotias. Sanoi, että hän oli lähimpänä siellä – ilmeisesti oli suojeluskuntalainen, missä hommissa hän nyt oli. Ja sano, että hän sitten sinne kun näki, että sinne tulee. Ja hyvin myöhään laskuvarjo – ei oikein auennutkaan vissiin, kun hyppäsivät. Niin ensimmäisen tykö kun pääsee, niin sillä oli vaan puolen metrin pituset jalat sillä miehellä. Sehän oli kuollut siihen.

Ja myöhemminhän se on käynyt ilmi, että ilmeisesti kyseessä oli johtokone, jossa meni sitten joku korkea komentaja. Koska kolmas päivä samat koneet saapuivat Oulun päälle uudelleen pommittamatta, mutta sieltä yksi kone tuli alas, teki pitkän syöksyn. Ne oli hyvin korkialla, ne varovat ilmeisesti. Komeat oli nämä kondensaatiojuovat sitten taivaalla. Ne oli ilmeisesti semmoiset jäähyväiset komentajalle. En voi muuta ideaa keksiä, kun ei yhtään pommia putoa ja kuitenkin kirkkaana pakkaspäivänä. Oli aikamoisia pakkasia justiin niihin aikoihin. Tämmöinen on muisto siitä.”

Koulupoikien leikeistä talvisodan aikana:

”Paljon kyllä puukon kanssa veisteltiin kaikenkarvasia. Kun leikkikalut oli tietysti vähän vähempänä niin että hyviä arpia sai sitten. Kyllä niitä kaikkia tämmösiä tehtiin, ettei siinä nyt sen puoleen. Ja lumilinnathan nousi sillon kun oli mahdollista, mutta ainakin talvisotatalvena oli vähän mahdollisuuksia. Ei muistuttakaan muuta suojapäivää kuin 27. joulukuuta.”

Kun rivivahvuudet hupenivat huolestuttavasti

- Erillinen pataljoona 21 Viipurinlahden torjuntataisteluissa

Erillispataljoona 21 perustettiin YH:n aikana Oulussa. Se koostui pääasiassa Oulun seudun ja Lapin läänin vanhimmista, 1898 - 1914 syntyneistä, ikäluokista. Pataljoonan komentajana toimi oululainen jääkärikapteeni Einari Kärnä (s. 1895). Pataljoonan vahvuus oli yhteensä 845 miestä, jotka muodostivat kolme jalkaväenkomppaniaa, konekiväärikomppanian ja esikuntakomppanian. Vahvuuteen kuului parikymmentä hevosta ja tammiukuusta 1940 alkaen mukaan tuli myös 9 ajoporoa. Muisteli ja Yrjö Granlund kuului pataljoonan nuorimpaan ikäluokkaan (s. 1917) ja palveli konekiväärikomppanian komentoryhmässä taistelulähetinänä ja kaasusuojelualiupseerina:

”Taisteluvalmis sotilasjunamme seiso i lähtövalmiina Oulun aseman edessä, kun yllättäen tulikin käsky kaikille pataljoonan upseereille ja aliupseereille laskeutua junasta asemalaiturille kolmiriviin. Rivistön eteen asteli sotilasläänin komentaja eversti Hj. Siilasvuo. Lyhyessä puheessaan hän toivotti meille onnea

ja menestystä. Komentaja tähdensi erityisesti sitä, että jos sota syttyy ja tiukka paikka tulee eteen, niin pysykää miehinä! Sen jälkeen hän kätteli meidät jokaisen, katsoi miestä suoraan silmiin ja luja kädenpuristus tuntui velvoittavalta valalta. Evers-tin puhe pani miettimään, että mitähän tästä nyt tulee ja miten me tästä selviämme?

Jo tuolloin YH:n (ylimääräisten harjoitusten) aikaan ilmassa väreili sodan tuntu. Junan avovaunuihin oli asennettu konekiväärin ja asemat oli miehitetty. Juna, kuten myös koko valtakunta, oli pimennetty, vaikkei sotatila vielä ollutkaan. Yksikkömme sijoitettiin lokakuun loppupuolella 1939 Kotkan lohkolle rannikkopuolustukseen. Tämä soveltui tehtäviimme hyvin, eikä se sodan syttyä ollut kovin vaarallistakaan. Tilanne muuttui kuitenkin täysin "Kannaksen lukon" Summan murruttua 15. 2. 1940, kestettyään sitä ennen 70 päivää ja yötä moninkertaista ylivoimaa vastaan. Pataljoonamme siirrettiin kiireisesti Viipurinlahden torjuntataisteluihin.

Vilajoelle saavuimme kuorma-autokuljetuksessa 16.2.1940 erittäin kovassa pakkasessa ja kirkaana kuutamoyönä. Majoituimme taloihin, joista asukkaat olivat jo lähteneet evakkoon. Venäläiset yöhävittäjät saivat oitis tiedon tulostamme ja hyökkäsivät kimppuumme pikatykeillään hurjasti ampuen. Henkilötappioita ei kuitenkaan tullut. Näin olimme saaneet ensimmäisen sotakokemuksemme. Tykkien jyske kuului jo Kannakselta. Miesten ilmeet olivat totisia, siellä taisteltiin elämästä ja kuolemasta. Monilla nousi harras huokaus Korkeimman puoleen - mikä on minun osani ja arpani tässä sodassa?

Vilajoelta siirryimme Tervajoelle 19.2. - 30 asteen pakkasessa ja siitä edelleen komppanioittain etenimme Viipurinlahden saaristoon. Vihollisen tulenjohtokone lenteli yötä päivää korkealla yllämme kuin uhriaan etsivä maakotka ikään. Sen ilmoittamiin kohteisiin vastapuolen tykistä antoi tarkkoja ja nopeita tuliskuja. Kirkkaiden kuutamoiden takia yöaikakaan ei suonut suojaa, vaan tykistökeskitykset jatkuivat edelleen. Varsinainen terräsmys Viipurinlahden saaristoa vastaan alkoi 22.2.1940. Vastassa oli neljä divisioonaa eli noin kymmenkertainen miesylikvoima. Sitä räjähdysten aiheuttamaa jyllinää, ryskettä, tärinää ja huumaavaa meteliä ei voi kukaan mukana ollutkaan sanoin kuvata ja kielin kertoa. "Almanakan viimeinen päivä" tuntui koittaneen ja niin se koittikin, tuhansille sotilaille.

Kolmas komppania (3.K/Er.P 21) saapui Vilajoen kylään viimeisenä 17.2. yön aikana. Vihollisen lentotoiminta oli erittäin kiihvasta, sillä seuraavan päivän aikana kävi satoja koneita pommittamassa kylää palopommeilla. Ensimmäinen ja toinen komppania (1. ja 2.K/Er.P 21) saapuivat Tervajoelle helmikuun 19. päivän kuluessa erittäin kovassa - 30 asteen pakkasessa. Sieltä ensimmäinen komppania siirtyi Esisaareen, toisen jatkaessa Hannukkalan saareen. Vihollisen hävittäjät olivat ilmassa jatkuvasti suorittaen tiedustelua ja joukkojen häirintää konekiväärin ja pikatykeillään. Tappioita alkoikin tulla lähes hetimiten. Toisen komppanian ensimmäinen uhri oli ylikiimakiläinen stm. Kalle Seluska. Hän sai 19.2. Tervajoella kranaatin suoraan syliinsä. Kolmas komppania siirtyi Ravansaaren ja

Suikkilan kautta etulinjaan Pukinsaareen, jossa se miehitti puolustusasemat 22.2. Vastapuolen tervetuloivotuksena oli yön yli kestänyt kranaattituli.

Esisaaressa käymiensä kiivaiden taistelujen jälkeen joutui ensimmäinen komppania vetäytymään 3.3. iltaan mennessä takaisin Tervajoelle. Vihollinen hyökkäsi samaan aikaan kiivaasti myös toisen komppanian lohkolla. Kovassa kranaattitulituksessa yhteydet Hannukkalan saaresta selustaan katkesivat ja epätietoisuuden vallitessa tilanne muodostui huolestuttavaksi. Komppanialle annettiin perääntymiskäskeä, jonka seurauksena se meni pahasti hajalleen ja miehiä valui Esisaareen yksitellen. Komppania saatiin kuitenkin koottua uudestaan iltaan mennessä.

Seuraavana päivänä eli 4.3. määrättiin ensimmäisestä ja toisesta komppaniasta molemmista kaksi joukkuetta JR 11 käyttöön. Tämä komennus kävi toiselle komppanialle kalliiksi, sillä täysivahvuisena lähteneestä ensimmäisestä joukkueesta (n. 30 miestä) palasi takaisin vain 2 aliupseeria ja 8 miestä. Toisen joukkueen kohtalo ei ollut juuri onnekaampi. Joukkue hiihti suoraan väijytykseen ja joutui puolustautumaan hurjassa taistelussa puukoin sekä pistimin mies miestä vastaan. Joukkueesta 11 kaatui, 2 jäi vangiksi ja vain yksi selvisi hengissä. Kahakasta pelastunut stm. Veikko Kempainen oli ainoana jalkamiehenä jäänyt jälkeen hiihtäen edenneestä pääjoukosta ja taistelun alettua hänen onnistui ryömimällä ja konttaamalla päästä karkuun.

Ensimmäisen komppanian loppuosa siirrettiin 4.3. Harjunniemeen vartiointitehtäviin. Loppu aika rauhan tulon saakka meni heidän osalta asemia ja esteitä parannellessa. Rakennustoimintaa häiritsi pahasti vihollisen jatkuva ja erittäin kiivas tykistön ja kranaatinheitinien tulitus sekä vilkas ilmatoiminta. Kiivaiden taistelujen aiheuttamat miehistötappiot olivat kovat ja ilman täydennystä rivit kävivät yhä harvemmiksi. Toisen komppanian osalta tilanne oli jo 5.3. erittäin huolestuttava, sillä 191 miehen rivivahvuus oli huvennut 44 mieheen. Jäljellä olleet liitettiin ensimmäiseen komppaniaan, mutta yhdistyneidenkin komppanioiden miesvahvuus oli vain 101 miestä. Kolmannen komppanian tilanne ei ollut juuri kummempi: rauhan tultua rivissä oli vain 53 miestä, joista 8 aliupseeria.

Ennen rauhan tuloa vihollinen kiihdytti sotatoimiaan. Ensimmäisen komppanian lohkolla tilanne muodostui 11.3. jo lähes kriittiseksi, kun "ryssä" nousi maihin vasemmalla siivellä hyökkäysvaunujen tukemana. Kovien pakkasien ansiosta Suomenlahden jääpeitteestä oli tullut niin vahva, että sitä saattoi raskaskin kalusto käyttää kulkutienä. Oman tykistön tulella tilanne saatiin kuitenkin hallintaan. Kolmannen komppanian lohkolla vihollinen aloitti 13.3. aamuna jälleen kerran erittäin kiivaan tykistötulen. Kestettyään liki kolme tuntia ammunta loppui kuin seinään klo 11.00. Oli tullut rauha!

Ensimmäisen ja toisen komppanian lohkolla valmistauduttiin vastahyökkäykseen 13.3. klo 10.30 annetulla käskyllä. Vain muutama minuuttia vaille klo 11.00 tuli tieto, että sotatoimet lopetetaan. Kellon ollessa tasan ammuttiin molemmiin puolin

muutamia kranaatteja, mutta niiden räjähdettyä tuli lakkasi ja jäljelle jäi täysi hiljaisuus. Sodan armoton käsi korjasi satoaan vielä viimeisilläänkin kranaateilla, sillä erääseen suojakuoppaan tuli täysosuma, jossa yksi sotilas kuoli ja kaksi haavoittui. Viimeisen kaatuneen osana oli saada kuolinajakseen kellonaika, millä rauha tuli voimaan. Rauhansanoma oli kuitenkin iloinen uutinen meille kaikille ja tuntui se kelpaavan naapurillekin, sillä vihanpidon lakattua hekin hurrasivat.

Er.P 21:n jäljellä ollut miehistö oli jo tässä vaiheessa lopen uupunutta yhtämittäisestä asemista valvomisesta, korsutöistä ja vihollisen tykistötulesta johtuen. Miehet nukkuivat jo seisaallaankin. Aikaa ei ollut lepoon vielääkään, sillä pataljoona kerääntyi Viipuriin menevän uuden tien varteen ja hiihtäen lähti kohti uutta rajalinjaa ja koti-Suomea.

Pataljoonan tappiot olivat etulinjassa oloikaan nähden kovat. Kaikkiaan 26 taistelupäivän aikana tappiot olivat 419 miestä, joista kaatuneina tai kadonneina 135 miestä, joukossa kompanianpäälliköt ltn:t Simo Lämsä ja Erkki Avela. Prosentuaalisesti laskettuna kokonaistappiot olivat 50,5 % miehistä. Upseerien osalta 48,5 %, aliupseerien 58 % ja miehistön osalta 49,2 %. Taistelukykyä heikensi huomattavasti täydennysmiesten puute sekä kovan pakkasen aiheuttamat paleltumistapaukset. Kotirintamalta saadut ”tuntemattoman sotilaan” (päänsuojukset, sukat, käsineet ja villapuserot) pakkaukset toivat etulinjaan kuitenkin kaivattua apua ja koituvinkin monen pelastukseksi.”

Toimittanut Janne Kankainen

Lähde: Yrjö Granlund Veteraanin joulu 1995, s. 33 - 39.

Lähetinä talvisodan Oulussa

Asko Haikala syntyi 13.7.1926 Oulussa. Hän toimi sotilaspoikana väestönsuojakeskuksen lähetinä Oulussa talvi- ja jatkosodan aikana. Haikala toimi myös rintamalla Uhtualla alaikäisenä vapaaehtoisena lähetinä, kunnes joutui pois Mannerheimin määrättyä alaikäiset pois rintamalta. Asko Haikala oli viimeistä ikäluokkaa, joka joutui kutsuntoihin sota-aikana v. 1944. Hän suoritti asevelvollisuutensa tykistössä Riihimäellä.

Tähystämässä Valkealinnan katolla:

”Me asuttiin silloin rannassa, Rantakavulla, ja tähän oli tämä mejän päämaja tuolla Helsingin Osakepankin alakerrassa ja siellä oltiin lähetteinä. Sitte siellä oli niitä oululaisia naisihmisiä, niin sanottuina puhelintyttöinä, elikkä ne vastasivat puhelimmeen. Mutta mejän poikien tehtävänä oli olla lähetteinä. Toimitettiin erilaisia asioita kaupungilla. - - - Meillä oli yhteys tuonne Tervahoviin elikkä Valkealinnan katolla oli semmonen yhteyspaikka, jossa oli meidän tähystyspaikka. Ja siellä muun muassa minäki monta kertaa olin. Minä oon muun muassa ollu yhden pommituksen aikana siellä. - - - Mietin, että miksi minun piti silloin siellä olla, kyllä ne tähystykset jäi aika vähiin. Hurja paikka kyllä täytyy sanua, mutta näin se vaan oli. - - - Palopommejahan siellä hirviän palio silloin Ouluun pu-

Kuva Kalevan arkisto

Valmistautumassa sotaan. Ravintola Arinan suojatut ja teipatut ikkunat ennen talvisodan pommituksia.

dotettiin niinä vuosina. - - - Talousseuran talo, joka oli siinä vähän matkan päässä, niin siellä asu Määtät, tuleva maaherra. Ja sinne Heikki Määtän kanssa mentiin sitte pelastamaan kiinteistöä tuota irtaimistoa. Tulomatalla sitten niin eiköhän nämä ryssän koneet ampuneet. Ne tulivat aika matalalle ja ampu meitä sitte siinä Pakkahuoneenkavulla. - - - Kyllä ne olivat niin matalalla koneet, että ne ampu, mikä nyt sitte ase olikaan kivääri tai mikä, niin sieltä tuli luotia. Ehittiin sitte sinne Helsingin Pankin porttikongiin suojaan, sinne me mentiin maihin ja sitte mentiin vähän ajan päästä tänne varsinaiseen keskukseen.”

”Kaikkein tärkeintä, että se loppu”

Väinö Heikkinen syntyi 20.7.1917 Oulussa. Hän astui asepalvelukseen Riihimäelle Kenttätykistörykmentti 3:een tammi-kuussa 1939. Sairaankantajan koulutuksen saanut Heikkinen siirrettiin liikekannallepanon yhteydessä Kannakselle Rautuun. Heikkisen sotatietä kuvaavat sotilaspassissa olevat maininnat: Rautu, Summa, Leipäsuo, Pienpero, Kämärä, Ylikylä ja Tälä. Haastattelu on tehty 22.6. 2000.

Perääntyminen Raudusta:

”Sitte liikekannallepano ku tuli, nii vietiin Kannakselle Rautuun, ja minä huomautin vääpelille siitä minun kuntoisuudesta, nii se sivuutti sen, että eihän tässä nyt. Käyään siellä vaan ja minut vietiin matkassa sinne. Minä en ois oikiastaan kuulunu siihen. Ja onneksi minä en siellä sairastunu sen enempää. Lokuussa mentiin ja sitte marraskuun lopulla alako rytinä kello kuus aamulla. Vääpeli juoksi heti orrelle, kun alako jytistä tykit ja minulla jäi saikka juomata. Se otti sytämestä niin lujasti, että kolomeen vuorokauteen en saanu menemään mittään

alas, aina yökkäs. Se otti niin kovasti sytämmeen. Sitte loppu. Lähettiin pakenemaan, perääntymään pikkuhiljaa sieltä. Sitte se ruokaki rupes menemään alas. - - - Sitte ku sieltä lähettiin perrääntymään, jouvuttiin viikko marssimaan nukkumatta. Se oli hirviää. Sitte ku oltiin marssittu se viikko, nii sattuttiin yhteen maalaistalloon, johon oli jääny elävä sika ja viis kannaa. Nii siinä pysähyttiin. Ja teurastaja oli mukana, nii se teurasti sen sian ja tuli oikeen hyvät hernesopat. Sitte se teurasti ne kanatki, ku ne oli yksin jääny. Siellä oli yksi kanttura navetassa sorkat pystyssä. Se oli jo turvoksissa. Ja sitte sauna oli, ja kuumennettiin sauna ja yritettiin nukkumaan. Minäki penkille panin nukkumaan, nii minä en pysyny siinä penkillä sen takia, että ku sen viikon aikana vääpeli meni kuormastoon nukkumaan ja anto minulle hevosen. Sano, että minä oon siellä kolonnan hännillä, siellä viimesenä niinku vääpelille kuuluu ratsastaa. Ja ku minä olin pari vuorokautta ollu siellä hevosen selässä, nii rupesin torkkumaan. Ja aina olin putuamassa hevosen selästä. Ja sama juttu oli siellä talossa ku oltiin. Penkillä, ku minä olin unneen pääsemässä ja minä olin putuamassa, ja minä hypähin. Enkä kahteen vuorokauteen saanu unta millään. - - - Se oli hirviää ja päässä hurisi joka kerta semmonen kauhia hurina.”

Leipäsuon taisteluissa:

”Leipäsuohan oli kolme kilometriä laaja. Sen yli piti mennä ja sitte siellä oli valtavan suuri korsu ja paksuja puita, hirsiiä oli siinä katolla. Siellä oli jo meleko levoton olo. Ja yhtenä iltana oli oikeen tyyni ja kuutamoinen yö. Kello kymmenen ruvettiin nukkumaan siellä. Kaminasa oli tuli, taikka muurari oli matkassa, se muurasi tulisijan sinne. Kymmenen aikana ku jytkähti ulukona. Se savu kun nousi tyyneessä kuutamoon, niin ne tähtäs naapurit siihen ja kiviseen maahan, jäiseen maahan tuli kuus metriä laaja monttu. Kymmenen metriä siitä korsusta. Se oli valtava, siinä tärisi, mullat tuli silimille sieltä tukkien välistä. Kaks miestä taikka mies oli vartiassa siellä. Se oli onneksi tullu mutkan taka siihen käytävään. Kolme paukku tuli siihen. - - - Tottakai sammutettiin tulet. Että nii siinä kuviteltiin ja mitailtiin, että kyllä ne pittää tulla isolla, jollaki suurella mörssärillä ne ampu. - - - Sitte sillon helemikuussa rupes ryssä oikeen rynnimään, niin kolome vuorokautta ampu tykistö. Se oli niinku puuropata kiehu. Pum pum pum pum pum. Tätä oli kolme vuorokautta.

Sitte sieltä jouvuttiin Leipäsuolta lähtemään kello ykstoista päivällä, kirkaalla aurinkopaisteella. Mullekki annettiin hevonen, vaikka minä olin muka lääkintämies. Siinä oli tavaraa. Ku me lähettiin suota kolomia kilometriä menemään ja venäläisillä oli ne sulukupallot siellä taivaanrannalla, joita ne tähysti. Me päästiin onnellisesti sen kolomen kilometrin suon yli, sitte tuli mettäalue ja siellä oli huoltojoukkoja. Niillä oli korsuja siellä. Päästiin sinne mettäalueelle, niin tuli tiedustelukone. Puitten latvassa äijä katteli sieltä yli, ja jonku ajan kuluttua alako jyttinä kuulua, konneen ääni. Yheksän konetta, laivue tuli sieltä. Ja jotku sano, että lentolehtisiä, niinku ne puotti pommeja.

Kaikki yheksän puotti pommeja, ja yks ainua korsu pikkusen viottu. Nii onnistuneesti. Ja minäki puun takana vaan kattelini. Sitte ku sieltä ilimasta lensi niitä särkyneitä puita niin tuommonen metrinen puun juuri paksu putosi minun viereen siihen maahan. Ja polettu lumi, niin se meni ihan sen lumen tasalle. Se kävi korkialla. Ja sitte siinä lähimpänä paukahti ja löi aivan niin, että jalat meni alta pois. Ja yksi poika. Männyn juurella oli tehty semmonen suojakuoppa. Se hyppäs sinne kuoppaan. Ja sitte ku sieltä tuli, pommi räjähti, nii sieltä pitkä teräksen palanen tulla viuhahti siihen männyn kylykeen ja tarttu kiinni siihen. Ja se poika oli hetkiä ennen siinä. Se ois poika katkennu.”

Väinö Heikkinen oli Talissa rauhan tullessa:

”No kyllä se helepotus oli minulle, mutta se kersantti, joka oli siinä tuomasa, surkutteli niitä ehtoja tietenkki. Mutta se ei ollu minulle sillä hetkellä tärkeää. Se oli kaikkein tärkeintä, että se loppu.”

Talvisota työvelvollisena – Pentti Huikurin muistelmia:

”Täytin silloin marraskuussa -39, 18 vuotta ja olin nelostiellä Oulun pohjoispuolella tietöissä, sen aikaisissa oloissa ”häätäaputoissa”, kun maalarinoppilaan työt silloin aina loppuivat syksyisin. Oli kiihkeää kannunvalantaa työtauoilla tilanteesta, kun Suomen edustajat kävivät ”torjuntaneuvotteluja” Moskovassa. Molotov oli sanonut niin ja suomalaiset olivat esittäneet näin. Eräs Kemiyhtiön vanha tukkijätkä oli savotassa sanonut tässä lausuntojen ja huhujen sekamelskassa, että: ”Sanokoot Molotovit ja muut mitä tykkää, mutta mitä ne Kemiyhtiön herat sanoo.” No, Kemiyhtiön metsäherrat olivat hänelle leivän isä ja korkein mahdollinen auktoriteetti. Sitten eräänä päivänä TVH sulki työmaan ja jakoi meille alaikäisille ja yli-ikäisille, jotka emme olleet lkp:n alaisia, sellaiset laput, joissa ilmoitettiin meidän kuuluvan Suomen armeijan työvelvollisiksi ja kehoitettiin kunnantoimistosta hakemaan litterat Savonlinnaan johonkin merkilliseen kirjainyhdistelmän toimistoon. Olihan se aika sekalaista seurakuntaa, joka lähti Oulusta kohti etelää junalla.

Oli työn kangistamia viisikymppisiä ukkoja ja meitä nuoria alle armeijaikäisiä poikia. Siellä kunnantalolla olisi allekirjoitaneella vielä ollut mahdollisuus laistaa tämä retki, kun enoni oli siinä lautakunnassa ja aikoi käyttää asemaansa niin, ettei minun tarvitsisi lähteä, mutta mielestäni silloin oli kaikilla velvollisuus köyhää isänmaata kohtaan olla sillä paikalla mihin oli määrätty. Sen ajan henki oli sellainen. Niin, sehän oli joulu-kuuta ja sota oli jo alkanut. Ensi kertaa meikäpoika matkusti junalla etelään ja vielä valtion kyytillä, porukkamme vanhempiosa oli karkeakielisiä ja kovia kiroilemaan, sataman ja sahan työmiehiä kun olivat. Kaksi vanhempaa naishenkilöä paheksuivat heidän kielenkäyttöään ja kyselivät, että mistäpäin nämä miehet olivat kotoisin.

Savonlinnasta meidät kuskattiin sitten Puumalaan, siellä eräällä koululla oli sellainen esikunta, jossa meidät jaettiin sellaisiin työryhmiin ja meidän ryhmänjohtajaksi tuli keski-ikäinen helsinkiläinen rakennusmestari mustassa ulsterissaan ja nahkalakissaan, herrasmies siis myös käytökseltään, mutta ei hän mitenkään innostuneelta vaikuttanut, oli niin kuin vähän väärässä ympäristössä. Majoituimme erään maatalon isoon pirttiin, johon oli laitettu kaksikerroksiset makuulaverit ja aina aamuisin ruokailtuamme marssimme useita kilometrejä työmaalle Salpalinjalle, johon aloimme laittaa isoja kalliosta ammuttuja kiviä tankkiesteiksi. Työpäivät kovassa pakkasessa olivat pitkiä, keskipäivällä hevonen toi keitettyä vettä, pari soke-ripalaa ja ”pomminkestävää” leipää. Sodasta Puumalassa ei tiedetty muuta kuin mitä lehdistä ja radiosta iltaisin saimme tietää.

Talvi tuli talvisotavuonna äkkiä ja ankarana, oli ollut suotuisa kesä -39. Puumalassa oli osa omenasadosta jäänyt puihin ja ne olivat ”syväjäätäneet” syksyllä ja olivat ihan punaposkisia. Pudottelimme niitä jäisiä omenoita puista ja panimme majatalomme leivinuuniin jälkilämpöön ja ne olivat todella hyvä ja sokerisia. Näin se sitten jatkui aina helmikuun alkupäiviin asti. Olin saanut kotoa huopakengät, kun niissä kivitöissä paleli monoissa aina jalkoja. Sitten meidät lastattiin linja-autoihin ja matka Kannakselle alkoi. Kesken matkan siellä linja-auton peräkopissa alkoi miehiä pyörtyillä - pysähdyttiin ja alettiin virvoitella pyörtyneitä lumihangessa. Ilmeni, että eräs kaveri oli voidellut kainalonalustansa ja mahansa dynamiittipötkyllä täitteen torjumiseksi. Se kaasuuntui lämpimässä ja aiheutti em. reaktion. Hän oli nähtävästi pihistänyt sieltä kivityömaalta sen dynamiitin. Matka jatkui Räisälään, jossa jalkauduimme, muistan täpötäyden kahvilan, silloin ei tunnettu baareja. Levysoitin soitti kappaletta: Niin pieni ihmissydän on, Harmony Sister´sin esittämänä, tippa siinä meinas tulla silmään. Alkoi karu marssi eteenpäin. Onneksi oli lumipyry eikä ollut lentokoneista vaaraa, mutta eivät ne huopatossut hyvät marssikengät olleet ja rakothan siinä tuli jalkapohjiin. Niin me löysimme itsemme vihdoinkin Vuoksen rannalta Vuosalmelta. Lähellä oli Kalliolan kansakoulu, jossa oli jokin sotilasesikunta. Meidän tehtävämme oli kaivaa toisella puolen jokea pommikuoppiin pesäkkeitä ja lumeen yhdyshautoja. Se toinen ranta oli hiekkamaata eikä se ollut jäässä, joten se homma ei ollut ylivoimaisista. Mutta nyt huomasimme, että rintama ei ollut kaukana, oli yhtämittäinen tykistön jyly ja lentokoneet ajoivat kuin rahtia. Asuimme eräässä tyhjässä talossa ja päivällä ei voinut pitää tulta lentokoneitten vuoksi. Nälkä alkoi myös ahdistaa, emme saaneet selville kenen meitä olisi pitänyt muonittaa ja kaiken lisäksi ”rakennusmestariimme” sairastui, kun ensimmäiset pommit tippuivat lähistöllemme. Mestari työnsi tuntikirjakirjanpionsa minulle ja niin olin sekalaisen työryhmän epävirallinen esimies. Vaikeuksia alkoi tulla. Pölläkkälässä taisteltiin, tykistön jyly oli mahtava ja putkivalkeat valaisivat yöllistä taivasta.

Miehet purnasivat kieltäytyen työstä ellei ruokaa saada. Silloin tuli vanha jääkärikapteeni, harmaatukkainen pitkä mies

ja otti sen remmin riviin ja minut viereensä seisomaan. Hän sanoi, että: ”Miehet! Ette taida tietää, että olette sotatoimialueella ja lait ovat sen mukaiset. Ruokaa tulette saamaan, ja ellette tottele tätä poikaa (tarkoitti minua), joudutte tekemisiin minun ja sotalakien kanssa.” Löysimme asuintalomme piharakennuksesta kirkkoreen ja kaksi miestä lähti EKM:ltä hakemaan ruokaa. He toivat sieltä halkaistun jäisen sianpuolikkaan ja riisiryinejä säkillisen. Tikka, vanhin porukastamme, keitti sitten yöllä saunanpadassa riisipuuroa, jossa oli isoja läskimpaleita. Pölläkkälä paloi valaisten karmeanpunaisena tykkien jylistessä, se oli sellaista karmean komeaa. Sitten alkoi hiljalleen valua miehiä Pölläkkälästä päin, ne oli niitä talvisodan sankareita isolla S:llä. Ei ne oikein sankareilta näyttäneet, ne laahusti partaisena, mustissa resuissa lumipuvuissa ja katse harhaili eikä ne olleet juttutuulella ja useat nukkuivat niihin meidän kaivamiin monttuihin, vaikka oli kova pakkanen. Eräs Ylivieskan poika tapasi veljensä niistä tulijoista, vaikka ei ne heti tunteneet toisiaan. Hän oli kertonut, että he olivat tapelleet kaksi viikkoa ilman vaihtoa ja että oli väistyttävä ylivoiman tieltä. Niin me ”työjelkut” sivilit, saimme määräyksen lähteä taakse päin, olihan meillä läskillä terästettyä riisipuuroa mahassa, mutta kun me yöllä marssimme niin kyllä siinä huomasi aina välillä nukkuneensa, kun jalka tökkäsi johonkin ja havahtui. Tuli vain mieleen, että mitenkähän ne loppuunajetut miehet kestävät siinä lihamyllyssä.

Vuoksenrannan pitäjässä sitten asuimme tyhjissä taloissa, kiersimme uunia, kun hävittäjät ampuivat seinistä läpi ja yöt

Kuva Majja-Liisa Bäckerin kokoelmat.

Yleisen väestönsuojan sisäänkäynti Snellmaninpuistossa.

hakkasimme jäistä maata kovassa pakkasessa ja tulta ei saanut tehdä, ne olivat pitkiä öitä ne. Tuli maaliskuun 13. päivä, ensi kerran tipahti vesipisara auringon sulattamana räystäästä. Kiersi huhu, että tulee rauha, katselimme epäillen kuin pommikoneitten ja tykkien jyly jatkui, mutta tuli se. Sitten me sotapoliisien painostamina lastasimme evakkojen tavaroita Koljolan asemalla avovaunuihin, ja sitten ne poliisit sano, että hyppikää kyytiin, jos ette halua kävellä, kun tämä on viimeinen juna Suomeen. Olihan se kylmä kyyti Imatralla haravakoneen satulassa siinä pakkasessa. Ei tahtonut kävely oikein onnistua ensi alkuun Imatralla. Niinhän me palasimme takaisin Puumalaan entisiin majapaikkoihin ja aloitimme evakkojen lehmien teurastuksen, kun ne olisivat kuolleet nälkään rehujen puuttuessa. Eihän me ammattimiehiä oltu niissä hommissa, mutta saimme me sitten mässäillä lehmänlihalla sen talvellisen nälkäkuurin jälkeen. Nirsoimmille ei kelvannut kuin lehmän kielet. Monta katkeraa tarinaa on varmaan monella evakolla, mutta näin vuosikymmenien kuluttua eiköhän useimmat myönnä, että tärkein säilyi: vapaus ja itsenäinen Suomi. Ollessani välirauhan aikana ”vakinaisessa” sanoivat vanhat miehet talvisodan muistomitalia ”pakkastalven merkiksi”.

Toimittanut Janne Kankainen

”Ensimmäinen päivä oli sodan kauhein päivä”

Aarre Hyttinen syntyi 25.5.1919 Oulujoella. Hän muutti opiskelun ja työn perässä Ouluun vuonna 1938. Keskeytettyään opiskelun lyseossa Hyttinen toimi aluksi leipomoharjoittelijana Siltasen leipomossa ja myöhemmin varastomiehenä Merijallilla. Talvisodan alku kului Oulussa, kunnes oli aika astua asepalvelukseen Riihimäelle 10.2.1940. Riihimäellä viestimiehen koulutuksen saanut Hyttinen palveli jatkosodan aikana lähettinä Viestipataljoona 5:ssä sekä kirjurina armeijakunnan esikunnassa Ämmänsaarella. Haastattelu on tehty 28.7.2000.

”Älä vie sitä minun lastani”

”Piti lähtiä aina sinne tulipaloja sammuttamaan. - - - Tuo jäi eniten mieleen tuo Intiö. Siellä palo ne puutalot niin olin siellä sammuttamassa. Minä asuin tuossa Nummikadulla, siinä oli Snellmannin sauna ennen, onko se Sampo-talo. Niin se oli Snellmannin talo se, ja minä siellä asuin alivuokralaisena. Siitä sitten kulin sinne Merijallille töihin. - - - Tuossa Kansakavulla tuo entinen SOK, siinä oli väestönsuoja siellä kellarissa. Ja tuli pommitus. - - - Ja minä kun lähin sitte juoksemaan sinne väestösuojaan tuolta Nummikadulta. Ja siinä joku nainen meni lapsensa kanssa siinä eellä ja hyvin vaikiasti kanto sitä lasta, ja minä sieppasin sen lapsen siltä syliin ja juoksin sinne. Nainen sai aivan kauhian sokin, että älä vie sitä minun lastani. Se on jäänyt mieleen - - - Hän tietenki oli peloissaan.”

Ensimmäinen päivä asepalveluksessa:

Helmikuussa 1940 Hyttinen lähti asepalvelukseen Riihimäen

viestikoulutuskeskukseen. Koulutuksesta ei tullut mitään pommitusten vuoksi:

”Ensimmäinen päivä mulla on sodan kauhein päivä, ko minä menin Riihimäelle nii siellä oli edellinen ikäluokka tuolla pylyväissä tapsitöissä ja tuli pommitus. Ja siellä tuli ruumiita, ja me kerättiin paperisäkkiin sitten niitä pääkalloja, raajoja, käsiä ja jalkoja. Se oli minusta kaikista pahin. - - - Ei ne ehtiny, ne pylyväissä oli miehet siellä. Ei ne ehtiny pois sieltä. Tuli nii äkkiä se pommitus. - - - Kyllähän se tietysti jonkinlainen ennakkovarotuskin tuli sinne ja sitten se Riihimäen asemalla se se alikulkutunneli sinne ratapihalle, nii se oli yleensä väestösuojana, mutta me varusmiehet ei saatu mennä sinne, meidän piti juosta mettään.”

Tauno Karjalaisen Talvisotamuistoja Raatteen tieltä ja Kuhmosta

Tauno Karjalainen syntyi 22.5.1915 Vuolijoella. Hän muutti Pateniemeen v. 1927. Työura alkoi jo poikasena Oulu-yhtiön palveluksessa Pateniemen sahalla jatkuen yli 51 vuotta. Hän palveli talvisodassa Kenttätykistörykmentti 9:ssä Suomussalmella ja Kuhmossa. Haastattelu on tehty 21.2.2001.

Poikasena töihin

”Than poikana minä menin suoraan töihin. Siksihän mulla tuli työaikaa 51 ja puoli vuotta Oulu-yhtiössä. Kansakouluki tahdot jähä kesken. Olin Heikki Peltolan töissä lautapoikana, kaikenlaisissa hommissa. Siihen aikaan oli poikaselkekin ihan oikeita hommia. Rippikouluunki minä sain lommaa Peltolan Heikiltä, lautatarhan työnjohtajalta. Menin, kun minä huomasin lehestä, rippikoulu alakaa Haukiputtaalla.”

Oulussakin tuli käytyä silloin tällöin:

”Kyllä sitä polokupyörällä käytiin aina, eihän onnikkaliikennettäkin silloin ollu paljo mittään, se oli aika pientä. Sotien jälkeenkö vasta Pateniemen ruokalaankin alako semmonen onnikkaliikenne – mikähän liike se nyt ajo sitä onnikkaa. Pateniemen ruokalan tykyä muutamia kertoja päivässä kävi linja-auto, joka kuletti tätä Oulun ja Pateniemen väliä. Mutta sitä ennen – hevoskyyvillähän ne ajeli Oulu-yhtiön herratki. Se tallimestari Piippo käytti kirkkoreellä aina herroja keskikaupungilla, kun oli asioita.”

Asepalveluksen Karjalainen kävi vuonna 1937

Riihimäellä:

”Siellä me tykkimiehenä heiluttiin. Sitten kesällä kun patteri lähti leirille, niin meitä muutama porukka piti sinne jähä miehiä sinne kasarmialueelle. Niin silloin me käytiin koulua, meijät pantiin pikakiväärikursseille, oli aika pitkä kurssi – siihenhän meijät koulutettiin ja sen kansahan minä sen talvisovankin juoksentelin, sen pikakiväärin kans. Tykistöissä palvelin, mutta erikoiskoulutus oli pikakivääriampuja. Tykistöissähän on monenlaista hommaa.”

Tämän jälkeen Karjalainen meni ”Oulu-yhtiölle takasin ja palokuntaan. Oulu-yhtiöllä oli Pateniemessä vakinainen palokunta.”

Joukkoja kootaan:

”-39 lokakuussa jo vissiin ruvettiin jakamaan niitä määräyksiä armeijaan, kutsukortteja. Minä kun olin palokunnassa, niin minä yhen yön polokupyörällä ajelin ja jaoin sillon syksyllä niitä kortteja. Minulla oli salakussa iso läjä niitä kirjekuoria, sen mukkaan ajelin ja niitä kortteja jaoin. Minun sota alako sillä lailla että menin Haukiputtaan suojeluskuntatalolle, sinne oli minun määrä kokoontua. Minä en muista enää päivämäärää, vaan lokakuun alakua se se mahto olla. Sieltä minä jouvuin siten siihen Haukiputaan patteristoon, missä Haukiputtaan miehet oli.”

”Mehän Kempeleeseen siirryttiin sitten, kun se porukka kerättiin siinä Haukiputtaalla kokoon ja Kempeleessä oltiin joku viikko. Sitten kun se alako mennä sille mallille – alako haista sille, että siitä saattaa sotaki tulla niin mejät vietiin Turkuun muka rannikkopuolustukseen. Sitte oli mulla se pikakiväärikoulutus, ja perustettiin se pikakivääriryhmä, johon kuulu kuus miestä ja ryhmänjohtaja. Niin sitä mentiin sitä Turkuun koko porukka. Ja Turussakin meillä oli niitä omia harjotuksia sillä pikakivääriryhmällä.”

Sota alkaa:

”Sittehan alako se sota marraskuun lopussa, kun Neuvostoliitto hyökkäs Suomeen. Oltiin Turussa edelleenkin, mutta sitten Neuvostoliitto rupes tulemaan Raatteen tietä Ouluun ja Pateniemeen – semmonenhan sillä oli tarkoitus puhheijen mukkaan tulla. Sitten siinä tuli vähän kiire ja mejät siirrettiinki sitten Suomussalmelle ja sinne Raatteen tielle. Ja me kun tultiin sinne Suomussalmelle, puna-armeija oli jo Suomussalmen kirkolla sillon. Vaan siihen se pysähty sitte. Siinä minäki pikakivääriä jouvuin kokeilemaan ensimmäisen kerran tositilanteessa. Siitä alako sota.

Se oli Tolosen talo siellä Suomussalmella, joka oli tietenki autio. Sen taakse se tykistö tuli ensin. Oliko se ensimmäinen ammu, kun siinä päästiin alakuun. Semmonen oli ensimmäinen kosketus, että tuli kolome Neuvostoliiton hävittäjää, niitä vanhanaikasia. Se oli ku ampiainen, semmonen lyhyt kääkärä, semmonen yksmoottorinen. Ukot näky siellä kun ne oli siellä kopissa. Ne tuli pommittaan, ampumaan meitä. Ne syöksy monta kertaa. Minä sillä pikakiväärillä niitä koitin ampua. Kyllä ne sitten viimen lähti pois, vaan en minä tiijä, osuko se. Siinä oli ensimmäinen homma ja ne oliko äkäsiä.”

Raatteen tiellä:

”Siellä Raatteen tiellä minä otin jo henkilökohtasesti vankeja. Venäläiset oli tehny jo siellä Raatteen tien varressa korsuja, pitkiä korsuja. Sieltä niitä ajettiin pois ja siinä minä otin ensimmäisen vanginkin. Minä kattelin, kun niitä venäläisiä ajoneuvoja oli siinä. Niin yks ajoneuvo oli muun muassa he-

vosajoneuvo. Minä sitte tutkin sitä ajoneuvoa siinä. Ajoneuvon keulassa oli laatikko, se oli käsikranaatteja täynnä. Minä katon, että mitä siellä kärryssä oli, niin yhtäkkiä tulee ukko sieltä korususta. Ne (venäläiset) oli kyllä jo sillon ajettu pois, vaan sinne oli vielä jääny niitä. Se oli jäläkipeliä tämä. Sieltä venäläinen sotamies hyppää sieltä korususta. Mulla oli oma pistooliki tuossa, minä sieppasin sen. Mutta se ukko tuli ja pesi silimänsä lumella siinä kun se oli siellä korusussa ollu. Kun se meni siihen reen tykö, niin siinä minä aattelin, että joko minä tärräytän, se pikakivääri oli kainalossa. Vaan sitte kun se rupesi että pum pum, se näytti ilimaan – sillä oli kivääri tietenki mukana sillä sotilaalla. Se muka näytti että hän on ilimaan ampunu eikä suomalaisia, että pum pum. Me koitettiin siinä käsin puhua sitten. Minä että ammu nyt mitä ammut. Sitten kolonna tuli sieltä Venäjältä päin sitä Raatteen tietä sitten. Siinä oli venäläisiä vankeja pitkä jono ja suomalaiset vartiomiehet siellä välissä. Minä otin sen kiväärin pois siltä ukolta ja tyhjennin sen ja annoin sille takasin ja sannoin, että pannaan nyt tuo piippu alaspäin, ettei mee lunta sinne. Sitten näytin, että täällä on yks vanki täälläki, tuli tuolta korususta. Ne sano, että annahan tänne. Minä näytin sille ukolle merkkiä ja näkihän se itekin se venäläinen, että tuossa mennee teikäläisiä, että meehan tuonne hännille. Niin se meni ja siellä kun se meni siellä hännillä, niin sieltä se mulle vilkutteli, että täällä mennään. Piippalakki sillä oli päässä niinku niillä oli niillä venäläisillä sotilailla.”

”Suomi kahtia”

”Minähän kulin sen Raatteen tien monta kertaa. Yksikin sattu semmonen tapaus, että siinä oli venäläisen upseerin ratsu kaatunu. Siellähan muuten saatiin 6000 hevostakin sotasaaliina. Se oli poikittain siinä tiellä, se ei mikään leviä ollu se vanaha Raatteen tie. Siellä oli valtavasti sitä tavaraa, siinä ei tahtonu sopia kulkemaan ja sillä oli satula selässä paikollaan sillä hevosella, joka oli kaatunu, kuollu siinä. Minä sitte katoon, että oli oikeen sievä hevonen ja niin mahottoman hyvä satula, niinku uuvesta pohjanahkasta tehty satula. Päällimmäisessä satulalaukussa oli tietenkin satulatasku ja soloki sitte ja se oli auki. Mutta siellä hevosen toisella puolella, sen kylen alla oleva laukkukin oli auki ja siellä näky jotaki papereita. Mua rupes kiinnostaan se, että mitähän nuo. Minä yritin nostaa sitä hevosta, vaan minä en jaksanu sitte oikeen. Minä että löytäs nyt kangin jostaki ja sais nostettua tätä hevosta, minua kiinnosti ne paperit siinä. Vähän etempänä siellä oli taas venäläinen reki ja aisat oli levällään vielä. Minä että tuollahan on joutilaat aisat ja juosta kipitin sen reen tykö ja päästelin sen aisan irti. - - - Sen kansa tuln takasin ja sullon sitten sen hevosen alle sen satulan kohalta ja siitä nostin, että minä saisin ne paperit pois. Minä nostin sitte sitä hevosta ja sehän ei tahtonu nousta. Sitte minä menin polovilleen ja panin poloven päälle sen aisan, ja nyt se jäi vähän koholleen. Sitte sievästi nykin niitä papereita. Niin siinä oli kolome topografikarttaa ja niin tarkat tiedot että Pateniemestäkin oli talon nimiäkin siinä. Olihan tarkkoja karttoja venäläisellä ja se porukka oli Ouluun tulossa ja Pateniemeen.

Kuva SA-kuva.

Tuhottu venäläiskolonna Raatteen tiellä.

Niillä oli tarkoitus panna Suomi kahtia siinä. Sitte me niitä illalla poikain kans kateltiin teltassa ja sitte sieltä mejän upseereita yksi kysyi, että mitä te? Minä että tämmösiä. Minä sanoin sille upseerille, että se hevonen, joka oli siellä poikittain, niin sen satulalaukussa oli tämmösiä. Nehän oli kiinnostuneita. Minä että – te saatta nämä. Se oli meleko rulijanssi. Siinä oltiin muutamia päiviä ja sitä sotasaalista oli hirviänä.

Aika pakkasta se oli sillonki, yli 30, jopa 40:kin. Oli siinä meleko lauhojakin, mukavia ilmoja, semmosta kymmentä astetta, semmosiaki päiviä välissä. Vaan sehän oli pakkastalavi se talvisotalavi.”

Muistoja Siilasvuosta:

”Jallu oli tukeva lyhyt mies, oikeen mukava mies. Talavisovan aikana muutaman kerran näin – ensimmäinen kerta oli, kun me mentiin Suomussalmelle. Jallu tuli, kun tykistöä tuli kaveriksi – oltiin vasta tultu sieltä Turusta – niin Jallu tuli tarkastaan sitä. Ja tuli kova ilmapommitus, niin minä muistan kun Jallu-kin ammuslaatikoiden välisiin löi matalaksi. Niinhän se pitää. Vinku korvissa ne pommit, ne vaan ampu vähän yli. Multa siinä pölähti vähän. Kyllä ne oli kovia pommituksia.”

”Ryssän päällä rokalla”

”Talvisodan aikana Suomussalmella sattui semmonenkin tapaus, että oli yks paikka, jossa oli niitä kahinoita niijen venäläisten kanssa. Meille tuotiin hernesoppaa sitten, oli ruokailuaika ja hevosella toivat sitä kenttäkeittiöllä reessä. Minäki sitten römpsän kannella kävin hakemassa vaniskaa ja sitä hernesoppaa. Sitten minä kattelin, kun rupesin syömään, että venäläisiä ruumiitakin oli siinä ympärillä. Minä että pitäis istunta löytää, kun rupiaa syömään. Mulla oli semmoset kinttaat kyllä ja sitten oli kotua semmoset äitin kutomat sormikkaat, joissa oli puoli sormia vappaat. Ne oli hyvät ampuissakin. Ne sai olla käjessä, suojas kättä. Aika hyvä apu niistä oli. Ja siellä piti mejän kinttaat käjessä koittaa sitten syvvä, kun oli pakkanen. Siinä oli venäläinen sotilas ammuttu vähän aikusemmin, lakki oli pyörähtäny vähä syrjään vielä siitä. Siinä se köllötti niin turvalaan. Minä että tuosta minä istumen otan. Minä käännin sen noin, että se oli vatsa ylöspäin. Ja otin sen lakin vielä – että ruma kun lakki puuttuu ja panin päähän. Siinä istuin hänen rinnan päällä ja söin. Siihen ilmesty sitte semmonen ihmisryhmä. Siinä oli naista ja miestä ja sitten oli tämä tykistökenraali, hänet minä tunsin. Ne keskusteli keskenään, ottivat valokuvia. Sii-

nä se yks nainen, se puhu suomia. Se tuli minusta ottaan kuvaa, kun minä söin. Se piti vähän ihmeenä, kun minä siinä sen venäläisen ruumiin päällä istuin ja siinä söin. Se oli mulla niinku penkinä, istuimena. Matalahan se oli vaan siinä oli parempi syvvä kun seisaallaan. Se tuli se nainen kyselemmään, että miten se ruoka maistuu? –No joo hyvin. Mikäs tässä. Se otti kuvia sitten. Sitä kuvvaa minä en sitten oo nähny missään. Minä sitte kysyn siltä naiselta, joka otti niitä kuvia, että mitä porukkaa. Tässä on ulkolaisia lehtimiehiä, sano nainen.

Jouluaatto oli kovvaa ammuntaa. Mehän pikakivääriryhmä oltiin melekeen koko se talavisota, toisinaan etulinjassa, kun me suojeltiin tulenjohtuetta, kun nehän on etulinjassa antamassa tykistölle sieltä niitä koordinaatteja. Ja mehän jouvumma sitten niinku varmistaan, me oltiin pikakivääriryhmä siellä mukana.”

”Ja kuulaa rupes tulemaan”

”Sitten kun se rauhottu siinä se Suomussalmi-homma, niin sitten meijät siirrettiin Kuhmoon. Siellä oli Neuvostoliiton porukka, nehän oli kaivautunu maahan ja niitä ei saatu irti. Ne oli rauhan tulloon asti siinä. Siinä me oltiin partiomiehenä .-.-

Mehän siirryttiin sielläki Kuhmossa silloin tällön, kun näytti, että meijät on huomattu ja lentokonneet rupes meitä pommitaan. Tietenkin ammuttiin sinne venäläisen puolelle vakituisesti. Nyt sattu sillä tavalla sitten yhen kerran, että taas tykistö vaihto paikkaa. Olihan meitä, siinä tykistöpatterissa lähelle sata miestä. Koska tykin ammuksia jäi meleko läjä, pikakivääriryhmä jätettiin niitä vartioimaan ja meille jätettiin semmonen pieni laskutelta, että saahaan siinä lämmitellä ja kamina oli tietenkin siinä. Ja ilmoitettiin, että teijät hajetaan myöhemmin pois siitä, että ootta niin kauan täällä, kun tullaan hakemaan nuo ammuksut. Sitte me kuultiin semmosesta, että sieltä oli päässy semmonen partio linjojen läpi, että niitä on 200 miestä, oikeen semmonen erikoispartio tulossa sieltä. Eihän me tietty, vaan siinä oli suomalainen jalakaväkikomppania silloin päivällä sitten. Meitä oli kielletty, että elekää pitkö siellä teltassa kovin tulta päiväaikana, että ne venäläiset lentokonneet näkkee, että ne pommittaa teijät. Koittakaa varoa siellä teltassa, ettei päivällä tulta pijetä. No niin me oltiin ja mehän pijettiin tietenki omaa vartioa sitte kans siellä. Sieltä rupes tulemaan ukkoa hirviästi sitten. Ja Hulukkoneko se oli vartiossa ja me kuultiin kun Hulukkone huuti tunnussannaa – no ne oli suomalaisia, ne tiesi tunnussanan. Ne oli sanonu, että meitä on paljo, ei ne pärjää meille. Ja niitä oli paljo, niitä lappo siihen, me oltiin saaren rannassa. Siinä oli saari siinä jonku parinsaam metrin päässä rannasta ja ne hiihti siihen. Meni sen järven yli se porukka sinne. Ja niitä meni monta tuntia niitä suomalaisia, paljo niitä oli. Sitten me kuultiin niiltä suomalaisilta, kun minäkin huuteilin jotakin, että mikä teillä on operaatio. No me käytiin kattelemassa tuolla, kun on päässy semmonen partio läpi, kakssattaa miestä, me sitä on haettu, vaan ei me löytäny. Ne oli pois menossa sitten siinä jo. -.-. Kun se kolonna oli menossa, niinku minä sanon, että se kesti ihan tuntikaupalla, niitä oli niin

paljo niitä suomalaisia. Niitä kai joku tuhat miestä saatto olla – en tiijä, vaan paljo niitä oli. Niin venäläiset hävittäjät tuli ja ne rupes ampumaan niitä suomalaisia. Me sitten katottiin, että saa nähä miten tuossa käy. Ja kovasti syöksyvät, ihan varmasti puoli tuntia. Monta hävittäjää. Ne pani maahan makkaamaan ne suomalaiset sitten, niillä oli lumipuvut päällä, meillähän oli kaikilla lumipuvut. Muutama mies siihen sitte jäi, siellä ne nosteli päätään. Sitten ne toivat ahkion ja ne vei sitten haavottuneita mukana, jatkovat matkaa.

Sitten ilta alako olla ja joku meistä oli vartiossa. Minäki olin vuorollaan, vaan minä en ollu silloin, kun se rupes tulemaan se venäläinen partio. -.-. Aika pimiäähän se alako olla jo. Me kuultiin, kun se meijän vartiomies huuti taas tunnussannaa. Se taisi olla Hulukkone silloin. -.-. Nyt se ei saanu vastausta ja se tuli takasin. Hulukkone sano, että nyt siellä on tulossa, että ryssiä ne on, kun ne ei vastannu ja niitä näyttää olevan paljo. Me ruvettiin sitten, että nyt ruvetaan ottaan. -.-. Kun ne oli lähellä, ne rupes jo ampumaan siinä. Minä hain sille pikakiväärille sitte tukia, kun se tähtäys ei oo kinalosta varmaa. -.-. Siinä oli semmosta se maasto, pientä vesakkoa ja sitten oli joitaki puita, joissa oli oksat niin korkialla, että minä en saanu oikeen tukia siihen. Ja kuulaa rupes tulemaan. Minä kyllä kuulin takkaa, että oliko se Siivola meijän johtaja kun sano, että nyt lähetään. Vaan enhän minä semmosta tiijä, että mitä ne tarkotti. Minä olin tovin aikaa siinä ja jonku sarjan ammunki siitä, mutta edelleenkin minä hain ja taivuttelin niitä oksia, vaan minä en löytäny kunnan tukia sille pyssylle. Ja se oli harvaa maastoa, sitä näkökenttää oli jonku verran. Vaan sieltä kun rupes kuulaa tulemaan, niin minä että mihin ne kaverit meni. Kavereita ei näkyny missään. Ne oli lähteny sinne ja minä jäin yksin. Minä että tuollahan ne kaverit mennee. Ne oli jo saan metrin päässä menossa sinne sammaan saareen mihin se jalakaväkikomppania aikasemmin meni. -.-. Sitte minä aattelin, kun minun takana rupes päsähtelemään, että minä oon saarroksissa. Eihän tuolla takana pitäny kettään olla, että miten tämä on mahdollista. Sitten minä katon sinne taakse, josta tuli nämä luodit – ne ei osannu minuun, ne sivulle ampu. Mulla oli mahottoman hyvä tuuri niissä hommissa, kun siinäkin selevisin. Se luoti kun sattu johonki puuhun, niin ne pasahiti siellä. Ne oli ”tuntum-kuulia”, räjähtäviä luoteja. Ne ampu semmosella.

Sitten minä aattelin, että minä oon yksin täsä, että taitaa olla parasta, että minä lähen itekki perrään. Kuulaa tuli. On se kumma – minä ihmettelen vieläki, että miten ne ei osuneet mua ne venäläiset. Minä yksin siinä touhusin. Siellä teltassa sitten oli se myrskylyhty. Nehän oli ruskeita ne sotilasteltat, joissa tavallisesti oltiin, semmosia joihin parikytä miestä sopi kerralla. Tämä oli semmonen vaalea laskutelta ja sen katossahan meillä palo myrskylyhty. Sen teltan edessä minä olin niinku maali-taulu kun se lyhty palo siinä takana. Kyllä siinä kuulaa tuli vaan sivu meni, ei ne osannu. Sitten minä menin teltaan, kattoon mitä sinne jäi. Hain oman leipälaukun ja sitte näin sen minun ampuja-apulaisen Mäkelän Lennartin leipälaukun. Se oli edellisenä päivänä siviilipaketin saanu, sillä oli kahvia ja kaikkia sii-

nä. Minä että miten on kiire tullu kaverilla, kun tuon leipä-laukkunsa jättäny. Minä otin senki sieltä ja sitte kerräilin niitä pikakiväärin lippaita matkaan vielä. Sitten minä otin sukset ja kainaloon sen Mäkelän siviilipaketin ja lähin niijen poikain per-rään, ne pojat oli jo siellä saarella. Ja ne venäläiset ampu per-rään, kun minä menin sinne saareen. Vähän aikaa, kun minä katon siitä, ne oli siinä teltalla. Ne meni sinne teltaan, sieltä sen myrskylyhdyn ne nakkas pihalle. Siinä ne mellasti ja ampuvat mun perrään eikä osuneet. Sitten kun minä tavotin po-jat siellä saarella, minä että miten te tällä tavalla, miksi te kar-kuun lähitte? Minä yksin ja nyt ne tuolla mellastaa. Me lähim-me hiihtään sitten. Me tiettiin, että siinä oli jonku kilometrin päässä konekiväärikomppania, suomalainen. Me kaarrettiin sieltä ja pojat sano, että mennään sinne, mennään sieltä hak-keen apua. Me kierrettiin sinne ja menttiin. Minä olin jälem-pänä ja pojat oli ensimmäisenä siellä. Se oli semmonen vana-ha talo elikkä tyhyjä talo, niin siellä oli se suomalainen kone-kiväärikomppania. - - - Siellä mejän pojat oli jo sisällä. Minä kun menin viimeksi sinne talloon, niin siellä oli se jalakaväen komppanian kersantti puhelimessa ja se soitti johonkin isom-paan suomalaiseen porukkaan, että tulla tykistön olinpaikalle, jossa tuo tykistö on ollu, kenttätykistörykmentin ensimmäinen patteri – jossa se on ollu sen majapaikka. - - - Minä kuulin tä-män kun se soitti, että sieltä kuuluu kovvaa ammuntaa tykistön majapaikasta. Minä sanoin että joo, niin on, minä sieltä tuun. Sinne tuli venäläisiä. –Niitä näyttää olevan paljon. Minä että joo on siellä.

Me tuhottiin ne sammaan paikkaan se koko porukka. Oltiin siellä meki mukana. Se kersantti, joka oli puhelimessa, soitti lis-sää, että siellä ois tämmönen ja siihen ne tuhottiin kaikki. Ja siinä oli muun muassa kolome naista, sairaanhoitajaakin, kuu-metaulukot kaulassa. Minä olin vähä niinku siellä jälempänä – minä olin aina siellä mihin käskettiin. Sinne tuli se suomalai-nen jalakaväkiporukka. Nehän ne etupäässä tuhosikin sitten sen venäläisen komppanian. Vaan oli siellä meilläkin hommaa sitten, vaan nyt tuli kavereita.”

”Saanh se minäki kompassin”

”Niillä venäläisillä oli kaikilla ranteessa semmonen kompassi, sievä kompassi Siinä oli musta remmi semmonen kaitanen. Ja niitä oli joka miehellä niitä kompassseja. Ja mejän pojat oli ot-tanu kans itelleen semmoset kompassit. Vaan minä kun en sat-tunu siihen kompassihommaan, minä en ollenkaan niitä ruu-miita kopeloinu, että mitä niillä on taskuissa. Minä seuraavana päivänä, että vaan kyllä minä lähen kattoon ruumiita, ei niitä oo viety mihinkään. Kyllä minäki lähen hakemaan kompassin. Se oli kilometrin matka. Niin minä lähin yksin sitte. Se oli pa-ha reissu.

Vainajia oli siellä miten sattuu. Minä niitä kattelin. Niillä oli taskut nurin ja sitten näky, kun oli päivetty ny tämä ranne, kun se kompassi oli ollu siinä. Se kun oli otettu pois siitä, niin sii-hen oli jääny semmonen valakia rantu. Se ei ollu päivetty ny se paikka. Johan minä viimen löysin, kun minä kääntelin niitä ruu-

miita, niin siellä yhdellä oli se kompassi paikallaan. Minä että saanh se minäki kompassin. Rupesin sitä irrottamaan. Ruu-miit oli jo kohomettunu niin paljo, jäässä. Se oli pakkanen sil-lonki. Vissiin sormet vähä kohmeessa tahto olla. Minä en saa-nu sitä solokia irti, että saan sen kompassin sen potilaan käjes-tä. Sitte minä aattelin, että kyllä se pittää puukolla. Oli sem-monen oikeen kauhavalainen – pitihän se puukko sotilaalla ol-la aina matkassa, niin minä sillä leikkasin, että se täytyy kat-kasta nyt tuo remmi tuosta. Minä sievästi yritin, että minä en loukkaa sitä kättä. Sitte minä panin sen kompassin taskuun. Kattelin siinä ja sitten minä lähin pois hiihtelemään.

Siinä oli harvaa semmosta petäjikköä ja sitten tuli venäläisiä pommikonneita. Minä olin semmosessa paikassa, että minä olin hyvin näkökentällä. Kerta kaikkiaan. Minä että ne näkkee tuol-ta koneesta minut nyt. Vaan siinä oli iso petäjä, ei se ollu ku kolmen metrin päässä, minä olin sen lähellä. Minä että kyllä mun pittää mennä tuon petäjän juureen. Ne oli tulossa siinä ne konneet siellä. Oli niitä kuus seittemän konetta, niitä kaks-moottorisia. Minähän tiesin, että liikkuu ei saa, liike näkky. Mi-nä että kyllä minä hyppään tuon puun juurelle. Minä eppäilin että ne näkkee minut. Vaan se oli virhe. Heti kun minä hyppä-sin sinne puun juurelle, niin samallahan minä katon sinne ylös ja ne konneet oli noin sopivan matkan päässä. Ne näki minut kun minä siirryn siihen. Sillä rupes pommia tippuun ja minä olin siinä puun juuressa. Ne ei ollu näitä rapnelleja jotka rä-jähtää pinnassa, vaan ne oli syvyyspommeja oikeen – semmo-sia ne puotti, joilla ne kaupunkejakin pommittaa. Siinä joku pa-risattaa metriä minusta etteenpäin, oli niinku pottumaata, ei lunta näkyny missään. Siinä kun minä olin siinä puun juurella, se sirinä kuulu. Siinä pommien käressä, siinä on semmonen ru-peli, joka ohjaa sitä pommia. Ja kun se puotetaan, niin se ru-piaa pyörimään. Se sirinä kuulu vähä aikusemmin – minä että nyt niitä pommeja tulee. Ihan siinä kahta puolta tuli minua-kin. Siinä oli parin metrin päässä siinäki semmonen monttu, johon pommi oli tullu, se oli räjähtäny. Vähitellen rupes vettä tulemaan siihen kuoppaan. Tietenki ne oli syviä kuoppia. Ja minun päällä oli – kyllä kai se joku kuutiometri oli multaa ja lunta. Minä aattelin, että nyt taisi tulla viimenen reissu. Minä sitte koitin, että oonkohan minä ehjä. Minä että ehjä minä oon. Maata tuli niin paljo, että minä en saanu suksiakaan irti siel-tä puun juurelta. Minä olin sillä tavalla, että puu oli tuossa vä-lissä. Niin minun piti ruveta kuopimaan, että jalaka lähti vaan suksi jäi sinne. Ja toinen samoin. Sitä piti kuopia sitä lunta ja maata – se oli kerta kaikkiaan, kun maaki nousi ilmaan. Ja sii-nä ehjänä säily. Siitä minä lähin hiljalleen sitten hiihtelemään sinne kämpälle päin ja sen kompassin sain siinä. Vaan oli ih-me, että siinäkin säily ehjänä.”

”Ookko nää pölijä?”

”Kuhmossa oli kovat pakkaset. Sitähän oli paita märkänä aina välillä ja välillä kuivi. Pakkasessa kun sitä juostiin ja touhuttiin, niin mulla nousi sitten kuume. Kuumeessa olin jo jonku päivän ollu siellä ja hommani tehny, mitä millonki komennettiin. Jo-

Kuva SA-kuva.

Ruuhkaa Suomussalmen Hulkonniemessä. Sotilaat tutkimassa sotasaalista.

nakin päivänä ajattelin, että nyt ei oo terve enää. - - - Se meidän lääkintäkessu sitten tuli mittaan, niin 39 astetta oli kuume. Sano että meet nyt teltaan maata ja viltti päälle. Ja se anto tablettia mulle ja kaikkia. Pari päivää olin siellä teltassa ja kuume ei laskenu. Sitten se sano se kessu, että kyllä nyt täytyy mennä sinne JSP:lle eli joukkojen sidontapaikalle, minut vietiin siihen. Se oli joku talo semmoinen. Sekin oli järven rannalla ja siinä oli saunakin. Siihen vietiin, vaan siinä oli rullijanssia. Siinä minä näin sitten semmosenki jälen, mitä se tumtum-kuula, se räjähtävä kuula saa. Siinä oli kaks venäläistä vankia. Niille oli se tumtum-kuula ammuttu – kyllä ne eli vielä, vaan rinnassa oli nyrikin mentävä reikä. Vaan ne anto niijen olla, kun tuli suomalaisia potilaita siihen. Minä sanon, että nuitakin pitäs hoitaa teijän. –Nyt ei keretä, omat on tärkeämpiä. Sitten ne komenti minut ja minä sanon, että ei minulla oo mittään. Minä oon ehiä mies ja mulla on kuume korkia. Ja sanohan ne tuojatkin sitten. Ne pani minut petille sitten ja rupesivat hoitamaan. No minä pari päivää olin siellä ja ne sai sen kuumeen laskemaan. Lääkäri siellä sano, että pystyttekö istuun autossa. –Totta kai, tässä pystyy kyllä, kun kuume oli laskenu. –No nyt on semmoinen, että pääsetä kahen viikon lomalle Ouluun. - - - Minä

että ei mihinkään lomalle, takasin joukko-osastoon. Minä sanon, että minä en ossaa sinne joukko-osastolle – teijän pittää viijä kun toittakin minut tänne. Että takasin sammaan paikkaan. Mulla oli se pikakiväärikin – sehän jäi sinne teltaan silloin. Se meijän porukka oli vielä samassa paikassa. Niin ne toi takasi minut. Minä kerroin pojille, että lommaaki tarjosivat, vaan enhän minä lähteny lomalle. Oli ne pojat ihimeissään: –Ookko nää pöljijä? Onko täällä niin mukava olla, että sinä et lomalle lähe kun tarjotaan? En minä lähteny. Ja minä sanon, että minä en lähe sen takia, kun minä näin, mitä ne lomalle meni, ne ei päässykkään sammaan joukko-osastoon. Ja mitä minä täällä – vanahoja mummuja tuolla ja muuta ja minä en naimissakaan ollu, minä että ei muuta kun takasin ommaan – paljo mukavampi mennä tuttuun porukkaan. Ja niin minä menin.”

”Niin se loppu”

”Rauha tuli maaliskuun 13. päivä kello 11. Edellisenä päivänä ilmotettiin, että huomenna tulee kello ykstoista rauha. Sehän tuntu ihan mukavalta. Korsussa oltiin sitten muutamia öitä, siinä vähän nukuttiin ja siinä vartioitiin. Mutta sitten kun sen rauhan piti tulla seuraavana päivänä, niin venäläiset otti oikeen

semmosen loppukirin. Voi mahotonta, se tykistö tuli oli kova, kun ne ampu. Yksittäistä laukausta ei erottanu, se oli yhtä puuropattaa. Minä katon sitte kelloa, kun minä olin sen korsun suulla. Siinä oli niinku juoksuhaudata vähän kaivettu, siinä reunalla sitten oleskelin. Ja pojat oli kans – olihan siinä kavereitaki. Minä katon kelloa, kun oli kahta minuuttia vaille ykstoista, että luuletteko tästä rauhaa tulee. Että ei varmasti kerkiä tulla mittään. Sitten kun kello tuli yhteentoista, ei kuulunu mittään, ei kuulunu linnun laulua eikä mittään. Oli hilijasta. Tuntu ouvolle korvissakin, että onko tämä totta? Tuntu mukavalle niin mahottoman hilijanen.

Sillonki oli semmonen aurinkoinen päivä ja ei pilviäkään näkyny paljo missään. Niin se loppu. Nyt oli sillä tavalla, että venäläisiä oli siinä ihan saan metrin päässä, niillä oli juoksuhautoja siinä ja nehän nousi sieltä ylös ja viittasi. Minunki kavereita tuli siihen maastoon. Ne menivät tervehtimään toisiaan. Ne meni tupakalle, mahorkkaa vaihettiin ja muuta. Minä en välittänyt, minä katon sieltä etempää. Sitten tuli venäläisiä kolome hävittäjää sinne taivaalle. Minä kattoin, että mitähän nuo hommaa. Ne hävittäjät jokainen semmosen savuverhon laski. Jokainen ne kolome teki semmosen suuren ympyrän. Se sattu niinku harpilla ois tehty se ympyrä. Ja siellä ei tuullu siellä yläällä ja meleko tyven se olikin. Ja siihen keskelle ne sorvasi sitten sirpin ja vasaran kaikki ne kolome. Kolome ympyrää ja sirppi ja vasara. Katottiin, että tuon hoksasivat. Semmonen oli se loppu, että venäläiset hoksas tämmösen homman. Parikytä minuuttia, siellä hiljalleen rupes se rengas häviään, kauan ne oli. Ja niin mahottoman hyvä maalaus sitten se sirppi ja vasara. Siitä ei erehtyny, mistä oli kysymys.”

”Isänmaan henki kaikissa”

Vilho Karjalainen syntyi 18.12.1905 Haapavedellä. Suoritettuaan asepalveluksen Lappeenrannassa Hämeen ratsurykmentissä Karjalainen muutti Ouluun v 1929. Talvisodassa Karjalainen toimi aluksi rehumestarina huolehtien mm. hevosten kuljetuksesta rintamalle. Myöhemmin hänet siirrettiin sissipataljoonaan Raateeseen. Jatkosota kului lähinnä Uhtualla ja Oulussa autokorjaamossa. Haastattelu on tehty 18.10. 2000.

Ouluun armeija-ajan jälkeen vuonna 1929:

”Minähän tulin Ouluun ja menin sitte – se oli Oulujoen maidonmyyntiosuuskunta. Se oli aivan valtava. Sieltä maalta ajettiin autoilla, ne toi hevosilla ja junalla tuli maitoja. - - - Se oli Uusikatu 19 se mejeri. Niitä oli kolome autoa. Toinen auto ajo Oulujoen eteläpuolta ja toinen pohjospuolta. Ja minä ajon Oulunsalon ja Kempeleen linjat. - - - Siinä minä olin pikkusta vaille kaheksan vuotta. Sitten minä siirryin Pohjanmaan kauppiaille, kun minä sain isomman palkan.”

”Isänmaan henki kaikissa”

”Kyllä sen tiesi. Ne oli jo niin henkisesti kireitä nämä välit Venäjän kans. Ja silloin kyllä työväki oli suomalaishenkistä. Se se

oli kummaa, että kun se oli se isänmaan henki kaikissa – kommunisteissa, demokraateissa, maalaisliittolaisissa, kokoomukselaisissa.

Minulle tuli ensinnä lippu, että minun on mentävä tuohon Palokunnan puistoon. Minäkin menin sinne, niin meitä oli toistakymmentä miestä siellä. Sinne tulee sitte yks upseerimies ja sanoo, että ottakaa yks johtamaan teitä ja Maikkulaan. Siellä oli vanha venäläisten reservikasarmi. Meidän piti mennä sinne ja se oli ÄP, se oli lääkintäkomppania. Se oli tyhjä se tila, sehän oli karjalaisten evakkojen alla aikasemmin. Vaan siinä ei ollu ku kaheksan hevosta. Mulle oli jo nimitetty rehumestarin titte- li- - -. Sielläkin tapahtu semmonen kumma tappaus. Tuli päiväkäsky, että jos on automiehiä, niin niitä pittää vanhempia automiehiä laittaa Turkuun. Se (upseeri) joka oli esikunnassa, heti karjas: Ja Karjalaisen Ville on ykkönen lähtemään. Siellä oli luutnantti Temmes meillä päällikkönä: –Ja Karjalainen ei lähe mihinkään. Minä sanon, että vaan mullahan on onnikkakortti- kin, nimitetty tuossa kantanortissa. Se sano kirjurille, että otapas se Karjalaisen kantanortti. Sehän toi sen, siinä oli ammatiautokortti. Se otti tussin ja pyyhkäs. –Entäs nyt Karjalainen, onko enää? Minä sanon, että ei oo. –Et sinä lähe mihinkään. Minä oisin mennä mielelläni. Vaan sitten meijät siirrettiin teatteritalolle, kolomas kerros, sieltä Maikkulasta ja sitten vielä valotettiin Vapaapalokunnan talo. Me evakoitiin sitte kaupungilta hevoset meille, 20 hevosta. Nyt meillä oli 28 hevosta. Matinollin, se lääkäri oli meillä ylipäällikkönä. Me oltiin hyvissä väleissä ja jouvuttiin sitte paljo puhumaan sen kans, salaperästä, kun se tiesi, että minä oon ollu rajavartiostossa ja minä olin luottomies. Se aina käski sinne huoneeseensa. Se yhtenä päivänä tuli, että mitäs teemme, kun Lapista tulee näinä öinä kaheksankymmentä hevosta.”

Hevosille sijoituspaikkaa etsimässä:

”Minä sanon, että no täällä on ensinnä omissa talleissa olevat hevoset ja minä oon sitte niihin lajitellu nuo – jokaiselle hevoselle piti olla omistaja, hoitaja. Minä sanon Matinollille, kun se sanoi että mihinkäs panet? Ja pakkasta oli 40 astetta. Se oli silloin marraskuun alkua. Minä sanon, että se on vähän arvoitus. Vaan sitten mulla sytytti, että tuossa on tuo saha ratan toisella puolella. Siellä oli kaikki tuo asutus pois, siellä oli tämä lautatarhan varasto ja kaikki. Mulla tuli mieleen, että siellä oli se iso puruhuone, kun se pysähty sitte se saha. Mulla oli hevosmies- sä yks Heikki, joka oli siellä työnjohtajana. Minä menin Heikin tykö ja sanon, että onko se muhahuone täynnä vaan tyhjä. Hän sanoi, ettei hän oo varma. - - - Niin kun me käytiin siellä muhahuoneessa kattomassa, niin se oli tyhjä. Ja me laskettiin, että me saahan 60 hevosta sinne. Lautatavaraa oli – tehään väliaikaiset parret. Sinne tuli heti miehet ja vasarat haettiin, höylät ja lauvat. Ei ollu ku muutama tunti, kun siellä oli parret valmiina. (Samaan yhteyteen saivat vielä johonkin tyhjään paikkaan osan hevosista) Mulla silloin 70 hevoselle oli jo paikka, niin minä sitte siinä teatteritalon pihalla käveleskelin, että mihin minä ne kymmenen hevosta. Se talonmies tulee ja sanoo, että

Eversti Siilasvuo tarkastaa hevostalleja YH:n aikana.

mikäs Villellä on. Me mentiin semmoseen tyhjiään huoneeseen ja minä laskin, että minä saan kaksikymmentä hevosta sinne. Minä menin Matinollin tykö ja sanon, että nyt on kaikille hevosille paikka. –Ei kai, sinäkö selevitit sen – vaan oot sinä ihmeellinen! Se oli vaan semmosta hyvää tuuria. Sillon yöllä minä otin ne hevoset ja vietiin. Mulla oli sitten talleissa hevoset ja järjestettiin sitten kasarmilta heinät ja kaurat.”

Hevosia junaan lastaamassa:

”Sitten (Matinolli) tulee yhtenä aamuna taas, että sun pittää 20 hevosta järjestää Laajan pysäkillä. Hyrynsalmelta ruvettiin rakentaa rataa sinne Laajan pysäkillä ja siitä aivan Kuusamoon asti. Vaan ne ei kerenneet muuta kun linjan vettä siellä Laajan pysäkillä - - -. Se sano, että sinne pittää järjestää 20 hevosta ja lääkäri mennee ja hoitaja. Minä sitte määräsin mitkä hevoset lähtee sinne. No siitä oli muuan päivä kulunu niin Matinolli taas: –Vaan entäs nyt, nyt pitäs 68 hevosta järjestää lähtöön. 20 hevosta jätetään tänne. - - -. Minä taas junanlähettäjälle soitin ja sanon, että tuo kuule tyhjiä vaunuja. Se sanoi, että ei oo niin paljo vaunuja. Yleensä niitä (hevosia) pantiin kuus – kolome puolelleen ja siinä oli väli. Minä sanon, että entäs jos minä panen kaheksan hevosta vaunuun. –No sillon just ja just riittää vaunuja. Minä sitten tuossa aseman tykönä rupesin siinä lastaamaan. Pojat ihmetteli kun sinne lastataan kaheksan hevosta vaunuun. –No sehän on aivan mahotonta. Minä että minulle ei oo mikään mahotonta. Minä lastaan tämän ensimmäisen vaunun. Minä sitten neuvoin, miten pannaan hevoset sinne. Niin ne tuli kyyky kyykykeen. Kuule kun mentiin Kajaaniin – perukule – miksi ne ei suoraan panneet Hyrynsalmelle? Minun piti siellä purkaa ja minä siellä olin ihimeissään, että mihin minä nyt nämä hevoset laitan. Mies tulee vastaan. Minä kerroin asian. –Lähtekääpä käveleen. Tuolla on vaikka kuin paljo huo-

neita tuolla, Kajaani Oy:n tyhjiä varastoja. Mehän saatiin sinne viijä. Ei ollu ku kaks päivää kun me lähettiin Hyrynsalmelle. No minä menin asemalle – no vaan olipa luojan lykky, että ne pukkas tuonne sivuraiteelle kaikki ne vaunut. Minä sain lastattua heti hevoset. Mentiin Hyrynsalmelle, niin siellä oli pommarit käyneet. Siellä vielä palo. Sitte meidän piti mennä se väli siitä. Mulle sanottiin taas, kun menin esikuntaan, että miten sinä nyt teet. Jos siinä uskallat viijä hevoset tuosta suoraan, niin siinä on yli kymmenen kilometriä. Kun siinä oli hakattu, vaan kannokot oli ja rumpuja oli, kun rataa ruvettiin vetämään. - - - Niin minä menin – mulla kun oli oma nimikkohevonon ja sitten siinä oli hoitaja. Minä sitte kävin kattomassa ja sanon, että minä vien tuota oikotietä. Ois pitäny kiertää sieltä Puolangan kautta, se ois ollu yli 40 kilometriä.”

Raateessa ruumispatsoitten vieressä:

”Sitten kävi näin, että siellä Raateen tiellä tuli ne tappelut. Niin kun ne kuuli, että minä oon Haapaveen suksimiehiä, niin ne siirtiki minut sissipataljoonaan. Minun tilalle tuli sitten uusi rehumestari. Minäkin kun tulin partiosta, kun mulla oli oma partio, viis miestä. Hailuodon poikia oli kolome, ite olin kuudes. Minä olin suksimies, kilipahiihtäjä. Niin mehän Venäjän puolella kulettiin niin kun kotona. Eihän niitä tarvinnu pelätä. Kerran tuli yks venäläinen partio vastaan. Ne oli lauvosta tehny semmoset liistakot ja niissä nahkamäystimet ja huopatossut ja saumoja ei ollu ollenkaan. Ne oli niin avuttomia kun vertaa meikäläiseen. Niin sitten, minähän tulin partion kans sieltä sivusta, että siellä vielä ammuttiin siellä Raateessa, kun oli se julma tappelu. Se oli julma paikka – ajattele, kun se koko divisioona tapatettiin. Ne oli siinä tien puolessa ja kun ne oli poloset Kaukasiasta pakkotuotu ne miehet ja ne oli kesäpuseroissa. Ja neljäkytä astetta pakkasta. Niin ne koitti maasta tonkia, että sullaa

Kuva SA-kuva.

Jalkaväkirykmentti 65 palaamassa Kuhmon rintamalta 16.3.1940.

maa, että siellä lämpenis. Ajattele! Ja sitte ruokaakaan ne ei saaneet. Niitä ruumiita oli ainakin toista metriä siinä ojelmuksessa. Kun niillä oli semmonen päätös, että tulee Oulun tuomiokirkkoon joulutanssiaiset pitämään. Onnikka oli sitä varten täynnä nuita lasten ja naisten vaatteita rintaliiveistä lähtien ja sen jälessä oli kuorma-auto, jossa oli vodkaa. Se luultiin, että ryssälle tulee uusi divisioona sinne ja oli tullukki. Siinä oli neljä autoa oottamassa, että ne lähtee sinne tilalle, kun sieltä tuli tietysti ja olihan siellä vielä niitä tappajamiehiä. - - - Ja pirakalle, kun sen (kuorma-auton, jossa oli vodkaa) joku meidän miehistä huomasi ja ne hyökkäs sinne. Vaan sinne tuli sitte upseeri, niin että se loppu tämä. Ootettiin sitte päällikköä. Sieltä tuuaan vänrikkiä, kahen puolen talutetaan. Oliko se joko päissään tai huumeissa. Niin ne miehet sano –Ja me ei lähetä mihinkään tuommosen päällikön kans. Se kapteeni sano, että valitkaa mies seastanne. No ne sano, että se on Karjalainen Ville, joka on meidän päällikkö. –Tekö hyväksytte? –No ilman muuta. Kyllä kai me vanhan rajavartiopäällikön. No minä sitte siinä, että kun kerta te hyväksytte, niin minä oon sitte päällikkö. Me ajeltiin sitte sinne Raatteeseen. Siellä yks komppania oli asemassa, siellä divisioona oli miehiä, vanhoja miehiä ja asevelvollisia. No minähän toin 130 miestä sinne.

Ne oli isoja korsuja. Siellä oli meidän korsun eessä justiin telta, jossa oli vanhoja miehiä ja nuoria poikia, jotka näitä ruumiita läjäs ja hautas. Yhtenä iltana tultiin, niin teltaa ei ollutkaan. Se oli pommi puonnu justiin siihen. Miehet tuli sitten, kun ne tiesi että minä oon päällikkö – ne sano, että mihinkäs me? Minä sanon, että kyllä me sovitaan, korsuun vaan. Tämä möstäkin sattu. Sitte yhtenä iltana tulee kaks miestä ja sanoo, että lähe sinne toiseen korsuun. Että siellä on kaks tenttunuu-karia, satamatyöläisiä. Ne on jostain virsikirjan hommanneet ja ne käsi kaulassa siellä korsun perällä kuolinvirsiä veisaa. Ja hehän tulee hulluksi. Minä menin sinne ja tunsinhan minä ne. Minä menin ja sieppasin niiltä virsikirjan pois ja sanoin: Kuulkaa pojat, jumalauta, se on nyt lopetettava tämä homma. Mistä te saitte kirjan? Jos minä tulen toisen kerran, niin minä laitan kuulan kalloon teille. Mulla on päällikön oikeus. Saatte uskoa! Siihen loppu pojilta virren veisuu. Kyllä ne totteli. Kyllä ne tiesi pojat, että mitä minä sanon, minä teen.

Yhtenä yönä, se oli yhentoista aikaan tulee kapteeni korsun ovelle ja onko täällä semmonen kun Karjalainen? Minä nousin ylös. –Sinun pittää lähtyä heti Petaniaan. Sieltä tuli semmonen puhelinsoitto. Niin minä hyvästi puin. Minä lähin, siinä oli toista kilometriä matkaa. Ne oli laittaneet ne portinpylväät niistä

ruumiista. Kolmatta metriä, että ne ossaa siitä ne – kun se divisioona oli siellä metässä. Minä seisoin siinä ruumispatsojen vieressä, kun pakkaneen oli 40 astetta. Niin siinä huomasin viheriät valot. Arvasin ja menin tielle. Se oli se ajuri, joka sano että Karjalainen tulee. Sieltä perältä huutaa sitte Granberg, sattu se yks lääkäri, että onko se Ville siellä. Minä, että on. No mitä? –No mulle tuli hätäkomento Petaniaan. –Minä sanon että mitä nää siellä, kun se oli etulinjan lääkäri. Että siellä toinen lääkäri rupes – hän oli korsussa makkaamassa, niin se rupes yheksän millin mauseria puhistamaan. Siellä perkule oli paukkuja ja se pamahti ja meni siltä tästä vattasta läpi. Kato että sais ajjaa tuohon. Minä en tiijä, että oliko meillä Jumala apuna, kun ei yhtään konetta sattunu. Kun siinä oli Kiantasalmiki, ja siinähan makas yks lentokonekki. Kun siinä lentokonneetki lenti sen päältä, jos ne näki liikettä, niin ne heti puotti pommin. Vaan en tiijä, siinä kait oli Jumala meillä apuna. Ei yhtään konetta tullu. Me tultiin sinne Petanian pihalle, siellä oli jo parit valmissa. Kapteeni tulee ja sanoo, että voi että oli hyvä.”

”Nyt tulee pommitus”

Knut Karppinen syntyi 21.6.1928 Helsingissä. Hän muutti Ouluun v. 1935 äidin ja äidin sisaren kanssa. Talvisodan pommitukset tulivat yllätyksenä kesken mäenlaskun. Jatkosodassa Karppinen palveli vapaaehtoisena lähettinä. Sodan loppuvaiheessa hän oli evakuoimassa siviilejä Puolangan tien varresta ja Suomussalmelta saksalaisten perääntyessä.

Pikkupojan talvisotamuistoja:

”Oltiin tuossa Linnasaarella laskemassa mäkiä. Siinä oli mm. Anttilan Matti. Niitten kanssa laskettiin Linnasaarella mäkiä. Se oli oikein kirkas talvipäivä kun tultiin sieltä pois sillo. Semmosia kirkkaita tähtiä niitä näky taivaalla ja samalla rupes jyrähtelleen ympärillä. Meidän joukkohan heitti sukset kainalloon ja juoksi siitä Kajaaninkavulta tuonne Heikinkavulle kattoon, misä mun äiti on ja Anttilan Matti meni ko siinä on ne asunnot siinä Kajaaninkavulla. Että siinä sitä oltiin sitte ku ne sodan ensimmäiset paukut tuli. No en minä menny sinne sirpalesuojaan vaan juoksin äitin tykö, ja siellä äiti oli jo huolissaan, että missä minä olen kun ei sekkään ollu menny mihinkää suojaan. Äitillä asu sisko sitte tuolla Höyhtyällä, sillä oli mökki siellä, kaupungin palstalla. Nii me mentiin sitte talvisovan aikana sinne.

Vaikka minäkin olin nuori mies, sitä joutu olleen yöläki vartiossa ja jyskyttää ovia ja seinä jos tuli hällälytys, että ihmiset lähtee läänihallituksen alle, jossa oli joitaki semmosia sirpalesuojia. Ja sitte me usiammasti lähettiin pyhäajaksi sinne äitin siskon tykö Höyhtyälle, ja siellä oli mettään kaivettu semmonen ehkä jonku 15 metriä pitkästi semmonen sirpalesuoja, jossa oli hirsikatos ja multaa päällä. Ei se paljon mutta tietenki sirpaleilta suojaa. No me mentiin, se oli silloin talvisota aivan loppumisvaiheella se oli vissiin jo tammikuu. Kova pakkaneen oli. Sanovat silloin, että nyt tulee pommitus ja sitä lähettiin lakanat

korvisa sinne sirpalesuojaan. No ei ollu aikaakaan, kun kerettiin sinne suojaan, nii alako humina kuuluu, että ne pommit tulee. Ja silloin tuli siihen sammaan kankaaseen kolome pommiä. Yksiki tuli nii likele että se sirpalesuojan katto kävi ilmasa ja löi tulta sinne sissään. Omakotitalon kokone potero tuli siihen sammaan kankaaseen. Ja kaks tuli vähä etemmäs.”

Raksilasta alokkaaksi Korialle

Yrjö Kempainen syntyi 28.2.1920 Oulussa. Hän asui lapsuutensa pääosin Raksilassa. Talvisodan aikana Kempainen lähti asepalvelukseen Korialle 15.1.1940. Kempainen ei ehtinyt talvisodan rintamalle, mutta oli sodan jälkeen linnoittamassa Raatteen tiellä. Jatkosodassa Kempainen komennettiin Pioneeripataljoona 34:ään. Haastattelu on tehty 18.1. 2001.

Muistoja lapsuudesta Raksilassa:

”Se oli kasvuympäristöltään hirviän suotusa semmoselle pojalle. Meitähän oli siinä melekonen joukko, jotka asu sillä alueella. Se oli kumma, tyttöjä siinä oli vähempi. Mutta meitä pojan-köörtejä siellä sitte oli. Ja siellä sitte juostiin, erilaisia leikkejä oli siellä. - - - Se oli silloin ku sitä mettisiä liikuttiin ja tuota kevväällähän se täyty se variksenpoika elätiksi hakia. Sittehän oli kans se yks leikki, mitä nykyään ei enää eikä sovan jälkeeseen leikkitty, semmonen puukkotikka. Puukko eriasennoita täyty pystyyn tulla ja kevväällä sitte istuttiin piirissä ja puukkotikkaa nakattiin. Se oli poikain leikki, tytöt ei semmosia heitelleet. Ei siinä ollu koskaan tyttöjä. Pallon kans heittivät seinään.”

Valmistautuminen pommituksiin oli ”lapsellista”:

”Mutta se valmistautuminen minusta oli vähän lapsellista pommituksia varten. Tuolla vintillä piti olla laatikko, missä oli hiekkaa, että jos palopommi tulee nii sitä hiekkaa riputellaan siihen päälle. No kuka siellä pommituksen aikana siellä vintillä oli. Mutta se täyty olla siellä.”

Alokkaaksi Korialle:

”No sehä oli silloin alusa sitä sulettua asentoa ja lepoa ja ojenusta ja maahan menoa. Mutta kyllä sitä täyty ylöski nousta kiireesti. No mieluisampaa se makkuulle meno oli. Eikä mun kohalle sattunut mittään turhaa äkseerausta. Me olimme tuolla Korialla jossain maalaistalosa, oltiin ku ne pommitti sitä kasarmia kovasti. - - - Reppu oli, mitä siinä repussa nyt oli ja kivvääri oli. Me oltiin juuri valamiita lähtemään rintamalle nii tuli rauha. Sitte meijät siirrettiin tuonne Kuusankoskelle, oltiin sitte jonku aikaa. Ja sieltä sitte tuonne Raatteen tielle, missä oli ne kovat taistelut olleet. Ne oli jo puhistettu, mutta siellä oli paljo nuita papereita, venäjän kielisiä karttoja (maastossa) ja niitä me kateltiin siellä. Sitä linnotettiin sitä, mikä se oli siinä se pikkunen puro, nii sitä linnotettiin sitä puronvartta. Meitä osa oli siellä niissä linnotustöissä ja minä olin sitte, semmosessa porukassa, jotka niitä pahaviteltoja laitto. Se oli kevättä, ku maat oli sulana jo. Ei se montaa kuukautta kestäny. Minut ko-

mennettiin tänne Ouluun sitte. Tuolla kuuromykkäkoululla oltiin. Ja minen muista oikeen, että mitä hommaa sitä siellä oli. Asentoon kai siellä vissiin opetettiin. Ne vissiin oli nostomiehiä ku ne oli minua palio vanahempia ja tuota asentoa sitä niille koitettiin opettaa ja käännöksiä.”

Kannaksella joulukuussa 1939 - talvisodan vänrikki muistelee

Oululainen Urho Kettunen muisteli talvisodan alla suorittamaansa asepalvelusta ja sen jälkeen syttynyttä sotaa tähän tapaan:

”Suoritin asepalvelukseni Karjalan Kaartissa Viipurissa 2.9.1938 - 16.11.1939. Kesällä 1939 olin upseerikoulussa kursilla 42, joka oli viimeinen täyskurssi Haminassa. Elokuun lopulla tulin kokelaana takaisin joukkoyksikköni. Alkoi muistorikas kokelasaika, joka päättyi lokakuun 6. päivänä KKR:n hälytykseen. Kaikkien kaartilaisten piti heti saapua kasarmille, aloitettiin suojajoukkopataljoonan saattaminen lopulliseen sodanajan kokoonpanoonsa. Pataljoonan komentajaksi tuli majuri Selkee, joka oli aikaisemmin ollut AUK:n johtajana. Syntyi uusi yksikkö 2. Prikaatin I pataljoona, 1/2.Pr, joka lähti 8. päivän iltana Papulan kasarmialueelta ja marssi lastausasemalle junaan kuormattavaksi.

Juna lähti kohti itää ja pian huomasimme, että Valkjärven raitaa siinä huristeltiin. Meikäläisille ei kerrottu matkan tarkoitusta eikä päämäärää. Korpiojan pysäkillä juna pysähtyi ja alkoi leiriytyminen pysäkin lähimaastoon. Seuraavana aamuna selvisi mitä siellä tehtäisiin. Jouduimme suorittamaan kenttävarustus- ja linnoitustöitä Valkjärven radan ja Punnusjärven väliselle linjalle. Töiden ohella oli tietenkin koulutusta ja uusien välineiden käyttöön tutustumista. 27.11. siirryttiin marssien Mälkölän kylään, jossa aloimme heti suorittaa ns. Salmenkai-talinjan varustelutöitä. Täällä koimme talvisodan syttymisen 30.11. ja saimme totutella ilmapommitusten vaikutukseen. Itsenäisyyspäivänä kokelaat ylennettiin vänrikeiksi ja minäkin sain napit kaulukseeni. Joulukuun 12. Päivänä tuli käsky siirtyä Kämärän kankaalle, asemalta noin neljä kilometriä kaakkoon. Alkoi jälleen varustelutyöt Uuvelisen ja Saarejoen maastoissa. Nyt oltiin jo niin lähellä taistelualuetta, että töitä voitiin suorittaa vain yöllä, tosin erittäin kirkaassa kuutamossa.

Taistelutoimintaan otimme osaa ensimmäisen kerran suuressa vastahyökkäyksessä, joka alkoi jouluaaton aattona 23.12. Pataljoonamme hyökkäsi Leipäsuon kaakkoispuolelta pääaseman eteen. Se alkoi ikävissä merkeissä. Jo keskitysmarssi etulinjaan oli vaikeaa - joukot ruuhkautuivat tiellä. Meidänkin pataljoona joutui makailemaan kovassa pakkasessa maantieojassa pari tuntia. Etulinjaan saavuttuamme selvisi, että omiin esteisiin oli avattu vain muutaman miehen mentävä aukko. Siitä pataljoona (n. 900 miestä, toim. huom.) kuitenkin eteni venäläisten aseisiin aamuhämärissä, tosin pari tuntia käsketyistä hyökkäyshetkestä myöhässä. Pataljoona saavutti klo 13 Perojoen, mutta siihen liike pysähtyi kovaan vastarintaan.

Tilanne muodostui kannaltamme perin hankalaksi, kun puhelinlinjayhteys taakse katkesi. Lähetin vikapartion, joka ilmoitti, että esteisiin avatussa kohdassa oli omia tapseja poikki, joten oikeiden päiden löytäminen veisi aikaa. Siinä oli monen pataljoonan sekä tykistön tulenjohtajien tapsit sekaisin. Luulen, että huoltoporukat ahkioineen olivat ne survoneet. Saimme linjan kuitenkin kuntoon suhteellisen pian, kiitos taitavien puhelinmiesten. Puolen päivän jälkeen ilmoitettiin, että venäläiset olivat siirtyneet vastahyökkäykseen ja pataljoona asema muodostui erittäin vaikeaksi; itse asiassa olimmekin oikeastaan jo saarroksissa. Muistan kuinka komentajan apulainen tuli hättääntyneenä käskemään viestimiehetkin aseisiin. Minulla puhelinjoukkueenjohtajana oli vastuullani paitsi miehet myös kalustoa, kaapelikeloja sekä puhelimia, jotka olivat ahkiassa.. Huomautin siitä kapteenille, mutta hän käski jättämään ne siihen ja komensi jokaisen miehen aseisiin.

Iltaan mennessä oli yleistilanne kehittynyt jo niin vaikeaksi, että koko yritys jouduttiin keskeyttämään. Illan hämärtyessä onnistui joukkojen palata takaisin lähtöasemiin. Vastahyökkäys katsottiin päättyneeksi liian ylivoimaisen vihollisen takia. Yleisesti pääteltiin, että vastahyökkäys ei epäonnistunut joukkojen yrityshalun puutteen vuoksi, vaan valmistelut olivat olleet liian hätäisiä eikä esimerkiksi tykistön tukea saatu laisinkaan.

Sodan ankaruus oli nyt koettu. Pataljoonamme sai maksaa tästä kokemuksesta katkeran hinnan, sillä se menetti yksinomaan kaatuneina 40 miestä. Pataljoona siirrettiin taistelun jälkeen lepoon täydentämään menetyksiään. Näissä entisissä asemissa Kämärän kankaalla pataljoonamme sai olla tammikuun lopulle 1940 saakka. Sodan loppuvaiheessa jouduin nuorista miehistä muodostetun pataljoonan Er.P 36:n viestijoukkueen

Kuva SA-kuva.

Kolarin jälkiselvittelyä Suomussalmella joulukuussa 1939.

johtajaksi. Tällaisia pataljoonia kerrottiin olevan kymmenkunta Haminan Ryhmän itäisellä siivellä Miehikkälän ja Virolahden välisellä alueella. Tarkoituksena oli suunnata nämä joukot vahventamaan horjuvaa rintamaa rannikolla. Onneksemme maaliskuun 13. päivänä tuli rauha. Se pelasti meidät joutumasta ankariin taisteluihin vanhentuneilla aseilla varustautuneina.”

Toim. Janne Kankainen

Lähde: Pohjois-Pohjanmaan sotaveteraani 2000, s. 27

Suomussalmelta Pitkäänrantaan

Lauri Kilpeläinen syntyi 15.6.1914 Kemissä. Ennen perheen muuttoa Ouluun Kilpeläisen isä oli ollut sotilaskomennuksella vartiomiehenä Raatin vankileirillä. Asepalvelukseen Kilpeläinen astui Pohjan rykmenttiin Kuopioon syyskuussa 1939 ja joutui sieltä sotatielle Suomussalmelle Jalkaväkirykmentti 64:n mukana. Jatkosodan alettua Kilpeläinen kutsuttiin Riihimäelle, missä perustettiin Pärmin komppania. Haastattelu on tehty 10.8. 2000.

Venäläinen maalitaulussa:

”Se oli tietenkin tällä sodan läheisyydellä terästetty alokaskoulutus, sehän kaikki semmoinen tyhjä höpötys oli pois ja meitä koitettiin kasvattaa siihen, että pärjättäs tuolla rintamalla, koska päämäärähän oli aivan selevä. - - - Ja kaikki nuo kenttäharjoitukset ja muut, niin ne oli sävytetty sillä venäläisvastasuulla, venäläisvihalla, että se oli se venäläinen aina mejän maalitaulussa, ammuttiin tai mitä tehtiin. Se ilmapiiri luotiin kyllä meihin.” - - -

Suomussalmen valtaus:

”Se oli marraskuun lopulla ku meidät vietiin Kemiin, se saapumiserä ja siellä muodostettiin tuo joukko-osasto, joka sitte joulukuun alussa siirrettiin tuonne Suomussalamelle. Kirkonkylä oli venäläisten hallussa, ja mejäthän tuotiin tähän Haukiperän lossille. Sinne kirkonkyläänhan johti vain yksi tie, semmonen tie, mitä voitiin liikennöidä autolla tai muilla. Ja se oli tämän Haukiperän lossi siinä välissä. No nythän se ei se lossi liikennöiny, vaan se oli tämä salami jo jäätyny, ja venäläiset olivat siellä vastarannan puolella asemissa ja meitä koottiin ja järjestettiin toiselle rannalle. Tarkoituksena ylittää se salami, ja niinhä se sitte tietenkin ylitettiin. Se oli ensinnä hyvin voimakas tykistökeskitys siihen joen toiselle rannalle, missä venäläiset olivat asemissa, ja heti sen perään sitte komennettiin mejät hyökäykseen sen jään yli sinne. Siinhän niitä aika palio meikäläisiä sitte jäi, tietenkin ku avojää oli siinä. Mutta kuitenkin siinä meistä suurin osa yli meni ja menttiin Suomussalmen kirkolle saakka. Jos en nyt väärin muista, niin siellä kirkon mäellä oli venäläisillä asemat, ja meillä oli siinä hautuumaalla ne asemat. Ja siinä sitä sitte sodittiin. Se ei oo mulla mielessä, että kuinka kauan siinä oltiin asemissa, vaan todennäköisesti pari viikkoa. Ja nyt venäläisiltähän oli huoltotiet tänne Suomussalmen kir-

konkylälle katkastu kokonaan joka puolelta. Nehä eivät saaneet ruokaa, eikä ammuksia, eikä mitään. Ja sitten yhtenä yönä tai iltayöstä, niin hiljeni kaikki. Sieltei vastattu tuleen, vaikka täältä mejän puolelta ampua röykytettiin jatkuvasti, nii ei yhtään laukausta sieltä tullu. Aamulla tuli ilmotus sitte, että nyt väkivaltanen tiedustelupartio lähetetään tuonne naapurin puolelle ja ei saa ampua. Että ampuminen mejän puolelta pittää lopettaa, että sinne mennee suomalainen partio kattomaan, että mikä siellä on kun ei mihinkään vastata, eikä kuulu mittään. No niihän se partio sinne meni, ja jonku ajan päästä sitte ilmotettiin, että venäläiset on luovuttanneet kirkonkylän. Ne on menneet sinne Kiantajärven jälle jalakasin, jonne ne sitte ammuttiin, ku eihän ne sieltä niin päässeet. Tämmönen oli se Suomussalmen kirkonkylän valtaus minun muistin mukkaan. Siitä varmasti on monenlaisia muistoja. Toiset ovat nähneet sen eri tavalla ja eri kulumasta ku toiset.”

Raateen tietä tukkimaan:

”Sitte kun se mejän porukkahan oli nuorta porukkaa ja hiihtotaitosia kaikki, niin meille tuli komennus hiihtää sieltä mettien läpi sinne Ylävuokin kyllään, Raateen tien suuhun tuonne itärajalle. Ja silloin täytettiin leipälaukut muonalla ja sanottiin, että sitte joskus saatte lissää, että enempää ei oo. Sitä hiihettiin sinne. Venäläiset oli jo Raateen tielle tullu. Sittei päässy minkäänlaisella kulukuneuvolla viemään muonaa eikä mitään. Se oli kaikki, mitä meillä oli repussa, sitä evästä. Ja menttiin sinne Ylävuokin kyllään ja se oli kylä tyhjennetty. Ne oli niin palio siellä rajan yli yhteyksissä, että nämä oli enämpi niinku venäläismielisiä, kun suomalaismielisiä. Ne oli minun käsityksen mukaan ne kaikki ihmiset, oliko ne pakotettu sitte tai oliko ne vapaaehtosesti menny, sitä minä en tiiä, rajan yli sinne Venäjän puolelle. Mutta kylä oli tyhjä ja navetat oli tyhjänä. Se oli karja ajettu sinne tunkiolle ja sinne tapettu. Se oli vain yks poika jääny sinne yhteen talloon. No sehä oli aivan selevä, että se oli jääny sitä varten, että se kattoo, ketä tulee ja kuinka palio ja vie sitte tietoa. Ja tämän ne tietenkin mejänki upseerit ymmärsi, ja ne anto pojan olla vappaasti ja panivat vain vartioon. Sitte ku se yöllä yritti mennä rajan yli, nii sitte ne otti sen kiinni.

No mejän tehtävänä oli sitten sulukia Raateen tien Venäjän puoleinen suu, ettei sieltä pääse venäläiset takasi perrääntyä, jos olis tarve. No sitä ajettiin mettää kahta puolta ryteikköjä sinne tielle. Sitä tehtiin sillä tavalla, että murros tehtiin ja sitte oli taas tyhjä ja sitte oli taas murros, että sitä saatto olla jonku, usiamman kilometrin matkalla näitä murroksia. Muutamia kilometrejä sitä murrosta tehtiin. Ja suomalaiset tietenkin rupes hävittää sitä Raatetta sitä mukkaan kun ne (venäläiset) eivät päässeet mihinkää. Yrittihän ne kait sieltä mettien kautta, mutta nehän venäläiset oli hyvin huonoja mettässä liikkujia. Jos oli paksusti lunta, nii eihän ne, ku ei niillä oo suksia eikä mittään, mihinkää päässeet. Että sinne kai ne tuhottiin kaikki, kalusto ja miehet. Mutta siitä minä en tiiä mittään, muuta kun sen siten näin kun se oli työ tehty ja ku meki palattiin sitte takasi siel-

tä Ylävuokista. --- No sen jälkeken sitte mejän porukka, se alakuperänen porukka, joka Kuopiosta lähti, laitettiin junnaan. Niin, oli meitä suuri osa vielä jälellä sillon.”

Laatokan Karjalaan:

”Me Pitkäänrantaan mentiin, mutta tällä junalla ei päästy lähellekkään sitä. Sehän oli Pitkäranta melekeen saarrettu niin, että sieltä Koirinojan kohalla oli se aukko. Joku kaks kilometriä leviä se aukko, mistä me hiihtämällä taas mentiin Pitkäänrantaan tuon saarroslinjan läpi. Pitkärannan asemakaavasta ei oikeen oo jääny seleville muuta kun se, että mejän asemat oli, oliko siinä lahti vai järvi vai mikä siinä oli välissä, ku se Pitkärannan palokunnan talo oli siinä mejän linian eessä ja se oli jo venäläisten hallussa. Oli siittä useita satoja metrejä, oisko ollu nelijäsattaa. Siinä minä sitte olin siinä Pitkässärannassa. Siellä oli, juuri siellä sen palokunnan talon, oisko se kolomannesta kerroksessa. Niillä oli sinne ikkunoihin asennettu konekivääreitä, ja siinä minä haavotun sitte siinä Pitkässärannassa. Käteen, ja se teki niin onnellisesti vielä, ettei konekivääriluoti menny edes luista. Se meni lihaksista. Olin sieltä pois sitte. Mähän sairaskuletuksessa menin, mikähen ihimeen kaupunki se oli. --- Se oli sitte ku me sillon yöllä tultiin siihen sairaalaan, nii aamulla oli venäläisillä oikeen voimakas pommitus, ja se tyhjennettiin se sotilassairaala. Kaikki semmoset, jotka kykenivät liikkumaan ja joien kotipaikkakunnalla oli poliklinikkahoitoa, lähetettiin kotia ja minukki lähetettiin Ouluun. Sittehän minä olin täällä Oulussa. Olinkohan minä nyt kaks viikkoa. Kaikkiin kolome viikkoa kesti tämä minun sairaalareissu täällä kotirintamalla ja sitte taas takasi Pitkäänrantaan. Sitte minä en kerrenny ennää kovin monta viikkoa ollakkaan ku tuli rauha. --- Se oli semmosta asemasottaa. Ne oli sen asemat siihen asettuneet ja asemasottaa se oli. Kaivetut poterot oli. Ja venäläisillähän oli se suunnitelma, että meidät kuristetetaan mottiin. Ja ku rauha tuli, se aukko, joka sillon ku me mentiin sinne, oli pari kilometriä leviä, ei ollu ku parisattaa metriä ennää sitte. Se oli aivan lähellä puristumassa se motti umpeen, mutta se ei kerrenny, se ei kerrenny mennä umpeen ja näin ollen tietenki suurilta tappioilta vältyttiin. Se oli mejänki osalta se sota tappioon tuomittu. Jos se vielä ois jonku aikaa jatkunu, nii kyllä se koko sen porukan tuho ois ollu, niinku monella muullaki paikkakunnalla sillon Kannaksella.”

”Sitte vielä kuolee”

”Meijän kohalla sattu niin ikävä juttu, että yksi mejän miehistä kuoli vielä sitte rauhanteon jälkeken. Kun sehän kuluki lähetit niihin poteroihin miehille selostaan, että kello sillon ja sillon tulee rauha, että ampuminen pittää sillon lopettaa. Sehän tietenki suurin piirtein lopetettiin, jos hajalaukauksia joku saatto ampua ilmaan tai mihin ampu. Ja me sitten kokoonnuttiin mejän porukka sinne kenttäreittöille saikalle. Siellä ilmotettiin, että nyt voi tulla oikeen rauhassa juomaan saikkaa. Ja siinä oli yhellä pojalla konepistooli jäätyny sillä tavalla, että liikkuvat osat oli takana, ja se oli sillä huolimattomasti olalla ku se tuli siihen saikkajonoon. Se siinä nuotion paisteessa niin pa-

lio lämpeni, että irtone ne liikkuvat osat ja laukaus tuli, ja yks mies siinä rivissä sai luodin ja kuoli siihen sitte. Niitä vahinkojaki tulee, vaan tuo jäi niin mieleen. Se oli aivan lähellä mua se mies, joka kuoli siihen. Se jotenki vaikutti, ku muutama minuutti oli ollu rauha, niin sitte vielä kuolee.”

”Kahenlaista ja kolomenlaistaki ilimaa”

”Se tuntu tietenki hyvältä, että se loppu, koska ei se herkkua ollu. --- Meijänki porukassa oli monenlaista väkiä. Oli maaseuvulta nuoria miehiä, jotka uhoavat kovasti ja oli sitte kaupungin, laitakaupungin kulukijoita, niinku minäki ja monia muita poikia. Niin toiset uhoavat ja toiset olivat hyvillään, että se päätty, ja minäki olin niitä jotka oli hyvillään, että se päätty. Mää en tiä, onko se hyvä tai huono, mutta semmonen kokemus mulle tuli, että nuo maaseudun miehet, niin ne olivat kaikki suurin piirtein olleet suojeluskunnissa ja siellä oli tuo henki kasvatettu. Se oli heijän maailmankatsomuksensa kokonaan erilainen ku meillä laitakaupungin pojilla. Sen takia siellä oli kahenlaista ja kolomenlaistaki ilimaa.”

Asepalvelus jatkuu:

”No mejän porukka koottiin kasaan ja tuotiin Taivalkoskelle. Siihen aikaan oli kaheksantoista kuukautta vakainainen palavelusaika ja meillä se ei ollu vielä täys. Ja mejät vietiin tuonne Taivalkoskelle, ja siellä, ettei olis laiskuttu kokonaan, nii kaitvattivat juoksuhautoja sinne hiekkakankaille. Ootettiin siellä sitä siviiliin pääsyä. Sitte kun se aika koitti minäki tulin tänne Ouluun. Sillon tätä Merikosken voimalaitosta rakennettiin ja minähän menin sinne. Siellä oli työntekijöistä puute, kun tässähän oli venäläisiä sotavankeja kuulemma töissä ja ne kun koottiin pois vankien vaihtoa varten, niin siellä oli huutava pula väestä. Ja minäki sinne pääsin kirvestöihin ja siellä mää olin.”

Tulipaloja sammuttamassa

Eino Koivupuro syntyi 14.2.1923 Oulussa. Talvisodan alettua hänet kutsuttiin väestönsuojelutehtäviin. Talvisodan päätyttyä Koivupuro kutsuttiin suojeluskunnan yhteyteen perustettuun IS-komppaniaan. Asepalvelus oli vuorossa tammikuussa 1942. Jatkosodan sotatie vei Koivupuron Uhtualle Konekiväärikomppania 151:n mukana. Sodan lopulla hän ei ehtinyt olla Kannaksella kuin hetken, kun tuli siirto Helsinkiin. Hän muutti kotiuduttuaan takaisin Ouluun v. 1944. Haastattelu on tehty 21.9. 2000.

Muistoja Tuiran kansakoulusta ja opettaja Kalle Hautalasta:

”Kalle Hautala oli opettajana, ja hän oli sosiaalidemokraatti. Ja sillon oli uunilämmitteinen koulu kokonaan. Viiskytäkaks tulisijaa oli koulusa ja yks vahtimestari, joka kanto puita ku oli talavella kova pakkanen. Nii opettaja sano sillon ku piti olla voimistelutunti, että lähetään hakeen halakoja sieltä pihan perältä. Hevososen reellä vejettiin puita oven etteen ja kannettiin, oli

semmonen monikanttinen etteinen, nii kannettiin sinne tuulikaappiin niitä puita ympäri seinää pinnoon. Että ko huomenna tulee kovat pakkaset. Niin aamulla pantiin tulet pessään kun tultiin kouluun. Aatella yks vahtimestari oli ja viiskytäkaks tulipessää. Sitte se opettaja ku oli sosiaalidemokraatti ja kaupungin valtuustossa oli, nii se oli hyvin tarkka näissä. Kaupungin puolta piti.” - - -

Vartiotehtävissä:

”No ne oli näitä vartiotehtäviä, mitä oli. Siittä sitte jouvun sinne Raattiin. Kokoontumispaikka oli siellä Raatissa, ja siellä oltiin kuuen aikana illalla aina ja siellä oli harjotuksia ja sitte kuuden aikana oli se käskynjako siellä. Muistan sen päällikönki, se oli Metsävainio se päällikkö, kapteeni Metsävainio. - - - Siellä ku oli sitte käskynjakoa, nii sitte ne jako aina vartiopaikan. Millon piti olla Rautasillalla vartiossa ja millon oltiin tuolla Gulfin ja Esson ja TB:n huoltoasemilla täällä Toppilassa ja millon satamasa oli vartiohommia. Niitä oli näitä erilaisia vartiopaikkoja. - - - Siinä ku oli tässä Valtatien päässä monta bensasäiliöitä, niin siellä oli vartioita. Ja siellä mää olin hyvin usein.”

Tulipaloja sammuttamassa:

”Minä olin Oulussa sillon talvisodan aikana, justiin sillon ku oli ne pommituksetki, sillon uunna vuonna kun sytty niitä tulipaloja. Ja mää olin niitä sammuttamassa. Käytiin monessaki paikassa, ja niitä paikkoja oli enempi ku mihin me kerettiin. - - - Semmonen palokeskus oli Tuirassa. Me oltiin Merijalin pirtissä, päivystettiin vakituisesti ja sitte siinä saippuatehtaalla oli autotallissa auto ja Laukas oli siinä sitte, joka oli niinkö päällikkö. - - - Meil oli semmonen kovakuminen auto, ei ollu nuita ilmarenkaitakkaa vielä sillon. Ja sillonki jäi mieleen semmosia huvittavia tapauksia. Muistan tuossa Tuirassa, ku kaupungista tullaan Tuiraan, nii siinä Koskitien risteyksessä oli ladottu korokkeet kivistä, semmoset korokkeet ja sitte tie meni siitä välistä. Niitä oli kaks koroketta, toinen oli toisella puolella sitä risteystä. Nii sitte ku pimiässä Laukas vainaja ajo semmosta autoa, ja oli yks Halströmi-niminen mies, joka oli kans siinä samassa ryhmässä. Nii se istu siinä, ku se oli vanhempi mies, se hittaasti kerkes autoon. Se jäi sinne aivan sinne auton perälle justiin. Ku se pimiässä ajo semmosen korokkeen yli, nii se hypähti se auto nii kovasti, nii se Jussi putos siitä autosta siihen tielle. - - - Mää muistan Intiössäki oltiin sammuttamassa. Intiössä oli tulipalo sillon, ja sitte oli siellä asfalttitehtaalla. Ja ne juuri sillon pommittiki ku sitä oltiin sammuttamassa, nii yhtä aikaa oli pommituski käynnissä. Ja sitte sinne Vesitorinmäel lehän tuli niitä pommeja, tippu meleko palio. - - - Siinä palo semmonen kahen perheen omakotitalo, mihin tuli osuma. Ja ku me mentiin sinne talloon, nii aatella siellä oli kaikki näin paikallaa ja katosta se termiittipommi näky. - - - Oli tullu vesikatosta läpi ja vintistä läpi ja sitte välikatosta läpi ja pää näky siinä katossa. - - - Siitä tippu termiittiä lattialle ja siihen laitettiin joku vati siihen lattialle, nii se räisky siittä yli ja sytty palamaan. - - - Se sitte roihusi äkkiä tuleen se talo, ja niin se vaan

Kuva Eino Kokkupanon kokoelmat

Oulun pommitusten aiheuttamia tulipaloja yön pimeydessä.

kokonaan palo. Sitte sitä sammutettiin koko se aamuyö. - - - Oli pakkanen ja jääty letkut ja sillonki samana yönä tuli uusia pommituksia ja sillon siihen asfalttitehtaaseenki putos pommi.”

Partiopoijasta väestönsuojelukeskuksen lähetiksi

Eero Kokko syntyi 3.9.1928 Helsingissä. Talvisodan aikana hän oli vielä liian nuori sotilaspojaksi, mutta partiolaisena kuitenkin päätyi työhön väestönsuojelukeskukseen kaupungintalon kellariin. Sodan loppuvaiheessa Kokko oli pari kuukautta sotilapsena Ruotsissa. Kesällä 1940 Kokko liittyi sotilaspoikiin toimien lähettinä tuolloin HOP:n kellarissa toimineessa väestönsuojakeskuksessa. Jatkosodan tehtäviin kuului myös palvelu hevossairaalassa Muhoksella. Haastattelu on tehty 24.1.2001.

Partiopoijasta lähetiksi:

”Sillon vielä aika selkeästi pidettiin suojeluskunnan poikaosaston ikärajana kahtatoista. Sitä ennen kuuluttiin partioon. Ja määki olin sekä Metsänkävijä-, että Karhu-vartion jäsen. Ja kävi niin, että tämä Karhu-vartio lähes kokonaisuudessaan värvättiin sillon kun talvisota alko, lähettipojiksi VSS-keskukseen, joka sillon toimi tuon Kaupungintalon alakerrassa, siellä ihan Kaupunginojan puoleisessa päässä. Ja se talvisodan alkuhan meni kivasti. Tunsimme itemme hirviän tärkeiksi, ja sai joku siinä ihan siitä syystä jonku tunnin olla koulustaki pois. Sitä koitettiin käyttää tietysti hyväksi. Mut todella siinä oli tämmönen niinkun, väärin sanoa, että siinä mikään kireys ollu, mutta pientä suun soittoa kuitenkin kun vartiopojilla oli huiivia ja muuta. Sotilaspojilla ei ollu sillon oikeastaan mitään näkyvää varustet-

ta, mutta ne oli sen verran vanhempia, että niillä oli vara. Etä koko ajan meillä oli tietysti se tunne, että kunhan siihen ikään päästään nii tietysti me sitte koko osasto liitytään sotilaspoikiin.”

Talvisotaan valmistaudutaan

”Talvisodan alkuaan oli Oulussa semmosta niinku nyt täysin uuteen asiaan valmistumista, hiekkasäkkejä pantiin ja ikkunaan papereita, liimapapereita liimattiin ikkunaan ja puistoihinki kaivettiin jonkulaisia sirpalesuojia. Ensimmäinen sotainen muisto oli täältä väestösuojelukeskuksesta. Sodan ihan ensi päivinä tuli jonkulainen hälyytys. Oliko se vaan, siihen aikaan puhuttiin käsitteestä hiljainen hälyytys, että se levis tämmönen tieto. Ja ku ne ei oikeen ihmiset tienny, mihin ne tuli ja hiekkasäkkejä oli siinä Seurahuoneen akkunoitten edessä. Nii sinne väestösuojelukeskukseen lappo useita, noin parikymmentä ihmistä. Niitä koitettiin hienovaraisesti hätistellä, ettei tänne oikeen sais tulla ku täällä on muutaki. Ja oli vaan sotilaspojatki ollu, taikka ne oli lähettipojat ollu ulkona osa salaa tupakalla, ja sinne ku sitte sisälle rynnättiin nii yhdellä jäi piippu käryämään taskuun ja siitä rupes leviämään aika ilkeä haju. Ja kaasuhan oli silloin vielä semmonen hyvin selkeä ja pelättävä aihe ja väestösuojelun mainoksessaki oli kaasunaamarin kuva. No joku sai sanottua sanan kaasuu, sitte ku tämä takki kärys siellä. Ja äkkiä se tyhjeniki se keskus ja lähetti poistuu sammuttamaan takkisa.

Ensimmäinen pommitushan tapahtu Oulussa sitte uuden vuoden päivänä neljäkymmentä. Se sitte hipaski palijo lähempää ku me siinä asumma Pakkahuoneenkatu kolmessa toista. Siinä pommituksessa, silloin kun nämä ensimmäiset jysäykset kuulu, hälyytystä ei ollu annettuna. Näimmä akkunasta, että nyt sieltä alko rytinä käydä. Niin isäni oli vielä huonojal-

Sirpalesuojia liikkeiden ikkunoissa.

kanen, nii lähettiin sitten isää saattamaan alas. Ja tuon hissinn käyttö oli silloin kielletty, mutta ei me sitä voitu uskoo, koska isällä olis menny puoli tuntia siinä. Siinä mejjän hississä ollessa kuulu sitte huomattavan iso jymäys. Ja tasan mejjän seinän takaa Puistolaan sitte putos, kolme kerrosta. - - - Sitte ku me takasi tultiin ylös kattomaan nii loppujen lopuksi ei meille ollu tapahtunu muuta ku, että kylpyhuoneen seinässä oli semmonen miehen kontattava reikä ja yhdestä kaapista oli joku posliinilautanen lentäny ja akkunat oli rikki. Vaan se kuitenkin sitte aiheutti sen, että mejjän piti ruveta miettimään, miten tässä asutaan, koska elämä hankaloitu aika palio. Isän työn takia ei tietysti voitu Oulusta kokonaan lähteä pois, ja pari huonetta saatiin asuttavaksi, mutta mää esimerkiksi talvisodan viimeset kaksi kuukautta olin Iissä tätini luona jatkamassa koulua.”

Äiti sotalapsia kuljettamassa:

”Ja äitini oli sitten taas saanu semmosen tehtävän, että hän vei tästä Haaparantaan niitä niin sanottuja sotalapsia. Se oliko aika mielenkiintonen tehtävä. Lapsille laitettiin laput kaulaan ja sitte luovutettiin taas ruotsalaisille lotille siellä Haaparannalla. Ja aina samalla sai tietysti, vaikka eihän talvisota vielä ollu minkään suuren pulan aikaa, mutta aina kuitenkin Haaparannalta jotaki mukaan. Äitiä ootettiin aina kovasti takasi. Vaikka Ruotsissa oli puute, sotilasten vastaanottajia oli palio enemmän ku lähettäjiä. Ja lopuksi maaliskuussa, kun rauhaki tuli, äiti oli saanu minukki ylipuhuttua, että kerkesin sitte käydä sodan loputtua pari kuukautta tämmösenä sotalapsena. Että seki tuli tavallaan niinku hipaisten koettua.”

Koruton lähtö – vapaaehtoisena talvisotaan

Niilo Koskela syntyi 2.4.1922 Piippolassa. Hän lähti vapaaehtoisena talvisotaan palvelen Viestipataljoona 31:ssä. Koskela muutti välirauhan aikana Ouluun ja palveli jatkosodassa samassa joukko-osastossa. Haastattelu on tehty 20.7. 2000.

Talvisotaan vapaaehtoisena:

”Me Rantsilassa asuttiin silloin ja minä lähin sieltä. Oulussa sitte oli tuolla Laanilan koululla se koulutuspaikka, misä meitä koulutettiin tuonne helmikuun lopulle asti. Sitten minut määrättiin Suomussalmelle. Osa poikia meni sitten Kuhmoon ja sillä tavalla.”

”Ei siinä kynneliä vuodatettu”

Vapaaehtoisena hakeneen hyväksytyksi tuleminen ei kestänyt kovin pitkään: ”Ei se varmaan ollu kauan, kun sotahan alako siinä marraskuun viimeinen päivä. Että luultavasti se sen jälkeen synty tämä halu lähtiä. Ei se kovin kauan kestäny ja minäkin olin alaikänen. Ja siinä oli sitte tiukkaa vanhempain kanssa, että luopuuko ne minusta vai ei. Mutta näin kävi, että ne myönti, että mee vaan.

Kuva SA-kuva.

Taistelujen tuhoja Suomusalmen lossilla joulukuussa 1939.

Se kait oli hyvin koruton sitten se lähtö. Että ei siinä kyyneliä vuodatettu eikä mittään semmosta. Enkä minä muista, että ois käsihyvästejäkään sanottu. Mullaki oli semmoinen ajokoiran penikka siinä, sitä minä vähä silittelin lähtiissä ja sillä lailla.”

Talvisodassa Suomussalmella:

”Juntusrannan tien varressa oli korsu yhen puron varrella, siitä purosta otettiin vesi mitä tarvittiin. Ja me oltiin muutama päivä siinä korsussa. Siinä oli semmoinen joukkueen tukikohhta. Ja tästä osa porukkaa oli partioitehtävissä siellä Suomussalmen – siinä kun, se tekkee kaks haaraa pohjoseen siinä niemessä, niin siellä oli Lappi-niminen mökki jäänyt polttamata ja ne piti siellä kortteeria sitten. Ja me uuvet miehet sitte menitiin sinne Lappiin ja ne toiset lähti sitte korsulle. Ja se oli kauhia se korsu: pieni ja ahdas ja siellä oli kaksinkertaset laverit, että sinne justiin sopi makkuulle sinnekki yläpetille. Ja yläpetillä oli ikuinen hiki, se oli kuuma. Ikkunoita siellä ei muistaakseni ollu siinä korsussa. Ja täitä oli, niin kyllä se oli ikävä paikka.

Siinähan oli Juntusranta sitten, sieltähän sodan äänet kuulu. En muista minkä verran siitä oli matkaa Juntusrantaan. Siellähan oli yhtenäinen linja.

Meillä oli kuivamuonaa. Siellä keitettiin kahavia – siihen aikaan taisi olla vielä kahavia. Ja marjamehua keitettiin ja sitte

oli vanikkaa ja voinappia ja jotaki semmosta. Ei siellä keitto-ruokia tunnettu ollenkaan.

Meidän tehtävä oli siellä kolmeen suuntaan partiointi, etelään, pohjoseen Juntusrantaa kohti ja sitte rajalle päin. Että siinä seurattiin, ettei venäläisiä partioita tuu läpi. Me oltiin siellä ja tehtiin tätä hommaa. Yöaikana käytiin aina partiossa ja siinä mökissä – se oli hyvin hatarakin, vaan tarkenihan tuolla. Siellä oli jotaki pehkuja meillä lattialla ja vastoja tehtiin paljo, Niitä pantiin siihen lahoa seinää vasten. Siinä oli luonnonkivistä tehty uuni, jota lämmitettiin yöaikana. Ei sitä päivällä uskaltanu, kun oli lentokoneita aina vastuksena. Ja sitte yöllä meillä oli yks mies vartiossa. Siinä oli huopasaappaat vartiomiehellä, tämmöset hiljaset töppöset. Se muuten pakkasesa naukasi meleko kovasti, niin se tuntu, että se on se huopatöppönen hyvä vartiomiehelle, ettei se kuulu hyvin kauas.

Tällä kohallahän ei ollu linjoja ollenkaan. Että se oli aivan partiohommia. Ja sehän oli tämä Suomussalmen iso taistelu, sehän oli sillon jo menny ohi Raatteessa. Täällä järven jäällä oli hevosen raatoa ja kärryä ja miehen raatoa siellä pitkin ja poikin. Siinä Juntusrannan tien varressa oli yks venäläinen jäänyt sotilas nostettu pystyyn. Sillä oli jäänyt suoraksi käsi, niin siihen käsivarteen oli pantu sitten narulla roikkuun pahavilappu, että Juntusrantaan. Että se oli vähän semmosta. Niillä oli semmoinen ruskia kangaslaukku panoksia varten. Sil-

lä oli siinä käsivarressa kiinni vielä se panoslaukku sillä äijälä.

Minä ensi kerran jouvun, se oli Tapio-niminen paikka, josa käytiin etelässä päin. Sinne mentiin ensi kerran. Minä sitte jouvun tunnustelijaksi ja sitähan piti se pari kolmesattaa metriä toisten eellä hiihtää. Se vähä tuntu nuoresta pojasta ouvolta, vaan eipä siinä, kun se sota oli semmosta, niin piti vaan tasahtia mennä – että se kun päsähtää, niin se päsähtää. Vaan ei siellä mittään sitte tapahtunu.

Se oli 13. päivä, tai tulikohan se edellisiltana lähetti, toi sanan, ettei saa mennä partioon ennää, että huomenna tulee rauha. Niihän sitä sitten ei lähetty.”

”Olihan se mukava, kun tuli rauha”

”Ei siellä nyt hurrattu rauhan tulosta mitenkään, mutta tuskin sitä nyt kukkaan niin hirviästi kampoihinkaan pani. Olihan se mukava kuitenkin, kun tuli rauha. Meki silloin sitte – oliko se kello 11 muistaakseni sitten, kun piti se rauha astua voimaan. No me ootettiin muuan tunti, pari. Sitten me pantiin sauna lämmitä ja muuripattaan lunta ja sillä tavalla sitä ruvettiin siten kylpemään. Vaan ei heti uskallettu. Että ei sitä tiijä, vaikka lentokoneet vielä tullee.

Me ei oltu siellä ku muutama päivä sen rauhantulon jälkeeseen. Me tultiin sinne korsuun. Ja kun minusta tuntuu, että me ei oltu yhtään yötä siellä korsullakkaan, kun tuli auto ja haki meijät ja mehän siirryttiin Taivalkoskelle.

Me oltiin Taivalkoskella Jakkila-nimisessä talossa, siinä ap-teekin lähellä. Siinä me oltiin kortteeria, eikä meillä ollu paljo mittään ku olla möllötettiin. Minä en muista, olikohan sitä joskus joku vartiovuoro tai jotakin.

Taivalkoskellahan oli suuri osa väestöstä evakoitu pois. Meijän talonki omistaja tuli evakosta. Se oli silloin lähtiissä kiireessä tappanu sian ja sinne johonkin liiterin nurkkaan kätkeny sen. Se oli jäätyny: Nyt se isäntä vei sen renkulle ja sahalla veteli poikki sitä. Kaipa siitä vielä syötävää löyty, vaikka oli kai se suolineen päivineen siellä. Vaan jäässähan se oli.

Se oli huhtikuun loppua, kun minä pääsin vasta siviiliin. Etä siellä sitä pääasiassa oltiin. Minut komennettiin Hyrynsalmelle kotiuttamista varten. Minä sieltä sain sitten junalitterat ja linja-autolitterat Rantsilaan. Se oli huhtikuun loppupuolta. Että sen verran siellä Taivalkoskella sitten viranneltiin.”

Ahvenanmaalta Suomussalmelle - Kaarlo Kovero muistelee

”Saahaan hienot pelit”

”Talvisodassa oli jäänyt ehkä vähemmälle huomiolle, että Oulusta lähetettiin puolustamaan Ahvenanmaata. Täällä Oulussa oli tämä KTR 9:n ensimmäinen patteristo, joka pantiin Oulussa kasaan, johonka tuli Oulun ja Haukiputtaan miehiä. Minä luulen, että se oli ensimmäisiä, ensimmäinen suurempi joukko-osasto, joka täällä Oulussa pantiin silloin YH:n aikana kasaan. Oltiin muuan päivä Oulussa ja sitte sen jälkeen muuta-

mia päiviä Oulunsalossa ja osa oli Kempeleessä. Varustettiin sitte – saatiin hevoset ja muut, laitettiin niitä. Tykkejä meillä ei ollu, sikäli oli puutteellista. Sitten tuli tieto, että nyt sitten lähettään etelään junalla. Matkalla kuultiin, että me Haapamaellä saahaan tykit, ruotsalaiset tykit. Minä että voi helkkari, saahaan hienot pelit, hyvä tilanne. Tultiin Haapamaen asemalle ja nähtiin, kun siellä oli naapuriraiteella tykit. Ja pettymys oli suuri. Ne oli vanahoja nollakakkosia, 75 millia. Meillä kun oli – 76:han on mejän kaliberi, Ruotsissa oli 75. Mieliala laski aika tavalla. Tykkivaunut liitettiin mukaan ja niin jatkettiin matkaa ja tultiin Turkuun. Ja kuultiin, että me ollaan menossa Ahvenanmaalle. Siellä Turussa oli valmiina jalkaväkirykmentti ja pataljoona. Ja mejän piti olla sitten näitten tukipatteristona. Se Ahvenanmaahan oli semmosta demilitarisoitua aluetta, että sinne ei saanu sotaväkeä viedä. Näin ollen oltiin Turussa sitten ja Turun satamassa oli laivat meitä varten, joilla oli höyry päällä koko ajan. Että heti kun tulee lupa, niin siirrytään sinne. Siinä vaiheessa kun lähetettiin Oulusta, niin hevoset jätettiin tänne. Harmitti kun oli laitettu valjaat hyvään kuntoon ja muut. Turussa meijät otettiin moottoroiduksi patteristoksi. Lienee palvelusaikana ainoa moottoroitu kymmenpatteristo, mikä Suomessa oli. Siellä saatiin autot sekä tykkejä että muuta kalustoa. Että Ahvenanmaalla sitten ajellaan näillä autoilla. No sitähan ei tullu sitte sen kummempaa. Kuunneltiin vaan, kun sota sytty ja oli patteristosta yks upseeri opintovapaalla ja se oli Helsingissä suorittamassa tenttejä. Tuli sieltä ja kerto sitte Helsingin pommituksista. Kuunneltiin sitten kun Suomussalmenkin kohalla alko tapahtua. Suomussalmen kirkonkyläkin menetettiin. Minä kuulin tähän Siilasvuon 9. divisioonaan. Tämähän oli semmonen tilapäiskeikka sitten tämä Turku.”

Kohti Suomussalmea:

”Sitten kun meri jäätyn ja tilanne laukesi sikäli, että veli venäläinen ei nyt ainakaan heti nouse tuonne Ahvenanmaalle, niin Siilasvuon oli jo vaillo omaa tykistöään käyttöönsä. Niin sieltä siten lähetettiin kohti Suomussalmea, elikkä Hyrynsalmellehan mentiin junalla. Toinen patteri meni ensimmäisenä ja sitten muu porukka tuli pari päivää myöhemmin. (Joulukuun) 16. päivä muistaakseni oli tämä toinen patteri sitten Hyrynsalmella ja sieltä sitten edelleen Suomussalmelle. - - - Kolmas patteri sitten meni suoraan Kuhmoon. Sielläkään ei ollu tykistöä muuta kun – oliskohan siellä yks patteri ollu. Suomussalmelle tuli näin ollen sitten kaks patteria ja patteriston esikunta.

Siinähan oli taas omat hankaluutensa, kun me olimme moottoroitu, meillä oli autot. Siellä ei taas autoilla pääse muuta kun tietä myöten, jotka oli aurattu. Oli taas kiire vaihtaa autot hevosiin. Muistan kun ajettiin Suomussalmelle. Ja siellähan ei saatu autoja pois tieltä. Koitettiin tiedustella, että mihin nämä autot saadaan. No eihän siinä auttanu – autot ympäri ja ajettiin Hyrynsalmelle. Autot jäi sinne. Sitten saatiin kuitenkin hevoset, niin että voitiin taas siirtyä maastoon. Siellä oli kova – siellä ei ollu yhtään tykkiä ollu siihen saakka. Ja näin ollen meiltä heti kaks tykkiä määrättiin panssarintorjuntaan. Ne eivät siis

toimineet ollenkaan normaalisti kenttätykkeinä. Tykistö oli niin hajautettuna, että se ei siis toiminut koko sodan aikana patteriston puitteissa ollenkaan.”

Harvat käytettävissä olleet tykit eivät nekään toimineet kunnonlla Suomen talvisissa olosuhteissa. Patteriston adjutanttina talvisodassa toiminut Kovero kertoo ruotsalaisista tykeistä:

”Sillon kun oli kovat pakkaset, niin niissähän on jousipalautus nollakakkosissa. Nämä jouset ei pakkasessa kestäneet. Osa tykeistä oli jatkuvasti remontissa. Ja Kajaanissa oli sitten semmonen betoniverstas, joka rupes tekemään näitä palautejousia, niin että saatiin sitten kalustoa pidetyksi osittain.

Ruotsista tietenkin tuli nämä maatarvikkeet. Ruotsi oli niin ”viisas”, että ei antanut kranaatteja, vaan suuri osa tuli srappnelleja. Srappnelleillahan ei tietenkään talviolosuhteissa varsinkaan ole suurtakaan vaikutusta. Nimenomaan sitten Kuhmossa, jossa jouduttiin näitä motteja pehmittämään, niin siellähän ois tarvittu kranaatteja. Sittenhän jouvutiin käyttämään srappnelleja, ja niitten vaikutus lujasti linnoitettuihin jäätäneisiin motteihin oli hyvin monesti varsin mitätön. Sitten kun saatiin sotasaaliina Suomussalmelta venäläistä kalustoa, niin sittenhän sinne saatiin täältä Kemin patteristo, joka oli KTR 9 kolmas patteristo. Niin muistaakseni kaks patteria saatiin varustetuksi. Ne tuli sitten Kuhmoon. Siellä tykistötilanne parani oleellisesti. Ja saatiin myöskin tuota suurempaa kaliberia, niin että saatiin vähän tehoa lisää. Rykmentin toinen patteristo, joka oli Ylivieskasta ja Nivalasta, niin niille ei saatu kalustoa ennen ku talvisodan viimesinä päivinä, niin että se ehti kai Virolahdelle asemiin, mutta ei ehtiny ampua laukaustakaan ennen kun rauha tuli. Kalustopula oli huutava.”

Nuorukaisena kotirintamalla

Kaarlo Lehtomäki syntyi 2.12.1922 Oulussa. Talvisodan sytyessä hän palveli suojeluskunnan tehtävissä ja VR:llä. Lehtomäki lähti vapaaehtoisena jatkosotaan. Sekä jatkosodassa että myöhemmin Lapin sodassa hän palveli Jääkärirykmentti 53:ssa. Haastattelu on tehty 23.1. 2001.

Kaarlo Lehtomäki muistelee:

”Vanhemmat siskot – ainakin Anja ja Vieno olivat lottina ja velipoika Vilho oli suojeluskunnassa. Minä sitten 16-vuotiaana liityin kesällä -39 suojeluskuntaan. Minä jouduin heti noihin vartiohommiin. Milloin minkäki sillan päässä taikka sitten ensimmäisen osan olin Toppilassa, siellä oli semmosia isoja bensiinisäiliöitä. Aivan niin kuin sotilaat yleensä, vartioin ympäri vuorokauden. Meillä oli siellä semmonen vartiokämpä.

Sota syyty sitten marraskuussa -39. Mun vanhemmat oli rautatiellä molemmat ja Oulun asemapäällikkö Ilvessalo oli kysellyt sitten, että mitä se tuo teijän poika Kalle hommaa, kun se on kesällä ollu maalaushommissa, mutta onko se nyt sitten missä? Vanhemmat oli sanonu, että ei se oo tällä kertaa muuta kun nuissa suojeluskunnan vartiotehtävissä. Asemapäällikkö oli sitten sanonut, että välttämättä tarvittas VR:lle väkiä,

Kuva Kalevan arkisto.

Pudonnut neuvostoliittolainen pommikone Lääninsairaalan pihalla.

että jos vaan se suinki haluais, vuojen vaihteessa sais tulla tänne VR:lle töihin. Meillä oli kova riita kotona, kun minä kaavailin taidemaalarin uraa ja sitten vanhemmat vänkäsi, että valtion leipä on kapia, mutta se on pitkä. Niin minä sitten uuvuovuojenpäivänä -40 tulin VR:n hommiin tavaratoimistolle aamulla aikuisin töihin. Yheltätoista kun minä pääsin ruokatuunnille, niin heti kun minä olin siinä tavaratoimiston ulkopuolella, minä huomasin, että taivaalla on lentokone tuleessa. Minä lähin sitten heti seuraamaan, että mihinkä se tuo kone tipahtaa. Se putosi sitten johonkin tuohon lähelle tätä nykyistä Kontinkankaan sairaalaa – tai olihan se sairaala vissiin jo sillon siinä pystyssä, lääninsairaala. Siinä oli se lentokoneen runko tullu siihen Lahenperän pellolle. Siinä oli sitten kolme lentäjää ja tietysti ne olivat kuolleet. Joku oli yrittäny avata laskuvarjoa. Sanovat, että se on ollu tämän lentolaivueen johtokone, keulakone. Minä en tiijä puottiko ne sitten Oulussa sen koommin yhtään konetta, mutta sillon tammikuun ensimmäinen päivä vuonna -40, sillon tippu se yksi. - - - Siinä tavaratoimistollahan minä sitten kuljin töissä sen talvisodan ajan. Sinne tuli kaatuneita joka päivä ja niitä siirtokuormattiin samaten kun kaikkia muitakin tavaroita vaunusta toiseen, ruumisarkkuja kärrättiin. Tämmöstä hommaa se oli sinne sodan loppuun asti.”

Talvisota kotirintamalla – Ilmari Mattila muistelee

Ilmari Mattila syntyi 18.11.1922 Oulussa. Hän palveli jatkosodan aikana Jääkärirykmentti 50:ssä Syvärillä, Kannaksella ja Lapin sodassa. Haastattelu on tehty 14.6. 2000.

Ilmari Mattila muistelee talvisotaa kotirintamalla:

”Semmonen asiahan mulle jäi mieleen, me oltiin parin kaverin kans – minä sain jouluksi uudet sukset – niin oltiin tuolla

Hiukkavaarassa, kun siellä on niitä luonnonmäkiä. Niin oltiin laskemassa mäkeä siellä, kun nähtiin, että pommikoneet tullee ja mennee Oulua kohtia. Me lähetettiin sitten hiihtämään hirviällä kyytillä kotia päin sitte sieltä sitä latua. Niin minä ajjoin tuossa ennen Alasiirtolaa yhdessä mäessä puuhun ja mulla katkes toinen suksi. Ja minä yhdellä suksella sitte junntasin kotia. Vanhemmat oli jo sirpalesuojassa. Tuirassakin muun muassa, niin siinä meni suutarit Kalervon taloon ja sitten Kemppaisen taloon. Mutta pääasiassa ne yritti siltoja polttaa. Kun oli ensimmäinen silta Tuirasta, niin vasemmalla oli tässä misä nyt on tämä kanava, niin siinä oli kaupungin kasvitärha. Koululaiset, me pijettiin sitä. Niinku porkkanoita oli sen päällä noita palopommeja. Niille silloille ei tullut mitään vaurioita, kun niitä puutoili sinne kasvimaalle. Niin siihenhän Ainolan lastentarhaan osui, sehän palo siihen aikaan. Ja se oli uudenvuodenpäivä silloin -40. - - - Kun minä olin häjissä, että miten mun perhe siellä pärjäs, mutta siinä oli siinä ennen Essoa, semmonen peltoaukea. Siihen oli tehty semmonen sirpalemonttu sitten, ne oli siellä suojassa. Kun tää oli puutalo tämä, niin eihän siinä ollu mitään muuta kuin maapohjakellari siinä meidän asuintalossa. Kaivettiin kerran – siinä oli miehiä muitakin, niitä sirpalesuojia sinne. Siihen ei tullu mittään.”

”Semmonen yhteishenki kyllä tuli”

Eino Metso syntyi 11.7.1920 Oulunsalossa. Hän muutti Ouluun työn perässä v 1935. VR:n konepajakoulun käynyt Metso oli talvisodan aikana Oulussa suojeluskunnan palveluksessa. Jatkosota vei Metson Osasto Pennasen mukana Luttojoelle. Lapin sodan jälkeen Metso työllistyi konepajalla sotakorvaustyössä. Haastattelu on tehty 20.2. 2001.

Suojeluskunnassa ja junavartiossa

”Harjotuksia oli aina viikonloppuisin, mutta sitten kun alettiin kerrään näitä joukkoja YH:hon, niin silloin minullekin annettiin Konepajalta lupa, minä olin joka kolmas päivä suojeluskunnan käytössä. Kaks päivää piti tehdä Konepajalla ja kolmas vuorokausi oli lähettihommia, esikunnassa siellä Mäntylässä kun on se vanha lastensairaala. Polokupyörällä sitä väliä kuletettiin.

Meillä oli asemalla semmonen vaunu misä me nukuttiin, tavaravaunu, misä oli ritsit. Neljä tuntia oli se nukkuma-aika ja taas kaks tuntia vartiointia. Se oli semmonen se kolmas vuorokausi aina.

Minä vartioin rautasillalla ja veturitallin kääntöpöytiä ja siten suurin osa oli asemavartiota, josa oli nämä junat. Asema oli pimiänä. Siellä oli pimiässä hyvä tehdä näitä tuhotöitä. Ja veturitallit ja kääntöpöyivät piti vartioija – jos ois saanu särettyä, niin ne ois veturit jääny talliin. Oli tärkeää että pääsi pyöriin. Me katottiin hyvin tarkkaan, ettei siellä hiippaillu kukkaan outo. Ja kun ne lenti ne – sanottiin kummituslentokoneiksi – nehan lenti, ne yöllä kävi. Ja niillehän oli laitettu merellekin määrättyihin niemennokkiin myrskylyhtyjä palamaan. Täällä jotakin

tiedustelupalvelua oli. Niistä paljon lehissä kirjoitettiin niistä kummituslentokoneista.

Se oli niin lähellä vielä se kansalaissota, että oli hyvin paljon myötämielisyyttä Neuvostoliitolle siihen aikaan. Sitähän minä sitte jälistöpäin ihmettelin, että kun se talavisota tuli, niin miten se kansa jakso yksimielisesti käyvä vastaan. Se oli minusta kyllä sitte talavisodan päätyttyä suuri ihme, että tuli se yksimielisyys. Venäläinen teki siinä väärin, että se rupes pommitaan siviilikohteita, niin sillä muuttukin se kansan mieli. Jos se ei ois sitä tehny, niin meidän ois käyny huonommin.

Kyllähän se tietenkin näky kaupungissakin, mutta ihimeen rauhallisia ihmiset ohi. Naiset koitti kutoa – semmonen yhteishenki kyllä tuli, kun se varustuskin oli semmosta. Naiset ompeluseuroissa teki lumipukuja, kaikkia varusteita koittivat lähettää sinne. Kyllä se semmonen yhteishenki minun mielestäni tuli.”

”Jälet näkky vielä”

”Minä olin menossa syömään. Minä olin ollu vartiassa. Minä asun tuossa Intiössä. - - - Meillä oli ruokailu järjestetty tuonne ravintola Kiistolaan Kirkkokavun päässä. Sitten se tuli yhtäkkiä se hälytys taikka ne pommittajat tuli. Sieltä juostiin kattomaan. Se lentokone – tuolla Karjasillankankaalla se josakin oli. Siellä oli se venäläinen lentäjä. En muista tarkon, vaan siellä se oli. Sinnehän väki meni kattomaan. - - -

Myöhemmin tuli pommi tuohon – josta jälet näkky vielä tuossa lyseon seinässä. Minä olin silloin menossa Kiistolaan syömään. Minä juuri asemalta tulin ja olin siinä kääntymässä Kirkkokavulle, kun se tuli yllättäen, ei ollu hälytystä. Nähtävästi ne tarkotti sen pommin Pokkisen siltaan. Minä että mikä siellä – lähin sinne, niin siellä savu pölähti. Tanskalaiset asuvat siinä. Siellä oli tanskalainen vartiosotilas, sitä justiin panivat paareille ja se kai nähtävästi kuoli.”

”Siinä on pommi”

”Ainahan se joku talo palo. Ja muun muassa se uuden vuojen pommitus – Intiössä palo talo. Minä vasta illalla menin sitten Intiöön, ja minä ihmettelin siinä talossa. Siinä asu joku perhe allaalla – ne oli semmosia kahen perheen taloja. Oli yhen toisen kaverin kans vuokrattu, poikamiesboksi siellä ylläällä. Niin siellä ei ollu mittään liikettä, talo oli tyhjä. Eikä ollu kakkulua lämmitetty. Minä että mikä tässä on. Se oli Iistä se mun kaveri ja se oli Iissä käymässä. Ja siinä oli jonkunlaisia tauluja ja nämä taulut oli puonnu ja minun sängysä oli muhia. Minä että no perkele, mikä tässä on. Kuitenki rupesin nukkumaan ja mulla oli meno aamulla seittemäksi Konepajalle, koska se ei ollu vartiopäivä. Minä tulin sieltä, niin sieltä jostakin IS-mies tuli kauhiana, että kenen luvalla nää siellä talossa oot, että se on asumiskiellossa. Minä kysyn että miksi. –Siinä on pommi. Siellä oli nurkassa räjähtämätön – näky se pommin tyvi. Se oli tärräyttäny sitä routasta maata, niin että ne taulut putos. Ja kun ne ei ollu saanu sitä pommia heti pois, niin ne tyhjenti talon. Ei ollu vartiota – minähän menin sinne huoneeseen ja nukun

sen yön enkä minä tienny mittään. Sen minä tiesin, että vie-
reinen talo palo. Siinä oli palopommi, semmonen räjähdys-
pommi.”

Vankijunaa katsomassa:

”Se oli mieliinjäävin muisto, kun oli tämä Suomussalamen (tais-
telu). Ensinnä tuli niitä kurjia miehiä, oli niitä vankeja. Ne lot-
tat – siinä oli usiampi kenttäkeittiö tuossa asemalaiturilla. Ne
keitti teetä. Aina kun vejettiin ovi auki, sumupilivi pölähti, kun
niitä ryssän sotilaita oli lyöty aivan täyteen nuo härkävaunut ja
niillä oli verisiä rättejä. Niille lotat koitti kantaa sitä teetä ja
lämmikettä, kun oli kovat pakkaset. Sitten minä en tiijä mihin
ne junat vietiin. Me katottiin, että kyllä on surkkaa. Niillä oli
niin huonot ne kampeet pakkasella. Kyllä oli säällittävää sak-
kia. Sittenhän sitä rupeş tulleen sitä sotasaalista. Oli mahoton
määrä tuolla Alppilan alueella. Jumalauta siellä oli ihan hir-
viästi sitä tavaraa. Siellä oli haitareista lähtien. Se oli aivan äly-
töntä, että mitä kaikkia sitä on sotaretkelle otettu. Vanahanai-
kasia semmosia Fordia, josa se lava oli joku kaks kertaa kaks.
Niitäki oli aivan satoja vissiin ja kaikenlaista. Johonkihan ne
sieltä piti saaha.”

Asevelvollisuus kutsuu:

”Monellahan oli huoli, kun oli omaisia siellä. Se oli yllätys, et-
tä sitä niinkin paljo piti alueita luovuttaa. Meitähän nyt ei luo-
vutus koskenu, mutta evakoitahan alako tulleen. Minä jouvuin
sitte kohta – huhtikuun ensimmäinen päivä piti Oulaisiin ili-
mottautua vakinaiseen. Sieltä me käveltiin Haapaveelle. - - -
Siellä oltiin muutama viikko ja tuossa nykysellä kuurojenkou-
lulla – sanottiin silloin mykkäkouluksi, alako aliupseerikoulu.”

Petsamossa sodan jälkiä siivoamassa:

”Sitten oli avattu se Petsamon liikenne justiin. Siinä ajettiin mas-
saa Rovaniemeltä Petsamoon. Niin ne pani aina – oliko se kym-
menen miestä vai kakstoista aina massapaalukuorman päälle.
Siellä oli köysia, piti pijellä kiinni. Jumalauta – vaikka se oli kes-
sää, niin kylmät yöt. Kyllä se paleli surkiasti. Sodankylässä lo-
tat oli keittäny teetä meille ja Ivalossa. Me mentiin Petsamoon.
Sieltä aina sitä mukkaa pääsi Petsamon rintamalla olleita mie-
hiä siviiliin, kun meitä meni, asevelvollisia. Päästiin semmosiin
siivoushommiin. Hauvattiin niitä hevosia ja ryssän ruumiita.
Kesä rupeş tulemaan ja oli niitä päläviä vielä. Ei se sen kum-
menpaa ollu kun kaivettiin viereen monttu ja ja pyöräytettiin
sinne. Päälle vähän maata. Se oli semmosta se alakuhomma.

Sieltäpä ei niitä lomias sitten annettu. Se oli semmosta Petsa-
mossa, että siitä ei puhuttu lehissäkkään mittään. Se oli mele-
keen jatkuvaa, kun ryssä koitti kiusata. Se tuli aina melekeen
joka viikko suurella voimalla. Vaan se ei tullu ko justiin rajalle.
Ne koitti sillä lailla saaha aikaan jotakin rajaloukkauksia. Ja sin-
ne tuli aina joukkueenjohtaja, että pitäkää pojat hermonne, et-
tä ei ammuta. Ettei se tuu. Ei saa kukaan hermostua. Jos ois jo-
ku ampunu, se ois tullu heti rajaloukkaus. Vaan kyllä se koitti
kiusata. Ei niistä puhuttu lehissä eikä missään.”

”Millon me pääsemme sinne sottaan?”

Simo Miesmaa kuvailee talvisodan isänmaallista
henkeä:

”Isänmaallinen henki mejänkin perheessä oli. Siitä osoitukse-
na minun vanhin veljeni Seppo meni ensin vapaaehtoisena tal-
visotaan ja selvisi sieltä. Oli siellä Laatokan rintamalla ja sitten
kun tuli jatkosota, hän ei vieläkkään ollut tarpeeksi vanha, me-
ni siihenki sitten vapaaehtoisena ja hän ei oo sotaväkiä käyny
koskaan. Hän on käytännössä oppinu nämä asiat. Jollakin pa-
rin viikon kurssilla kait hän Limingassa oli ollut. Kyllä se isän-
maallinen henki oli. Isäkin sai muuten kutsun, 1886 syntyny,
silloin talvisodan alla kai hänelle tuli määräys, että pittää il-
mottautua Tuiran kansakoululla silloin ja silloin ja pittää olla jo-
takin tavaraakin. Repun isä pani selkään ja lähti eikä murissu
ollenkaan, mutta eihän ne isää sitten enää ottaneet vaan hän
sieltä sitten kohta tuli takasin. Mutta kyllä oli tarkotus Suomea
puolustaa.

Minun kasvinkumppanini – olihan niitä poikia siinä, niin me
odotettiin suorastaan, että millon me pääsemme sinne sottaan.
Että miksi me oomme niin nuoria? Että kyllä se oli aivan lop-
puun asti semmonen, että pitäs päästä isänmaata puolusta-
maan. Ja siinä ympärillä oli koululaisia ja siinä oli näitä nuoria
upseereita. Niitä on hyvin helppo luetella semmosia reservin
vänrikkejä. Ja se upseerikatohan oli aika runsas, että paljon ni-
itä kaatu. Lääkäri Huovisilta kaksi poikaa, nuorin jäi minun ikä-
nen Iikka elloon. Ja sitten Roseliukselta kaksi poikaa kaatu, jot-
ka menivät vapaaehtoisiksi. Kiiskilän Pentti kaatu, vänrikki.
Hyötylänmäen Eljas kaatu, vänrikki. Kyllä kova hinta vapau-
desta on maksettu. Ihan siitä mitä minä luetteloin, niin kilo-
metrin säteeltä meistä. Pekurin Ossi sieltä Alasiirtolasta. Kyllä
ne oli lähipiiriä. Niitä urheilukavereita – ettei nyt sanoisi, että
leikkikavereita, lähinnä nyt minun vanhimman veljeni ikäisiä.
Ja olihan se lehdessä joskus sitten ilmoitus, että otetaan vapaa-
ehtosia SS-joukkoihin. En tiedä kuinka vakavaa se meidän poh-
dinta oli, mutta kyllä me naapurin pojan kans istuttiin kerran

Kuva Pohjois-Pohjanmaan museo.

Vaatteita rintamalle. Varuslotat töissäään Arinan liikehuoneistossa
talvisodan aikana.

meillä ja mietittiin, että jos me lähetään sinne. No onneksi ei sitten tullut lähdettyä.”

Talvisodan aikana koulua ei käytännössä järjestetty.

Simo Miesmaa kertoo nuorten elämästä:

”Sitä ei oikeen osannu tehdä mitään muuta kun jonkin verran sitä sotilaspoikatyötä oli, vartiotehtäviä, mutta hyvin vähästä se oli. Sitä koitettiin keksiä – hiihtoa ja liikuntaa, mutta kyllä se jonkin verran meni semmoseksi kiusanteoksi. Minäkin ensimmäiset tupakat poltin silloin ja sitä ruvettiin tupakoimaan ja kulkemaan. Ja sehän oli kaupungilla liikkuminen kielletty, minä muistan, että yhdeksän jälkeen illalla ei saanu enää kulkea. Me koululaiset siellä kuitenkin pimeässä kaupungissa kulettiin. Niin eiköhän siellä Pokkitörmällä minut ja naapurin tyttö pidätettiin. Meillä meni siellä jossakin perheessä vähän yli yhdeksän kello ja oltiin kotia palaamassa, niin poliisit otti kiinni. Minäkin sain sakot sitte. On jäänyt mieleen, että viis markkaa sakkoa. Että sitä piti olla kotona. Ja silloin talvisota-aikana jostakin syystä siinä joku rintamalle menossa oleva sotilas yöpy meillä. Ja hänellä oli radio. Ja sitten kun hän lähti sinne rintamalle, niin hän sano meille, että ottakaa te tuo radio, että ei hän rintamalle sitä lähe raahaamaan. Siitä alkaen meidän talossa sitten oli ensimmäinen radio. Se oli meidän perheen ensimmäinen radio.”

”Tosi sottaa pienellä porukalla”

Otto Moilanen syntyi 21.9.1916 Utajärvellä. Hän suoritti asepalveluksensa Koriolla v. 1938. Talvisodassa Moilanen palveli Pioneeripataljoona 9:ssä Suomussalmella sekä Kuhmossa Löytövaaran alueella. Moilanen joukkueineen suoritti partioretkiä ympäristöön. Jatkosodan palvelupaikkana oli Erillinen Raskas Patteristo 16, jossa hän toimi autonkuljettajana. Haastattelu on tehty 6.2. 2001.

”Taas otettiin ryssän kanssa yhteen”

”Minä en muista sitä paikkaa, missä me oltiin ja meidän piti siirtyä. Se oli ryssän hiihtopataljoona. Tai joku semmonen kahen tuhannen miehen porukka. Ne hajotti sillä suunnalla kaikki nämä suomalaisten kenttä-, jouluksi tulevat paketit. - - - Siinä oli ATP:n ammusvarasto siellä tien varressa, ja me lähetettiin siitä. Meidän piti mennä toiselle lohkolle siellä Löytövaaran suunnassa, ja silloin me taas otettiin ryssän kanssa yhteen. Mää muistan, se oli semmonen notko, että kahen puolen oli korkiampi. Siinä oli semmonen meleko leviää matala notko, että jos mies esimerkiksi siellä notkossa käveli, nii ei yli sinne erottanu. Se oli joku pari kolome metriä syvä se notko, vaan se oli aika iso. Se oli ajettu hevosella, että siinä tien tapanen oli. Me sitte siitä ruvettiin lähtemään, nii se Aappo (Laitila, joukkueen johtaja) sano, että ei mennä ihan summassa, että pannaan yksi mies menneen eellä. Se pari sattaa metriä ehti mennä. Me ooteltiin, että mitä sieltä kuuluu, niin sauvat pystyssä tulee takasi ja sanoo, että ryssiä vaikka kuinka palio tuossa mutkan takana. Sii-

nä me jouvuttiin ottamaan taas yhteen partion kansa. Ja siinä me ammuttiin ryssiä meleko palio. Ei tullu meille kuitenkaa yhtään siinä tappioita. Vaikka se oli meleko kova tulitus. Siinä ku oli se ATP:n ammusvarasto, nii se oli meillä turvana, että me saatiin panoksia siitä. Ja meillä oli sitte telta ja hevonen, joka kuletti niitä vehkeitä. Nii me sitte sinne meidän puolelle laitettiin se telta pystöön ja sitte yksi paleltunu mies teltaan. Oli meillä sitte jo joku ryssän pikakivääri, jossa se lautanen pyöri siinä. - - - Meitä jäi vain semmonen rengas, oisko meitä ollu parikymmentä miestä. Laiti-Aappo oli semmonen rohkea huutamaan. Se huuti, että joku komppania vasemmalle ja oikealle ja sinne päin. Se huuti komppanioita, ei yksittäisiä miehiä, että ryssä luulee, että meitä on hyvinki palio. Ja niihä se tietenki luuliki. Aappo, että mennään semmoseen ringkiin. Se ei ollu se ringki meillä, korkeintaan jos ois sata metriä läpimitaltaan ollu. Siihen sitte alettiin aseisiin, ja ryssä kierti meitä sitte. Ja ku ryssä ampu niitä valjojuviaki, nii me nähtiin, missä se on millonki.

Nii sain sitä minäkin muutaman tovin olla nii, että seisaltaan uskalti olla ampumassa, ku ryssiä oli siellä notkossa. Ja oli siinä joku toinenki meitä, jotka ammuttiin seisovassa asennossa. Nii siitä oli hyvä tulittaa sinne notkoon. Se oli kuutamoyö, nii sen näki. Vaa ei sitä kauaa siinä voinu olla, kyllä sitä piti aseisiin mennä sinne renkaaseen. Sitte ku päivä valakeni, ne oli jo sitte ryssät jo niin suivauneet siihen meidän yhteenottoon. Ne oli jo sitte lähteneet suurin osa, ei ku muutama paleltunu ukko käveli vielä aamulla siellä. Ja sitte ku ruvettiin seuramaan niitä, niin ei ollu ku pari kolome metriä meidän muutamien poikain pyssyn piipusta, ko oli ryssä nii lähelle tullu. Ne ryömi nii lähelle, ne hiliaa tulivat. Ja jokkaisenha sitä meidän piti ampua, ku sitä vaan rapinaa kuulu, ku eihän sitä nähäny. Se yön seutu oli kyllä tosi sottaa pienellä porukalla. Sitte vielä yksi ryssä tulle, ku me nousitiin jo siitä asemista ylös, ku ei enää kuulunu mistää mittää. Nii se tulla kätöstelllee vastaan, nii ne pojat sano sitte, että ammutaanko vielä tuoki. Se minusta näytti niin hitusta olevan se tuleminen, nii mää sanon, että elekkään vielä ampuko, että mää lähen kattomaan, minkälainen se on, että onko siitä vastusta meille. Minä menin vastaan, ja pojat jäi siihen vähän etemmäksi pyssyjen kansa valamiiksi, että jos tarttee apua. Vaa ei siitä ollu enää viholliseksi, se oli niin paleltunu, ei se haavottunu, vaan se oli niin kontassa kerta kaikkiaan, että se ei tahtonu päästä liikkeelle. Minä sanon, että otetaan elävänä vangiksi, jos ei se vaan tempuille. Ja niin ne pojat sen sinne rekkeen pani. En minä muuta kertaa oo ollu niin pienessä tilassa niin ison ryssäjoukon kans.”

Vapaaehtoisena talvisodan rintamalle

Aarno Mustonen syntyi 1.10.1921 Vihdissä. Hän muutti Ouluun 1930-luvun alussa. Talvisotaan Mustonen lähti vapaaehtoisena tammikuussa 1940 Toijalan koulutuskeskuksen kautta. Helmikuun lopulla Mustonen joutui rintamalle Viipuriin ERP-joukkojen pikakiväärimieheksi. Jatkosodan palvelupaikka oli

Kenttätukirykmentti 16. Sotien aikana Mustonen haavoittui kaksi kertaa. Haastattelu on tehty 29.6. 2000.

YH:n aikana vartio- ja lähettitehtävissä:

”YH-aikanahan me jouduttiin suojeluskuntapojat ja sotilaspojat näihin vartiotehtäviin ja lähettitehtäviin kiintiästi. Että siinä oli jo silloin syys- lokakuulla kolomekymmentäyheksän koulunkäynti vähän noin niinku toisarvonen juttu. Niissä tehtävissä pyörittiin kovasti. - - - Minä sen verran olin jo siinä rajalla, että suojeluskuntaan liittyminen oli paikoillaan. Ja me vanhemmat oltiin sitte näissä vartiotehtävissä kivääri olalla, siltavartiot, myllyt, ja vesitornissa oli ilimavalavonta. Sitte tämä nuorempi väki oli juoksemasa esikuntien välillä. Suojeluskunnan talolla oli sitte päivystystä myöskin. Sodan uhka lisäänty, nii silloin oli jatkuvasti poikia valamiina lähtemään omiin tehtäviin.”

Vapaaehtoisena rintamalle:

”- - - Mutta neljäkymmentä tammikuun alussa tilanne kiristyi sen verran, että tammikuun kaheskymmenes päivä minun käsitykseni mukkaan yleisesti ruvettiin ottamaan koulutukseen vapaaehtoisia ja näitä lykkäyksen saaneita opiskelijoita. Ja silloin tammikuun kaheskymmenes päivä täältä suuri joukko lähti Toijalaan koulutuskeskuksiin ja sitte muihinki Etelä-Suomessa oleviin koulutuskeskuksiin. - - - Ilmeisesti kukaan ei uskonu siinä vaiheessa tämmösen tilanteen tuloa, ja näin ollen ei ollu minikäänlaista semmosta erikoiskoulutusta, tai mietitty, että mitä tai miten koulutettaan näitä miehiä. Sehän oli kova pakkastalavi se neljäkymmentä. Toijalassa nuorisoseuran talolla oltiin majotettuna, ja joku maanmittausinsinöörikin siinä oli, se oli patteriston alokas tai alokas patteri vissiin yksikkönä. Ja joku haavottunu tai muuten vapautettu aliupseeri oli siellä, mutta hyvin vähästä se koulutus oli. Omin voimin siellä sitte komenneltiin ja äkseerattiin ja santsijuoksua juostiin neljänkymmenen asteen pakkasessa.

Samasa porukassa oli teologiaa pari kolme vuotta lukuun Esaël Kivekäs, joka oli keskimatkojen piirimestari ja viestijuoksusa juoksivat Oulun Pyrinnön joukkueessa, oliko se neljä kertaa kaheksansattaa Suomen ennätyksen siinä ennen sotia. Se jossain vaiheessa santsijuoksulta talon ympäri puuskutti tulemaan sisälle: Kyllä se tuo vänrikki on ite paholainen. Että ei kironnut, vaan sano vain nuin kauniisti, että turhan rankkaa. Ja tojella kunnian tekoa, marssiharjotuksia ja semmosta oli se, oisko se ollu pari viikkoa se alokaskoulutus. Sitte tuli vala, ja siinä vaiheessa jaettiin tämä alokaspatteri kahteen osaan. Osa jäi sinne Toijalaan tai Viialaanko ne muutettiin tykistöaliupseerikouluun. Ja meitä osa sitte muuttu Tammelaan JP-jääkäripataljoonaan, sissipataljoonaan, aliupseerikouluun ja sinne jouduin minäki. Ja siinä nyt samanlaista äkseerausta oli sitten, mitähän sinne nyt pari viikkoo meni. Siinä mallissa, että helemikuun lopulla osa mejän porukkaa hajotettiin silleen ja lähetettiin täydennyksenä kohti Viipuria ja Kannasta.”

”Yökäudet lyötiin miinoja”

Vaino Mäkelä syntyi 2.5.1910 Muhoksella. Hän suoritti asepalveluksen v. 1931 pioneeripataljoonassa. Mäkelä tuli v. 1936 Ouluun aluksi kirvesmieheksi, myöhemmin Hankkijalle sähkötöihin. Talvisodassa Mäkelä palveli Erillisipataljoona 16:ssa (pioneeripataljoona). Jatkosodan ajan sotatie kulki pioneerikomppanian mukana Karhumäkeen, v. 1942 Esikuntakomppaniaan Ouluun, v. 1943 marraskuussa Jääkärirykmentti 12:een ja edelleen 10.4. 1944 erityispataljoona 6:een Ihantalaan. Kotiuduttuaan marraskuussa 1944 Mäkelä pääsi töihin Oulun sähkölaitokselle Merikosken voimalaitokselle. Haastattelu on tehty 27.6. 2000.

”Itisutaa, Ruki ver”

”Savukoskelle jouvun. Se oli marraskuuta ku sinne ruvettiin viemään väkiä. Minähän olin niinku jäläkijoukoissa. Minä menin ilimottautumaan, ku alako kaikki kaverit häipyä täältä. Minä menin, että no, onko se minun kortti hukasa, ku kaverit on menny jo sottaan ja pian rupiavat sotilaskuriksi nimittään. Sano, että kyllä se on tuolla se sinun korttis, mutta me ei oo tietty varmaa osotetta, että sitä on vähän kuulusteltu, että olipa hyvä ku tulit ilimottamaan. Minä, että en minä halua yksin täällä. Niinhän se passitti sitte Savukoskella pioneerikomppaniaan. Siellähän me miinotettiin sitte, ku se oli venäläinen Pelekoseniemeltä palotettu takasin, ja se oli sitte siellä Kemijoen takana, nii mehän jouvuttiin siellä Savukosken kirkonkylän pohojospuolella miinottaan se ranta kokonaan ja se tie. Venäläinen oli sitte siellä joen takana. Mutta ei se yrittäny sitte enää, ku nehän sai ne hääjettyä sinne, mejän etujoukot. Se oli semmonen erillinen komppania. Tämä vänrikki Kantola oli meillä johtajana. Mehän yökaudet lyötiin sinne tiehen miinoja, että jos se vielä yrittää, nii kyllä tela katkaa. - - - Mullaki oli nii hyvä tuuri, että me kaverin kans saatiin heti ensimmäisellä viikolla vanke sieltä Savukosken mettästä. Meillä oli partiovuoro. Se kylä kierrettiin semmosta mettälinjaa, Savukosken kylä. Meillä oli semmosia puolen kilometrin lenkkejä, jotka tehtiin ja toiset siitä jatko sitte.

Sattu yhtenä yönä, siinä puolen yön aikaan, me kaverin kans käveltiin. Minä kävelin eellä. Kahentoista maissa yöllä mää sanon, että tuolla vilahti kuule. Minä sanon kaverille, se tuli pikusen jälempänä. Että kuuleppa kaveri tuolla vilahti joku tuonne männyn taka, että piäppä silimällä. Siellä on varmasti naapurin mies. Minä rupesin huutaan, että Itisutaa, Ruki ver. Nii se nosti räpylänsä ylös ja pisti kiväärin mäntyä vasten pystyyn. Sitte ku me lähetettiin kohti menneen, nii se otti sen kiväärin mutta se löi maahan sitte sen pyssyn. Nii mää sanon, että nyt se antautuu, että mennäähän vaan ja katotaan, onko sillä käsiranaatteja ja muita. Nii se piti räpylöitä ylläällä, ja kaveri sitte tutki taskut. Ja minä sanon, että minä piän tällä konepistoolilla, että se näkkee, että siellä on panokset sisässä. Kaveri sano, että ei oo muuta ku auton hehku, taikka polttimo oli. Nii se sano sitte, ku alettiin kuulustellee, että hän oli kuorma-auton kuskina, mutta hän joutu tänne jalakaväkkeen tänne rintamalle.

Kuva Kalevan arkisto.

Venäläiset sotavangit Merikosken voimalaitostyömaalla talvella 1940.

Nii me saatiin se vanki, ja vietiin esikuntaan. Se sano, että oli pa hyvä, että me saahan tietoja siltä. Ja nehän sai niin palio tietoja, että ne teki sivusta hyökkäyksen ja ne tuhos komppanian sen Kemijoen takana. Joo, nii me saatiin kahen viikon lomat.”

Joutsijärvelle ja Suomenlahden rannalle:

”Sittähän me, ku se ei enää venäläinen uskaltanu, meijät siirrettiin Joutsijärvelle. Tämä oli joulukuussa ku me siirryttiin. Siellä oltiin muutama kuukausi. Se on Kemijärveltä kaksikymmentäviis kilometriä sinne Venäjän rajalle päin. Ja sitte maaliskuussa meijät siirrettiin etelään. Tänne Säkkijärven eteläpuolelle Suomenlahden rannalle rannikkovartiostoon. Meijän komppania. Ja siellä oltiin niin kauan, että maaliskuun kolmastoista tuli se välirauha, niin päästiin sieltä sitte kotia.”

Varustus oli heikkoa ja miinoista oli pula:

”Kyllähän se näky. Minäkihän kävin talvisoan, oli nahkapusero päällä. Joo ei ollu mittään ku lakki ja kokardi oli armeijasta. Minulla oli, niitähän oli venäläisiä vanhan mallisia kiväärejä. Nehä oli hyviä aseita loppujen lopuksi. Se oli suora makasiini semmonen. Viis kuus panostahan meni siihen lipastoon. Ne oli hyviä asseita, kanto aika pitkälle. Se oli parempi ku konepistooli kantamaan. Sitte jatkoosassa mulla oli konepistooli. Olin ryhmänjohtajana.

No niistähän (miinoista) tahto olla vähän pula, mutta me vaan ne tärkeimmät tien kohat miinotettiin, mistä tiettiin, että se yrittää. Eihän se lähteny hankeja yrittään, kyllä se tietä myöten kuluki. Nii nehän me miinotettiin. Hakattiin yön aikana.”

Rakennukselta ruumisarkkuja tekemään – Antti Niemelän talvisotamuistoja

”Oli hyvä kun tulit, nyt on urakkaa”

”Minä olin puolustuslaitoksella. Olin justiin kasarmilla töissä silloin kun talvisota alako. Sitten siellä oli palijo hommaa, kun meillä oli kakkoskomppanian, kolmannen komppanian ja kuumesairaalan teko samasa urakasa. No minä kerkesin ne remontit tehdä, mulla oli neljän miehen porukka. Ja sitten kun se talvisota alako, me olimme justiin tuosa Linnankavulla yhen Rämön isännän kansa, otimme semmosen vanahan talon kengityksen, ja se oli toloppain nokassa. Ja me jouvumme illalla tekkeen valon aikana. Niin poliisit tuli ja keskeytti meiltä sen homman. Ne sano, että te ette saa illalla tehdä valon aikana, että sota tulee. Ja ne sano, että kun tahallaan näytättä viholliselle valoa, kun me iltatyönä tehtiin sitä roikalla. Ei ollu vielä sottaa julistettu, vaan miehille oli liikekannallepanomääräykset tullu. Meijän piti jättää koko talaveksi seisoon niitten toloppain nokkaan se rakennus, se oli kolomen perheen rakennus. Inkalan Martta omisti sen. Niin sitten minä aattelin, että pittää nyt lähtiä muualle töihin, että meenkö kasarmille. Vaan kun kasarmilta sanotiin, että nyt ei täällä tehdä enää. Minä sokkelin kerkesin tehdä siihen kuumesairaalaan. Kun se sota alako, niin se piti keskeyttää.

Sitte sanovat, että heillä on paljo tärkeämpiä hommia. Minut oli ilmoitettu Kupilan Sampalle, kun sieltä oli tilattu ruumisarkkuja talvisottaan – kakssattaako vaan kolomesattaa oli niitä puhasta arkkua ja sitten niitä, jotka oli väliaikaseen haudataan, joita ei tarvinnu tehdä ko raa’asta lauasta. Niitä oli 150 kappaletta. Minä menin Kupilan Sampalle. Sano, että oli hyvä kun tulit, että nyt on urakkaa. Että tee tarjous, paljonko kappaleesta pittää maksaa. Meitä oli kolome arkuntekijää. Yks Ojalan Jaa-

ko tuolta Haukiputtaalta ja Kärkkäis-Kalle. Niin me kolomesa mentiin ja tehtiin urakka. Ja me tehtiin koko se satsi arkuja puusepälle. Ne kakssattaa puhasta arkkua oikeen. Sitte tehtiin 150 kappaletta niitä, jotka pannaan väliaikaseen hautaan. Niin minä velipojallekki, joka kaatu sen jatkosodan alussa -41 viijes päivä heinäkuuta, sain tehä arkun kansa.”

Radistina talvisodassa

Tauno Pakonen syntyi 7.7.1914 Tyrnävällä. Asepalveluksessa Jääkäripataljoona 4:ssä Pakonen sai radiosähköttäjän koulutuksen. Hän palveli talvisodassa radistina Viestipataljoona 11:ssä. Jatkosodan palveluspaikkana oli Kenttätykistörykmentti 16. Pakonen haavoittui Kannaksella kesäkuussa 1944. Haastattelu on tehty 9.2. 2001.

”Raskas oli, hiki tuli”

”Radio oli semmonen iso, kolome laatikkoa, patterit oli eri laatikosa. - - Neljä miestä oli ryhymäsä. Minunhan ei tietenkään tarvinnu niitä laatikoita kantaa, kun kolome muuta miestä oli. 53 kiluako ne sano olleen sen radion kokonaispainon. Se on meleko möykky ja siihen kun reppu vielä selekään. Vaan oli se, kun piti sen partiosa olla matkasa. Raskas oli, hiki tuli. Ja sitte kun ne oli vanahoja, niin ei tahtoneet pelata. Siitä syytettiin tietenkin ryhmänjohtajaa. Ei pijä kunnosa. Sitte siinä oli semmonenki vastus siinä hommassa, kun kivääri piti aina olla matkasa. Ja siinä oli se lukko. Niinku se käänty niin hankalasti siihen kuppeeseen, se paino selekään tai johonkin se tappi sitte. Ja sitä kun ei saanu väärälle olallekkaan panna. Se oli kiusallinen kans.”

Asevelvollisuusajan jälkeen Pakonen tuli Ouluun vuonna 1937:

”Tulin Ouluun ja menin autokouluun sen jälkeen. Äiti asu täällä, hän oli täällä töissä. Minä hänen luona assuin ja kävin sitä autokoulua. Se oli niin pitkäjäykkänen, koko talavi piti käyvä. Siellä ei tahtonu olla opettajia. - - Se entinen VPK:n talo, siinä oli se autokoulu. - -

Sitten minä sain sen autokoulun käytyä. Sain ajokortin ja muuta. Minä menin Tyrnävälle traktorikuskiksi. Eno tuli hakemaan, että kun sillä oli nuorempia poikia ku minä, että kun sinä tuon autokoulun kävit, niin tuu ajamaan traktoria. Se oli ostanu uuden traktorin, niitä ei sillon monessa talossa ollu traktoreita.

Minä sillä puhheella lähin sinne traktoriajjoon, että heti kun minä saan autonajopaikan, niin minä lähen sinne. Että minä en oo sillain sidottu enempää. Sitte yks kaveri soitti täältä Oulusta, että nyt ois autopaikka. — Täällä sitten rautakaupan autoa rupesin ajamaan tai se ei ollu kaupan auto, ku se oli jonku mestarin auto ja joku myymälänhoitajan auto. Ne oli hommanneet. Asemalta putkia ja semmosta kärräilin siinä. Minähän olin siinä vissiin syyskesälle asti.

Minä sitte menin tuonne – siskon mies oli Oulu-yhtiöllä töissä. Mulla ei ollu sillä kertaa mittään niin se sano, että tuu ajamaan trukkia. Siellä on käyny semmonen onnettomuus, että

kuski on jääny trukin ja seinän väliin ja kuollu. Se sano, että se on kyllä vaarallinen paikka. – Minä ajon sitä sitte. Sieltä minä lähin sitte sottaankin. Oisin päässy takasikki kyllä vaan ei ollu ennää toista kättä. Minähän sannoin, siinä kun se ylimestari oli, että eihän näin iso talo tämmöstä ykskätistä tarvi. Niin se ylimestari sano, että tuu vaan töihin, tämmösessä talossa on aina ykskätisellekin töitä. Se ei se tuurityö mua oikeen huvittanu. Kun se oli kolmetuurityötä. - - Se oli niinku pyhääaikanakin, kun vaihto tuurin, niin illalla pääsi pois töistä kymmeneltä, niin kuuvelta piti mennä uuvestaan sinne. Se yks vaihto jäi niin lyhyeksi, niin ei se mua oikeen miellyttäny.

Minä olin niin sanottu heittomies, minä oon aina ollu heittomies – on heitetty mihin sattuu. Sota-aikanakin minä olin heittomies. Mua heitettiin paikasta toiseen. Sen radion kans yksinään pitkin linjoja, että meehän sinne vaan. Että mulla ei oo oikeen semmosta pysyvää paikkaa. No tuohan nyt oli tuo Valio sovan jälakeen 23 vuotta.”

Kutsu ylimääräisiin harjoituksiin:

”Sitte kun sitä piti lähtiä niin sitähan tultiin tähän mykkäkouluun. Ja minut oli siinä kytketty tuohon Tyrnävän porukkaan, ratsuväkiporukkaan. - - Sitten lähti tämä Tyrnävän porukka tuonne rajalle päin jo ja meijät siirrettiin Raatinsaareen.

Meijät siirrettiin sinne, viestimiehet. Meitä ei sinne pantu matkaan. Olihan meitä toistakymmentä ryhmää tässä Raatinsaaresa, että jokkaisella oli se oma ryhmänsä. Kyllä mullaki tuolakin mykkäkoululla oli se ryhmä jo, vaan ei ollu mittään toimintaa sillon vielä. Sieltä siirrettiin sitte Rovaniemelle ja Rovaniemellä siinä kulu aikaa, kun ei ollu mittään tekemistä.

No sitten minä kävin Kemijärvellä mutkan, vaan siellä ei mua tarvittukaan. Minä tulin sieltä Rovaniemelle takasin ja sitten sain siirron Saarenkyllään. Siellä oli semmonen yksinäinen talo, se minun ryhmä komennettiin sinne. Ja Petsamoon pijettiin yhteyttä radiolla.

Meillä oli se oma radio matkasa, sillä pijettiin yhteyttä sinne Petsamoon kerran päiväsä. Ja neljä miestä makas siellä. Niillä oli sitte ryhmänjohtaja tietenki siellä ja siellä oli taas toiset miehet. Sieltä lähetettiin sitten tuonne Kannakselle junalla hyrryytelleen.”

Sota alkoi Rovaniemellä:

”Pommitettiin kovasti Rovaniemeä. Mutta Saarenkyllään ei tullu yhtään. Ja sitten minä olin sielläki pappilasa komennuksella. Meijät oli sinne majotettu. Vaan ei sinnekään – me vaan katehtiin sieltä mettästä tai pappilan rinteestä, kun pommeja lenti. Mahtava nähä se – isot laivueet kun meni yli ja pommit lähti tulleen koneista. Seki näky niin selevästi. Tietenkin ne särki, eihän se niin meekään. Kellariinki osu, se oli niinku pommisuoja. Siellä meni parikymmentä henkiä. Siviilejä.”

Kannaksella:

”Kun minä muistasin sen paikan, misä me purettiin ensinnäki. Eikö sitä Kivennavalle mentykin ja sieltä lähetettiin vettätyyn sit-

te. --- Siellä oli noita suomenruottalaisia ryhymä tai joku semmonen joukkue. Se joku luutnantti tuli sitten mun tykö. Hän sano, että 'tule kuuntele, kun hän pittää selostuksen nuille sotilaille tuolla'. Navettaan mentiin, tyhjiään navettaan. Niin se siellä rupes sitten puhumaan ruottiksi, niin minä vain sanon, että 'anteeksi, minä kait jouvan vissiin pois täältä'. Se sano, että 'miksi niin'. Minä sanon että, 'minä en sannaakaan ymmärrä tuosta, niin mitä minä täällä teen?' Se pyyteli sitten anteeksi ja sano niille miehille siinä, että 'hän puhuu nyt suomeksi - että te ymmärrätte sen'. Siinä joku sano, että ei hän ymmärrä mittään. Minä sanon, että 'no kumpi se on kuulusampi, radioryhmän johtaja vai sinä rivimies? Että jos et sinä tajua, niin toiset neuvoe sua, vaan mulla ei oo neuvoja. Minä oon yksin vastuusa tehtävistä.' Niin se vänrikki vain sano siihen, että hän nyt kuitenkin selittää suomeksi tilanteen. Ja niin se selitti ja silonki minä olin vain siinä aika hankalasa jäsenesä.

Minä sieltä lähin sitte käveleskelleen yksikköön ja niitä nakuja tuli sinne. Aika läheltä kai se vissiin meni mullakin, kun minä tietä kävelin, niin se tuo käsi tuntu, että se lähtee irti tuosta. Ei siinä mihinkään käyny. Minä läpsähin niinku istuulleen siinä tiellä. Ei siinä sen kummempaa käyny. Minä vaan, että no läheltähän se meni. Lähempäähän se sitte meni myöhemmin. Sieltä lähettiin sitte taas tänne Rovaniemelle takasin."

"Se oli hyvin kirjavaa se koulunkäynti"

Lars Palmroos syntyi 22.10.1926 Oulussa. Hän palveli jatkosodassa Pommituslentolaivue 42:ssa. Palmroos oli viimeistä rintamalla kutsuttua ikäluokkaa. Haastattelu on tehty 5.3. 2001.

Lars Palmroos muistelee:

"Sekä sisareni että minä kävimme tämän Oulussa nytkin olevan ruotsalaisen yksityiskoulun. Valmistuin sieltä ylioppilaaksi monien monien vaiheiden jälkeen heti aika lailla sodan jälkeen. Kouluhan koki aikamoisia kohtaloita sodan aikana - sitä pommitettiin ja siirrettiin sitten toiseen paikkaan, joka sekin pommitettiin, että siinä oli tämmöistä keskeytystä jatkuvasti. Sitä käytiin sitten sitä koulua loppuaikoina yksityisperheissä.

--- Minun koulunkäyntini oli hyvin katkonainen. Silloin kun talvisota alkoi, niin silloinhan niitä tuli jo niitä katkoja. Talvisodan aikana ei koulua juuri käyty. Väli rauhan aikana sitten käytiin, kunnes taas sitten alkoi tämä jatkosota, ja sitten tuli taas semmosia katkoksia. Katkokset johtuivat siitä, että kouluja käytettiin sotilasmajoituksiin. Se alkoi jo silloin talvisodan aikana. Ja sitten oli hirvittävä opettajapula, koska miespuoliset opettajat oli rintamalla. Ja siinä ei auttanut muuta kun ottaa sitten vanhoja naisopettajia ja ehkäpä joku miesopettajakin, jotka olivat eläkkeellä - ottaa ne niinkun uudestaan hommiin. Että se oli hyvin kirjavaa se koulunkäynti.

Ruotsalainen kouluhan sijaitsi suurin piirtein siinä, missä nyt on tuo Kela, siinä Nummikadun ja Kirkkokadun kulmassa. Siellä oli oppikoulu. Kansakoulu toimi vähän muualla. Minä olen käynyt kansakoulua Heinätorin kansakoulussa. Mutta siinä oli

sitten ihan omat luokat ruotsinkielisiä varten. Ja täällä oli opettajana vanha rehtori, jonka nimi oli Hanelius. Talvisodassa hänen perheelleen kävi hyvin ikävästi. Ensimmäinen pommitus joka Ouluun tuli, niin silloin Puistola sai osuman ja hänen vaimonsa kuoli siinä pommituksessa. Ja sitten tämä rehtori muutti asumaan siihen kohti suurin piirtein missä ruotsalainen koulu nyt toimii, eli siinä aika lähellä - Torikadun ja Sepänkadun kulmassa. Sieltä hän sitten hoiti tätä rehtorin tointa, kunnes tämä varsinainen koulu, mikä oli siinä Kirkkokadun ja Nummikadun kulmassa, sai yöllä osuman ja paloi yhdessä vastapäätä olleen talon kanssa, jossa oli esimerkiksi apteekki. Koko kortteli meni. Myöskin samanaikaisesti meni ne talot, jotka ovat siinä missä se ruotsalainen koulu nyt on. Ne palo kaikki ne korttelit siinä yhtenä yönä. Silloin meni tämän rehtori Haneliuksen huusholli jälleen kerran, koska hän asui siinä."

"Siellä oli suutareita"

"Esimerkiksi se ensimmäinen pommitus, joka tuli yllätyksenä uudenvuodenpäivänä -40, niin olin ulkona ja näin kun ne koneet tuli. Kuulin räjähdykset ja näin kun yks koneista sai täysosuman. Se oli todellinen täysosuma - se leimahti heti ja katkes kahtia ja putosi kahtena kappaleena ja yksi miehistön jäsen hyppäsi siitä koneesta ilman varjoa. Yks osa koneesta putos Läänsairaalan, eli Kontinkankaan sairaalan seinän viereen. Se ukkeli putos tuonne Karjasillankankaalle. Tuolla Toppilassa oli hälytyskeskus. --- Ja sehän toimi sillä tavalla, että jostakin ilmoitettiin ensin, että on hiljainen hälytys, että koneita on ylittänyt Suomen rajan. Ja sitten ilmoitettiin ilmahälytys kaikkiin keskuksiin ja siitä sitten lähti tieto niille, jotka varsinaisen hälytyksen suoritti. Ja minä olin sitte tämmösenä lähettinä. Täältä sitten paineltiin aina kun jotakin oli, Helsingin pankin talon kellariin, jossa oli tämmönen ilmasuojelukeskus. Helsingin pankin talo on Pakkahuoneenkadun ja Isonkadun kulmassa kulmittain Puistolaa vastapäätä. --- Silloin kun ne kovemmat pommitukset oli, niin se oli niin kaaosmaista se homma siellä. Ettei siellä kukaan oikeen selviä käskyjä antanut.

Kyllä minä joka kerta kun yöpommitukset oli, olin tuolla kaupungilla muka jelpaamassa. Ne palot oli aika rajuja. Ja esimerkiksi se Kelan edessä oleva puisto, joka siinä oli ja ne korttelit, joiden kohdalla se Kela nyt on, ne oli tulella kaikki ja vastapäätä oli tulella ja Isollakadulla oli tulella. Ja kaikkea irtaimistoa mitä löyty, haudattiin sinne keskelle sitä puistoa, jossa ennestäänkin oli sirpalesuojia, siinä ei ollu oikein kunnon tilaa. Kyllä se oli surullisen näköstä, kun ihmisten vehkeitä oli siellä. Isoakatua pääsi juuri ja juuri kävelemään. Siellä oli suutareita, joista varotettiin. Ihmismenetyksiä minä en kovin montaa muista - pari kuollutta minä näin. Ei niitä kai kovin paljon ollu. Enimmäkseen se oli pahannäköstä vaan, kun tulipaloja oli niin paljon. Sitten oli se onneton tanskalainen vapaaehtoinen, joka seisoi siinä lyseon portilla vahdissa. --- Kun polkupyörällä ajeli täältä Koskelantietä ja Koskitietä ja siltä kohdalta missä Kuusisaaren tanssilava on, katto kaupunkia, niin se oli kyllä yhtä tulimerta. Mutta sillat säily."

”Se oli Suomen voitto, Jumalan sallima”

Aarne Pelkonen syntyi 10.6.1914 Utajärvellä. Hän astui asepalvelukseen Hämeen ratsurykmenttiin v. 1935. Ratsurykmentissä Pelkonen määrättiin aluksi aliupseerikouluun ja myöhemmin lääkintäaliupseerikouluun Viipurin Hervaniemelle. Talvisodassa Pelkonen palveli Jääkärirykmentti 40:ssä lääkintäaliupseerina. Jatkosodan palveluspaikkana oli Jääkärirykmentti 53. Haastattelun on tehnyt keväällä 1994 Toivo Määttä SRK:n julkaisemaan teokseen ”Tässä auttoi Herra”.

”Raskasta hommaa kantaa haavoittuneita ja kaatuneita”

”Mutta sitte kahdestoista lokakuuta vuonna kolkytähdeksän alkoi YH, ylimääräiset harjoitukset. Sotilaskampeet päälle, kaikille ei riittänyt. Enimmäkseen oli sotamiehet koko talvisodan ajan siviilikampeissa, kokardi vaan julistamassa, että on puolustusvoimain palveluksessa. Upseereille ja aliupseereille yritettiin saada ja saatiinkin sotilaspuku, että arvomerkit oli näkyvissä, nii oli minullaki. Sitteh se sota alko kolmaskymmenes marraskuuta. Vihulainenhan aloitti sen pitkin itärintamaa kaikella sotakoneistolla.

Ouluun ja lähiympäristöön kerättiin Suomen reserviläisarmeijaa. Osa Suomussalmelle ja minä olin sitä ryhmää, joka ohjattiin Sallan rintamalle. Siellähän oli vihulainen edenny kahdenaarana Märkäjärven kautta Kemijärviä kohti. Toiset Sodankylän Pelkosenniemen kautta. Mäntyvaarassa yhtyivät yhdeksi rintamalinjat meitä suomalaisia kohti. Ja me vetäytyneitten suomalaisten ja lisää tulleitten apujoukkojen kanssa asetettiin vastakkain vihollisen joukkoja. Ja eihän vihollisen tarkoitus ollu hävitä Mäntyvaaran taisteluakaan, mutta Taivaan Isä soi aseillemme voiton, ja vihollinen vetäytyikin Märkäjärven tasolle, nykyisen Sallan kirkonkylän tienoilla tai vähän siitä länteen. Siellä sain kokea, mitä on olla lääkintäaliupseeri, johtaa lääkintäryhmää, jopa lääkintäjoukkuetta. Mäntyvaaran taistelut jo osotti, että kestokyky oli aivan sietämättömyyden rajoilla, jos taistelutoiminnot jatku pitempään. On arvaamattoman raskasta hommaa kantaa haavoittuneita ja kaatuneita, jotka oli tarkoitus aina saada viimeistä miestä myöten toimitetuksi joukkosidontapaikolle, sieltä edelleen kenttä- ja sotasairaaloihin ne, jotka kaipasi sellaista huoltoa, etteivät pystyneet heti palaamaan joukko-osastoihin takasi. Myös kaatuneita tuli suomalaisjoukoissa, heti se suurena tähtäimenä myönteisenä, että halettiin ne saada kotiseutunsa multiin siunattavaksi.

Tässä tulee mieleen tapaus, kun oltiin Rovaniemellä menossa rintamalle, nii upseerit ja aliupseerit otti jonku viskaalin mukaansa ja vei ison talon kellariin. Siellä nähtiin tämäki puoli, mitä oli rakkaan isänmaamme itsenäisyyden puolustamisen vaatimat uhrit. Oli paljo nuoria miehiä jääntyneenä eri asentoihin, silvottuina. Ja sinne tuotu sulamaan arkuttamista varten, jotta voitiin lähettää kotiseutunsa multiin siunattavaksi. Tunnuslevyhän oli keksitty yksinkertaiseksi osotelapuksi, josta löyty merkinnät, mikä mies ja mistä kotosin. Piti olla aina kaulassa ihoa vasten, naru kaulan ympäriltä.

Kuva Aarne Pelkosen kokoelmat.

Jääkärirykmentti 40:n miehiä Sallan rintamalla. Kuvassa myös vapaaehtoinen, alaikäinen lähetti-poika.

Märkäjärvellähän juuttu talvisodan ajan rintamat. Ja sitte kuultiin, että ruotsalaisia vapaaehtoisia on saatu rykmentin verran kokoon, ja ne tuli vaihtamaan meidät asemista pois Märkäjärven rintamalta. Olivat hyvin pukeutuneita ja hyvin aseistettua joukkoa, aivan varmaan maailman huippua verrattuna meihin. Kun oli sellaisia tilanteita, ettei ammuksia tahtonu taisteluiden tai sotatoimien jatkuessa pitempään mistään löytyä, eikä edes henkilökohtasta asettakaan alussa. Sillä naapurimme Ruotsi kieltäytyi kaikesta muka puolueettomana valtiona. Sieltä ei apua tullu. Italiasta saatiin karabiineja, joita myöhemmin saksalaiset jatkosodan aikana hyvin naureskelivat, että ”italiano barafiini”. No ruotsalaisethan otti rintamavastuun Märkäjärvellä, ja suomalaisjoukot, minäki kuuluin jalkaväkirykmentti neljäkymmenen kolmanteen pataljoonaan, vietiin autokuljetuksella Rovaniemelle. Sieltä junakuljetuksella sotilaskampeineen ja kaikkineen lähdettiin viemään Etelä-Suomea kohti, ja saavuttiin Pulsan pysäkillä Karjalan radalla, jossa purkauduttiin ja käveltiin Säkkijärven pitäjän läpi Viipurinlahden rintamalle Vilaniemeen. Vihulainehan oli siihen mennessä jo Viipurin vallannu, ja Viipurinlahden poikki jäitä myöten oli joukot hyökimässä vallatakseen Suomea entistä enemmän. Siellä oli sotatoiminta vieläpä suurempaa kuin mitä ehti Sallan rintamalla olla. Kranua oli ilmassa, ja ihme vaan, mutta ku se ei Jumalan aika ollu, nii se säästy, paliohan tuli siellä kaatuneita.

Siellä nähtiin toinen juttu isommassa määrin, miten sota vaati nuorta miestä uhrikseen. Siellä Säkkijärven kirkon ympärillä oli pinottain Kannakselta kerättyjä suomalaisia nuoria miehiä arkutettavana. Kuultiin, että ne otaksui olevan noin kaksituhatta Pulsan ja Luumäen asemien kautta kotiseutunsa mul-

Kuva Aarne Pelkosen kokoelmat.

Korsuelämää "siellä jossain". Posti on tuonut kiinnostavaa lukemista.

tiin siunattavaksi. Sitten tapahtui ihme, kolmastoista maaliskuuta noin kello kymmenen aikaan saimme kuulla, että ase-toiminta, kaikki sotatoiminta lakkaa kello ykstoista. No jännänähän sitä odotettiin, sillä tilanteemmehan oli rintamalla olijan mielestä aivan toivoton, ku vihollinen ylivoimallaan oli jo maastoutumaan päässy Viipurinlahden koko tämän puolen rannikolla. Ja ihme tapahtui, kello tuli ykstoista, aseet lakkasivat niin vihollisen kuin omallakin puolen, ainaki sillä lohkolla. Tapahtuihan joillakin lohkoilla, että vihollisen taistelutoiminta jatkui siittäki eteenpäin. Mutta tämä oli välirauhassa sovit tu. Ja silloin huomattiinki, että eihän sitä jäädä niihin aseisiin pitkäksi aikaa, sillä uusi raja kulki siitä länteen päin Virolahden halki Suomenlahden rannikolta. Vei koko Kannaksen ja Etelä-Karjalaa leveästi, ja maaluovutuksia oli vielä pohjosempana Kuusamossa, Sallassa. Petsamonhan anto vihulainen sil lon takasi, veti joukkonsa itärajan omalle puolelle. ”

Autokuljetuksella Petsamoon:

”Sieltä lähdettiin marssien Haminaa kohti Suomenlahden rannikotietä. Haminaassa viikon verran oltiin. Minä, upseerit ja aliupseerit oli taloon majotettu ja miehistö teltoihin. Ja tapahtu taas junaan lastautuminen, sitähän pidettiin selviönä, että sitä päästään kotiin, mutta junat jatko matkaa Rovaniemelle. Sieltä autokuljetuksella Petsamoon, taikka Petsamoonhan ei vielä päästy kun Jäniskoskelle saakka. Venäläinen vetäytyi sieltä, vei joukkonsa pois kampeineen, ja me oltiin heidän vetäytymistään varmistamassa. Käytiin Salmijärven kylässä, missä oli nikkelikäivos ja Liinahamarissa, josta kotiutettiin sitte jo kun Lapissa oli yötön yö toukokuun loppupuolella. - - - Kahdeksatta kuukautta kesti tämä palveluaika. Ja varsinainen sotahan kesti noin kolme ja puoli kuukautta. Oli miellyttävä pääs-

tä kotiin nuoren vaimon luokse. Kävin rintamalla talvisota-ai kana, kolmas päivä helmikuuta meidät vihittiin Oulun tuomiokirkon yläsakastissa, ja se oli vain kolmen päivän loma. Miellyttävä oli tulla nuoren vaimon luokse siviiliin. Murheellistahan tämä oli vaan, että luovutettu maa-alue oli palio suurempi, mitä venäläiset, neuvostoliittolaiset, olivat Suomelta pyytämässä. Mutta rintamalla oleva jokainen tietää, että sodan jatkuminenkaan ei ois tienny palio pahempaa, sillä tämän hän sai katsoa, että se oli Suomen voitto, Jumalan sallima, vaikka yleensä venäläinenhän piti,että me olemme hävinneiden puolella.”

Evakkona talvisodan Oulussa.

Helli Pyy syntyi 14.5.1918 Piikkiössä. Talvisodan aikana hän tuli Ouluun evakkoon Suomussalmen Juntusrannasta miehen-sä Pentin vanhempien luokse. He asuivat Kajaaninkadun ja Uudenkadun risteyksessä. Helli Pyy odotti tällöin ensimmäistä lastaan. Haastattelu on tehty 7.9. 2000.

Helli Pyy muistelee:

”Juntusrannassa meni koko huusholli. Ettei ollu muuta kun vähän vauvan vaatteita, äitiysmekko ja mitä jäi mulle päälle.”

Helli Pyy ehti olla Oulussa noin kuukauden ennen kuin hänen esikoisensa syntyi Tuiran synnytyslaitoksella:

”Ei ollu mitään kulkuvälineitä, ne oli kaikki viety. Ei ollu autoja takseista puhumattakaan. Ei ollu takseja olemassakaan. Sinne piti kipittää juoksemalla vaan siltojen yli pakkasyönä. Piti aina pitää sillankaiteesta välillä, että nyt se vauva justiin tulee tähän sillalle, mutta eihän se ensimmäinen tule niin äkkiä, kyllähän siinä sitten meni aikaa. Ja oli pakkanen ja aika pitkä matka siitä sentään. Oli se ainakin pari kilometriä sinne siltojen yli ja sinne vanhalle synnytyslaitokselle.”

Aika synnytyslaitoksella:

”Siihen aikaanhan pidettiin – sehän oli ihan normaalia, että pidettiin viikko ainakin. Etenkin ensimmäisen lapsen jälkeen. Siellä meni sitten jouluku, kun sehän oli 21. päivä joulukuuta. Stalin täytti 60 vuotta muuten silloin ja radiosta tuli hirveesti siten ohjelmaa tästä syntymäpäivästä. Siellä vietettiin jouluku ja se jouluku oli tosiaan semmoinen, että meille tuli sinne joulupukki, joka oli sotilaspuvussa ja hän jakoi sitten meille jonkulaisia lahjoja. Minä nyt en muista minkälaiset arvomerkit hänellä oli, mutta kumminkin hän oli täydessä sotilaspuvussa. Jonkulainen naamari vain päässä.

Siihen aikaanhan ilmoitettiin lasten syntyminen radiossa. Mulla on jotenkin semmoinen käsitys vain, että ilmoitettiin paikalapset, nimenomaan että uusia sotamiehiä syntyy. Se ei kestäny kovin kauaa, muistaakseni se loppu sitten joulukuun – olisiko se nyt kuukauden ajan vaan, kun niitä ilmoitettiin radiossa. Eihän siellä paljon ollu tilaisuus kuunnella radiota, kun eihän sitä ollu huoneissa radioita.

Muistaakseni minä olin ehkä jotain kymmenen vuorokautta

siellä. Ne piti hyvin kauan etenkin tämmösiä evakkoja tietenkin, kun ei ollut oikein paikkaa mihin mennäkään, mutta sinne sitten Pentin kotiahan minä menin. Ei siinäkään keritty monta päivää olla, kun sitten lähetettiin evakkoon (Kempeleeseen) sieltä.”

Aviomies Pentti Pyy sai sen verran lomaa, että pääsi kastamaan lapsen Ouluun:

”Siellä Pentin kotona kastettiin lapsi. Seuraavana päivänä Pentti sitten läksi Kemiin ja sieltä heitä lähetettiin kuljettamaan. Silloin tuli se pommitus. Kun ikkunat meni kaikki, koko pitkä rivi ikkunoita. Siinä niitä koitettiin vähän – pantiin pahveja, mutta kyllä se oli kylmä talo, kun oli pakkasaika. Kaikki ikkunat särkyi, niin pakkohan siitä oli lähteä.”

Ikkunat särkyivät heti pommituksen alussa:

”Ne tuli ne ikkunat (sisään). Kun me olimme juuri, yhentoista aikaa aamupäivällä ruppeemassa syömään. Se oli niin jännä, kun meillä oli jotakin mustikkasoppaa iso kulho siinä pöydässä. Sitten kun me tultiin sieltä pommisuojusta, se mustikkasoppa oli räiskynyt ympäri koko keittiön siitä ilmanpaineesta. Ikkunat oli säpäleinä lattialla.”

Vauva oli pommituksen alkaessa ikkunan luona kopassa, mutta hän ei loukannut itseään särkyneissä ikkunoissa:

”Minä vaan lakanan nurkista hyvin varovasti kokosin ne sirpaleet ja johonkin – mihinkähän minä ne tyhjensin ja sieppasin sen vauvan sieltä. - - - Siinä oli siinä missä nyt on se kulmatalo, hautaustoimisto ja mitä siinä on, niin siihen pihaan oli kaivettu jonkulaisia sirpalesuojia. Siihen sitten juostiin sen lapsen kanssa ja koko ajanhan ne ulvo sireenit. Se oli koko yön mitä oltiin siellä pommisuojusta.

Sirpalesuoja ei ollut lämmin tila, mutta se oli kumminkin jotenkin suojusta ne seinät, ettei maa vyörynyt, että oli laudotettu. Penkkejä jonkulaisia kiersi siellä istumia ja oli jotain katos-takin. Kyllähän sieltä muraa varisi niskaan. Mutta kumminkaan se ei ollu avonainen. Ei tietenkään se ollut mikään pomminkestävä. Mutta niitä kaivettiin silloin koko ajan. Moniinkin pihoihin oli laitettu.

Suoja oli aivan täynnä, tupaten täynnä. Se oli kyllä ihan suuta myöten täynnä ihmisiä seisomassa. Ne anto meille sitten (tilaa), kun mummi nyt oli semmonen jo vähän huonojalkanen. Ja hänen kanssaan sinne mentiin ja miehethän oli komennettu ulos. Heillähän oli kaikenlaista – mitä ne nyt oli ne suoja-joukot, mitä silloin oli koulutettu sitä varten. Mutta me mummin kanssa oltiin siellä. Meille annettiin istuinta, että me päästiin istumaan, kun oli se vauva. Mutta kyllä se oli tupaten täynnä, ne ihmiset seiso siinä aivan kylki kyljessä. Ja oli naista ja lasta.”

Muita pommituksia Helli Pyy ei enää talvisodan aikana kokenut, koska he lähtivät tämän uuden vuoden pommituksen jälkeen Kempeleeseen:

”Siinä oli joku naapurin perhe, joka otti meidät sitten silloin aamuyöllä kotiansa sen vauvan kanssa, että päästiin lämpimään.

Niillä oli jotenkin säilyneet ikkunat. Siellä sitten saatiin sitä aamuyötä viettää ja seuraavana päivänä sitten lähdettiin. Ukki sai firmastansa liikkeen auton, jolla sitten saatettiin sinne Kempeleeseen.

Ja vauvalla oli – silloin ei ollu keksitty noita makuupussejakaan, mutta minä olin itse ommellut jonkunlaisen makuupussin ja siihen sitten vain pantiin vauva. Eihän meillä ollut mitään muuta mukaan otettavaa kuin semmonen iso peltipunkka. - - - Joka taloon sinne otettiin näitä oululaisia.

Kyllähän se oli hankalaa Kempeleen aikakin, kun oli kaivo jäässä ja kaikki miehet oli rintamalla, että itte piti puut pieniä ja sulattaa lumesta vauvanpesuvedet. Sitten kun talvisota päättyi, niin alko tulla niitä Karjalan evakkoja sinne Kempeleeseenkin. Mulla oli se iso punkka toki onneksi, oli lämmitetty vettä, että siinä minä pesin niitä lapsia sitten, kun niitä tuotiin sinne lämmittelemään. Kyllä se oli aikaa.”

Patteriston pappina talvisodassa

Pentti Pyy toimi ennen eläkkeelle jäämistään mm. Karjasillan seurakunnan kirkkoherran virassa Oulussa. Hän valmistui papiksi juuri ennen talvisotaa. Ylimääräisten harjoitusten eli YH:n alkaessa Pentti Pyy toimi Suomussalmen Juntusrannassa Oulun tuomiokapitulin määräämänä rajaseutupappina.

”Minulla oli upseeripassini liitteenä liikekannallepanomääräys Kemiin, huolimatta siitä, että oli jo valmis pappismies. Kemiin saavuttuani minut sijoitettiin joukkueenjohtajan vakanssille JR 27:ään, mutta erinäisten vaiheiden jälkeen sain komennuksen Kenttätykistörykmentti 9:n kolmanteen patteristoon sotilaspapiksi. Muodostimme osan Ylipäällikön reserviä. Kyseinen kenttätykistörykmentti koottiin pääasiassa Oulun ja Kemien miehistä, mutta sitä vaivasi paha kalustopula, sillä III patteristolla ei ollut tykkeitä lainkaan.

Olimme Kemien seudulla reservissä lähestulkoon rauhanalaisissa oloissa. Sotilaat kokoontuivat sunnuntaisin jumalanpalveluksiin koulujen tiloissa ja Kemien kirkossa. Iltahartauksia pidettiin ahkerasti ja sielunhoidollisia keskusteluja käytiin miesten kanssa kahdenkeskisissä keskusteluissa. Sotaan lähtevät miehet huolehtivat perheistään. Oli myös avioliittoon vihkimisiä ja kasteita. Ilmahälytysten aikana hajaannuttiin pois rakennuksista, mutta varsinaisia pommituksia ei ollut.”

Joulukuu 1939:

”Ylipäällikkö Mannerheimin reservit pantiin liikkeelle. Michet suorastaan odottivat pääsyä tosi toimiin osaamatta aavistaa sodan hirmuisuutta. JR 27 lähti eversti Mäkinien komennossa Suomussalmelle 4.12.1939. Vihollinen oli tullut jo Suomussalmen vallattuaan vesistön ylitse Haukiperrään ja tilanne oli todella kriittinen. Siitä alkoi Pohjan poikien sotaretki.

Kapteeni Lehvän johtama patteristomme, III/ KTR 9, oli lähtövalmiina vasta joulun jälkeen. Aseistus oli kirjavaa. Monella miehellä olikin henkilökohtaisia aseita mukanaan, mutta se pääasia - tykit - puuttuivat patteristoltamme kokonaan. YH:n

aikaiset tykkiharjoitukset pidettiin Karihaaran kentällä kahdella vihreäksi maalatulla puutykillä, jotka muistuttivat oikeata kenttäkanounaa.

Pakkasaika oli tulossa, arvaamattoman kova talvisodan talvi. Varustus oli suorastaan olematonta eikä armeijalla ollutkaan antaa miehilleen juuri mitään. Puolustuslaitokselle ostettiinkin Kemian vaatetusliikkeistä vaate- ja kenkävarastot ja pojat puettiin upouusiin muodikkaisiin ulstereihin, turkkeihin, karvalakkeihin ja lapikkaisiin. Kokardi otsaan ja malli Cajander oli valmis. Näky oli komea, kun taistelukuormasto, hevostmiehet ohjaimissaan, ajoi näin Kemian asemalle lastattavaksi juniin. Junamme pysähtyi Oulun asemalla, missä oli ruokailutauko. Vatsaa lämmitti kuuma kauravelli ja sydäntä ilahdutti viehättävien lottien palvelu.”

Tammikuu 1940:

”Kuljetuksemme pysähtyivät Paltamon pitäjän alueella, missä patterien miehistöt sijoittuivat Melalahteen, Kiehimään ja Mieslahteen sisämajoituksiin. Suomussalmella ja Raateessa taistelu oli kääntynyt meikäläisten loistavaksi voitoksi. Kalustoa ja a- ja e-tarvikkeita kuljetettiin omille joukoille. Me saimme Paltamoon kanuuna- ja haupitsipatterin kaluston. Nämä upouudet tykit olivat meillä jo 12.1. Koeammunnat suoritettiin Metelin pysäkin luona Oulujärven rantakaistalla jäälle asetettuihin maaleihin ja tuottivat luotettavan tuloksen.

Väsyneet miehet ja hevoset palaamassa rintamalta Kuhmossa.

Kuva SA-kuva.

Tykkejä tarvittiin nyt heti Kuhmon alueella. Tilanne oli siellä monin paikoin uhkaava. Junakuljetus oli Sotkamoon, josta ruokailun jälkeen välittömästi lähdettiin yötä myöten 60 kilometrin hiihtomarssille Kuhmoa kohti. Matkan varrella tarjottiin teetä ja vanikkaa joissain häthätää lämmitetyissä taloissa. Marssi oli patteristolle kuntoa vaativa suoritus. Tykkien perässä roikuttiin alamäissä. Ei ollut muuta jarrutuskeinoa. Esikunta majoittui Jämäksen ja kirkonkylän välille, me Pihlajamäen taloon.

Kuhmosta etelään kulkee maantie Nurmekseen, jonne on matkaa 84 km. Tältä tieltä Rastinkylällä haarautuu tie Saunajärven kautta Löytövaaraan ja rajalle, jonne on matkaa noin 50 km. Siitä 25 km Venäjän puolella on Repola, joka tuolloin oli huomattava sotilaallinen huoltotukikohta lentokenttineen. Saunajärven tiellä oli tulossa kenr. maj. Gusevskin 54 D. Oulussa perustettu JR 25 kuljetettiin junalla Nurmekseen ja sieltä autokuljetuksin noin 60 km kiireellä kohti Kuhmoa. Se tuki Nurmeksen tien viholliselta ja ahdisti Saunajärven tiellä olevia joukkoja. Siilasvuon rykmentit 27 ja 65 tulivat Suomussalmelta tilanteen siellä ratkettua. Rajajääkäripataljoonat suorittivat alusta pitäen ankaran osuutensa taisteluissa.

Patteristomme tuli Nurmeksen tielle Särkijärven - Jyrkänkosken suuntaan. Sain tavata tässä vaiheessa eversti Siilasvuon käydessäni divisioonan esikunnassa. Ankaran paineen alaisena hän vaikutti rauhalliselta ja turvalliselta isähahmolta. Hän tunnustaa miehekkäästi, että taistelusta uhkaavasta tilanteesta oli selvitty Jumalan avulla. Minulle hän teki joitakin kysymyksiä sotilaspapin toimesta.

Patteriston oli määrä olla mukana tammikuun lopulla hyökkäyksissä Nurmeksen tiellä. Tulenjohtopartiomme joutui kuitenkin vihollisen väijytykseen. Kolme tulenjohtueen miestä kaatui ja kalusto joutui vihollisen käsiin. Tulivalmistelu jäi suorittamatta. Meillä oli ensimmäinen kaatuneitten evakointivuoro.

Vihollisen saarto tienvarsimotteihin tapahtui ankarissa hyökkäyksissä tammikuun viimeisinä päivinä. Meillä oli viestiyhteydet kunnossa ja ensimmäiset kranaatit ammuttiin Nurmeksen tiellä olevaan Kankivaaraan. Tammikuun viimeisenä päivänä joukot saavuttivat ja varmistivat rajan suunnalla Löytövaaran. Taistelut vaativat raskaat uhrit, koska vihollinen oli kaikkialla kaivautunut ja varustanut vahvoja asemia.”

Helmikuu 1940:

”Helmikuulla patteriston tuli asemat siirrettiin Jyrkän suunnalla Petäjälammen maastoon tarkoituksena osallistuminen täystehoisesti Luelahden suurmotin pehmittämiseen Saunajärvellä. Kenr.maj. Gusevski oli sillä alueella omassa korsussaan jossa vankien antaman tiedon mukaan oli kolme maanalaista kerrosta. Rykmentin vahvuinen suoja ja runsas raskas aseistus varmistasi hänen turvallisuuttaan. Meiltä jäi yhden patterin miehistö edelleen jalkavaen tehtäviin Rastin liepeille. Sille ei oltu saatu tykkikalustoa.

Ensimmäinen huomattava tuli-isku suoritettiin 11.2., jolloin

ammuttiin 1050 kranaattia, jonka jälkeen jalkaväki rynnäköi. Majoituin huoltopäällikkö Hemmi Kaasilan kanssa samaan teltaan. Se pystytettiin ankarassa pakkasessa Lammajärven eteläpuoliseen Nivan maastoon. Siellä olivat myös Saunajärven suunnan ajp:t, ejp:t ja sair.kulj-ajoneuvoasema. Potilaat tuotiin hevosilla edestä ja sairausautot jatkoivat edelleen taaksepäin hoitopaikkoihin. Hevosmiehemme rakensivat tuulen ja pakkasen suojaksi puunrungoista ja lumipaakuista hevostalleja. Sirpale-suojia kaivettiin ja katettiin. Vaatimaton korsu-saunakin valmistui alueelle. Hävittäjät rynnäköivät halukkaasti huoltoyh-teyksiä pitkin. Jsp-lääkärimme oli lääk.kapt. Granlund ja taustalla huolehti hevosista sairastallilla eläinlääk. Castrén. Sotilas-papin työ oli henkilökohtaista keskustelua miesten kanssa. Joitakin telttahartauksia pidettiin myös rauhallisempaan aika-na.

Taustalla Ontojoella oli KEK, jonne liian monen miehen tie kylmenneenä ja jäätyneenä päättyi. KEK:n päällikkönä oli D:n pastori Armas Antila. Hänellä oli työntekijöinä kainuulaisia lot-tia ja joitakin sotamiehiä. Kainuulainen riihi oli lämpiämässä, niin että vainajat voitiin puhdistaa ja oikoa arkkuihin kotimat-kaa varten.

Saarretulle vanäläisdivisioonalle eväät ja taistelutarpeet kä-vivät vähiksi, kun mottien renkaat kiristyivät ja suora yhteys Re-polaan oli poikki. Se teki raivokkaita yrityksiä saarron murta-miseksi. Nämä vaativat raskaat uhrit molemmin puolin. Huol-to muuttui ilmateitse kuljetettavaksi. Samana päivänä saattoi olla huoltotehtävissä 30 pommikonetta ilmassa. Ne pudottivat tarvikkeita laskuvarjoilla. Jokin 4-moottorinen pommikone erehtyi laskeutumaan Luelahden jälle ja tehtiin lentokyvyyttö-mäksi krh-tulella. Huoltotäydennystä liiteli ”tasapuolisesti” motteihin ja meille piirittäjille. Söimme venäläisiä säilykkeitä ja ”ryssänlimppua”. Leningradin kommunistinaiset lähettivät meille tulisine terveisineen suuren suklaalähetyksen.

Seurasi vilkas partioitten aika. Suuret venäläiset hiihto-osas-tot kuhisivat erämaassa tarkoituksena tuhota tykkiasemia, jot-ka olisivat käyneet moteille kiusallisiksi. Tarkastelimme erään kahakan jälkeen vieraan maan poikien varusteita. Monien aseet jäässä. Taskuissa oli jumalattomuusliikkeen jäsenkirja. Kuuluisin partio oli eversti Dolinin hiihtoprikaati. Se tuli ra-jan yli puhtaisiin lumipukuihin puettuna 1500 - 1800 miehen vahvuisena. Se toimi vain 10.-15.2. Jo alkuvaiheessa suomalainen partio tapasi hiihtoprikaatin miehiä tulilla lämmittele-mässä. Partiomme kykeni yllättämään vihollisen ja tuhoamaan sen. Vainajia tarkastettaessa todettiin everstin itsensä olevan kaatuneitten joukossa. Ilman ylintä johtoa prikaatin osastot toi-mivat summittaisesti, aiheuttivat häiriöitä huoltoportaissa ja is-kivät mm. ev. Mäkinien esikunta-alueelle. Lopulta meikä-läisten, nälän ja pakkasen ahdistamina kulkivat tylsinä tuho-aan kohti.”

Maaliskuu 1940:

”Vihollinen keskitti uutta divisioonaa rajalta Kuusijokilinjaa ja Löytövaaraa vastaan tullakseen Luelahden ja muitten mottien

avuksi. Siksi tulivoima Löytövaaraa vastaan yhä voimistui. Rum-putulen aikana laskettiin 100 laukausta minuutissa. Se oli kaa-meaa kuultavaa meille Luelahtea piirittäville. Eversti Siilasvuo halusi päästä nopeaan ratkaisuun kenraalimotin tuhoamisessa. Ratkaiseva hyökkäys oli päätetty suorittaa 12. - 13. päivinä. Psto ampui valmistuksena ja saattaen 1300 kranaattia, suorasuun-taustykit ampuivat 1700 kranaattia ja 14 krh:tä yhteensä 280 laukausta. Monia korsuja tuhottiin. Jalkaväki suoritti kuole-manvakavaa tehtäväänsä. Moni antoi henkensä tänä viimeise-nä yönä.

Klo 9.00 tuli sanoma, että vihollisuudet lopetetaan klo 11.00. Ennen sitä vallitsi Kuhmon taivaalla ja kaikilla taistelusuunnil-la inferno vailla vertaa. Sitten tuli täydellinen hiljaisuus. Kun rauhanehdot tulivat tuota pikaa radion välityksellä meidän tie-toomme, itkettiin ja kirottiin. Näinkö meidän kävi! Näitä päi-viä, loputonta ahdistusta ja suunnattomia uhreja vaatinutta ai-kaa nimitetään myöhemmin nimellä ”105 kunnian päivää”.

Toimittanut Janne Kankainen

Lähde: Pohjois-Pohjanmaan sotaveteraani 1990, s. 14-15 ja Pent-ti Pyy:n henkilökohtaiset muistiinpanot.

Talvisotani 38. Autokomppaniassa

Kaarlo Pyykkönen tuli Ouluun töitä hakemaan vuonna 1939 Kainuusta. Säräisniemellä syntynyt automies oululaistui 23-vuotiaana. Automiehen työt keskeytyivät jo saman vuoden ai-kana syksyn 1939 YH:n ja talvisodan syttymisen takia. Kaarlo sijoitettiin Oulussa perustettuun 38. Autokomppaniaan kuljet-tajan töihin:

”Ylimääräisten harjoitusten yhteydessä perustettu 38. Auto-komppania koottiin Oulun Palokunnanpuistossa, Isonkadun puolella. Sisäänkäynnin päälle oli rakennettu rimoista teline, jossa oli peitenimikirjaimet ÖF. Useimmat tulijoista olivat tut-tuja oululaisia automiehiä, joten päätelin perustettavan yksi-kön olevan autokomppanian. Paikalle tuli miehiä myös Oulun ympäristön maakunnasta. Komppanian päällikkönä toimi hel-sinkiläinen luutnantti Mäntysaari, varapäälliköksi oli määrätty luutnantti Vikkula Oulusta. Joukkueenjohtajina toimivat oulu-laiset vänrikit Leander, Salo ja Pohjoisaho.

Keskustasta meidät kuljetettiin kuorma-autoilla Toppilaan vanhan satamatien käänteessä olleeseen kaksikerroksiseen puutaloon, entiseen kenkätehtaaseen. Pari päivää myöhemmin noudimme komppanian kuljetuskalustoksi tulevat autot Oulu-yhtiön kentältä, jotka oli otettu armeijan käyttöön. Ensi näke-mältä autoja tuntui olevan paljon. Saimme vapaasti valita au-tomme ja tietysti parhaimmat vietiin päältä. Valitsin käyttööni Ford-merkkisen kuorma-auton, joka oli mallia -38. Se oli kem-peleläisen autoilijan omistama, hyväkuntoinen kuorma-auto. Oulusta Pohjois-Suomen Ryhmään perustettu 38. Autokomp-pania oli toimintavalmis.

Ennen komppanian siirtymistä rintamalle maalattiin kaikki autot puhtaan valkoisiksi ja niin lähdettiin liikkeelle valkoisilla

Kuva Kalevan arkisto.

Peitenimi ÖF erään Siilasvuon esikunnan merkinä Oulussa v. 1939.

autoilla puhtaalle maanpuolustusasialle. Edellisen yön vartiovuorossa ihmettelin tulipunaisia revontulia, joita en ollut ennen nähnyt - sotaako nekin enteilivät?

Rauhanneuvottelut eivät edenneet Moskovassa myönteisessä hengessä, joten saimme tehtäväksemme huolehtia Kuusamon rajaseutukylien evakuoinnista. Oulusta Kuusamoon ajoimme viiden auton kolonnissa. Evakkojen matka oli raskas taival. Matkanteko kuorma-autojen avolavalla oli kylmää kyytiä, mutta vaihtoehtoja ei ollut. Vanhukset vaikersivat kohtaloon, lapset palelivat ja itkivät kylmän iskiessä nopeasti matkalaisiin. Ensimmäinen taukopaikka oli järjestetty Määttälänvaaraan, jossa evakoille oli tarjolla lämmintä juotavaa ja lapsille mahdollisuus vaihtaa kuivat ylle.

Asukkaiden siirtojen jälkeen oli vuorossa karjan evakuointi. Mistä karjaa ei kyetty siirtämään autoilla pois, siellä ne talutettiin pihalle ja ammuttiin luonnon pakastimeen. Toiset henkilöt korjasivat ruhot teurastamoille, sillä ruokaa tarvittiin kiipeästi. Samalla kerättiin talviajokalustoa ja hevosvaljaita armeijan käyttöön.

Marraskuun viimeinen päivä 1939 todettiin radiosta korutomasti sotatoimien alkaneen maalla, merellä ja ilmassa. Olimme tuolloin Kuusamojärven itäpuolella, Kuusela-nimisessä talossa. Tavanomaiset iltapuheet hiljentyivät kuin veitsellä leika-

ten ja pitkän aikaa vallitsi talossa täysi hiljaisuus. Jokainen mietti kohdallansa epävarmaa tulevaisuutta, sillä kukaan ei tiennyt näkisikö perhettään enää koskaan. Uutisten jälkeen alkoi Moskovan ”Tiltu” lähettää propagandaa niin tyhmällä tavalla, että jokainen suomalainen tajusi sen räävittömäksi valheeksi: ”Mannerheimin verikoirat olivat hyökänneet Hirsylän mutkassa venäläisten kimppuun, aiheuttaen monen venäläisen sotilaan kuoleman sekä suuren joukon haavoittuneita.”

Valheet saivat suomalaisen sotilaan kiehumään vihasta ja sinkoamaan suustaan kaikki kiroukset suoraan Tiltun silmille. Radiosta syydetyt valheet synnyttivät meissä taisteluraivoa kumpuavan vihan ja loputtoman halun puolustaa kotiamme, uskontoamme ja isänmaatamme. Me automiehet jouduimme eri puolille rintamaa kuljetustehtäviin. Minut komennettiin ensin Lämpsänkylään ja myöhemmin Paanajärven itäpuolelle, jossa jouduimme partiokahakkaan.

Autojen huutavan pulan takia autokomppania jaettiin kahtia niin, että kaksi nuorinta joukkuetta, joihin minäkin kuului, siirrettiin Rovaniemelle ja edelleen Kemijärvelle. Perille päästyämme majoituimme Uutela-nimiseen taloon. Tuossa vaiheessa venäläiset olivat jo tulossa Kemijärvelle sekä Pelkosenniemen että Joutsijärven suunnalta. Joutsijärvelle oli Uutelasta matkaa vain kuusi kilometriä ja Pelkosenniemelle viitisenkymmentä. Joutsijärvellä tehtäväkseni tuli pitää ammuskuorma jatkuvasti lavalla, sillä sitä ei epävarman tilanteen vuoksi voitu purkaa mihinkään. Ammusten piti seurata taistelujoukkojen mukana. Autolle oli luotava suojaan pysäköintipaikka tien viereen, jossa oli lunta jo niin paljon, ettei lapionvarsi ylittänyt maahan. Pakkasta oli yli - 40 astetta, eikä lämmintä pirttiä ollut missään. Autoissa oli tietysti vesi syyliarissä ja kesän jäljiltä kankeat öljyt moottorissa. Arvannette oliko automiehellä huoleton olo?

Majoituimme sotilastelttoihin, mutta päivisin ei voitu pitää kaminassa tulta, koska savumerkin tunsivat venäläiset lentäjätkin. Heidän hävittäjänsä olivat nopeasti tähyttämässä, kurkkivat matalalle ja ampuivat konekivääreillään. Aluksi vastasimme tuleen yhden aikaisella kivääritulella, mutta ammunnan johdosta ne tulivat entistäkin uteliaammiksi. Sen seurauksena kiväärituli hävittäjiä kohti kiellettiin. Ammusautokomennus kesti aina viikon kerrallaan, jonka jälkeen koitti vaihto.

Pelkosenniemen rintamalle oli matkaa viitisenkymmentä kilometriä. Venäläiset olivat vielä Kemijoen itäpuolella ja suomalaiset puolustajat länsirannalla. Jokilinjalla käytiin kovat taistelut jo ennen tuloamme. Lapin Rajavartioston komentaja eversti Willamo antoi suomalaisille joukoille perääntymiskäskyn tilanteen toivottomuuden vuoksi. Pelkosenniemen ja Kemijärven miesten päättäväisyys oli kuitenkin ihailtavaa, sillä he kieltäytyivät lähtemästä. ”Omaa kylää ei polteta eikä siitä luovuta, niin kauan kuin sormet liikkuvat ja ammuksia riittää”, he sanoivat. Konekiväärit kirjoittivat kuolinlauhaa hyökkääjien silmille putket kuumina. Lopulta tuli viesti, että venäläiset olivat perääntymässä, koska partiot olivat havainneet heidän kuormastojensa vetäytyneen taaksepäin.

Meillä oli noin puolenkymmentä autoa, joilla lähdimme kuormaston kanssa perään. Heti Kemijoen jäällä kohtasimme kaksi venäläistä hyökkäysvaunua, jotka olivat jääneet suomalaisten sotasaaliiksi, ilmeisesti pakkasherran määräyksestä. Viuhollinen perääntyi muutamassa päivässä lähes 90 kilometrin matkan, ohittaen Savukosken, Nousun kylän ja Tenniöjoen aina Kotalan kylään saakka. Tänne rintamalinjat jähmettyivätkin rauhan tuloon saakka.

Vuoden 1940 tammikuussa alkoi Sallan suunnan rintamalle ilmestyä ruotsalaisia hyvin varustettuja sotilaita vapaaehtoisina ottamaan vastuun Sallan suunnan sotatoimista. Heillä oli upeat valkoiset puoliturkit, kun meillä autosotilaililla oli pääasiassa siviilivarusteet. Valtiolta saimme leijonavyön patruunalaukkuineen ja sinivalkoisen kokardin omaan turkislakkiin, mutta kaikille ei riittänyt edes tätä ”malli Cajanderin” varustusta. Luovutettuumme rintamavastuun Ruotsin vapaaehtoisille Joutsijärven ja Sallan suunnilla siirrettiin 38. Autokomppania Rovaniemelle. Sieltä ryhdyimme ajamaan Petsamon suuntaan. Kuljetimme kaikenlaista materiaalia linjalle Jäniskoski - Salmijärvi - Petsamon nikkelin kaivosalue, aina Petsamoon saakka.

Tutustuin tuolloin Petsamon nikkeli-kaivoksen kaivosalueeseen. Tehdas ei ollut silloin vielä toimintakuntoinen. Tehdusrakennukset olivat valmiit, mutta koneet puuttuivat. Samoin rautatietunneli tunturin sisään oli jo tehty, ainoastaan veturi uupui. Venäläiset sotilaat olivat pitäneet rakennuksia majoitustiloina ja jätteistä päätellen sisällä oli pidetty myös hevosia, sillä ovet olivat juuttuneet auki lumen ja rehun jäädyttyä puolimetrimin korkeudelle yli kynnyksen. Salmijärven kylä oli poltettu, raunioituneet savupiiput ja hetekat vain muistuttivat menneestä. Jäniskosken voimalaitoskin oli keskeneräinen. Työmaaparakit olivat säilyneet ehjinä, joten ne tarjosivat meille kolonnan miehille yösjän. Nautsin kylästä tie oli auraamaton, mutta huopatosujen likaiseksi polkema ja pakkasen kovettama lumi kesti autojenkin painon. Nautsin kylässä oli pomikone pudonnut aivan nelostien viereen.

Maaliskuun rauhanteon jälkeen alkoi kotiuttamisen odotus, mutta sepä olikin liian aikaista. Huoltoajoa riitti pohjoiseen ajettavaksi, joten siviiliin siirtyminen antoi odottaa itseään. Hinku päästä kotiin ja työhön oli valtava. Kun kotiutuksesta ei alkanut keväälläkään kuulua vielä mitään, ryhdyin suunnittelemaan jo karkaamistakin. Toteutusasteelle en koskaan ehtinyt, sillä kesäkuussa 1940 koitti kauan odotettu hetki: 38. Autokomppania kotiutettiin.”

Toimittanut Janne Kankainen

Lähde: Kaarlo Pyykkösen muistelmat

Viestipataljoonassa Suomussalmella ja Kuhmossa

Pentti Rahko syntyi 24.8.1914 Rantsilassa. Hän muutti Ouluun v. 1919. Rahko meni toukokuussa 1938 asepalvelukseen Viipurin viestirykmenttiin jossa kävi aliupseerikoulun ja reservi-

upseerikoulun. Talvisotaan Rahko lähti Siilasvuon alaisen Viestipataljoonan joukkueen johtajana. Jatkosodan palveluspaikana oli Viestipataljoona 31. Haastattelu on tehty 5.9. 2000.

”Sitten tuli se lähön hetki”

”Olin juuri pannu vaatteet päälle, että lähen asemalta ostaan lipun Helsinkiin opiskelua varten, niin poliisi tuli ovella vastaan ja anto kutsunnan YH:iin Viipuriin. Tulin Ouluun ja täällä Raatissa sitten oltiin reserviharjotuksissa, ja oma joukkue oli mulla, jota koulutin. Kotona sai asua. Sitten tuli se lähön hetki. Kyllä se oli joku neljäs, viides päivä kun upseerit tekivät Siilasvuolle tuossa kaupungintalon juhlasalissa upseerivalan. Ja se on nuorelle miehelle se valan teko semmoinen, jonka muistaa. Ja kyllä pani se vala velvoittamaan. No silloin kun sitten tuli lähtöpäivä, niin mulle vaihettiin yhtäkkiä koko joukkue, vanhempia miehiä. Ja Hammarin Nisse, tämä Hammarin liikkeen perustajan poika, sano, sulle tuli kaikki Oulun issoimmat kommunistit. Ja kiväärit vaihettiin, annettiin näitä, vissiin ne oli niitä jonkraftoneita tai jotaki semmosia, ja mulle annettiin semmoinen pikkunen ase SN, joka osoitautui sitte, että siinä ei ollu nallipiikkiä. Nii mentiin sitte junnaan ja Hyrynsalmelle ja Hyrynsalmelta meijät kuorma-autoilla tuonne Suomussalmelle.”

”Kainuun kansa tuli hevosilla”

”Ja Hyrynsalamesta ku lähettiin, nii tuli armoton pakkane. Kainuun kansa tuli hevosilla, vanhat ukot ajeli hevosia. Reki oli ja siinä oli omaisuus. Ja vanhat naiset ja lapset siinä päällä. Perässä tulivat karja, ja nuoret naiset ajo sitä karjaa. Nii se oli järkyttävä näky, ja minä oon sanonu, että minä en sitä anna anteeksi ryssälle koskaan, että se tuommosen tempun teki meille. Se oli kyllä järkyttävää.”

Kuva Kalevan arkisto.

Rintamalle lähteviä sotilaita katselmuksessa.

”Eivät taija tarvita”

”No tultiin muistaakseni Suovaaraan ja purettiin ja siinä oli iso reppuläjä, joillain oli lumihuppu siinä repun päällä. Josaki hupusa näytti vähän verta olevan. Miehet kysy multa, että mitä nuo on. Nii minä sanoin sen, että ne on varmaan lähteneet kaukopartioon, nii että ei tommosta voi siellä kantaa. Nii semmonen viisaampi, tai joka ymmärsi tämän asian, sano nii, että eivät taija tarvita. Ne oli kaatuneitten. - - - Minä heti huomasin ku minä näin sen veren. No sitte minä lähin ku oli saatu teltat pystyy. Neki rustenkeita, ne oli ruottalaisia telttoja, joissa oli yläosa iso reikä ja nuotio pantiin semmosen ritilän päälle, joka ketteingeistä roikku. No eihän niissä tahtonu taretta. Vaan sen ajan ihminen tarkeni varmasti paremmin. Ja saatto olla, että nämä issoimmat kommunistit oli eläneet vielä kylmemmäsäki.

Minä lähin sitte kattomaan, tutkin tilannetta ja menin siihen Haukiperän lossille. Niin tuli, ku minä muistelen, että Karhunen oli kapteeni jo sillon. Kapteeni tuli vastaan ja kysy, millon vänrikki on tullu. Minä sanon, että ihan justiin, että minä kuulun Siilasvuon yksikköön viestipataljoonaan. ”Tämä on vähä semmosta erikoista tämä homma vaan kyllä tähän tottuu. Lähetäänpä kattoon”. Ja ryömittiin ojan vartta sinne lossin lähelle, ja se näytti, että kirkonkylä, tuo on ryssän hallussa ja tähän ne hyökkäs siihen Haukiperän yli ja tähän torjuttiin. Viestimiehenä panin merkille, että ensimmäisesä hyökkäysaallosa oli jo langat, että siellä naapuri kela seläsä makasi siinä ja siihen oli torjuttu. No sitte minä lähin, kiertelin vähä siellä muuallakin, niin menin siihen. - - - Nuorta mettää semmosta kahen metrin mittasta, niin siellä makas suomalainen nuori mies, semmonen kaheksantoistavuotias selällään ja keskellä ottaa oli reikä ja se oli maassa. Niin seki jäi järkytyksenä mieleen, ensimmäinen suomalainen kaatunu.”

Yhteyksiä vetämässä:

”Sain tehtävän vettä tänne Alakurtille päin yhteyksiä, kun tältä puolen tuli se näitten uusien neuvostoliittolaisten pilikkominen. Niihin yhteyden valmistelua. Minä sain vetää ensimmäiseksi keskuksesta, että minun oli heleppo tehdä. Kun partiot olivat hiihtäneet jo edellä. Niin sitte ei tarvinnu minun suunnistaa ja hevosia oli matkassa. Keloja oli. Tultiin mettässä semmoseen pieneen mökkiin, jossa oli yksi hellahuone ja sitte oli kamari, jossa ei ollu lämmityslaitetta ja tapettina pärreet. Ja siinä näki, että siinä oli lapsia kaks. Siinä ruvettiin syömään, niin minä sanon miehille, että se on ollu kylmä tämän talon isäntä, jos ei oo ollu kommunisti. Tänne on rajan takkaa tullu rahaa ja propagandaa. Ja täältä mejän puolelta ei oo hoijettu, rajaseutuhomma oli aika heikko. Että en yhtään syytä miestä. - - - No sitte kaveri lähti vetämään siitä, mihin mulla loppu. Ja me oltiin aamulla lähetty ja se alako olla iltapäivä ja sitte. Mulla oli puhelin siihen kaveriin langan päässä. Yöllä soittaa, kuule, misä minä oo. Nii otettiin kartat: Ei täsä oo palio, on täsä joku järvi tai mikä tämä on. Niin minä sanoin, että minä otan komppanian päällikköön yhteyttä ja neuvotellaan, mitä tehdään. Ja komppanian päällikkö sano, että ku mulla oli keloja,

niin sano näin, että tulkoon sinun paikkaan ja huomenna päivällä lähtee uusilla yrityksillä ja kerätään sitte ne langat pois ja näin tehtiin. Ja sitte suunnistettiin, tai oikiastaan ne oli paikkakuntalaiset näisä joukoissa, jotka tiesi mihinkä mennä. No tämä asia valakeni vasta sitte myöhään, ku nämä kartat oli vanahoja karttoja, joissa ei pohojonen ja karttapohojonen ollukkaa samasa suunnassa, vaan se oli vinosa. Ja jos sen ois oikeen laittaanu, sen ois vinnoon pannu karttalaukkuun ja sitte se ois onnistunu suunnistus. Ja meni vissiin viikko kaksi, ennen ku tämä tuli nuisa päiväkäskyisä ja nuisa kirjelmisä neuvottiin, että näin pittää tehdä. No seuraava tehtävä oli vettä yhteys tuonne Kurimoon, Hulkonniemeen päin. Kokemattomuutta lähin illalla myöhään vetämään, ja veettiin puihin näitä, että saatiin kuuluva linja. Se oli pimiäsä hirviän vaikiaa ja kävi hittaasti. Saman aikasesti tuli lisäjoukkoja, tamperelaisia nostomiehiä. Tyyppillinen Suomen armeija siitä marssi. Ei ollu enää reppuja saatu, niin ne oli patjapussisa ja päiväpeitosa, siniraitasessa päiväpeitossa selässä vehkeet, ja ne hiihti siitä. Ja me oltiin, se oli semmonen aika pimiä aika. Kuitenki että näkyvää. Me oltiin siellä mettäsä, niin ne rupes huuta: Vihollisen partio! Melekeen mejät ampuvat sinne. Mejän piti karjua kovasti, että suomalaisia täällä on. Niin tästä minä sain semmosen opetuksen, että jos joutus yöllä tekkeen tämmöstä, niin parempi on asia valmistella yöllä ja tehdä päivällä.”

”Ne leikki mejän kansa”

”Siinä puhelin soi. Ois semmonen kahen tunnin komennus, että hiihtää sinne ja tuo majuriko se oli Manteliin antaa sitte ohjeet. Niin lähettiin, ei otettu hevosta, mentiin vaan suksilla. Vaan minä sanon, että pannaan nuo leipälaukut täyteen leipää. Ja nii mentiin, Niin se ilimeni, että Kiekinkoskella oli meikäläiset pelästynneet jotaki hommaa ja paenneet semmosen linjan päästä vielä ja jättäneet telttasa ja muuta sinne. Nii nämä piti vallata takasi. No se oli ensimmäinen semmonen kokemus, jossa saatto tulla jotaki. No minä järjestiin ne miehet vitjaan, ja sanon, että kun lähetään, nii minä rupian huutaan surkiasti ja huuetaan nii palio ku mahollista. Ja me kaukaa lähättiin, ja lie neekö maailmassa ollu nii pahhaa ääntä koskaan ku me huuettiin. Pelosaan, kyllä se peleko oli. No mentiin, nii se oli kyllä naapuriki pelänny. Ei nähty ku yksi mies mennä vikelsi siellä. Ei laukausta ammuttu. Minä katon taakse, nii kaikki minun miehet oli jonosa minun takana. Ne luotti minnuun. No me saatiin ne suomalaisten teltat. Puhistettiin ne naapurien jäliltä vähäsen ja Emma pikakivääri saatiin ja siellä oltiin. Ei minkäänlaista huoltoo. No minä rupesin sitä hommaan. No saatiin viimein huolto. Sitte minä sanon miehille, että se on sovassa semmonen tapa, että kun asemat ja muut saapi kuntoon, nii heti tulee lähtö. Me oltiin oltu joku viikko siinä. - - - Siinä oli naapurilla juoksuhauat. Siinä oli mettä ja sitte laski sinne pellolle, nii siellä oli. Niin ne leikki mejän kansa. Ne aina pistimen nokkaan panivat kypäriä ja heiluttivat, ja kävivät ne jokku miehet tarkkuuttamasa. Vaan en minä nyt viittiny lähtiä siihen. Mutta ne joutu sieltä sitte nousemaan ylös, ja siinä oli silta kun ne me-

Oulujoen lottia leipomassa "vaneria" rintamalle.

ni majapaikkaan. Nii ne sieltä huiskutti aina meille kättä. Nii minä menin siihen naapuriyksikköön. Siinä oli konekivääri-komppania. Nii mää menin puhuttelemaan luutnanttia ja sanon, että siellä on semmonen homma. Ja ku me oomma täällä päässä, ja jos ne tietäs, että minkälaista porukkaa täällä on, nii varmastihan ne tulis meitä vähän katteleen. Että me ei oo palio minkälaisia. Että annappa tuo yks konekivääri mulle siihen, nii minä tiän, että se on kaksi tuntia korkeintaan lainasa. Siellä on maali. Niin laitettiin, ja minä sanon niille miehille, että mistä se nousee ja mitä se tekkee ja pankaa ja tähäkkää valamiiksi. Ruvettiin oottaa, nii niitähän nousi ja kaatu vaa siihen syltysä. Minä piän tätä, siinä mielesä oli hyvä. Ne siirti konekiväärin tärkeämpään paikkaan. Mutta kun meillä oli se rintaman pää, ja sitte oli aivan vaan mettän puut vartiosa, ei mittään muuta.”

Lottatyössä talvisodan aikana

Annikki Reinikainen syntyi 3.4.1921 Muhoksella. Kotipaikkana oli maatila Madekoskella, josta perhe muutti Ouluun vuonna 1938. Talvisodan syyttyä Reinikainen joutui keskeyttämään opintonsa Heinolan seminaarissa ja palaamaan Ouluun perheensä luo. Talvisodan aikana Reinikainen oli lottatöissä työvelvollisena. Kesällä 1940 käydyn viestikurssin jälkeen Reinikainen työskenteli Oulun suojeluskuntapiirin esikunnassa Saaristonkadulla. Jatkosota vei Reinikaisen viestilotaksi Kuittijärvelle. Jatkosodan aikana perheestä kaatui kolme poikaa. Sodan jälkeen perheen kaksi eloon jäänyttä poikaa osallistuivat asekatkentaan. Haastattelu on tehty 13.6. 2001.

Sotilaille leipää leipomassa:

”Vaikka minä en ollu syksyllä vielä lottakaan, minä heti jouduin lottatöihin. Lotaksi minä pääsin tammikuussa 1940. Mutta silloin ennen joulua vuonna -39, sekä vuonna -40, me leivottiin leipiä Madekoskella, joita lähetettiin sotilaille. Oli semmosia neliön muotosia leipiä. Minähän en mikkään leipuri ollu, mutta olinpahan siellä pistelemässä näitä, näpyttämässä. Ja todellaki silloin talvisodan aikana täältä Oulun kaupungista ei rintamille lähetetykkään lottia. Ihan joku ehkä. Mutta meillähän oli täällä ihan riittävästi töitä kun täällä oli sotasairaaloita, ilma-valvontaa, viestintää ja sitä leipomista ja maaliskuussahan se siten sota loppuikin. - - - Mutta silloin kesällä neljäkymmentä minä kävin sitten sen viestikurssin, kutsuttiin semmoselle lottien viestikurssille ja se oli sitte tarpeellinen ku ajatteli seuraavaa sotaa.”

Ihmiset itkivät Karjalan luovutusta:

”Kyllä muistan sen päivän kun oli maaliskuun kolmastoista päivä vuonna neljäkymmentä. Oli ollu pakkaspäivä, oikein kirkas aurinko paistoi, lumihanget olivat hohtavat ja minä hiihtäen menin kotiin täältä lottatyöstä. Ja siellä oli vielä radio nostettu pirtin pöydälle, meillä oli aika iso pirtti tietenki maalaistalossa. Ja ihmiset siellä itki ja minä että, mikä täällä on. Ja silloin juuri sitte oli tullu se tieto, että sota loppu ja Karjala jouduttiin luovuttamaan. Vaikka se oli toisaalta ilon päivä ku sota loppui, mutta murheen päivä, kun Karjala sillä tavalla jouduttiin luovuttamaan.”

”Hyvä henki oikeen, ei siinä mittään”

Olavi Smed syntyi 27.8.1920 Oulussa. Talvisodan aikana hän haki rintamalle vapaaehtoisena ja pääsi koulutukseen sissipataljoonaan Kemiin. Oltuaan koulutuksessa kuukauden ajan Smed siirtyi vapaaehtoisena viestijoukkueeseen. Tämän jälkeen hän harjoitteli puhelinkeskuksen hoitoa. Joukot lähtivät kohti rintamaa 10.3.1940 ehtien Kajaaniin ennen rauhan tuloa. Jatkosodan palvelupaikkana oli Jääkärirymentti 12. Smed haavoittui 14.8.1941 ja päätyi hoidettavaksi Sotasairaalaan. Hän palasi joukko-osastoonsa lokakuussa. Haastattelu on tehty 28.9.2000.

Valmistautuminen talvisotaan lähtöön:

”Kymmenes päivä maaliskuuta me tiijettiin, että nyt lähetään. Ja jaettiin meille lumipuvut tietenki ja sitte talavikampeita parempia. Ruotsalaisia oli Kemissä meleko palio. Niitähän meni Sallaan tai oli menny jo. Ne meille antovat puoliturkkeja sielä ja sitte nuita suksia ja monoja ja kaikkia tämmöstä. Nehä oli ne välineet meillä vähä semmoset heppaset. Näiltä ruotsalaisilta saimma sitte ruotsalaiset kivääritki, oli Mauter-kiväärit, mutta patruunoita ei ollu. Patruunoita viisi patruunaa oli muistaakseni ainaki mejjän porukassa. Ei ollu enemppää. Suomalaisia kivääreitä ei ollu ku vartiomiehellä oli vaan, tai ei se suomalainen ollu ku vanha venäläinen kivääri, joka oli vartiomiehellä. - - - Me lähetettiin yhenntoista päivän iltana myöhään sitte täältä Kemistä ja kahestoista päivä oltiin iltapäivällä Kajaanisa, ja oli tarkotus, että Kuhumoon lähetään. Me tiesimmä kyllä sen. - - - Hyvä henki oikeen, ei siinä mittään. Oli oikeen. Otetaan huomioon nyt, että meistä mejjän ryhymästä ja siitä osastosta oli suurin osa näitä niin sanottuja Karjalan pakolaisia, jotka oli sillon kaksikymmentäluvun lopussa ja sillon yheksäntoista ja kaheksäntoistaki tulleet Itä-Karjalasta, tulleet Aunuksesta tänne. Sitte oli joitaki virolaisiaki. Ainaki kaksi virolaista minä muistan. Yks oli sitten Ahavenanmaalta, sen minä muistan. Sillä oli ruotsalainen sotilaspuku. Ehkä se oli Ruotsiin ensin menny ja sieltä oli tullu Kemmiin sitte ja Kemisä oli mejjän porukkaan tullu. Siellähän sitä oltiin. Kajaanissa olimma.”

Masentava rauha:

”Se oli masentavaa, kertakaikkiaan se oli masentava ku meillä oli monella semmonen käsitys, että kyllä länsivallat tullee apuun. Ei meillä mittää hättää oo. Ratioahan me kuunneltiin ja kaikkia, että kyllä me tiijettiin. Ja vapaaehtosia oli suuri osa, melekeen kaikki oli vapaaehtosia.”

Uudenvuodenpäivän pommituksissa

Kaarina Soini kertoo talvisodan ensimmäisistä pommituksista:

”Minä olin kotona, se oli Uusikatu 80, jossa asuimme ja oli kirkonmenot käynnissä. Niin yhtäkkiä alkoi tulla lumi katolta ja semmonen jyminä kuului. Ja me sanoimme, että mitä ihmettä nyt tapahtuu. Ja ihan totta minä muistan, minun isäniki vähän

•Lumalan pelko oihoon elämäsi suurin voima!

•Opi rakastamaan maatasi ja kansaasi!

•Aseta korkealle lotta-ihanteesi. Vain oikeamielisenä, puhtaana ja raittiina voit olla oikea lotta!

•Vaadi aina ensin itseltäsi!

•Ole hyödi!

•Ole uskollinen vähäisimmässäkin!

•Muista vastoinhäymisten kohdatessa päämäärämme suuruus!

•Kunnioita ja auta lotta-sisariasi heidän työssänsä, siten vahvistuu yhteistunto!

•Muista menneitten suhupolvien työ. Kunnioita vanhuksia, he ovat tehneet enemmän kuin me!

•Ole vaatimaton esiintymisessäsi ja puuvuussasi!

•Alistu itsehuriin, siten horostat järjestyshuria!

•Lotta, muista edustavasi suurta, isänmaallista järjestyä. Varo tekemästä mitään, mikä sitä vahingoittaa tahi sen mainetta loukkaa!

Meija-Liisa Bäckström in kokoonlmaat.

niinku paino ittiään kasaan, että tuntu että jollain tavalla nyt jotaki putoaa. Ja menimme pihalle kattomaan niin sieltä näky – me asuimme siis Peltokadun ja Uudenkadun kulmassa, niin pommit oli puonnu sinne Heinätorinkadulle, siihen lastentarhaan, niin sieltä nousi jo savu. Meijän ikkunasta näky Valion meijerille, jossa oli tykit. Niin ei sieltä mitään semmosia hälytysmerkkejä annettu tai mitään. Oli niin yllättänyt kaikki.”

Tämän pommituksen aikana perhe ei ehtinyt mihinkään suojaan:

”Pommit oli pudotettu jo sillon, kun me se tajuttiin. Mutta sen jälkeen äitini sano, kun siinä oli tykki Valion meijerin katolla – että kun tykkien päältä ottaa vartiosotilaat sen suojuksen pois niin saa arvata, että nyt on hiljanen hälytys. Sillon piti ruveta jo pesiä laittamaan siihen kuntoon, että voi lähteä pommitusuojaan. Ja kohta annettiin hälytysmerkki ja juostiin. Valiolle oli semmonen pommitusuoja, niin sinne mentiin suojaan.

Meillä ei siellä Peltokadulla tapahtunu mitään. Ne koneet oli menneet siis sitä Heinätorinkatua. Ne ei vaurioittanu mejjän asuntoa. Mutta se talo, minkä vanhempani ostivat sillon kesälä -40, Rautatienkatu 4, niin sillon oli pudonnut Oulas-hotelliin pommi. Niin se oli vaurioittanut ikkunat siitä asunnosta juuri, jonka vanhempani ostivat. Että he saivat ensitöikseen laitaa ikkunat asuntoon.”

”Parasta oli ihmishenkien pelastaminen”

Valde Tenhula syntyi 8.12.1900 Temmeksellä. Hän osallistui vuoden 1918 sotaan, talvisotaan ja jatkosotaan. Talvisodassa Tenhula palveli konekivääriampujana jääkäriyrykmentti 40:ssä ja jatkosodassa viestipataljoona 13:ssa ja 31:ssä. Haastattelu on tehty 19.5. 2000.

Valde Tenhula muistelee:

”Minä oon saanu kyllä terveenä ellää ja kolmessa sodassa olla. Kyllä monta kaveria lähti viereltä vaan miten ne minut säästi? Se on aivan kumma.”

Valde Tenhula suoritti asepalveluksen vuonna 1920. Hän muutti Ouluun vuonna 1930 mentyään naimisiin kotikylän tytön kanssa. Tenhulan oli palattava takaisin Suomeen Amerikasta, missä hän työskenteli 1920-luvulla kaikkiaan seitsemän vuotta. Oulussa vietetty 1930-luku päättyi talvisotaan.

JR 40:n konekivääriampujana:

”Pelekosenniemeen me sitte mentiin. Tälle puolen Pelekosenniemeä. Nii siinä rautatie loppu siihen ja mentiin sisälle, ja oltiin pikkusen aikaa, niin tuli kiire, ku se ryssä meinas tulla läpi. Ja mejjän porukka sen sai pysäytettyä. Vaan se oli kumma, että ku minäki siinä pysyin hengissä. Sitte kun aamusta iltaan asti, päivällä saatiin vallatuksi se. Minä sitten siinä välissä, kun kolome tankkia meni Suomen puolelle kun se kävi kirkon tykönä ja liekki tälläki puolen käyny. Minä näin sen mejjän kapteenin. Niin kun meillä oli tuo vaatevyö konekiväärissä, niin se tahtoo mennä aina, että se ei oo niin hyvä ku se peltivyö. Niin minä sanon sille kapteenille, että ‘ku heittivät nuo toisen porukan miehet tuon, että jos minä käyn vaihtamassa, niin saammako pittää?’ –’Saatta jos uskallat mennä!’ Kun ne tankit oli menny, niin minä sillä aikana lähin. Ja sitte minä sieppasin olalle ja juoksin ja samalla otin sitte. Oli oikeen isoja mäntyjä, oli rooppi siellä, ku ne tuli takasi, nii minulla ei ollu enää – en uskaltanu mennä. Minä siihen rooppiin vaan nakkasin konekiväärin ja viereen panin maata. Minä aattelin, että jos ajavat, niin ajakoot päälle. Vaan eivät ajaneet. Vaikka aivan vierestä meni. Vaan ne oli ne männyt siinä suojana, että ne ei kai nähäneekkään. Sitte ne noitu ne pojat, että ku heille tuo vaatevyö. Se sano se kapteeni, että tehdä ette tarttekaan koko vyötä, ku te ette uskalla ampuakaan, ku heittä ryssille, ryssähän se ois vieny.”

”Ooppa tarkkana, minä lähen”

”Sittehan me menimme – mikähän se oli se ensimmäinen kylä. Siinä jouluna oltiin. Ja sitte Saijalle mentiin. Ja sitte ku se kuvas – me näimmä, että se ryssä niitä kävi kuvvaamassa niitä mejjän asuntoja. Me maahan teimmä korsun, semmosesa asumma. Ja siellä oli pommittanu yhen talon, niin me saimme sieltä tavaraa, että panimme, ettei santa menny sitte läpi. Ja minä ku olin tarkka, nii sitte ku pelättiin että se pommin tuopi siihen mejjän asuntoon, että ku se on kerran kuvannu. Ja johan se kun minä olin toista viikkua maannu konekiväärin vieressä, vaan siinä piti olla kiväärin vieressä, että saatto sitte ku piti semmoseen hommaan lähtiä. Ja kolome ukkua rinnakkain ja melekeen juoksi. — Minä laukasin, niin se ukko meni nurin. Ja verta oli sitte huomenna – minä päivällä kävin kattomassa ku oli semmoseen aikaan. Meni aivan maata myöten, se varmasti kuoli. Ne toiset ukot lähti juoksuun. No siellä oli kolome sisällä. Jos en minä vain huolehtinu, nii ne ois pommin panneet siihen.

Sitte oli vielä yks meistä etteenpäin samalla linjalla, niin ampuvat kranaattia ja meni jalaka poikki sillä suomalaisella pojalla. Ja se huuti apua. Ja minäki koitin kuunnella, kun se rupes hiljeneen, kun oli kauan huutanu. Niin ei kukkaan menny. Niin minä sanon kaverille, että ‘ooppa tarkkana, että minä lähen’. Niin se sano, että ‘älä lähe, että siellä on varmasti vahti’. Minä että ‘olokoon, että kyllä minä ossaan varua’. Ja menin ja otin ahkion matkaan ja sitte kun oli – oiskohan ollu enää kahatasattaa metriä, minä heitin sen ahkion ja rupesin konttaamaan. Ja kun oli valakiat vaatteet, sitä ei pimiäsä nää. Sitä ei nää kun pari kolomekymmentä metriä. Ja minä koitin aina kattua, että eihän sieltä joku kuikistele, että jos siellä on vahti ja olihan siellä. Ja sitte se kuikisti ja kun minä tärräytin, niin siihen se ukko jäi. Ja sillon lähti kaks juokseen niin paljo kun kerkes. Minä palasin ja hain ahkion ja menin sitte. Eihän se paljo pystyny puhumaan, sillä oli hirviä verenvuoto kun jalaka poikki, aivan rempallaan. Niin minä koitin laittaa, ettei se aivan lähtis, että se sais olla matkassa vielä kun vie. Vaan niihän minä sen sain ahkioon ja vein sen - - -. Jos siinä ois ollu arka, nii se ois henkesä menettäny, se oli niin hirviä se verentulo. Vaan minä sain hyytyyn sen vähän, kun sillä oli itellä paljo ja mulla oli ryysyjä, koitin oman puseroniki kääriä, monta muuta siihen, se tahto tulla väkisillä se veri. Se oli täältä ylläältä (reidestä saakka) poikki. - - - Joo, minä neljännen miehen pelastin siitä.”

Konekivääriampujana Viipurinlahdella:

”Ja ensinnä käytiin sielä saaresa ja se ajettiin ryssä lähteen. Mikähän saari se oli siinä. Se oli ennen sitä Viipurinlahtia, vähä ennen. Joku saari ja sielä piti käyvä. Meitä oli – oliko meitä seittemän vaan kaheksankymmentä miestä. Vaa se ei ollu paha, siellä ei kukkaan kaatunu.

No sitte vietiin Viipurinlahelle ja Konttisen Veikon kansa kahestaan. Elläinlääkärin veljenpoika oli mejjän komppanianpäällikkönä sielä. Nii se yöllä vei mejjät ison kiven taka: ‘tulitakkaa täältä, se meinaa tulla ryssä läpi’. Otettiin sitte patruu-

nat paljonko saatiin viijä ja minä turruutin kaks – kuinkahan paljo siinä vyötä, minä en ennää muista – vaan siinä on kyllä paljo. Minä kaks vyötä laskin yhteen kyytiin, kun ne meinas tulla likelle. Vaan niitä kaatu kyllä hirviästi, ei niistä – niillä oli kova laki, että niin piti koittaa tulla. Sitten Konttisen Veikko sano, että no hänki ampuu. Minä sitte seurasin siinä, ettei vaan joku – sitä piti aina kattua, ettei pääse läpi. Konttisen Veikko yhtäkkiä hyppäs ja sano että ‘kato kun ei oo ko kaheksan patruunaa, että mihin me pojat jouvumma kun päivä on?’ Nii minä sanon, että ‘no ei siinä muuta konstia, minä lähen hakemaan’. –‘Elä lähe, elä lähe, kun aava paikka, että ku ampuu tuolta’. Vaan se on maa, se on sielläki – se aivan nousi ja laski. Minä sanon että ‘tappaahan ne meijät kuitenkin, niin minä lähen yrittään’. –‘No mee sitte yrittään, vaan elä kovin kauan viivytä, hänet ne tappaa vielä sitte’. Minä aina kun näin roopin, niin minä hyppäsin, menin päälleen sinne ja sitte kun kuuntelin ettei vaan kuulaa siellä lentäny nii sillon minä menin. Ja eihän minun montaa kertaa tarvinnu hypätä.”

Tenhula pääsi kuin pääsikin perille metsikköön ja lähti viemään komppanianpäällikön vastusteluista huolimatta patruunoita ampumispaikalle:

–‘No kaveri kuolee varmasti, jos en minä lähe, että minä haluan kaverin pelastaa’. Ja lähin ja pääsihän minä. Ei tullu mitään, vaikka tuli sieltä kuulaa, mutta ei sattunu!”

”Meijän piti – nuo työkomppaniat kaivovat semmoset ojat, johon piti perräytyä. Pitkä linja. Ja silloin sinä ammut ensin ja minä sitten ja taasen seuraava. Kävi mutkan niin kauan kun piisas ja sitten tuli samalla lailla, minä ammuin ensin, sitte sinä. Ja siinä oli yks minun vieresä vankka mies, niin se aina nousi

ja tähtäs ja ampu. Niin minä sanon että ‘elä nyt hiijesä että ku se ampuu vielä ottaan sua, että ku eihän siinä tartte nähä mitää muuta kun se pittää ampua, että se ei pääse mejän niskaan’. –‘Olokoon mitä hyvänsä, hän ampuu tarkasti’. Minä että ‘ammu sitten tarkasti’. Se oli viimeinen minnuuti menossa, ei ollu ennää monta sekuntia aikaa, nii keskelle ottaa ampuvat. Kyllä minä sanon, että tahallaan menetti henkensä seki ukko. Ei uskonu kun minä koitin sanua. Sitten sekuntien päälle tuli rauha. Ko ois antanu sen minnuutin mennä loppuun, niin se ois vieläki hengissä.”

”Vaan se oli kaukana se mitä piti sieltäki luovuttaa ryssälle. Sitä piti tuntikaupalla kävellä ennen kun tultiin oikialle rajalle. Kyllä me aattelimme, että ei – turhaan oomma tapellu. Se aika hyvästi meni sentään tuo, että saahaan olla itsenäisiä.”

Välirauhan aikana Valde Tenhula toimi poliisina Oulussa:

”Minä menin polliisiksi. Olin viis ja puoli vuotta polliisina. Alakuusa oli, minä melekeen tuhatta markkaa enämpi sain. Ja ku sillon pääsi mihin halus.”

Kesällä 1941 tuli taas lähtö jatkosotaan viestipataljoonaan (VP 13, ja vuoden 1942 puolella VP 31). Jatkosodassa Tenhulan ei tarvinnut olla rintamalla kuin kymmenen kuukautta, koska ”minä pääsin iän perusteella kesken pois”. Kokemuksia kerity muun muassa Lohivaarasta. Kotiuttaminen tapahtui Uhtualta huhtikuussa 1942.

Talvi- ja jatkosodasta jäi parhaiten mieleen talvisodan aikana pelastetut neljä miestä:

”Ne oli erikoisia, ko minä sain ne pelastetuksi, se on parasta.”

Kuva SA-kuvaa

Rintamalta palaavia sotilaita.

Kirjeiden ja päiväkirjojen kertomaa

"Kirjoita, rakas Gunnar"

Pudasjärvellä syntynyt Gunnar Kontiopää (Bergh) kirjoitti ylioppilaaksi Oulun lyseosta 1932, jonka jälkeen hän lähti sotilasuralle. Luutnantti Kontiopää palveli talvisodassa Jääkäripataljoona 4:n tykkikomppanian päällikkönä. Hän kaatui talvisodan kiivaissa torjuntataisteluissa Impilahden Koirinojalla 11.1.1940. Hänen hautakivensä löytyy Oulun sankarihaudasta, mutta Puolustusvoimien ylläpitämän kaatuneiden tietokantapalvelun mukaan Gunnar Kontiopään ruumis jäi joko taistelulentälle tai tuhoutui täysin. Gunnar oli vilkkaassa kirjeenvaihdossa kotiinsa äidilleen ja vaimolleen sekä Pieksämäelle komendantiksi komennetun isänsä kanssa. Viimeinen Gunnarille osoitettu kirje on päivätty hänen kaatumispäivänään.

Gunnar kirjoitti ylimääräisten harjoitusten aikaan vanhemmilleen varsin enteellisen kirjeen:

"6.10.1939

Rakkaat vanhukset.

Saimme juuri tietynlaisia uutisia. Olen valmis kaiken varalta eikä mitään selvittämätöntä jää. Asta vain tahtoi minun kirjoittavan Teille.

Ellen palaa tiedätte saaneeni "peitoksi Suomen multaa". Olen saanut tarpeeksi elämältä: hyvän kodin, rakkaat vanhemmat, huolettoman lapsuuden ja oman Astan. Olen ollut onnellinen enkä huolehdi muusta kuin Astastani, joka on täällä liian lähellä, ja Teistä. Jos joudutte kolmisiin elämään, pitäkää Asta minun sijaiseni.

Kiitän vain näin kaikesta rakkaudestanne ja huolenpidostanne. G."

"Illalla 3.1.1940

Mamma rakas.

Täällä sitä nyt ollaan, postileiman paikka ja aika. Painumme kai vielä vähän kauemmas, mutta sehän sopiinkin.

Kaikki on hyvin. Pesun tarpeessa vain alan olla. Joskus saattaa tulla valtavan likaisia alusvaatteita, mutta kaipa Katri niistä selvän tekee. On hauska jutella ihmisten kanssa. Tapasin vapaaehtoisia ja haastelin hetken. - Ryssiä on näillä main monessa vankileirissä.

Jos Asta on siellä, kiinnostaa häntä ehkä, että Seppä lähti. Ja muuta ihmeellistä ei olekaan. Koetan taas kirjoittaa sopivassa välissä.

Terveiset. Herran haltuun. G."

"Keskuskenttäpostikonttori 1.1.1940

Rakas Gunnar-poikani.

Viime kirjeessäni, siis 28.12, en tainnut lainkaan muistaa, että uusi vuosi oli ovella. Niin jäivät uuden vuoden onnitteletni sanomatta, ja korjaan laiminlyöntini, toivottaen Sinulle menestystä tämän vuoden ja vastaisenkin varalta. Toivokaamme sodan loppu-

van ja aseillemme samaa jatkuvaa menestystä kuin tähänkin asti, sekä itsellesi terveyttä ja voimia kestämaan kaikki vaivat ja koettelemukset.

Olen täällä postikomendantina. Oulussa ei minua enää nähtävästi tarvittu. Heikki J. on rintamalla, tilalla on toinen piiripäällikkö ja niin minäkin sitten sain siirron. Menehän se näinkin. Ainakin kotiväki tulee toimeen, sillä Asta jäi nyt pois sairaanhoidosta. Kyllä se olikin hänelle näin päin parasta, samoin kuin Mammalle. Hehän tekevät kuitenkin aamusta iltaan asti työtä rintaman hyväksi.

On aivan suurenmoista, miten aseemme ovat voittoisat. Petsamon, Sallan, Suomussalmen, Kuhmon, Kannaksen ja kaikkien muiden seutujen voitot ovat käsittämättömiä, jos paljousuhteet otetaan perusteeksi. Mutta mitäpä voimasta, paljoudesta, kun laatu meillä on parempi.

Olet saanut nähdä paljon, ja kokea samoin. Täällä lähempänä tapaa aina yhden jos toisenkin, jotka ovat silminnäkijöitä. Ajatteleppas, että näin asemalla neiti Liimatan ja rouva Sataman, rautalaisia. Haukan emäntä on täällä evakuoituna, metsäkoululla asuu; en vielä ole tavannut häntä.

Olen kolmesti puhunut kotia, eilen illalla viimeksi. Siellä jaksataan hyvin. Mamma kertoi Haapajärven hoitoalueen henkilökunnan lahjoittaneen minulle komean täytetyn kotkan. Olen nähnyt sen monesti leijuvan "terveytensä päivinä" ilmassa. On sinne kuulemma saapunut onnittelejakin, ja jahka saan ne tänne, niin kiitän kutakin muistajaa.

Ryssä tekee hävitysmatkojaan joka puolelle. Kotikylään se ei ole vielä uskaltanut, ja saisikin hyvän vastaanoton, sillä siellä on nyt hyvät vehkeet. Eivät nämä liene salaisuuksia, että esim. Jyväskylässä eilen pommi oli osunut väestönsuojaan ja että 14 menetti henkensä. Meilläkin on ollut jo pari hälytystä. Minä vain harmittelen, etten saa olla mukana siellä missä muutkin miehet. Tällainen homma nolottaa.

Kirjoita rakas Gunnar, mitä kipeimmin tarvitset. Onko jalkineesi asialliset, tai tarvitsetko jotain. Sano toki. Olen monesti hyvin huolissani siitä, että olet ehkä jollain tavalla puutteessa. Osoitteenihan on nyt Keskuskenttäpostikonttori, ja ehkä voisin jouduttaa lähettämistä. Minä liitän tähän vähän tyhjää paperia ja panen jonkun kuoreen, niin saat pistää pikku kirjeen, vaikka vain muutaman sanan, että näen, miten voit. Koetan tästä lähtien kirjoittaa useammin.

Voi hyvin, toivottaa sydämellisin terveisin Sinulle, rakas Gunnar. Vastaanota samalla kotoiset terveiset.

Isä"

"Kenttäpostikonttori 2.1.1940

Rakas Gunni!

Terveiset kotoa, johon olin eilen illalla puhehyteydessä. Terveinä ja eheänä ovat. Tiedäthän jo, ettei Asta mennyt Kenttäsaarialaan, kun Mamma olisi jäänyt yksin. Kotona muutkin asuvat. 28 p. tulini tänne Komendantiksi, 29. 12. ja 1.1. kirjoitin Sinulle kirjeet.

Eilen klo 12-13 välissä teki ryssä 9:llä koneella vierailun Ouluun. Oli vaurioittanut Puistolaa, pannut hajalle postitalon, Ainolan las-

tentarhan ja pari puutaloa Heinäpäässä. Keitä on kuollut, en tiedä. Asta eikä Mamma olleet vielä illalla käyneet katsomassa. Mutta 2 konetta oli heti ammuttu alas, kaksi oli vaurioitunut ja uskotaan niidenkin pudonneen, viides oli pudotettu Muhoksella. Rysä koki Suomussalmen katastrofinsa!

On luultavaa, että joko Sinulle mennessä tai Sinulta tulleita kirjeitä on voinut hävitä Oulun postissa juuri nyt. Mutta saanemme taas kai uudet kirjeet teiltä molemmilta.

Toivotan Sinulle rakas Gunni hyvää uutta vuotta. Antakoon Herra Sinulle voimia ja terveyttä kestäämään kaikki vaivat. On niin lohdullista lukea Teidän suurista voitoistanne, vaikkakin toiselta puolelta olemme huolissamme Teidän puolestanne.

Voi hyvin. Sydämelliset terveisemme

Isä”

”KKPK 11.1.1940

Rakas Gunni!

Kiitän eilisestä kortistasi (3.1.) ja koetan saatko tämän Hiitolan osoitteellasi. Meillä oli tästä sensuurin kanssa neuvottelu ja tulos oli, että kun joukko-osastoa ei mainita, niin voi kirjeen panna näinkin. Meillä on täällä luettelot joukkojen Kpk-osoitteista ja niiden muutoksista. JP 4 on ollut Kpk 13 ja lähetin sillä osoitteella Sinulle sukat, suklaata, leijonaa, 4 nenäliinaa, 2 pyyheliinaa. Kysäseppäs esikunnastasi.

-- Ryssä muistaa lennellä täälläkin, mutta ei ole pommittanut. Kahdesti se on käynyt Oulussa. Toisella kerralla olivat sen pommit pudonneet mereen. Oli koettanut Nuottasaaren tehdasta. Minulla täällä riittää työtä. Tavallisesti klo 8 - 20. Ruokailu- ja kahvitaudet tietysti on.

Kerro, miten jaksat. Ethän ole haavoittunut? Ja luettele, mitä tarvitset. Tapasin eilen JP 3:n luutnantti Valtarin, joka oli saanut

Sotasaaliiksi saatu pikakivääriahkio suomalaisten käytössä Kuhmon Saunajärvellä 14.3.1940.

nilkkansa hajalle Syskyjärvellä. Sielläpäin tulee kohta jälkeä! - Kylä meidän poikamme ovat tehneet ihmeitä. Lyöneet maailman voimakkaimman armeijan ja ajaneet sen maasta pois. Kannaskin kestää vain!

Onko tiedossa lomaa. Jos on, niin kai pysähdyt tänne P:mäelle edes vähäksi aikaa. Asun hotelli Hansassa, ja puhelimeni on no. 146 toimistooni. Terveppä taas! Voi hyvin rakas Gunni!

Taas isältäsi syd. terveiset”

”Keskuskeskittäpostikonttori 24.1.40.

Rakas Gunnar. Sinä olet varmaankin aivan alakuloinen, kun et ole saanut meiltä mitään tietoja päätellen siitä, että kolme minun kirjoittamaani kirjettä, yksi Hiitolaan ja muut Kpk 13 kautta on palautettu. Pelkään, että molemmat pikku pakettinikin, jotka olen Sinulle lähettänyt, jonakin kauniina päivänä palautuvat tänne. Olen kuitenkin yrittänyt parastani, mutta ymmärrän myös, että yhteys joukkojen ja postikonttorien välillä ei voi olla ainakaan nyt kysymyksessä olevien asioiden ohella hyvä. Päämajassa tiesivät, että osoitteesi on Kpk 13 jatkuvasti. Koetan siis uudelleen.

Tiedät kai, että Oulua oli pommitettu 1.1.40 aika pahasti. Puistolaa ym. Mamma ja Asta matkustivat heti 2 p. Piippolaan jossa olivat 17p:n iltaan. Mutta jo sunnuntaina tuli uusi pommitus, kuten olet lehdistä nähnyt. Se oli ollut kamala. Shellin, KOP:n, Lidströmin, Pallaksen ja Veckmanin talojen luona on hävitys suuri. Setä Viljo-vainajan huoneen läpi pommi jne. Byströmillä kaikki ikkunat hajalla, samoin Matti Castrenilla, pommi näet Hallituskadun ja Torikadun kulmassa, Ainolan museo taas hajalla. Lastentarha tuhkana. Sellaista kuulin eilen. Kun puhelut sensuroidaan, ei nämä tiedot ole sensuurin selän takaa tulleita. Sanomalehdissä niistä nyt ei sovi mainita, siksi mainitsin minä ne. Asta ja Mamma painuivat heti Piippolaan takaisin. Kotimme on vielä eheä, mutta kuinka kauvan, sen Herra tiesi. Ryssä näkyy pitävän urakkanaan tuhota meidän kaupunkimme. Niin - terveinä he vielä ovat kaikki, ja vain saamme kaikin toivoa, että näinkin pysyisimme, kun emme yksissäkään saa olla. Björnistä ei liioin kuulu liian usein, mutta 8.1. päivätyt kirjeen sain viikkoa myöhemmin. Hyvin sanoi pärjäävänsä. Sinusta, kuten sanottu, emme ole kuulleet mitään.

Minä jäin tänne nähtävästi pitemmäksi aikaa, mutta mieluummin olisin aseellisemmassa toimessa. - Kotipuolen uutisista en osaa muuta sanoa, kuin että Veli Byström on Porissa erinäisissä tehtävissä, mutta muut ikätoverini jo vanhuuden levossa. No se olkoon heidän asiansa.

Pakkaset olivat kauhea periodi. Kyllä kai se teilläkin tuntui. Kylä ajatukseni olivat alinomaa luonasi, ja huoli painaa vielä nytkin, miten olet selvinnyt kaikesta. Ole nyt hyvä ja kerro kaiken minkä sensuurilta saat sanotuksi. Mainitse myös, mitä minun pitäisi lähettää Sinulle niin kyllä minä ilomielin koetan järjestää. Itse olen pärjännyt hyvin, ja toimeni pitää kyllä huolen siitä, ettei aika tule ikäväksi. Jos olisin seurapiirin ja kanssakäymisen varassa, kuolisoin ikävään. Semmoinen on tämä paikkakuntana.

Niin minä panen nyt tämän ikään kuin kokeeksi, saatko edes tätä. Jos osoitteesi muutoksia tapahtuu, niin kyllä niistä pitäisi tän-

Mieteliäitä kasvoja miehistötuvassa.

ne tulla tiedot sikäli kun joukkosi itse ensin siitä on ilmoittanut asianomaiseen paikkaan.

Lopetanpa siis, ja toivotan terveyttä ja voimia kestäämään kaiken. Sydämelliset terveiseni Teille kaikille yhteisesti - monihan tove-reistasi tuntee minut.

Herran hyvään haltuun jättää sinut

Isä-ukkosasi."

Toimittanut Janne Kankainen

Lähde: Gunnar W. Berghin (myöh. Kontiopään) kirjeenvaihto 1940. Bergh, Albert Wilhelm, Eg:1, OMA

"Herra! Armahda Suomen kansaa!"

Reservin vänrikki Eino Lukka toimi talvisodassa joukkueenjohtajana Armas Perksalon komentaman jalkaväkirykmentti 40:n ensimmäisessä komppaniassa. Lukka toimi kansakoulun opettajana Oulussa ja hänen vaimonsa Kaarina opettajana Ahmaksessa Utajärvellä. Ikävänsä Lukka purki monien muiden tavoin kirjoittamalla ahkerasti kotiin. Kirjeiden teksti on tyyliltään tunteikasta, kuvailevaa ja syvästi uskonnollista. Kirjeet kuvaavat erinomaisesti talvisotaa enteileviä ja odottavia tunnelmia (2.11.1939) ja taistelujen alettua uskoa omaan asiaan sekä oikeuden voittoon. Tappioiden myötä sodan todellinen olemus paljastui nopeasti, mutta miesten mieliä ei sekään saanut taipumaan. Epävarmasta tulevaisuudesta ja kuoleman läheisyydestä huolimatta kirjeistä ei paista hätä eikä pelko, vaan suunnaton päättäväisyys. Taistelu isänmaan vapauden puolesta oli kaiken yläpuolella - itsenäisyydelle ei laskettu hintaa. Eino Lukka kaatui jatkosodassa Kiestingin motissa 15.8. 1941.

"Oulu 2.11.1939

Minun Kaarinani!

Jumalan armon ja rauhan tervehdys täältä pimeästä ja liukas-katuisesta Pohjolan valkeasta kaupungista Sinulle, iki-oma Kaarinani ja Annikki-siskolleni!

Siitä aamusta, jolloin lähdit Rakkaimpani, Oulun asemalta viimeksi valkeni syksyinen hämärä päivä, joka taasen muuttui hämäräksi illaksi ja pimeäksi syyssääksi. - Näin tapahtui toisen ja kolmannenkin kerran. - Mutta nyt on vasta neljäs vuorokausi kulumassa lähdestäsi. - En voi olla ihmettelemättä, miten 3 ja puoli vrk voi olla näin pitkä aika ihmisen elämässä. - Elävä Jumala, rakas taivaallinen Isämme! - Miksi niin monta yhdistämäsi aviopuolisoa olet näin äkkiä eroittanut toisistansa? Tähdotko lukemattomista Suomen kodeista isät eroittaa iäksi pois? - - -Rakas Herra! Armahda Suomen kansaa! - Armahda Suomen koteja, äitejä ja lapsia! - Onhan monella kansalaisellamme elävä usko elävään Vapahtajaamme.

- - - Kun ajattelen sota, tulee oma kuolemani luonnollisestikin mieleen, - ja Sinun osasi. - Tiedän, että opettajan virassa itsekkin hyvin toimeentuloksi hankit, mutta jos sota vie Suomen miehet, viepi se kansakoululaitoksenkin, ja opettajat sekä opettajatarten toimet. - Pyhä on se viha, mikä saa suoneni veren paineesta pullistumaan, kun ajattelen, että barbaarinen, irstas ja Jumalaton ryssä tulee lukemaan lakia ja määräyksiä Suomen kristitylle kansalle, joka on saanut Jumalan valittuna kansana ihmeellistä johdatusta kokien 20 valoisaa, vapaata vuotta viettä, ja jonka keskuudessa on aina annettu ja edelleenkin annetaan tunnustus ja arvo kaikelle oikealle, pyhälle, puhtaalle ja kauniille.

- - - Välitöntä sodan uhkaa ei pitäisi vielääkään olla olemassa, vaikka tilanne on nyt yhtä vaarallinen kuin tämän "kriisin" alus-

sa. Oli onni, että kävimme viime kesänä Petsamossa, sillä eihän tiedä, pääsisikäänkö sinne enää ensi kesänä. - Venäläisten vaatimukset ovat sellaiset, että Suomen ei pitäisi, mielestäni mihinkään niistä taipua. - Sinun ja meidän veljesten tilanne on muuten entisellään, paitsi Aarne on tänään komppanioineen muuttanut Ouluun asumaan. - - -

Jumalan rauhan terveisin, Sinun Einosi.”

Seuraava kirje on kirjoitettu päiväyksellä 16.12.1939. Taistelut olivat olleet käynnissä kolmatta viikkoa. Eino Lukka taisteli Pelkosenniemen - Sallan suunnalla ja kirjoitti tämän kirjeen vain pari päivää ennen Pelkosenniemen kirkonkylän rajua taistelua. Lopputulos ratkaisi koko Sallan - Kemijärven suunnan rintaman kohtalon.

”Täällä 16.12.1939

Iki-oma Kaarinani, minun kaivatuin Rakkaimpani!

Jumalan armon ja rauhan tervehdys Sinulle kulta-äiti!

Kuulepas, kun en ehtinytkään Sinulle ilmoittaa lähdöstäni edes puhelimitse, niin sinä taisit tulla yllätettyä. - Yritin soittaa Ahmakselle silloin, kun sain aikaa, mutta siellä jo nukuttiin. Oulussa myös tiedettiin, ettei lähtöpäivänämme tule junaan, ennen kuin iltapäivällä, joten Sinä Rakkaimpani, et olisi ehtinyt lähtөөämme näkemään. - Sitten kyllä, jos olisit voinut täyttää pyyntöni, minkä esitin sinulle omani, viime maanantaina, että olisit edes täksi viikoksi Ouluun jäänyt. Olemmehan jo monta kertaa tosin tämän syksyn aikana eronneet, sillä mielellä, että pääsisin ryssiä ajamaan rajan taakse. Tähän asti en ole tilaisuutta saanut. Nyt olemme jo niin lähellä iivanoita, että melkeinpä tuntuu nenässä kaalin tuoksu. Olen myös omin silmin saanut nähdä ja omin korvin kuulla paljon sellaista näistä likaisista naapureista, että onpa silmäni kiiltävä kyynelkarpalo vierähtänyt liikutetusta mielestäni siitä syystä, kun minäkin olen kykenevä mukana olemaan ryssäin hävityksessä. Innostus poikiemme keskuudessa on valtava. Minkäänlaista pelon tunteesta ei ole puhuttakaan. Onhan oikeus puolellamme.

Tuntuuapa, että koko maailma rukoilee aseillemme siunausta. Taivaallisen Isämme suoma siunaus onkin monesti yli ymmärryksen käynyt. Ja käy edelleenkin. On meidän muistettava, että yksin Jumalalle, joka sotii meidän puolellamme, on kaikki mahdollista. On lauantai-ilta. Yksi viikko on joulua enää. Uskotko, omani, sitä? Minusta se tuntuu mahdottomalta. Emme ennen tällaista joulua ole viettäneet. Toivottavasti se on laatuaan viimeinen kansamme kohdalla. - Emme taida saada täällä kinkkua ja joulupuroa - kuusia meillä on liikaakin. Onpa kynttilöitäkin tarpeeksi.”

Kirje jäi kesken väsymisen ja kiireellisen lähdön tähden.

”22.12.39

Täällä joulua odotellessa ja Kulta-Äitiä,

Kotia ja omaisia ikävöidessä

Jumalan armon ja rauhan tervehdys täältä kaukaa pohjoisesta kolkasta isänmaatamme.

Olen nyt n. 100 km pohjoisempänä kuin viimeisen kortin lähettäessäni. Yhtä kiireellinen kuin lähtökini tänne, on toimintam-

Kuva Annikki Reinikaisen kokoelmasta.

Lukan perhettä Madekosken kodin pihamaalla keväällä 1940. Eino Lukka 3. vasemmalta.

me tähän asti ollut. N. 4-5 vrk meni niin kiireellisesti, että yhteensä sain nukkuttua tunnin. Tähän mennessä olemme nukkuneet ainoastaan 1:n yön koko toista viikon aikana. Näin kovalla vauhdilla olemme ajaneet edellämme pakenevaa vainolaistamme. Jumala on ehdottomasti siunannut aseemme. Ihmetellä täytyy, ettei pienintäkään naarmua sattuneiden taistelujen aikana ole tullut. Jumala on varjeluksessaan minua tähän asti pitänyt. Hän voikin kaikesta pahasta varjella tällaisellakin retkellä. On varmasti niin, että vaikka millaisten vaikeuksien kautta elämämme täytyisi kulkea, niin ei se pääty hetkeäkään aikaisemmin kuin Jumala tahtoo. Uskothan, Rakkaimpani, näin!

Meidän ”tulikasteemme” oli viime maanantaina, iltapimeässä. En kokemuksiani yhdellä lauseella, enkä yhdessä kirjeessäkään voi täydellisesti kuvata. Sinua Omani muistin joka hetki, kun kaikkialla rätsi, tuli leimusi ja valtavat pamahdukset tärisyttivät kenttää tömähdyttäen. - - -

Taasen tuli lähtö ja täytyi kirjeen kirjoitus keskeyttää. On harvoin tilaisuutta saada käsiinsä paperia, sillä nuoremmat kulkevat usein erillään meistä.

Oma Kaarinani! Kuinka olet voinut toimiasi suorittaa, kun en ole saanut itsestäni tietoja lähettää? Pyydän, että Jumalaan luottavaisena uskot, ettei mitään pahaa ole minulle tapahtunut, vaikka en olekaan ehtinyt kirjoittamaan.”

”Jouluaattona 1939

Minun Kaarinani!

Olen ”täällä jossain” viimeisessä polttamattomassa asunnossa ennen rajaa. Tämän asunnon nimi on komea ja kotoinen kansakoulu. -Kaikki täällä oli, kun illalla tulimme, aivan huiskin haiskin. Ryssä ja meripihka tuoksui kaikkialla. Koulun opettajan, joka oli reserviläisenä kerännyt joukkoja ryssä vastaan täällä, olivat nämä roikaleet surmanneet. -Nyt meitä on täällä sen verran, että

olemme saaneet ryssän, annettuamme sille pari löylystä, luonnottoman pakokauhun valtaan. -Yhtään entistä tuttavaani en kuitenkaan ankarista kohtauksista huolimatta tiedä kaatuneeksi. Haa-voittuneiden joukkoon tuli ensimmäisenä taistelupäivänä mm. Resvän. Jouko Jussila. Kuljetin hänet pois taistelutantereelta tilanteen päätyttyä. On monta yksityiskohtaa, joista voin kuvauksen antaa vasta sitten, kun olen luonasi, kotonamme ja vainolainen on kaukana, ettei sitä ikinä täällä näy. Oma, pieni Rakkaimpani! -En mitään hartaammin kuin sitä hetkeä toivo.- Rukoilemme edelleen hartaasti, että se päivä pian koittaisi. Jumalan avulla se näyttää lähestyvänkin.

Koetamma järjestää majapaikassamme jouluaaton viettoa. -Joulukuusi on jo sisällä.- Olen määrännyt taistelun johtajan. Samoin määrään miehen, joka järjestää ohjelmaa. Joululahjapaketteja on tullut jaettavaksi myös. Kulta-Äidin antama paketti tuskin joutuneet tänne, kun en ole osoitetta ole voinut ilmoittaa. Lähtiessäni jättämäni osoite on tähän mennessä toiminut. Nykyinen osoitteeni on I. / I / J.R.40 Kenttäpostikonttori 17.

Kaarinani! Minä sittenkin jouduin heti ensimmäisen ”rytäkän” jälkeen komppanian päälliköksi. Sitä virkaa olen hoitanut vointini mukaan. Lepo-ajat jäävät usein olemattomiksi. Jumala viisautta tahtonsa mukaan antakoon! Voivathan väävät ratkaisut tuhota paljon ihmishenkiä. Kiviniemi voi täällä hyvin. Nikkilä sai naarmun ohimoonsa, mutta pääsi jo muutamana päivän kuluttua toisten mukaan.

Yskäni on parantunut aika paljon. Ääneni on aivan käheä paljon huutamisen tähden.

-Kyllä minun turkkini on hyvä! Ankarimmassakin pakkasessa tämä lämmittää niin suloisesti, että entistä voimakkaampana tulee mieleen Kulta-Äidin hyvyys, kun hän tämänkin minulle järjesti näin hyvin.

En tiedä, mitä minulta puuttuisi sellaista, jota ilman ei tulisi toimeen. Hyvä olisi saada ruokakauha ja juoma-astia sekä lusikka. Yskänlääke, kurkkulääke (2 % sol alsoli liuos) sekä kamferitipat olisivat hyviä. Samoin Hellesens-merkkiset taskulampun patterit / 2 kpl.

Teidän lienee paras asua siellä Ahmaksella, ellei vainolaisen askelet sinne osu. On ikävä, kun tänne ei ole vielä ehtinyt sanomalehteä. Radiouutiset ovat mielestämme hyviä nykyään. Jumalan siunaamaa joulujuhlaa! Rukoilemme ja toivomme Jumalalta näinä pahoinakin päivinä uusia, parempia päiviä. Jumalan, Rakkaan Isän haltuun turvattuina jäämme. - - -

Rakkaudella Sinun Einosi”

”Täällä 29.12.39

Minun pikku-Raukkani, iki-oma Kaarinani!

Jumalan rauhaa! Miksi, Omani et kirjoita? Turhaan olen päivästä toiseen odottanut kuulumisia Sinulta. Tämä on kolmas kirje, jonka täältä kirjoitan. 2 korttia olen lähettänyt sinulle. En ole mitään vastausta saanut. Oletko, Rakas, terveenä? Missä Sinä asut? Millainen Sinun mielesi on? Jos ehdit, kirjoita joka päivä tänne! Minä olen voinut tähän asti hyvin, vaikka alkuvauhti olikin liian tiukka. En tiedä, minkä myrkytyksen lienen saanut ensimmäises-

sä rytäkässä, kun suulaesta, kielestä ja huulista nahka paloi kokonaan pois. Nyt tästä on jäljellä rupi huulessa ja sekin näkyy päiväpäivältä parantuvan. Olemme saaneet levätä nyt aivan tarpeen mukaan. -Suuri se tarve on ollutkin. -Miten veljesi voitvat? Oletko kiltti ja kirjoitat heidän osoitteensa minulle?

Olen pahoillani, kun emme juuri lähtiessämme saaneet hyvästiä heittää toisillemme. Tämä lienee merkki siitä, että piankin saamme taasen toistemme luona rauhan päiviä viettää. -Näin Jumala synnyinmaata ja kansaamme siunatkoon! Ei tämä sota ole ainaista pauketta. Tappelu silloin toinen tällöin voi kestää yötä päivää syömättä, juomatta ja lepäämättä, mutta sitten taasen huilataankin väliin, perusteellisestikin ja kunnostetaan välineitä puolelta sekä toiselta. -Viime yönäkin taisin uinahtaa n. 14 tuntia.

Eilen pidin pojille iltahartauden, jota ne hyvin hartaasti kuuntelivat. Uskovaisia on täällä paljon. Mm. Nikkilä on komppaniasamme edelleen, vaikka saikin naarmun ohimoonsa. Olen ehdottanut häntä nimitettäväksi korpraaliksi.

Pojat ovat ilmasuojissa taasen päivän aikana, eikä suotta, sillä eilenkin lensi kolme täydessä lastissa olevaa pörräistä ylitsemme, voimatta meille kuitenkaan mitään.

Onko Oulussa käynyt lentokoneita? Minä en ainakaan ole kuulut sellaista. Onko Täti Ahmaksella? Täällä on ilma jatkuvasti kylmä. Pakkanen tappelee meidän puolestamme. Meillä nimittäin on hirsimajoja ja teltoja. Verivihollisemme asuvat sen sijaan nuotiolla. Onpa löydetty tällaisia nuotiokuntia kokonaan paleltuneina.

Meille taitaa tulla tänne jokin lotta-kanttiini tyydyttämään poikien tupakan ja kahvin tarvetta, että saavat johonkin päivärahansa menemään! Sinä, Omani, sanoit haluavasi sinne missä minäkin olen. Näyttää kuitenkin siltä, että on mahdotonta Sinun haluasi tässä asiassa toteuttaa. Sitä paitsi työmaasi siellä kotikentillä on ainakin yhtä arvokas kuin täälläkin. -Ovatpa täällä kärsimykset miltei rajattomat kylmän keskellä ja majoituspaikkojen puutteessa. Iloinen olen, jos Sinä siellä jaksat pitää kotimme liettä lämpimänä ja huoltaa niitä, joiden on täytynyt kotinsa vainolaisen tähden jättää. Jos luoti ei sattuisikaan käymään, vaikka sekin on mahdollinen kanttiinin hoitajallekin, niin voi kylmä ja muu rasitus viedä terveyden ainiaaksi. -Mitäpä emme antaisi isänmaallemme tällaisena aikana? -Mikään oikea uhraus älköön suomalaiselle isänmaan hyväksi olko liian suuri! -Mutta on muistettava: Meitä suomalaisia on vähän. -Jokaisen meidän suorittamasta uhrauksesta on suotava mahdollisimman suuri hyöty yhteiselle asiallemme. Terveystemme ja henkemme voimme uhrata ainoastaan mahdollisimman suuresta hinnasta. Eihän voi olla se korkein päämäärämme, että mahdollisimman moni kuolee sankarina, vaan se, että jää voittajana elämään. -Tämä on kansamme elämän ehto. - - - Kuten lehdistä olet nähnyt, on meillä siunaus ja onni täällä ollut edelleen mukana, joten tämänkin suunnan isänmaatamme pystymme pitämään omilla käsissämme Jumalan voimalla.

Olen viime öinä jatkuvasti nähnyt unia Sinusta, oma Kullanmuruuni. En ole kuitenkaan voinut Sinun kanssasi keskustella, joten voinnistasi minulla ei ole mitään tietoa. Eilen sain äidiltä ja Aunelta kirjeen, joka oli kirjattu 23.2, joten se ei mahdottoman kauan ole matkalla viipynyt. Kunpa saisin Sinultakin, Omani, jotakin.

Sinä, pikku-Äiti, olet mielessäni aina. Sinun kanssasi ja tähtesi tahtoisin elää kauan vielä omassa kodissamme. -Aina ankarimmissa luotien vingunnassa tunnen Sinun, Omani, Kaarinani, läheisyyden. -Tuntuu, että juuri sillä hetkellä ovat kätesi liitetyt ristiin ja Sinä, Rakas, rukoilet Jumalalta elämää minulle, itsellesi, kodillemme, omaisillemme, isänmaallemme ja kansallemme.

Täällä on tapahtunut niin, että ennen taistelua on Jeesuksen verellä puhdistettu sydämiä. Taistelun aikana ja jälkeen epäluokuisat ovat siunauksen vastaanottaneet. Joukossamme oli yksi saarnamies, joka ensimmäisessä taistelussa täältä pääsi kunnian paratiisiin. Eipä saarna Jeesuksesta ja Hänen verensä voimasta ole lakannut kuulumasta senkään jälkeen. Jumala suokoon, ettei se koskaan Suomen kristikunnan keskuudessa lakkaisi.

Hyvän taivaallisen Isämme armohelmassa edelleen olemme turvallisin mielin ja uskomme kaikki synnit Jeesuksen nimessä ja veressä anteeksi. Jumalan rauhaan! Terv. tuttaville.

Rakkaudella Sinun iki-oma Einosi”

”Täällä 31.12.39

Minun Kultra-Äitini! Iki-oma Kaarinani!

Kaivatuihani, Rakkaimpani!

Jumalan armon ja rauhan tervehdys täältä kaukaa, missä Suomalais-äidillemme suoritan palvelusta. Sydämellinen, kaunein kiitokseni ensimmäisestä kirjeestäsi jonka tänään kauan, kauan, yöllä ja päivällä kaivattuani, aamulla sain. Samoin kiitos, suuri kiitos paketistasi, antoisasta ja hyvästä, jonka tunti myöhemmin sain riemukseni + toisesta kirjeestä, minkä tämä paketti sisälsi. Kiitos, kiitos, kultainen Kaarinani, kun viimeinkin muistit olemassaoloni!! Synn näiden viipymiseen ymmärrän täydellisesti. Ne tulivat muuten niin nopeasti, että matkalla viipyivät ainoastaan 2-3 päivää.

Kuulehan, Rakas, kun siitä autosta lähti heti ratas irti! Koetan korjata sen siihen mennessä, kun ryssä on tarpeeksi kaukana ja saadaan vapain mielin vapaassa isänmaassamme ja kodissamme elää.

Mahdoton on se inho, minkä jokainen suomalainen täälläkin ryssä kohtaan tuntee. Tuntuupa, että on iljettävä tehtävä tapella niin pahan hajusta vihollista vastaan. Jopa kilometrien päähän tuuli tuo vainolaisen väkevän tuoksun. Kun tappelun jälkeen sen majapaikat puhdistetaan, ei iljettäväisyydellä ole rajoja. Ajammekin ryssän hajuinensa sen verran kauan, ettei ainakaan tämän sukupolven aikana sen tuoksua kotikonnuilla tunnu. Jumala meitä siunatkoon onnelliseen voittoon.

Olen iloinen, kun kaikissa vaiheissani olet jaksanut pitää rohkean mielen. Rakas taivaallinen Isämme Sinulle antakoon voimaa jatkuvasti pysymään toivorikkaana! Onhan Jumala aseemme ihmeellisesti siunannut ja on niin tekevä edelleenkin. Jumalaan luottavina kuljemme onnellisempia päiviä kohti.

Pakkanen täällä on paha vihollisemme. -Majoitusolomme kuitenkin järjestyvät niin hyvin, ettei tällainen 40 asteen pakkaneenkaan kummia voi. Minun varusteeni kaiken päällisiksi ovat niin hyvät, etten juuri pakkasta tunne. Minun jalkineeni ovat 45 numeron nahkasaappaat ja 43 numeron huopakengät, joihin sopii 3 sukkaa hyvästi. Sokeria ja voita täällä voisi käyttää runsaastikin, ettei pysyisi vahvana yskää ja sairautta vastaan. Otin, Kaarinani, O-

lusta niitä vihkikuviamme 2 kpl. Otin myös sen sotakuvamme. Näyttää, että niitä on täällä vaikea varjella rutistumiselta. -Repunihan ei koskaan matkoillani ole mukani, vaikka ratsullani ei olekaan muuta työtä kuin tavarani kuljetus. -Minä en täällä tarvitsisi rahaa ollenkaan. Päivärahani voisin lähettää Sinulle, Omani, jos tarvitset sitä. Lupasin sinne Lukkaan lähettää rahaa 2`na kuukautena, kumpanakin mk 400:- osoitteella Neiti Katri Lukka, Muhos. Ainakin sen ensimmäisen 400:- voisit lähettää nyt heti, jos rahatalous sen sallii.

Kuten, Rakas, tiennet, on täällä Oulun tuttava Nikkilä ja Kiviniemi sekä Mauno Parvela, Kanteliini ja muitakin vähemmän tuttuja. Oulujoelta on Komppaniassamme Rahkola ja Paaso. -Tukka ja parta täällä kasvavat nopeasti. Minä olen kuitenkin osaltani koettanut niitä kohtuuden rajoissa pitää, kun vaan on tilaisuutta ollut. Kantapääni, yskän ym:t vaivani ovat parantuneet. Eilen marsin illan hämärissä n. 25 km, jolloin käsittämättömästä syystä oikea jalkani kipeytyi. Yön aikana se parani täydellisesti.

- - - Eilen illalla toimeni keskeyttivät kirjeeni, ja vasta v:na 1940 pääsin tätä jatkamaan. Jumalan runsaimmin siunaamaa onnellista - uutta vuotta toivotan Kultra-Äidilleni, Sinulle, iki-oma Kaarinani! Olkoon tämä vuosi sellainen, että Suomen maa ja kansa voittoa vapautuu ikuisiksi ajoiksi idän sortajasta! Jumala, kaikkivaltias suokoon armossaan sen, että vapaita, rauhallisia kotejamme, rakkaimpia paikkoja maailmassa ei vainolaisen miekka lähesty! Jo tänä vuonna valkeiden voimien etuvartio, puhtain aseina taisteleva Suomen kansa, on Jumalan avulla saavuttava vapauden ja voi ryhtyä rauhan toimin raunioituneita kotejaan rakentamaan. Täällä, jossa entisten vauraiden kylien paikalla töröttävät pystyssä vain mustat savupiiput, jossa teiden varsilla on laumoittain nääntyneitä kotieläimiä ja ainoat elävät olennot ovat nälkiintyneet ja kohmettuneet koirat, kotien vahdit ja kissat, vailla huoltavaa emäntäänsä, tietää vainolaisen tuoman kurjuuden.

- - - Aarnesta ja Maunusta tahtoisin kuulla jotakin. Heidän osoitteensa olisi hyvä saada tietooni. -Minä uskon, että voit tyytyväisin mielin työskennellä hyvällä menestyksellä sillä työmaalla, minkä

Kuva SA-kuva.

Fortunaottelu Pelkosenniellä helmikuussa 1940.

Jumala on Sinulle tänä aikana antanut. Minä muistan sinua, iki-omani, joka hetki, yöllä ja päivällä rukoillen lakkaamatta puolestasi, että onnellisesti kaikesta pahasta varjeltuina tämän ajan ohi onnellisempaan aikaan. Tämä koettelemus on hyvän Isän Kädestä meille opetuksesi järjestetty. Uskomme kaikki synnit, puutokset ja epäilykset Jeesuksen nimessä ja veressä anteeksi rauhaan ja vapauteen asti. Hyvän Isän haltuun edelleen jäämme kaikkinemme. Jumalan rauhaan iki-oma Rakkaimpani. Rukoile puolestani edelleen! - - -

Rakkaan Kaarinan oma Eino”

Eino Lukan kirje vaimonsa Kaarinan Aarne-veljelle. Aarne kaatui 1.1.40, joten hän ei ehtinyt saada Einon kirjettä.

”Täällä pohjan tähden alla” 14.1.40

Rakas Veljeni Herrassa!

Armo, laupeus ja rauha meille aina taivaalliselta Isältämme, Kaikkivaltialta Jumalalta, jonka käsissä sota ja rauha sekä kaikkien maailman kansojen kohtalot ovat!

Kuinka olet voinut? Oletko tarvinnut pistoolejasi ja puukkojasi? Oletko päässyt tuntumaan iivanan kanssa kertaakaan? Minä sain tulikasteeni 18.12.39 pimeänä iltana taistelussa, joka mainitaan kuumimpien joukossa täällä pohjan perillä. Siitä asti olen toiminut komppanian päällikkönä. -Ja ihmeellistä- kaikissa taisteluissa, joihin pataljoonamme on enemmän tai vähemmän edeltäpäin tietämättä joutunut, on kuumin kohta sattunut minun komppaniaileni. Miesten menetyksiä ei kuitenkaan ole sen enempää. Viimeinen tappelumme oli 10.1.40, jolloin olin vajaan komppanian kanssa tst.-etuvartiossa. Jo klo 8 alkoi ryssä lähettää kranaatteja, joita sateli valmisteluksi 500:tta lohkollemme. 4:n hv:n (hyökkäysvaunun) tietä raivatessa ryssä hyökkäsi 3:lta eri suunnalta mukanaan runsaasti kk:ta (konekivääriä) ja jalkaväkeä vähintään 2-3 komppaniaa. -2:lla suunnalla ehdimme hyökkäyksen tyrehdyttää, ennen kuin saimme eri komppanian huolehtimaan sivustoista. Ryssä jätti jälkeensä 1 hv:n, paljon ruumita, verta ja sota-aseita. Poikiemme menetykset: 2 haavoittui sormeen ja 1:lta meni jalka turraksi hetkeksi, kun kranaatti putosi lähelle.

Poikamme sanoivat yksimielisesti: Jumalan ihmeellinen varjelu oli komppaniailamme tänään. -Saman on sanottava koko Suomen armeijan toiminnasta. Kaikkivaltiaan siunaus on meitä kaikkialla seurannut. -Olemme täällä varmoja, että armeijamme saamien lukemattomien voittojen lopputuloskin on voitto. -Se voitto on tuleva Jumalan voimasta.

- - - Työmme tuloksista täälläpäin lienet tietoinen. Ovatpa pakokauhun valtaan joutuneet iivanat pikamarssissa edellämme paineet taakseen katsomatta 50:kin km.

Rukoilkaamme kristittyinä, että kansamme saa voimaa Jumalalta rohkein mielin vapauttamme puolustaa siksi, kunnes vainolainen on saatu ikuisiksi ajoiksi rajojemme taa ja uusi huomen kirkkana kotikontumme kultaa! Jumalan rauhaan! Rukoilemme toistemme edestä. Uskomme synnit Jeesuksen nimessä ja veressä anteeksi!

Rakkain terveisin veljellisesti Eino”

Kuva Aarne Pelkosen kokoelmat.

Korsussa "siellä jossain". Pöydällä sotasaaliiksi saatu pikakivääri "Emma".

Eino Lukan kirje rintamalta, nyt Viipurinlahdelta, juuri ennen rauhan tuloa:

”Täällä 10.3.40

Minun iki-oma Kaarinani!

Jumalan antama rakkaimpani!

Armo, laupeus ja rauha Jumalaltamme! Sydämellisin tervehdykseni täältä kaukaa sinne, missä aina ajatuksissani liikun luonasi. Minun iki-oma Kaarinani! Jumalalle kiitos, kun vielä terveenä saan Sinulle, Rakkaimpani, terveiseni lähettää täältä, missä tosi sota on käynnissä.

En voi muuta kuin ihmetellä sitä, että kaikki jäseneni ovat paikoillaan. Näyttää siltä, että Jumalan käsissä kun olemme, tapahtuu kaikki Hänen tahtonsa mukaan.

Oma Rakkaimpani! On onni, kun vielä tuli tilaisuus kirjoittamiseen. Tuntui jo siltä, että en ennen sodan loppua saisi sellaista hetkeä vapaata, että saisin voinnistani ilmoittaa Sinulle, iki-Omani! Onnellisesti pääsin tänne. Olen ollut nyt koko ajan yötä päivää aivan kuumimmalla tulilinjalla. En ole mitenkään saanut tilaisuutta kirjoittamiseen. En ole edes välineitä saanut hankituksi. Nyt kirjoitan saunan lauteilla. Kyselemällä ja laskemalla olen saanut tietää, että nyt on sunnuntai-ilta ja maaliskuun 10 päivä. Ei täällä ryskeessä päiviä ehdi laskemaan. On niin paljon muuta laskettavaa ja suunniteltavaa, että kaikki parhain päin menisi. On ihmeellisesti Jumala ollut kanssamme, sillä valtavat määrät iivanoi-ta verisinä makaa asemiemme edessä. -En tahdo jaksa käsittää, miten Jumala on sallinut tällaisen ajan kansallemme koittaa. Päivin ja öin olen rukoillut, että taivaallinen Isämme jo poistaisi ankaran kätensä kansamme päältä. Käsittämättömän ankara on se rangaistus, jota pieni kansamme syntyensä tähden on kokea saanut. Nyt ymmärrän jo tuhatkertaisesti, miten onnellisia rauhan päivät

ovat. Emme Jumalaa ole kylliksi osanneet siitä kiittää. Tuntuu, että tällaiseen ryskeeseen tottuneena ei osaa peljätä juuri mitään. Tänäkin yllätystä aikova suuren suuri ryssä parvi tuli eteen. Kun puolikymmentä kertaa kysyin: Ketä siellä; antoivat he vastauksensa kivääreillä, pikakivääreillä ja konekivääreillä. Kyllä siinä aika vinkuna kävikin jo. Ei kuitenkaan yhtäkään luotia sadoista sattunut minuun.

Usein ajatukset lakkaamattoman lentokoneiden surinan, tankkien räminän, kranaattien räiskeen, luotien vingunnan, konekiväärien rätinän ohi siirtyvät rauhalliseen omaan, yhteiseen kotiimme. Sinun, oman Rakkaimpani, luo. -Tuntuupa, että liian ihaana olisi ollut siellä elämämme. Suunnittelen retkistämme ja yhteisistä toimistamme kodissamme, jota vainolainen käsi ei saa koskettaa. Siksi tahdon tinkimättä paikallani seisten tehtäväni tehdä kykyjeni ja Jumalalta saadun ymmärryksen mukaan, että vainolainen rajoillemme pysähtyisi. -Jumalan kädessä on meidän kansamme tulevaisuus. Emme jaksakaan uskoa, että Jumalan pilkkaaja raakalainen saisi kansamme orjuuteen, vaan uskomme, että Herran avulla kaikki tulee onnelliseen päätökseen. Jäämme turvattuun rakkaan Isämme haltuun.

Pikku-isi

Rukoilemme väsymättä toistemme ja kansamme edestä! Sydämen rakkaudella kaulasta pitäen Hyvää Yötä! Jumalan rauhaan! Sinun Einosi

Muistanet: Rakas, anteeksi tämän puutokset, kun tiedät minun, Einosi, olevan väsyksissä.

Kulta-Äidin pikku-isi”

Toimittanut Janne Kankainen

Lähde: Kaarina Soinin kokoelmat

”Vielä olemme ehjänä”

Toivo Talvisaran ja hänen nuoremman veljensä Olavin kirjeenvaihtoa talvisodasta. Toivo oli jo rintamalla, kun Olavi vasta kutsuttiin sotaväkeen. Kirjeet kuvastavat erinomaisesti sitä vahvaa maanpuolustushenkeä, joka miehillä talvisodan aikana oli. Periksi ei annettu, eikä isänmaan puolesta epäröity kaatua. Kokoelmassa on myös kirjeitä vanhemmilta molemmille pojille. Kirjeissä nuoret miehet vertailevat innolla taistelukokemuksiaan ja miehuullisuuttaan, mutta ennen kaikkea kirjeistä kuvastuu kuitenkin suunnaton elämänhalu ja reipas huumori, sodasta huolimatta. Ensimmäinen kirje on päivätty 17.8.1939 ja viimeinen päiväys on postikortissa 21.2.1940. Olavi Talvisara kaatui Pitkärannassa 3.3.1940, hän palveli 8.K/III/JR 64:ssa.

Olavin kirje veljelleen Toivolle rintamalle:

”14.12.39

Terve Toivo!

Sain eilen kirjeesi tämän kuun 3:lta päivältä. Joko olet saanut kirjeeni tk:n alussa lähetetty? En vielä silloin tiennyt uutta osoi-

tettasi, vaan lähetin sen osoitteella 2. Divisioonan Esik. Vos. Tässä oli toista kuukautta väliä ennen kuin viimeksi lähettämäsi kirje saapui. Luulin jo sinun kokonaan kadonneen!

Olen vielä aivan entisillä paikoilla. Ei täällä tiedetä sodasta mitään. Yksi ainoa hälytys on häirinnyt rauhaamme. - Sinä tietenkin jo olet aivan tosisodan nähnyt. Saa nähdä milloin ja missä on minun vuoro käydä ryssään käsiksi. Sanomalehdet ovat aivan täynnä suomalaisten urotöitä. Radiossa kuulemme jokapäivä tuoreimmat uutiset ja Lapatossun nauruhermoja kutittavat, yleistä tilannetta selostavat esitelmät. Eikä keskuudessammekaan ole huumorin puutetta: vanhat kokeneet savolaiset reserviläiset leikkovat hirmuhärskiä vitsejä tuontuostakin ryssistä.

Eilen illalla sain kotoa paketin, jossa oli vanttua ja pussillinen keksejä. Kotoa lähetetyt kirjeet viihevät monesti pari viikkoa ja siitä ylikin. Miten nopeasti sinne kenttäposti saapuu?

Minkälaisessa viestimiehen toimessa sinä nyt siellä heilut? Minä olen aivan tavallinen rauhallinen ”rättimikko”. Lisäkoulutuksesta ei ole varmaa tietoa, ei kai sinullakaan, sotahan siellä on, joka opettaa. - Minullapa on pystykorva! Ja luutnanttimme lupasi sen, jos tosi tilanne tulee, vaihtaa konepistooliin.

Emme me täällä ihan noin vaan makoile, meillä on monesti työpalvelusta ympäri vuorokauden. Komppaniamme kynsiä on koko sodan ajan syyhyttänyt päästä rintamalle. Heti kun tuli ensimmäinen radiotieto siitä, että ryssä oli puotellut pommeja, jokainen aivan vaistomaisesti puhisti kiväärinsä, niin puhtaaksi, ettei se ikinä niin hyvässä kunnossa ole ollut.

Kirjoitahan jälleen heti kun saat tämän kirjeen, sillä vastaus saattaa viikkokaupalla olla välillä. Kaikki Oulun pojat lähettävät terveiset sulle ja koko rintamalle!

Suomi voittoon!!

Olavi

Osoitteeni on: opp. O. T 3/ Patalj. Pohj. R/ 7 T-JR” - - -

Vanhempien kirje Toivolle:

”Oulu 15.12.39

Hyvä poikamme Toivo

Minäkin rupesin kirjoittamaan sulle ja Olaville kaiken touhun lomassa, kun tällä kertaa on vähän aikaa. Ensinnäkin minä olen ollu entisessä työpaikassani kun tehdas on ollu vielä käynnissä, ja sitten meillä siviili miehillä on ollu kiireelliset hommat sivu toinä väestön suojien laitossa ja niin ne on saatu kuntoon, rauhassa me on täällä vielä saatu olla ja valveilla täällä ollaan kaiken varalta. Ja nyt tässä kerron sulle omia havaintojani työväen keskuudesta ja niiden mieli alasta että ne on täytellä sydämmelään mukana kansamme itsenäisyyden puolesta, nytkin eilen lähti rintamalle vapaaehtoisena yksi mies minunkin sakista, ja minä sanoin tällä viikolla insinööreille että eiköhän me jätetä nämä rauhan työt toistaiseksi seisomaan ja lähetä kaikki jotka olemme täysissä voimissa puolustamaan maata poikiemme kanssa, sillä minä en usko että me emme voita kun me kaikki yhtenä yritämme ja jumalaan luottaen taistelemme oikeuksiemme puolesta. Meillä on aikomus muuttaa tästä Iisakalta pois, minä rupean Liskon talonmieheksi

Olavi Talvisara lähdössä sotaan. Kuva otettu Oulun kasarmin portailla marraskuussa 1939. Talvisara eturivissä 4. oikealta.

sinne uuteen taloon 1000 markkaa kuule vapaa asunto ja keittopuut. Lämpö on keskuslämmitys, silti saan olla entisessä työpajassa, en jouta sitten enempää tällä kertaa vaan toivomme menestystä ja onnea teille jotka oletta siellä vihollista vastassa ja rukoilkaamme Jumalaa olemaan puolellamme sillä se on meidän paras liittolaisemme hänen turvassa me saamme voiton.

isä ja äiti”

”Rintamalla 9.1.40.

Hei Toivo!

Sain sinulta juuri kirjeen sieltä, jossa kerroit huseeranneesi partioretkellä. - Onnittelen korpin arvostasi! Kyllä minä jo siitä olen ollut tietoinen jo silloin, kun käväsin kotona, mutta ei ole ollut tilaisuutta onnittelemiseen. Me emme ole vielä sellaista natsaa saaneet, mutta puhetta nimittämisestä on jo ollut. - Meidän kompaniaan tulisikin sitten näitä ”haaskalintuja” aika tavalla, 3 - 4 ryhmäänsä. - Kangas on toistaiseksi ryhmänjohtaja ja minä samassa ryhmässä konepistoolimies. - Vestman, Merenheimo ja Mikkola ovat toistaiseksi erikoistehtävissä hiihtopartioissa. - Minäkin olen ollut useissa partioissa. Vaikein oli se, jonka joukkueemme teki muutama viikko takaperin. Retki kesti päivän, kulkumme oli tosinpaikoin hurjaa vauhtia, toisinaan hidasta mäkien kiipeämistä koskemattomassa korvessa. Paluumatkan suoritimme suuren järven jäätä. Monta kertaa ajoimme pimeässä suksemme jäällä olemaan veteen. Iltapimeässä olimme jälleen takaisin. Matkaa tuli n. 40 km. Jännittävimmän elämyksen koin pariviikkoa takaperin, kun 12 lentokonetta pommitti meitä. Pommeja tippui kuin rakeita maattessamme mahdollisimman matalana maassa. Oli onni ettei niistä joku pudonnut omaan niskaan sellaisessa ”sateessa”. Vielä minä eheänä olen ollut. Nyt ei oikein kerkiä ryssiä seurata heidän pakomatalla. Melkein joka yö olemme ollut eteenpäin menossa. Nukkumisesta ei tahdo tulla mitään. Olen nykyään kotopaikalta suoraan itään. Raja on muutaman kilometrin päässä.

Sain myös kotoa kaksi kirjettä ja uuden vuoden kortin. Kotiväki on muuttanut Isokadulta Liskolle sinne Franzenin taloon. Ouluakin on pommitettu katalasti. Asunnalle ja Puistolaan oli pudonnut pommeja. Hanneliuksen rouva kuulemma oli siinä saanut surmansa. - Oletko sinä ottanut sodasta muistoesineitä. Me olemme ottaneet ryssän upseerein kokardeja ja kauluslaatan merkkejä ja ruplan rahoja.

Vai olet sinä saanut Liskon Liisalta paketin. Minä en toki ole saanut kuin muutaman kirjeen kuukaudessa sinulta ja kotoa. - Mikäs flikka sulle sieltä Viipurista kirjoittelee? Et ole siitä maininnut kertaakaan muulloin. Varmaankin joku muinaisten iltalomien kohde! Kerrohan vähäsen HÄNESTÄ!

No niin! Toivottavasti tilannetta ei kauan kestä.

Hei vain! Pikaisiin näkemiin
Olavi”

Korporaali Olavi Talvisaran kirje Kannakselta vanhemmille Ouluun 27.1.-40:

”Hyvä kotiväki.

Nyt olen jo parin viikon ajan sotinut täällä Karjalan Kannaksella. Sota on täällä vähän toisemman luontoista kuin edellisessä paikassa. Kovassa pinteessä täällä ryssät ovat. Minkäänlaista armoa niille ei anneta. - - - Minullekin sattui muuan mukava tilanne. Olin lähettinä ja lähdin teltoiltamme yksin hiihtelemään selässäni lippaista aika raskas reppu. Aikani hiihtelyäni kohtasin edessäni ladulla makaamassa ilmi elävän ryssän partion. Katselin sitä vähän aikaa, käänsin rauhallisesti sukseni ympäri ja hiihdin takaisin. Ryssäkin näin äkkikohtauksesta varmaan hämmentyi eikä ampunut.

Niinpä niin; minäkin olen nyt korporaali, kuten Toivokin. Terve muuten olen, vaikka ainainen valvominen on vienyt voimani melko loppuun. Älkää silti hätäilkö, vaikka minä näin lakonisesti sa-

non. Pian ehkä pääsemme lepäämään ja sitten uusin voimin jaksamme käydä työhön käsiksi.

Pakkastakin täällä on ollut aivan hirveästi, yhtenä päivänä jopa -42. Silloin pakkaneen huikaisi vähän varpaita ja sormia. Nenä palautui niin, että se on ollut ruvella, mutta nyt se on jo entisellään.

Sain tänne tullessani kummi-tädiltä paketin. Nyt vasta sain sieltä kotoa jo Toivolta kirjeitä kosolti, jotka ovat kirjoitettu joulukuun puolivälissä. Vai on Ada, äiti ja Einari Hoppulassa. Minä kuitenkin kirjoitan Oulun osoitteella. - - - Kirjoitusaikaa ei tahdo oikein olla ja sen tähden syntyy pitkiä välejä, ennen kuin seuraava kirje saapuu.

Toivottavasti sota pian loppuu ja pääsemme toisenlaisiin hommiin.

Näkemiin! Olavi

J.K. Tämä on kirjoitettu ryssältä otetulta kynällä telttalyhdyn valossa sodan soudessa ulkona.”

”Karjalan kunnailta 4.2.40

Terve Toivo!

Kyllä minulla alkaa jo leikata, missä olet. Säteilee se järki näin kranaattien ja konekiväärien räiskeessä sen verran. Yritän vetää kättä (huom! känsäistä ja rosoista) karvalakin reunaan! Eiks´ juu! Alat näet olla astetta ylempänä. Olenko osunut oikeaan?

Ja meitä oppilaita on täällä viikon verran korpraaliksi ”karah-teerattu”. Kaksi korpraalia lähti meidänkin pataljoonasta ”rapuamaan” ylöspäin, nimittäin Tukkimies ja Liesirova, kumpikin minun ja meidän hyviä kavereita. Tukkimiehen käskin ottaa sinuun yhteyden, jos näet satutte samoille paikoille. Ja varmaankin sattuvat. Tukkimies on palvellut kuukaudenpäivät alokkaana Viestirykmentissä 5 komppaniassa ja sieltä siirtynyt Pohjan Rykmenttiin.

Hyvin täällä asiat menee, mutta aikaahan ne vievät. Ryssille on näet jo peukat painettu kurkkuun, niin että ne vielä nykivät ja sätkyttelevät epätoivoissaan, mutta luja otteemme ei heltiä ennen kuin nuo tuskaiseen irvistykseen vetäytyneet karvaiset parstät ovat elottomia. Sitten pääsemme lepäämään.

Ryssät ovat täälläpäin hyvin pirullisia. Sen näimme tehdessämme hyökkäyksen telta-alueelle hiipinyttä verrattain isoa ryssän partiota vastaan. Hyökkäyksemme suoritimme nopeasti ja ajoimme ryssät karkuun. Jäljelle jäi muutamia raatoja ja muutamia meistä meni niitä tarkastamaan. Varmuuden vuoksi nasautimme hie-man nikkeliä kalloihin. Mutta silloinkos eräs hyppäsi pikakiväärin kanssa meikäläisten kimppuun ja yritti lyödä. Meikäläinen nappasi konepistoolinsa ja huitaisi takaisin. Konepistooli oli kuitenkin niin lyhyt ettei se yltänyt ja meni sivuun ja luiskahti hankeen. Tilanne oli vieläkin vakavampi kun muuan ryssä automaattikiväärillä ampui apuunrientäviä 10 m päästä. Vestmannin Jannekaan ei voinut toisella konepistoolilla ampua, kun meikäläinen oli ryssän edessä. Viimein eräs apuun tulleista hyppäsi ryssän luo painoi pistoolin korvan juureen ja asia oli meikäläisten eduksi ratkaistu. Myöhemmin yöllä haravoimme koko metsän. Siellä täällä esiintyi ryssiä ja sillehän emme voi mitään, että aseemme ovat niin hävyttömän tarkkoja. Partion tappiot ryssille olivat 18 kaatunutta ja 3 pikakivääriä, vielä enemmän automaattikivääreitä y.m.

Minäkin olen vaihtanut entisen ryssäläiseni uuteen rengasthä-täimiseen. Ryssän nagonia olen janonnut, mutta onni ei ole vielä suosinut. Siinä sinun pistoolissa ei ole enää mulla kuin yksi magasiini panoksia. Siis äärimmäisen varalle. Pistoolisi on säilynyt hyvänä. Olen puhdistanut sitä useasti ja se on aina manttelini taskussa nenäliinaan käärittynä.

Rohkeimpien maineessa ovat olleet Vestmannin Janne ja Tornion Heikki. He ovat useimmat ryssät tappaneet konepistoolineen. En minäkään ole ryssiä kovin pelännyt. Sinne olen mennyt minne on käsketty ja sakissa olen pysynyt. Terveysteni ei kyllä ole enää ennallaan. Niin kauan kyllä pysyn mukana, kuin jaksan.

Muutama päivä sitten ryssä oikein juhlimalla juhli ilmassa. Oli erittäin kaunis talvipäivä. Aurinko pilkisteli metsien ja kukkulain yläpuolelta. Puiden pitkät siniset varjot lumihuutaleiden kimallus herättivät oikean talvipäivän tunnelman. Ilmassa kirkui kranaattien räiske ja konetuliaseiden laulatus. Kuolema hiipi kaikkialla vieläpä taivaallakin ja siellä entistä valtavampana. Humisten liukui yllämme 82 koneen muodostama käärme, joka osasi iskeä myrkyä vaikka minne. Jälleen Karjalan kovat kalliot kestivät järeiden lentopommien tärykset. Tuo valtava manööveri ei ryssä hyödyttänyt hivenen vertaa. Ei hiuskarvaakaan katkennut meikäläisten päästä.

Kranaattituli tuottaa eniten vahinkoa. Sitä sain maistaa Tukkimiehen kanssa oikein todenteolla. Olimme asemassa aliupseerivartiossa. Ryssä edessämme n. 400 m päässä. FIUUU!!! PUM!!! Ryssän järeä ammus räjähti 10 m meistä. Puita katkeili ja lunta lensi kinoksittain. Korvat humisivat täryksestä. Tukkimies konttasi katsomaan miten minun kävi. Päätimme juosta 50 m taammas kalliolle, siksi, kunnes keskitys meni ohi. Lähdimme - FIUUU - FIUUU - PUM! PUM! Puut rytisivät ja petäjä vierestämme kaatui päälle, lunta kinos niskaamme. Luulimme, että nyt meillä lähdettiin, mutta Luojan kiitos: ei siruakaan nahoissamme. Juoksimme eteenpäin ja pääsimme kuin pääsimmekin ryssän vihan ryöpyn alta pois. Keskitys meni ohi ja palasimme jälleen asemeemme. Mikä hävitys. Noin parikymmentä puuta oli ristiin rastiin maassa. Niiden sälöiset töröttävät kannot osoittivat räjäytysten voimaa. Yksi noin 30 cm läpimittainen petäjä oli kuin saksilla leikattu, runko hiihtyneenä. Eräessä toisessa vartiopaikassa särähti noin parinkymmenen sentin mittainen särmikäs sirpale kuusen läpi jalkojeni juureen. Otin sen käteeni ja hymähdin. - - -

Niinpä niin. Kun ajattelen itseni ja monen toverin kohtelua täällä, niin täytyy olla aivan Jumalan varjelus, vielä olemme ehjänä. Varsinkin se päivä oli aivan ihmeellinen, josta olen jo sulle kirjoittanut, jolloin hyökkäsimme erälle kukkulalle. Kolme kertaa oli ryssän kynsissä. Ensin kun toimin tunnustelijana ja heti sen jälkeen lähdin sukset menetettyäni läpi ryssän hallussa olevat metsän jalan latua pitkin teltoillemme. Selässäni kivääri, joka ei toiminut. Aseena vain pistoolisi ja munakäsikranaatti. En kerennyt kunnolla teltalle, kun saapui tieto, että ryssät samalta ladulta oli ampuneet yhden miehistämme ja toista pahasti haavoittanut. Kolmanneksi lähdin takaisin lippaita reppu täynnä selässäni. Minut yllättivät ryssät matkalla. Nopea hiihto ja mäkinen maasto pelastivat minut.

Nyt on märkä ja kostea ilma. Ryssän hyökkäykset on torjuttu. Ote on meillä. Saarto kiristyy. - - -

Sain kotoa paketin ja kirjeen. Kirjoitan heti, kun on aikaa. Toivottavasti minäkin pääsen joskus sinne, missä sinä olet, mutta nyt meillä ei siihen ole aikaa.

Näkemiin Olavi.

P.S. 5.2.40 eilen illalla lauloi pk:ni ilkeästi ryssän toistasataa hevosta käsittävään kolonaan. Raatoja tuli ja eläviä saimme myös. Sama.”

Olavi Talvisaran viimeinen kirje veljelleen Toivoille:

”Karjalanmaa 12.2.40

Hei Toivo!

Rupesinpa skriivaamaan tällaisellekin paperille. Ostimme nimittäin näitä tänne tulomatalla porukassa 100 kpl ja tässä nyt on viimeinen.

Sää on jälleen niin keväisen kaunis. Aurinko paistaa. Vaalean punaiset pilvet leijailevat sinisellä taivaalla. Kallioiden rosoista ääriötä pehmittää eilen saanut pehmeä, valon häikäisema lumikerros. Metsä henkii raikkaana ja luo hiihtäjään toivorikkaan mielen. Istun juuri telttamme permannolla. Nojaan selkäreppuuni, joka muuten on niitä norjalaisia satulareppuja. Edessäni pahvilaatikon kannella on kippo, josta vasta nakkasin ääntä kohden maukkaan annoksen puuroa. Telttakaminan päällä höyryten valmistuu päivälliskahvi. Toisella kyynänpäällä nojaan nukahtaneen vieruskaverin pakaroihin. So ist das Leben, johon voisni lisätä n. kilometrin päässä olevan rintaman räiskeen, sinne tänne lähistölle putoilevien kranaattien ryskeen, sirpaleiden vongunnan ja päällä kieppuvien lentokoneiden tutun hurinan - - -

Illalla tai paremminkin yöllä suoritin ehkä elämäni ainoalaatuisimman kylvyn. Illan tullen ja hämärän hiipiessä käveli pari alikersanttia ja minä erääseen polttamattomaksi jääneeseen saunaan ja pistimme sen hiukan särkyneen kiukaan lämpiämään. Sauna sijaitsee korkealla kukkulalla, josta on hieno näköala Euroopan suurimmalle järvelle. Noin puolen kilometrin päässä siitä koettaa rysä rynnistellä. Kiväri vieressä kuumensimme kiuasta. Nurkan ohi suhahti silloin tällöin naapurimme tykinammus ja läheisissä puissa rapisivat sinne ”harhautuneet” kivärin luodit. Muutaman tunnin kuluttua totesimme saunan olevan vielä eheän ja kylpykunnossa. Ulos jätimme konepistoolimiehen vartioon, kun painuimme sisään. Hiki virtasi, vastat läiskivät ja lauteet tärähtelivät ”ulkoisten voimien vaikutuksesta”. Hyvä kylpy sotaisassa ilmapiirissä.

Koska telttamme on hiukan erillään muista, täytyy ruoka aina hakea sieltä ahkiolla. Muutama ilta sitten oli minun vuoro lähteä ruuan hakuun eräs kk-mies toverinani. Olimme jo paluumatalla, pulkka kitisi pakkaslumessa. Yhtäkkiä maa tärähti ja ilman täytti huumaava pamaus. Vähän ajan päästä huomasimme makaa-vamme maassa ihka eheinä. Ilmanpaine löi näet hiukan pökköön.

Joko sinne on täältäpäin tullut poikia? Mitä muuta kuuluu?

Heipä hei! Terve vain! Näkemiin!

Olavi

Kuvat Ilma Talvisaran kokoelmasta.

Olavi Talvisaran paluu rintamalta.

P.S. Terveisiä kaikille pojille erittäinkin Pirilän Paavolle. Merimies on erimies, mutta täällä sotamiestä vain tarvitaan. Harhaluotti meni juuri nyt teltan läpi. Onnea vain

Sama

J.K. Eilen putosi tähän lähistölle naapurin hävittäjä ja vasti kään toinen. Sota on naapurille julmaa, kun kolonnat ei pääse läpi - ne pysähtyy meihin. Höö!

Vieläkin Sama”

Toimittanut Janne Kankainen

Lähde: Ilma Talvisaran kokoelmat

Päiväkirjani talvisodasta, Hemmi Polojärvi

”Lähdin Oulusta asepalvelukseen Lappeenrantaan Ratsuväkeen syyskuun 9. päivänä 1939. Saavuttuani 4. Hämeen Rakuunarykmenttiin tuntui heti alkuun kuin olisi tullut hullujen huoneelle. Ei ollut vapaahetkiä ollenkaan, vaan aina oli joku korppi huutamassa: ”Missä alokkaat vonkaavat. Käytävälle paririviin, mars, mars!” Sitten alkoi voimistelu käytävällä, joka tarkoitti kyykkyhyppelyä käden niskantakana rakennuksen päästä toiseen. Se oli kovaa meininkiä, heikoimmat pyörtyivät. Tästä alkoi sotilaan teko. Me ni kuukausi ennen kuin sai kirjoittaa kotiin, sillä meille sanottiin, etteihän me olla ”mammanpoikia”, jotka kirjoittelee kotia ja valittaa kovaa kuria.

Näin kului alokasaika joulukuulle, ja kun sotatoimet alkoivat, niin meiltäkin joutuivat vanhemmat ikäluokat lähtemään Kannakselle hevosten kanssa. Silloin alkoi meilläkin helpompi aika. Upseerit vaihtuivat ja reservistä tuli uusia herroja tilalle. Meidänkin eskadroonaan vaihtui päälliköstä joukkueenjohtajiin puolikymmentä kuukauden aikana. Joulukuun puolivälissä alkoi olla selvää, että pian joudumme lähtemään rintamalle. Samalla tuli määräys, että kaikki siviilivaatteet on postitettava kotiin. Käsky oli sikäli vakava, ettei paluuta kasarmille enää ollut. Esimakua saimme, kun venäläiset koneet tulivat pommittamaan Lappeenrantaan. Saimme kivääritulella kaksi konetta ammuttua alas.

Pataljoonan komentaja Wahren piti kiitospuheen leirikentällä ja kehotti meitä jatkamaan samaan malliin. Periksi ei saanut antaa. Tämä oli intoa antava puhe meille alokkaille. Muistan, kun jouduin kirjuriksi aivan sattumalta entisen lähtiessä lomalle Ouluun. Hän oli esittänyt minua päällikölle sijaisekseen, vaan eipä mies palannutkaan lomilta, kun oli lyönyt kirveellä pari sormea poikki. Olin aikalailla "uuno" kirjurin vakanssille, kun en osannut koneella kirjoittaa, enkä tiennyt kirjurin tehtävistä mitään. Hyvin tehtävät alkoivat kuitenkin sujua, kun sain käydä kysymässä neuvoa esikunnasta toimistoväepeli Kolalta.

Vihdoin tammikuussa 1940 saimme mekin käskyn laittaa varusteet kuntoon lähtöä varten. Siinähan tuli kiire, kun ei tiennyt, että mitä pitää ottaa matkaan. Asia selkeni pian, sillä vain sotilasvarustus ja parranajovälineet sai pakata pieneen rynnäkköreppuun. Meidän eskadroonassa sattui ikävä tapaus, kun minulta ja eräältä toiselta rakuunalta (eli ratsumieheltä) katosivat uudet villasukat, jotka olimme juuri saaneet kotoa. Sanoin päällikölle tästä katoamisesta ja hän kysyi, että epäilinkö mahdollisesti ketään. Sanoin erään alikersantin nimen ja sieltähän ne varastetut sukat löytyivät repusta. Tämän seurauksena uhkasi hän heti sopivan ajan tullen minut ampua, kun rintamalle päästäisiin. Sanoin tietysti päällikölle tämän uhkauksen saamisesta ja hän lupasi järjestää asian; niin häipyi alikersantti porukasta.

Viimeisessä puhuttelussaan komppaniamme päällikkö muistutti meitä vastassamme olevasta jättiläisestä: "Vaikka meillä jokainen luoti kaataisi vihollisen, niin ei riitä panokset kaikkia kaatamaan." Hän oli vanha kasakkaupseeri, joka oli ollut mukana Venäjän sodassa. Lähtökäsky tuli tammikuun 13. päivä 1940. Lyhyen puheen jälkeen siirryimme täysi varustus mukana asemalle. Torvisoittokunta oli saattamassa ja kadunvarret oli täynnä väkeä. Niin komeasti lähdettiin Lappeenrannasta, samalla joukko-osastomme nimettiin uudestaan ja meistä tuli Sissipataljoona 3.

Meidät lastattiin härkävaunuihin, joissa oli laverit makuuta varten. Matkasimme yön ja seuraavana päivänä olimme matkan päässä, emme tienneet missä olimme, lopuksi saimme tietää, että olemme Roikonkoskella; se ei sanonut meille mitään. Tuli käsky, että tähän majoitumme, alkoi teltojen pystytys, pakkasta oli noin 35 astetta. Kun oli saatu teltat pystyyn ja kyseltiin kaminoita, niin se oli suuri yllätys, kaminat on jäänyt Lappeenrantaan. Kyllä oli kylmä nukkua yötä, piti yöllä mennä ulos juoksemaan, ettei olis jäänyt kokonaan. Kolmantena päivänä saimme kaminat, kyllä tuntu ihanalle, kun sai lämmitellä teltassa. Vaan sotaväki on ku-

rinalainen porukka, kyllä herrat antoivat meille sulkeista, kaikesta huolimatta. Tämä oli kuulemma harjoitusta tosi sotaa varten. Kyllä tämä elämä on sentään erilaista, kun kasarmissa olo. Teltan pohjalla oli kuusenoksia, reppu tyynynä ja mantteli peittona, vaan kyllä sitä tarkeni näinkin, tiesimme että ei olo tästä parane.

Tätä rauhallista elämää ei kestänyt kauvan, kun tuli käsky: 20 minuuttia aikaa marssirivistöön. Siinä oli kiirettä purkaa teltat ja pakata ne kuormastoon, ja huolehtia omista kampeista myös. Niin oli kaikki lähtökunnossa, paririviin järjestäytyneet, mutta kohtalo tuli väliin. Venäläisen pommikoneet tulivat päälle, kiersivät ja kaartelivat siinä, ampuivat muutamia kk-sarjoja ja läksivät pois. Se oli kylmä suihku kaikille. Tämä päivä oli tammikuun 21. päivä klo 13 aikaan. Sitten tuli käsky suksille ja mars eteenpäin. Oli kova pakkanen, kun hiihtelimme eteenpäin, matkan teko oli hidasta, sillä välillä piti mennä ilmasuojaan, kun koneet hätyyttivät. Matkaa taittui kaikkiaan toistakymmentä kilometriä ja aikaa kului kahdeksan tuntia.

Kyllä olimme kaikki uupuneita tämän hiihdon jälkeen. Saimme hiukan ruokaa, jonka nautimme vakavin ilmein, sillä kylmyys painoi päälle. Sitten teltat pystyyn ja vähän nukkumaan. Minulla oli huono tuuri, sillä jouduin ensimmäisenä vartioon parin kilometrin päähän leiristä. Kyllä hymy hytyi, kun kaverin kanssa seisomme pimeässä metsässä. Tämä oli vähän outoa entiseen. Hiihdon aikana paleltui varpaita noin 50 mieheltä, oli surkeaa kuulla, kun ne itki ja huusivat: äiti, äiti! Apua vaan ei tullut. Silloin nähtiin kenellä kunto kestää, sillä toiset eivät jaksaneet kantaa reppua ja kivääriä, joten meidän toisten piti kantaa ne ylimääräisenä. Minullakin oli kaksi kivääriä kannettavanani, kylläpä ne siinä meni. Osa miehistä joutu lähtemään sairaalaan jalkojaan parantamaan."

Hemmi Polojärvi lähti 9.9.1939 asepalvelukseen Lappeenrantaan. Tammikuussa 1940 hänen joukko-osastonsa, Sissipataljoona 3, kuljetettiin rintamalle. Polojärvi kertoo muistiinpanoissaan ja haastattelussaan:

"Maanantai 22. 1. 1940.

Aamulla oli aikanen herätys, läksimme jo noin viiden aikaan aamulla hiihtämään, suuntana rintama, josta kuului kovaa tykin jyskettä. Hiihdettyämme pari tuntia alkoi kuulua kk:n papatusta ja kiväärin ammuntaa. Siinä klo 11:n maissa olimme määränpäässä. Kyllä täällä oli eri tuntu kuin edellisessä paikassa. Muistiinpanoja kirjoitin aina kun oli taukoa. Minulla oli pikkuinen vihko taskussa, joten sain aika tarkasti kaikki tapahtumat muistiin. Täällä saimme heti mennä ilmasuojiiin, siis minkä kukin katsoi parhaaksi paikakseen. Venäläiset koneet pommittivat kovasti, tätä lystiä kesti toista tuntia ja joku miehistä sai sirpaleita ja joutu sairaalaan, kaksi hevosta kuoli. Tämä oli ensimmäinen tappion päivä. Kaikesta huolimatta määräys oli majoittua siihen paikkaan. Eipä siinä ollut rauhaa, sillä venäläinen tykistö ampui tähän maastoon jatkuvasti. Toisista eskadroonista meni miehiä jokunen.

Tiistai 23. päivä.

Heti aamusta alettiin kaivamaan korsuja jäätyneeseen maahan. Välillä menimme maahan ilman vaihetta, kuten sanonta kuului kasarmilla ollessa. Kyllä oli hikinen homma kaivaa monttua, vaan

kun on monta miestä, niin aina jälkeä tulee. Illalla tuli jälleen käsky: eskadroona heti marssivalmiiksi. Silloin alko kova kiire, saada kaikki marssikuntoon ja niin olimme jälleen paririvissä, odottamassa uusia käskyjä. Päällikkömme tarkasti porukan vakava ilme kasvoillaan. Siitä sai lukea, että nyt on pahat paikat edessä. Aikamme odotettuumme tuli lopulta käsky: aamulla lähdetään liikkeelle - kuormasto jää paikalleen. Siinä taas alettiin laittamaan telttoja pystyyn ja nukkumaan.

Keskiviikko 24. päivä.

Kello 5 herätys, aamusaiikka ja kuormasto kuntoon. Tähän hommaan piti osallistua koko porukan, ei yksin hevosmiesten. Muistaakseni eskadronassamme oli 12 hevosta kaikkiaan. Läksimme välittömästi liikkeelle, myös kuormasto. Matkan pituudeksi sanottiin 80 km, mutta paikan nimeä emme tienneet. Kollaanjoelta lähdettiin ja Muuanto oli paikka, mihin saavuttiin. Miehet olivat vähän kapinapäällä, kun ei sanota paikannimiä koskaan. Vastaus oli, että ei voida ilmaista paikkoja, jos joku jääpi vangiksi, niin venäläinen puristaa tiedot minne olemme menossa. Tulo oli mitä suotuisin, kun lunta satoi koko päivän, niin ei ollut ilmavaarasta pelkoa. Kello oli siinä 14, kun olimme perillä ja matkaa oli taivallettu 30 km. Näitä kirjoitellessa olen semmoisessa pienessä kämpässä, joka on ikävä kyllä aivan kylmä. Saimme ruokaa ensimmäisen kerran tänä päivänä, ja se oli hernesoppaa, kyllä maistui hyvälle.. Siellä ei ollut säännöllisiä ruoka-aikoja. Tuli viesti, että seuraavana päivänä on samanlainen matka. Poikia alkoi väsyttää nämä hiihtämiset, minusta ei tällainen tuntunut mitenkään pahalle. Olin siviilissä urheilut kovasti, ja olin keveä mies ladulla, painoa 55 kg.

Torstai 25.päivä.

Aikainen herätys, saikkaa ja vanikkaa, vaan ei voita. Näillä eväillä lähdettiin jatkamaan, tosin määränpää muuttui ja suuntana olikin Tolvajärvi. Käskyt tulivat suoraan AKE:sta, joten siksi nämä paikat muuttuivat niin nopeasti. Minut määrättiin kuormaston päälliköksi, vaikka olin vain ratsumies, ois meillä ollut alikersanttia panna tähän touhuun. Miehistö lähti hiihtämään uuteen paikkaan ja me omana ryhmänä. Sain kartan mistä piti kulkea, se oli tietön taival ja lunta toista metriä. Onneksi meihin yhtyi muutkin kolonnat. Hevosille se oli kovaa hommaa. Aina vähän päästä piti vaihtaa uusi hevonen takaa eteen. Meinas tulla riita, kun jotkut pelkäsivät mennä keulaan, se oli vaaran paikka. Ei koskaan tiennyt milloin venäläinen partio yllättää. Kaikesta pienistä jurinoista huolimatta pääsimme Tolvajärvelle yöllä kello yhden aikaan. Vartiomiehiltä kyselin neuvoa, että missä päin majoilee Sissipataljoona, niin meidät neuvottiin menemään kuusi kilometriä eteenpäin. Tuntui täysin toivottomalta lähteä jatkamaan, kun hevosetkin olivat jo uuvuksissa, mutta niin vain läksimme pilkkopimeässä tietä pitkin menemään neuvottuun paikkaan. Kun olimme kulkeneet arviolta sen matkan, niin pysähdyimme kuuntelemaan kun sotaa käytiin aivan puolen kilometrin päässä. Onneksi vastaan tuli sairaankuljetus-auto, joten pysäytin sen ja kysyin neuvoa. Kuskin mukaan porukkamme piti majaa Tolvajärven matkailumajas- ja että rintama on todellakin vain tuossa puolen kilometrin pääs-

Kuva Elsa-Maija Kannaisen kokoelmasta.

"Iivanan kohtalo". Postikortti rintamalta.

sä. Käskin poikain hieroa hevosten jalkoja ennen paluumatkalle lähtöä, sillä muuten ei seuraavana niillä pääse mihinkään. Nukkumaan pääsimme siinä kolmen maissa.

Perjantai 26. päivä.

Oli aikainen herätys ja kaikkien piti olla heti lähtövalmiina vastaiskuun venäläisten hyökätessä. Päivästä muodostui kova isku meidän porukalle, sillä jouduimme taistelemaan venäläistä vastaan aivan yksin. Illalla tuli lisävoimia, joten taistelusta tuli hie- man tasavertaisempaa. Tuona päivänä menetimme useita miehiä kaatuneina ja haavoittuneina.

Päällikkömme meni sekaisin ja menetti "järgensä" ja lähti harhailemaan lähimaastoon. Sain käskyn mennä hakemaan hänet erään toisen kaverin kanssa takaisin. Oli siinä komennusta kerakseen, kun luotia sateli yhtenä merenä. Parin tunnin päästä löysimme päällikkömme metsästä, teimme sotasuunnitelman hänen kiinnisaamiseksi ja aseiden poisottamiseksi. Aikamme miehen puuhia katseltuumme sanoin kaverilleni, että menen suoraan edestä päin ja sinä sivulta, mutta älä ammu, sillä siitä joutuu sota-oikeuteen upseerin tappamisesta. Käsiryshän siitä tuli, mutta sain kuin sainkin pistoolin häneltä pois kysyin häneltä, että: "Eikö päällikkö tunne minua. Olen kirjuri, ratsumies Polojärvi." Hän puisti päätään ja alkoi itkemään, otin kynkästä kiinni ja läksin viemään meidän komentopaikalle. Sieltä soitin esikuntaan vääpeli Kolalle selostaen tapahtumien kulun ja päällikkömme kohtalon. Vääpeli käski tuoda päällikkömme sinne ja niin läksimme hevoskyydillä. Matkan varrella onnistuivat kuitenkin vihollisen koneet yllättämään meidät ja päällikkömme lähti taas karkuun. Minä olin nopeampi juoksemaan ja otin hänet kiinni. Rekeen ei mies meinannut tulla millään, mutta kovempia otteita käyttäen saimme hänet taas kyytiin. Esikunnassa olikin jo auto odottamassa, joka vei miehen sairaalaan ja sille tielle hän jäikin. Ikä päällikköllämme oli jo siinä 50 vuoden tienoilla, joten ei hän mikään nuorimies etulin-

jaan enää ollut. Käytökseltään hän oli aina hyvin miellyttävä, joten etulinjan olot ja henkinen rasitus olivat hänelle varmasti liikaa. Oli harmi, että hänelle kävi näin.

Esikuntamme majurilta sain kiitokset ja väepeli Kola tarjosi peräti pullakahvit, vaan sota jatkui. Uudeksi päälliköksi tuli luutnantti Aalto, häijy, mutta pelkäämätön mies. Hän oli aina menossa etupäässä. Seuraava yö taisteltiin kokonaan ja puolenpäivän aikoihin vihollisen oli peräännyttävä. Taistelutantereelle jäi paljon venäläisiä kaatuneita ja kuolleita hevosia myös. Aseita oli myös pitkin poikin etumaastoa, jos vaikka minkälaisia. Jotkut ottivatkin aseita itselleen, mutta hylätyiksi ne tulivat, kun huomattiin etteivät ne toimi kunnolla. Saimmekin nyt hetken aikaa levähtää, vaan eipä ollut paikkaa mihin olisimme menneet nukkumaan, joten siinä kinoksella piti torkahtaa. Ei näyttänyt kovinkaan lohdulliselta. Eikä se lepoaikakaan pitkä ollut, kun saimme venäläiset hävittäjäkoneet päällemme ja neidän alkoivat ampu meitä ja pudottelivat samalla pieniä käsipommeja yli laidan. Oli siinä taas oltavat. Joku mies sai meiltäkin osumia, joten miehet vain vähenivät päivä päivältä. Hetken aikaa oli rauhallista, mutta sitten tuli taas uusi pommilasti päälle. En ymmärtänyt miten he tiesivätkin meidän olinpaikan niin tarkasti. Tämä pommitus olikin semmoista rytinää ja jylyä, että olinkin jo varma ettei ketään jää eloon tämän pommituksen jälkeen. Loppujen lopuksi vahingot jäivät melko pieniksi.

Vihollisen koneet eivät antaneet hetkenkään rauhaa, joten muuttimme jälleen. Luulimmeikin olevamme jo turvallisemmassa paikassa, mutta eikö mitä. Juuri, kun laitoimme teltoja pystyyn, niin yllemme tuli kiertelemään kuusi hävittäjää ja tietysti he huomasivat meidät. Siitä alkoi taas kova tulitus, mutta tappiot jäivät onneksi pieniksi: yksi mies haavoittui ja yksi hevonen kuoli. Tämän jälkeen tuli käsky, että kaikki paririviin metsäaukealle. Ihmettelimme, että mikä käsky tämä nyt on, mutta esikunnasta tulikin majuri, joka piti kiitospuheen saavuttamamme voiton johdosta. Tämän oli mieltä sykehdyttävä hetki korpimaisemissa.

Kuva Elsa-Maija Kanninaisen kokoelmasta.

»Kirkkaampi eilistä kansamme on huomenna, voitosta voittoon kun johdat meitä näin.»

Sota-ajan henkeä korostava postikortti.

Tiistai 30. päivä.

Aamulla oli taas aikainen herätys, sillä meidän piti lähteä jatkamaan matkaa. Kuljimme noin viisi kilometriä ja majoituimme Vielsingin kylään, jonka olimme vallanneet. Se oli tosi huono paikka, koska siinä maasto oli aavaa ja koneet löysivät meidät helposti. Muistan kuinka poikain kanssa ihmettelimme sitä, että miksi piti majoittua juuri sinne. Toiset päättää ja meidän piti tyytyä siihen.

Keskiviikko 31. päivä.

Päivä kului aika rauhallisesti, mutta taas tuli käsky siirtyä noin kuusi kilometriä eteenpäin. Venäläinen oli vetäytynyt taemmaksi, joten saimme vihdoin olla rauhassa. Tuntui todella oudolta, kun ei tarvinnut jatkuvasti olla suojakuoppaan menossa. Aika käytettiin varusteiden huoltamiseen ja lippaiden täyttämiseen. Kenttäpostia emme saaneet, koska olimme jatkuvasti liikekannalla. Kirjeitä olisi tosi mukava saada, että tietäisi vähän miten siellä kotipuolella voidaan.

Helmikuu, torstai 1. päivä.

Lähdimme jälleen aamulla liikkeelle ja suuntana oli Kivijärvenkylä. Ei ollut aavistustakaan missä sellainen paikka sijaitsi. Kun olimme taittaneet taivalta noin viisi kilometriä, niin tulikin tieto, että venäläinen majallekin kylässä, jonne meillä oli matka. Partiot lähetettiin matkaan ottamaan selvää vihollisen vahvuudesta. Parin tunnin kuluttua ne tulivat takaisin yksi mies joukosta haavoittuneena. Paikan vaarallisuudesta huolimatta päätimme yöpyä tällä paikalla, mutta rauhassahan me emme suinkaan saaneet olla. Venäläinen partio hyökkäsikin toista eskadroonaa kohti yön aikana, joten siinä jäivät yönunet taas väliin.

Perjantai 2. päivä.

Päivä sujui rauhallisesti, vaikka olimme yhä samassa paikassa. Partio toiminta oli aktiivista, mutta tappioita ei tullut. Seuraavakin päivä oli hiljainen eikä kumpikaan puoli liikehtinyt. Tämä oli pahaenteinen tapaus.

Sunnuntai 3. päivä.

Aamulla oli kaikki vielä rauhallista, mutta iltapäivällä tuli jälleen hälytys ja valmistauduimme saman tien hyökkäykseen. Venäläiset hyökkäsivät toista eskadroonaa vastaan ja sieltä kuului valtava tykin jyske. Taistelu oli kiivasta, mutta lopulta vihollisen piti lähteä pakosalle. Tappioiden myötä miesvahvuus väheni jälleen ja kun uusia ei tule tilalle, niin tilanne alkaa käydä jo huolestuttavaksi. Upseerit ovat haavoittuneet ja eräskin ampui kämmenestään läpi, muka vahingossa. Tosiasiassa hänen hermot eivät kestäneet tätä rääkkiä. Päällikkömme joutui takaa ammutuksi, jolloin luoti lävisti oikean kantapään. Tämä oli kostotoimi joltakin porukkamme omalta mieheltä. En pidä tätä reiluna tekona.

Eräänä aamuna saimme käskyn lähteä pitkälle partioretkelle, johon osallistui myös esikunta. Retken kestoksi arvioitiin kolme viikkoa. Pakkasimme reppumme täyteen muonaa ja leipälaukkuun vanikkaa (näkkileipää). Uudeksi päälliköksemme olimme saaneet ruotsalaissyntyisen perin sopeutuvaisen luutnantin. Hän saikin miesten luottamuksen. Väepeli oli käsenyt minut mukaan mat-

kalle ja tehtävänäni oli huoltaa haavoittuneet takaisin omille linjoille. Tehtävä oli vaativa ja tiesin kyllä mihin olin joutunut. Olimme lähtövalmiina paririvissä päällikön tarkastettavina, mutta hän pysähtyikin kohdallani ja kysyi, että kuka määräsi minut mukaan. Vastasin, että vääpeli. Päällikkömme ilme tiukkeni ja hän antoi käsken mennä sanomaan vääpelille, että hänellä on kaksi minuuttia aikaa tulla täyspakkaus päällä riviin. Minulle hän oli jo kirjoittanut määräyksen jonka mukaan tehtävänäni oli toimia jäljelle jääneen porukan kanssa. Vääpeli tuli nöyränä miehenä riviin ja minulle hän oli vihainen, kun sain jäädä töpinää hoitamaan. Myöhemmin sain kuulla, että käsken takana oli vääpeli Kola, sillä hän ei luottanut meidän vääpeliin, että tämä tiukan paikan tullen pystyisi viemään töpinää eteen. Retki oli ollut erittäin kova. Vääpeli Kola kertoi jälkikäteen, että meidän vääpelillä ei kuulemma tee mitään, kun se ei uskalla hakea haavoittuneita edestä.

Sunnuntai 11. päivä.

Saimme rauhallisen aamuhätyksen, mikä tuntuikin mukavalta. Miehistökin oli heti tyytyväisemmän näköistä. Noin yhdeksän aikaan aamulla tuli hälytys, vihollinen hyökkää. Samalla alkoi tykkien jyske ja k:n papatus. Maa tärisi, jymisi ja maata oli ilma sakeanaan, kun kranaatit repivät aukkojaan routaiseen ja lumiseen maahan. Koko päivänä ei saatu ruokaa, kuiva vanikan pala vain välillä suuhun. Kyllä oli ikävä lämmintä hernerokkaa, vaan ymmärsihän sen, ettei sinne voinut ruokia silloin kuskailta.

Venäläisiä kaatui arvioilta 40 - 50 miestä, omia tappioita en tiedä, mutta niitäkin on aivan varmasti. Partio toimintaa lukuun ottamatta saimme olla aika rauhassa, kunnes iltapäivällä koitti ilmahälytys ja vihollisen pommikoneet (10 kpl) tulivat pommittamaan asemiamme. Tuntuu kummalle, että mikä varjelus on, kun tällaisessakin ryöpytyksessä selvittää näinkin ehjänä.

Maanantai 12. päivä.

Päivä oli rauhaton, sillä naapuri hyökkäsi aika suurella porukalla, mutta olimme siihen varautuneet. Hyökkäys torjuttiinkin verisesti ja naapuri joutui perääntymään. Oma partiomme palasi jälleen reissulta ei kenenkään maalle ja ilman tappioita. Tiistapäivä kului rauhallisesti, mitä nyt tavanomaista partio toimintaa oli puolin ja toisin. Muistan, kun kysyin päälliköltä, että enkö minäkin pääsis partioon. Vastaus oli kylmä ei, sillä kuka hoitais minun tehtäväni sillä aikaa ja hiihtelisi yksin yöt. Jouduin tosissaan kulkemaan aivan yksin, etulinjan miesten tykönä. Erään kerran, kun menin korsuun, jätin kiväärini ulkopuolelle ja pois lähtiessäni huomasinkin sen kadonneen. Naapuri oli sen korjannut parempaan talteen. Kyllä siinä miesten kanssa ihmeteltiin, että miten näin saattoi käydä, kun vastapuolen aseisiin oli kuitenkin noin 100 metriä. Silloin meinas tulla itku, kun jouduin aseettomana lähemmään hiihtämään toiselle korsulle, sieltä kolmannelle ja vielä paluumatka takaisin. Aseeni oli upouusi Ukko-Pekka -kivääri ja olin saanut sen Lappeenrannassa ammuttuani tarkka-ampujan pistemäärän. Kerroin päällikölle tapahtumasta ja hän kehottikin menemään vääpeli Kolan puheille saadakseni uuden kiväärin. Arkaillen menin esikuntaan tapauksesta kertomaan. Esikuntapäällikkö kyseli, että kuinka minä yksin matkojani kuljeskelen, johon

selitin, että yksin on turvallisempaa, sillä kaksi miestä pitää enemmän meteliä. Sain uuden aseeseen ja huomasi senkin tarkaksi.

13. - 17.2. 1940.

Ei mitään uutta. Pommikoneet käyvät tiheään tahtiin meitä muistamassa. Ovat ottaneet meidät lempilapsikseen.

Perjantai 23. päivä.

Puna-armeijan vuosipäivä, joten odotimme suurhyökkäystä, vaan eivätpä hyökkänneetkään. Keskenään vain juhlivat ja huvikseen ammuskelivat. Ilmat ovat lauhuneet, joten on mukavampi olla ulkonakin, kun ei palele aivan jatkuvasti. Toisaalta huono puoli asiassa on siinä, että miehet eivät pysy vartiossa hereillä, vaan nukahtelevat vartioon. Eräänkin kerran kävi niin, kun vein kirjepostia linjaan, niin siellä järkiään miehet nukku. Annoin heidän levätä ja kun viimeiseltä korsulta läksin hiihtämään takaisin, niin huomasi naapurin olevan hiipimässä etuvartiomme. Ainut keino miesten ylös saamiseksi oli avata tuli hiipijöitä kohti. Tehosihan se, miehet säntäsivät aseisiin ja vastapuoli luikki karkuun. Kyllä pojat olivat hyvillään, kun heidät näin herätin. Oli siinäkin sattumaa kerrakseen.

Saapuneen tiedon mukaan pääsemme lepoon maaliskuun alussa. Se oli ilosanoma kaikille, mutta nähtäväksi jää toteutuuko se. Pataljoonamme nimikin muuttui, sillä emme olleet enää SissiP 3, vaan kpk 28 v. 2189. Meidät oli alistettu kuuluisalle Marokon Kauhulle, Juutilaisen komppaniaan. Niinpä meistäkin tuli komppania.

Maanantai 26. päivä.

Heti aamusta alkaen oli rauhatonta: koneet tulivat päälle ja pudottelivat pommejaan ympäri metsää meitä hakien. Tätä jatkui koko päivän, sillä aina tuli uusi laivue päälle, kun entinen läksi pois. Oli siinäkin oltavat, mutta pienin tappiopin siitäkin selvisimme. Hevosia nämä pommitukset verottivat eniten, mutta niitä tuodaan aina takaa lisää tarpeen mukaan. Ilman niitä emme pärjäisikään.

Yksi partiomme lähti liikkeelle tänäänkin. Varoitin miehiä menemästä valitsemaansa suuntaan, sillä näin juuri siinä kohdassa yöllä tuoret jäljet, jotka tulivat meidän puolelle. Suomalainen on änkyrä eikä usko, vaikka sanotaan. Eiväthän he uskoneet ja miten kävi? Naapuri yllätti pojat jossakin metsän pimennossa ja partio menetti kahakassa kaksi miestä kaatuneena, yhden haavoittuneena ja yksi joutui vangiksi. Se oli raskas isku porukalle, sillä menetimme jälleen hyviä partiomiehiä. Vangiksi jääneen kohtalo tuntui kaikista pahimmalta. Vastapuolelta saamiemme propagandalehtisten mukaan kaikki SissiP:n miehet tapetaan ja muut otetaan vangiksi. Teksti oli kovaa luettavaa.

Ikävintä oli kun jouduin kirjoittamaan kaatuneiden poikien omaisille. Piti selostaa ja kuvailla tapahtuma aika tarkasti. Hyvin usein sain kirjeen kotoa vastineeksi ja yleensä niissä pyydettiin tulemaan käymään lomalle päästyäni. Niitä pyyntöjä en voinut toteuttaa.

Erään yön aikana saimme suorittaaksemme melkoisen savotan, sillä tehtävämme oli rakentaa tankkimurros. Kaadoimme puita, noin metrin korkeudelta ja nostimme puun tyven kannon päälle. Pelko vihollisen panssareista oli todellinen, sillä vaunujen konei-

LOTTA-SVÄRD

Tärkeiltä vartioaikalla.

Lottalehden kansikuva talvisodan ajalta.

den jylinä kuului jo meille saakka. Asetimme miinat nopeasti maahan ja peittelimme lumeen ja kaivoimme poterot miehille, josta näiden piti laukaiseman miinat tankin sattuessa kohdalle. Sain käskyn jäädä erääseen poteroon tankkia odottamaan. Kyllä silloin pelotti, tuntui että hermot ei pidä. Usea poika lähtikin pakoon huutaen samalla, etteivät kuoleman uhallakaan jää eteen. Aamuhämärissä panssarit tulivat, mutta nähtyään murroksen kääntyivät sivuttain ja ampuivat suorasuuntauksella. Silloin tuntu, että päälaki lentää päästä, siitä ei ollut pakomahdollisuutta. Helpotus oli suuri, kun koneet kääntyivät pois ja me saman tien pois poteroista. Siltä paikalta poistuimmekin hyvin nopeasti ja kuinka olakaan muutaman tunnin kuluttua tulivat pommikoneet ja pommittivat murroksemme palasiksi.

Jouduin usein tällaisiin ikäviin paikkoihin, kun olin vääpelin kanssa huonoissa väleissä. Eräänkin kerran olin juuri jakanut postin etulinjaan ja aloin nukkumaan, niin vääpeli herättää, että vartioon. Sanoin ykskantaan, että en lähde, koska olin juuri tullut. Sehän tempas pistoolin esiin ja aiko ampua minut niskuroinnista. Onneksi päällikkö oli teltassa ja sekin heräsi siihen kahinaan. Niinhän siinä kävi, että vääpeli joutui itse vartioon ja minä sain jäädä nukkumaan. Välimme kiristyivät tämän takia entisestään, mutta sitten sain ylliotteen hänestä, kun sain komppaniamme päivärahakirjan käsiini. Kirjaa selailtuani huomasin, että vääpelimme olikin kuitannut kaatuneiden ja haavoittuneiden päivärahat omaan

taskuunsa. Huomautin vääpelille, että tiedän asioiden oikean laidan ja niin tuli rauha minullekin. Rauhan tulon jälkeen, kun vääpelikin oli päässyt siviiliin, menin esikuntaan Kolan luokse näyttämään päivärahakirjaa. Asia sai tylyn lopun, sillä vääpeli joutui palauttamaan kaikki pimittämänsä rahat yksikköön ja me postitimme ne kaatuneiden omaisille.

Maaliskuu, perjantai 1. päivä.

Aamulla oli aikainen herätys vihollisen ammuttua kranaattikeskityksen ja vihollisen pommikoneiden parveilla yläpuolellamme. Pommeja tuli kuin vettä kaatosateella. Pommituksen jälkeen he yrittivätkin hyökätä välissämme olleen joen yli melkoisella miesmäärällä, mutta eivät siinä onnistuneet. Olimme saaneet tueksemme kaksi konekivääriä ja niiden mukana kahdeksan miestä. Apu olikin aivan korvaamatonta. Omat tappiot jäivät onneksi pieniksi, eikä meillä enää ollutkaan varaa menettää ainuttakaan miestä. Hyökkääjän tappiot sen sijaan olivat melkoiset.

Hermot olivat todella tiukalla, sillä saimme sopivasti aina uuden lähtökäskyn juuri, kun olimme saaneet teltat pystyyn. Kyllä siinä miehet hiljaa noituvat, vaan ei se auttanut - lähteä piti.

Sunnuntai 3. päivä.

Kaunis aamu valkeni rauhallisissa merkeissä. Eipä aikaakaan, kun jälleen alkoi lentokoneiden surina kuulua, mutta nyt olikin taivas mustanaan koneita. Laskimme muodostelmassa olleen liki 200 pommikonetta, jotka suuntasivat kohti Helsinkiä. Oli siinä jyrinää kerrakseen, kun vielä hävittäjät lensivät mukana. Kohta saivat Suomen kaupungit rautaa niskaansa.

Kirjeenvaihto oli vilkasta niin kotirintamalle kuin sieltä etulinjaan, sillä töitä kyllä piisasi. Kenttäpostin lisäksi jouduin hiihtämään myös esikunnan ja komppanian väliä, tänäänkin neljä kertaa. Kenttäpostista vedin paketit ahkiolla yksikköön. Hevonen oli myös käytettävissäni, mutta se on paljon hitaampikulkuinen ja vaarallisempi, sillä hevosen kanssa on vaikeampi suojautua aavalla paikalla.

Tiistai - perjantai 5. - 8.3.

Muutimme Korpijärvelle, siis jälleen alkoi kiusallinen paikanmuutto. Perille päästyämme otimme heti rajusti yhteen vastapuolen kanssa. Hyökkäys tuli torjutuksi ja hyökkääjät heitettiin takaisin. Taistelujen tauottua pystytimme jälleen teltat ja saimme lämmintä hernerokkaa.

Torstai oli taistelujen päivä. Kovissa yhteenotoissa kaatui ainakin 35 venäläistä ja heiltä jäi aseita paljon kentälle. Omat tappiomme olivat yksi kaatunut ja muutama mies haavoittui. Onnistuimme jälleen pitämään asemamme. Perjantaina oli jälleen muuttohomat. Nyt siirryimme Korpijärven pohjoispäähän ja siellä taisteltiinkin jo täyttä päätä. Vihollisia kaatui arviolta 50 miestä ja meillä neljä haavoittui, joista yksi vaikeasti. Näen henkilökohtaisesti jokaisen rivistä poistuvan miehen, joten minulla on tarkat tiedot kaikista tappioista.

Lauantai 9. päivä.

Eskadroonamme lähti liikkeelle, mutta kuormasto jäi edelleen paikoilleen. Päivällä, kun olimme teltassa nukkumassa, jouduim-

me viholliskoneen yllättämäksi, emmekä siten kerenneet metsän suojaan. Makasimme vain teltan pohjalla mahallaan, reppu pään suojana. Huusin pojille, että pankaa jalat haaralle, että ei osu ainakaan molempiin jalkoihin yhtä aikaa. Luotia tuli kovasti ja telttankatto oli reikiä täynnä, kun kone lähti pois. Onneksi Jsp ei lähtenyt porukan matkaan, joten miehet rekeen ja pikavauhtia hoitoa saamaan. Illemmalla vihollinen uusi hyökkäyksensä, mutta nyt ehdimme suksilla pakoon. Palattuamme siirsimme teltat toiseen paikkaan.

Sunnuntai 10. päivä.

Aamupäivä sujui rauhallisesti, joten saimme vähän huokaista. Jo tuokion kuluttua tuli viesti kuormastojen kuntoon laittamisesta, lähtö olisi illempänä. Voi tätä vaeltamista. Niinpä läksimme matkaan klo 19 aikaan ja matkan pituudeksi ilmoitettiin 30 km. Jouduin jälleen vetämään porukkaa. Saavuimme määräpaikkaan seuraavana aamuna klo 5, erittäin väsyneinä. Paikan nimi oli kuulemma Korinka, Kollatjoen lähellä. Siihen laitoimme uudet teltat pystyyn ja olimme ikionnellisia levosta. Otin ensimmäisen kuulovartion, joka oli noin kilometrin päässä. Vartiovuoro kesti neljä tuntia. Oli siinä yksin seisomista. Ajattelin, että jos venäläinen yllättää meidät vähän suuremmalla partiolla, niin olemme menneitä miestä. Meidän vahvuutemme oli vain 20 miestä, onnettomine aseineen. Esimerkiksi konepistooleita ei ollut ensimmäistäkään. Luotimme vain siihen, että yllätyksiä ei tulisi. Tähän kukkulalle laitoimme hyvät asemat ja niihin jokaiselle määrätyn paikan mihin menee tarpeen tullen. Oli sellainen tuntu, että meitä tarkkaillaan jostakin, sanoinkin yhdelle kaverille, että ”Pidä silmät auki, nyt ei ole kaikki hyvin!” Päivä oli levoton, mutta saimme apua toisen komppanian porukalta ja apuun riensi vielä eräs takaa-ajossa ollut partiokin. Tappioita ei meille tullut.

Tiistai 12. päivä.

Päivä kului rauhallisesti varustustöitä tehden, mutta taas tuli tieto, että aamulla lähdetään. Harmitti vietävästi, kun olimme saaneet hyvät asemat laitettua ja olisimme voineet niissä puolustautuakin aika hyvin. No, kaikki komennot on otettava vastaan, mitä ylhäältä tulee. Johtoportaan on kuitenkin kaikki tarkemmat vihollistiedot, sen olen tullut huomaamaan.

Keskiviikko 13. päivä.

Aamupäivällä saimme yllätyksellisen tiedon, sillä kello 11 aikaan kuulimme, että rauha on solmittu Suomen ja Neuvostoliiton kesken. Tulitus taukosi ja sitä seurasi kuolonhiljaisuus joka paikkaan. Meidänkin kohdalla alkoi nousta venäläisiä sotilaita ympäriinsä. Ne olivat motittaneet meidät yön aikana. Olimme ihmeissämme, että miten tässä oli näin käynyt? Ilman rauhaa olisimme olleet menneitä miestä. Kyyneleet tulivat miesten silmiin, niin myös minun, kun jäimme eloon ja vielä terveinä. Porukkamme palasi illalla reissusta ja liittyi meihin. Vaan kyllä tuntui oudolle, kun oli niin hiljaista ja uskalsi liikkua vapaasi, aivan uskomatonta. Venäläiset huiskuttivat käsiään ja joku uskalsi tulla puristamaan kättäkin. Niin se viha lakkaa ja voimme olla ystäviä. Vieläkin tätä kirjoittaessa, tässä leipälaatikon päällä istuessani, kysyn itseltäni:

”Onko tämä totta?” Ei tykit pauhaa ja kranaatit ulvo, eikä taivaalla ainuttakaan pommittajaa tai hävittäjää surraamassa. Tänään on tullut RAUHIA!

Sattumia:

Oli yksi tapaus, kun minut ja Ihalainen -niminen kaveri määrättiin viemään muonaa etulinjaan, noin 5 - 8 km matkalle. Laitoimme rekeen vanikkaa ja muutamia maitopyttyjä sekä voita ja kahvia myös. Sain kartan, minkä mukaan suunnistaa, mutta jo parinkilometrin jälkeen oli vartiomies vastassa ja kyseli määränpäättämme. Selitin hänelle paikan ja näytin vielä kartasta reitinkin mitä pitkin oli tarkoitus kulkea. Vartiomies totesi venäläisen partion tulleen juuri väliin, joten sinne ei ollut nyt menemistä. Saimme uuden ohjeen mistä kiertämällä pääsisimme oman porukkamme luokse. Niin läksimme ajelemaan, matkanteko oli hidasta, kun joutu aina kuuntelemaan tuleeko koneita ja uskaltasko ylittää tuota aukeaa. Tuli pimeä, mutta emme olleet vielä päässeet kovinkaan pitkälle. Jatkoimme kuitenkin matkaamme. Tuli aamu ja ryhdyin katselemaan karttaa, mutta en löytänyt enää kiinnekohtaa maastosta. Olimme siis eksyneet linjasta yön pimeydessä. Tykin jyske kuului edestäpäin, siis sinne. Tuli jälleen ilta, mutta emme vieläkään olleet löytäneet ketään. Olimme todella eksyksissä, väsyneitä, sillä emme olleet nukkuneet kahteen yöhön patkääkään, emmekä liioin syöneetkään. Pureksimme vain vanikkaa ja jäistä maitoa nielimme päälle. Tulia emme uskaltaneet tehdä, sillä se oli liian vaarallista. Puolen yön maissa kaverilta meni hermot, otti kiväärin ja aikoi ampua itsensä. Vangiksi hän ei aikonut antautua. Homma meni painiksi ja kovan tappelun jälkeen sain hänen kiväärin haltuuni ja pakotin miehen istumaan rekeen. Sukset asetin rekeen siten, ettei hän niitä yllättäen saisi käsiinsä. Niin jouduin jatkamaan yksin. Aamuhämärässä kuulin ääniä edestä päin, ajojin suoraan ääniä kohti. Arvelin, että oli ketä hyvänsä, niin sinne mennään. Teltta tuli viimein näkyviin ja painelin suoraa sinne. Kysyttyäni teltan asukkien kansalaisuutta hyppäsivät miehet pystyyn ja

Kuva SA-kuva.

”Kyllä löyly maistui hyvälle”. Rintamalta palaavien miesten sauna hetki.

luulivat vihollisen yllättäneen. Ehdin kuitenkin sanoa, että sama on kotimaa ja, että tässä ollaan pahasti eksyksissä. Sitten meidät vietiin päällikön puhutteluun. Ensimmäisenä pyysin ruokaa, kun emme olleet saaneet pariin päivään mitään lämmintä suuhun. Niin saimme vihdoin syödäksemme ja kaverinikin alkoi toipua järkytyksestä. Kapteeni otti selvää komppaniamme sijainnista ja se löytyikin ihmeen kaukaa. Sen päivän saimme nukkua ja seuraavana aamuna läksimme tavoittamaan porukkaamme. Komppaniassamme oltiin jo varmoja, että me olimme joutuneet vangiksi.

Torstai 14. päivä.

Läksimme paluumatkalle siinä kahdentoista aikaan. Ilma oli kaunis, kun lähdimme hiihtäen kohti Tolvajärveä. Perille saavuttiin siinä kymmenen tienoilla illalla. Kovan hiihtopäivän päälle olikin suorastaan taivaallista päästä saunaan. Peseydyimme nyt ensimmäistä kertaa kahteen kuukauteen. Oli se nautinto, kun täit oli syöneet ihon mukuroille. Kyllä löyly maistui hyvälle. Perjantain ja lauantain vain hiihdimme, yhteensä lähemmäs 100 km. Keliolosuhteet olivat huonot ja hiihto raskasta. Lauantaina saavuttiin Tuupovaaraan ja sunnuntaina Enoon, jonne porukka tuli tipotellen, sillä moni tippui hiihtovauhdistista eikä jaksanut pysytellä mukana.

Maanantai 18. päivä.

Saavuimme Sarvingin kylään ja majoituimme kylän kansakoululle. Nyt alkoivat harjoitukset, oli sulkeisjärjestystä ja kaikkea muuta höykytystä. Ei tunnettu sääliä, vaikka olimme kovan kokeneet. Minä jouduin kuitenkin sairaalaan vasemmassa käsivarressa olleen ihottuman takia. Lääkärit ihmettelivät, että miten mies tuollaisella kädellä on pystynyt olemaan rintamalla ja että miksen aikaisemmin ole hakeutunut hoitoon? Ei ollut todellakaan tilaisuutta, vastasin. Kuukausi sitä hoidettiin ja kun ei parantunut, niin minut passitettiin yksikkööni Märkäjärvelle. Oulussa meillä oli junan vaihto ja silloin päätin, että täällä menen lääkäriin, kun en käteni kanssa pystynyt yksikössäkään olemaan. Suuntasin Diakonisasairaalaan, joka oli sotilassairaala ja pääsin lääkärin puheille. Näytin kättäni ja pyysin, että saisinko jotain salvaa, jolla voisin yksikössä hoitaa kättäni. Kerroin, että olin Enosta tulossa ja omaan yksikköönii passitettuna. Kohta siinä oli neljä muutakin lääkäriä ja tutkittuaan yhdessä kättäni tulivat siihen tulokseen, että parasta olisi mennä vanhaan lääninsairaalaan ihospesialisti majuri Vanhalan luo. He kyllä soittaisivat tulostani. Valitin, että enhän minä voi jäädä, kun juna lähtee illalla Kemijärvelle ja minun piti mennä yksikköönii. Vastaukseksi sain vain naurun remakan, he määräävät nyt. Niin menin lääkäri Vanhalan vastaanotolle ja kun hän katsoi kättäni, niin totesi siihen: ”Tämä on paha. Aloitetaan heti hoito.” Pyysin lupaa käydä kotona, Oulussa kun asuin, äidille sanomassa sairaalassa olostani. Sain kaksi tuntia aikaa ja kiirettä piti, mutta kerkesinhän minä.

Lääkekuuri alkoi ja tablettia syötiin, käsivarsi oli harsositeessä etten pystynyt raapimaan kutiavia paikkoja. Kun oli viikko kulu- nut kysyi lääkäri: ”Miltä tuntuu?” Mainitsin korvissa jatkuneesta kohinasta, joka oli alkanut lääkekuurin myötä. Vanhalan mukaan huminan myötä lähtee ihottuma, saatte olla varma. Kuuri kesti vähän toista kuukautta ja lähtihän se, huminan myötä.

Omia lentokoneita ei näkynyt koskaan meidän kaistalla, vaikka kyllä niitä toivoimme monesti apuun ja raskaampaa aseistusta myös. Yksi panssarintorjuntakivääri meillä oli, jonka yksi mies hallitsi. Pannin muistiin kuinka tämä mies kerran laittoi tämän ps-kiväärinsä kannonnokkaan ja odotteli, että kun tuleepi koneet päälle, niin hän ampuu ne alas. Koneitahan tuli ja kaveri ampuu, mutta ei osunut. Koneet lähtivät pois, mutta tunnin kuluttua tulivatkin suuremmalla laivueella päälle ja vallan kauhealla ryskeellä pommittivat sitä paikkaa missä ampuja oli ollut. Onneksi paikka oli noin 500 m päässä leiristämme. Kyllä sai kaveri sapiskaa ja tämä tuhoase annettiin toiselle miehelle, evästettynä kovilla varoituksilla ettei vahingossakaan luovuttaisi sitä entiselle omistajalleen.

Siirryttyämme Märkäjärvelle jouduin jälleen rivimieheksi ja myöhemmin porukkamme hajotettiin, niin jouduin konekiväärikomppaniaan kk-ampujaksi. Se oli kurja homma. Jatkuvasti vain mietin, että miten pääsisin pois tästä hommasta. Sitten tuli kylmää vettä niskaamme; vuoden pituisen palvelusaikamme täytyttyä tulikin päiväkäskey, että meille on lisätty palvelusaikaa kuudella kuukaudella. Älyttömintä oli se, että olimme jälleen kuin alokkaat - vuoden palvelleet sodan käyneet miehet. Olomme tehtiin mahdollisimman surkeaksi, joten lomina ei myönnetty enää lainkaan ja ruoka oli pelkkää isoryynistä puuroa ja papusoppaa, heikolla mehulla höystettynä. Tämän jälkeen meidät siirrettiin Hanhikoskelle Kemijärven lähetyville parakin pystytystöihin. Päivät olivat pitkiä, aamu seitsemästä ilta kahdeksaan. Sitten pääsi aurinko paistamaan risukasaan, sillä tuli kysely, että onko ketään kirjansitojaa? Ilmoitin heti olevani ammatiltani sitoja. Muutaman viikon kuluttua, kun jo olin unohtanut koko kyselyn, tuli minulle siirto Ouluun kirjansitojaksi. Voi sitä riemua.

Ilmoittauduin sotilaspiiriin esikunnassa ja sain käskyn perustaa sitomon Heinäpään kansakoululle. Tämä komennus oli tosiaan mieluinen. Työn merkeissä aika hurautti nopeasti ja siviiliin pääsyn koittaessa jouduin menemään Hanhikoskelle tavaroiden luovutukseen. Lähtiessäni matkaan varasin mukaani neljä pulloa viinaa evääksi, sillä minulla oli valmiit suunnitelmat jatkosta. Perille päästyäni annoin päällikölle ja väpelille tuliaisia Oulusta ja kelpasivathan ne. Kun ilta kului, niin kysyin mahdollisuudestani kotiutua jo seuraavana aamuna. Se tepsii, kirjuri laittaa passini kuntoon. Olin sitten apuna, kun kirjoitettiin sotilaspassiin koulutukset. Kehotinkin kirjuria poistamaan sekä passista että kantakortista maininnat kk-ampujan koulutuksesta. Eihän se tietenkään mennyt heti läpi, mutta kun otin pullon ja annoin sen sille, niin jo lähti. Tiesin, että kirjuri on suuri herra näissä asioissa, sillä olinhan itsekin niissä hommissa ollut. Päällikkö tuli ja kysyi, että onko passikunnossa allekirjoitusta varten. Nimi alle ja minä sain passin taskuuni. Annoin vielä sen viimeisen pullon päällikölle, niin se oli aivan haltioissaan. Moista ei kuulemma ollut ennen tapahtunut. Aamun koittaessa lähdin siviiliin kolme päivää ennen muita. Se oli kyllä virhe, etten jäänyt armeijan leipiin, sillä silloin olisin saanut jäädä kirjoja sitomaan edelleen ja jatkosodan alettua olisin saanut palkkaa myös sota-ajalta.”

Toimittanut Janne Kankainen

Lähde: Hemmi Polojärven muistiinpanot ja haastattelu

Kuva SA-kuva.

*Oi Suomi, katso, sinun päiväs koittaa,
yön uhka karkoitettu on jo pois,
jo aamun kiuru kirkkaudessa soittaa
kuin itse taivaan sinikansi sois
ja valkeus jo pimeyden voittaa,
sun päiväs koittaa, Suomi, synnyinmaa!*

*Oi nouse, Suomi, nosta korkealle
pääs seppelöimä suurten muistojen,
oi nouse, Suomi, näytit maailmalle,
Sa että suistit sorrot orjuuden
Ja ettet taipunut sa ikeen alle,
Pääs korkealle nosta, synnyinmaa!*

*V.A. Koskenniemi
Latuja lumessa 1940*

Kuva Kalevan arkisto.

Välirauhan aikana suomalaiset joutuivat totuttelemaan tiukentuvaan säännöstelytalouteen. Säännöstely laajeni lokakuussa 1940 koskemaan lähes kaikkia elintarvikkeita ja vaatteita. Kuvassa tarjoilija leikkaa asiakkaan leipäkorttia ravintolassa toukokuussa 1940.

Välirauhan aika Oulussa

Matti Salo

Surun värittämää helpotusta ja pelkoa tulevasta

Moskovassa solmittiin 13.3.1940 Suomen ja Neuvostoliiton välinen rauhansopimus. Tuli taukosi talvisodan rintamilla. Hemmi Polojärvi muistelee päiväkirjassaan:

”Kyllä tämä tuntuu niin oudolle, on niin hiljaista ja uskaltaapi liikkua vapaasti, tämä on uskomatonta. Venäläiset huiskuttivat käsiään, ja joku uskalti tulla puristamaan kättäkin, – – Ei tykit pauhaa ja ranut lennä, eikä ilmassa ole yhtään konetta. Tänään on tullut RAUHA.”

Miehet pääsivät taistelujen tauottua rintamilla vähän parempiin olosuhteisiin. Edellisestä saunassa käynnistä saattoi ollakin pari kuukautta aikaa. Kotiin pääsystä ei vielä vähään aikaan ollut tietoa, mutta jo lepo ja pesulle pääseminen olivat suuri muutos entiseen.

Kotirintaman iloa rauhasta sumensi se, että tietoja kaatuneista saapui vielä pitkään. Sankarihautauksia toimitettiin Oulussakin useita viikkoja sodan päätymisen jälkeen. Kuolinilmoitusten ja muistikirjoitusten virta sanomalehdissä alkoi ehtyä vasta toukokuun lopulla. Monissa perheissä vielä hiljaa toivottiin rintamalta saapuneen kaatumisilmoituksen olleen virheellinen ja isän, veljen tai pojan vielä astuvan junasta jonkin sotilasosaston mukana. Hengissä palanneetkaan eivät olleet samoja miehiä kuin lähtiessään – katsanto oli useimilla vakavoitunut.

Oulun kaupunkikuva oli muuttunut. Pommikuoppia oli joka puolella kaupunkia ja osuman saaneita talojakin siellä täällä. Suutareiksi jääneiden pommien purku ja kuoppien korjaaminen vei aikansa. Kadut olivat keväällä muutoinkin heikossa kunnossa, sillä lumia ei talven aikana ollut normaaliin tapaan ajettu pois vaan kasattu katukäytävillä talojen suojaksi. Kevään tullessa vesi lainehtikin kaduilla ja katukäytävillä. Katuvalaistustakin voitiin vain vähitellen ottaa käyttöön.

Rauhanehdot olivat Suomelle kovat. Koska Suomessa toivottiin niihin saatavan suursodan jonkin käänteen tai rauhankonferenssin myötä vielä hyvitystä ja koska Neuvostoliiton lopullisen tarkoituksen pelättiin olevan koko Suomen valtaaminen, rauhanehdot epävirallisesti nimettiin vakiintui välirauha. Maassa tunnettiin helpotusta sodan päättymisestä mutta toisaalta pettymystä ja epävarmuutta, sillä vaikeat ajat eivät olleet ohitse. Suurvalta politiikan raadollisuus oli käynyt liiankin selväksi.

Suomen ulkopoliittikkaa hallitsi aluksi länsisuuntautuneisuus. Euroopan sota-asetelma kuitenkin muuttui, kun Saksa miehitti Tanskan ja Norjan huhtikuussa ja marssi alkukesän aikana Länsi-Euroopan läpi Kanaalin rannalle. Länteen turvautuminen ei tämän jälkeen ollut eristyksiin joutumisen vuoksi mahdollista. Baltian maat liitettiin Neuvostoliittoon kesän kuluessa. Tämä osoitti, että talvisodan uhraukset eivät olleet turhia.

Suomi pyrki hakemaan ulkopoliittista tukea ja turvaa erityisesti Ruotsista. Hallitus alkoi tunnustella heti Moskovan rauhan solmimisen jälkeen pohjoismaisen puolustusliiton mahdollisuuksia. Neuvostoliitto reagoi tähän kielteisesti, mutta tunnusteluja Ruotsin kanssa jatkettiin varovaisesti. Valtioliittoajatukseksi syksyyn mennessä kypsyntä suunnitelma kariutui kuitenkin joulukuussa sekä Saksan että Neuvostoliiton vastustukseen. Niiden etujen mukaista oli pitää vielä itsenäiset Pohjolan valtiot heikkoina.

Sotilaallinen valmius kaupungissa

Tilanne Suomen ja Neuvostoliiton välillä jatkui jännittyneenä, sillä Moskovan rauha jätti molemmat valtiot tyytymättömiksi. Puolustusvalmiutta pidettiin Suomessa rauhan jälkeen korkealla, sillä uutta hyökkäystä pelättiin. Joukkojen kotiutus toteutettiin vähittäin, ja aseissa oli tämän jälkeen noin kolminkertainen määrä miehiä normaaliaikaan verrattuna. Samalla uusia ikäluokkia ja nostoväkeä koulutettiin aikaisempaa tehokkaammin.

Koska Oulu oli rintaman takainen huoltokeskus, sotilaallinen toiminta oli ollut kaupungissa talvisodan joukkojen kokoamisen jälkeen suhteellisen vähäistä. Tilanne säilyi rauhan solmimisen jälkeenkin jonkin aikaa samanlaisena. Joukkojen kotiuttaminen alkoi vasta huhtikuun puolessa välissä, ja vasta toukokuussa alkoi saapua jatkuvampana virtana joukkojenkuljetusjunia. Kotiuttamisesta vastasi tänä aikana Oulussa toiminut Jalkaväkikoulutuskeskus 5. Pitkät jonot kiemurtelivat Oulun Teollisuuskoulun pihalla kotiutettujen luovuttaessa varusteitaan.

Joukkojen uudelleenjärjestely rauhajan kokoonpanoon aloitettiin kesäkuun alussa. Tällöin muodostettiin V Armeijakunta vastaamaan koko Pohjois-Suomen puolustuksesta. Armeijakuntaan kuului kaksi prikaatia. Kenraalimajuri Hjalmar Siilasvuon komennossa ollut V Armeijakunnan esikunta sijoitettiin Ouluun, ja koska Siilasvuon toimi myös Oulun varuskunnan päällikkönä, oli kaikki sotilaallinen toiminta kaupungissa välirauhan aikana hänen hallinnassaan.

Armeijakunnan esikunnassa, joka oli sijoitettuna Seurahuoneelle, laadittiin välirauhan aikana uusia puolustus suunnitelmia. Muun muassa linnoitusvarustuksia alettiin rakentaa tiensuunnille uuden rajalinjan tuntumaan. Maan puolustuksen painopiste oli etelässä, mutta talvisodan kokemukset osoittivat, että myös maan pohjoisosaa oli pystytävä puolustamaan tehokkaasti.

Kaksi muuta tärkeää esikuntaa kaupungissa olivat Pohjois-Pohjanmaan sotilasläänin esikunta, jonka komentajana toimi eversti Frans Fagernäs, ja Oulun suojeluskuntapiirin esikunta, jonka komentajana toimi majuri Heikki Jussila. Kasarmialueelle sijoitettu sotilasläänin esikunta koordinoi sotilaspiirien toimintaa. Suojeluskuntapiirin esikunnan keskeisin tehtävä puolestaan oli uuden liikekannallepanosuunnitelman laatiminen. Se oli tarpeen jatkuvan sodanuhkan ja joukkojen uudelleenryhmittelyn vuoksi. Suojeluskuntapiirit vastasivat sotilaspiirien tehtävistä, joten ne olivat käytännössä osa puolustusvoimien organisaatiota.

Koska Oulusta muodostettiin armeijakunnan keskuspaikka, varuskuntaan siirrettiin välirauhan aikana uusia huoltoyksiköitä ja erikoisajoneuvojoukkoja. Syksyllä kaupungissa oli kaksi joukko-osastoa. Ilmapuolustuksesta vastannut Oulun ilmapuolustusaluekeskus lakkautettiin touko-kesäkuun vaihteessa, mutta jo elokuun alussa muodostettiin kaupunkiin siirtyneistä ilmatorjuntayksiköistä Kevyt ilmatorjuntapatteristo 5, joka majoitettiin Laanilaan rakennetun uuden kasarmialueen parakkeihin lokakuussa. Toinen joukko-osasto oli kolme komppaniaa käsittänyt Viestipataljoona 5, joka sijoitettiin kaupungin kasarmille.

Kasarmialueelle sijoitettuja yksiköitä olivat myös armeijakunnan Toimituskomppania ja 41. Autokomppanian pääosa. Huoltoyksiköt koottiin myös hemmin helmikuussa 1941 Varuskuntakomppanian kanssa yhteen Huoltopataljoona 5:ksi. Prikaatien panssarintorjuntamiehistä koottiin syksyllä Tykкіosasto, joka toimi Panssarintorjuntakoulutuskeskuksena Intiönkankaalla. V Armeijakunnan alaisuuteen siirtyi myös Karjalan Kaartin soittokunta.

Erilaisia huoltolaitoksia oli kaupungissa toistakymmentä. Talvisodan kynnyksellä tai sen aikana perustetut Sotasairaala 32, Lääkintävarikko 3, Bakteriologinen laboratorio 3 ja Elintarvikekeskusvarikko 6 jatkoivat toimintaansa. Lisäksi kaupunkiin tuli Elintarvikkeiden jakoelin (EJp/V AKE), Ase- ja ammusvarasto, 5. Asekorjauskomppanian perustama huoltola, Autokorjauskeskus, Keskusvarasto ja Keskuskorjaamo sekä Postiautovarikko. Suojeluskuntapiirin vastuulla olivat Vaatetus- ja varusesinekorjaamo ja Pesula.

Talvisota oli käyty heikosti valmistautuneena, mutta välirauhan aikana armeijaa varustettiin voimakkaasti, ja tämä toimeliaisuus näkyi Oulussa monin tavoin. Laajeneva toiminta pakotti varuskunnassa pitkistä aikaa myös merkittäviin rakennustöihin. Kaupungin kasarmialuetta myös laajennettiin pohjoiseen Kurkelantiehen saakka, ja kokonaan uusi laaja kasarmialue syntyi Laanilaan. Laanilassa oli majoitusparakkeiden lisäksi yli 50 suojeluskuntapiirin varastoparakkia liikekannallepanomateriaalia varten. Autokorjauskeskusta varten vuokrattiin pieni alue Tuiran aseman pohjoispuolelta. Huoltotoimintoja jouduttiin hajottamaan useisiin muihin pisteisiin kaupungin alueelle.

Sotasairaala 32:n osastoja oli ollut talvisodan aikana sijoitettuna Lasaretin saaren lääninsairaalaan ja tilapäisiin paikkoihin eri puolille kaupunkia. Rauhan tultua hoidon tarve säilyi jonkin aikaa suurena. Hoidettavien määrän vähentyessä sairaala toimi keskussotilas sairaalana, jonne siirrettiin muiden lakkautettavien sotasairaaloitten potilaita. Oulun sotasairaala alistettiin V Armeijakunnalle toukokuussa.

Sotasairaalan osastot alkoivat ennen pitkää vapautua muuhun käyttöön. Lo-

Kuva Kalevan arkisto.

Reservin upseerien valatilaisuus Oulun Seurahuoneella YH:n aikana.

kakuun loppuun mennessä toiminta oli jo keskitetty yksinomaan Snellmanin lastenparantolan tiloihin Nokelankaalle. Sairaalassa oli tällöin vielä toistakymmentä vakavasti haavoittunutta ja sairaalan valvonnassa kotihoidossa toistasataa sotavamman saanutta. Lopulta huhtikuussa 1941 sairaala voitiin muuttaa rauhanajan kannalle Sotasairaala 2:ksi.

Suojeluskuntajärjestöllä oli talvisodan jälkeen tärkeä rooli sotilaallisen valmiuden ylläpidossa. Järjestön poliittinen luonne sen sijaan muuttui niin sanotun suojeluskuntasopimuksen ("Helmikuun kihlaus") seurauksena, kun järjestön johto ja sosiaalidemokraattinen liike sopivat suojeluskuntien avaamisesta vasemmistolaiselle työväestölle. Eleellä oli poikkeusolojen vallitessa enemmän symbolista kuin käytännön merkitystä, mutta vapaussodan perinteen vaalimisesta siirryttiin kuitenkin talvisodan hengen korostamisen suuntaan. Myös Oulun suojeluskunnan toi-

minnassa korostettiin varsinkin välirauhan ajan loppua kohden yhä enemmän järjestön avoimuutta kaikille yhteiskunnalliseen asemaan ja poliittiseen kantaan katsomatta.

Oulun suojeluskuntapiirin esikuntaa työllistivät välirauhan ajan alkupuolella kotiuttamiset ja uusiin liikekannallepanosuunnitelmiin liittyvät selvittely- ja järjestelytehtävät. Esikunta toimi aluksi Tuomi-talossa Kajaaninkatu 25:ssä, mutta tehtävien laajentuessa ostettiin kesäkuussa toimitaloksi ns. Yksityissairaalan talo Saaristonkatu 23:sta.

Suojeluskunnan perinteinen järjestötoiminta ja maanpuolustuskoulutus oli välirauhan alkuvaiheessa vähäistä, sillä rintamalta palanneiden suojeluskuntalaisten huomion vei kotiolojen järjestäminen. Lisäksi armeija itse lisäsi reserviläisten koulutusta ja varusmiespalveluskin pidennettiin vuoden 1941 alussa kaksivuotiseksi. Oulun suojeluskunta keskittyi poikatoimintaan, alokaskoulutukseen ja leiripäiviin. Poikatoiminnas-

sa kiinnitettiin erityistä huomiota ampuakoulutukseen ja fyysisen kunnon ylläpitämiseen. Mestaruuskilpailuja järjestettiin eri lajeissa. Maanpuolustushenkeä ylläpidettiin Suomen Turvan työilloissa oman soittokunnan, kuoron ja näyttämön avustamana. Myös kaatuneiden perheitä pyrittiin avustamaan.

Suojeluskunnan saama valtionavustus ei riittänyt toiminnan ylläpitämiseen, joten varojen ja tavaran keräystä yhteisöiltä ja liikelaitoksilta jatkettiin. Eriytyisen tärkeä oli lottajärjestöltä saatu aineellinen tuki.

Välirauhan ajan loppupuolella suojeluskunnan toiminta alkoi suuntautua jälleen reserviläisten sotilaalliseen koulutukseen. Suojeluskuntaan liittymisen puolesta vedottiin lehdistössä voimakkaasti, koska oli "suhtauduttava vakavasti ajan vaatimuksiin". Uuden sodan mahdollisuuden vuoksi reserviläisten taistelukuntoa oli kohotettava myös vapaaehtoisella toiminnalla. Talvisodan kokemukset vaikuttivat koulutuksen

painopisteisiin. Talven aikana järjestettiin paljon hiihto- ja ampumahiihtokilpailuja.

Suojeluskunnan toiminnan lisääntyessä kävivät Raatin suojeluskuntatalon tilat ahtaiksi ja alettiin suunnitella uutta kolmikerroksista lisärakennusta. Piirustukset ehdittiin vahvistaa toukokuun lopussa ennen jatkosodan syttymistä.

Puolustusvalmiutta pyrittiin parantamaan vapaaehtoisin voimin muillakin tavoin. Talvisodan loppuvaiheessa oli Oulussa aloitettu varojen keräys hävittäjäkoneiden ostamiseksi kaupungin turvaksi. Keräys oli kaupungin liike-elämän alulle panema ja hävittäjäarpojen myynti jatkui myös välirauhan aikana. Ilmapuolustuksen kehittämiseksi perustettiin myös Oulun ilmapuolustusyhdistys. Keräykset tuottivat riittävästi varoja parin hävittäjäkoneen ostamiseen mutta koneita ei lopulta kuitenkaan hankittu. Keräyksien tuotolla hankittiin sen sijaan aseistusta jatkosodan aikana kaupunkia turvanneelle Oulun raskaalle ilmatorjuntapatterille.

Väestönsuojelutyö oli jouduttu aloittamaan talvisodan aikana varsin heikoilla valmiuksilla. Sodan kuluessa Ouluun valmistui yli 100 sirpalesuojaa, mutta niiden suojateho ei ollut samalla tasolla kuin määrä. Rauhan tultuaan ei väestönsuojelua unohdettu, vaan organisointia ja koulutusta kehitettiin edelleen. Juuri ennen jatkosodan puhkeamista perustettiin kaupunkiin myös Väestönsuojeluyhdistys. Kaupungin palolaitoksen miehistöä ja kalustoa lisättiin mahdollisuuksien mukaan.

Yksimielisyyttä varjellaan ja puolustushenkeä kohotetaan

Talvisodan taistelu ylivoimaista hyökkääjää vastaan oli yhdistänyt kansaa tehokkaasti. Sosiaalidemokraattisen liikkeen voimakas sitoutuminen Tannerin johdolla hallituksen tueksi oli ollut keskeinen yksimielisyyden tae, ja myös suojeluskuntasopimus oli osaltaan hälventänyt vanhoja poliittisia ennakkoluuloja.

Maanjohto pyrki tiukasti varjelemaan saavutettua yksimielisyyttä, eikä sotati-

lalin ja sensuurin vallitessa äärivasemmistolle jäänyt mahdollisuuksia hallituksen politiikan julkiseen arvosteluun. SDP:n sisällä niin sanottu kuutosten ryhmä ryhtyi kuitenkin kevään ja kesän 1940 aikana kritisomaan puolueen johtoa sitoutumisesta kansallisen yhtenäisyyden ylläpitämiseen liäksi oikeiston ehdoilla. Puolue vastasi erottamalla ryhmän puolueesta ja lakkauttamalla sen lehden Vapaan Sanan. Hallitus puolestaan kielsi äärivasemmiston rauhan jälkeisen perustaman Suomen ja Neuvostoliiton rauhan ja ystävyysseuran joukkoon lopulla 1940, koska sitä pidettiin poliittisen solutuksen välineenä.

Yhteiset kovat kokemukset olivat yhdistäneet myös oululaisia asemaan ja vakaumukseen katsomatta. Rauhantulon ensihelpotuksen jälkeen, kun siviilielämän arki alkoi jälleen tulla vastaan, oli kuitenkin odotettavissa vastavaikutus. Tämän vuoksi yksimielisyyttä ja kansan henkistä puolustusvalmiutta pyrittiin ylläpitämään asennekasvatuksella. Väestöä valmistettiin myös kohtaamaan mahdollisen uuden sodan rasituksia. Esimerkiksi kaupungin suurimassa sanomalehdessä Kalevassa julkaistiin välirauhan aikana säännöllisesti hengen rakentamiseen tähtäviä artikkeleita muun muassa yksilön velvollisuuksista, hermokurista, moraalista, nuorisorikollisuuden ehkäisemisestä, aviopuolisoiden sovusta, raittiudesta ja talkoohengestä.

Talvisodan uhrauksia muistettiin välirauhan aikana useissa suurissa juhlatilaisuuksissa. Sankarivainajien yleistä muistopäivää vietettiin koko maassa toukokuun 19. päivänä ylipäällikkö Mannerheimin käskyn mukaisesti. Liput olivat Oulussakin puolitangossa. Kenttäjumalanpalvelus pidettiin tuomiokirkon edustalla sekä sankarihautaus ja kirkkojuhla tuomiokirkossa. Tuntemattomaan viimeiseen leposijaan siunattiin muistopäivän yhteydessä 17 oululaista talvisodan sankarivainajaa. Toukokuun kolmannen sunnuntain vietosta tuli tämän jälkeen uusi kansallista yhtenäisyyttä ja poliittista sovintoa korostava juhlapäivä.

Hallituksen päätöksellä juhlittiin juhannuksena talvisodan rintamamihiä. Oulun seudun Rintamamiestyhdistys järjesti Hupisaarilla rintamamiesten kotimpaluujuhlan, joka keräsi useisiin tuhansiin nousevan yleisömäärän. Armeijakunnan valistustoimisto ja maakuntaliitto puolestaan järjestivät 18.10. kaupungissa laajan isänmaallisen juhlan. Myös itsenäisyyspäivän juhlallisuuksista 6.12.1940 tuli tavallista suuremmat. Useiden järjestöjen valmistelemaan ohjelmaan kuului päivätilaisuuksia, kunniakäynnit sankarihautoilla, juhlamalanpalvelus, kansalaisjuhla Seurahuoneella, joukkojen katselmus Kaupatorilla ja ohimarssi Seurahuoneen edustalla. Iltajuhlia oli kolmessa paikassa. Poliittisen sovinnon henki näkyi itsenäisyyspäivänäkin, sillä vuoden 1918 sodan voittaneen valkoisen armeijan sankarihautojen lisäksi ohjelmassa oli kunniakäynti vuonna 1918 punaisten puolella vakaumuksensa puolesta kaatuneiden veljeshaudalla. Myös juhlapuheissa korostettiin kansallista ja yhteiskunnallista yksimielisyyttä.

Yksi tapa muistaa talvisodan uhrauksia olivat myös sankarivainajien muistotaulut. Niitä paljastettiin muun muassa Oulun lyseolla sekä kaupungin suurimpien teollisuuslaitosten Oulu Oy:n ja Veljekset Åström Oy:n tehtailla.

Sosiaalidemokraattisen puolueen sisäiset ristiriidat ja kommunistien mahdollinen toiminta eivät näkyneet Oulussa julkisuudessa. Kaupungin ainoa vasemmistolehti sosiaalidemokraattinen Pohjolan Työ oli tiukasti SDP:n johdon linjalla. Ns. kuutosten ryhmän mielipiteet eivät päässeet esille, ja silloinkin kun niihin viitattiin, kehoitettiin lopettamaan puolueen johdon arvostelu ja turhat jupinat maakunnassa. Kantaa ottava kirjoittelu liikkui hyvin käytännönläheisissä poikkeusajan arjen asioissa. Maaherra E.Y. Pehkonen sai kuitenkin arvostelua osakseen siitä, että hän ei ollut kovin innokas yhteistyöhön työväenjärjestöjen kanssa. Ottaen huomioon kommunistisen liikkeen vahvan aseman Pohjois-Suomessa, poliittista keskustelua varmasti käytiin enemmän kuin

päällepäin näytti. Myös Oulussa toimi jonkin aikaa Suomen ja Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seuran alaosasto.

Työtä riittää tekeville

Suomen talouselämän toipumista haittasivat välirauhan aikana erityisesti ulkomaankaupan vaikeudet. Aluksi pyrittiin lisäämään kauppasuhteita Englantiin, mutta Saksan miehitettyä Tanskan ja Norjan tilanne muuttui täysin. Kauppasaarron vuoksi ainoaksi Suomen kansainvälisen kaupan reitiksi jäi Petsamon huoltoreitti. Kauppa Länsi-Euroopan valtioiden kanssa hiipui myös siksi, että länsivallat eivät halunneet varustaa Suomea, jonka odotettiin joutuvan Saksan vaikutuspiiriin. Suomi kävi kauppaa pääasiassa Ruotsin ja USA:n ja jonkin verran myös Neuvostoliiton kanssa. Suomen ja Saksan suhteiden hieman parannuttua solmittiin kesäkuussa myös Saksan kanssa kauppasopimus. Tämän jälkeen kauppa alkoi suuntautua voimakkaasti Saksaan ja sen valta-alueelle.

Ulkomaankaupan asetelma näkyi Oulun satamassakin selvästi. Ulkomaalaisten alusten määrä jäi vuonna 1940 noin 50:een eli alle puoleen edellisvuodesta. Länsivaltojen aluksia ei nähty lainkaan, mutta saksalaiset alukset tulivat sitä tutummiksi mitä pidemmälle vuosi eteni. Vuoden 1941 puolella saksalaisia laivoja vieraili satamassa jo enemmän kuin kotimaisia.

Talvisotaan oli jouduttu materiaalisesti heikosti valmistautuneena, ja vasta sen aikana oli maata saatu viritettyä jonkinlaiseen sotavalmiuteen. Välirauhan aikana kansantalouden voimavarat suunnattiinkin puolustuskyvyn kohottamiseen. Toisin sanoen talouselämässä sota jatkui, ja maan talouden pyörät pyörivät pitkälti armeijan varustamisen hyväksi. Oulussa esimerkiksi Åströmin nahkatehdas oli tärkeä varustetoimittaja, sillä nahkaa tarvittiin sotakoneistossa paljon. Oulun villatehdas Oy:n Piki-saarella tuottamalla sarkakankaalla vaatetettiin Pohjois-Suomen joukkoja.

Oulun metalliteollisuuskin tuotti puolustustarvikkeita, mutta myös siviilituo-

Kuva Sanomalehti Kaleva. Pohjois-Pohjanmaan museon kokoelmat.

Rintamamiesten kotiinpaluujuhla Hupisaarilla 24.6.1940.

Kuva Kalevan arkisto.

Pro Patria – Isänmaan puolesta. Muistolaatan paljastustilaisuus Oulun lyseolla keväällä 1940.

tantoa oli. Oulun konepajassa Pikisaaren telakalla valmistui marraskuussa suurimman siihen mennessä Oulussa rakennetun laivan runko. Suomen Sokeri Oy:n tilaama 300:n tonnin kantavuinen ja yli 30-metrinen alus oli varustettu höyrykoneella. Laiva sai tilaajayhtiön toimitusjohtajan lempinimen kautta nimekseen Sokeri-Jussi. Laivan valmistuminen oli kaupungissa merkkipäivä, sillä edellisen laivan rakentamisesta oli 30 vuotta aikaa.

Kaupungin talouselämässä keskeisen puunjalostusteollisuuden kannalta välirauhan aika oli vaikeaa aikaa. Selluloosan tuotanto niin Oulu Oy:llä kuin Toppila Oy:lläkin romahti viennin tyrehtymisen ja siitä seuranneiden menekki- vaikeuksien vuoksi. Oulu Oy aloitti vuonna 1940 korvaavana tuotantona

puutalonvalmistuksen, joka laajeni seuraavina vuosina varsinaiseksi puutalo- tehtaaksi.

Vaikka selluloosan tuotanto ei tarjonnutkaan kaupungissa entiseen tapaan työtä, niin metsä- ja sahatöitä oli muutoin hyvin tarjolla. Kotimaan jälleenrakennuksessa tarvittiin sahatavaraa, joten tukkisavotoille kaivattiin miehiä ja Oulun Puuseppä Oy:llä siirryttiin kahteen vuoroon. Koska maan polttoainehuolto oli halkojen varassa, jatkettiin myös polttopuun hankinnassa poikkeusjärjestelyjä. Kesäkuussa 1940 annettulla uudella lailla asetettiin rautateiden ja kulutuskeskusten lähimetsien polttopuunhankinnalle velvoitteita. Kansanhuoltoministeriö antoi myös hintatakuun, jotta hakkuut olisi saatu edistymään.

Halkosavotat kaupungin metsissä laajennettiin niin suuriksi kuin mahdollista, mutta ongelmia syntyi Oulussa silti. Jo ennen joulua halkotilanne oli huolestuttava ja halkoliikkeiden varastot lähes tyhjiä. Metsätyömiehistä oli pulaa, mutta vielä enemmän vaikeuksia koitui halkojen siirtämisestä metsistä tienvierille ja kovista hinnoista. Hinnat saattoivat olla radanvarren lähtöasemilla yhtä suuria kuin mitä oululaiset halkoliikkeet saivat kansanhuoltoministeriön ohjeiden mukaan pyytää. Kevättalvella Oulussa kokeiltiin jo polttoturpeen käyttöä.

Karjalan mukana Suomi oli menettänyt paljon taloudellista voimaa: peltoja, metsiä, tehtaita ja voimalaitoksia. Menetyksiä täytyi kompensoida muualla Suomessa, myös Oulussa. Esimerkiksi SOK:n uuden Toppilan myllyn tuotantoa lisättiin huomattavasti, jotta Viipurin myllyn menetettyä tuotantoa voitiin osaltaan täyttää.

Oulun kaupunki katsoi voivansa tarjota hyviä mahdollisuuksia monentyyppisen korvaavan taloudellisen aktiviteetin synnylle. Erityisesti Oulujoen vesivoiman valjastamisesta tuli tärkeä kysymys välirauhan aikana. Kaupunki asetti suuria toiveita Merikosken rakentamiseen, sillä Oulujoen koskiosuuksista suuri osa oli siirtynyt Etelä-Suomen teollisuusyritysten haltuun ja myös sähkövoiman oletettiin muista rakennettavista voimalaitoksista virtaavan ennen pitkää etelään. Merikosken voimalla katsottiin parhaiten voitavan synnyttää ja tukea paikallista teollisuutta.

Oulun kaupunki teki päätöksen Merikosken rakentamisesta jo ennen talvisodan syttymistä, mutta vasta välirauhan kesänä voitiin aloittaa työt. Tarvikepula ja rahoitusongelmat kuitenkin hidastivat rakentamista. Kansaneläkelaitoksen ennen talvisodan syttymistä lupaamaa rahoitusta ei voitu uudessa tilanteessa enää saada. Hanke eteni kuitenkin vähitellen ja vaiheittain Kansallis-Osake-Pankin myöntämien lainojen avulla. Ensimmäisenä otettiin työn alle järjestelypato ja siihen liittyvä etelärannan betonipato. Järjestelypato saatiin

Oulun konepajassa valmistuneen "Sokeri-Jussin" kastetilaisuus marraskuussa 1940.

Kuva Kalevan arkisto.

Kuva Kalevan arkisto.

Markus-setä pitämässä lastentuntia Oulussa 24.4.1941.

viimeistelyvaiheeseen ennen jatkosodan syttymistä. Jo se yksistään lisäsi sähköntuotantoa, koska Lasaretinväylän vanha voimalaitos sai aikaisempaa enemmän vettä.

Keväällä 1941 päätettiin varsinaisen voimalaitoksen tarkasta paikasta ja ehdittiin aloittaa myös sen rakentamisen valmistelevat työt. Samalla kaupunki irtisanoi vuokratontteja voimalaitostyömaan alueelta Tuirasta Kuivastien ja Laanilantien välillä. Muutamia asuinrakennuksia oli purettava tai siirrettävä.

Merikosken voimalaitos oli suurin rakennustyömaa välirauhan ajan Oulussa mutta ei ainoa. Sodan vuoksi kesken jääneitä rakennuskohteita kuten Valkealinan taloa, teollisuuskoulua ja uutta lääninsairaala jatkettiin ja viimeisteltiin. Jälleenrakennustakin oli jonkin verran tehtävänä, vaikka Oulun kaupungin alueelle pudotettujen noin 700 pommin tuhot jäivätkin pommiin määrään nähden suhteellisen vähäisiksi. Muun muassa Kansallis-Osake-Pankin talon sivurakennus jouduttiin kuitenkin rakentamaan uudelleen ja Ainolan museo- ja

kirjastorakennuksen tuhoja korjailemaan.

Välirauhan aika oli myös toimeliasta puuomakotitalojen rakentamisen aikaa – sementin ja naulojen puutteesta huolimatta. Karjasillalle ryhdyttiin rakentamaan kesän 1940 kuluessa uutta asuntoaluetta. Sinne pystytettiin elokuun alussa ensimmäiset Ruotsista lahjoituksen saadut puuelementtitalot. Karjasillan ”riikinkylään” tuli asukkaiksi pääasiassa Karjalan siirtoväkeä. Otto Karhin johtama Oulun Osuuskauppa rakensi Karjasillalle myös uuden kaupparakennuksen.

Toisen uuden asuntoalueen, Peltolan, suunnittelu oli käynnistynyt jo ennen talvisotaa. Sen asemakaava vahvistettiin huhtikuussa ja syksyllä päästiin jo sielläkin rakennustöiden alkuun. Vesijohtoverkoston ja viemäroinnin vaatimat suuret kustannukset kuitenkin viivästyttivät Peltolan valmistumista. Omakotirakennusta tehtiin jonkin verran myös liitosalueilla Iskossa ja Parkkisenkankaalla. Valtion ohella kaupunki lainoitti omakotirakentamista.

Rakennustyöt jatkuivat kaupungissa vilkkaina keväällä 1941. Uutena työmaana alkoi muun muassa Nuorten Ystävien -yhdistyksen lastenkodin rakentaminen Oy Puusepän alueen viereen Robertinkadun ja Rautatienkadun kulkumuksen puistoaukealle.

Siirtoväen asuttamisen ja sodan aiheuttamien tuhojen vuoksi pyrittiin saamaan alulle myös yleishyödyllistä ja sosiaalista asuntotuotantoa. Kulutusosuuskuntien Keskusliitto r.y. esitti kaupungille, että Ouluun perustettaisiin asuntokeskuskunta Helsingin asuntokeskuskunnan (Haka) mallin mukaisesti. Osuustoiminnalliset keskusjärjestöt, Oulun Osuuskauppa ja lopulta myös kaupunki olivat valmiita sijoittamaan hankkeeseen. Helmikuun alussa 1941 perustetun asuntokeskuskunta Oulun Haka:n tarkoituksena oli päästä rakennustyöhön loppukevään 1941 aikana rautatien takana kaupunginojan eteläpuolella Karjasillan ja Lyötyn alueen välillä.

Rintamalta palaavien miesten asema työmarkkinoilla oli varmistettu sosiaali-

”Riikinkylä” — ruotsalaistalot sijoitetaan Karjasillalle

Kuva Kalevan artiso.

Ahkeruus palkitaan. Karjasillan ruotsalaistalojen harjannostajaiset 13.9. 1940.

Ruotsi otti talvisodan aikana Suomen asian omakseen iskulauseella ”Finlands sak är vår”. Merkittävä suomalaisia koskettanut kysymys talvisodan jälkeen oli siirtoväen ja muiden talvisodassa kotinsa menettäneiden asia. Tähän Ruotsissa toiminut Suomen avun keskuustoimikunta tarjosi osaratkaisuksi Ruotsissa valmistettuja ja Suomessa kokoonpantavia puutaloja, joita luvattiin myös Ouluun.

Oulun kaupungin tehtäväksi jäi päättää, mihin se haluaisi sijoittaa ruotsalaistalot. Aluksi kaavailtiin, että talot pystytettäisiin Peltolan uudelle omakotialueelle, mutta koska Peltolan maaperä oli rakentamiselle epäedullista, päätettiin talojen pystytyspaikaksi valita Karjasillankangas, jonka maaperä oli nimensä mukaan kuivaa kangasta.

Oulun kaupunginvaltuusto teki päätöksen ruotsalaistalojen hankkimisesta ja sijoittamisesta Karjasillalle 9.7.1940. Samalla kaupunki myönsi 3,5 miljoonan markan määrärahan talojen ja kunnallistekniikan rakentamiseen. Ruotsista oli aiemmin ilmoitettu, että taloja voitaisiin saada yhteensä 48. Niiden arvoksi arvioitiin 35 000 markkaa kappale, ja lahjoituksen yhteisarvoksi tuli näin lähes 1,7 miljoonaa markkaa. Oulun kaupunki joutui siis kuitenkin investoimaan lähes kaksi kertaa lahjoitusta suuremman summan. Lisäksi kaupungin oli luovutettava arvokasta tonttimaata rakennuskäyttöön.

Suomalaiset kävivät ennalta Ruotsissa tutustumassa talojen valmistukseen ja kokoonpanoon. Arkkitehti Urho Kosola kertoi vierailunsa jälkeen Ruotsissa pystytettyjen vastaavien talojen olevan todella korkeatasoisia niin materiaaleiltaan kuin kokoonpanoltaan. Tosin Ruotsissa ko-

noonpantujen talojen varustukseen kuuluivat sellaiset ylellisyydet kuin keskuslämmitys ja vesijohdot, joita ei Suomeen tullessiin taloihin kustannussyistä laitettu.

Talot päätettiin sijoittaa vinoittain niiden ohitse kulkevaan Suvantokatuun nähden, jotta ne saisivat kaikki aurinkoa toisten talojen varjostamatta. Kalevan toimittajan mielestä tämä tulisi olemaan ”varmasti erikoinen näky outoudessaan”.

Rakennustöihin ryhdyttiin Oulussa heti, kun varmistus talojen hankkimisesta ja pystyttämisestä Karjasillalle oli saatu. Ensimmäiset kaksi taloa saapuivat höyrylaiva Vernandilla jo elokuun alkupäivänä 1940, ja jo tätä ennen oli talojen perustustyöt aloitettu. Työmaalla vierailut Kalevan toimittaja totesikin, että ”työn urakkamainen vauhti” antoi aiheen ennustaa, että talot valmistuvat ennemmin kuin moni työmaalla käymätön osaisi aavistaakaan.

Lisää taloja saapui Ruotsista pikku hiljaa. Niiden pystyttäminen kävi nopeasti, sillä esimerkiksi elokuun alkupäivinä saapuneet kaksi taloa olivat saman kuun puolivälissä jo pystyssä ja vain viimeisiä sisärakenteita vaille valmiita. Ruotsista saapui valvomaan rakennustöitä taloyhtiön edustaja, joka ihasteli oululaisten ripeyttä ja osaamista talojen kokoamisessa. Kehuja tuli myös sosiaaliministeriön edustajalta, joka katsasti maan ruotsalaistalohankkeita. Hänen mukaansa missään muualla maassa ei rakentamisessa oltu niin pitkällä kuin Oulussa. Niinpä hän lupailikin sosiaaliministeriön puolesta, että Ouluun saatettaisiin saada lisääkin vastaavia taloja, koska oululaiset olivat ripeydellään osoittaneet pystyvän huolehtimaan talojen pystyttämisestä ja kunnallistekniikan rakentamisesta.

Yhteensä 34 talon harjannostajaisia päästiin viettämään jo syyskuussa 1940. Alueen keskikadulle pystytettiin satakunta metriä pitkä pöytä, jonka ääreen kaikki rakennuksilla ahertaneet mahtuivat istumaan yhdessä kaupunginjohtajan, kaupunginhallituksen jäsenten ja muiden kutsuvieraiden kanssa. Kaupunginjohtaja Eino J. Leino piti puheen, jossa hän korosti talojen nousseen todellisella ”amerikkalaisella nopeudella”. Leinon mukaan rakentamisessa oli ilmennyt todellista ”työnjohdon ja työläisten välistä jälleenrakentamisen yhteishenkeä”. Työläisten edustajana muurari T. Muona lausui ilonsa siitä, että sai olla mukana rakentamassa ”tätä nykyisen vaikean ajan muistomerkkiä”.

Harjannostajailaisuudessa saatiin myös tieto, että Ouluun saataisiin vielä 17 hieman erityyppistä ruotsalaistaloa, joissa kaikissa olisi pirtti, keittiö ja kamari. Tosin samalla saatiin tieto, että aiemmin luvatuista 48 talosta 14 jäisi saamatta. Näin ollen rakennusten kokonaismäärä jäi 17 lisätalosta huolimatta 51:een. Viimeiset asukkaat pääsivät muuttamaan ruotsalaistaloihin toukokuussa 1941.

Jouni Similä

ministeriön johdolla. Työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen sopimuksen mukaisesti sotapalveluksessa ja työvelvollisina olleet otettiin entisiin työntekijöinä takaisin entisiin tehtäviinsä, mikäli työtä suinkin oli tarjottavana. Tältä osin paluu normaaliin tapahtui melko kivuttomasti. Korvaava työvoima: naiset, nuoriso ja ikämiehet palasivat kotihomiin.

Työllisyystilanne oli Oulussa koko välirauhan ajan vähintäänkin tyydyttävä

ja loppua kohden hyvä. Voimakas rakentaminen sekä kotimarkkina- ja varusteluteollisuus korvasivat ventialojen vaikeuksia. Työtä oli tarjolla myös kaupungin ulkopuolella Pohjois-Suomen suurilla maantie-, rautatie- ja metsätyömailla. Korviketuotantokin toi uusia työmahdollisuuksia. Kun esimerkiksi Aströmin nahkatehdas ei saanut tarvitsemiaan parkitsemisaineita ulkomailta, se osti huomattavia määriä pajun ja kuusen kuorta. Pajunparkin kiskomi-

nen toi monille tärkeää lisätienestiä.

Erityisen hyvin työllistivät Oulussa rakennustyömaat. Ne tarjosivat esimerkiksi syyskuussa 1940 ansion noin 1500 miehelle. Yksin Merikosken voimalaitostyömaa tarjosi kesästä 1940 lähtien välirauhan loppumiseen saakka työtä useille sadoille miehille. Rakennusyhtiö O/Y Vesirakentaja velvoitettiin jo voimalaitoksen rakennussopimuksessa ottamaan työväkeä kaupungin työnvälitystoimiston kautta.

Valkealinnna valmistuu

Kuva: Kalevan arkisto.

Valkeanlinnan tontille Hallituskadun ja Isonkadun risteyskseen oli suunniteltu suurtaloa jo 1920-luvun alkupuolella. Oululaiset eivät kuitenkaan vielä ennen 1930-luvun lopun taloudellisesti parempia aikoja olleet valmiita niin suureen rakennusurakkaan kuin mitä Valkeanlinnan rakentaminen lopulta vaati.

Sysäys Valkeanlinnan rakentamiseen saatiin, kun vähän ennen talvisotaa joukko eteläsuomalaisia suurrakentajia halusi aloittaa suurtalon ra-

kentämisen Valkeanlinnan tontille. Oululaiset heräsivät itsekkin ajattelemaan, että aika olisi kypsä Valkeanlinnan rakentamiseen. Rakentamisesta huolehtimaan perustettiin taloyhtiö ja sille hallitus, joka ryhtyi hankkimaan rahoitusta talourakalle. Rahoitus löytyi ja yhtiö osti Uudenkadun ja Isonkadun väliset kolme tonttia. Pääurakoitsijaksi ryhtyi oululainen rakennustoimisto S. Valjus.

Itse asiassa Valkeanlinnan rakentamisessa toteutuneet rakennuspiirustukset olivat jo neljännet piirustukset, jotka tontille oli laadittu. 1920-luvun alkupuolella oli jo laadittu yhdet piirustukset. Toiset piirustukset oli laatinut tonttien edellinen omistaja ja kolmannet eteläsuomalaiset urakoitsijat. Neljännet, ja siis toteutuneet piirustukset laati arkkitehti Eino Pitkänen.

Rakentamisurakkaan ryhdyttiin ennen talvisodan alkua. Vaikeuksia kuitenkin tuli pian, kun rakentajia ensin kutsuttiin ylimääräisiin kertausharjoituksiin ja sen jälkeen talvisota syttyi vieden loputkin rakentajat rintamalle. Tammikuussa 1940 työt rakennuksella keskeytyivätkin lopullisesti. Keväällä rakennustöitä kuitenkin päätettiin jatkaa, kun sodasta palanneet miehet olivat jälleen käytettävissä ja töitä vailla. Kesällä 1940 töitä paiskittiinkin siihen tahtiin, että harjannostajaisia päästiin viettämään vielä saman vuoden lokakuussa.

Hotelli Tervahovi asettui taloksi Valkeanlinnaan lokakuussa 1941. Kalevan toimittaja saattoi tyytyväisenä todeta Tervahovin huoneiden sisustamiseen käytetyn erityistä huomiota: ”Sängyt ja niiden niinhyvin patjat kuin peitteetkin ovat todella ensiluokkaisia. Ikkunaverhot ja sänkyjen peiteverhot ovat erikoisen aistikkaita, parhainta rauhanaikaista meillä saatavissa ollutta tavaraa. Kelpaa näissä huoneissa asua vaativankin matkustajan.”

Jouni Similä

Alkukeväästä 1941 avoimia työpaikkoja oli kaupungissa jopa enemmän kuin hakijoita. Oulu saikin välirauhan aikana merkittävää muuttovoittoa, vuonna 1940 noin 1000 henkilöä. Osaksi tulijat olivat siirtoväkeä, mutta rakennustyömaat vetivät kaupunkiin väestöä myös maaseudulta.

Kaupungin oma talous oli ylimääräisistä sotamenoista kuten väestönsuojien rakentamisesta, vaurioiden korjauksista, palokaluston hankkimisesta ja reserviläisten palkoista huolimatta melko lailla kunnossa. Veroäyrin hintaa korotettiin kuitenkin heinäkuussa 1940 9.50 pennistä 10.00 penniin.

Säännöstelytalous tiukentuu

Euroopassa laajeneva suursota esti monien tarvikkeiden saantia ja nosti hintoja, joten kansanhuoltoministeriön alaisista säännöstelypolitiikkaa oli jatkettava. Itse asiassa talvisodan aikana säännös-

telyä ei vielä ehditty toteuttaakaan kovin pitkäjänteisesti, ja säännöstely laajeni merkittävästi vasta sen jälkeen. Hallitus varautui pitkään jatkuviin vaikeuksiin ulkomaankaupassa. Samaan aikaan inflaatio oli voimakas, sillä maan varustautuminen rahoitettiin paljolti uusista seteleistä painamalla.

Suomen kultavaranto oli hvennut talvisodan seurauksena, joten heti rauhan solmimisen jälkeen aloitettiin valtakunnallinen kultasormusten ja korujen keräys puolustusvoimien hankintojen rahoittamiseksi. Oulun pankkikonttoreissa keräys pääsi alkuun huhtikuun alussa. Keräyksen tulos sen päätyttyä maaliskuussa 1941 oli Oulussa noin 10 000 kultaesineä, mikä oli väestömäärään nähden kohtalaisen hyvä saavutus. Myös yleisiä metalliromun keräyksiä järjestettiin.

Kahvi ja sokeri oli tuontitavaroina säännöstelty jo talvisodan alkupuolella. Sokeriannokset pienenevät entisestään

välirauhan alussa, eikä kahvihampaan kolotusta voitu juuri helpottaa, vaikka kahvia saatiinkin maahan jonkin verran jälleen syksyllä 1940. Tupakkaakaan ei ollut tarjolla kulutusta vastaavasti. Talvisodan jälkeen kuultiin Oulun kaduilla huokailtavan: ”Kun saisi vapuksi edes tupakkaa.” Jono muodostui heti sen liikkeen eteen, johon tupakkaa tiedettiin tulleen myyntiin.

Maataloustuotteille oli asetettu jo sodan aikana rajahintoja, mutta niiden varsinainen säännöstely alkoi vasta välirauhan kuluessa. Ulkomaankaupan tyrehyessä toukokuussa 1940 asetettiin ensimmäisenä viljatuotteet säännostelyyn – alkoi leipäkorttien aika. Lannoitepulan ja maan pientyneen peltoalan vuoksi syksyn viljasadon riittävyteen ei voitu luottaa. Oulun kaupungin alueellakin kaikki viljelykelpoiset alueet pyrittiin ottamaan kesän aikana viljelykseen.

Karjatalouden tuotteita oli riittänyt

pitkään hyvin, mutta heikentynyt ruokinta vähensi vähitellen myös karjan tuotantoa. Rehusato jäi kesällä hyvin heikoksi, joten talvella jouduttiin turvautumaan korvikerehuihin kuten seluloosaan. Ravintorasvojen säännöstely alkoi Oulussa syyskuussa 1940 ja loka-kuulla olivat vuorossa muut maitotuotteet. Säännöstely laajeni lokakuussa koskemaan lähes kaikkia elin- ja vaatetarpeita.

Lihat tuotteiden hankinta keskitettiin säännöstelyn vuoksi joulukuussa liha-alan liikkeiden yhteisen yhtymän hallintaan. Lihanpuute alkoi näkyä ennen pitkää muun muassa siten, että Oulun torilla oli välittäjiä ostamassa jäniksiä Helsinkiin toimitettavaksi. Omavaraisuutta pyrittiin Oulussa tukemaan siten, että vuonna 1923 annettu ja keskeisimpiä kaupunginosia koskenut sikojen pitämisen kielto kumottiin jo keväällä 1940. Sikoja sai kuitenkin olla vain kaksi taloa kohden ja tilojen piti olla asianmukaiset.

Yhä useampien välttämättömien tarvikkeiden saaminen kävi ennen pitkää mahdottomaksi. Liikennettä haittasi polttoaineiden ja renkaiden puute. Bensiniin jakelu tyrehtyi vähiin jo välirauhan kesän lopulla, joten valtiolta pyrki edistämään autojen varustamista hääpöntöillä. Oulussa tehtiin tuotekehittelyäkin, sillä Oulun puutyö- ja auto-koritehtaalta valmistui syyskuussa omaa tuotantoa oleva henkilöautoon asennettu puukaasutin.

Tavallisen kaupunkilaisen arkipäivään vaikutti erityisesti pyöränkumien puute. Välirauhan loppupuolella piti ostajan uuden pyöränkumin saadakseen esittää pätevä syy, esimerkiksi työnantajan todistus työmatkan pituudesta. Tämän ehdon täytyttyä täytyi vielä tuoda pyörä liikkeeseen näyttille, jotta voitiin tarkistaa, olisiko vanha kumi vielä ollut korjattavissa.

Ouluun muodostui välirauhan kesän aikana paha asuntopula. Kaupunkiin oli asettunut jonkin verran siirtoväkeä, armeijan toimintoja oli lisätty ja rakennustyömaat vetivät väkeä maakunnasta. Kaupungin huoltolautakunta yritti etsiä

perheille säädyllisiä asuntoja talven varalle, sillä monet asustelivat kylmillä ullakoilla. Vielä lokakuun alussa ilmoitti viranomaisille 70 perhettä eli yli 300 henkilöä olevansa asunnontarpeessa. Perheistä 26 oli siirtoväkiperheitä. Asuntojen todellinen tarve oli todennäköisesti vielä tätäkin suurempi.

Asuntojen suuri kysyntä ja voimakas inflaatio alkoivat näkyä myös vuokratasossa, joten maassa siirryttiin kesäkuussa 1940 vuokrasäännöstelyyn. Oulun kaupunki asetti huoneenvuokralautakunnan syyskuun alkupuolella. Asunto-tilanne säilyi huonona vielä vuoden 1941 puolellakin. Esimerkiksi valituksia kohtuuttomista vuokrasta tuli huoneenvuokralautakunnalle yhä enemmän. Reserviläisten ja nostomiesten vuokravelkojen maksua helpotettiin valtion toimenpitein. Tätä asiaa hoitivat paikkakuntakohtaiset vuokravelkojen järjestelylautakunnat.

Inflaatio ja ajoittainen työvoimapula toivat myös palkkojen korotuspaineita. Esimerkiksi Oulun kaupungin työntekijät saivat elinkustannusten nousun vuoksi yli 10 % korotuksen syyskuun alussa ja uuden korotuksen maaliskuussa 1941. Palkkoja alettiin säännöstellä koko maan osalta kuitenkin vasta helmikuussa 1941. Varsinaisia työmarkkinaselkkauksia oli Oulussa nähtävästi vasta välirauhan lopulla toukokuussa 1941. Tällöin Oulun metallityöväen ammattiosasto Oulun Rautateollisuus Oy:n konepajalla sekä Oulun tie- ja vesirakennuspiirin työväki olivat palkkakäsymysten vuoksi ryhtymässä lakkoon. Myös kaupungin työntekijöiden palkoista jouduttiin jälleen neuvottelemaan.

Poikkeusolot vaikuttavat yhteiskuntaan monin tavoin. Väkivaltarikollisuus Oulussa väheni talvisodan ja välirauhan aikana selvästi sotaa edeltävään aikaan verrattuna. Miehet olivat suureksi osaksi rintamalla tai reservissä. Lisäksi väkijuomien myyntiä ja anniskelua rajoitettiin maaherra E.Y. Pehkosen määräyksin vielä välirauhankin aikana. Näin ollen suomalaisen väkivaltarikollisuuden keskeisistä elementeistä miehestä, viinasta ja puukosta jäi kaksi tekijää puuttumaan.

Säännöstelytalous ja taloudellinen niukkuus saattoivat monet sen sijaan toisenlaiseen kiusaukseen. Mustanpörssin kauppa oli yleistä, ja Tornionlaaksossa tehtiin jatkuvasti tullitakavarikkoja, joten myös salakuljetustavaraa virtasi Ouluun.

Lokakuussa Oulun rikospoliisi paljasti suuren varkausjutun, jossa puolustuslaitoksen varastoa vartioineet ja siellä työskennelleet sotamiehet olivat anastaneet ja välittäneet eteenpäin vaatetavaraa. Armeijan leimoilla merkittyä tavaraa saatiin takaisin muun muassa vanhain tavarain kaupoista. Myös joulukuussa kaupungissa oli lukuisia varkaustapauksia, ja maaliskuussa seuraavan vuoden puolella paljastui huomattava varastetun tavarain kätkemisjuttu. Jos Oulu nykyäänkin on saavuttanut kyseenalaista mainetta polkupyörävarkauksien luvattuna kaupunkina, niin sama oli tilanne myös välirauhan aikana. Niitä tapahtui tavan takaa.

Välirauhan ajan lopulla toukokuussa annettiin Oulun raastuvanoikeudessa säännöstelymääräysten rikkomisesta useita raskaita tuomioita. Muun muassa elintarvikekorttien nimiä ja leimoja vaihtaneita tuomittiin vankeuteen.

Karjalan siirtoväki asettuu kaupunkiin

Oulun läänin maalaiskunnissa oli talvisodan aikana sijoitettuna noin 60 000 evakkoa, joista oman läänin rajaseutujen asukkaita oli 40 000 ja loput kaupungeista vapaaehtoisesti maalle siirtyneitä. Tämä väestö palaili rauhan solmimisen jälkeen koteihinsa, ensimmäisinä kaupungista pommituksia paenneet huhtikuun alkuun mennessä. Olojen normalisoituessa pääsivät myös rajaseutujen asukkaat, rauhanteossa luovutettujen alueiden asukkaita lukuunottamatta, palaamaan kesään mennessä kotiseudulleen.

Luovutetun Karjalan väestöä oli tuolloin Oulun läänin noin 20 000 henkilöä. Ensimmäiset merkit Oulussa tästä väestönsiirrosta nähtiin jo maaliskuun lopulla 1940, kun siirtoväkipöytä pysäh-

Kuva Kalevan arkisto.

Kahvista, kuten muistakin tuontielintarvikkeista, oli todellinen pula. Kuvassa kahvinjonotusta Oulussa keväällä 1940.

Kuva Kalevan arkisto.

Rakenteilla oleva sysimiilu Oulu Oy:n alueella. Yhtiö valmisti puuhiiliä puukaasuttimella varustettuja autoja varten.

Uusi asuntoalue Peltolaan

Jo ennen talvisodan syttymistä alettiin Oulussa suunnitella uuden omakotialueen muodostamista Peltolaan, Kajaanintien ja Erkkolaan johtavan tien, nykyisen Oulunsuuntien, väliseen kolmioon. Aluetta varten laadittiin syksyllä 1939 asemakaavaehdotus, jonka mukaan omakotialueeseen kuuluisi maata yhteensä 6,32 hehtaaria.

Peltolan omakotialue jaettiin viiteen eri kortteliin, joihin kuljettaisiin keskelle sijoitetun Kumpulantien kautta. Yhteensä alueelle sijoitettiin 65 tonttia, joiden koko vaihteli 595 neliömetristä noin 770 neliömetriin. Tontille ehdotettiin rakennettavaksi asuinrakennukset rakennustoimiston laatimien tyyppiirustusten mukaan, joita oli saatavilla ”kohtuullisesta mak-
susta” kaupungilta. Rakennustyyppejä oli kaksi; toisessa asuttava pinta-ala olisi 45–60 neliötä ja toisessa 61–100 neliötä.

Rakennustoimisto ehdotti, että tontit myytäisiin rakentajille hinnasta, joka vastaisi tonttien kuntoonpanokustannuksia ja katujen, viemärien ja istutusten kunnossapitokustannuksia. Kaupunki ei kuitenkaan halunnut myydä tontteja, vaan päätti vuokrata ne 50 vuodeksi. Vuosivuokra oli 1 mk/neliö. Kymmenen vuoden välein vuokraa voitaisiin nostaa kymmenen prosenttia.

Peltolan kadunnimien antamista varten asetettiin toimikunta, joka antoi katujen nimiksi Kumpulantien lisäksi Poikkikuja, Sakarinkuja, Erkonkuja, Kontintie, Autiokuja ja Taurinkuja.

Peltolan rakentamispäätös tapahtui siinä mielessä onnelliseen aikaan, että kun talvisodan jälkeen Ouluunkin virtasi Neuvostoliitolle luovutetuilta alueilta evakkoon joutunutta väestöä, saatettiin Peltola ottaa huomioon kaavailuissa heidän asuttamiseksi. Joissain yhteyksissä on virheellisesti väitetty, että koko Peltolan rakentamisprosessi käynnistyi siirtoväen asuttamiseksi. Näin ei siis kuitenkaan ollut, vaan Peltolan suunnittelu aloitettiin hyvissä ajoin ennen talvisotaa. Joka tapauksessa talvisodan päättymisen jälkeen päätettiin, että siirtoväki saisi kymmenen vuoden vapautuksen tonttivuokrasta rakentaessaan Peltolaan. Tämä oli kaupungilta huomattava kädenojennus, tarkoittihan vapautus tonttivuokrasta siirtoväelle 6 000–8 000 markan säästöä kymmenen vuoden aikana.

Rakennustyöt Peltolassa saatiin käyntiin vasta syyskesällä 1940, koska välirauhan aikana oli puutetta vesijohtoputkista. Ennen vesijohtoputkien vetämistä rakentamista ei taas ollut viisasta aloittaa. Oman ongelmansa muodosti myös Peltolan rakentamiselle epäedullinen maaperä, minkä johdosta esimerkiksi ruotsalaistalot päätettiin sijoittaa Karjasillalle, joka kuivana kankaana soveltui paremmin omakotirakentamiseen. Peltolan omakotialue olikin vielä pahasti keskeneräinen, kun Karjasillan ruotsalaistaloissa jo asuttiin.

Jouni Similä

tyivät asemalla ja jatkoivat pohjoiseen ja etelään purkamaan lastiaan tilapäisiin sijoituspaikkoihin. Pääasiassa väki pyrittiin sijoittamaan maalle yksityistalouksiin ja maatöihin. Lotat huolehtivat siirtoväen muonituksesta junien pysähtyessä. Huhtikuun alussa satakunta evakkoperhettä Sortavalan maaseurakunnasta ja Viipurin seudulta oli tilapäisesti majoitettuna Oulun teatteritalossa matkallaan Oulujoen kunnan alueelle.

Vaikka avustushalua löytyi ja apu otettiin kiitollisena vastaan, niin pientä kitkaakin alkoi ennen pitkää syntyä maaseudulla väliaikaisissa sijoituspaikoissa. Siirtoväki oli kokemuksiensa ja menetyksensä väsyttämää ja masentamaa, asuttamiskysymyksen lopullinen ratkaisu viipyi, tilanahtaus koetteli myös isäntäväkien kärsivällisyyttä, ja paikallisten viranomaisten keinot olivat rajalliset. Kulttuurisiakin eroja oli. Maaseudun siirtoväki ei ollut kovin halukasta ottamaan väliaikaistöitä vastaan, sillä omaa maata odotettiin viljeltäväksi. Optimistisista toiveista ja lupauksista huolimatta lopullista asutustoimintaa ei päästy kovin nopeasti aloittamaan.

Vaikka Oulua ei ollut määritelty virallisesti sijoituspaikkakunnaksi, niin kesä-

kuun alkuun mennessä oli kaupunkiin siirtynyt noin 2000 karjalaista. Lotta Svärd -yhdistys ja Vapaan Huollon keskus avustivat perheitä parhaansa mukaan, sillä valtiollisen Siirtoväen huollon keskuksen jakama päiväraha oli pieni ja hinnat korkealla. Myös kaupungin huoltolautakunta osallistui alkuvaiheessa siirtoväen huoltoon ja sairastapauksia autettiin myöhemmässäkin vaiheessa.

On ymmärrettävää, että Oulu veti siirtoväkeä puoleensa, sillä kaupungissa oli työtä tarjolla, osa siirtoväestä oli lähtöjään kaupunkilaisia ja maataloustyöväen asema ei välttämättä houkuttanut. Pääasiassa olikin kyse perheistä, joiden päämies oli saanut kaupungista työtä. Ouluun asettuneista karjalaisperheistä lähes kaikki hankkivat syksyyn mennessä toimeentulonsa itse. Suurin osa Ouluun asettuneista oli viipurilaisia; rautatieläisperheitä oli paljon. Asunto löytyi useimmiten Tuirasta tai liitosalueilta.

Karjalaisille on sanottu olevan ominaista voimakas yhteisöllisyys. Jo huhtikuussa 1940 perustettiin valtakunnalliseksi Karjalan siirtoväen yhdyssiteeksi ja etujen ajajaksi Karjalan Liitto. Sortavalan seutulaiset kokoontuivat Oulussa toukokuun puolivälissä, ja Karjalan Seu-

ra Oulussa r.y. perustettiin syyskuun puolivälissä paikallisen siirtoväen yhdyssiteeksi. Toimintaa oli erilaisten harrastekerhojen ja juhlatilaisuuksien muodossa. Paikallista väestöä ja karjalaisia pyrittiin myös tutustuttamaan toisiinsa. AKS, Oulun Aseveliyhdistys ja Oulun Karjalan Seura järjestivät Kalevalanpäivänä helmikuun lopussa 1941 laajan kansalaisjuhlan, Karjalan päivän, jossa teemana oli karjalaisten tulevaisuuden rakentaminen yhteisin voimin.

Siirtoväen pysyvästä sijoittamisesta tuli vaikeasti ratkaistava kysymys. Pohjois-Suomen alueelta kotinsa menettäneille Kuusamon ja Sallan sekä Kalastajasaarenon evakoille säädettiin omat asutuslakinsa. Suurimman joukon, Karjalan siirtoväen, asuttaminen pyrittiin ratkaisemaan kesällä 1940 voimaan astuneella pika-asutuslailla. Sitä säädettäessä jouduttiin sovitteluun hyvin monenlaisten intressien välillä, sillä asutustarkoituksiin luovutettavaa maata täytyi lunastaa myös yksityisiltä maanomistajilta.

Pika-asutuslain toimeenpano kuului maatalousministeriön asutusasiainosastolle ja sen alaisille pika-asutustoimikunnille. Asuttaminen koski pääasiassa maaseutua, mutta myös Oulun kaupun-

Elintarvikkeiden säännöstelyn vuoksi omavaraisuus oli arvossaan. Kuvassa Oulun kaupungin koulukasvitarhan sadonkorjuu meneillään syyskuussa 1940.

gin alueella olevia maita oli tarkoitus käyttää. Oulun ja viiden lähikunnan yhteisen pika-asutustoimikunnan alustava kokous pidettiin 25.7.1940. Myöhemmin kaupungilla oli omakin asutustoimikunta.

Oulun asutustoimikunta piti varteenotettavimpina asutusalueina Oulun osuuskaupan omistamaa Vesalan tilaa ja kaupungin omistamia pelto- ja metsäalueita. Kaupunki vastusti varsinaisen kaupunkialueen maiden ottamista asutustoimintaan, koska ne olivat asemakaavoitettua tai kaavoitukseen tulevaa aluetta. Lisäksi kaupungin omat lahjoitusmaapellot olivat vuokralla päätoimisilla viljelijöillä ja kunnalliskodin pellot ja kaupungin metsäalueet tarvittiin omaan käyttöön. Kaupungin edustajat pelkäsivät, että aivan kaupungin liepeille perustettavat viljelytilat ennen

pitkää palstoitettaisiin tonteiksi ja seurauksena olisi uusi hallitsematon esikaupunkiasutuksen synty. Kaupunki tarjosikin asutuskäyttöön lähinnä Kempeleen ja Oulujoen kuntien sisällä olevia ulkopalstoja.

Oulun kaupungin alueelle päätettiin lopulta muodostaa 230 asuntotilaa, joista 96 oli alle 0,5 ha ja 134 vähintään 0,5 ha:n suuruisia. Näiden lisäksi oli tarkoitus perustaa 7 sekutilaa ja 1 viljelytila. Tilat olisivat sijoittuneet Posan alueelle, Ruskonsuolle, Ahvenojan alueelle sekä Peltosuon ja Leppikorven alueille. Kaikkiaan Oulun kaupunkiin kuuluvaa aluetta tuli luovutettavaksi 259 ha.

Kaupunki vastusti Ruskonsuota lukuunottamatta jyrkästi kaikkien joen pohjoispuolen alueiden ottamista asutukseen, sillä näille alueille oli jo kaavoitussuunnitelmia. Valtakunnallinen

sijoitussuunnitelma vahvistettiin kuitenkin lokakuussa. Ouluun ja lähikuntiin oli tulossa pääasiassa Harlun kuntalaisia.

Keväällä 1941 siirtoväki odotti toiveikkaana rakentamaan ja raivaamaan pääsyä pitkän odotuksen jälkeen. Eteläisessä Suomessa asutustiloja jaettiin jo maaliskuun aikana. Pohjois-Suomessa pika-asutuslakia ei kuitenkaan ehditty panna toimeen ennen jatkosodan syttymistä kesäkuussa. Tilanne muuttui täysin, kun siirtoväki ryhtyi palaamaan takaisin vallatuille kotiseduilleen.

Avustusjärjestöt paikkaavat huoltotoiminnan aukkoja

Suomen Huollon ja paikallisten Vapaan Huollon keskusten toiminta jatkui talvisodan päätyttyä. Vapaaehtoinen avus-

tustoiminta oli suureen tarpeeseen, sillä valtion lakisääteiset toimet eivät olleet riittäviä.

Vapaan Huollon Oulun keskus organisoii vapaaehtoista avustustyötä ja koordinoi kaupungissa toimivien eri järjestöjen yhteistyötä. Laajinta avustustoimintaa yhteistyössä Vapaan Huollon kanssa harjoittivat Lotta Svärd -yhdistys ja Sosiaalidemokraattiset Työläisnaiset. Vapaan Huollon keskus jakoi itse läänintoimikunnalta ja kaupunkilaisilta saatuja vaatteita, kodintarpeita, ostokortteja ja rahaa erityisesti reserviläisten omaisille ja ajan mittaan yhä enemmän myös siirtoväelle. Talvisodan päättymisen jälkeinen kevät oli kiireistä aikaa ja keskuksen voimavarat kesän tullessa vähissä. Kesän aikana virallinen toiminta olikin pysähdyksissä.

Syksystä 1940 lähtien siirtoväki nousi suurimmaksi Vapaan Huollon keskuksen avustettavien ryhmäksi. Samalla yhteistyö muiden vapaaehtoisjärjestöjen kanssa väheni ja avustusten painopiste siirtyi tavara-avustusten sijaan yhä enemmän ostokortteihin. Kaupungin kantaväestön kuten oululaisten sotainvalidien ja kaatuneiden omaisten avustaminen oli enemmän muiden järjestöjen huolena. Vapaan Huollon Oulun keskuksen toimintaa oltiin loppukeväästä 1941 jo lopettelemassa, mutta jatkosodan syttyminen muutti suunnitelmat.

Valtakunnallisen Suomen Huollon terveydenhuoltotoimikunta järjesti Oulun läänin alueella kiertäviä lastenhoito- ja äitiysneuvoloita. Ne oli suunnattu erityisesti siirtoväen lasten auttamiseen, sillä puutos- ja kulkutaudit olivat tavallisia ja lapsikuolleisuus evakkojen alkutaipaleella suuri. Suomen Huollolla oli Oulussa myös lastensairaala siirtoväen ja köyhien rajaseutulaisten lapsille. Se sijaitsi aluksi Oulujoella Mecklenburgin huvilassa ja tämän jälkeen Rantakatu 1:ssä olevassa huoneistossa. Vuoden 1941 alussa tässä tuberkuloottisten lasten hoitokodissa oli 33 potilasta. Suurin osa toipui hyvän hoidon ansiosta, mutta siirtoväen heikot väliaikaiset majotusolot aiheuttivat myös vaikeita tapauksia.

Oulun lasten ja nuorison hyväksi aktiivisesti toimineen Nuorten Ystävien -yhdistyksen yhdessä kaupungin kanssa järjestämä lastentarhatoiminta lamaan-tui talvisodan pommituksien vuoksi. Heinätorin lastentarha vaurioitui pahoin ja Ainolan lastentarharakennus tuhoutui täysin. Lastentarhat toimivat tämän jälkeen vuokratiloissa supistettuna, sillä uudisrakennussuunnitelmien toteutuminen vei aikaa. Kaupungin lapsille saatiin apua jonkin verran myös lahden takaa kummikaupunki Uumajasta paikallisen naisyhdistyksen keräämillä varoilla.

Siirtoväen ja kaupungin nuorimpien asukkaiden ohella vapaaehtoinen avustustoiminta suuntautui luonnollisesti sotainvalidien, rintamamiesten, reserviläisten ja heidän perheidensä sekä kaatuneiden omaisten hyväksi. Valtiollinen huoltotoiminta ei heidänkään osaltaan riittänyt täyttämään elämisen perustarpeita.

Lotta Svärd -yhdistys otti Oulussa hyvin suuren vastuun reserviläisperheiden huollosta sekä kaatuneiden omaisten ja sotainvalidien auttamisesta. Lottien tilat Raatissa olivat aktiivisen toiminnan keskus. Toiminnan vireys näkyi myös jäsenmäärän kasvuna. Juhlallisen lottalupauksen antoi esimerkiksi 29.10. Oulun tuomiokirkossa 200 uutta lottaa.

Sosiaalisen avustustoiminnan ohella lottajärjestön tärkeä tehtävä oli välirauhankin aikana maan puolustuskyvyn tukeminen. Koulutusta järjestettiin momenttyyppisiin tehtäviin. Esimerkiksi heinäkuussa oli Pateniemessä Pohjois-Suomen lottien kaksiviikkoiset viestituskurssit, joilla opetettiin puhelinkeskusten hoitamista. Syksyllä oli Oulussa ja lähikunnissa myös muonituskursseja. Lottien antama muonitusapu oli tärkeää muun muassa suojeluskunnille. Vainhankintaa varten Oulun lotat avasivat helmikuussa 1941 uuden kahvilan Pakkahuoneenkatu 11:ssä Raaheyhtiön metsäkonttorin huoneistossa.

Oulun naisjärjestöistä Marttayhdistykset ylläpitivät maaliskuusta 1940 lähtien elokuulle saakka sotilaiden toipilaskotia, jossa omaa kotia vailla olevat ja

sairaudesta toipuvat tai lomailevat sotilaat saivat ilmaisen ylläpidon. Hoivaa ehti saada lähes 500 miestä. Martat avustivat myös evakkoja. Marttajärjestön toiminta keskittyi erityisesti tiukke-
nevan säännöstelytalouden aiheuttamien kotitalouden pulmien ratkaisuun. Oulun marttayhdistysten paikallisliitto ja Marttapiriliitto järjestivät Oulussa toukokuun alussa Koti ja pula-aika -näyttelyn, jossa yleisö sai havainnollista opastusta poikkeusajan koti- ja ruokatalouden hoitoon.

Asevelitoiminta laajenee nopeasti

Talvisodan rintamamiesten yhteishengen ja puolustustahdon säilyttämiseksi sekä ahdinkoon joutuneiden aseveljien ja heidän omaistensa auttamiseksi perustettiin elokuun alussa 1940 uutena järjestönä Suomen Aseveljien Liitto r.y. Asevelitoiminta edusti sosiaalisesti ja poliittisesti talvisodan luomaa eri yhteiskuntaluokkia yhdistävää ilmapiiiriä. Se ei syntynyt sotien välisen ajan vaupussotaveteraanitoiminnan pohjalta vaan lähinnä sosiaalidemokraattien ja oikeiston nuorten voimien yhteistyönä. Rajaa vedettiin niin äärioikeistoon kuin äärivasemmistoonkin. Ajankohta oli otollinen, sillä niin Natsi-Saksan kuin sosialistisen Neuvostoliitonkin ihailijoiden rivit olivat hvenneet.

Suomen Aseveljien Liiton jäsenmäärä kasvoi nopeasti syksyn aikana, ja myös paikallisyhdistyksiä perustettiin nopeaan tahtiin. Oulun Aseveljet r.y. perustettiin Oulun Teatteritalolla 29.8.1940 pidetyssä kokouksessa. Jo tätä ennen olivat ehtineet Oulujoen aseveljet järjestäytyä.

Oulun aseveliyhdistyksen ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin kenraalimajuri Hj. Siilasvuo. Hän totesi kokouksessa pitämässään puheessa:

”Kun kokoonnumme rauhalliseen neuvonpitoon, tunnemme, että ne siteet, jotka solmittiin taistelulinjoilla, eivät ole katkenneet. Me tunnemme, että meillä on vielä tehtävämme aseveljinä ja isänmaan puolustajina. Aseveljinä on

Kuva Siilasvuon perhealbumi.

Asevelipiirin kokouksen katselmus 22.3.1941 Oulun torilla.

meillä läheinen sotainvaliidien sekä leskien ja orpojen asia. Me emme voi nähdä, että kurjuus astuu niihin koteihin, mistä isä jäi talven hangille tai palasi raajarikkona omaistensa luo. Emme voi suoda itsellemme rauhaa, ennen kuin tämä kunniavelka on suoritettu.”

Siilasvuo viittasi myös jatkuvaan tarpeeseen ylläpitää puolustusvalmiutta:

”Tiedämme, että ukkospilvet vielä peittävät taivaan, että meri, jossa vartiolaivamme purjehtii, vielä on levoton ja että myrsky voi nousta, milloin vähimmin odotamme.”

Oulun aseveliyhdistyksen toiminta laajeni nopeasti. Jäseniä oli muutaman viikon kuluttua jo useita satoja ja vuoden loppuun mennessä yli 700. Toiminnan ylläpitämistä varten saatiin syksyn aikana lahjoituksia muun muassa kaupungin teollisuuslaitoksilta. Varainkeräystä harjoitettiin myös erilaisten juhlien, arpajaisten ja oman muistorahaston avulla. Lokakuun puolivälissä järjestettiin maakunnallinen asevelijuhla, jonka yhteydessä perustettiin myös järjestön Oulun piiriliitto. Kun Oulun piiriin asevelipäiviä vietettiin seuraavan

kerran 22.3.1941, kuului piiriin yli 40 jäsenyhdistystä, joiden yhteinen jäsenmäärä nousi 10 000:een.

Aseveljien välisiä siteitä ylläpidettiin aseveli-iltojen ja kerhotoiminnan avulla. Järjestön keskeisin käytännön tehtävä oli apua tarvitsevien aseveljien auttaminen. Oulun yhdistyksellä oli oma huoltotoimisto ja -toimikunta, joiden kautta jaettiin matka-avustuksia, vuokra-avustuksia, vaatteita sekä sairaala- ja lääkemaksuavustuksia. Myös elintarpeiden hankinnassa autettiin esimerkiksi perunapalstoja välittämällä. Työpaikkoja välitettiin ja lakisääteisten korvausten ja avustusten hakemisessa neuvottiin.

Järjestöjen välillä pyrittiin jossain määrin työnjakoon. Aseveljet panostivat perustavanlaatuisen avustustoimintaan kuten asuntokysymysten ratkaisemiseen, ja tilapäinen huolto kuului enemmän muille järjestöille. Rakennus-, raivaus- ja viljelytalkoot olivatkin keskeinen osa aseveljien toimintaa.

Valtakunnallisen asevelijärjestön suojelijana toimi marsalkka Mannerheim ja Oulun piirin ja paikallisjärjestön puheenjohtajana Pohjois-Suomen korkein

sotilasviranomainen kenraali Siilasvuo. Tämä kuvastaa hyvin sitä, miten tärkeänä kansallisen yksimielisyyden turvaaminen maan ja armeijan johdossa nähtiin. Asevelitoiminnan taustalla vaikutti vahvasti myös poliittinen päämäärä. Aseveliyhdistyksillä oli propagandatoimikuntansa, joiden tehtävänä oli kohottaa puolustus- ja yhteishenkeä.

Välirauhan lopulla uuden sodan esteiden jo ollessa näkyvissä myös kirkon vaikutusvaltaa käytettiin aseveliaatteen edistämiseksi. Toukokuussa 1941 Oulun piispa J.A. Mannermaa otti julkisesti kantaa asevelitoiminnan puolesta. Hän totesi kristityn miehen olevan sopivaa ja toivottavaa liittyä asevelitoimintaan. Hän totesi myös: ”Siten he sekä saavat että antavat: saavat uudistuvaa isänmaallista uhrimieltä ja antavat näille yhdistyksille sitä vakavuutta, mitä tarvitaan keveän huvitteluhengen estämiseksi saamasta yliotetta jalossa toiminnassa.” Piispa Mannermaa viittasi keveän toiminnan vaaralla nähtävästi aseveli-iltoihin, joissa yhteisiä kokemuksia lävitse käydessä saattoi aika vierähtää joutuisasti.

Oulun Aseveljet ry:n ohella kaupungissa toimi edelleen myös Vapaussodan rintamamiesliiton alaisuuteen vuonna 1930 perustettu Oulun seudun rintamamiesyhdistys, jonka toiminnassa vapaussodan perintö oli edelleen keskeisellä sijalla. Oulun seudun rintamamiesyhdistyksellä oli vuonna 1940 noin 500 jäsentä, joista valtaosa oli vapaussodan rintamamiehiä. Oulussa pidettiin Rintamamiesliitoksi nimensä muuttaneen valtakunnallisen järjestön liittokokous kesäkuun alussa 1941. Liiton puolelta tuotiin Oulun kokouksessakin esille pettymys siitä, että molempien sotien rintamamiehiä ei voitu nimenmuutoksesta huolimatta koota samaan liittoon ja vuoden 1918 muistoa pyrittiin häivyttämään. Ristiriidoista huolimatta aseveljijärjestö ja rintamamiesjärjestö pyrkivät käytännön avustustoiminnassa tekemään yhteistyötä päällekkäisyyksien välttämiseksi.

Valtakunnallinen Sotainvalidien veljesliitto perustettiin myös elokuussa 1940. Sen Oulun alaosaston perustava kokous oli maakunnallisten aseveljihulien yhteydessä lokakuussa. Osaston toimialueeksi tuli kaupunki ja sen lähimaaseutu ja tehtävänä oli toimia seudun sotainvalidien yhdyssiteenä ja avustustyön kanavana. Invalidirahastoon kerättiin varoja arpajaisilla sekä haaste- ja ottelukampanjoilla. Aseveli-yhdistyksen invalidien hyväksi järjestämissä jalkapallon haasteotteluissa olivat syksyllä vastakkain muun muassa kaupungin lottajohto ja isot sotaherrat sekä Oulun oppikoulujen lehtorit ja Oulun lyseon toverikunta.

Myös Suomen Punaisen Ristin invalidihuollon Oulun osasto oli aktiivisesti sotainvalidien avustustoiminnassa mukana. Sen invalidikoti Litendahl avattiin joulukuussa 1940. Se tarjosi hoitopaikan noin 10 toipilaalle. Aika kului Litendahlissa lehtiä ja kirjoja lukiessa sekä koronaa pelatessa. Osasto myönsi myös avustuksia ammattikoulutuksen hankkimista varten ja järjesti maksuttomia ammattikursseja kuten kirjanpito-, varastonhoitaja-, viilari- ja autonkuljettajakursseja. Myös työpaikkoja onnis-

tuttiin välittämään, vaikka sotainvalidille sopivista kevyistä töistä tahtoi ol- lakin puutetta.

Kaiken kaikkiaan Oulussa vallitsi välirauhan aikana toimelias auttamisen henki. Toimijoita oli kuitenkin monia eivätkä vastualueet olleet tehokkaan työnjaon kannalta riittävän selviä. Tästä huolimatta valtiollisen huoltotoiminnan puutteita pystyttiin vapaaehtoisella avustustoiminnalla kompensoimaan varsin merkittävällä tavalla.

Sivistys- ja urheiluelämää välirauhan ajan Oulussa

Normaali koulutyö oli Oulussa keskeytyksissä vielä loppukeväästä 1940, sillä koulurakennukset olivat edelleen varattuina sotilastarkoituksiin. Esimerkiksi keskuskansakoulu oli sotasairaalan käytössä. Toukokuun puolivälissä kansakoulujen toiminta voitiin aloittaa, ja kesälaitumille oppilaat päästettiin vähän normaalia myöhemmin kesäkuun puolivälissä. Puutteelliseksi jääneestä luku- vuodesta huolimatta oppilaat siirrettiin mahdollisuuksien mukaan seuraavalle luokalle, jotta saatiin tilaa syksyn uusille koulukkaile.

Koulutyö alkoi syksyllä periaatteessa normaaliin tapaan. Siirtoväen myötä koulut vain saivat lisää oppilaita ja myös uusia opettajia. Oulun teollisuuskoulun toiminta laajeni myös, kun sen yhteydessä aloitti Viipurin teollisuuskoulun konerakennusosasto. Oppikoulujen syyslukukausi aloitettiin paikkailemalla edellisen lukuvuoden oppimääriä.

Koulupuolella suunniteltiin toiveikkaasti myös uutta. Kaupunginvaltuusto oli hyväksynyt ammattikoulun perustamista koskevan esityksen jo vuonna 1937, ja perustamis- ja rakentamisasiaa selvitteli Otto Karhin johtama ammattikouluvaliokunta. Koulun rakentamiseen varattiin vuodelle 1941 määrärahaa, ja talolle löytyi sopiva paikkakin Karjasillan ja Lyötyn varastoalueen välimaastosta. Jatkosodan syttyminen pysäytti tämänkin hankkeen etenemisen.

Jonkinlainen merkki paluusta sodan jälkeen niin sanottuun normaaliin päi-

väjärjestykseen ja elämään oli se, että ihmisillä alkoi riittää vapaa-ajallaan energiaa muuhunkin kuin vain arkiaskareihin, syömiseen ja nukkumiseen. Ensimmäiset merkittävät urheilukilpailut kaupungissa olivat Oulun Pyrintöjärjestämät SVUL:n Oulun piirin kisat heinäkuun alussa. Suuri yleisömenestys kertoi, että tämäntyyppistä siviilielämää oli jo ehditty kaivatakin. TUL:n piirin mestaruuskilpailut järjestettiin elokuun puolivälissä. Oulun Hiihtoseuran Oulun Hiihto sivakoitiin normaaliin tapaan 49. kerran maaliskuun alussa 1941.

Urheilutoiminta nähtiin osana jälleenrakennusta, joten myös työpaikoilla urheilua tuettiin. Oulu Oy:n osastojen väliset ja muita teollisuuslaitoksia vastaan käydyt jalkapallo-ottelut olivat suosittuja. Sodan läheisyys näkyi siinä, että pienoiskivääriammunta oli työpaikkaliikunnassa yhtenä tärkeänä lajina mukana.

Välirauhan ajan yhteishengen tärkeänä ilmentymänä on pidetty toukokuun 1941 maaottelumarssia, jossa kilvoitettiin ruotsalaisten kanssa koko kansan kuntokävelyllä. Oulussa harjoittelu alkoi varhaisessa vaiheessa. Oulun Aseveljet järjestivät jo marraskuussa 1940 Lämsänjärven hiihtomajalla maastokävelykilpailun, johon sisältyi myös yksiköiden välinen joukkuekilpailu. Toinen maastomarssi järjestettiin joulun alla. Oulun naisjärjestöjen ensimmäinen ”Joka naisen marssi” käveltiin helmikuun alkupuolella 1941, ja se oli ensimmäinen virallinen tapahtuma valtakunnallisessa naisten massamarssien sarjassa. Toinen naisten marssi Oulussa oli huhtikuun lopussa. Toisena pääsiäispäivänä käveltiin aseveliyhdistyksen järjestämä virallinen ”Joka miehen marssi”.

Varsinaiselle maaottelumarssille lähdettiin 4. toukokuuta. Oulussa innokaimmat olivat liikkeellä jo puoleltaöin, ja viimeistään aamulla olivat lähtöpai- kat Kajaanintiellä Oulun Rautateollisuus Oy:n kohdalla, Limingantullissa Kivipirtin kohdalla ja Tuirassa Merikosken apteekin kohdalla mustanaan vä- keä.

Maaottelumarssi Oulussa

Kuva Kalevan arkistosta.

Kenraalimajuri Siilasvuo maaottelumarssilla esikuntansa kanssa. Toimitaja Arvo Alanne kuvassa oikealla.

Välirauhan ajan tärkein mielialatempaus, maaottelumarssi Suomen ja Ruotsin välillä, järjestettiin toukokuussa 1941. Ruotsin lyömisen ohella Suomen ja Ruotsin kunnat ja kaupungit kävivät omia haasteotteluita toisiaan vastaan. Oululaiset marssivat Vaasaa, Kemiä ja Ruotsin Lundia vastaan. Sääntönä oli saada mahdollisimman moni mies marssimaan 15 kilometriä ja mahdollisimman moni nainen 10 kilometriä alle sovitun tavoiteajan toukokuun 4. ja 25. päivän välisenä aikana.

Oululaiset ottivat tosissaan osaa maaottelukoitokseen. Toisena pääsiäispäivänä 14.4.1941 Oulun Aseveljet järjesti ”Joka miehen” marssin, jossa oli tarkoituksena harjoitella toukokuun maaottelua varten. Aseveljien marssissa saattoi kokeilla, pystyikö maaottelumarssissa vaadittavaan 15 kilometrin marssiin alle 2 tunnin ja 20 minuutin ajassa. Oululaiset osallistuivatkin tähän maaottelumarssin esinäytökseen kurjasta säästä huolimatta runsaslukuisesti. Naiset järjestivät hieman myöhemmin vastaavasti ”Joka naisen” marssin, jolle osallistui peräti toistatuhatta naista.

Oululaiset valmistautuivat marssimaaotteluun järjestettyjen tapahtumien ohella myös oma-aloitteisesti. Lääninhallitus harjoitteli maaottelumarssia varten maaherra E.Y. Pehkosen johdolla huhtikuun loppupuolella. Maaherra tahtoi testata, riittäisikö hänen vauhtinsa maaottelumarssissa vaadittavan ajan alitukseen. Kaleva saattoi raportoida Pehkosen pystyneen taivaltamaan 10 kilometrin harjoituslenkkinsä alle 9 minuutin kilometrivauhtia, mikä vauhti riittäisi reilusti tavoiteajan alitukseen.

Marssi-innustus kirvoitti myös suomalaiset hirtehhuumoria harrastaneet irvileuat vauhtiin. Varsin yleinen oli vitsi, jonka mukaan maaottelumarssin avulla harjoitellaan marssimista, jotta jaksetaan marssia Siiperiaan vankileirille, kun sen aika tulee.

Oulussa varsinainen marssimaaottelu toteutettiin kolmella eri reitillä. Tuuran reitin lähtöpaikka oli Merikosken apteekin luona, Kajaanintien reitin Kajaanintullissa Oulun rautateollisuus Oy:n kohdalla ja Limingantien reitin lähtöpaikka oli Limingan tullissa Kivipirtin kohdalla. Innokkaimmat marssijat sääntöjen mukaan marssivat Oulussa taipaleelle 4.5.1941 kello 00.00, toisin sanoen samalla kellonlyömällä kuin marssin aloittaminen oli sääntöjen mukaan mahdollista. Ensimmäisenä marssipäivänä oululaisia marssi 1 266. Toukokuun 15. päivään mennessä ylitettiin Oulussa jo 10 000 marssijan raja ja lopulta oululaisia marssijoita oli noin 15 500.

Oulu pärjasi hyvin omassa haasteottelussa. Lähimmäksi pääsi Vaasa, jossa marssi noin 12 500 henkeä. Kemi jäi alle kymmentuhannen ja Lundissa marssimassa kävi vajaat 6 000 henkeä.

Jouni Similä

Nimimerkki Harkki kuvasi 6.5.1941 Kalevassa maaottelumarssin tunnelmia:

”Aikaisemmin marssimaan lähteneitä saapui jo meidän lähtiessämme maaliin ja pitkin matkaa heitä tuli vastaamme. Toiset olivat ottaneet marssin kilometrien tappamisen kannalta, sen näki heidän hikisistä punoittavista kasvoistaan, toiset tekivät matkaa rauhallisemmin aivan kuin olisivat olleet tavallisella sunnuntaikävelyllään. Mutta varmaan viimeksimainitutkin marssijat pääsivät määrääjassa perille ja työn tehtyään saivat uljaan merkin rintaansa.”

Maaottelumarssin saama huomio oli suuri ja innostus valtaisa. Ruotsi voitettiin komeasti, ja oululaiset voittivat vielä selvästi omat haasteottelunsa Vaasaa, Kemiä ja Ruotsin Lundia vastaan. Oulussa marssi kaikkiaan noin 16 000 hen-

kilöä eli yli puolet kaupungin väestöstä. Vanhin oululainen marssija oli tietävästi 84-vuotias rouva, joka käveli matkansa aikaan 1.34 eli 6 minuuttia alle vaaditun ajan.

Urheilun ohella myös kulttuurielämässä päästiin vähitellen normaaliin päiväjärjestykseen. Oulun Näyttämön uusi teatterikappale Jacques Devalin komedia ”Vaimoni on pariisitar” sai ensiesityksensä 24.10.1940. Välirauhan ajan lopulla toukokuussa 1941 kulttuuritarjonta kaupungissa oli jo monipuolista.

Oulun Näyttämö esitti komediaa ”Syntynyt terve tyttö” ja ”repäisevän hauskan farssin Herra Stöpseli”. Myös Helsingin Teatteri vieraili komedialla ”Vaarallinen pikku paholainen”. Oulun Orkesterin kevätkauden viimeisessä

konsertissa oli solistina uusi kyky Rauni Terämaa.

Säännöstelytalous vaikutti kaupungin kahviloiden ja ravintoloiden tarjontaan, mutta vilkasta seuralämää se ei estänyt. Erityisesti sotapojille, jotka olivat ehtineet nauttia myös metsäelämästä, lähenteli Oulun komennus taivaaseen pääsyä. Kalle Päätaalo on muistellut iltaloman viettoa kirjassaan Miinoitettu rauha:

”Oulun kuppiloista oli juuri Hansa antoisin paikka seurankipeille sotapojille. – Tytöt samoin kuin sotilaatkin ryyppäsivät tavallisesti korvikkeen, jotkut joivat sakkariinilla maustettua limonaadia, rämäpäisimmät sotapojat pilseriä. Kaiken tämän yli tytöt ja sotilaat vilkuilivat toisiaan. Usein tällaista vilkuilua seurasi, että poika siirtyi tytön

Kuva Sähkö Kuvaamo; Pohjois-Pohjanmaan museon kokoelmat

Oulun näyttämön teatteriesitys "Herra Stöpseli" syksyllä 1940. Vas. Pentti Pääkkönen, Maiju Lehtonen ja Eino Weckström.

pöytään. Kun lisäksi joukosta löytyi jatkuvasti sellaisia, jotka kävivät syöttämässä markan automaattigramofonin kylkeen, tunsivat sotapoika sisällään lähes huumaavia jännityksen ja lystin olon tunteja.”

Jatkosodan enteet ja saksalaisten kauttakulku

Oulussa oli talvisodan aikana jo hieman totuttu näkemään kansainvälistä väriä. Tanskalaisia ja amerikkansuomalaisia vapaaehtoisia oli ollut sotilaskoulutuksessa ja ruotsalaisia lentäjiä turvaamassa kaupunkia ilmahyökkäyksiltä. Nämä joukot olivat kuitenkin siirtyneet pian rauhanteon jälkeen pois kaupungista. Ennen pitkää suursodan laajeneminen toi kaupunkiin uuden kansallisuuden – saksalaiset.

Suhtautuminen Saksaan oli Suomessa talvisodan päättymisen jälkeen pettyntä ja epäluuloista, koska Saksa oli Neuvostoliiton kanssa tekemänsä sopimuksen mukaisesti jättänyt Suomen

Neuvostoliiton etupiiriin ja myötäillyt hyökkääjää. Tanskan ja Norjan miehitys huhtikuussa ei ollut sekään omiaan parantamaan Saksan kuvaa. Suomi halusi ostaa aseita, mutta näitäkään Saksa ei vielä loppukeväästäkään ollut halukas toimittamaan. Itää koskevien hyökkäyssuunnitelmien edistyessä Saksa alkoi kuitenkin muuttaa suhtautumistaan. Saksan ulkoministeriö ja epäviralliset tahot tunnustelivat kesän aikana mielialoja Suomessa, ja jo kesäkuussa solmittiin Suomelle edullinen kauppasopimus.

Samalla suomalaisten suhtautuminen saksalaisia kohtaan alkoi muuttua myönteisemmäksi. Taustalla vaikuttivat taloudelliset seikat ja Baltian miehityksen vuoksi entisestään kasvanut Neuvostoliiton pelko. Elokuussa käytiin jo neuvotteluja sotatarvike-toimituksista Suomelle ja vastaavasti saksalaisten joukkojen tilapäisestä kauttakulkuoikeudesta Pohjois-Norjaan. Myös kulttuuri- ja urheilusuhteet alkoivat lisääntyä. Ruotsi-Saksa-Suomi kolmoismaa-

ottelu syyskuun alkupuolella uutisoitiin tarkkaan myös Oulussa. Saksalaisten joukkojenkuljetusalusten ilmestyminen Pohjanlahden rannikolle syyskuun lopulla oli siviileille ja paikallisviranomaisille yllätys, koska kauttakulkusopimuksista ei tiedotettu.

Vuoden loppuun mennessä Saksa alkoi yhä selkeämmin lukea Suomen omaan etupiiriinsä, vaikkakin suoranaista vastakkainasettelua Neuvostoliiton kanssa pyrittiin edelleen välttämään. Joulukuussa 1940 lopullisen muotonsa saaneessa Saksan Barbarossa-suunnitelmassa oli Suomelle varattu tärkeä rooli. Sotilaallinen konsultaatio maiden välillä oli vuoden 1941 alusta lähtien jo jatkuvaa. Varsinkin Pohjois-Suomessa kierteli helmi-maaliskuun aikana huhuja odotettavissa olevasta Saksan hyökkäyksestä Neuvostoliittoon. Myös Suomen armeijakuntien esikunnissa toimeenpannut taktiset sotapelit lisäsivät spekulatioita. Kun Neuvostoliitto pyrki samaan aikaan kiristämään Suomelta lisää myönnytyksiä, kuten Pet-

Saksalaisia rahtilaivoja Toppilan satamassa.

samon nikkelin hyödyntämistä sen kontrollin alaisena, ilmapiiri muuttui koko ajan jännittyneemmäksi.

Kun välirauhan alussa oli pelätty Neuvostoliiton uutta hyökkäystä ja valmistauduttu siihen yhtenäisenä kansana, niin nyt uuteen tilanteeseen suhtautuminen vaihteli. Toisaalta alkoivat nousta esille revanssijatkukset ja Suomen alueen laajentaminen Tarton rauhan rajojen ylitse. Toisaalta pelättiin Saksan rinnalle sitoutumista ja ”konjunkturi- ja seikkailupolitiikan” mahdollisia seurauksia. Suomen poliittinen ja sotilaallinen johto päätti kuitenkin osallistua Hitlerin idänretkeen, jotta Suomi ei olisi joutunut tahtomattaan Saksan ja Neuvostoliiton väliseksi taistelutantereeksi. Sodan aloittajan vastuuta ei kuitenkaan haluttu ottaa.

Sotatoimien konkreettinen koordinaatio saksalaisten kanssa alkoi toukokuussa. Oulussa yksi lähestyvän sodan ensi merkeistä oli viranomaisten toiminnan vilkastuminen. Valtion puhelulinjat Oulun ja Helsingin välillä oli-

vat virkapuheluiden vuoksi ylikuormitettuja jo toukokuussa.

Saksalaisia joukkoja alkoi siirtyä Pohjois-Norjasta ja Pohjanlahden satamien kautta Lappiin kesäkuun alkupuolella. Saksalaisia oli nähty Pohjois-Norjan kauttakulkuun liittyen jonkin verran keväällä 1941 aikana rautatieasemalla ja katukuvassa, mutta ensimmäiset operaatio Barbarossaan suoraan liittyvät saksalaiset joukot, Taisteluryhmä Nord ja 6. SS Vuoristodivisioona Nordin tykistö, saapuivat Toppilan satamaan 14.6.

Kaupunkilaiset olivat yllättyneitä tapahtumien nopeasta kehityksestä, sillä lehdet eivät voineet tiukan sensuurin alaisena juuri muuta kuin lainailla läntisten tiedotusvälineiden arvioita Saksan ja NL:n suhteiden kriisistä, saksalaisten joukkojen määrästä ja mahdollisesta Suomea koskevasta sodanuhasta. Oman sataman ja varuskunnan tapahtumista ei julkinen tiedonvälitys kertonut mitään, ja tämä oli omiaan lisäämään kaupungilla liikkuvia huhuja.

Saksalaiset joukot purettiin laivoista

Toppilassa ja ne siirtyivät maanteitse suoraan Kuusamoon tai rautateitse Lappiin. Pohjois-Suomen joukoista muodostettu III sodanajan armeijakunta mobilisoitiin saksalaisten joukkojen saapumista seuraavana päivänä 15.6. ja alistettiin saksalaiseen komento. Alistussuhde rikkoi selvästi Suomen puolueettomuuden periaatetta, vaikka siitä pyrittiin julkisuudessa pitämään kiinni mahdollisimman pitkään. Suomalaisen joukkojen yleinen liikekannallepääno toteutettiin 18.6. alkaen.

Saksan hyökkäys Neuvostoliittoon alkoi 22.6.1941. Suomen johto halusi jättää vastuun sodan aloittamisesta Neuvostoliitolle ja antaa sille mahdollisimman pitkälle erillissodan luonteen. Vasta kun Neuvostoliitto oli 25.6. aloittanut Suomen pommitukset, pääministeri Rangell totesi maan jälleen olevan sotatilassa Neuvostoliiton kanssa.

Kuva Sijilasvuon kotitalouksiin.

Jatkosodan tunnelmat hyökkäysvaiheessa kuvastivat suomalaisten parantunutta sotilaallista voimaa sekä hyvityksen saamista talvisodan raskaiden rauhanehtojen painamalle kansalle. Kuvassa piikkilankaesteen läpi murtautuneet sotilaat etenemässä kohti vihollista.

Oululaisten sotatie jatkosodassa

Kalle Korpi

Jatkosodan synty

Suomi otettiin mukaan Saksan Barbarossa-suunnitelmaan 5.12.1940, kun kenraaliluutnantti Friedrich Paulus esiteli idänretken suunnitelmaa valtakunnankansleri Adolf Hitlerille. Hitler ajatteli tuolloin, että Suomi osallistuisi Saksan rinnalla Neuvostoliiton vastaiseen sotaan. Suunnitelman mukaan hyökkäys oli määrä toteuttaa Pohjois-Suomesta Kuolan niemimaalle ja Pohjois-Viaan.

Varsinainen Barbarossa-suunnitelma, Ohje 21, valmistui 18.12.1940. Saksalaisjoukkoja oli tarkoitus sijoittaa Sallan – Kantalahden hyökkäyssuunnalle 2 – 3 divisioonaa. Hyökkäys Kantalahteen ja Muurmannin radalle voitaisiin toteuttaa kuitenkin vain, jos Ruotsi antaisi luvan saksalaisjoukkojen läpikulkuun. Hyökkäykseen tarvittavat joukot oli siis tarkoitus kuljettaa Norjasta Ruotsin läpi Suomeen. Myös Oulussa esikuntaansa pitäneen V Armeijakunnan suomalaisjoukkoja (kenraalimajuri Hjalmar Siilasvuo) oli määrä käyttää operaatiossa.

Jäämeren rannikolla toimivat kenraalilieversti Eduard Dietlin johtamat vuoristojoukot. Dietlin joukkojen tavoitteena oli operaatian alkuvaiheessa Petsamon ja Jäämerentien varmistaminen. Hyökkäystä oli myöhemmin tarkoitus jatkaa Murmanskin satamakaupungin alueelle asti.

Murmanskin satamakaupungilla oli

varsin suuri sotilasstrateginen merkitys, sillä satama pysyi jäistä vapaana ympäri vuoden Golf-virran ansiosta. Sataman ja sinne johtavan radan ansiosta Neuvostoliitolla oli yhteys länsivaltoihin, kun yhteydet Mustanmeren ja Itämeren kautta länteen olivat sodan vuoksi poikki. Barbarossa-suunnitelmassa Murmanskin valtaamista ei kuitenkaan pidetty erikoisen tärkeänä tehtävänä, sillä Neuvostoliiton odotettiin luhistuvan nopeasti idänretken alettua.

Pohjois-Suomen operaation yksityiskohtaisempi suunnitelma valmistui 27.1.1941. Silberfuchs-tutkielmana tunnetun operaatiosuunnitelman laativat Saksan Norjan-armeijan (Saksan Norjaan sijoittama miehitysarmeija) ylipäällikkö, kenraalilieversti Nikolaus von Falkenhorst ja esikuntapäällikkö, eversti Erich Buschenhagen.

Silberfuchs-tutkielman mukaan Pohjois-Suomen operaation painopiste oli tarkoitus sijoittaa Sallan – Kantalahden suunnalle. Saksalaisjoukkojen piti edetä ensin Kantalahteen, josta hyökkäystä jatkettaisiin päävoimin Muurmannin radan suunnassa etelään päin. Tarkoitus oli, että Uhtualta Vienan Kemiin edenneet suomalaisjoukot yhtyisivät saksalaisvoimiin, minkä jälkeen operatiota jatkettaisiin yhteisvoimin kohti Äänisjärveä.

Osan Kantalahden saavuttaneista saksalaisjoukoista oli tarkoitus kääntyä Muurmannin radan suunnassa pohjois-

seen. Hyökkäyksen tuli edetä ratalinjalla aina Murmanskiin, jota tavoittelivat Petsamon suunnasta myös kenraali Dietlin kahden divisioonan vahvuiset vuoristojoukot.

Silberfuchs-operaation valmistelut etenivät myös käytännön tasolla, kun Norjan-armeijan esikuntapäällikkö Erich Buschenhagen vieraili Suomessa 18.2. – 3.3.1941. Samalla hän kävi epävirallisia neuvotteluja suomalaisten kanssa Pohjois-Suomen operaatiosta. Neuvotteluissa suomalaisupseerit totesivat, että Suomen armeijan hyökkäystavoitteet ulottuivat Sallan suunnalla lähinnä vain Kantalahden alueelle asti. Suurempaa mielenkiintoa hyökkäysoperaatiota kohtaan suomalaiset tunsivat Suomussalmen–Uhtuan–Vienan Kemin suunnalla.

Talven 1941 kuluessa Silberfuchs-operaatio muutti luonnettaan siten, että Kantalahdesta etelään suuntautunut hyökkäys jätettiin pois suunnitelmasta, kun britit tekivät laivastoiskun Svolvaeriin, Narvikin malmisataman tuntumaan. Iskun jälkeen Norjan puolustusta vahvistettiin Silberfuchs-operaation kustannuksella. Huhtikuussa 1941 valmistuneiden operaatiosuunnitelmien mukaan Sallan–Kantalahden suunnan Polarfuchs-operaatio oli tarkoitus toteuttaa kahden saksalaisdivisioonan voimalla.

Hyökkäysvoiman vähentyminen ja operaatiotavoitteiden muuttuminen Sallan korkeudella merkitsi sitä, että suomalaisen V Armeijakunnan (jatkossa III AK) hyökkäys Kuusamon–Kiestingin–Louhen ja Suomussalmen–Uhtuan–Vienan Kemin suunnalla sai saksalais-suunnitelmissa lisää sotilasstrategista merkitystä.

Suomen poliittinen johto sai varman tiedon suunnitellusta idänretkestä tammi–helmikuun vaihteessa 1941, kun yleisesikunnan päällikkö, kenraali Erik Heinrichs vieraili Saksassa. Heinrichs tapasi 30.1.1941 Saksan maavoimien esikuntapäällikkö Franz Halderin.

Samaan aikaan, kun Heinrichs oli Saksassa, käytiin Suomen ja Neuvostoliiton välillä niin sanotun nikkelikriisin

kuumimpia vaiheita. Kyse oli Petsamosa sijaitsevan Koloarjoen nikkeli-kaivoksen tuotannosta, joka jaettiin saksalais-suomalaisen sopimuksen perusteella niin, että 60 % malmista meni Saksalle ja 40 % Neuvostoliitolle. Määräysvalta nikkeli-kaivoksen käyttöoikeudesta säilyi kuitenkin Suomella.

Nikkelikriisin aikana, tammi–helmikuussa 1941, neuvostoliittolaiset vaativat yhteisrytymisen perustamista suomalaisten kanssa. Tarkoitus oli siis, että päätösvalta nikkelin käyttöoikeudesta siirtyisi itänaapurille. Suomalaiset eivät halunneet luovuttaa valtaa Neuvostoliitolle, varsinkin kun nikkelimalmi nähtiin Saksassa erittäin tärkeäksi maan sotatalousalalle. Suomen linja muuttui suomalais-neuvostoliittolaisten nikkelineuvottelujen aikana tiukemmaksi, kun Heinrichsin saamat tiedot Saksan idänretkestä tulivat Suomen poliittisen johdon tietoon. Samalla tuli tietoja Saksan idänretkestä muutakin kautta, kuten mainittu eversti Buschenhagenin Suomen-matka osoittaa.

Käytännössä tilanne muodostuikin sellaiseksi, että vastakkain olivat Moskovan-lähettiläs J.K. Paasikiven maltillinen yhteistyölinja Neuvostoliiton kanssa ja marsalkka Mannerheimin ajama Saksan-suuntaus, joka käsitti myös sotilaallisen yhteistyön Saksan kanssa. Näistä ulkopolitiikan suuntavaihtoehdoista Suomi valitsi Mannerheimin ajaman Saksan-suuntauksen, jota myös presidentti Risto Ryti kannatti.

Suomen ja Saksan välinen sotilaallinen yhteistyö varmistui Helsingin neuvotteluissa 3. – 6.6.1941. Neuvotteluissa sovittiin, että Saksan Norjan-armeijalle alistettaisiin kenraali Siilasvuon suomalainen III Armeijakunta, jossa oli kaksi divisioonaa. Sallan suunnalle oli tarkoitus keskittää eversti V.A. Viiklan komentama 6. Divisioona. Sen piti katkaista yhdessä saksalaisen 169. Divisioonan kanssa Muurmannin rata Kantalahdessa. Saksalaiset ajattelivat, että Kantalahti saavutettaisiin parissa viikossa. Kenraali Siilasvuon komentaman 3. Divisioonan piti tavoitella Muurmannin rataa lähinnä Vienan Kemin suunnalla.

Ensimmäiset saksalaisjoukot saapuivat Pohjanlahden satamiin 10.6.1941. Pohjois-Lapissa SS-Divisioona Nord ylitti Suomen ja Norjan välisen rajan jo 7.6.1941. Moottoridut SS-joukot matkasivat Jäämerentiellä kohti Rovaniemeä. Saksalaisjoukkojen mittava keskitys Pohjois-Suomeen naamioitiin joukkojen vaihto-operaatioksi. Olihan SS-Divisioona matkalla pohjoisesta etelään ja Pohjanlahden satamiin tulleet 169. Divisioonan joukot pohjoiseen.

III Armeijakunnan liikekannallepano alkoi Pohjois-Suomessa 15.6.1941, jolloin myös Armeijakunnan suomalaisjoukot alistettiin Saksan Norjan-armeijan komentoon. Barbarossa-operaation oli määrä alkaa 22.6.1941, joten suomalaisjoukkojenkin piti tuolloin olla jonkinlaisessa operaatiovalmiudessa puna-armeijan hyökkäyksen varalta. III Armeijakunnan hyökkäysoperaatiot alkasivat vasta 1.7.1941. Koko Pohjois-Suomi Oulun – Oulujoen – Miinoan linjan pohjoispuolelta jäi sotilaallisesti Saksan Norjan-armeijan vastuulle.

III Armeijakunnan operaatiosuunnitelmat

Kenraali Siilasvuon allekirjoittama III Armeijakunnan ryhmityskäsky valmistui 17.6.1941. Käskyn mukaan Armeijakunnan 3. Divisioona oli tarkoitus jakaa kahteen osaan, joista Ryhmä F (eversti Frans Uno Fagernäs) sijoitettaisiin Suomussalmen korkeudelle ja Ryhmä J (everstiluutnantti Jussi Turtola) Kuusamon korkeudelle. Joukkojen päätavoite oli Uhtua, josta hyökkäystä jatkettaisiin Vienan Kemiin. Oulun suojeluskuntapiirissä muodostetut Jalkaväkirykmentit 11 ja 53 muodostivat operaation päähyökkäysvoiman.

III Armeijakunnan tiedot vastustajan joukoista olivat varsin puutteelliset. Lisäksi ilmatiedustelu oli selvittänyt Uhtuan päähyökkäyssuunnan tieyhteydet vain osittain 24.6.1941 mennessä. Kolme päivää jatkosodan syttymisen jälkeen, 28.6.1941, saksalainen tiedustelulentäjä Konrad Knabe ilmoitti lentonsa perusteella, ettei karttaan merkittyä

„Kutsun teitä pyhään sotaan kansakuntamme vihollista vastaan.”

Sotamarsalkka Mannerheim,
Suomen armeijan ylipäällikkö.

»Tänään lähdemme Saksan mahtavien sotavoimien rinnalla taisteluun.

Sotamarsalkka Mannerheim antanut ensimmäisen päiväkäskynsä Suomen armeijalle.

Suomen sotilaat!

Kunniakas talvisotamme päättyi katkeraan rauhaan. Rauhanteosta huolimatta vihollisemme on pitänyt maatumme häikäilemättömien uhkailujensa ja jatkuvien häväistystensä kohteena, mikä yhdessä rikollisen kiihoitustyön kanssa yksimielisyytemme murskaamiseksi on osoittanut, että vihollinen ei ollut alunperin tarkoittanutkaan rauhaa pysyväiseksi. Tehty rauha oli vain välirauha, joka nyt on päättynyt.

Te tunnette vihollisen, te tiedätte sen jatkuvat tarkoituserät kotiemme, uskontomme ja isänmaamme hävittämiseksi ja kansamme orjuuttamiseksi. Tämä sama vihollinen ja sama uhka on nyt rajoillamme. Ilman aihetta se on röyhkeästi hyökännyt rauhassa elävän kansamme kimppuun ja pudottanut pommeja eri puolille maata. Isänmaan tulevaisuus vaatii teiltä uusia tekoja.

Kutsun teitä kanssani pyhään sotaan kansakuntamme vihollista vastaan. Sankarivainajat nousevat kesäisten kumpujen alta jälleen rinnallemme tänään, jolloin lähdemme Suomelle turvaton tulevaisuuden luodaksemme Saksan mahtavien sotavoimien rinnalla ja asetovereina vakain mielin ristiretkelle vihollistamme vastaan.

Aseveljet! Seuratkaa minua vielä viimeinen kerta — nyt kun Karjalan kansa jälleen nousee ja sarastaa Suomen uusi huomen.

G. Mannerheim.

Jatkosodan henkeä kuvastava uutinen sanomalehti Kalevan etusivulla 1.7.1941. Viereissä Mannerheimin "Miekantuppipäiväkäsky", jonka pelättiin herättävän kansainvälistä arvostelua ja vähentävän ulkovaltojen sympatiaa maatumme kohtaan.

PÄÄMAJA.

Heinäkuussa 1941.

YLIPÄÄLLIKÖN PÄIVÄKÄSKY

N:o 3.

Vapausodassa vuonna 1918 lausuin Suomen ja Vian karjalaisille, etten tulisi panemaan miekkaani tuppen ennen kuin Suomi ja Iitä-Karjala olisivat vapaat. Vannon tämän suomalaisen talonpoika armeijan nimessä luottaen sen urhoollisiin miehiin ja Suomen uhrautuvaisiin naisiin.

Kaksikymmentäkolme vuotta ovat Viena ja Aunus odottaneet tämän lupauksen täyttymistä; puolitoista vuotta on Suomen Karjala kunniaakaan talvisodan jälkeen autiona odottanut aamun sarastusta.

Vapausodan taistelijat, talvisodan maineikkaat miehet, urhoolliset sotilaani! Uusi päivä on koittanut. Karjala nousee, riveissänne marssivat sen omat pataljoonat. Karjalan vapaus ja suuri Suomi väikky edessämme maailmanhistoriallisten tapahtumien valtavana vyöryssä. Suokoon kansojen kohtaloja ohjaava kaitseimus Suomen armeijan täyttää Karjalan helmolle antamani lupauksen.

Sotilaat! Se kamara, jolle astutte, on heimmomme veren ja kärsimysten kyllästämiä, pyhää maata. Teidän voittonne tulevat vapauttamaan Karjalan, teidän tekonne luovat Suomelle suuren, onnellisen tulevaisuuden.

Mannerheim.

Kenraalimajuri Hjalmar Siilasvuo

Kuva Siilasvuon kotitallin.

Kenraalimajuri Hjalmar Siilasvuo vanhalla rajalla vieraansa Oulun läänin maaherra E.Y. Pehkosen kanssa.

Hjalmar Strömberg, sittemmin vuodesta 1936 Siilasvuo, syntyi Helsingissä 18.3.1892 toimittaja Frans Fridolf Strömbergin ja Hulda Sofia Römanin perheeseen. Ylioppilaaksi hän valmistui 1911 Helsingin ruotsalaisesta normaalilyseosta. Hän opiskeli vuodet 1911–1915 Helsingin lainopillisessa tiedekunnassa, mutta ensimmäisen maailmansodan sytyttyä jääkäriilike veti Siilasvuon mukaansa. Siilasvuo matkasi Pfadfinderkursille maaliskuussa 1915. Preussilaisessa 27. Jääkäripataljoonassa hän osallistui Misse-joen ja Riianlahden rannikkoseudun asemasotaan sekä Aa-joen talvitaisteluihin. Jääkärikoulutuksestaan huolimatta Siilasvuo ei kuulunut saksalaismielisiin upseereihin.

Lähes täysin ruotsinkielinen Strömberg-Siilasvuo saapui jääkäreiden pääjoukon mukana Suomeen helmikuussa 1918. Hän osallistui Suomen sisällissotaan 3. Jääkärirykmentissä komppanianpäällikkönä ja pataljoonankomentajana. Jääkärikapteeni Siilasvuon taistelupaikkoina olivat esimerkiksi Tampereen ja Viipurin suunnat.

Sisällissodan jälkeen Siilasvuo palveli 3. Jääkärirykmentissä (myöh. Uudenmaan Rykmentti) pataljoonankomentajana. Hänet siirrettiin puolustusministeriöön vuonna 1926. Siellä hän palveli sota-asiainosaston esiupseerina ja päällikkönä sekä järjestely- ja liikekannallepanotoimiston

päällikkönä. Vuonna 1928 Siilasvuosta tuli Terijoelle sijoitetun 1. Polkupyöräpataljoonan komentaja, vuonna 1933 Savon Prikaatin komentaja Käkisalmissa ja vuonna 1934 Savon Prikaatista muodostetun Savon Jääkärirykmentin komentaja. Samana vuonna Siilasvuo nimitettiin Pohjois-Pohjanmaan sotilasläänin komentajaksi. Hän oli tehtävässä talvisodan alkuun asti. Majuriksi Siilasvuo ylennettiin vuonna 1920, everstiluutnantiksi 1926 ja everstiksi vuonna 1933.

Varsinaisen sotilasuransa ohella Siilasvuo osallistui maailmansotien välillä huomattavan laajasti yhdistys- ja kunnalliselämään Terijoella ja Oulussa. Siilasvuo oli Terijoen kunnanvaltuustossa 1931–1933, Säästöpankin johtajistossa 1932–1933, Kannaksen ilmapuolustusyhdistyksen johtajistossa, Suomen upseeriliiton Terijoen alaosaston puheenjohtajana 1929–1934 sekä Terijoen ja Käkisalmen sotilaskotiyhdistyksen johtokunnassa.

Muutettuaan Ouluun Siilasvuo valittiin vuonna 1937 kaupunginvaltuustoon, jossa hän toimi kesään 1940 asti. Hän oli Oulun kaupungin terveydenhoitolautakunnassa, Oulun ilmapuolustusyhdistyksen puheenjohtajana sekä Jääkäriiliiton Oulun alaosaston puheenjohtajana.

Siilasvuo saavutti sotilasuransa merkittävimmät voitot talvisodassa Suomussalmen – Raatteen maineikkaissa taisteluissa. Eversti Siilasvuo oli pysäyttämässä ja tuhoamassa puna-armeijan joukkoja myös Kuhmon puolustuskaistalla.

Marsalkka Mannerheim ylensi Siilasvuon kenraalimajuriksi talvisodan päätyttyä. Samalla hänelle luovutettiin toisen luokan vapaudenristi. Talvisodan jälkeen Siilasvuo julkaisi Suomussalmen taisteluista maailmanmainettakin saaneen kirjan. Siilasvuo oli mukana myös asevelitoiminnassa Oulun piirin puheenjohtajana.

Kenraali Siilasvuo palveli välirauhan aikana edelleen Pohjois-Suomessa V Armeijakunnan komentajana. Armeijakunnan esikunta sijaitsi Oulussa. Jatkosodan alkaessa Siilasvuo tunsu suomalaiskenraaleista parhaiten Pohjois-Suomen sotanäyttämön asettamat vaatimukset ja sai kunnioitettavakseen III Armeijakunnan hyökkäyksen Kiestingin ja Uhtuan suunnilla.

Asemasotavaiheen aikana Siilasvuo toimi sotakoulutuksen ylitarkastajana vuoden 1942 lopulta maaliskuuhun 1944. Hänet ylennettiin kenraaliluutnantiksi v. 1942. Samalla edistyivät kirjalliset työt. Kirja ”Kuhmo talvisodassa” ilmestyi vuonna 1944. Kannaksen taistelujen jälkeen olikin sitten vuorossa Lapin sota entisiä aseveljiä vastaan jälleen III AK:n komentajana.

Siilasvuo nimitettiin Mannerheim-ristin ritariksi v. 1944. Sodan jälkeen hän toimi 1. Divisioonan komentajana kuolemaansa asti 11.1.1947.

Kalle Korpi

tietä Ohtan suunnalta Pistojärvelle olutkaan olemassa. Saksalaislentäjän ilmoitus muutti ratkaisevasti III Armeijakunnan tehtävää. Uuden käskyn mukaan Ryhmä J:n päävoimien ei pitänytkään edetä pohjoisesta kohti Uhtuaa, vaan suoraan itään, kohti Sohjananjokea, Kiestinkiä ja Louhea.

Ryhmä F:n komentaja, eversti Frans Uno Fagernäs sijoitti Suomussalmen – Raatteen – Vasovaaran – Vuokkiniemen painopistesuuntaan Osasto Malmin

(II/JR 32 eli toinen pataljoona Jalkaväkirykmentti 32:sta sekä I ja III/JR 11), Osasto Fossin (Kevyt Osasto 5:n kaksi komppaniaa sekä Osasto Walterin 10 – 12 kevyttä ja keskiraskasta saksalaispanssarivaunua), Osasto Veijolan (II/JR 11) sekä pioneeri joukkoja.

Ilmatorjunta- ja tykistövoimista mukana olivat Oulussa muodostettu 263. Ilmatorjuntakonekiväärikomppania, Kenttätykistörykmentti (KTR) 16:n ensimmäinen ja kolmas pataljoona sekä

16. Raskas Patteristo. Varmistustehtävissä Uhtuan suunnalla oli myös Oulussa muodostettu 153. Kevyt Ilmatorjuntapatteristo. Se siirrettiin kuitenkin syyskuun lopulla 1941 Kiestinkiin.

Juntusrannan – Lonkan – Vuonnisen suuntaan sijoitettiin Ryhmä F:n joukoista Osasto Halonen, jota johti kapteeni Vilho Halonen. Osaston pääjoukot muodostuivat 25. Rajajääkärikomppaniasta.

Ryhmä F:n kolmas hyökkäyskiila ete-

Kuva 5. Tiedotuskomppania, Oulun Reservilupseerikerhon arkisto.

Sotilaat etenevät hyökkäysvaunun suojassa kohti vihollista

Kuva Siilasvuon kotitaloudesta.

Suomalais-saksalaisten joukkojen tilannekatsaus III Armeijakunnan komentajan kenraalimajuri Siilasvuon ja SS-Divisioonan Nordin komentajan SS-Brigadeführer Karl Demelhuberin johdolla.

Sohjanan ylivenoa valmistellaan. Eteneminen erittäin vaikeassa maastossa sitoi runsaasti joukkoja tienrakennustyöhön heikentäen hyökkäysvoimaa.

ni Vuokinsalmen–Kontokin–Kostamuk-
sen suunnassa. Tämä hyökkäysura tuli
kapteeni Erkki Väisäsen vastuulle. Väi-
säsen osaston pääjoukkoihin kuuluivat
Sissipataljoona 3:n komppania sekä
kaksi Linnoituspataljoona 14:n kom-
paniaa.

Uhtuan hyökkäysuralla oululaisia oli
JR 11:n riveissä, vaikka rykmentti koos-
tui pääosin Suomussalmen, Puolangan,
Vaaan, Kiimingin, Oulujoen, Hyrynsal-
men, Ristijärven, Kestilän, Kärsämäen,
Piippolan ja Pyhännän miehistä. Moni
oululaismies palveli myös pioneeri-, il-
matorjunta- ja etenkin mainittujen ty-
kistöjoukkojen riveissä. KTR 16 ja Ras-
kas Patteristo 16 perustettiin Oulun suo-
jeluskuntapiirissä.

Everstiluutnantti Jussi Turtolan joh-
tama Ryhmä J eteni päävoimin tien Su-
vanto – Tuhkala – Sohjana -suunnassa.
Turtola sijoitti tien suuntaan Jalkaväki-
rykmentti 53:n ensimmäisen ja toisen
pataljoonan. Tykistöstä mukana oli KTR
16:n toinen pataljoona. Myöhemmin
heinäkuussa 1941 Kiestingin suun-
nalle keskitettiin suojaustehtäviin myös
Oulussa muodostetut 151. Kevyt Ilma-
torjuntapatteristo ja 151. Ilmatorjunta-
konekiväärikomppania.

Etelämpänä Tiiron suunnassa eteni
Kevyt Osasto 5:n komppania, joka tun-
nettiin paremmin kapteeni Antero Kos-
kivirran mukaan Polkupyöräkomppa-
nia Koskivirtana. Väenriikki Ensio Siilas-
vuo aloitti jatkosotansa Polkupyörä-
komppanian riveissä joukkueenjohtaja-
na. Everstiluutnantti Turtola sijoitti vä-
häisempiä joukkoja myös Ryhmä J:n
pohjoissiivelle. Ryhmän reservi oli JR
53:n kolmas pataljoona.

Jalkaväkirykmentti 53 koostui etu-
päässä Kuusamon, Taivalkosken, Pudas-
järven, Iin, Yli-Iin, Kiimingin, Ylikii-
mingin ja Kuivaniemen reserviläistä.
Mutta oli mukana myös Oulun miehiä,
lähinnä nuoria asevelvollisia. Useat ryk-
mentin komppanianpäälliköistä, jouk-
kueenjohtajista ja muista upseereista oli-
vat oululaisia reservinupseereita. Ryk-
mentin kolmannen pataljoonan komen-
taja oli helmikuulle 1942 asti oululainen
jääkärimajuri Karl (Kalle) Nisula.

Jatkosodan aikana oululaisia sankarivainajia tuli eniten juuri Kiestingin-Louhen hyökkäyssuunnalla: Oulun Sankarivainajat kirjan mukaan 55 miestä vuosina 1941 – 1944. Uhtuan suunnalla oululaisten tappiot olivat vastavana aikana 42 miestä. Uhtuan suunnalla tappioita tuli suurin piirtein yhtä paljon hyökkäysvaiheen 1941 ja vuosien 1942 – 1944 asemasotavaiheen aikana. Kiestingin suunnalla pääosa tappioista tuli hyökkäysvaiheen aikana kesällä ja syksyllä 1941. Kiestingin suunnalla asemasotavaihe kesti suomalaisjoukkojen osalta vain kesään 1942 asti.

Sohjananjoelle

Kenraali Hjalmar Siilasvuon johtaman III Armeijakunnan hyökkäysvalmistelut päättyivät 29.6.1941. Hyökkäys alkoi 1.7.1941. Siilasvuon joukot saivat vastaansa operaation ensi vaiheessa lähinnä vain rajavartiojoukkoja. Niinpä suomalaisjoukot etenivät 4.7. mennessä Ryhmä F:n hyökkäyskaistalla noin 45 kilometriä ja Ryhmä J:n kaistalla noin 40 kilometriä.

Ryhmä J:n hyökkäysuralla suomalaiset saapuivat aluksi Kiimasvaaran kylään, jonne oli matkaa rajalta noin kymmenen kilometriä. Arvo Rounajan mukaan suomalaisjoukkoja vastassa oli kylän vanhin, joka oli ajanut rahtia Kuusamon ja Oulun välillä ennen Suomen itsenäistymistä. Suomen-vastaisen propagandan oli täytynyt olla ilmeisen voimakasta Pohjois-Vienassa ennen jatkosodan syttymistä, sillä kylän vanhimman piti rauhoitella paikallista naisväkeä, kun suomalaisjoukot lähestyivät kylää. Oululainen Arvo Rounaja oli jatkosodassa joukkueenjohtaja ja kompanianpäällikkö Jalkaväkirykmentti 53:n toisen pataljoonan riveissä elokuussa 1941 Kapustnajajoella tapahtuneeseen haa-voittumiseensa asti.

Ryhmä J:n joukot saavuttivat Suvannon kylän 2.7., Korpijärven 4.7. sekä Kananaisen kylän 11.7.1941. Turtolan joukkojen hyökkäysuralla suurin huolenaihe eivät olleet operaation alkuvaiheessa neuvostojoukot, vaan alueen

Kuva Yrjö Heikkilän kokoelmat.

Saksalaisen SS-Divisioonan Nordin moottoripyöräkalustoa Sallan tiellä.

Kuva Siilasvuon perhealbumi.

Saksalaiset panssarivaunut ylittämässä Sohjananjokea.

huonot tieyhteydet. Tien Suvanto–Tuhkala – Sohjana huono kunto aiheutti yllätyksen suomalaisille. Tie oli rajalta Kiimasvaaraan (kymmenen kilometriä rajalta) sellaisessa kunnossa, ettei liikennöinti onnistunut ajoneuvoilla. Huonon tien takia kuormastot eivät pysyneet jalkaväen perässä. Kiimasvaaran ja Suvannon välinen tieosuus oli autoilla ajettavassa kunnossa 6.7.1941. Suvannon ja Tuhkalan välillä tie oli hyvä, mutta Tuhkalan ja Korpijärven välillä tie oli jälleen ajokelvoton.

Arvo Rounajan mukaan parempikuntoinen maantie alkoi vasta Kanalaisen kylän seudulla. Niinpä Ryhmä J:n täytyikin edetä korpi- ja suomaastossa kevyin voimin, ilman kuormastojen ja ajoneuvojen tukea. Usein käytettävissä oli vain metrin levyinen polku, jos sitäkään. Suot ylitettiin kapulapuita pitkin ja lukuisat joet kahlaamalla. Tietyöt heikensivät myös hyökkäysvoimaa, sillä Ryhmä J:n joukoista sidottiin tietoihin JR 53:n kolmas pataljoona. JR 53:ssa palvelleen Heikki Jaakkolan mukaan tietä tehtiin soiden, ikimetsien ja kivikoiden läpi käsipelillä; niinpä tietyöt vaativatkin odotettua enemmän aikaa. Suomalaisjoukot rakensivat yli 200 kilometriä uutta tietä Pohjois-Vienan erämaahan 31.8.1941 mennessä. Myös moni Oulun mies oli heinäkuun ensimmäiset viikot Pohjois-Vienassa etupäässä tietöissä.

Arvo Rounaja muisti vielä vanhoilla päivillään, kuinka jatkosota alkoi hänen osaltaan. Lähellä Kanalaisen kylää vastaan tuli eräältä harjanteelta kiivas konepistooli- ja konekiväärיתי, joka saatiin vaikenemaan vain tykistön ja konekivääriaseiden voimalla. Suomalaisjoukkoja oli tuolloin liikkeellä kaksi komppaniaa. Vastarinnan voimistumisesta huolimatta suomalaisjoukot työnsivät JR 242:n neuvostojoukot Sohjananjoen puolustuslinjalle. Näiden taistelujen yhteydessä kaatui oululainen jääkärikapteeni Lauri Viitanen, joka oli komppanianpäällikkö JR 53:n toisessa pataljoonassa.

Norjan-armeijan johtoporras seurasi varsin tarkasti sotatapahtumia Louhen hyökkäyssuunnalla, sillä XXXVI

Armeijakunnan Polarfuchs-operaatio ei edennyt odotetusti Sallan–Kantalahden suunnalla. Sallan suunnan operaatio oli paljolti eversti Viiklan 6. Divisioonan varassa, sillä erämaahan tottumattomat saksalaiset olivat vaikeuksissa Pohjois-Vienassa. Niinpä saksalaiset ajattelivat jo 3.7., että suomalaiset pääsisivät ensiksi Muurmannin radalle joko Vienan Kemin tai Louhen hyökkäys-uralla.

Ryhmä J:n etenemisen nopeuttamiseksi siirrettiin moottoroidun SS-Divisioonan Nordin päävoimat Sallasta Louhen hyökkäyssuunnalle. Muurmannin radan katkaisemisesta tuli näet jo heinäkuun alussa 1941 kiireellinen tehtävä, sillä Orkney-saarilla sijainneessa Scapa Flow'n laivastotukikohdassa havaittiin toimintaa, joka viittasi englantilaisjoukkojen mairinnousumahdollisuuteen Jäämeren rannikolla. Saksalaiskäsitöksen mukaan Murmansk oli luonnollinen mairinnousukohde englantilaisjoukoille. Murmanskista joukot voitaisiin kuljettaa Muurmannin radalla etelään päin.

Läpimurtoyritys Louheen

Hyökkäys Louheen ja Muurmannin radalle alkoi Sohjananjoen ylityksellä 31.7.1941. Kenraali Siilasvuon allekirjoittama hyökkäyskäsäky valmistui 28.7.1941. Sen mukaan Jalkaväkirykmentti 53:n toisen ja kolmannen pataljoonan sekä rykmentin eteläpuolelle sijoitetun SS-pataljoonan 6:n oli ylitettävä Sohjananjoki rintamasuunnassa. JR 53:n ensimmäisen pataljoonan (kapteeni Kurt Breitholtz), jossa palveli myös moni Oulun mies, piti hyökätä neuvostojoukkojen selustaan etelästä Tuoppajärveä hyväksi käyttäen. Tarkoitus oli saarrosta rintamasuunnan ja saarrostussivien väliin jääneet neuvostojoukot. Myös Erillisosasto Seppälä (35. Rajajääkärikomppania, saksalainen kiväärikomppania ja pioneerijoukkoja) oli tarkoitus lähettää neuvostojoukkojen selustaan Tuoppajärven yli.

Sohjananjoella suomalais-saksalaisia joukkoja oli vastassa puna-armeijan 242. Jalkaväkirykmentti. Neuvostoryk-

mentin miehet olivat hyvin koulutettuja. He liikkuvat metsässä ketterästi ja äänettömästi.

Sohjananjoki oli hyvin puolustettavissa, sillä joen länsiranta oli pääasiassa suomaastoa, kun taas itäranta oli jyrkkämuotoinen. Vahvimmat linnoitteet olivat tien suunnassa, jossa hyökkäsivät SS-joukot. Jyrkän itärannan täyttivät ampumahaudat ja -pesäkkeet sekä hirssi- ja turvebunkkerit.

Ryhmä J:n operaatio eteni alkuvaiheessa suunnitelmien mukaisesti, sillä rintamasuunnassa hyökänneet JR 53:n pataljoonat ylittivät Sohjananjoen yöllä pian kello 01.00 jälkeen. Sakea sumu helpotti ylimenoa. Ennen jalkaväkijoukkojen hyökkäystä II/KTR 16:n tykistö ja Stuka-syöksypommittajat pehmensivät neuvostojoukkojen asemia. Joen yli meni ensimmäisenä majuri Kalle Nisulan kolmas pataljoona, perässä tuli majuri Evald Backmanin toinen pataljoona. SS-joukot lähtivät liikkeelle Jalkaväkirykmentti 53:n eteläpuolella kello 5.00. SS-joukot joutuivat joen ylityksessä kovemmalle, sillä ylitys ei onnistunut suunnitelmien mukaisesti. Suomalaismerkitöjen mukaan SS-miesten eteneminen oli hidasta ja varovaista.

Alkuvaikeuksista huolimatta ensimmäiset tavoitteet saavutettiin, mutta taistelut olivat sitkeitä. Sohjananjoella kaatui 31.7. – 1.8.1941 JR 53:n riveissä viisi oululaista upseeria. He olivat luutnantti Juho Haila, luutnantti Jaakko Pellinen, luutnantti Toivo Rauma, vänrikki Kurt Erik Holm ja vänrikki Väinö Virho. Luutnantti Martti Lahdenperä kaatui 3.8.1941. Kaikkiaan JR 53 menetti Sohjananjoen ylityksessä kaatuneina noin 100 miestä ja haavoittuneina lähes 200 miestä.

Hyökkäyksen ensimmäinen vaihe eteni ratkaisuvaiheeseen 2.–3.8.1941. Sohjananjoen ylittäneet suomalais-saksalaiset joukot etenivät rintamasuunnassa kohti Kokkosalmea. Tuoppajärven yli selustaan siirretty JR 53:n ensimmäinen pataljoona sai seurakseen myös Osasto Seppälän. Saarrostavien joukkojen kuljetus tapahtui puolentois-

Kuva 5. Tiedotuskomppania. Oulun Reserviupseerikerhon arkisto.

Tuoppajärven ylitystä odotellaan. Mukana oli runsaasti myös nuoria Oulun miehiä.

Kuva 5. Tiedotuskomppania. Oulun Reserviupseerikerhon arkisto.

Lähtö Tuoppajärven yli vihollisen selustaan. Joukot rantautuivat ilman neuvostojoukkojen vastarintaa.

Kentältä sairaalaan - haavoittuneen sotilaan vaikea tie

Kuva Sillanvoin kotitörmästä

Haavoittuneet koottiin JSP:lle hoitoa sekä jatkohoidon arviointia varten.

"Kaveria ei jätetä"

Vaikeasti haavoittuneen sotilaan tie etulinjasta tai kaukaiselta partiomatkalta sotilassairaalaan oli usein monivaiheinen, kivun, epätoivon ja kuolemanpelon sävyttämä. Pääsy hoitoon oli lähimpien taistelutoverien ja lääkintämiesten varassa. Tärkeintä oli saada haavoittunut pois tulen alta, käsistä vetäen, paareilla tai vain olkapäällä kantaen. Aina ei ollut aikaa miettiä oikeita potilaansiirtomenetelmiä. Lääkintämiehet antoivat parhaan taitonsa mukaan ensiavun usein hyvin puutteellisilla välineillä. Pääsy joukkosidontapaikalle merkitsi ainakin pahimman, taistelukentälle nääntymisen tai vihollisen vangiksi joutumisen väistymistä.

Haavoittuneiden evakuointi ei Kaarlo Häikiön mukaan varsinkaan Kannaksen perääntymisvaiheen taisteluissa aina onnistunut: "No minäkin konttasin maantienojjaa, että pääsin sieltä alueelta ulos, kun venäläiset oli hyökkäämässä. Ne oli kiertäny järven kautta, nii näky ku ne siellä tuli. Sinne ne kaikki jäi, jotka haavottu. Ei me voitu mittään"

Jääkäriyrykmentti 53:n lääkintäalikersanttina toiminut Arne Pelkonen kuvailee lääkintähenkilökunnan toimintaa rintamalla: "Ensimmäiset toimenpiteethän oli, että parit on kunnossa ja myös lääkintämiehet toimintakykyiset. Aina oli odotettavissa haavottuneita, jos tykistökeskitys alko, mutta tykistökeskityksen jatkuttua alkoi vihollisen käsiaseet entistä voimakkaammin toimia. Varma oli siitä, että töitä on piisolle ja yli senki odotettavissa. Lääkintämiehet lähti kaksine paareineen kohti ampumahautoja, juoksuautoja pitkin jo valmiustilanteeseen etulinjaan. Lääkintäkorsussa oli vanhempi ja nuorempi lääkintäaliupseeri, sitte oli neljästä ehkä noin kymmeneen lääkintämiestä. Mutta nämäkään ei kovien tilanteiden tullen riittäneet, mutta apua saatiin niin sanotusta töpinästä, pataljoonan toimitusjoukkueelta kaatuneita ja haavottuneita kantamaan paareilla tai muilla konstin, eihän parit piisannu kovien tilanteiden aikana. Sitä kannettiin selässä ja sylissäki. Ja joukkosidontapaikalle kuljetettiin, jossa oli ensimmäinen lääkäri ja siellä lääkintähenkilökuntaa lääkintäaliupseerit ja lääkintämiehet ottamassa näitä vastaan. Siellähän oli yleensä sitte autokuljetus siittä eteenpäin, jos haavottuneet taistelutoiminnalta olivat säästyneet kuljetuskuntosena. Monasti tuli osumia kuljetusajoneuvoonki. Mutta jos ne kunnossa pysy, niin näillähän saatettiin sitte haavottuneita kulettaa kenttäsaaraloihin. Kannaksen tulimyrskystä jäi pallo haavottuneita, jotka ei omin neuvoin pystyneet kulkemaan, ne jäivät kuolemaan tai jopa vihulaisen vangiksi."

Joskus taistelun uuvuttama sotilas saattoi odottaakin pientä haavoittumista, joka soisi hetken levähdyksen toipumislomalla. Pentti Huikuri muistelee:

"Se oululainen poika sai semmosia pikkusia reikiä. Ja oli hirviän ilonen, kun pääsee toipumislomalle, kun tuli tuon verran reikiä nahkaan. Kahen päivän päästä tuli tieto JSP:ltä, että se oli kuollu sinne. Oisko saanu myrkytyksen niistä täisistä kampeista."

"Sitä painettiin nii pallo ku kerettiin"

Partioretkellä kaukana vihollisen selustassa tapahtunut vaikea haavoittuminen merkitsi usein varmaa kuolemaa. Lääkintäaliupseerina toimineen Aarre Pietilän muisto partiomatkalta:

"Meillä oli ohjaajana rajajääkäri. Ja se oli joukkueen vahavunen partioreissu. Ja me joku viis- kuuskytä kilometriä oli keretty Venäjän puolelle sieltä kairojen kautta, niin karhu makas turpa meihin päin pitkospuitten päässä. Se rajajääkäri huomasi, että nyt pojat täällä on miinoja, ku karhu on ite kävelly miinaan. Ja nii se lähti yksin menemään niitä pitkospuita myöten, nii se astu miinaan. Ja tuosta jalaka irti poikki. Seki tynkä lenti sinne suolle. Minä jouvun sen sitomaan ja valtimositteen panemaan sille, ja pojat teki parit riu'usta. Ja niitä sidostarpeita oli nii vähän, piti se sotilaslakki lyyä siihen tynkään ja valtimoside, joka puristi verenvuodon. Me heti siittä palattiin omia joukkoja kohti. Mutta ku se paluumatka oli nii pitkä, nii se rajajääkäri kerkesi kuolla mejän kässiin. Vaan se oli hyvähermonen mies. Se sano ko se näki, että meitä kantajia väsytti, että pojat vejetään välillä savut. Sillä itellä oli Saimaa aski vai Työmies askiko sillä oli takataskusa. Vaa eihä sitä maltettu. Sitä painettiin nii pallo ku kerettiin. Ne kuulovartiopojat hälyytti ampulanssin ja ampulanssimiehet ja lääkäritki sano, että ei, että kyllä se on tehty kaikki mitä on voitu. Se oli liian pitkä se matka. Se verenvuoto kerkes olla nii hirviä. Ja tuska tuli kauhian tuskanen, se verenpaine rupes menemään siihen valtimositteen kohalle. Se oli pakko löysätä aina vähän ku se huuti nii hirviästi. Vaan, että kuoli se. Ei me voitu sille mittään."

Vaikeasti haavoittuneen tie kenttäsaaralasta sotilassairaalaan oli edelleen vaaroja täynnä. Lisäksi vaikeiden ampuma-, sirpale- ja murtumavammojen laadukkaaseen ensihoitoon ei kenttäoloissa ollut suuria mahdollisuuksia, olihan hoitovälineistä pula jopa sotilassairaalassa. Kuoleman läheisyys vaani haavoittunutta. On arvioitu, että yksistään puutteellisen nestehoidon vuoksi jatkosodassa menetettiin 8000-10 000 haavoittunutta sotilasta.

Sotilassairaalan arkipäivää

Sotavammat, palelumat, ampumahaavat ja sirpaleiden ruhjomat luut olivat sotasaaraloiille ongelmallisia. Vaikeisiin vammoihin ei aina ollut koeltuja hoitomenetelmiä.

Talvisodan aikana ampumahaavat ommeltiin aluksi umpeen, mutta hoidosta luovuttiin sen vahingollisuuden vuoksi, kuten sairaalan toimintakertomuksessa kuvataan: "Koko sodan ajan toistuivat ikävät kokemukset ampumahaavojen umpeenompelemisen vahingollisuudesta, joskin suomalaiset lääkärit, niiden opastusten jälkeen, joita heille jo sodan ensimmäisenä kuukautena annettiin, enää varsin harvoin tekivät itsensä syyppäiksi tämääntapaisiin virheisiin."

Luunmurtumien hoitoa haittasi vetolaitteiden puute. Vetolaitteisiin kiinnitettyjä potilaita oli myös vaikea siirtää pommisuojaan ilmavyökkäysten aikana. Mahdollisuuksien mukaan pyrittiin käyttämään "immobilisoivaa kipsiä, joka olkavarsimurtumissa ja monesti alaraajankin ampumamurtumissa, varsinkin haavainfektion kannalta on sinänsäkin edullisempi."

Saksan valmistautuessa hyökkäämään Neuvostoliittoon Suomikin alkoi valmistautua uuteen sotaan. Puolustusvoimien pääesikunta kehotti jo lokakuussa 1940 saaralaita valmistautumaan sodan alkamiseen. Jatkosotaa lähestyttäessä viranomaiset tiukensivat saippuan säännöstelyä ja määräsivät, että saaraloiden oli haavojen hoidossa siirryttävä sidehar-

sosta tehdasvalmisteisiin paperisiteisiin. Hyvissä ajojen jatkosodan alkamista sotasairaalat perustettiin uudelleen, ja henkilökunta kutsuttiin palvelukseen.

Kesäkuun 16. päivänä 1941 Ouluun perustettiin sotasairaala 32. "Perustamistoimenpiteitä edisti huomattavasti se, että sairaalaan määrätty päällystö oli jo talvisodan aikana toiminut 32: SotS:ssa ja tunsivat paikalliset olosuhteet."

Sotasairaala 32:n 370 työntekijästä oli lottia 30 prosenttia eli 111 henkilöä. Lotista lääkintälottia oli 77, varuslottia 17, kansialottia 14 ja pikulottia 3. Lotat paneutuivat täydellä sydämellä hoitotyöhön. Elsa Hongisto kuvailee lottien tehtäviä: "No mehän tehtiin kaikenlaisia tehtäviä siellä. Lähinnä oli tietysti tällaiset potilaan pesemiset ja kuumeen mittaamiset ja haavojen sidevaihdot ja sitten yökkönä ollessa tietysti jaoimme lääkkeet, jotka oli sairaanhoitaja laittanut valmiiksi, koska joka osastolla valvo aina yksi lottia ja sitten yksi sairaanhoitaja tai kolmannen vuoden oppilas valvo neljää osastoa. Niin hän laitto niinku lääkkeet valmiiksi niihin lääkelaseihin ja sitten vietiin ne aina potilaille, että huolehdittiin kyllä sellaisistakin asioista."

Vammoistaan toipuvat sotilaat olivat usein kiitollisia saamastaan hoidosta: "No nehän oli aivan ihania potilaita ja mikä minusta jälestäpäin on nyt tuntunut, mikä oli palkitsevinta siinä työssä, että niin huonoina kun ne tuotiin sinne, niin ei ollut kun ihan vähän aikaa niin ne parantuivat ja sitten ne auttoivat toinen toisiansa siellä sairaalassa ja myöskin lotan työhön nähden, niin kyllä ne tämmösiä raskaita töitä olivat auttamassa ne potilaat ihan pyytämättäkin ja kaskella kunnioituksella. Minulla ei ole kyllä kenestäkään mitään muuta kun hyvää sanomista", Elsa Hongisto muistelee.

Sotasairaalan hoitohenkilökunnan työvuorot olivat erityisesti hyökkäysvaiheiden aikana erittäin raskaita, eikä vapaa-aikaakaan aina jäänyt. Elsa Hongistollakin "päivätyö alkoi kello seitsemän ja loppu sitten neljältä, mutta jos tuli tämmösiä hätätapauksia, että oli hyökkäysvaiheita, niin silloin mentiin yölläkin työhön ja yötyö oli semmosta, että valvottiin kuu-kausi yhteen menoon ja sitten siitä saatiin kolme vapaailtaa. Silloin kun työtä oli, niin sinne mentiin auttamaan, vaikka oli päivän ollut työssä ja yöllä tuli potilaita."

Hoitomenetelmät kehittyvät

Vaativia kirurgisia toimenpiteitä edellyttäneet ampuma- ja sirpalevammat olivat alku monille lääketieteellisille innovaatioille. Kemin saksalaisessa sotilassairaalassa toiminut kirurgi Gerhard Küntscher jäi lääketieteen historiaan kehittämänsä ydinnaulaustekniikan ansiosta. Samaan aikaan suomalaisien sotasairaaloitten kirurgit pohtivat, oliko kranaatinsirpaleiden aiheuttamissa haavoissa ja luunmurtumissa parempi kipsaustapa vitolan-umpikipisi vai aukollinen kipsisidos. Vitolan-menetelmässä haavaontelo täytettiin vitolan-kalanmaksaöljytiivisteellä, minkä jälkeen se sidottiin ja peitettiin kipsillä. Aukollisen kipsisidoksen menetelmässä haavan kohdalle kipsiin jätettiin "ikkuna", josta vamman paranemista tarkkailtiin. Huolimatta Suomen Kirurgiyhdistyksen kielteisestä kannasta Oulun sotasairaalassa asiaa ei pidetty aivan yksiselitteisenä: "Määrätynlaisissa tapauksissa vitolan-umpikipisimenetelmän tarjoamat edut eivät ole millään muulla hoitotavalla saavutettavissa yhden, kahden hoitokuukauden aikana. Näihin kuuluvat ennen kaikkea sellaiset säärien avomurtumat, joissa suuren pehmeösaafektin takia luut on laajasti paljaana. Umpikipisi antaa silloin parhaan suojan kuivumisen aiheuttamaa luukuoliota vastaan ja granulaatiokudoksen nopeaa kasvua tehokkaasti edistämällä se saattaa laajastikin paljastuneen luun nopeasti peittymään. Myös yläraajavammoissa on umpikipisi usein parempi kuin fenestroitu, ainakin ensimmäisinä hoitoviikkoina. Jos on laaja haavakraateri, josta märkää valuu runsaasti, niin ei pienestä ikkunasta ole mitään hyötyä, ja suurta ikkunaa ei varsinkaan kynnärseudun ulnaaripuolelle kukaan mielellään mene tekemään, jos se suinkin on vältettävissä."

Hoitoajat pidentyivät

Sodan jatkuessa hoitoajat pitenivät. Ampumahaavat tulehtuivat helposti vaatiessa pitkäaikaisen hoidon. Moni potilas päästettiin toimintakertomuksen mukaan jalkeille liian aikaisin: "Toisen varsin tavallisen syyn hoitoajan pitkittymiseen aiheuttavat kallusmurtumat, jotka valitettavasti usein johtuvat siitä, että moni jo kauan sotakirurgina toiminut lääkäri ei vielä näy osaavan välttää liian aikaisen kuorituksen sallimista ampumamurtumissa. Mutta paljon on sellaisiakin "tapaturmaisista" refraktuurit, jotka on laskettava potilaan oman varomattomuuden tilille."

Vatsaan ammuttujen kuolleisuusprosentti oli koko sodan ajan korkea, ja perääntymisvaiheessa yleistyivät vaikeat rintaontelovammat. Myös voimakkaasti lisääntyneet sukupuolitaudit leimasivat erityisesti v. 1942 sairaanhoitoa.

Pitkät sotavuodet palauttivat sairaalaan potilaita, joiden vammat olivat jääneet pysyviksi: "On tietoenkin jouduttu tarkastamaan ja hoitamaan entistä enemmän sotavammaisia, joiden vahingoittumisesta on kulunut pitkä aika sekä antamaan lausuntoja tapauksista, joilla on pysyväinen invaliditeetti. Varsin huomattavan osan niistä haavoittuneista, joiden vamma ei vielä parinkaan vuoden aikana ole parantunut, muodostavat sellaiset ampuma- tai muut avomurtumatapaukset, joilla murtumakohdalla on kehittynyt osteiitti-märkimistä ylläpitävä kroonillinen tulehdusprosessi arpi-kudoksen ympäröimässä, huonosti nutritoidussa usein paikoitellen sekvestroituneessa luussa, joka monesti fisteleiden välillä umpeuduttua aktivoituu akuuttia osteomyeliittiä muistuttavaksi."

Kuntoutuksen askelilla

Vammojen jälkihoitoon kiinteästi kuuluva kuntoutus asteli toimintakertomuksen mukaan haparoivia ensiaskeleitaan:

"Luunmurtumapotilaat olisi pidettävä sairaalassa suuremman ajan toipilasajastaan kuin tähän asti. - - -Sairaalassa on mahdollista antaa heille todella tehokas jälkihoito. Ja siihen ei pelkkä hieronta enemmän tai vähemmän pätevän henkilön antamana riitä. Jo kurinpidonkin kannalta on välttämätöntä, että tällaiset muutoin terveet miehet voidaan ainakin voimistelunohjaajan valvonnan alaisten harjoitusten ja ulkona suoritettavien raivaus- ja siistimistöiden aikana varjella joutilaisuuden demoralisoivata vaikutukselta."

Kuntoutuksen kehittämistä vaikeutti koulutetun ja osaavan henkilökunnan puute. Sotasairaalan toimintakertomus jatkaa:

"Raajavammaisten jälkihoito jää pakostakin puutteelliseksi, kun ei ole riittävästi hierontaa ja sairasvoimisteluun koulutettua hoitohenkilökuntaa. Ellei tällaisen järjestämisen vielä ole ryhdytty, olisi se mahdollisimman pian koetettava saada todella tehokkaassa muodossa alulle. Oppikoulujen voimistelunopettajille tarjoutuisi mielestäni tässä sopiva työmaa."

"Potilaiden ja sotainvalidien voimistelua on sairaalassamme moneen otteeseen yritetty saada vireille. 3.5.1943 saatiin voimisteluttajaksi alikersantti L Vepsäläinen, joka alaansa erikoisesti perehtyneenä teki erinomaisen hyvää jälkeä raajavammaisten potilaiden keskuudessa. Välineistöä hankittiin ostamalla (viihdytys- ja lääkintävaroilla) ja saatiin lahjoituksina. Kokenut ohjaaja siirrettiin, ikävä kyllä jo 2.10.1943 muualle, jonka jälkeen sairaala joutui olemaan ilman voimisteluttajaa aina 1.2.1944 - - -, jolloin luutnantti V. Rinne saapui työtä jatkamaan. Voimistelusalina käytettiin sairaanhoitajatarikoulun salia, viime aikoina Oulun Lyseon voimistelusalina. Lääkärit voimistelunohjaajan kanssa ovat valinneet potilaat, joiden on osallistuttava voimisteluun. Voimistelun vaikutuksiin ovat niin lääkärit kuin potilaatkin olleet tyytyväisiä, todeten niin ruumiillisen kuin henkisen kunnonkin kohottajana ylittävän varsinaisen sairasvoimistelun ja hieronnan."

Panu-Pekka Rauhala

Kokkosalmen lukko

Oululainen vänrikki Heimo Haikala osallistui joukkueenjohtajana Kiestingin suunnan taisteluihin. Haavoituttuaan 14.8. 1941 hänet komennettiin TK-mieheksi. Tässä ominaisuudessa hän kirjoitti mm. vaikeasta Kokkosalmen taistelusta kuvauksen, joka julkaistiin rintamalehti Pohjan Pojassa 1942. Kuvauksen kohteena oli alikersantti Rudolf Järvinen. Järvinen asui ennen sotaa Oulussa, mutta hän muutti juuri talvisodan alla Pudasjärvelle. Järvistä kutsuttiin Kokkosalmen taistelun jälkeen myös "Kokkosalmen lukoksi" ja "Kokkosalmen katapultiksi".

Heimo Haikala kuvasi Kokkosalmen taistelun viimeistä vaihetta ja Rudolf Järvisen osuutta taistelussa elävän lennokkaasti:

"Kokkosalmen kiivas taistelu alkoi olla loppuillaan. Vihollinen piti kuitenkin itsepäisen sitkeästi puoliaan viimeiseen asti. Osa sen parhaimmista joukoista oli taistellen vetäytynyt taakse päin, mutta samalla meikäläisten piirittämänä joutunut puserretuksi maantien ja kallion väliseen näreikköön. Sieltä se tulitti raivokkaasti. Siitä huolimatta kiristetään piiriä yhä ahtaammalle. Kiven takaa toisen luo etenee ketjumme hitaasti joka puolelta. Oma tulikin alkaa olla jo vaarallista, kun sitä tulee jokaisen kiven takaa. Vihollisen antautumisesta ei huomata merkkiäkään. Täytyy muuttaa taistelun luonnetta. Varovaisesti otetaan uudet asemat aina muutaman metrin päästä. Käsikranaatit ovat ainoa keino taistelussa, sillä vihollisella näyttää riittävän patruunoita ja käsikranaatit sujahtelevat tavan takaa ilmassa.

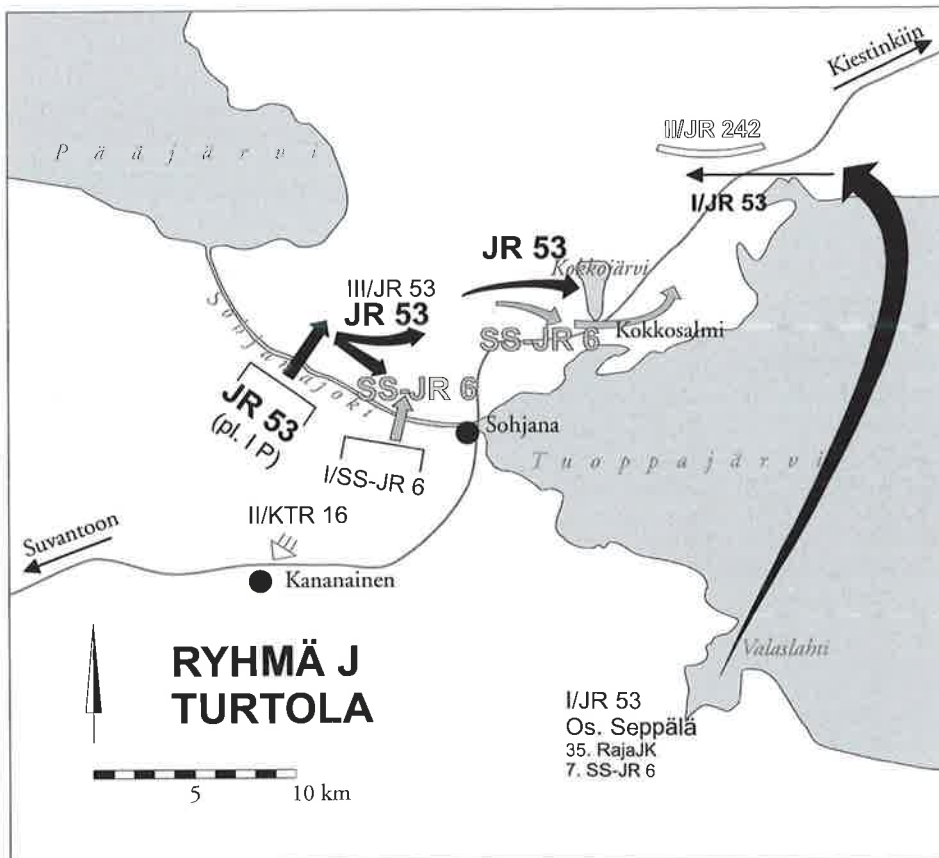
Nyt nousee kalliolle pitkä voimakkaan näköinen mies. En tunne häntä ennestään, kuuluu näet naapurikomppaniaan. Heti ensimmäisellä heitollaan hän osuu tarkasti maaliin. Joukosta ympärillä kuuluu kunnioittavia huudahduksia:

Sehän on Iso-Järvinen!

Vihollinen havaitsee pian myöskin Järvisen touhut. Kiivain tuli suunnataan kohti yksinäistä miestä. Mutta mikään ei järkytä kalliolla touhuavaa katapulttia. Vihollisen tuli vain kiihdyttää hänen tahtiaan. Ympärillä ketjussa olevat miehet kantavat hänelle jatkuvasti käsikranaatteja, niitä kerätään molemmista ympärillä olevista komppanioista. Ja jokainen voi todeta selviä merkkejä tämän ihmiskatapultin tehokkuudesta. Henkeä pidätellen seurataan rohkean miehen työtä. Kipakasti räjähtelevät kranaatit niissä kallionkoloissa, joihin vihollinen on pureutunut. Viedessäni omaa osuuttani huomaan, kuinka vihollisen vastarinta on saanut miehen kasvoille hurjan hehkun. Mitään merkkejä väsymyksestä ei ole näkyvässä, tahti säilyy samana ja moni riemukas hyvä-huuto todistaa heittäjän osuneen maaliinsa. Vihollisen tuli alkaa vähitellen heiketä. Yhä useammat miehistä ovat osallistuneet Iso-Järvisen aloittamaan leikkiin. Pienelle alalle tuhoataan lähes 100 vihollisen sotilasta. Useimmilla on käsikranaatti heittovalmiina kädessä."

Muutaman päivän kuluttua Järvinen haavoittui vaikeasti Kuolemankukkulan miinakentässä.

Kalle Korpi

Kartta osoittaa suomalaisten (mustat nuolet) ja saksalaisten (harmaat nuolet) hyökkäystä kohti Kiestinkiä. Nuoli oikealla kuvaa Siilasvuon rohkeaa vesistöoperaatiota koukaten vihollisen selustaan. Se muistuttaa Siilasvuon hyökkäystä Perämeren yli Oulusta Tornioon Lapin sodan alussa 1944.

"Saat nämä minun saappaat!"

Kuolemankukkulan taisteluissa johti komppaniaa myös oululainen luutnantti Antti Ahola (s. 1919). Hänellä oli taistelulähtettinään metsätyömies Otto Atsinki Talvalkoskelta.

Kun lähetti joutui olemaan jatkuvasti liikkeellä ja hänellä oli pahoin rikkoutuneet saappaat, Ahola sanoi: "Saat Otu nämä minun saappaat, sinähän niitä paremmin tarvitset". Saappaat olivat uudet upseerinsaappaat.

Mutta Ottukin joutui kuuluisaan Kuolemankukkulan miinakenttään ja astui miinaan. Kun enin ruudinsavu oli hälvennyt ja Otu tajunnut tapahtuneen, hän katsoi jalkaansa, jossa uusi saapas ja jalkaterä olivat pahasti riekaleina. Otun kuultiin ki-roavan: "Nyt ei tuu helevettiäkään, kun tärveltyivät päällikön uudet saappaat!"

Tosiasiassa uusi luja saapas oli suojannut Otun jalkaa niin, ettei sitä tarvinnut kokonaan amputoida, vaikka jalkaterä pahasti loukkaantuikin.

Antti Ahola, miestensä kunnioittama taitava sotilas, kaatui Kannaksen taisteluissa 7.7. 1944.

Jouko Vahtola

ta vuorokauden aikana. Käytössä oli kymmenen isoa merimoottorivenettä ja 18 syöksyvenettä, joiden ilmasuojana oli ensimmäisen seitsemän tunnin aikana vain saksalainen Do-17 pommikone. Saarrostopuukkojen rantautuminen tapahtui ilman neuvostojoukkojen vastarintaa.

Tuoppajärven yli selustaan siirretyt suomalaisjoukot toimivat itään ja länteen päin. Turtolan miehet eivät kuitenkaan onnistuneet muodostamaan pitävää mottia Kokkosalmen alueelle, sillä neuvostojoukot vetäytyivät saarrostopuukkojen edestä kohti Kiestinkiä, jonne Ryhmä J:n miehet saapuivat neuvostojoukkojen perässä 7.8.1941.

Matkaa Kiestingistä Muurmannin radalle oli noin 60 kilometriä. Kiestingin kauppala aseveljet eivät saaneet ehjänä käsiinsä, sillä vetäytyvät neuvostojoukot ehtivät polttaa sen. Jäljellä oli kymmenkunta lautarakennusta ja muutama karjalaismallinen talo.

Ennen Kiestingin valtausta suomalaisjoukot joutuivat taisteluun niin sanotun Kuolemankukkulan alueella, jonne JR 242:n neuvostojoukot ja paikalle tuodut täydennysmiehet olivat rakentaneet varsin vahvat puolustusasemat. Taisteluja Kuolemankukkulan alueella käytiin 4.–5.8.1941. Neuvostojoukkojen puolustus murtui kukkulalla raskaiden taistelujen jälkeen 6.8.1941. Kuolemankukkulan taisteluissa kaatui JR 53:n riveissä palvellut oululaisluutnantti Simo Lämsä. Lisäksi luutnantti Ilkka Rydman haavoittui niin vaikeasti, että hän menehtyi myöhemmin.

Taistelut Kuolemankukulalla olivat kovia, sillä luutnantti Simo Lämsän johdolla kukkulaa valtaamaan lähtenyt II/JR 53:n taisteluosasto ajautui vahingossa Saarijärven ja kukkulan välisellä kannaksella miinakenttään. Kymmenien JR 53:n miesten jatkosota päättyi kyseiselle kannakselle. Jatkossa majuri Kalle Nisulan III/JR 53 käänsi kuitenkin taistelujen kulun suomalaisten eduksi. Suomalaiset menettivät Kuolemankukkulan taisteluissa 81 miestä kaatuneina ja 232 haavoittuneina.

Kuva Sillasvuon perhealbumi.

Marssitaulla.

Kuva Sillasvuon perhealbumi.

Vaikeasti haavoittuneita evakuoitiin Kiestingin suunnalta sairaankuljetukseen varustetulla Junkers-koneella.

Lotat huolehtivat haavoittuneista.

Kuva Siltavuori-perhealbumi.

Matkalla Kiestingin mottiin.

Kuva Kalevan arkisto.

Kiestingin valtaamisen jälkeen suomalaiset ja saksalaiset joukot sijoitettiin eri suuntiin. Tällainen järjestely oli mahdollista toteuttaa, sillä Kiestingin ja Louhen välillä rauta- ja maantie kulki eri linjalla.

Miesten kunto ei kuitenkaan ollut enää paras mahdollinen, sillä väsymyksen ohella vatsatauti ja lukuisat mielenhäiriötapaukset vaikeuttivat joukkojen toimintaa. Sotaväsymystä lisäsi lämpimän ruuan puute. Saksalaiset sen sijaan halusivat pitää Louhen edelleen tavoitteena.

Ryhmä J:n väliaikaiseksi komentajaksi tuli 8.8. suomalainen eversti Heikki Schreck ja hänen jälkeensä eversti Väinö Palojärvi. Schreck sijoitti suomalaisjoukkojen päävoimat, Jalkaväkirykmentti 53 (everstiluutnantti Jussi Turtola) ja JR 12:n toinen pataljoona (majuri Ali Koskimaa), rautatien suuntaan, kun taas Osasto Somersalo, jonka päävoima muodostui SS-joukoista, eteni maantien suunnassa.

Eversti Schreckin hyökkäyskäsken mukaan everstiluutnantti Turtolan miesten piti edetä rautatien suunnassa maantien ja rautatien yhtymäkohtaan, joka sijaitsi 28 kilometriä Kiestingistä itään. Siellä suomalaisjoukkojen piti ottaa tilanne hallintaansa ja hyökätä maantien suunnassa päävoimillaan länteen, jolloin SS-joukkojen ja suomalaisjoukkojen väliin jääneet neuvostojoukot voitaisiin motittaa.

Ryhmä J:n saarostava hyökkäys eteni hyvin, mutta Turtolan JR 53 ei kuitenkaan saanut hallintaansa tien suuntaa. Joukot jäivät tien eteläpuolelle. Näin jäi toteuttamatta hyökkäys tien suunnassa länteen. Samalla katosivat toiveet neuvostojoukkojen motittamisesta.

Taistelut tien eteläpuolella olivat kovia. Pahin päivä oli 14.8.1941, jolloin suomalaisten riveistä poistui noin 200 miestä. Haavoittuneiden joukossa olivat myös oululaiset komppanianpäälliköt luutnantti Arvo Rounaja sekä vänrikki Heimo Haikala. Mitä kauemmin suomalaisjoukot olivat asemissaan maantien eteläpuolella, sitä vaikeammaksi tilanne muodostui.

Kaksi päivää myöhemmin JR 53:n sotapäiväkirjassa oli lyhyt kertomus päivän tapahtumista: Kello 10.30 vihollinen hyökkäsi pistoradan itäpuolisen lammen maastossa 4./II/JR 12:n asemaa vastaan. Kello 14.00 joukkueen vahvuisen vihollisosasto ylitti pistoradan jäädän Kapustnajajoen varteen asemiin. Kello 17.20 majuri Kalle Nisula ilmoitti 9. Komppanian vasemman siiven murtumisesta sekä 7. Komppanian ja 3. Komppanian vetäytymisestä. Kello 19.00 majuri Nisulan lohkolla saavutettiin vanhat asemat. Samalla tuhottiin viholliskolonna. Kello 22.30 alkaen voimistui vihollisen painostus. Radan yli hyökännyt vihollinen saarrosti 4./II/JR 53:n oikeata avointa sivustaa.

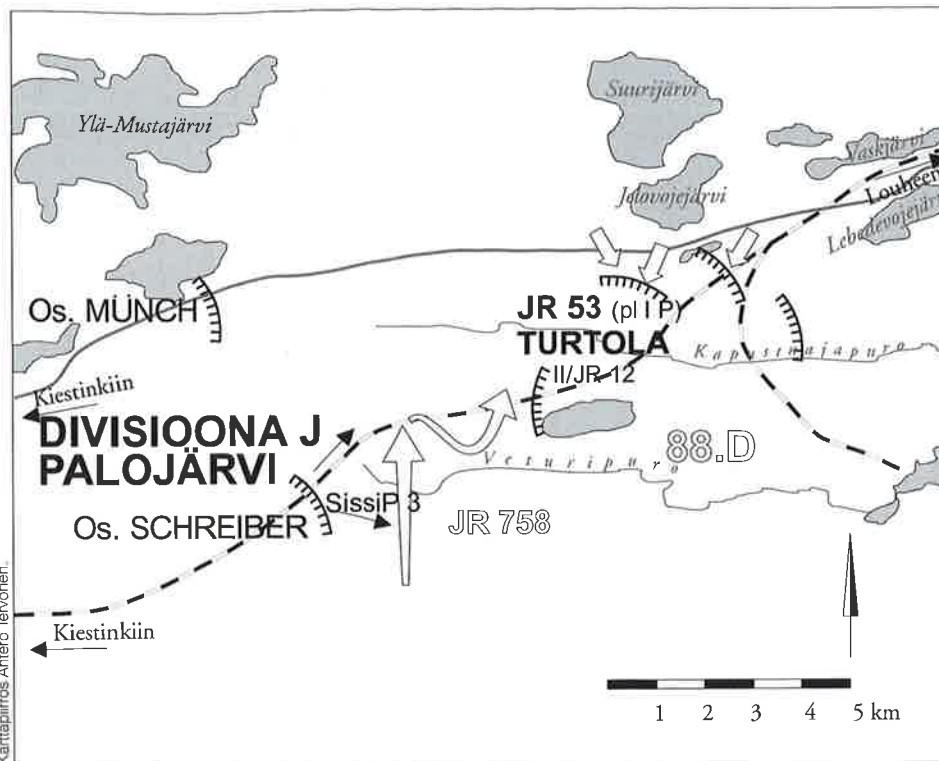
Ja vastustajan painostus jatkui, sillä neuvostojoukot yllättivät Turtolan miehet varsin pahanpäiväisesti 20.8., kun puna-armeijan JR 758 katkaisi Kiestingin – Louhen rautatien Kiestingin ja JR 53:n välissä. Motittamaan lähetetyt suomalaisjoukot olivatkin ajautumassa itse mottiin.

Jalkaväkirykmentti 53:n osittain motittaneet neuvostojoukot olivat Arkangelista Louhen rintamalle kuljetettuja 88. Divisioonan miehiä. Näyttää siltä, että divisioona kuljetettiin Louheen osin Vienanmeren kautta ja rautateitse.

Joukkojen kuljetukset rautateitse kävivät mahdolliseksi, kun Vienanmeren eteläpuolelle, Sorokan (Belomorsk) ja Obozerskajan välille, valmistui uusi sivurata, joka yhdisti Muurmännin radan ja Arkangelista Vologdaan kulkevan rautatien.

Uuden yhteyden muodostuminen Murmanskin satamakaupungin ja Moskovan välille korosti edelleen pohjoisen rintaman merkitystä, sillä nyt voitiin länsivaltojen sotilaallinen apu kuljettaa Moskovaan, vaikka suomalaisjoukot katkaisisivatkin Muurmännin radan Sorokan eteläpuolella.

Ensimmäinen länsivaltojen materiaalisiauttue matkasi elokuun puolivälissä Jäämeren kautta kohti Murmanskia ja Arkangelia. Laivasto-osasto kuljetti 48 hävittäjäkonetta puna-armeijan käyttöön. Neuvostoliiton ja Ison-Bri-

Kartta evl. Turtolan komentaman JR 53:n jäämisestä mottiin 20.8.1941 Kapustnajajan maastossa Kiestingin itäpuolella.

tannian sotilaallisen yhteistyön tiiviydessä saksalaiset hoputtivat suomalaisia eteenpäin kohti Louhea ja Muurmännin rataa. Lopputulos oli, että Turtolan miehet joutuivat mottiin.

Kiestingin motti

Motittamaan lähetetyt everstiluutnantti Turtolan miehet olivat varsinaisessa motissa 20.8.–1.9.1941. Everstiluutnantti Oras Selinheimon mukaan saarrostaamaan lähteneiden suomalaisjoukkojen vahvuus oli noin 2 800 miestä. Kun täydennysjoukot lasketaan mukaan, Kapustnajajoen motissa taisteli noin 3 600 suomalaista ja saksalaista sotilasta. Takaisin palasi 4.9. noin 800 uupunutta miestä. Kaatuneiden joukossa oli myös everstiluutnantti Turtola.

Haavoittuneita ja sairaita evakuoitiin hyökkäysvaiheen aikana rautatien suunnassa Kiestinkiin. Haavoittuneiden matka alkoi hevoskyydillä, viimeiset kymmenen kilometriä taittuivat huoltolonalla. Kun puna-armeija katkaisi Kiestingin rautatien suomalaisjoukkojen selustassa 20.8.1941, alettiin

haavoittuneita kuljettaa metsien läpi hevoskyydillä.

Divisioona J:n (Ryhmä J muuttui divisioonaksi 14.8.1941) kaatuneiden ja haavoittuneiden kokonaismäärä oli mottivaiheen aikana 1 681 miestä. Tehyjen laskelmien mukaan kaatuneiden määrä oli 408 ja haavoittuneiden 1 273 miestä. Oulun miehiä kaatui ainakin 17 saarrostushyökkäyksen aikana.

Myös huolto pelasi mottivaiheen aikana, joskaan ei niin hyvin, että näläntunteelta olisi voitu välttyä. Huoltokuljetukset eturintamalle vaikeutuivat 20.8. alkaen, kun puna-armeija katkaisi suomalaisjoukkojen selustassa Kiestingin rautatien. Huoltokeskus sijaitsi Kiestingissä, josta tavarat kuljetettiin rautateitse ”Kettuun” (noin 17 km Kiestingistä itään). ”Kettuun” tulivat JR 53:n pataljoonien hevoskolonnat. Elintarvikkeet kuormattiin ”Ketussa” purilaisiin tai hevosten kantosatuloihin. Kolonna matkasi sitten radan eteläpuolitse rykmentin luokse. Huoltokolonnien matka oli hyvin vaikea tietämättömän maaston takia.

Jalkaväkirykmentti 53:n huoltoko-

Kuva 5. Tiedotuskomppania. Oulun Reservipäseerikerron arkisto.

Everstiluutnantti Turtola komentokuopassaan Kiestingin motissa elokuussa 1941: "Kyllä täällä kaatuakin voidaan."

Kuva Siilasvuon perhealbumi.

Eversti Schreck, kenraalieversti von Falkenhorst ja kenraalimajuri Siilasvuo Kiestingissä –katseet päättäväisesti kohti itää ja Louhea.

lonnat tekivät kaikkiaan kahdeksan huoltomatkaa 25.8.–2.9.1941. Kolonnassa oli keskimäärin 50 hevosta, ja tavaraa vietiin Kapustnajajoen mottiin yli 20 000 kiloa. Saksalaiset toimittivat myös ilmateitse ammus- ja elintarviketäydennystä.

Varsinaisen mottivaiheen aikana 20.8. – 1.9.1941 suomalaisjoukkojen asemat olivat pienellä 2–3 kilometrin suuruisella alueella maantien eteläpuolella. Olosuhteet motissa olivat erittäin vaikeat. Tappiota tuli jatkuvasti. Miehet olivat väsyneitä. Maastokkaan ei suosinut puolustustaistelua, sillä pääasiassa suoperäinen maasto esti varustusten rakentamisen. Jopa poteroiden kaivaminen oli monin paikoin mahdoton tehtävä, koska vesi tuli vastaan ensimmäisen lapioniskun jälkeen. Yleensä miehet olivat asemissa 10–20 senttimetrin syvyisissä kuopissa, joiden pohjalle oli kasattu riukuja, kuusenhavuja ja telttakangas veden eristeeksi. Edessä oli näkösuojana puunrunko ja mättäitä.

Suomalaisjoukot vetäytyivät raskaiden tappioiden ja sotaväsymyksen takia motista noin kymmenen kilometriä länteen 12.9.1941 mennessä, vaikka Muurmannin rataa kovasti tavoitelleet saksalaiset olisivatkin halunneet pitää JR 53:n tiukasti hyvissä hyökkäysasemissa.

Kohti Louhea loka – marraskuussa

Suomalais-saksalaiset joukot tekivät viimeisen yrityksen Muurmannin radan katkaisemiseksi loka – marraskuun vaihteessa 1941. III Armeijakunnan tavoitteet määriteltiin hyökkäyskäskyssä 25.10.1941. Sen mukaan operaatioon osallistuisivat Divisioona J, SS-Divisioona Nord ja Osasto Malm. Varsinaisen läpimurron toteuttaisivat rautatien pohjoispuolelta Divisioona J:n suomalaisjoukot, joiden piti edetä hyökkäyksen ensi vaiheessa noin seitsemän kilometriä itään. Kiestingin – Louhen maantietä puolustaneet neuvostojoukot tuhottaisiin yhdessä rintamasuunnassa etenevien SS-joukkojen kanssa. Osasto Malmin piti saarrosta neuvostojoukot

etelästä. Samalla Malmin joukkojen tuli varmistaa Divisioona J:n eteläsivusta. Hyökkäystä tukisivat II ja III/KTR 16:n tykit.

III Armeijakunnan operaatio alkoi eteläsiivellä 30.10.1941. Tuolloin lähtivät liikkeelle Osasto Malmin joukot, joihin kuuluivat hyökkäyksen alkaessa pääjoukkoina JR 53:n ensimmäinen pataljoona ja saksalainen Sumpf-pataljoona (Suopataljoona). Hyökkäys ei kuitenkaan edennyt odotetusti, sillä saksalainen Sumpf-pataljoona menetti kovan pakkasen takia 60 % vahvuudestaan heti hyökkäyksen alkuvaiheessa. Eivätkä suomalaisjoukotkaan edenneet odotetusti, sillä JR 53:n miesten täytyi vetäytyä 1.11. noin neljä kilometriä. Näin eteläsiivellä jouduttiin luopumaan neuvostojoukkojen motittamisesta.

Divisioona J:n päävoimat lähtivät liikkeelle 1.11.1941. Hyökkäys eteni hyvin, koska saarrosten toteuttanut Jalakaväkirykmentti 12 katkaisi maantien noin kymmenen kilometriä hyökkäysasemiensa itäpuolella. JR 12:n ohella saarrostussivien joukkoihin kuuluivat 3. Sissipataljoona, III/JR 53 ja I/JR 14. Rintamasuunnan SS-joukkojen ja saarrostussivien väliin jäi mottiin kolme neuvostorykmenttiä, joista yksi oli tykistörykmentti.

Mottitistelut päättyivät maantien suunnassa 13.11.1941. Kiestingin ja Louhen välinen maantie oli avattu kilometripylväälle 23 asti 11.11.1941. Samana päivänä kenraali Siilasvuo antoi kuitenkin käskyn puolustusasemien rakentamista varten. Marraskuun puoliväliin tultaessa tilanne oli näet muuttunut sekä sotilaallisesti että poliittisesti.

Puna-armeija oli siirtänyt Divisioona J:n eteen huomattavan määrän uusia joukkoja. Täydennysjoukkojen tarkkaa lukumäärää on vaikea selvittää, sillä esimerkiksi Jäämeren rannikolta siirretystä puna-armeijan 186. Divisioonassa oli vain noin 2 600 miestä. Joka tapauksessa kyse oli tuhansista miehistä.

Poliittisesti tilanne muuttui III Armeijakunnan operaatioalueella 6.11., kun marsalkka Mannerheim allekirjoitti käskyn Suomen pääarmeijan operaa-

Kuva Siilasvuon kotitörmästä.

Kiestingin mottia huollettiin rataa pitkin moottorivaunulla. Paluukyydissä tuotiin motissa haavoittuneita hoidettavaksi Kiestinkiin. Konekivääri vaunun katolla antoi vain vähän suojaa uhanalaisella matkalla. Lopulta vihollinen katkaisi radan.

Saksalaisten Stuka-syöksypommittajien tuhoama veturi Kiestingin-Louhen radalla. Kyseinen rata toimi JR 53:n elämänlankana mottiin elokuussa 1941.

Kuva Eino Koiwupuron kokoelmat.

Taisteluissa kaatuneita venäläisiä sotilaita.

Kuva Eino Koiwupuron kokoelmat.

tioiden pysäyttämistä. Käsken vaikutus ulottui Pohjois-Suomen rintamalle asti, sillä saksalainen yhdyskenraali Waldemar Erfurth ilmoitti 9.11. Mikkelistä Norjan-armeijan esikuntaan, että Mannerheim halusi keskeyttää III Armeijakunnan operaation, jotta Norjan-armeijalle alistetut suomalaisdivisioonat voitaisiin muuttaa prikaateiksi. Tarkoitus oli kotiuttaa divisioonien vanhimmat ikäluokat kotirintaman käyttöön.

Päämajassa Mannerheim oli tuottanut koko hyökkäyksestä, varsinkin kun suomalaistappiot olivat suuret. Kenraali Erfurth piti mahdollisena, että saavutetut voitot olivat riittämättömiä tappioihin verrattuna. Mannerheimin mukaan Siilasvuon joukkojen ei pitänyt edetä liian kauaksi itään, vaan joukkojen oli pysähdyttävä puolustussodankäynnille edulliselle linjalle. Erfurthin mukaan Mannerheim oli näyttänyt sormellaan linjaa, joka sijaitsi noin 30 kilometriä Kiestingistä itään. Ja lopullisen pisteen hyökkäykselle laitto Saksan sotavoimien päämajasta tullut kenraali Walter Warlimont. Hän neuvotteli Norjan-armeijan esikuntapäällikkö Erich Buschenhagenin kanssa Helsingissä 15.11.1941.

Taloudellisten syiden ohella marraskuun hyökkäyksen lopettamista ja demobilisaatiovaatimusta voitiin perustella myös poliittisilla syillä. Muurmännin radan katkaisemisesta oli tullut syksyn 1941 kuluessa suurvaltapoliittinen kysymys. Iso-Britannia oli jo katkaissut diplomaattisuhteet Suomen kanssa. Lisäksi Lontoosta uhkailtiin sodalla, ellei hyökkäyssota loppuisi. Neuvostoliitto ja länsivallat taas allekirjoittivat lokakuun alussa 1941 muistion laajasta materiaaliavusta Neuvostoliitolle. Materiaalikuljetusten oli määrä alkaa heti loppuvuonna 1941. Suurin osa materiaalista oli tarkoitus kuljettaa Jäämeren kautta Arkangeliin ja Vienanmeren jäädyttyä Murmanskiin, josta sotamateriaali ja raaka-aineet voitiin kuljettaa rautateitse Moskovan rintamalle asti. Muurmännin reitin suojelemiseksi Yhdysvallat antoi lokakuun lopulla 1941 kolme noottia, joiden avulla oli tarkoi-

tus hillitä suomalaisjoukkojen etenemistä.

Vaikka läpimurtoyritys Louheen ei onnistunutkaan, kokivat neuvostojoukot mittavia menetyksiä. Suomalaisarvio lähti siitä, että 88. Divisioonan päävoimat tuhottiin marraskuun taistelujen aikana. Kaatuneiden neuvostotilaiden määräksi suomalaiset arvioivat 3 500 miestä. Vangeiksi päätyi yli 1 700 miestä. Puna-armeija menetti taisteluisa 30 tykkiä, 14 panssarintorjuntatykkiä, 400 hevosta, 13 panssarivaunua ja 14 – 16 lentokonetta. Suomalais-saksalaiset joukot tuhosivat taistelujen aikana yli 1 700 tulikorsua.

Oulun miehiä kaatui marraskuun hyökkäyksen aikana ainakin kahdeksan. Heidän joukossaan oli myös majuri Heikki Jussila JR 12:n riveistä. Kiestingin suunnan suomalaisjoukkojen todellinen vahvuus oli 14.11. keskimäärin 48 % määrävahvuudesta. III Armeijakunnalla oli noin 7 000 taistelukykyistä miestä.

III Armeijakunnan hyökkäys Uhtuan suunnalla

Eversti Frans Uno Fagernäsin johtaman Ryhmä F:n hyökkäysvalmistelut päättyivät 29.6.1941. Tiedustelujoukot ylittivät rajan kahdessa kohdassa Vasovaaran ja Kivijärven välillä 30.6. kello 20.40. Hyökkäys alkoi 1.7.1941. Liikkeellä olivat Raatteen – Vuokkiniemen päähyökkäyssuunnalla Osasto Malm (I ja III/JR 11 ja II/JR 32), Osasto Foss (Kev.Os. 5:n päävoimat ja panssarivaunuosasto Walter), Osasto Veijola (II/JR 11), 263. Ilmatorjuntakonekiväärikomppania sekä tykistö- ja pioneerijoukkoja. Eversti Fagernäsin joukkojen hyökkäys eteni heinäkuun alun paahtavassa helteessä niin hyvin, että saksalainen yhteysupseeri, everstiluutnantti W.G.L. Münch teki III Armeijakunnan esikunnassa jo laskelmia siitä, milloin suomalaisjoukot olisivat Vienan Kemissä.

Raatteen–Vuokkiniemen päähyökkäyssuunnalla nousi suomalaisten sotalippu tyhjästä Vasovaaran rajakylässä vartiopaikan lipputankoon 1.7.1941.

Kuva Erkki Järvelän kokoelmat.

Jännitys tiivistyy. Lähtökäskyä odottamassa Raatteen tiellä.

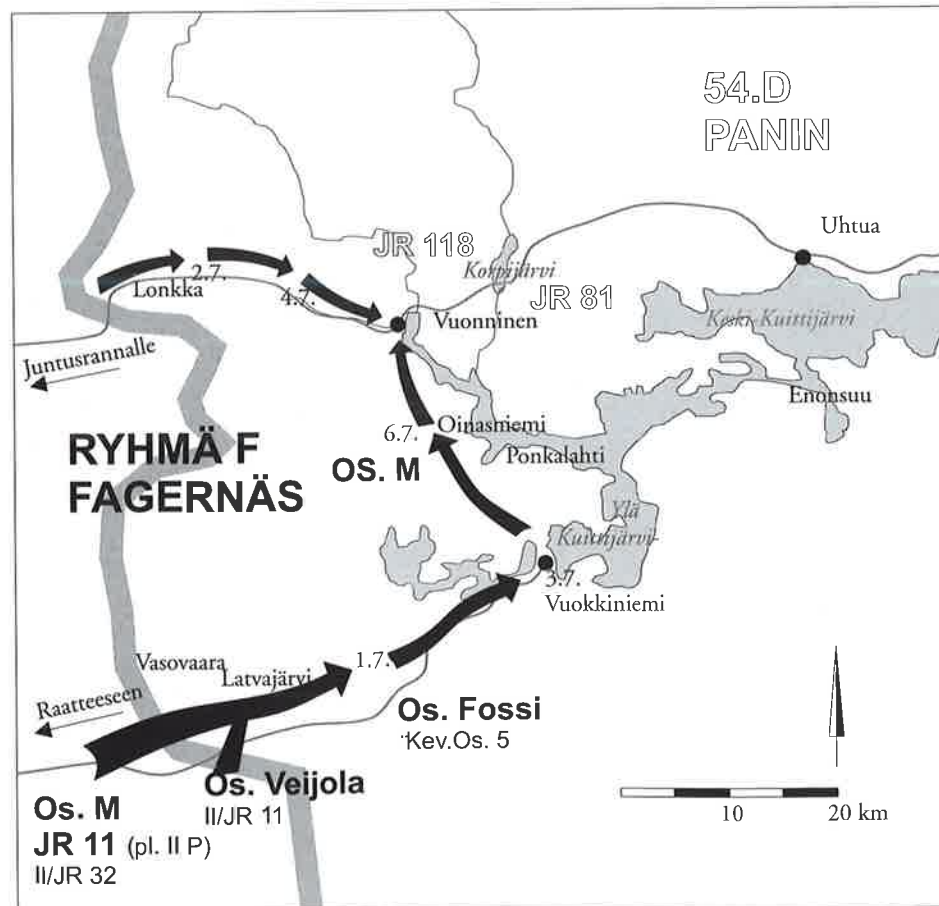
Kuva Lauri Olliksen kokoelmat.

Suomalais-saksalaisten joukkojen rajanylitys Raatteessa 1.7.1941.

Kuva Lauri Ollakan kokoelmat.

Ruuhkautunut kolonna Vasovaarassa. Joukkojen etenemistä vaikeutti teiden kapeus ja heikko kunto. Taistelujoukot JR 11, SissiP3 ja JR 32 etenivät kaukana kärjessä. Tykistö ja huolto eivät kyenneet seuraamaan yhtä nopeasti.

Karttapiirros Antero Tiivonen.

Mustat nuolet osoittavat Ryhmä F:n hyökkäystä Vuonniisen linjalle.

Latvajärven runokylässä suomalaisjoukot joutuivat jo kahakoimaan vähäisten rajavartioiden kanssa. Latvajärven kahakassa kaatui oululainen luutnantti Armas Piirainen, joka palveli JR 11:n riveissä. Vuokkiniemen kaulaan kylän suomalaisjoukot saivat hallintaansa ilman taisteluja 3.7.1941.

Pohjoissivustalla Lonkan – Vuonniisen suunnalla edennyt Osasto Halonen joutui kovemmalle, sillä Halosen miehiltä puuttui tykistön ja ilmavoimien tuki. Lisäksi neuvostojoukot puolustautuivat kiivaasti.

Suomalaisten vastaanotto rajan takana ei ollut paras mahdollinen, sillä Itä-Karjalaa vapauttamaan lähteneet suomalaisjoukot kohtasivat poltettuja ja tyhjiä kyliä. Sanomalehti Kalevaan 29.10.1941 kirjoittaneen TK-rintamakirjeenvaihtaja Tauno Lautamatin mukaan monet kylät olivat tervehtineet suomalaisjoukkoja töröttävillä savupiipuillaan. Kyläläisten asumuksia oli tuhattu ja suurin osa asukkaista sekä kotieläimistä oli evakuoitu sodan myötä. Osa paikallisista asukkaista oli paennut suomalaisjoukkoja kyliä ympäröiviin metsiin. Sieltä he palailivat pikku hiljaa suomalaisjoukkojen luokse.

Neuvostojoukkojen vastarinnan sijasta Fagernäsien miesten etenemistä vaikeutti eniten Raatteen–Vuokkiniemen tien heikko kunto. Talvisodan aikana neuvostojoukot olivat tuoneet Vuokkiniemen suunnasta talvitietä pitkin lähes kaksi divisioonaa, mutta kesäaikana kyseinen talvitie oli lähinnä tielinja, jolla pistivät silmään suot, kannot ja kivet. Hevosten vetämät kuormastotkaan eivät tahtoneet päästä eteenpäin. Soiden yli oli rakennettu puista porrastuksia, jotka eivät kuitenkaan kestäneet raskaampia kuormia. KTR 16:n oululaismiesten täytyi tehdä suuri työ, jotta tykit saatiin kuljetettua eteenpäin upottavassa maastossa. Näin hyökkäysvoima oli lähestulkoon yksinomaan kevyesti varustettujen jalkaväkijoukkojen varassa.

Vaikka Vuokkiniemen tietä korjasivat ja rakensivat heinäkuun alussa II/JR 11, II/JR 32, 14. Linnoituspataljoona, KTR

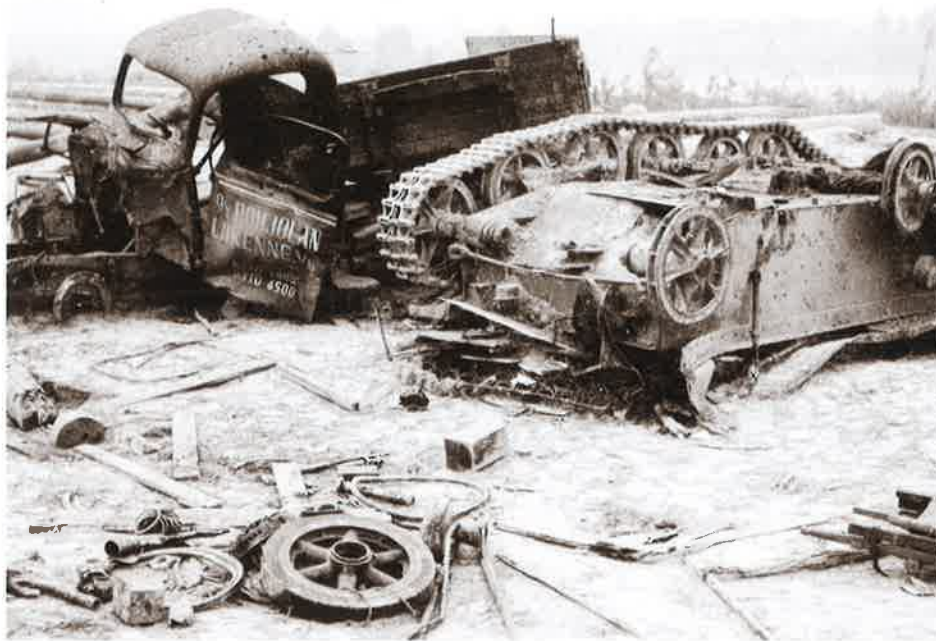
16:n miehet, pioneerit ja varsinaiset tienkorjausjoukot, pysyi savipohjainen tie niin huonossa kunnossa, että Ryhmä F:n joukkojen päähuoltotieksi valittiin kovapohjaisempi Juntusrannan – Vuonnisen tie. Pohjois-Vienan tieyhteyksien heikko kunto oli yllätys kenraali Siilasvuolle.

Neuvostojoukkojen kiivaampi vastarinta alkoi, kun Fagernäsin joukot lähestyivät Vuonnisen vesistölinjaa. Päähyökkäyssuunnalla puna-armeijan vastarinta voimistui 5.7.1941. Tuolloin Osasto Malmin miehet etenivät Vuokkiniemeltä pohjoiseen Ponkalahden–Vuonnisen kylien suunnassa. Puna-armeijan kiivaasta vastarinnasta huolimatta Fagernäsin joukot työnsivät vastustajan Vuonnisenjoen itäpuolelle ja Kursmajoen pohjoispuolelle 9.7.1941, jolloin myös Vuokkiniemen suunnasta tulleet Malmin miehet ja Juntusrannan –Lonkan hyökkäysuraa edenneet Osasto Halosen miehet saivat kosketuksen toisiinsa. Näin hyvän peltomaansa takia ”Vienan helmeksi” kutsuttu Vuonnisen seutu oli jo osittain suomalaisten hallinnassa. Vuonnisen kylän suurimmat talot neuvostojoukot ehtivät sen sijaan polttaa. Tuhoja aiheutti varmaan suomalaisten oma tykistökin.

III Armeijakunnan operaation painopiste oli Uhtuan hyökkäyssuunnalla 23.7.1941 asti, minkä jälkeen painopiste siirrettiin Kiestingin–Louhen suunnalle, jossa Norjan-armeijan mukaan olivat Pohjois-Suomen rintaman parhaat hyökkäysnäykymät.

Mutta myös Ryhmä F:n piti hyökätä, ensin Uhtualle ja sitten vielä Vienan Kemiin. Everstiluutnantti Aksel Vuokon johtama suomalaisosasto toteutti 14.7. Uhtuan suunnalla Ylä-Kuittijärven ylimenon. Samalla Osasto Malm meni rintamasuunnassa Vuonnisenjoen yli. Malmin joukkoja tukivat Raskas Patteristo 16 sekä I/KTR 16. Osasto Vuokon Ylä-Kuittijärven ylimentoa tukivat III/KTR 16 ja 263. Ilmatorjuntakonekiväärikomppania.

Eversti Fagernäsin miesten piti motittaa 54. Divisioonaan kuuluneet neuvostojoukot Vuonnisenjoen ja Korpjärven

Kuva Lauri Ollakan kokoelmalta.

Miinan tuhoama kevyt hyökkäysvaunu ja kuorma-auto.

Kuva Siilasvuon kotitalousta.

Pistojoen ylitys.

Kenraalimajuri Siilasvuon 50-vuotispäivät

Kuva Siilasvuon koulubunnin.
Tervehdysvuorossa Oulun kaupungin lähetystö: oik. kaupunginjohtaja E. J. Leino ja Otto Karhi.

Kenraali Siilasvuo vietti 50-vuotissyntymäpäiviään maaliskuussa 1942 komentopaikassaan Kananaissa Vienan jylhien metsien keskellä. Kommentajan asunto oli komistettu merkkipäivän kunniaksi ulkoapäin kauliilla köynnöksillä. Merkkihenkilön saamat kukkalaitteet täyttivät tuvan.

50-vuotisjuhlat alkoivat jo aamuvuorohaisella epävirallisesti musisoinnin ja lottien vierailujen merkeissä. Ensimmäinen virallinen lähetystö tuli syntymäpäiväsankarin esikunnasta. Lähetystö luovutti Siilasvuolle taitelija Jussi Mäntysen pronssisen lves-veistoksen sekä upean adressin.

Juhlien yhteydessä Siilasvuo sai vastaanottaa maakunta-adressin, jonka olivat allekirjoittaneet Pohjois-Pohjanmaan kaupunkien ja maalais-

kuntien kunnanvaltuustot, kunnallislautakunnat, seurakunnat sekä lukuisat järjestöt, yhdistykset, liikkeet, yhtymät ja yksityiset henkilöt. Adressissa oli edustettuina yhteensä 62 kuntaa. Maaherra E.Y. Pehkonen, kaupunginvaltuuston puheenjohtaja, toimitusjohtaja Otto Karhi, kaupunginjohtaja E.J. Leino ja kapteeni Björn Weckman luovuttivat adressin kenraali Siilasvuolle.

Omilta joukoiltaan Siilasvuo sai ottaa vastaan useita erilaisia lahjoja, joista useimmat oli valmistettu rintamalla. Kiestingin suunnan taistelijat luovuttivat Siilasvuolle metsästyskiväärin ja adressin kaikkien upseerien puolesta. Uhtuan suunnan taistelijat luovuttivat päivänsankarille taitelija Martti Tarvaisen teoksen Vuonnisesta. Eri aselajit esittivät kukin omat onnitelunsa lahjojen kera.

Onnittelijoiden joukossa olivat luonnollisesti mukana myös saksalaiset aseveljet, joiden puolesta Siilasvuolle luovutettiin aistikas porsiininen taideteos. Norjan-armeijan ylipäällikkö, kenraaliversti Nikolaus von Falkenhorst esitti Siilasvuolle Saksan kansan ja armeijan onnitelut. Lisäksi von Falkenhorst luovutti Siilasvuolle oman valokuvansa, jossa oli vielä hänen nimikirjoituksensa. Onnitelupuheessaan von Falkenhorst muisteli Siilasvuon suuria voittoja Suomussalmen kirkonkylässä ja Raateen tiellä.

Oulun kaupungin puolesta esittivät onnentoivotuksensa kaupunginvaltuuston puheenjohtaja Otto Karhi ja kaupunginjohtaja E.J. Leino. Oulun suojeluskuntapiirin onnitelut toi kapteeni Björn Weckman ja Lotta Svärdin Oulun piirin onnitelut piirin puheenjohtaja Aili Sovelius. Jääkärien lähetystö antoi eversti F.U. Fagernäsin johdolla lahjaksi hopeisen haarikan. Onnitelut tulivat myös suomalaiselta SS-pataljoonalta.

Yksittäisiä onnittelijoita oli kymmenittäin Lapin läänin maaherra Kaarlo Hillilästä, professori V.A. Koskenniemestä ja toimitusjohtaja Heikki Reenpäästä lähtien. Ylipäällikkö Mannerheim lähetti Siilasvuolle kuvansa, johon Mannerheim oli kirjoittanut omistuksen: "Kenraali Hj. Siilasvuolle, taitavalle talvisotajohtajalle ja aseveljelleni kolmessa sodassa. Mannerheim."

Kalle Korpi

välille. Näin ei kuitenkaan käynyt. Osasto Malmin joukot saivat muodostettua aluksi vain pienen sillanpään Vuonnisenjoen itäpuolelle. Tilanne selkiytyi Osasto Malmin sillanpääasemassa vasta 18.7., jolloin Osasto Vuokon saarrostopakotti neuvostojoukot vetäytymään. Puna-armeija menetti Vuonnisen ja Korpjärven välillä mottitaisteluissa noin 400 miestä. Saarrostopakotuksen epäonnistuttua Vuonnisen linjaa puolustaneet neuvostojoukot muodostivat uuden puolustuslinjan ensin Pistojoelle 19.7. ja sitten Kiiskijärven linjalle 31.7.1941.

Vielä 23.7. valmistuneessa armeijakunnan käskyssä Ryhmä F:n käskettiin hyökätä Uhtuan kautta Vienan Kemin suuntaan. Ryhmän hyökkäystavoitteita muutettiin Norjan-armeijan käskyllä 13.8.1941. Uhtuan lentokentän valtaa-

minen todettiin sopivaksi tavoitteeksi. Kuusi päivää myöhemmin Uhtuan suunnan hyökkäys päätettiin keskeyttää, jotta Louhen operaatioon saataisiin lisäjoukkoja. Uhtuan suunnalta siirrettiin Kiestingin – Louhen painopistesuunnalle 3. Sissipataljoona sekä III/JR 11. Lopulta Ryhmä F:n hyökkäys pysähtyi noin 20 kilometrin mittaiseksi kaareksi Uhtuan länsi- ja pohjoispuolelle. Matkaa Uhtualle oli noin 12 kilometriä.

Saksalais-suomalainen yhteistyö rintamalla

SS-Divisioonaa Nordin saksalaisjoukot siirrettiin siis kesän 1941 kuluessa Sallasta Kiestingin–Louhen hyökkäysuunnalle. Saksalaiset ajattelivat, että

moottoroidun SS-Divisioonan avulla Louhi ja Muurmannin rata voitaisiin saavuttaa nopeammin.

Saksalaisten ja suomalaisten joukkojen väliset suhteet olivat hyökkäysvaiheen aikana kesällä 1941 hyvät, vaikka SS-joukkojen huono koulutustaso, kokemattomuus ja arvovaltakysymykset aiheuttivatkin taistelutilanteissa kitkaa aseveljien välillä. SS-Divisioonaa Nordin miehet olivat saaneet koulutuksen vain poliisitehtäviin. Heidän rintamakokemuksensa rajoittui epäonnistuneeseen hyökkäykseen Sallan suunnalla heinäkuun alussa 1941.

SS-joukkojen huono koulutustaso näkyi taistelutilanteissa. Arvo Rounajan mukaan SS-joukot tekivät täysin mielettömiä rintamahyökkäyksiä avomaastossa. SS-miehet saattoivat myös joutua

SO LEBEN DEUTSCHE KRIEGSGEANGENE IN SOWJETRUSSLAND

ANSEHEN UND WEITERGEBEN
FRONT-ILLUSTRIERTE
 FÜR DEN DEUTSCHEN SOLDATEN

№ 3

August 1941

FAST ZWEI MONATE LANG FLIESST AUF HITLERS BEFEHL SOLDATENBLUT IN STRÖMEN
 Mehr als 1. Millionen deutscher Soldaten haben ihr Grab in russischer Erde gefunden oder sind für
 ganze Leben zu Krüppeln geworden

Kämpfst Du weiter, so wirst Du ihr Schicksal teilen

Hunderttausende von deutschen Frauen werden ihre Männer niemals wieder sehen. Hunderttausende von Kindern sind durch Hitlers Schuld zu Waisen geworden.

Besinne Dich, ehe es zu spät ist! Laß Dich gefangennehmen! Im russischen Kriegsgefangenenlager ist Dir garantiert: das Leben, gute Unterbringung und Ernährung, bezahlte Arbeit, ärztliche Behandlung, Erholung und Zerstreuung.

Denk doch an Frau und Kind. Laß Dich gefangennehmen, dann kehrst Du nach Kriegsende zu ihnen zurück

KÄMPFST DU WEITER FÜR DEN BLUTHUND HITLER, DANN BIST DU VERLOREN!

In den wenigen Wochen Krieg gegen Sowjetrußland wurden Tausende von Panzerwagen, Geschützen und Flugzeugen der Hitlerarmee zu Schrott und Schutt

So wird auch das ganze mit dem Blut des Volkes getränkte Banditenregime Hitlers in Trümmer stürzen

Das ist alles, was von einem deutschen Flugzeug zurückbleibt.

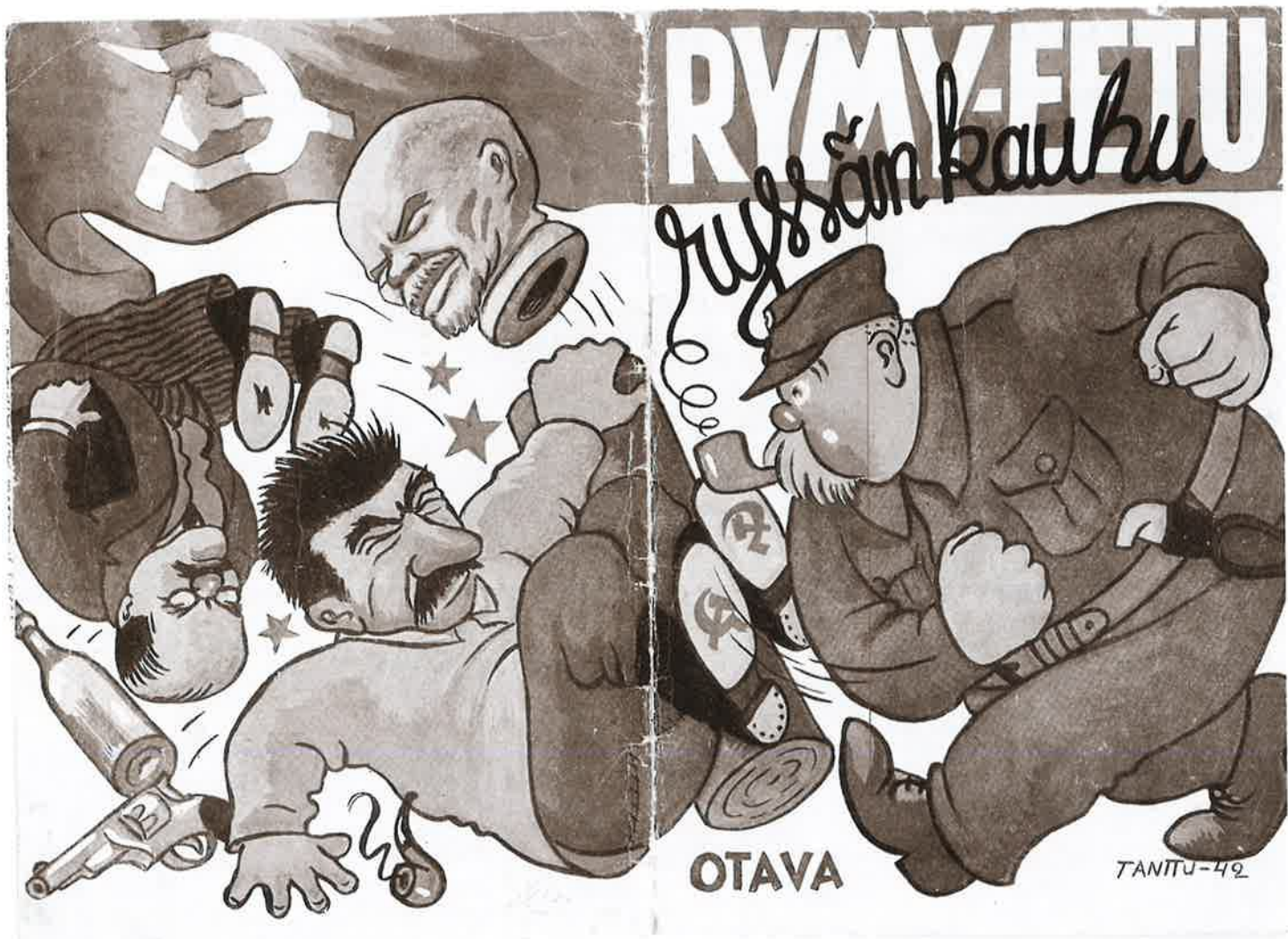
Kuwa Yrjö Heikkilän kokoelmat.

Puna-armeijan propaganda saksalaisille sotilaille saksalaisvankien hyvistä oloista Neuvostoliitossa ja saksalaisten tappioista.

Kuva 5. Tiedotuskomppania. Oulun Reserviosseikerhon arkisto

Suomalainen metsä oli saksalaiselle sotilaille pelottava paikka. Äänetön liikkuminen oli heille suorastaan mahdotonta.

Jatkosodan sankareista yksi oli Rymy-Eetu. Erkki Tantun luoma hahmo seikkailee ja antaa tässä kyytiä Stalinille sekä Molotoville.

pakokauhun valtaan esimerkiksi tykistökeskityksen aikana. SS-joukkojen suurin avu oli vahva ja tulivoimainen aseistus, jota he osasivat käyttää hyvin avomaataisteluissa. Rintamalla SS-joukot kunnioittivat suomalaisia upseereja, koska SS-Divisioonan Nordin omien upseerien koulutustaso oli varsin heikko.

Metsä oli saksalaiselle sotilaille jopa pelottava paikka. Liikkuminen äänettömästi metsämaastossa oli heille lähes tulkoon mahdottomuus jatkosodan ensi vaiheen aikana. Saksalaisten liikkuesa oksat katkeilivat jalkojen alla, komennot olivat äänekkäitä ja sotilaiden keskinäinen puhe täytti lähitiennon. Saksalaisjoukkojen suunnistustaito oli varsin heikko, varsinkin kun kompassseistakin oli kova puute.

Käytännön toimet metsässä eivät myöskään sujuneet ongelmitta, sillä jo polttopuiden tekeminen tuotti SS-miehille vaikeuksia. Kirveet eivät kuuluneet SS-miesten varsinaiseen varustukseen. Nuotiota saksalaiset saattoivat syyttää milloin bensalla, milloin tykin ruutia hyväksikäyttäen. Ja nuotiopuiksi saksalaiset saattoivat valita vaikka tuoreen mäntyhalon. Talvi toi mukanaan muitakin ongelmia, sillä SS-miehiltä puuttui hiihtotaito.

Aseveljet kävivät rintamalla ja rintaman takana varsin vilkasta vaihtokauppaa, jossa suomalaiset tavoittelivat saksalaisten konjakkia ja esimerkiksi suklaata sekä säilykkeitä. Talvivaatteiden puutteesta kärsineet saksalaiset halusivat talvilakkeja, huopikkaita ja villapaitoja, mutta sai saksalaisilta viinaa polt-

topuiksi käyvän kelohongankin voimalla. Myös kala oli vaihtokaupan väline. Saksalaiset eivät pitäneet lohta arvokalana, niinpä vaihtokaupassa saattoi yhdellä isolla hauella saada useita lohia.

Vaihtokauppa aseveljien välillä oli varsin laajaa syksyllä 1941. Niinpä eräs korsulaulu menikin konjakin voimalla seuraavasti:

”On takuumiesten kanssa hyvä olla suhteissa.

Heillä konjakkia on pulloittain, ihan monia litroja.

Sitä tossuilla, turkeilla, puukoilla ja öljyllä vaihdetaan.

Sitä korsuissa sitten nautitaan, ja tätä laulua lauletaan.”

Asemasota Louhen ja Kiestingin suunnalla 1942–1944

Jalkaväkirykmentti 53:n, ilmatorjunnan ja tykistön oululaismiehet elivät Kiestingin suunnalla saksalaisten naapurina kesään 1942. Tuolloin suomalaisjoukot siirrettiin Uhtuan suunnalle Kiestingin suunnan jäädessä saksalaisten vastuulle. Kenraali Siilasvuon esikunta siirtyi samalla Kananaisista Suomussalmelle. Kun Siilasvuo määrättiin vuoden 1942 lopulla sotakoulutuksen ylitarkastajaksi, otti kenraalimajuri F.U. Fagernäs komentoonsa Uhtuan suunnan suomalaisjoukot.

Asemasotavaihe toi mukanaan monenlaisia ongelmia. Korsuihin jääneet miehet eivät olleet aina tyytyväisiä oloihinsa, varsinkin kun kotiväki odotti miehiä kotiin. Aseissa oli edelleenkin miehiä paljon enemmän kuin asemasota olisi vaatinut, eikä lomillekaan päästy joka kuukausi. Vuonna 1943 lomaväli oli JR 53:ssa 3–4 kuukautta. Rintamalla esiintyi alkoholin väärinkäyttöä, alakuloisuutta ja monenlaista kurittomuutta, johon kovaan kuriin tottuneet saksalaisupseerit puuttuivat usein.

Liiallisen passivoitumisen estämiseksi ja mielialan kohentamiseksi sotilaille järjestettiin erilaista ohjelmaa, joka laajentui ja monipuolistui asemasotavaiheen kuluessa. Asemasodan aikana lisäväriä elämään toivat ensiksikin varustelu- ja korjaustyöt. Kiestingin ja Uhtuan suunnan miehet kaivoivat taisteluhautoja, pystyttivät piikkilankaesteitä ja tekivät miinoituksia. Asumisoloja paranneltiin rakentamalla korsuihin pärekattoja sekä ikkunoita.

Miesten sotilaskoulutus jatkui. Sotilaskoulutukseen kuului myös työpalvelu. Sotilaallisia taitoja tarvittiin asemasotavaiheenkin aikana, sillä partisaanit olivat jatkuva uhka rintamalla ja selustassa. Henkisesti ja ruumiillisesti raskaat vartiointivuorot, tiedusteluretket, partiotoiminta ja vankien ottaminen kuuluivat myös suomalaisten sotilaiden tehtäviin. Lisäksi puna-armeija teki sotaisia tiedusteluretkiä ja paikallisia hyökkäyksiä.

Kuva Erkki Järvelän kokoelmat.

Kevään 1942 Jelettijärven taisteluvaiheen punavankeja Kiestingin pohjoispuolella.

Kuva Eino Koivupuron kokoelmat.

Konekivääriasema Uhtualla.

Kuva SA-kuva

Suomen kielen tunnilla Eldankan lyseossa Erkki Tiesmaan johdolla.

Merkittävin puna-armeijan hyökkäys tapahtui Kiestingin suunnalla keväällä 1942. Puolustustaisteluun ja varsinkin sitä seuranneeseen vastahyökkäykseen osallistui myös I/JR 53 ja KTR 16. Taistelu Kiestingin suunnalla kesti kuu-kauden keväällä 1942. Oululaisten tappiot olivat hyökkäyksessä vähäiset, sillä päävastuun puolustustaistelussa ja vastahyökkäyksessä kantoivat muut kuin oululaisten miehittämät yksiköt.

Suurin osa ajasta kului eturintamalla kuitenkin korsuissa ja vartiointitehtävissä. Monen JR 53:ssa palvelleen oululaishetaraaninkin mieleen jäi varsinkin niin sanottu Hevosenkengän lohko Uhtuan suunnalla. Se oli ongelmallisinta aluetta JR 53:n puolustuslinjassa, sillä lohko oli rintamalinjasta ulospäin suuntau-

tuneena jatkuvasti puna-armeijan huomion kohteena. Vihollisen tarkka-ampujien toiminta oli lohkolla erittäin vilkasta. Vastustajan aseisiin oli tietyissä kohdissa matkaa vain noin 80 metriä. Ja moni oululainenkin oli vastustajan kii- karikiväärin tähtäimessä. Puna-armeija yritti Hevosenkengän lohkon valtaamista keväällä 1943, mutta JR 53:n puolustus kesti hyökkäyksen.

Sotilaiden taistelukyvyyn ylläpitämiseksi aloitettiin valistustyö, jonka laajaan kenttään kuuluivat suoranaisten valistustyö (esimerkiksi isänmaalliset ja uskonnolliset puheet), virkistystilaisuudet ja opiskelu. Valistustoiminnan tavoitteena oli, että sotilaat pysyisivät asemasotavaiheen aikana mielialaltaan rauhallisina ja taistelutahtoisina.

Sotilaiden opiskelua tuettiin mahdollisimman hyvin. Uhtuan Vaaralassa aloitti 9.1.1943 toimintansa Eldankan lyseo.

Lukemista tuettiin yleensäkin sivistävänä harrastuksena.

Myös viihdytystoiminnan tarkoituksena oli pitää sotilaat vireinä ja tyytyväisinä. Isänmaallisen paatoksellisuuden sijasta viihdytystoiminta käsitti laulu- ja teatteriesityksiä. Viihdemailman edustajien vierailut rintamalla olivat erittäin odotettuja. Rintamamiehille tulivat tutuiksi Aku Korhonen, Joel Rinne ja Siiri Angerkoski. Rintamalla vierailivat myös ammattiteatterit, kuten esimerkiksi Oulun kaupunginteatteri.

Elokuvat olivat yksi suosituimmista ajantappokeinoista. Tarjolla oli kome-

diaa ja romantiikkaa vaihtoehdoksi korsuelämälle.

III Armeijakunnan toiminta-alueella ilmestyi virallisten lehtien ohella rintamalehti Pohjan Poika. Tietoa ja viihdetä sotilaille jakoi myös Radio Viena, joka toimi Uhtuan suunnalla. Radio välitti korsuihin uutiset, toivemusiikkia ja juhlaohjelmia esimerkiksi itsenäisyyspäivänä ja jouluna.

Tuttujen ja omaisten vierailut rintamalle olivat tietenkin erittäin mieluisia, vaikka kotiseutua edustivatkin vierailuilla yleensä kirkonmiehet, isännät ja lotat. Yhteyksiä kotipuoleen pidettiin kuitenkin jatkuvasti kirjeitse. Kirjeiden kirjoittaminen ja niiden lukeminen oli jokaisen sotilaan mielihuuhaa.

Lauluharrastuksella oli suuri merkitys asemasotavaiheen aikana. Virsiä veisattiin papin johdolla, illanvietoissa oli yhteislaulua ja sotilaskoulutuksen aikana kaikuivat marssilaulut. Vapaa-aikana laulettiin korsulauluja. Korsu- ja marssilauluja syntyi niin nopeasti, että yksinomaan Kiestingin ja Uhtuan suunnan lauluista voitiin julkaista huhtikuussa 1942 laulukirjanen Korsusta korsuun.

Varsin yleinen ajanviettotapa oli erilaisten käsitöiden tekeminen. Korsuissa valmistui esimerkiksi puusta tehtyjä lippaita, rasioita, puuastioita, tuohikontteja, tuohivirsuja sekä alumiinisormuksia, rannerenkaita ja puukoille tarkoitettuja peltituppeja. Kirveenvarsista, sahanpääpuista sekä hevosen längistä saatiin oikein valmistuspalkkaakin. Ja jos nikkarointi ei maistunut, voitiin pelata porukan kanssa korttia. Kortinpelaaminen oli monen miehen mieliharrastus.

Liikuntakasvatus kuului myös asemasotavaiheen ohjelmaan. Tarkoituksena oli edistää sotilaiden hyvinvointia ja kohottaa heidän fyysistä kuntoaan. Urheilulajeina olivat ammunta, yleisurheilu, paini, nyrkkeily, hiihto, suunnistus, maastojuoksu ja eri palloilulajit aina paikallista jalkapallon mestaruussarjaa myöten. Hiihdossa kilpailtiin pataljoonien, rykmenttien ja divisioonan tasolla.

Vapaa-aajan harrastuksista kannattaa mainita vielä kalastus ja metsästys. Ka-

Kuva Pentti Alhon kokoelmalta.

Säteilevä kaunotar rintamalla! Eva Hemming oli hehkeä esiintyjä, jossa yhdistyivät kauneus, karisma ja loistava tanssitalo.

Pohjan Poika

N:o 36

RINTAMALEHTI

28. 10. 1941

Kotiseudun sanomalehtimiehet vierailulla sotatoimialueellamme! Kupia ja tähdenvälejä oikon kestäneen matkan parrelta.

Kuluvan kunnan puolivälissä maissa vieraili kolme oululaista ja yksi kemiläinen sanomalehtimies rintamillamme. Tarkoituksena oli alunperin, että vain neljä oululaista tehtä tällä kertaa lähettämään edustajansa, mutta kun "Pohjois-Työ" ei voinut miestensä matkaan auttaa toimitusvoimien vähyyden vuoksi tarjottiin tyhjäksi jäänyt paikka kemiläisille, josta myöskin toisen lehden edustajaa pyydettiin mukaan. Sieltäkin kuitenkin vain "Pohjois-Pohja" voi miehensä viikoksi sotahommien lähtä. Retkellä, joka alkoi Oulusta maanantaina aamun sarastuksessa, olivat sils edustettuina "Kaleva", "Kaiku", "Liitto" ja "Pohjois-Pohja".

Herrat lehtinikkarit tulevat tietysti laajasti kertomaan vaikutelmistaan Vienasta, sen korpielmaista ja taistelujen teistä sekä ehkä myöskin meistä, jotka täällä kuka lähempänä, kuka kauempänä "hinjaa" tätä sotahommaa nykyisiin harrastusmiehennellisemmän Suomen hyväksi, joten mukana olleen oppaan tarvitsee tuskin muuta kuin hetellä tähtien välillä sellaisia pieniä hajuhoimioitaan, jotka erikoisesti tämän retken aikana jäivät hänen mieleensä. Retkeltä

otetut kuvat, jotka liittyvät kirjoituksen yhteyteen, puhuvat myös osaltaan puolestaan.

Aihe, josta lehtimiehet matkamme varrella eivät lakanneet puhumasta sekä keskenään, että lähes kaikkien kohtaamansa sotajoukkoiltoitten kanssa, oli se valtava työvärmä, mikä joukkomme ovat suorittaneet ratvatessaan tiet Vienan äärettömiin korpiin. Onnistuneesti lausukin retken päättäjätöissänsä eräässä komeassa honkapirtissä nautitun aterian aikana Kalevin edustaja, että suomalainen sotilas on tänä kesänä todellakin taistellut toisessa kädessään ase, toisessa laplo, ja nyt talven lähestyessä on myöskin kirves ruvennut kakkatelemaan miesten rakentamassa sekä itsekin että vetojuhliseen lämpimään korsiin, taloihin ja talleihin. Myös nimenomaan tässä "rakentavassa" mielessä oli netki erinomaisen antoisia ja jo yksin sen vuoksi se olisi kannattanut järjestää. Vienan tekijämyksestä ja suomalaisen sotilaan osuudesta sen ratkaisussa lehtimiehet vammaankin välittävät kotirintamalle kuvauksia, joista ei tu-

Satavuotisista kelohongista rakennettu uljas upseeriruokala Vienan erämaissa.

le puuttumaan kauniita ylistyksiä noja.

Autojen kiltäessä Vienan nykyisiä "valtatietä" joskus jopa 70-80 km:n nopeudella eivät lehtimiehet myöskään malttaneet olla lausumatta julki ihmetystään siitä, että sotilaamme ylipäänsä ovat voineet taistellen valloittaa sellaisia maisemia kuin mitä autojen ikkunasta etsemme avautui. Vienan louhikot, Tetrivaarat ja monet muut ankarat kiveliöt, Sohjama, Pistojoeki ja jokainen paikka, jossa vain hetkikin viivähdettiin suomalaisen sotilaan taistelujen tietä tarkastellen, vakuroitiin metsäkalaset, sen havaitse selvästi, yhä enemmän siitä, että todella miehen työtä on kuluneen vuoden jälkipuoliskolla joka kohdassa Itä-Karjalassa tehty. Hartaina paljastiivatkin matkailijat siten päänsä, kun pysähdyttiin niiden valkeitten ristien ääreen, joiden alla lepäivät Karjalassa ja Suomen vapauden tiellä henkenä uhranneet aseveljemme. Tisteissä oli lehtimiehillekin monia tuttua nimeä, löysipä joku hyvän toverinsakin leposijan.

Poikemme kätevyys olojensa järjestämisessä niin mukavaksi kuin se korvessa on mahdollista sai monta (Jatk 3:11, siv.)

Oululaisen taitelijan ja luutnantin Miiko Asunnan hongasta veistämä hauska tienviitta.

Oululaisia sanomalehtimiehiä Rosvo-korsun suulla etulinjassa.

Kotiseudun sanomalehtimiehet

(Jatk. 1:ltä siv.)

työnmuutoksen sanaa osakseen. Ne uljaat houkkipiirit, joita erällä suomalaisella on viikossa, parissa pystytetty ovat toisteltavia luomuksia ja tehty aineista, joita vanhan Suomen puolella ei enää ole ollut tuskin vuosikymmeniä saatavissa. Ne piirit ovat kätkeytyden ja väärentämättömän suomalaisen maan erinomaisia todistuksia, kodikkaita ja mukavia. Aivan etulinjoillakin nähtiin niin uljaita ja "ankkuroituneita" kossuja, että ne sellaisenaan voisi siirtää vuhon oloihin väikkäpa Jonkin Sisä-Suomen järven rannalle kesäasunnoksi. Lehtimiehet haastuivatkin rakennusmaistereillemme jakamattoman tunnusluseen ja vakuuttivat siltä, mitä muu maailma on sanonut monien kertana, että suomalaiset ovat todella korpi-seudun mestareita. — täälläkin alaka-

Yleisradion tunnettu nimimerkki Jahvetti etulinjassa polkien parissa.

Lehtiherrat tuntuivat matkallaan myöskin kyselevän polkien vaihtoa ja kun eräänä päivänä satuttiin yhdessä Jahvetin kanssa erälle suomalaiselle keskustaajamalle paljon myöskin ruokapuolesta. Sekä myöskin tietokirjallisuutta sellaisia herkkuita, joista siivitt eivät enää näe edes nauttimaan lohikelltoa, siianhakeittoa, hirvenpiistä, runsaasti voita, juustoa ja monenlaisia säilykkeitä joiden painokkeeksi saatiin oikeita kahviakin. Muuan retkikunnan heuroista toteisti kaimosti ja kaifiolellin matkan päätyttyä, että hänen on ollut löysättävä kokki kertaa vyötään kulu- neen viikon aikana.

Sanomalehtimiesretkikunnan matka oli järjestetty siten, että vierat nähtäin lyhyessä ajassa kuin viikossa voivat tutustua mahdollisimman monipuolisesti kotimatoiminnan sel- haaroihin. Aikupuoli matkasta suuntautui pääasiassa varsinaisille "linjoille" ja kokki matkapäivää omistettiinkin nimenomaan niistä vierailuihin. Uskollisesti ja rohkeasti "mus-

kon kaartin" edustajat, joista tosin ainakin yksi oli viikse sodan rinteessä, myös ryömyvät etummissiin kokeki- vääräpöskkeisiin asti vierailivat m. m. "Rovoseksi" ja "Kallissa", josta las- kivat eräänä samana kaatuneiden lukumäärääkin linjojen välillä. Yksi nousupäivä taas käytiin Suomen Eteläisimmän linjojen viikkuisen jon- ka puuhaajat olivat "siivittäjiä" mo- net kiitokset. Retken loppupuolella taas kiitettiin huonista oloista si- sekkäihin kuin huoltoon ja heivetti- tuseiden hoitoon, viikkuisen sel- komatopettajien ja koulunjohtajien talleissa ja seuroissa kantinienkin työtä. Taisielutoimintakaan ei sen- tään kokonaisuudessaan unohdettu. On eräänä yönä saatiin tutustua rekaisiin pysyihin niiden lähestyessä tervetuloa. Uhtuan puolustajille

Se oli komeaa ilotulitusta kehen ta- hana nähtäväksi.

Yksimielisesti antoivat ratkaise- tuumustuksensa siitä ystävällisyydestä ja viisastuudesta, jota heiltä kohtaan sekä linjoilla että pitkin matkaa osoitettiin. Niin komentajien talleissa, talleissa ja par'kissa kuin etulinjojen kossuissaakin vierast otet- tiin tervetuloa kotiseudun tervet- tosi tuollaista vastaan ja tervetuloa olisi ollutneet vaikka kuinka pitkäksi aikaksi. Jokisella on kuitenkin omat kiirensä, niin näilläkin vierailuilla ja opit on taas oli pyrittävä pitämään kiinni sen kulta määrätystä aik- tauksesta. Lehtimiehet, jotka viikkansa puolesta tapaavat vuosien mittaan jos minkälaisia ihmisiä, luusuvatkin, että missään he eivät ole tavanneet

niin välittömästi juttuilevia ja helpos- ti tutuksi tulevia ihmisiä kuin sellä sotapolkujen aarilla. Sotapolkien kanssa on helppo tulinoida.

Viikkokunnan vahti raja yllätettiin ensi kerran maanantaina puolen päi- vän aikaa ja seuraavana sunnuntai- na aamuyöllä raja lähtettiin lopul- liseksi sen taakse. Samana iltona jo oliin Oulussa, hiukan väsyneinä, mutta täynnäniin sellaista voimaa, jota ei ole voimaa kukaan muukaan ollut. Tervetuloa niihin aikoihin kuin nä- mä tulinoidit juttuilevan tämän retken yhteydessä tervetuloa myöskin varsinaiset vaikutelmat kirjottajat olivat lähdeskään "tönnöttä" en- tisenä juttuilevan ja toimittajan pe- rille sitä kokonaisuutta tervetuloa määrää joka kuuluu mukana: kotiseudulla voimavälit toimittajin.

Edelleen on joukko lähde nähdäk- si mitä mieltä sanotaan.

O. P.

LIHAVIEN KERHO.

Pareiden "lihavien kerho" on oio- suhteiden vakosta lopettanut toimin- tansa. Kerhon jäsenten paino on nim- mikköiden "lataus" on en joi- dasta leikannut niin komedusmaises- ti, että yksikään jäsenistä ei enää "livi" kerhon vaatimuksesta 30 vuotta kerhon puheenjohtajana toimineen Monsieur Bourinet, joka aikavälillä painoi 120 kiloa, on painonsa pu- dottanut 99 kiloon. Eräs tunnettu pi- risiläinen keuhkoastma- tauti, joka oli kuuluisa 200 kilon paino, on hävinnyt jäljellä. Kun kerhon viimeisessä kokouksessa siis kävi selvää, ettei kukaan sen jäsenistä "paiton" suh- teen enää täyttynyt sääntöjen sot- tamia vaatimuksia, kerho ei isoi par- haaksi lopettaa toimintansa.

Ruussa antoi tykistökoekäytteen pal- teriin. Myöhemmin tarkistettiin "suu- teista" ja hylättiin, että useissa niistä ei ollut syytintä. Tokainen sil- koin tkm. R. S.

— Nuorin ampuu kranaattinsa te- sijäkinä.

— Mitä stm. Mottönen tekisi, jos kuulis ammutaan teltan takaa?

— Herrä luutnantti — minä kävi- sin lypsämässä sen ammuva lehmän.

Sota-arkiston kokkelmat.

Kuusitummaiset läheittävät tervetuloa Uhtuan puolustajille.

III Armeijakunnan toiminta-alueella ilmestyi virallisten lehtien ohella rintamalehti Pohjan Poika.

Oululainen "kuplettimestari" Erkki Tiesmaa

Sotaa voidaan käydä monella tasolla ja tavalla. Kun aseet vaikenevat, alkaa henkinen taistelu epätoivoa, masennusta ja mielen melankoliaa vastaan. Erkki Tiesmaa, oululainen reservin luutnantti ja filosofian maisteri oli jälkimmäisen sodan mestari. Hänen kynästään ovat syntyneet sotajan legendaariset laulut "Eldankajärven jää" ja "Röhön ranta".

Erkki Antero Tiesmaa, oululaisen maanmittaajan Ernst Tidströmin kudesta lapsesta neljäs, oli lahjakas ja ennakkoluuloton pohjoispohjalainen mies. Hän palveli jatkosodassa Uhtuan suunnalla reservin luutnanttina, valistusupseerina, toimien myös Eldankan Lyseon opettajana. Koulutukseltaan Tiesmaa oli filosofian maisteri, ja ennen sotia hän toimi Saksassa Königsbergin yliopistossa suomen ja viron kielten lehtorina. Tultuaan lomamatkalle kotimaahansa kävi miehelle kutsu astua palvelukseen, joten opetustehtävät vaihtuivat Vianan korpimaiseman taistelutehtäviin.

Erkki Tiesmaasta tuli jo sota-aikana elävä legenda, ainakin Uhtuan ja Kiestingin suunnan suomalaisissa joukko-osastoissa. Missä mies liikkui, siellä oli kitarakin. Hän lauloi, soitti ja esiintyi - missä vain oli mahdollista - innostaen toisiakin mukaan. Tiesmaa oli kullaan arvoinen mies yksikkönsä valistusupseerina, sillä tämä "ikäväntorjuntatehtävä" miehistön keskuudessa oli todella haasteellinen.

Miehistö ei kaivannut rintamaolosuhteissa isänmaallista paatoksellisuutta tai henkeviä korulauseita taistelun kauneudesta ja ylevyydestä puhumattakaan. Jatkuva taisteluhaidoissa ja vartiopesäkkeissä värjötteleminen oli muutenkin turruttavaa, joten viihdytystoiminnan oli kyettävä tarjoamaan jotain uutta ja erilaista. Jotain, joka saisi miesten mielialan kohoamaan ja pois taisteluhautojen harmaudesta ja koti-ikävän melankoliasta.

Asemasotakaudesta 1942 - 1944 on yleisesti juurtunut käsitys, että rintamalla ei tuona aikana olisi tapahtunut oikein mitään. Mielikuva on täysin harhaan johtava, sillä huolimatta siitä, että rintamalinjat eivät muuttuneet, taistelupartiot liikkuivat puolin ja toisin. Rintamalinjojen oikaisu, paikallisiin tavoitteisiin rajoittuneet taistelutoimet ja vanginsieppaukset olivat jokapäiväinen uhka ja pelote. Hallitsevista maastonkohdista, kuten harjuista tai vaaroista, saatettiin käydä jatkuvaa nahistelua. Yöaikaan vartiomiehiä siepattiin asemistaan tämän tästä ja muutenkin pyrittiin aiheuttamaan vastustajalle pientä kiusaa ja harmia.

Jatkuva linjassa oleminen aiheutti varomattomuutta. Illusorinen turvallisuuden tunne tai turhautumisen aiheuttama välinpitämättömyys koituivat monen miehen turmioksi. Sota oli sotaa myös asemasota-ajalla. Luonnollisesti pitkäaikainen paikallaan olo antoi mahdollisuuden pienten mukavuuksien järjestämiseen niin majoituksen kuin hygieniankin osalta. Vaikka etulinjassa taisteltiin elämästä ja kuolemasta, niin rintamalinjojen takana inhimillisen elämän puitteet pyrittiin järjestämään niin hyväksi kuin mahdollista. Oli hauskanpitoa, naurua, laulua, kortin läiskettä, hartaushetkiä, elokuvia, näytelmiä, viihdekiertueita, tuimia urheilukilpailuja ja piilke silmäkulmassa pidettyjä illanviettoja. Alkoholilla oli myös mukana valittavan monessa tapauksessa ja perin usein esikunnissa upseerit näyttivät alaisilleen huonoa esimerkkiä. Sotaan kyllästymisen ehkäiseminen olikin todellinen haaste, ja ilman huumoria siitä ei olisi selviytynyt kukaan. Tässä taistelussa Erkki Tiesmaa kitaroineen oli todellinen valttikortti.

Alku ei kuitenkaan ollut aivan helppo. Urho Ylitalo valaisee Tiesmaan Eldanka-laulun syntyä:

Pian sodan syttymisen jälkeen kävi ilmeiseksi, ettei se menisikään ohi sellaisena lyhyenä salamasotana kuin oli kuviteltu. Sota pitkittyi ja mutkistui. Rintamien juututtua paikoilleen alkoi miesten hymy hyytyä ja miesten mietteet alkoivat käydä yhä synkemmiksi. Tunnelma korsuissa alkoi jo muuttua huolestuttavaan suuntaan, kun luutnantti Tiesmaa sai evers-tiltään käskyn lähteä viihdyttämään yhä synkemmiksi muuttuneita Uhtuan rintamajoukkoja. Vanhoihin pateettisiin ja melankolisiin kappaleisiin

pohjautunut viihdytystilaisuus ei tuonut kaivattua tulosta. "Kytösavun aukeilla mailla on kansa" ja "sota on julmaa ja ratsuväki raakaa" tyyllisillä kappaleilla ei totisia ja synkkiä kasvoja juuri nauratettu. Laihan lopputuloksen kuultuaan antoi eversti Tiesmaalle käskyn tehdä itse sellaisia lauluja, jotka miehiin uppoisivat.

Tiesmaa hylkäsi väliittömästi perinteisen linjan, jossa ruokittiin haaveksivaa, hempeää ja suorastaan imelää otetta sotaa ja sotureita kohtaan. Sitä lajia julkaistiin kyllä kotirintamalla aivan tarpeeksi. Tiesmaa otikin rallinsa pohjaksi Uhtuan edustalla taistelleille miehille tutuiksi tulleet paikannimet: Hevosenkentä, Muna- ja Makkarakukkulat, Röhö ja Eldankajärvi. Näiden maisemien tiimoilta riittävästi Erkki Tiesmaa kuuluisimman kappaleensa "Eldankajärven jää" ja toisen lähes yhtä kuuluisan kappaleen "Röhön ranta" sovittaen ne suosikki-iskelmien säveliin.

Uhtuan lähistöllä sijainneesta järvestä nimensä saanut kappale suorastaan pursui vertauskuvallisuutta. Veteraaneille sanojen sisältö on tietysti itsestään selvä, mutta nuoremmalle sukupolvelle se ei välttämättä avaudu tulkitsematta aivan yhtä helposti. Kis-Kis kukkuloihin kuuluneet "Muna- ja Makkara-kukkulat" pääsivät lauluun, koska niiden omistuksesta käytiin monta veristä yhteenottoa. Laulun sanat kertovat kuinka taisteluissa lopulta kävi: "Se Muna kun se meni, niin Makkara vain jäi, juu." Omaa "eukkoakin" oli ikävä, "kun söi sitä vitamiinipilleriä."

Oman sijansa laulussa saivat myös muutamat erillisyyksiköt, kuten "Fossit ja Sassiit", joista edellisellä tarkoitettiin suorastaan yltyöpäistä soturia, majuri Fossia. Edelleen "Fritzeistä ja Maxeista" puhuttaessa tarkoitettiin tietysti saksalaisia aseveljiä, jotka taistelivat samalla suunnalla. "Läksi ja lotina" tarkoittivat pohjoisen jätkien vanhoja ruokia ja "Peuran pylyä ihanaa" syötiin, kun miehet onnistuivat kaatamaan merkitsemättömän poron. "Nakki ja ramina" olivat puolestaan vanhoja korttipelejä, joita harrastettiin paitsi ajantappamiseksi niin myös päivärahojen uudelleen jakamiseksi.

"Ei hevosilla heiniä, vaan syövät ne tallista seiiniä" tarkoitti tietysti rintaman tunnettua tosiasiaa, rehupulaa. "Koukkaus" ja "täiden noukkaus" olivat jermuille tuttua toimintaa, sillä edellisellä tarkoitettiin taktiikkaa ja jälkimmäisellä paidan puhdistamista. Saksalaisten savuke "Juno" ei juurikaan mietoutensa vuoksi "päästä huimaa". "Tapsien" vetäminen kuului viestimiehille ja "miinojen laukaisu" pioneereille. "Annosviinat" toivat arjen harmauteen pientä lohdutusta. "Röhössä on Tiitun tie, joka kurase- na, murasena Uhtualle vie" tarkoitti venäläisten rakentamaa Röhön tietä, joka oli yleensä aina surkeassa kunnossa - erityisesti kuitenkin kelirikkoaikana.

Rintama-alueelle mentäessä tieltä löytyi aina "puomi", jonka kautta kulkevia sotapoliisit tarkastivat, että ilman "passia" ei menty eteenpäin. "Bieloje-, Tschirnoje- ja Tschornojezerot" olivat kartoista löytynyttä venäläistä nimistöä, jota suomalaisten oli lähes mahdotonta lausua oikein. Lotta "Lungreeni" tarkoitti omaa kanttiinin rintamallotaa. Rintamalla oli paljon "prykätty riukuja", mutta siitä huolimatta moni löysi "liukumiiinoja", joiden päälle astuttuaan tarvitsi "naamaria", kunhan vain "saamarin pojat" olisivat sen tuoneet.

Erkki Tiesmaan hauska ja osuva sanoitus sekä kappaleen iloinen ja helposti tarttuva, alun perin saksalainen sävelmä tekivät siitä kuolematoman. Tiesmaa onnistui luomaan sellaisen laulun, jonka rintamajermut tunsivat omakseen joka sanalta. Kappale henki sotilaiden omaa ajatusmaailmaa ja ennen kaikkea hurttia huumoria. Se oli vekkuliainen ja kehtään loukkaamaton. Ei edes vihollista murjottu aliarvioivaan sävyyn. Kappaleesta tulikin todellinen täysosuma, joka levisi kuulovalkean tavoin Kanakselta Jäämerelle saakka.

Alkuun päästyään Tiesmaan luomisinto tuntui täysin ehtymättömältä, sillä lauluja, ralleja ja balladeja syntyi kuin liukuhihnalta. Tiesmaa keräsi ympärilleen oman korsuorkesterin ja ryhtyi esittämään laulujaan ase-

ELDANKA-JÄRVEN JÄÄ.

Eldanka-järven jää
on taakse jäänyttä elämää.
On siellä nyt Fossit ja Sassi,
puomit ja passit, juu ...
Korsuissa kamiina,
siellä pelataan nakkia raminaa.
On meillä nyt Fritsit ja Maxit
ja Petropamaxit, juu ...
On täällä tallattu,
ja maata vallattu.
On täällä koukittu.
ja täitä noukittu.
On sota tulmaa,
ei Juno päätä hulmaa,
pum, pum, pum patterit paukkuu
ja korohorot haukkuu, juu ...

miesilloissa ja lukemattomissa muissa tapahtumissa. Esiintymisiä riitti ja legenda oli syntynyt. Tiesmaan orkesterin suosio vei hänet esiintymään rintamaloikolta toiselle ja lopulta aina Oulun Seurahuoneelle saakka. Valtakunnallisesti Tiesmaan Eldanka löi itsensä läpi Yleisradion otettua kappaleen omakseen. Uhtuan suunnalla korsun laverilla pykätystä ralista tuli todellinen sota-ajan hitti, jota soitettiin joka paikassa.

Etulinjan jermujen varauksettoman suosion saanut "Eldankajärven jää" ei menestynyt kotirintamalla aivan yhtä vakuuttavasti, sillä kotirintamalla vallitsi vielä hyvin pateettinen ja kaavamainen käsitys sotilaselämästä. Tämän arvomaailman mukaan sotilaiden piti kyynelehtiä moraalisesti oikeamielisiksi tulkittujen laulujen, kuten "Kodin kynttiläin" ja "Vartiassa", tahdittamana. Tiesmaan Eldanka kirjoitti valtaisan kirjoitusaaillon sanomalehtien yleisönosastoille, joilla punnittiin laulun todellista luonnetta. Lopulta myös sensuuri puuttui laulun sanoihin ja kohta, jossa kerrottiin, että "ei hevosilla heiniä, syövät ne tallista seinä" piti muuttaa muotoon, jossa puhuttiin vihollisen hevosista ja heinäpulasta. Samoin eukon ikävästä ja vitamiinipillerin syömisestä puhuminen piti erottaa, koska siinä oli nähtävissä liiallista erotiikan kaipuuta.

Kovimmat arvostelut "Eldanka" sai rintamahuumoria ymmärtämättömältä säveltäjältä, jolle jako korkeakulttuuriin ja alakulttuuriin tuntui olevan erittäin tiukka. Arvostelussaan tämä totesi seuraavaa:

"Ihmetellä täytyy, että Yleisradio on ottanut mainostaakseen sellaisen kurjan ja tökerön tekeleen kuin "Eldankajärven jään". Ainoa arvostelu, minkä siitä parhaalla tahdollakaan voi antaa, on: limainen, mätä, löyhkäävä."

Moinen arvostelu oli jo kohtuutonta ja osoitti melkoista ymmärtämät-

Läskiä, lotinaa
ja peuransa pyllä ihanaa
on römpissä käristetty, kiristetty,
vattahan varistettu, juu ...
Ei hevosilla heiniä,
vaan syövät ne tallista seinä.
On toisilla suolissa santaa
ei tule lantaa, juu ...
On täällä nepsittu,
on täällä tapsittu,
laukaistu miinoja
ja annosviinoja.
On eukkoa ikävä,
kun syö sitä vitamiinipillereitä,
mutta se kotiloma tyssää.
kun roiskitahan hyssää, juu ...

Kis-Kis kukkulat,
on siellä ne Munat sekä Makkarat,
mutta se Muna kun se meni,
niin Makkara jäi vain, juu ...
Röhössä on Tiltun tie,
se kurasena mursana Uhtualle vie.
On täällä Bleloje, Tshirni-
ja Tshornoje-ozerot, juu ...
Varjessa honkien on lottakanttiini,
sumppia keittävi siellä lotta Lumkreeni.
Voi, poljat, saamarit,
nyt tuokaa naamarini;
on tänne riukuja prykätty
ja liukuja lykätty juu ...

Erkki Tiesmaa.

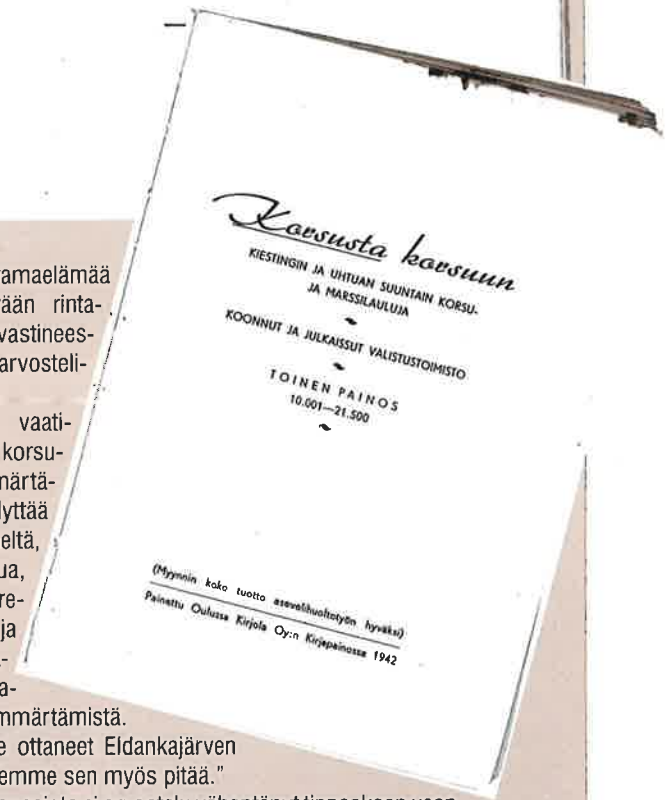
tömyyttä rintamaelämää
kohtaan. Erään rintamamiehen vastineessa todettiin arvostelijalle näin:

"Tämän vaatimattoman korsulaulun ymmärtäminen edellyttää puhdasta mieltä, huumorintajua, rohkeutta rehellisyyteen ja ennen kaikkea rintamaelämän ymmärtämistä.

Olemme itse ottaneet Eldankajärven jään ja saanemme sen myös pitää."

Eldankan suosiota ei arvostelu vähentänyt tippaakaan vaan melkein päinvastoin. Tiesmaan kynästä syntyi paljon muitakin rintamalauluja, jopa marssejakin, mutta "Eldanka" säilytti asemansa ehdottomana ykkösenä. Oululaisen Erkki Tiesmaan sanoittama "Eldankajärven jää" on erottamaton osa sotahistoriaa, jonka merkitystä sodan vaikeiden ja raskaiden aikojen lievittäjänä ei voine liikaa korostaa.

Janne Kankainen

Piispa Wallinmaa neuvostopartisaanien hyökkäyksen uhrina

Kuva Mikko Asuman maalauksesta. Oulun hiippakunnan Tuomiokapituli

Lääninrovasti Yrjö August Wallinmaa (s. 1892) valittiin Oulun hiippakunnan piispaksi 8.4.1943.

Lääninrovasti Yrjö August Wallinmaa valittiin Oulun hiippakunnan piispaksi 8.4.1943. Hän lähti heinäkuussa 1943 seurueensa kanssa piispan tarkastusmatkalle Lapin erämaaseurakuntiin. Varhain sunnuntai-aihana 4.7.1943 neuvostopartisaanit hyökkäsivät Laanilassa, Saariselällä, seuruetta Inariin kuljettanutta postiauttoa vastaan. Kemin kirkkoherra, Tuomiokapitulin asessori J.E. Hyötyniemi kuvailee matkan kohtalokkaita tapahtumia muistelmissaan "Elämän vierivä virta":

"Kaunispuheen komeat tunturiharjanteet olivat silmiemme edessä, kunnes Laanilassa, joka on noin 40 kilometriä Vuotsosta, tapahtui järkyttävä murhenäytelmä. Kello lieene ollut 3:n tienoissa, kun yhtäkkiä maantiesilta, joka johti erään vähäisen tunturipuron yli, räjähti edessämme. Auton tuulilasi helähti säpäleiksi. Samanaikaisesti alkoivat konekiväärin kuulat suhista ympärillämme, käsikranaatit räiskähdellä ja kasapanokset jyskyä kulkuvälillemme seinää vasten. Pian olivat sivuikkunatkin säpälei-

nä. Emme ennättäneet toisillemme sanaa vaihtaa. Muistan ainoastaan autonkuljettajan huudahduksen: "Ryssä!" Ilman muuta käsitti jokainen, että vihollisen partisaanit olivat meidät yllättäneet. Kaikkien matkustajien mieleen välähti ensimmäisenä ajatus, onko ja miten mahdollista pelastua.

Olimme istuneet auton etupenkillä, piispa Wallinmaa, lääninrovasti Aitokallio ja minä heidän keskellä. Kaikkiaan oli matkustajia alun kolmatta kymmentä, etupäässä naisia ja jokunen lapsikin. Heti räjähdysten kuulussa ja ampumisen alkaessa molemmat vierustoverini ja useimmat muut kanssamatkustajat riensivät auton ovista ulos, mikä heistä näytti ainoalta mahdollisuudelta pelastua. Itse heittäydyin pitkälleni lattialle sen penkin eteen, jolla olimme istuneet, samalla suojaten päätäni kirjoja ja papereita sisältävällä asiakirjasalkullani, sillä rätinä ja räiskähtely kuului lakkaamatta. Mikä menettely ja suojautuminen tässä yllättävässä tilanteessa olisi paras – sen harkitsemiseen ei kenelläkään ollut aikaa. Suuren hädän hetkenä tapahtui kaikki vaiston mukaan. Oli tietenkin peräti vaarallista jäädä autoon, koska keskellä erämaata ja sydänyönä, jolloin liikenne tiellä oli kokonaan pysähtyksissä, olisi hyvinkin saattanut tapahtua että partisaanit tuhoavat kaikki siihen jääneet sekä ryöstävät ja polttavat postiauton kaikkine sisällyksineen. Joka tapauksessa oli myöskin kohtalokasta rientää ulos, koska ovet olivat sillä puolen, mistä ryssät ampuivat, joten ulkopuolelle menneet joutuivat heti tulituksen kohteiksi. Eräät autoon jääneet pyrkivät vastakkaisella puolella olevien särkyneiden ikkunain kautta tien toisella laidalla sijaitsevien mäkkikumpareiden suojaan.

Kaikki olimme kuoleman kanssa kasvokkain. Haavoittuneiden sydäntäsärkeviin valitushuutoihin yhtyivät sekä äänekkäät että hiljaiset sydämestä lähteneet rukoukset. Itse olin varma kuolemastani, kun siinä auton lattialla makasin konekiväärin kuulien rätinässä tai joskus kasapanosten jysähtäessä seinään. Rukoilin hiljaisuudessa jälkeenjäävien omaisteni, varsinkin lasteni puolesta, jotka uskonni mukaan liian aikaisin jäisivät vaille isän hoivaa. - - -. Minulla oli siinä tilaisuus valmistautua kuolemaan, joka näytti olevan edessäni. En kuitenkaan tuntenut erityistä kuolemanpelkoa, olin valmis siirtymään pois. Mutta minun aikani ei ollut vielä koittanut.

Miten kauan ammuntaa kesti, sitä en osaa sanoa. Luullakseni kukaan

Kuva Yrjö Heikkilän kokoelmat.

Korkeushyppykisat. Liikunnalla oli suuri merkitys sotilaiden virkeydelle ja fyysiselle kunnolle.

lastusta varten perustettiin kalastusryhmiä. Pohjois-Vienan järvet olivat erittäin kalarikkaita. Saatavilla oli ahventa, lohota, haukea, muikkua ja siikaa. Kiestingin suunnalla harrastettiin kalastusta Tuopajärven ja Uhtuan suunnalla Kuittijärven. Metsästämyllä saatiin vesi- ja kanalintuja, poroja sekä hirviä. Ne toivat kalan ohella lisäväriä ruokapöytään.

Karjalan kannasta linnoittamaan kesällä 1944

Asemasotavaiheen aikana Karjalan kannakselle rakennettiin puna-armeijan hyökkäyksen varalta kolme eri puolustuslinjaa, joista ensimmäinen oli niin sanottu pääasema. Se kulki pääpiirteittäin linjalla, jolle suomalaisjoukkojen hyök-

ei sellaisessa tilanteessa voi kellolla mitata aikaa, mutta sanomattoman pitkältä se tuntui. Vähitellen kuitenkin tulitus lakkasi ja nousin ylös paikaltani. Ihmeekseni huomasin olevani täysin vahingoittumaton. Mutta läheisen penkin vieressä maannut naishenkilö oli haavoittunut. Riensin ulos. Vihollisia ei enää näkynyt eikä kuulunut. Järkyttävä näky oli edessäni: piispa Wallinmaa makasi kuolleena. Myöhemmin häntä siinä lähemmin tarkastellessani huomasin, että toinen puoli päätä oli ruhjoutunut, toinen käsi ja toinen jalka olivat poikki. Niin ruhjottuna en milloinkaan ole nähnyt ihmistä! Suuri kasapanoksen tekemä reikä oli auton seinässä hänen päänsä kohdalla. Postipojan kertoman mukaan hän autosta ulos tullessaan oli painunut auton alle yrittäen sieltä toiselle puolelle, mutta hänen oli täytynyt kääntyä takaisin – surman suuhun. Hänen viimeisiä sanojaan oli ollut: ”Herra, armahda!”

Kun olin lyhyen hetken kyynelöivässä rukouksessa pysähtynyt hänen ruumiinsa ääressä, kiiruhdin tien toisella puolella olevaa mäkimastaosta kohti piiloon, koska saattoi olla mahdollista, että ammunta alkaisi uudelleen. Jälleen oli edessäni järkyttävä näky: maantien läheisyydessä makasi nainen kuolleena ja kaksi pientä lasta itki hänen ruumiinsa ääressä, molemmat yltä päältä veressä. Sieppasin lapset kainalooni ja juoksin heidän kanssaan suojaan mahdolliselta uudelta hyökkäykseltä, jota ei kuitenkaan enää tapahtunut. Mäen pensaiston suojassa oli useita haavoittuneita, joiden haavat koetettiin siellä parhaan mukaan sitoa etupäässä naisten käsilaukuista saaduilla nenäliinoilla ja muilla puhtailla vaatekappaleilla.

Piilopaikastamme saatoin nähdä, kuinka meidän jäljessämme tullut saksalainen sotilasauto seisoivat meidän perinpohjin rikkoutuneesta postiautostamme noin parin sadan metrin päässä. Sitä oli ammuttu kuten omaakin autoamme. Sen äänilaite soi lakkaamatta. Nähtävästi siinä oli venäläisten kuulista tapahtunut lyhytsulku. Se ilmeisesti säikähdetti partisaanit pakoon, koska lienevät käsittäneet huudon hälytysmerkiksi. Se oli meidän pelastuksemme. Muuten olisimme ehkä kaikki, ainakin autossa olijat, tuhoutuneet. Jumala käyttää toisinaan vähäiseltäkin näyttäviä ”sattumia” pelastukseemme. ”Herran tiet ovat ihmeelliset”. Saksalaisten autossa olijat eivät käyneet edes katsomassa, miten meidän automme oli käynyt. Saatoin piilopaikastani nähdä, kuinka he käänsivät autonsa takaisin ja lähtivät ajamaan kohti Vuotsoa.

Yö oli hirvittävän kylmä, vaikka oltiin heinäkuun alussa. Kauan värjöt-

telimme piilopaikassamme. Paltoonni olin pannut värisevien orpolasten suojaksi. Vihdoin tuli Ivalosta päin kuorma-auto, jonka oli pakko pysähtyä räjäytetyn sillan taakse. Riensin ilmoittamaan tapahtuneesta kuljettajalle, joka käänsi autonsa ympäri. Hajonneen sillan puunkappaleista teimme portaat puron yli ja kannoimme pahimmin haavoittuneet sitä myöten autoon. Sitten ajettiin Ivaloon, jonne päästyämme kello oli 7 aamulla. Vainajat oli pakko jättää tapahtumapaikalle, josta ne myöhemmin kuorma-autolla noudettiin. Kuolleita oli neljä. Useimmat matkustajat olivat lievemmin tai vaikeammin haavoittuneet. Minä ja pari muuta olivat kahakassa säilyneet täysin varmoita.”

Partisaanien takaa-ajoon lähti noin 15-miehinen saksalaisista ja suomalaisista sotilasta koottu partio. Se pääsi matkaan noin kolme tuntia hyökkäyksen jälkeen. Takaa-ajoon lähti vielä myöhemmin Ivalosta 8-miehinen ja Sodankylästä 11-miehinen partio, mutta partisaanit pääsivät karuun.

Panu-Pekka Rauhalo

Piispa Wallinmaan sankarihautajaiset Oulussa 9.7.1943 muodostuivat Pohjolan suureksi surujuhlaiksi. Seppelettä laskemassa kenttäpiispa Johannes Björklund.

käys pysäytettiin syyskuussa 1941. Pääaseman takana oli VT-asema linjalla Vammelsuu (Suomenlahti) – Taipale (Laatokka). Kolmas puolustuslinja, VKT-asema, kulki suunnassa Viipurin kaupunki – Vuoksen ja Suvannon vesistölinja – Taipale.

Kolmesta puolustuslinjasta pääasema oli selvästi heikoin. Se oli lähinnä vain yhtenäinen etulinjan juoksuhauda. Pääaseman korsut olivat heikkorakenteisia. Etulinjaan ei voitu myöskään rakentaa panssariesteitä eikä laajoja miinoituksia.

VT-linja sijaitsi maaston puolesta edullisemmalla alueella, mutta puolustuslinja oli kuitenkin kesällä 1944 osittain keskeneräinen. 3. Divisioona (391 upseeria, 1 556 aliupseeria ja 7 641 miestä) määrättiin maaliskuun alussa

1944 Uhtuan suunnalta linnoitustöihin VT-linjalle. JR 11 saatiin irrotetuksi Suomussalmelta vasta 17.5.1944. JR 11:n miehet saapuivat Karjalan kannakselle toukokuun lopulla ja kesäkuun alussa. VT-linjalla 3. Divisioonan miehet linnoittivat Kuuterselän–Siiranmäen aluetta. 3. Divisioonan miehet olivat linnoitustöissä VT-linjalla vielä kesäkuun alussa 1944, jolloin puna-armeijan suurhyökkäys alkoi. Karjalan kannakselle siirtyivät myös Kiestingin ja Uhtuan suunnan hyökkäyksiä tukeneet KTR 16 ja 16. Raskas Patteristo. Osa tykistömiehistä oli mukana linnoitustöissä VT-linjalla, jonka heikoimmat kohdat löytyivät Siiranmäen eteläpuolelta.

VKT-asemaksi nimitettiin linjaa, jolle puna-armeijan hyökkäyksen tuli vii-

meistään pysähtyä, sillä seuraava puolustusasema, Salpa-linja, oli vasta Suomenlahden ja Saimaan välisellä alueella Luumäen ja Miehikkälän tasalla. Puolustusasemana VKT-linja oli keskeneräinen kesällä 1944, mutta linjan tuntumassa paikoitellen kalliainen, kivinen ja jyrkänteinen maasto suosi puolustusso-dankäyntiä. Maaston peitteisyys antoi suojaa vastustajan ilmavoimia vastaan. Lisäksi järvet ja Vuoksi tarjosivat luonnollisen suojan suomalaisjoukoille. Puna-armeijan liikkuvalla sodankäynnille otollisinta aluetta oli Kannaksen länsiosa, jossa tasainen ja melko avoin maasto mahdollistivat panssarivaunujen laajamittaisen ja tehokkaan käytön.

Kannaksen suurhyökkäyksen alkaessa 9.6.1944 puna-armeijan miesvah-

Sotilaspapit jatkosodassa

Välirauhan aikana uudistettiin sotilaspapiston sodan ajan organisaatiota. Merkittävin muutos tehtiin jalkaväkirykmenteissä. Niissä oli ollut talvisodassa vain yksi sotilaspappi sijoitettuna rykmentin esikuntaan, kun taas jatkosodassa jokainen jalkaväkirykmentti sai oman pappinsa. Uudessa organisaatiossa sotilaspapin määrä kasvoi huomattavasti. Korkeimmillaan se oli vuoden 1941 lopulla, jolloin puolustusvoimien palveluksessa oli päätoimisesti eri tehtävissä yli 500 sotilaspappia eli runsas kolmannes koko maan papistosta. Lisäksi monet seurakuntapapit hoitivat oman virkansa ohella kotiseudulla papin tehtäviä suojeluskuntapiireissä ja sotasairaaloissa.

Sotarovasti Johannes Björklund sai heinäkuun 11. päivänä 1941 Tasavallan presidentin myöntämänä kenttäpiispan nimen ja arvon. Arvovaltaisena taustavaikuttajana hankkeessa oli itse sotamarsalkka Mannerheim. Myöhemmin syksyllä päämajan sotarovastintuomiston nimi muutettiin kenttäpiispantuomistoksi ja vuoden 1943 alkupuolella sotarovastin virka kenttäpiispan viraksi. Kenttäpiispantuomisto laajeni vielä 27.7.1942 kirkollisasiainosastoksi.

III AK:n pastorina toimi Tauno Muukkonen aina lokakuuhun 1943, jolloin hän siirtyi päämajan kirkollisasiainosaston henkilö- ja järjestelytoimiston päälliköksi. Hänen jälkeensä III AK:n pastoriksi määrättiin Tauno Laakso, joka toimi tehtävässä aina Lapin sotaan saakka lokakuun lopulle 1944. Pastorin apulaisina toimivat mm. Olli Marttinen, Jouko Karanko, Lauri Salovaara, Yrjö Knuutila ja Simo Palosuo.

Jatkosodan hyökkäysvaiheessa III armeijakunnalle alistetuissa joukoissa palvelivat pisimpään seuraavat sotilaspapit: pataljoonan pastoreina JR 11:ssä Veikko Kontio, Heikki Hyvärinen, Paavo Päivänsalo ja Hannes Leinonen, JR 32:ssa Reino Pajunen, Paavo Martikainen ja Aarno Seppo, JR 53:ssa Untamo Koski, Antti Poukkula ja Yrjö Knuutila sekä Lin.P 15:ssä Väinö Mikkola ja SissiP 3:ssa Eero Mikkonen. Patteriston pastoreina toimivat mm. Sakari Huima ja Onni Lönnroth KTR 16:ssa sekä Leevi Kinnunen Rask.Psto 16:ssa. Kev.Os. 5:n pastorina oli Erkki Talasniemi ja Ryhmä J:n esikunnassa pastori Jouko Karanko. Näistä pappeista kaatuivat Paavo Martikainen (17.7.1941) ja Väinö Mikkola (7.9.1941) sekä haavoittuivat vaikeasti Hannes Leinonen ja Untamo Koski. Lisäksi pastori Eino Kuusela, joka vieraili elokuussa 1941 yli-ikäisten miesten luona Kiestingin, joutui vangiksi ja venäläiset käyttivät sitten häntä häikäilemättömästi hyväksi omassa sotapropagandassaan.

Ehtoollistilaisuus "siellä jossakin" kesällä 1941.

Kaatuneen sotilaan ruumiin pesu kaatuneiden evakuoitokeskuksessa. Pesun jälkeen ruumis laitettiin arkkun ja lähetettiin kotiseudulle.

Sotilaspapit järjestivät hyökkäysvaiheessa rintamalla hartaushetkiä, seuroja ja jumalanpalveluksiäkin ehtoollisen viettoineen sen mukaan kuin se oli mahdollista. Taistelutilanteissa pappi keskittyi joukkosidontapaikalla haavoittuneiden sielunhoitoon ja kaatuneiden huoltoon.

Talvisodassa kaatuneet oli tuotu kotiseudun kirkkomaihin. Jatkosodan alettua pääsäännöksi tuli sama käytäntö. Se oli joskus kuitenkin äärimmäisen vaikeaa, osin jopa mahdotonta, koska oli lämmin vuodenaika ja lisäksi joukot etenivät esimerkiksi juuri Kiestingin ja Uhtuan suunnalla vaikeakulkuisessa tietyssä korpimaastossa. Ylivoimaisten esteiden ilmaantuessa olikin lupa haudata väliaikaisesti rintaman läheisyyteen perustettuihin kenttähautausmaihin tai yksittäisiin kenttähautoihin. Asemasodan aikana näistä vainajista siirrettiin valtaosa kotiseudun sankarihautoihin.

Kaatuneiden huollon kulku oli seuraava: etulinjasta ensin joukkosidontapaikalle (JSP) ja sitten divisioonan tai vastaavan perustamalle kaatuneiden kokoamispaikalle (KaatKp) ja viimein kaatuneiden evakuoimiskeskukseen (KEK). Siellä ne tunnistettiin, huollettiin, laitettiin arkkun ja lähetettiin kotiseudulle. Etulinjoilla toimiva rintamapappi hoiti mahdollisuuksien mukaan alustavan tunnistamisen ja lähetti myös omaisille kirjeen, jossa hän pyrki kertomaan kaatuneen viimeiset vaiheet.

Hyökkäysvaiheessa III AK:n kaatuneista vastasivat Ryhmä J:n osalta 12. KEK päällikkönään pastori Veikko Kumpulainen ja Ryhmä F:n osalta 17. KEK päällikkönään pastori Armas Antila. 12. KEK:n toimesta evakuoitiin kesäsodan aikana yli 700 kaatunutta. Kiestingin motissa sotilaspastori Untamo Koski joutui hautamaan kenttähautaan Kapustnajakoen varteen 66 miestä, joista kaksi jäi tunnistamatta. Ohjeiden mukaisesti hän ei siunannut heitä. Lisäksi kentälle jäi 51 miestä ja kadonneita oli 63. Kun alue jäi sitten vihollisen puolelle, heitä ei voitu tuoda kotiseudulle. Se toteutui vasta yli 50 vuotta myöhemmin.

Asemasotavaiheessa toiminta monipuolistui. Papit kiersivät etulinjan korsuissa keskustelemassa sekä pitämässä hartaushetkiä ja seuroja. Rintaman läheisyydessä sotilaskodeissa ja vastaavissa tiloissa järjestettiin jumalanpalveluksia ja muita yhteisiä tilaisuuksia. Papit saivat rinnalleen työtovereiksi sotilaskanttoireita.

Päämajan kenttäpiispantuomisto ja sittemmin kirkollisasiainosasto organisoivat työn tueksi rintamamiehille tarkoitettujen hengellisten lehtien ja kirjojen jakelua, hengellisiä kiertoeryhmiä ja asemiesiltoja, jotka voitiin sitten lähettää etulinjoihinkin joko rintamaradioiden tai Yleisradion väli-

Kuva Heikki Hyvärisen kokoelmat.

Ponkalahden kenttähaudat Uhtuan suunnalla 18.7. 1941. Näiden ristien alla lepäsi mm. sotilaspastori Paavo Martikainen, joka kaatui 17.7. 1941. Kuvassa oikealla 17. KEK:n päällikkö, sotilaspastori Armas Antila.

tyksellä. Tässä työssä se sai rinnalleen 9.10.1942 perustetun pappien aseveliyhdistyksen, joka otti nimekseen Asevelipapit ry – Vapenbröd-raprästerna rf. Yhdistyksen toiminta laajeni ja monipuolistui nopeasti. Siitä tuli tärkeä vaikuttaja koko kirkossa.

Varsinaisen sielunhoitotyön lisäksi sotilaspappien tehtävänä oli osallistua päämajan tiedotusosaston johtamaan valistustoimintaan. Hyökkäysvaiheessa toimintamahdollisuudet olivat varsin rajalliset: lehtien, pakettien, tupakan ja muiden tarvikkeiden toimittamista miehille sekä samalla mielialan tarkkailua. Siirryttäessä asemasotaan valistustoiminnan luonne muuttui. Mielialan kohottamiseksi järjestettiin rintamalle ns. viihdytyskiertueita, joiden ohjelma saattoi olla hyvinkin kepeän viihteellinen. Monet sotilaspapit kokivat tämän ristiriitaisena. Tämä johti lopulta siihen, että helmikuussa 1942 päämaja antoi ohjeet, joiden mukaan sotilaspapit ei voinut enää määrätä vastoin tahtoaan valistustehtäviin.

Jatkosodan vetäytymisvaiheessa samoin kuin Lapin sodassa sotilaspappien toimintamahdollisuudet jälleen kaventuivat huomattavasti. Pääasiaksi nousi haavoittuneiden sielunhoito ja kaatuneiden huolto.

Rintamapappien tehtävä oli joskus varsin raskas. Siitä syystä tehtiin sotilaspapistossa lukuisia siirtoja. Asemasotavaiheessa monet seurakuntapapit lähtivät vapaaehtoisesti "lomittamaan" muutamaksi kuukaudeksi rintamapappeja, jolloin nämä puolestaan pääsivät vähäksi aikaa toisenlaiseen työhön. Sotilaspapin tehtäviin alettiin määrätä myös teologian ylioppilaita.

Pisimpiä työjaksoja III AK:n joukoissa tekivät asemasodan vuosina se-

kä vetäytymisvaiheessa ja Lapin sodassa seuraavat sotilaspapit: 3. D:n pastoreina ja pastorin apulaisina Jaakko Railonkoski, Markku Hovikoski, Simo Palosuo ja Lasse Jyväs, pataljoonan pastoreina Veikko Kontio, Paavo Paakinaho, Eero Permi, Martti Parvio, Vilho Haveri ja Antti Lukkarinen JR 11:ssa, Aarno Seppo ja Jaakko Kurkela JR 32:ssa, Aaro Marttila, Svante Tolonen, Samuel Strömmer ja Sulo Viitasaari JR 53:ssa sekä Erkki Kuparinen VP 13:ssa ja Eero Mikkonen SissiP 3:ssa. Heistä Paakinaho ja Kuparinen määrättiin tehtäviinsä jo teologian ylioppilaina. Patteriston pastoreina toimivat pisimpään Paavo Päivänsalo, Onni Majava ja Pentti Korhonen Rask.Psto 16:ssa, Tapio Kemppainen Lin.Psto 6:ssa sekä Sakari Huima, Sulo Viitasaari ja Torsti Saraste KTR 16:ssa.

Sotasairaaloiden sielunhoitoon oli määrätty joko päätoimisia sotilaspappeja tai paikkakunnalla olevia seurakuntapappeja. Oulussa toimineen SotaS 32:n pappeina palvelivat mm. Toivo Kajava, Toivo Helevä, Toivo Hytönen, Einari Kaakinen, Väinö Karhumäki, Aarne Kosonen ja Jorma Sipilä.

Kotirintaman hengellisen työn tueksi oli organisoitu suojeluskuntajärjestön kenttäpappitoiminnan pohjalta monipuolista toimintaa, jota johti kotijoukkojen rovastintointimisto. Erityisesti on mainittava myös asevelipiireissä pappien johdolla tehty hengellinen ja sosiaalinen työ. Merkittävimmän työn Pohjois-Pohjanmaan asevelipiirissä tekivät pastorit Antti Koukkari, Jouko Karanko, Yrjö Knuutila ja Eero Permi.

Hannu Ojalehto

Puna-armeijan raskas panssarivaunu "Klim" linjojen etumaastossa 1941.

Kuva Yrjö Heikkilän kokoelmat.

"Vaikka kuulat suhisee niin sauna lämpenee". Sauna lämpesi aivan linjojen läheisyydessäkin.

Kuva Yrjö Heikkilän kokoelmat.

vuus oli noin 260 000 – 280 000 miestä, kun suomalaisjoukkoja oli noin 70 000. Puna-armeijalla oli kuusinkertainen panssari- ja tykistöylioima. Puna-armeijan panssariaseen ylivoimaa korosti vielä se, että alle 75 mm:n panssarintorjuntatykkien ammuksot eivät tahtoneet tehota uusimpiin neuvostopanssareihin. Saksalaisten käsikäyttöiset panssarinyrkit ja -kauhut saatiin käyttöön vasta suurhyökkäyksen alettua.

Suomen armeija jakoi Kannaksen puolustuksen kahteen lohkokon siten, että IV Armeijakunta vastasi Kannaksen eteläosasta ja kenraaliluutnantti Hjalmar Siilasvuon komentama III Armeijakunta pohjoisosasta.

Puna-armeijan operaation tavoitteena oli irrottaa Suomi sodasta. Suomi oli tarkoitus myös miehittää, mikäli hyökkäys etenisi toivotulla tavalla.

Pääasemasta VKT-linjalle

Vaikka varustelutyöt olivat käynnissä ja uusia joukkoja tuotiin Kannakselle, niin kesäkuun alussa 1944 ei ollut päällä mitään suurta hälytystä. Miehiä päästettiin lomille vielä puna-armeijan suurhyökkäyksen alla. Sotilaiden viihdytystoiminta jatkui. Operetti "Kreivitär Mariza" keräsi IV Armeijakunnan selustassa vielä 2.6.1944 yli 4 000 kuuntelijaa. Paikalla olivat myös Armeijakunnan komentaja kenraaliluutnantti Taavetti Laatikainen ja 3. Divisioonan komentaja, kenraalimajuri Aaro Pajari. Uusintaesitys oli seuraavana päivänä. Sotapäiväkirjan mukaan "operetti oli erinomainen ja sai katsojoiden jakamattoman suosion".

Suomalaisten pääasema murtui hirmuisen tulivalmistelun jälkeen Valkeasaassa 10.6.1944. Samana päivänä kenraali Taavetti Laatikainen antoi käskyn VT-asemaan siirtymisestä. IV Armeijakunnan suomalaisjoukot olivat VT-asemassa 11.6. Vammelsuun ja Kivennavan välisellä alueella, mutta III Armeijakunta taisteli edelleen pääasemassa.

IV Armeijakunnan suomalaisjoukot oli keskitetty VT-asemassa Vammelsuun (Suomenlahti) suunnasta pohjoiseen si-

Kuva Pentti Alhon kokoelmat.

Kenraali "Pappa" Taavetti Laatikainen ja kenraalimajuri Pajari tervehtivät 3. Divisioonan rykmentin komentajia. Keskellä JR 53:n komentaja eversti Albert Ravila.

ten, että vahvennettu Ratsuväkirykmentti puolusti Vammelsuun ja Metsänvartijan välistä aluetta. Kenraali Pajarin 3. Divisioonassa miehitti Sahakylän–Kuuterselän–Onkamon aluetta Jalkaväkirykmentti 53:n voimin. Rintamaosuudella oli mitään noin 11 kilometriä.

Jalkaväkirykmentti 53:n joukoista Sahakylän suuntaa puolusti ensimmäinen pataljoona, jota johti yleisesikuntamajuri Otto Sakari Jahnukainen. Kuuterselän suunnalla puolustuksesta vastasi majuri Aito Keravuoren komentama toinen pataljoona. Onkamon suunnalla oli puolustuksessa kolmas pataljoona. Se sai tukeen JR 48:n toisen pataljoonan. Eversti V. Forsberg johti uutta kahden pataljoonan osastoa. JR 53:n jalkaväkijoukkoja tuki everstiluutnantti R. Hankipohjan tykistöryhmä, johon kuului

I/KTR 16. NIILLO LAPPALAISEN mukaan eversti Albert Ravilan komentama JR 53 oli Kannaksen taistelujen alkaessa erinomaisessa kunnossa. Miehet olivat nuoria pääasiassa vuosina 1922 – 1925 syntyneitä, mutta heillä oli kuitenkin jokaisella jonkin verran taistelukokemustakin.

Eversti Aksel Vuokon Jalkaväkirykmentti 11 oli asemassa ensimmäisen pataljoonan voimalla Kivennavalla, JR 53:n pohjoispuolella. Tarkoitus oli estää neuvostojoukkojen eteneminen Kivennavan–Viipurin tien suunnassa. JR 11:n toinen pataljoona oli aluksi reservinä. Tien suuntaan puolusti myös majuri E. Nuolimaan tykistöryhmä, johon kuului III/KTR 16.

Jalkaväkirykmentti 11:n kolmas pataljoona ja II/KTR 16 alistettiin 2. Divi-

sioonalle, joka vastasi VT-aseman puolustuksesta strategisesti tärkeällä Siiranmäen suunnalla. IV Armeijakunta oli ryhmittynyt kokonaisuudessaan VT-asemaan 13.6.1944.

Puna-armeijan tavoitteena oli murtaa IV Armeijakunnan puolustus Vammelsuun – Kuuterselän alueella, jotta hyökkäystä voitaisiin jatkaa nopeasti kohti Viipuria. III Armeijakunnan loholla tavoite oli vesistölinja Vuoksi – Suvanto. Tarkoitus oli saarrosta III Armeijakunnan joukot, jotka olivat vielä taistelussa pääaseman ja VT-aseman välillä.

Ratkaiseva hyökkäys VT-aseman murtamiseksi alkoi 14.6.1944. Puna-armeijan tykistö ampui IV Armeijakunnan loholla keskimäärin 100 000 – 120 000 laukausta. Sahakylän puolustuskaistalla puna-armeija sai aikaan

Taistelujen jälkiä Kuuterselässä juoksuhaudan vyörytyksen jälkeen.

läpimurron, mutta Sahakylä vallattiin vielä takaisin JP 6:n ja I/JR 53:n vasta-
hyökkäyksellä.

Kuuterselässäkin puna-armeija tunkeutui suomalaisasemiin. Hyökkäys oli niin voimakas, että II/JR 53 meni pahasti hajalle. Neuvostojoukkojen hyökkäys jatkui 14.6. vahvoim panssarivoimin Kuuterselän suunnasta etelään kohti Sykiälää ja Viipurin maantietä. Osa joukoista jatkoi Kuuterselän–Liikolan tien suunnassa kohti Liikolaa ja Kanneljärveä. Etelään päin Kuuterselän – Mustamäen tien suunnassa hyökänneet neuvostojoukot uhkasivat Sahakylän aluetta puolustaneen I/JR 53:n ja Vammelsuun aluetta puolustaneen Ratsuväkiprikaatin selustaa.

Siiranmäen suunnalla puna-armeija sai aikaan useita läpimurtoja, mutta suomalaisjoukot löivät kuitenkin vastustajan takaisin. Siiranmäki pysyi suomalaisjoukkojen hallussa. Näin estettiin puna-armeijan nopea tunkeutuminen IV Armeijakunnan keskustaasta ja III Armeijakunnan selustayhteyksille.

Monista torjuntavoitoista huolimatta VT-asema oli murtunut useasta eri kohdasta aamuun 15.6. mennessä Vammelsuun ja Kuuterselän välillä. Suomen armeijan päämajassa Mikkelissä tiedettiin, että puna-armeijan hyökkäys eteni Vammeljärven ja Kanneljärven suunnissa kohti Viipuria.

Ylipäällikkö Mannerheim määräsi 15.6. kenraaliluutnantti K.L. Oeschin Kannaksen joukkojen komentajaksi. Lisäksi tarvittiin nopeasti joukkojen uudelleenjärjestelyitä. IV Armeijakunnan komentaja määräsi oikean sivustan väliaikaiseksi puolustuslinjaksi Mesterjärven–Rieskjärven–Vammeljärven–Kanneljärven – Suulajärven linjan.

Joukot ryhmittäytyivät seuraavasti: Etelässä, Vammelsuun puolustus suunnalla, neuvostojoukkoja otti vastaan Ratsuväkiprikaati. Sen pohjoispuolella olivat järjestyksessä 10. Divisioona, Panssari-divisioona ja 3. Divisioona, jonka asemat olivat Suulajärven eteläpään ja Kivennavan alueella. IV Armeijakunnan pohjoissiivellä 2. Divisioona oli edelleen asemassa VT-linjalla. Myös III Armeija-

Kuva Arne Pelkosen kokoelmat

kunta oli VT-asemassa, jonne se vetäytyi 14. - 15.6.1944.

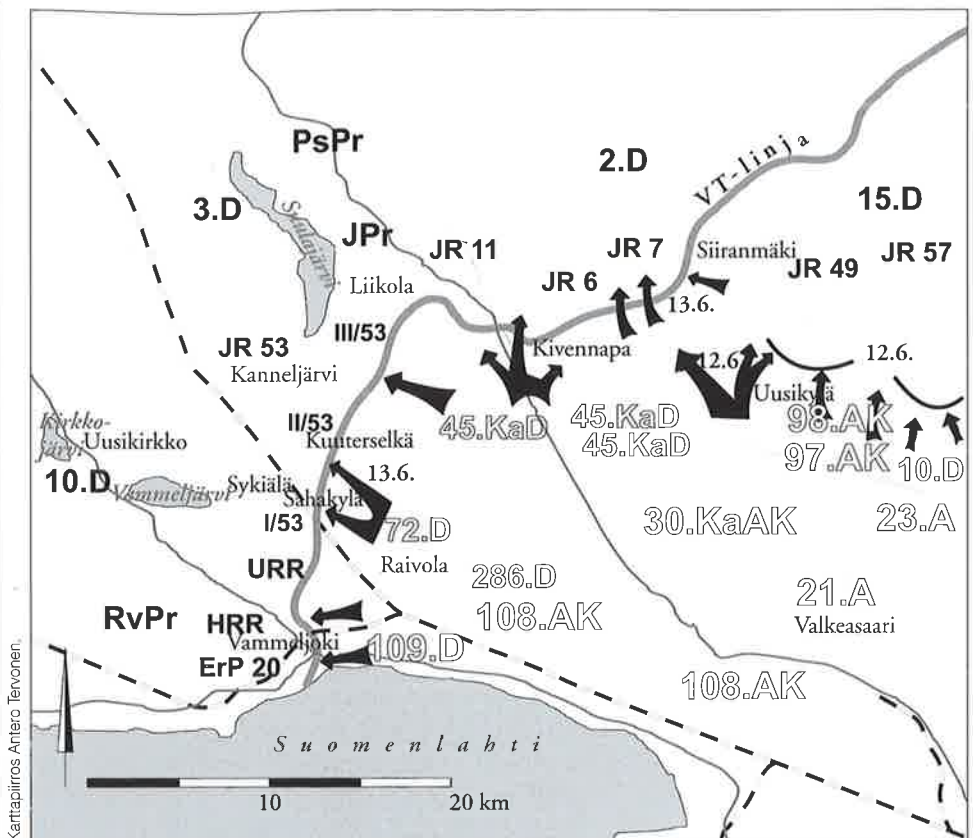
Aloite sodankäynnissä oli neuvostojoukoilla. Suomen armeijan liikkuvuus perustui lähinnä hevosen voimaan, kun taas puna-armeija eteni moottoreiden voimalla. Suomen armeijan elinehto oli, että VT-linjaa puolustaneet suomalaisjoukot saataisiin jotakuinkin ehjin nahoin VKT-linjalle. Ylipäällikkö Mannerheimin 15.6. antaman käskyn mukaan suomalaisjoukkojen piti vetäytyä tilanteen vaatiessa VKT-linjalle.

Kesäkuun 17. päivänä saapui saksalainen lento-osasto Kuhlmeij Baltiasta suomalaisjoukkojen tueksi. Everstiluutnantti Kurt Kuhlmeij johtaman lento-osaston vahvuus oli noin 70 konetta. Mukana oli Stuka-syöksypommittajia sekä hävittäjäpommittajia. Samana päivänä kenraali Oesch antoi toimintaohjeen armeijakunnilleen. Ohjeen mukaan uusi puolustuslinja oli Muurilan - Kuolemajärven - Muolaanjärven - Yksjärven - Punnusjärven - Valkjärven - Raudun linjalla.

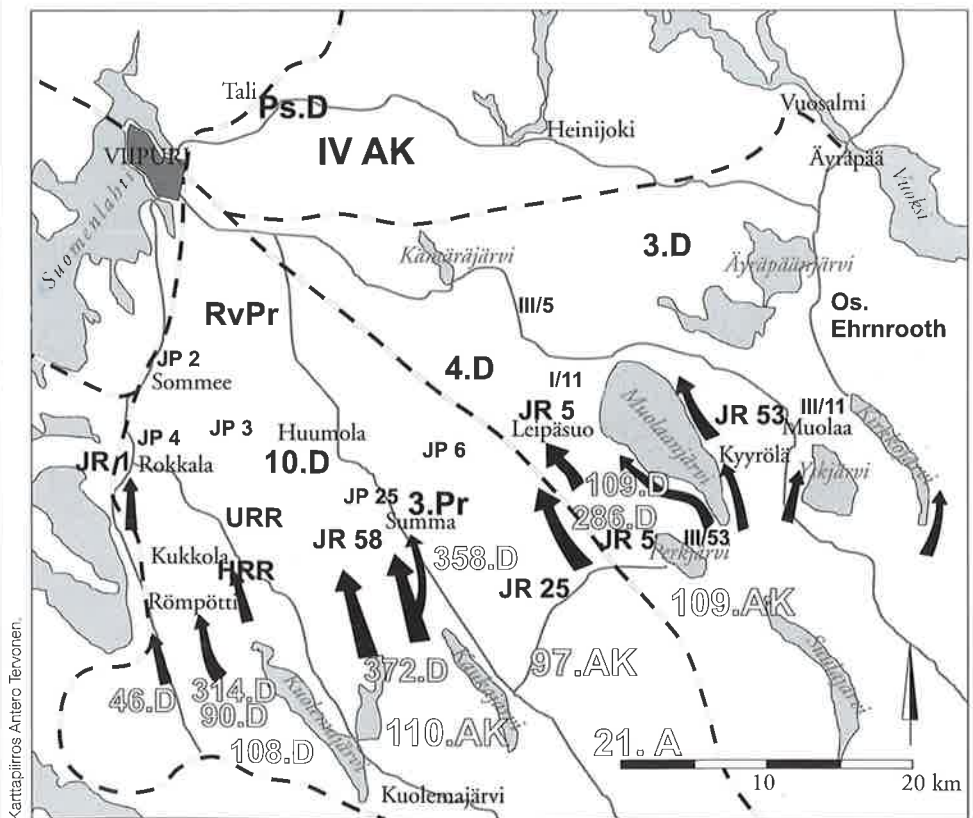
Vetäytyminen ei siis sujunut järjestelmällisesti neuvostojoukkojen liikkuvuuden takia. Joukkojen oli vaikea ryhmitä puolustukseen. Neuvostojoukkojen painostus oli niin voimakasta, että uusia armeijakunnan käsittäviä puolustuslinjoja jouduttiin vetämään esikuntien kartoilta päivittäin.

Jo 17.6. antoi kenraali Oesch käskyn, jonka mukaan joukkojen oli jatkettava vetäytymistä VKT-linjalle, kun tilanne kävisi kestäättömäksi Kuolemajärven - Muolaanjärven - Yksjärven linjalla. Ennen VKT-asemaa oli yritettävä muodostaa puolustuslinja myös Römpötin - Summan - Leipäsuon - Äyräpäänjärven linjalle.

IV Armeijakunnan ohje vetäytymisestä Summan linjalle valmistui 17.6.1944. Suunnitelman mukaan 10. Divisioonan ja Ratsuväkiprikaatin piti vetäytyä Suomenlahden ja Summajoen välisellä alueella. 4. Divisioonan vetäytyisi Kaukjärven - Viipurin tien ja Muolaanjärven välisellä kaistalla, kun taas kenraali Pajarin 3. Divisioonan vetäytyisi Muolaanjärven itäpuolella.

Venäläisten hyökkäys VT-linjaa vastaan Kannaksella 12.-13.6.1944.

Suomalaisten IV Armeijakunnan joukkojen vetäytyminen venäläisten ahdistamana Kannaksella 18.6.1944.